

משנה ברורה א

הלכות הנהגת אדם בבוקר

סימן א

סימן ב

סימן ג

סימן ד

סימן ה

סימן ו

סימן ז

הלכות ציצית

סימן ח

סימן ט

סימן י

סימן יא

סימן יב

סימן יג

סימן יד

סימן טו

סימן טז

סימן יז

סימן יח

סימן יט

סימן כ

סימן כא

סימן כב

סימן כג

סימן כד

הלכות תפילין

סימן כה

סימן כו

סימן כז

סימן כח

סימן כט

סימן ל

סימן לא

סימן לב

סימן לג

סימן לד

סימן לה
סימן לו
סימן לז
סימן לח
סימן לט
סימן מ
סימן מא
סימן מב
סימן מג
סימן מד
סימן מה

הלכות ברכות השחר ושאר ברכות

סימן מו
סימן מז
סימן מח
סימן מט
סימן נ
סימן נא
סימן נב
סימן נג
סימן נד
סימן נה
סימן נו
סימן נז

הלכות קריאת שמע

סימן נח
סימן נט
סימן ס
סימן סא
סימן סב
סימן סג
סימן סד
סימן סה
סימן סו
סימן סז
סימן סח
סימן סט
סימן ע
סימן עא
סימן עב
סימן עג
סימן עד
סימן עה
סימן עו

סימן עז
סימן עח
סימן עט
סימן פ
סימן פא
סימן פב
סימן פג
סימן פד
סימן פה
סימן פו
סימן פז
סימן פח

הלכות תפילה

סימן פט
סימן צ
סימן צא
סימן צב
סימן צג
סימן צד
סימן צה
סימן צו
סימן צז
סימן צח
סימן צט
סימן ק
סימן קא
סימן קב
סימן קג
סימן קד
סימן קה
סימן קו
סימן קז
סימן קח
סימן קט
סימן קי
סימן קיא
סימן קיב
סימן קיג
סימן קיד
סימן קטו
סימן קטז
סימן קיז
סימן קיח
סימן קיט
סימן קכ
סימן קכא

הלכות הנהגת אדם בבוקר

א סימן

[א] לעבודת בוראו - כי לכך נברא האדם כמו שאמר הכתוב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו'. ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לומר איך תעמוד בבוקר כי הקור גדול או ישיאנו בקיץ לומר איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך יתגבר עליו ואל ישמע לו ויחשוב בנפשו אלו היה נצרך לעמוד לשרת לפני מלך ב"ו כמה היה זהיר וזריז לעמוד בהשכמה להכין עצמו לעבודתו כ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו לפני ממ"ה הקב"ה: **[ב]** השחר - בשל"ה כתב סוד לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה הן בבוקר הן בערב. ומיד כשיתעורר משנתו ואינו רוצה לישן יטול ידיו אף שנשאר מושכב. ומכ"ש שלא ילך ד"א בלי נטילת ידיים. וצריך מאד ליזהר בזה. ובזוה"ק מפליג עבור זה בענשו למאד כי הוא משהה על עצמו רוח הטומאה. ומ"מ חלילה לעבור שום איסור עבור חסרון נט"י כגון לעצור עצמו מלהשתין עי"ז או ליקח מים שהכין חבירו עבור עצמו אם לא שברור לו שיתן תיכף תמורתם אחרים ויש שנכשלין בזה. אם אירע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבם אליו נהגו קצת מבעלי הנפש שהולכים פחות פחות מד"א וכתב השערי תשובה עי"ז דלא נהירא דעדיף יותר שילכו במרוצה שלא להשהות רוח רעה על ידיו. י"א דלענין זה אמרינן כולא ביתא כדי אמות דמי אבל אין לסמוך עי"ז כ"א בשעת הדחק. אם אירע כשמשכים בלילה שאין לו מים ליטול ידיו ג"פ כראוי להעביר רוח הטומאה אעפ"כ חלילה לו לבטל מד"ת משום זה עד שיאיר היום אלא יטול מעט או ינקה ידיו בכל מידי דמנקי ויברך וילמוד כדין התלמוד והפוסקים: **[ג]** שהצבור מתפללין - היינו אעפ"י שלא יעבור זמן תפלה מ"מ מצוה עם הצבור ועיין לקמן סוף סק"ט: **[ד]** הצדיקים - דהיינו שיצייר בנפשו תמיד איך שהוא עומד לפני הש"י כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו וכתבו בשם האר"י ז"ל שיצייר שם הוי"ה תמיד נגד עיניו בניקוד יראה כזה יְהוָה וזהו סוד שויתי ה' לנגדי תמיד וזה תועלת גדול לענין היראה. ויש שהיו רגילין מחמת זה לעשות

מנורות של קלף מצויירים להניח בסידורים וכותבים בהם שויתי ה' וגוי
בן ד' אותיות ושאר שמות ומנורה כזה היתה נקראת בשם שויתי והטעם
הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיחה בטלה בתוך התפלה מאימת
השם וכתב בש"ת בשם התבואת שור שראוי לאזור חיל לבטל המנהג כי
ע"פ הרוב אינם משמרים את הקלף כראוי ותשתפכנה בראש כל חוצות
וגם כמה פעמים בא לידי מחיקת השם. ונראה דבמנורות הגדולות
המצויירות על קלף שקובעים בבה"כ לפני העמוד תחת טבלא של זכוכית
שאינן שייך בזה טעם הנ"ל לית לן בה עכ"ל. והקובעין בעמוד בלא טבלא
יש למחות בידם כי ע"י הנרות שקובעין בעמוד בא ברוב העתים לידי
מחיקת השם ח"ו: **[ה]** מפני בני אדם - ועכ"פ לא יתקוטט עמהם מפני
שמדת העזות מגונה מאד ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפילו בעבודת
הש"י כי יקנה קנין בנפשו להיות עז אפילו שלא במקום עבודתו ית' (ב"י)
ועיין בבה"ל: **[ו]** המלעיגים עליו - וכן אם הוא אדם בינוני עומד במקום
גדולים לא יתבייש מהם ללמוד ולעשות המצוה אך אם אפשר לו לעשות
המצוה שלא בפניהם טוב יותר. ומיהו בפני בינונים שילמדו ממנו י"ל טוב
יותר לעשות בפניהם שילמדו ממנו לעשות כמעשהו אך יכוין לבו לש"ש
ולא להתפאר חלילה: **[ז]** גם בהצנע לכת - ר"ל אף בשעה שהוא בביתו
בהצנע ג"כ יהיה לכתו עם ה' אלהיו וכמו שמסיים והולך: **[ח]** בזריזות
- לאו דוקא אלא ישהה מעט ולא יעמוד פתאום כי זה מזיק לגוף [גיטין דף
ע"ג]. טוב לומר תיכף בקומו מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי
נשמתני בחמלה רבה אמונתך. ותיבת בחמלה יהיה באתנחתא ורבה
אמונתך בלי הפסק והוא מן הכתוב חדשים לבקרים וגוי שהקב"ה מקיים
אמונתו להחזיר נשמות המופקדים בבוקר. וא"צ לזה נט"י ואף אם ידיו
מטונפות כי אין מזכיר בזה הנוסח לא שם ולא כינוי ומ"מ ללמוד נראה
דאסור קודם שנטל ידיו ובלא"ה אסור קודם ברכת התורה ועיין לעיל
סוף סק"ב: **[ט]** ראוי לכל וכו' - והמקובלים האריכו מאוד בגודל מעלת
קימת חצות כי רבה היא וכבר נדפס בסידורים סדר ההנהגה ע"פ כתבי
האר"י ז"ל. וזמן חצות הוא תמיד באמצעות הלילה ממש בכל מקום
ואפילו בלילות הארוכות או הקצרות והיא י"ב שעות אחר חצי היום
והעת להתאונן על החורבן נכון יותר שיהיה קודם חצות מעט ומחצות
ואילך יעסוק בתורה ובסוף הלילה יבקש צרכיו וי"א אז שומרים לבוקר
ואם הוא קרוב להנץ החמה יאמר המזמורים לבד וידלג הקינות ואח"כ
יאמר שומרים לבוקר. ואחר התיקון שיעור משניות קודם לכל דבר ואם
זכה לחכמת האמת עת ההיא מסוגלת מאוד. האחרונים קבלו משכבי עד
קומי היינו משבועות שאומרים שכבי עד ט"ב שאומרים קומי א"צ לקום
בלילה וי"א מט"ו באב עד ט"ו באייר יקום והנוהגים ע"פ קבלה סוברים
שצריך לקום תמיד. חבורה שנתחברו יחד לומר תיקון חצות בצבור אין
למנעם ואדרבה ברוב עם הדרת מלך. וטוב יותר שיאמרו את התיקון
בבהכ"נ משיאמרוהו בחדר הסמוך לו דבהכ"נ קדיש טפי וגם שיהיו
מעשרה הראשונים. וצריך ביחוד להזהר מאוד מאוד משיחת חולין
בניעורם בלילה. ומי שאינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מחמת שהוא
חלש בטבעו או שהוא יודע בעצמו שאם יקום באשמורת יישן בעת

התפלה מוטב לישן כל הצורך ומ"מ יהיה זהיר מאוד לקום שעה ולפחות חצי שעה קודם קריאת השמש לבהכ"נ כדי שיהיה יוכל להכין עצמו להתפלל בצבור ובנקיות: [\[י\]](#) שיהא מיצר - אבל התורה והתפלה יהיה בשמחה: [\[יא\]](#) חורבן בה"מ - כתב של"ה שבכל סעודה יאמר על נהרות בבל ובשבת וכן בימים שאין אומרים בהם תחנון יאמר שיר המעלות בשוב ד' וגו'. והעיקר שידע מה קאמר ואחר כונת הלב הן הדברים: [\[יב\]](#) בלא כונה - אבל אם המרבה כיון ג"כ המרבה טוב יותר. ואם הממעט יש לו אונס ואינו יכול להאריך או שהוא משער בעצמו שאם יאריך לא יהיה יוכל לכוין וממעט בתחנונים ואומרם בכונה נחשב לפני הש"י כמו אותו שיש לו פנאי ומאריך בתחנונים בכוונה וע"ז שנינו אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים. וכן לענין ת"ת הענין כן כי הכל תלוי לפני הש"י אם עושה כל אשר בכוחו לעשות. ומי שהוא בעל תורה ויש לו לב להבין וללמוד יכול למנוע מלומר הרבה תחנון ובקשות הנדפסות בסידורים וטוב יותר שילמוד במקומם. וצריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. ותבלין היצה"ר הוא תוכחת מאמרי חז"ל: [\[יג\]](#) פרשת העקידה - קודם פרשת הקרבנות. ויכול לומר פרשת העקידה ופרשת המן אפילו בשבת. ואין די באמירה אלא שיתבונן מה שהוא אומר ויכיר נפלאות ד' וכן מה שאמרו בגמרא כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב ג"כ באופן זה. וטעם לאמירת כ"ז כי פרשת עקידה כדי לזכור זכות אבות בכל יום וגם כדי להכניע יצרו כמו שמסר יצחק נפשו ופרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין בהשגחה פרטית וכדכתיב המרבה לא העדיף והמעט לא החסיר להורות שאין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה ואיתא בירושלמי ברכות כל האומר פרשת המן מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו ועשרת הדברות כדי שיזכור בכל יום מעמד הר סיני ויתחזק אמונתו בה' ופרשת הקרבנות דאמרינן במנחות זאת תורת החטאת כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכו': [\[יד\]](#) ושלמים - וה"ה פרשת תודה דגם היא בכלל שלמים. ואחר עולה ושלמים ותודה יאמר פרשת נסכים כי אין זבח בלא נסכים אבל חטאת ואשם אין טעון נסכים: [\[טו\]](#) וחטאת - עיין במ"א שכתב דאם יודע שנתחייב חטאת יאמר פרשת חטאת קודם ומדברי שארי הפוסקים לא משמע כן: [\[טז\]](#) בצבור - מפני הכופרים שיאמרו אין תורה אלא זו ובפרט בזמנינו ולכך אין כותבין אותו ג"כ על קונטרס המיוחד לצבור. יש שכתבו דלא אסור לאומרו בצבור אלא לקובעו בין הברכות כמו ק"ש אבל קודם ב"ש מותר אף בצבור. ואנן נקטינן לאסור בצבור כלל וכלל וביחיד דוקא שלא בתוך התפלה אבל לקבוע בתוך הברכות גם ליחיד אסור [ע"ת וארה"ח]: [\[יז\]](#) ביום - דאין הקרבנות קרבין אלא ביום אבל פרשת הכיור ופרשת תרומת הדשן יכול לאמר קודם היום ואם אין לו פנאי יכול לאמר גם פרשת הקרבנות בלילה. ואם צריך עמידה עיין בסימן מ"ח במ"ב סק"א. כתב בשל"ה דבשבת ויו"ט לא יאמר יה"ר דאין קרבן נדבה בא בהם אבל הפרשיות אין הפסד לאומרן כקורא בתורה ומ"מ אם הוא בן תורה מוטב יותר

שיעסוק בפרשה דיומא. מי שהוא אבל לא יאמר פרשת הקרבנות: **[יח]** באים בנדבה - אבל אחר פרשת החטאת לא יאמר כן לפי שאינה באה נדבה א"כ עבר עבירה שחייבים עליה חטאת וכן אשם ואשם תלוי קי"ל דאינה באה בנדבה. והאחרונים כתבו בשם רש"ל דיש לומר אף לאחר חטאת ואשם יה"ר רק שיאמר בלשון ספק דהיינו יר"מ אם עברתי עבירה שחייבים עליה חטאת שיהיה זה נחשב כאלו הקרבתי חטאת ואם לאו יהיה כקורא בתורה וכה"ג יאמר ג"כ אחר פרשת אשם אך המ"א הקשה עוד איך יאמר אם נתחייבתי חטאת הא קי"ל לענין חטאת דבעי ידיעה בתחלה שחטא ע"כ העלה המ"א דלענין חטאת לא יאמר כלל היה"ר רק לענין אשם ודאי ואשם תלוי יוכל לאמר יה"ר זה דעל תנאי אך אם לבו נוקפו שמא עבר על חטא והיה לו ידיעה שחטא ושכח יוכל לאמר ג"כ היה"ר אחר חטאת בדרך תנאי [ש"ת]: **[יט]** עם הקרבנות - וכהיום נוהגין לאמרו אחר פרשת התמיד: **[כ]** ושחט אותו - דאיתא במדרש דכל מי שאומר פסוק זה הקב"ה זוכר עקידת יצחק:

ב

סימן

[א] מיושב - דאז בהכרח יתגלה גופו והאדם צריך להתנהג בצניעות ובושה לפני הקב"ה ואפילו כשהוא לילה ובחדרי חדרים הלא מלא כל הארץ כבודו וכחשיכה וכאורה לפניו יתברך. וכן צריך לזהר תמיד מחמת טעם זה שלא במקום הכרח מלגלות מבשרו ואפילו מעט כל מה שדרכו להיות מכוסה בבגדים לעולם אבל רשאי לגלות ידו עד קוב"דו וצוארו עד החזה ע"כ האנפלאות יראה ללבשם או לפשטם ג"כ תחת הסדין שלא לגלות רגליו שדרכן להיות מכוסות לעולם במדינות אלו שאין הולכין יחף אפילו בקיץ וכן כל כיוצא בזה אם לא שאי אפשר בענין אחר וכן בבית המרחץ שדרכן של בני אדם לילך שם ערומים וא"א בענין אחר אין בזה משום פריצות וכן כשרוחץ בנהר הדין כן רק יזהר לפשוט וללבוש סמוך לנהר כל מה שאפשר בכדי שלא ילך בגילוי הגוף שלא לצורך ואפילו ערותו א"צ לכסות בירידתו לנהר ולא עוד אלא שהמכסה נראה כאלו בוש בדבר וכאלו כופר בבריתו של אברהם אבינו אך בעלייתו מן הנהר שפניו כלפי העם ישחה או ישם ידו כנגד ערותו לכסותה ובלבד שלא יגע בה כמו שיתבאר בס"ס ג'. איתא בש"ס חלוק של ת"ח כל שאין בשרו נראית מתחתיו. והאידנא אין נזהרין בזה משום שהולכין הכל בבתי שוקיים ואין הבשר נראית: **[ב]** כשיקום - ר"ל כשיקום ויצא מתחת כיסוי סדינו שהיה מונח שם ערום כשפשט חלוקו יהיה עתה תיכף מכוסה כי יפול חלוקו על כל גופו מעצמו ועיין לקמן סימן רל"ט ס"ב לענין פשיטת החלוק. המניח מלבושיו מראשותיו משכח לימודו ואפשר אם מניח דבר אחר המפסיק בין ראשו לבגדיו אין קפידא וכן יזהר מללבוש ב' מלבושים יחד בפ"א כי קשה לשכחה. הקורא כתב שע"ג הקבר או המסתכל בפני המת משכח לימודו ועיין עוד בפמ"ג מדברים המחזירים הלימוד: **[ג]** בחלוקו - אע"פ שהוא תחת כל המלבושים וכ"ש

בשאר בגדים: **[ד]** לחוץ - ויראו תפירות המגוננות ואמרי החלוק ויתגנה בעיני הבריות ואם לא נזהר והפך אם ת"ח הוא צריך לפושטו ולחזור ללבשו כדרכו שלא יהיה בכלל משניאי ח"ו ושאר כל אדם אין צריך ולתפלה אפילו כל אדם צריך לפשוטו וללבשו כדרכו שראוי אז להדר בגדיו כמבואר בסימן צ"א. טוב שישים שני צדי המלבוש ביד ימינו וילבש הימין ואח"כ השמאל ויכוין כי הכל נכלל בימין ומן הימין בא לשמאל. כתב הרמב"ם מלבוש ת"ח יהיה מלבוש נאה ונקי ואסור לו שימצא בבגדו כתם או שמנונית וכיוצא בהם. ולא ילבש לא מלבוש שרים שהכל מסתכלים בהם ולא מלבוש עניים שהוא מבזה את לובשיו אלא בגדים בינונים נאים ע"ש עוד: **[ה]** ימין - שכן מצינו בתורה שהימין חשוב תמיד לענין בוהן יד ורגל ולכל הדברים שמקדימים הימין להשמאל: **[ו]** ויקשרנו - דלענין קשירה מצינו שהתורה נתנה חשיבות אל השמאל שקושר עליה תפילה של יד. ובאנפלאות של לבד א"צ להקדים שמאל לקשירה ואיטר יד שמניח תפילין בימין של כל אדם יקדים ימין גם להקשירה: **[ז]** ימין תחלה - וגם אם נזדמן לו של שמאל ימתין עד שיביאו לו של ימין. כשהוא רוחץ וסך ימין תחלה ואם סך כל גופו ראש תחלה מפני שהוא מלך על כל האיברים ועיין בד"מ: **[ח]** חולץ של וכו' - שזהו כבודה של ימין: **[ט]** בקומה זקופה - שדוחק רגלי השכינה כביכול ע"כ כתבו האחרונים דאסור אפילו פחות מד"א ופשוט דאפילו עומד במקומו ואינו הולך כלל: **[י]** ולא ילך - אפילו בבית שיש בו תקרה וכ"ש תחת אויר השמים דיש ליזהר לכו"ע: **[יא]** ד"א - ומידת חסידות אפילו פחות מד"א ואפילו בעת השינה בלילה ויש שמצדדין לומר דאפילו ד"א אינו אסור מדינא רק להצנועין במעשיהן אבל כבר כתב הט"ז לקמן בסימן ח' דבזמנינו איסור גמור מדינא להיות בגילוי הראש ואפילו יושב בביתו ע"ש הטעם וכן כתב בתשובת מהר"י ברונא וכתב המ"א דאפילו קטנים נכון להרגילם בכיסוי הראש כי היכי דליהוי להו אימתא דשמיא כדאיתא (בשבת קנ"ו) כסי ראשך כי היכי דליהוי עלך אימתא דשמיא ודע עוד דלענין גילוי הראש די בכיסוי היד על הראש וה"ה אם מפלה ראשו שרי בגילוי הראש. ועיין בפמ"ג שכתב דלילך ד"א תחת אויר השמים לא מהני בזה כיסוי הראש ביד: **[יב]** בגילוי הראש - וכ"ש שאסור לברך וה"ה ללמוד בגילוי הראש ולא מהני בזה כיסוי היד דיד וראש חד גופא אינון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו ויש מקילין בזה בשעת הדחק כגון בלילה שרוצה לשתות ואין לו כובע בראשו דדי במה שמכסה ראשו בידו אבל יותר טוב לנהוג כמו שהעולם נוהגין שממשיך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו דאז הוי שפיר כיסוי לכו"ע וכתב הפמ"ג דיש ליזהר בשעת הנחת תפילין של ראש שלא יברך הברכה בראש מגולה ופרו"ק משערות אף אותן שתפורין בבגד מתחתיו יש לאסור מפני מראית העין שיאמרו ששערות הן ויש מקילין: **[יג]** ויבדוק נקביו - כדי שיהיה אח"כ גופו נקי בשעת קבלת מלכות שמים בק"ש ותפלה ואין צריך רק בדיקה לבד ואם בדק את עצמו ואינו רוצה עתה לנקביו זה נקרא מן הדין גוף נקי וחלילה לאחר שוב עבור זה זמן ק"ש או אפילו רק תפלה בצבור: **[יד]** יחף - אחז"ל שימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו.

ובמקומות הערב שדרכן לילך יחף שרי. [א"ר] עוד כתב בשם שלי"ה דאם עושה משום תשובה על עונותיו מותר וכן עשה דהמע"ה הולך יחף:

ג

סימן

[א] ועכשיו וכו' - כי אין אנו מוחזקין ליראי שמים שמלאכים מלוין אותנו שנבקשם שימתינו עלינו עד שנצא: **[ב]** עד שישב - וה"ה שלא יקום כשהוא מגולה: **[ג]** ולא ילכו - ואם מפחד יכול אחד להניח ידו על ראשו דרך החלון ובלבד שלא יראה פירועו וכדלקמן בס"ח וליכנס שם להדיא אסור אפילו עם אשתו אך עם קטן שאין בו דעת מותר ליכנס [ארה"ח]: **[ד]** לא ידבר - ואם הוא לצורך גדול אפשר דמותר לדבר כ"ז שאין נפנה עדיין אבל בעת שנפנה אף לצורך גדול אסור ואם א"א לסגור הדלת ואיש אחר רוצה לכנוס ינחרו זה לזה ולא ידברו רק הנשים כשהולכות לבית הכסא הקבוע לרבים כמו בהכ"ס שבשדה בימיהם או בחצר בהכ"ס במדינות אלו התקינו חכמים שיהיו מספרות זו עם זו כדי שישמע קולן מבחוץ ולא יכנוס איש לשם ויתיחד עמהן [סנהדרין י"ט] ומשמע קצת שם דנכנסות ג"כ בשתים בבהכ"ס: **[ה]** למשמש - אם אינו יכול לפנות ילך ד"א וישב ויעמוד וישב עד שיפנה או יסיח דעתו מדברים אחרים. ולא יפנה בעמידה: **[ו]** טפח - ולא יותר משום צניעות ומלפניו טפחיים דמתוך שהוא דוחק א"ע לגדולים הוא בא לידי קטנים וצריך טפחיים משום קלוח מי רגלים הנתזין למרחוק והב"ח כתב דנכון להחמיר שיהיה גם מלפניו רק טפח ולא הסכימו עמו הרבה מהאחרונים. ויזהר שלא ילכלך שם בגדיו וגופו ומנעליו: **[ז]** מגולה - אבל בחצר בכל ענין שרי כ"כ הב"י והמ"א אבל הט"ז הסכים עם מהר"י אבוהב דבחצר ג"כ אסור באמצע החצר בין מזרח למערב דהלא מגולה הוא באותו מקום אם לא שמקרב עצמו לצד אחד מהכתלים וכ"כ הדרישה וש"א: **[ח]** שאין בו מחיצות - אבל אם יש בו מחיצות ואפילו רק מחיצה אחת לצד מערב ישב בצד המחיצה בסמוך לה [דהיינו עכ"פ בתוך ד' אמות] ואחוריו למערב כלפי המחיצה ונפנה שם וכן אם הכותל במזרח יושב בסמוך לה ואחוריו למזרח ויש מחמירין בזה מפני שפירועו שלפניו הוא לצד מערב והשכינה במערב ובמקום שאפשר טוב להחמיר. כתב הפמ"ג דאין שיעור לגובה המחיצה רק כל שאין פירועו מגולה עי"ז שרי: **[ט]** או איפכא - וי"א דאיפכא לא וטוב ליזהר בזה: **[י]** בין מזרח וכו' - משום דהשכינה שורה במערב ואפילו אם מחזיר פניו למערב אסור דמזרח שהוא נגד מערב יש לו ג"כ קדושה: **[יא]** בין מזרח וכו' - רק יכוין שיהא ראשה של המטה לצפון ומרגלותיה לדרום. ובתשובת מנחם עזריה פסק כמו שכתב הזוהר פרשה במדבר שיהא ראשה ומרגלותיה של המטה זה למזרח וזה למערב והסכים שם שיהא הראש למערב וכ"כ בארצות החיים בשם כמה אחרונים ומ"מ טוב יותר לכתחילה לנהוג כהשו"ע כי בתשובת בנין של שמחה כתב בשם הגר"א שאמר שגם כוונת הזוהר הוא כהגמרא ולא כפירוש הרמ"ע הנ"ל: **[יב]** אפילו כשאין וכו' - עיין בארה"ח דבזה אין

להחמיר רק בשוכב ערום ובאין קלעים סביב המטה: **[יג]** לא ישב ופניו וכו' - כצ"ל. ט"ז וש"א: **[יד]** אלא לצפון וכו' - וה"ה אם אחוריו כלפי הקודש שרי בהטלת מי רגלים ועיין בביאור הגר"א שהסכים דאפילו מן הצופים ולחוץ אם פניו כלפי הקודש אסור בהטלת מי רגלים. אסור לעמוד לפנות להדיא נגד בהכ"נ או בהמ"ד דלא יהא מכלל מי שנאמר עליהם ואחוריהם אל היכל ד' וכן לא יעשה בהכ"ס מכוון כנגד בהכ"נ או בהמ"ד שלא יהא הפי הטבעת מגולה נגדם [ס"ח סי' תתי"ד והעתיקו בא"ר והגהות רעק"א] ואם בונה כותל באמצע להפסיק בין מחיצת בהכ"ס לבית הכנסת לכאורה אין להחמיר ועיין בארה"ח: **[טו]** יפנה מיד - דהא אין חבירו רואה את פירועו וכן בחצר אחורי כותל הבית ואע"פ שחבירו שומע קול עיטושו שלמטה אין בכך כלום שבהשמעת קול עיטושו שלמטה אין בו איסור משום צניעות אלא שהיא חרפה ובושה לבנ"א ומי שאינו מקפיד אינו מקפיד: **[טז]** פירועו - ר"ל גילוי מה שמגלה מבשרו מלפניו או מלאחריו ואע"פ שרואה את גופו ושומע קול עיטושו שלו שרי: **[יז]** ביד ימין - מפני שקושר בה תפילין על זרוע השמאל ו עוד טעמים אחרים עיין בגמרא וטוב ליזהר מלקנח באצבע האמצעי שכורך עליו הרצועה וכתבו האחרונים דאיטר יד שכל עניניו עושה בשמאל מקנח בשמאל דידיה שהוא ימין כל אדם ואם כותב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין או להיפך עיין בבה"ל: **[יח]** בחרס - ואפילו היא חלקה ואינה מקרע הבשר דאם אינה חלקה ויש בה חדודים קטנים יש בזה ג"כ מפני הסכנה שלא ינתק שיני הכרכשתא: **[יט]** חבירו - אבל אם קנח הוא עצמו בו או שיבש או שקנח מצד אחר לית לן בה: **[כ]** אינן בשדה - ולא שכיחי כשפים לכן מותר בחרס ודוקא אם הוא חלק וכנ"ל: **[כא]** בדבר שהאור וכו' - אפשר דוקא לענין שאר דברים אבל לענין עשבים יבישים גם להג"ה יש להחמיר דהם מחתכים את הבשר וכדלקמן בסי' שי"ב ס"ה עיין בפמ"ג. כתב בהגהות ר"ע איגר בשם הס"ח כשיוצא מבהכ"ס יראה המקום שישב עליו שלא יהיה טינופות שמא יבוא חבירו פתאום או בלילה וישב עליו: **[כב]** בצניעות בלילה - ר"ל שלא יגלה עצמו יותר מביום ולא יגלה עצמו עד שישב וכה"ג כי לפניו ית' חשיכה כאורה אבל א"צ להתרחק ואם אין שם אדם מפנה ברחוב ורק שיזהר שלא יהיה במקום הילוך ב"א כדי שלא יטנפו בני אדם על ידו אבל אם יש שם אדם אפילו נכרי אסור לפנות בפניו. וכ"ז לפנות אבל להשתין מותר אפילו ביום בפני רבים אם צריך לכך שאין לו מקום ואפילו בפני אשה משום דאיכא סכנתא אם יעמיד עצמו. ואשה לא תעמוד להשתין אפילו נגד פניו של תינוק משום דאיכא חציפותא אבל לצדדין שאינה משתנת ממש נגד פניו לית לן בה: **[כג]** על רגליו - ויאמרו שהוא כרות שפכה שאין מימי רגליו מקלחין אלא שותתין וכרות שפכה אינו מוליד ויאמרו על בניו שאינם שלו: **[כד]** אם לא וכו' - ואם אין לו עצות אלו וגם שם א"א בישיבה יוכל לעשות עצה אחרת שלא יבוא לידי נצוצות שיסייע בבצים להגביה הגיד קצת או ע"י מטלית עבה ואם איתרמי שנפלו ניצוצות על רגליו מצוה לשפשפם: **[כה]** ולמטה - ואפילו אם האבר בקישוי מותר מעטרה ולמטה: **[כו]** מפני שמוציא - ר"ל שע"י נגיעתו בגיד בא לידי חמום והרהור ויבא לזה וחומר עון הזה

עיין באה"ע סימן כ"ג: **[כז]** הוא נשוי - דיש לו פת בסלו ואין יצרו תוקפו כ"כ ואם היא נדה או שהוא בדרך אסור. ועיין בא"ע סימן כ"ג ס"ד דאפילו נשוי אינו מותר להושיט ידו לאמה כלל אלא בשעה שהוא צריך לנקביו: **[כח]** הנשוי - ואם עומד במקום שיש לו פחד שלא יפול אין להחמיר בנשוי כלל. [ארה"ח]: **[כט]** בביצים - שאינו מתחמם ע"י כך. ולפעמים מותר לאחוז באמה להשתין כגון ע"י מטלית עבה שאינו מחמם אבל ע"י החלוק אסור ויש מפקפקין גם ע"י מטלית עבה משום דלא ידעינן שיעורו: **[ל]** להתחכך לא - לפי שהחיכוך מביא לידי חמום ובקל יבוא לידי ש"ז ועיין בח"א שמתיר ע"י בגד עב. ומותר לסרוק זקן התחתון אך שלא יגע אז באמה בידו ועיין בבה"ל: **[לא]** בל תשקצו - ואם משהא עצמו לקטנים עובר משום בל תשקצו ומשום שלא יהיה עקר. והמשהא מלהפיח אינו עובר על בל תשקצו. גם האיסור בל תשקצו נדחה מפני כבוד הבריות כגון המשהא נקביו עד שימצא מקום צנוע וכה"ג. יזהר מאוד לקנח היטיב כי צואה במקומה במשהו כמו שכתב בסימן ע"ו ס"ה. וטוב לרחוץ פי הטבעת במים או ברוק:

ד

סימן

[א] ירחץ ידיו וכו' - יש ע"ז שני טעמים הרא"ש כתב לפי שידיים של אדם עסקניות הן וא"א שלא יגע בבשר המטונף בלילה לזה תקנו חז"ל ברכה על הנטילה לק"ש ולתפלה והרשב"א כתב לפי שבשחר אחר השינה אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך צריכין אנו להודות לו יתברך שבראנו לכבודו לשרתו ולברך שמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר לכן גם דבר זה תקנו בשחר להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו. ולהלכה אנו תופסים כשני הטעמים לחומר לענין נטילה וכדלקמן בזה הסימן. ואם לא בירך ענטי"י קודם התפלה שוב לא יברך אחר התפלה לכו"ע [ח"א]: **[ב]** ויברך - ומיד אחר הנטילה יברך וא"צ להמתין על הניגוב וגם הניגוב אין מעכב. ויש מחמירין שלא יברך עד אחר שינגב ידיו דס"ל דאין רוח רעה סר מהידיים עד אחר הניגוב וס"ל דאסור לברך בידיים שר"ר שורה עליהם אבל דעת הפוסקים אין כן [ארה"ח]. כתב בסדר היום שלא יגע במלבושיו עד שיטול ובגמרא לא משמע כן [מ"א] איתא בברכות דף נ"א אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש משום סכנת מזיקין אלא יטלהו בעצמו ממקום שהוא שם. ואפילו אותו השמש כבר נטל ידיו. אמרינן בגמרא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום משום כבוד קונו. ובמדינותינו שאין אנו הולכים יחפים א"צ לרחוץ רגליו שחרית [פמ"ג]: **[ג]** גם אשר יצר - הטעם משום דבבוקר נעשה כבריה חדשה וצריכין אנו להודות לו וניתקן ברכת אלקי נשמה ואשר יצר על יצירת הגוף ויש עוד טעמים אחרים עיין באחרונים וכתב הפמ"ג דלפי הטעם דבריה חדשה אם היה ניעור כל הלילה דאז לא נעשה בריה חדשה בבוקר אין יכול לברך אשר יצר אם לא עשה צרכיו. יש

אומרים דאם השתין בלילה יוכל לסמוך לענין ברכת אשר יצר על אשר יצר דשחרית וצ"ע לדינא גם פעמים רבות יקרה שבבוקר משתוקק עוד הפעם להטלת מי רגלים ולא יוכל לחול עוד הברכת אשר יצר דבבוקר ע"ז הטלה דלילה וכדלקמן בסי' ז' במ"ב ס"ק א'. וי"ש יחמיר על עצמו ויטול ידיו וילבוש מכנסים או יחגור בשאר דבר להפסיק בין לבו לערוה ויברך אשר יצר. אך יראה בעת הברכה להרחיק מהעביט של המי רגלים ד' אמות אם הוא עומד בחדרו ואם לא היה העביט מיוחד לזה די בהטלת רביעית מים לתוך המי רגלים בכל פעם ופעם שמשתיין: [ד](#) ואפילו וכו' - והרוצה להסתלק מן הספק יזהר לעשות צרכיו תיכף אחר שעירה מים על ידיו ג"פ וכשיצא מבהכ"ס יטול ידיו פעם שניה ויברך אשר יצר ויצא ידי חובה לכו"ע. וטוב יותר שלא יברך אפילו ברכת נט"י עד לאחר נטילה שניה שנוטל אחר יציאתו מבהכ"ס ובפרט אם היה צריך לנקביו בעת נטילה ראשונה שאז בודאי אינו רשאי לברך. והח"א כתב דנכון להמתין מלברך ענט"י עד לאחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל עי"ש טעמו אח"כ מצאתי בספר מעשה רב שכן היה נוהג הגר"א ז"ל ועיין בבה"ל: [ה](#) סימן ק"ס - דהיינו מים שנשתנו מראיהן או נעשו בהם מלאכה או מלוחים או סרוחים שאין הכלב יכול לשתות מהם ומשו"ה ראויים לתפלה דכאן לא צריך רק משום נקיות בעלמא: [ו](#) דלא מברך - ר"ל על נטילת ידים רק על נקיות ידים: [ז](#) עליהו - והאחרונים הכריעו דיוכל לברך על נטילת ידים ועיין לקמן בסעיף ז' ובמ"ב ס"ק ט"ז: [ח](#) ידקדק - כי חוץ מהטעמים הנזכרים בסק"א שצריך ליטול ידיו לתפלה צריך ליטול גם משום רוח רעה השורה על הידים אך היכא דהנטילה הוא משום רוח רעה לבד לא היו מתקנים ע"ז ברכה לכן אנו צריכים גם לטעמים הנ"ל: [ט](#) לערות עליהן - ויטלם לכתחילה עד פרק הזרוע ואם אין לו מים די עד קשרי אצבעותיו. וצריך לפשוט הכפות כמי שרוצה לקבל דבר ויגביהם כנגד הראש. גם טוב להדיח פיו ובתענית צבור לא ידיח: [י](#) ג"פ - ואפילו שופך הרבה בפעם אחד אינו מועיל כי אין הרוח הולך אלא בג' פעמים דהיינו פ"א על יד ימין ואח"כ על יד שמאל עד ג"פ בסירוגין ובספר מעשה רב כתב ד' פעמים ג"פ להעביר רוח רעה והד' להעביר המים שנטמאו. צריך להזהיר לנשים שיזהרו בנט"י ג"פ בסירוגין כמו האנשים וגם כי הם מתקנות המאכלים שלא יטמאום בידיהם גם יש ליזהר שהקטנים יטלו ידיהם בשחרית כי נוגעים במאכל. ובנגיעת עכו"ם במאכלים בלא נט"י אין לחוש דלא מקבלי טומאה: [יא](#) קודם נטילה - מפני שהרוח רעה השורה על הידים יוכל להזיק לאלו האיברים: [יב](#) ולא לעינים - ויש ליזהר אפילו ע"ג עיניו מבחוץ אם אפשר לו: [יג](#) אפילו וכו' - וקודם נטילה יש אוסרין מליגע בפי הטבעת אפילו במקרה וכן לאמה במקום הנקב אפילו אם הוא נשוי וכן כה"ג במקום נקב הקזה כי אז יוכל הרוח רעה להזיק לכל נקב שבגוף: [יד](#) מפסיד השכר - ואם נגע במאכל קודם שנטל ידיו אין לאסור המאכל עי"ז אבל לכתחילה מאוד יש ליזהר שלא ליגע אז בשום מאכל ואם נגע באוכל ידיחנו ג"פ. וכן אין לשתות עשן טבא"ק קודם נט"י: [טו](#) אין צריך - ר"ל דיעבד אין מעכב הברכה ומברך על נטילת ידים אבל לכתחילה טוב

להקפיד שיהיה לו ג"כ רביעית וכמו שכתב בסעיף שאחר זה דקאי גם על שיהיה לו רביעית וכמו שכתבו האחרונים: **[טז]** אינו מעכב - ר"ל דיעבד לענין הברכה ויוכל לברך ענט"י או אפילו לכתחלה היכא דאי אפשר בענין אחר אבל היכא דאפשר טוב להקפיד: **[יז]** לא כלי וכו' - ר"ל דמהני אף להעביר רוח רעה ולכן אם אין לו כלי שלם מותר ליטול מכלי נקוב וכן מפלו"מף אף שאין כאן כח גברא כמבואר לקמן בהלכות נט"י אבל אם שכשך ידיו במים לא מהני לרוח רעה וכדלקמן: **[יח]** קרקע - ואפילו ע"ג קיסמים אסור מפני שרוח רעה שורה עליהם: **[יט]** כלי - וטוב שיניח שני כלים מראשותיו אחד מלא ואחד ריקן: **[כ]** מהם - ע"כ לא יתנם לפני בהמתו: **[כא]** בני אדם - כי יוכלו להנזק ע"י הרוח רעה. וישפכם במקום מדרון או בעפר תיחוח: **[כב]** ונותנו - כדי שיתגבר ימין שהוא חסד על שמאל שהוא דין. וגם באיטר אזלינן בתר ימין דעלמא: **[כג]** לא יטול - ר"ל לשפוך לו על ידיו אבל להביא לו מים מותר: **[כד]** ממי שלא וכו' - ובנטילה לאכילה רשאי ליטול ממי שלא נטל ידיו: **[כה]** לק"ש ולתפלה - ויוכל לברך על נטילת ידים דאמרינן בכיור ורחצו ממנו ולא בתוכו הא בעלמא אפילו בתוכו אבל להעביר הרוח רעה בעי עירו ג"פ דוקא ושכשוך בכלי אפילו ק' פעמים לא חשיב אלא אחד שמיד נטמאו המים והויין כמו שופכין ומשום הכי נסתפק אח"כ במימות מחולפים דאפשר דלאו דוקא עירו בעינן להעביר רוח רעה ואפילו רחיצה סגי או דבעינן דוקא עירו מכלי על ידיו. וכתב הפמ"ג דלפ"ז אם תחב ידו בנהר ג"פ או בשלג המונח על הארץ בשלשה מקומות מחולפים אפ"ה לא מהני רק לתפלה ויוכל לברך ענט"י אבל ספק אם מהני להעביר רוח רעה דאולי בעינן לזה עירו מכלי והארה"ח ולבושי שרד פסקו דבנהר וכן בשלג ובמי מקוה מהני אף להעביר רוח רעה ואפילו אין בהם ארבעים סאה ועיי"ש עוד בארה"ח: **[כו]** אבל לא וכו' - ע"כ יראה ליטול פעם שנית מן כלי אפילו אחר התפלה: **[כז]** כל הלילה - ואם ישן במקצתה לכו"ע צריך ליטול ידיו בבוקר כדין והוא שישן שינת קבע על מיטתו ומשום דסתם ידים עסקניות הן ובודאי נגע במקום מטונף אבל אם ישן שינת ארעי להרא"ש דינו בזה כאלו לא ישן כלל: **[כח]** להתפלל ולהעביר - דהיינו לתפלה יש ספק אם הטעם של נט"י שחרית כהרשב"א לעיל במ"ב סק"א וא"כ אע"ג דהשתא לא נעשה בריה חדשה לא פלוג רבנן וצריך נטילה או שמא עיקר הטעם כהרא"ש שם ובניעור ולא נגע במקום מטונף א"צ נטילה. ולהעביר הרוח רעה יש ג"כ ספק אם בעלמא השינה גורם הרוח רעה וא"כ אפילו ישן ביום שורה ר"ר וצריך ליטול ידיו וניעור בלילה א"צ ליטול ידיו או הלילה גורם הרוח רעה וא"כ יהיה הדין בהיפוך: **[כט]** ויטלם - ר"ל ג"פ מחמת ספק וכן בשני הסעיפים שאחר זה: **[ל]** בלא ברכה - יש מהאחרונים שחולקין על הכרעת הרמ"א בזה וסוברים דצריך לברך ויש שמסכימים עמו וכ"ז בלא עשה צרכיו אבל אם עשה צרכיו קודם התפלה הסכמת אחרונים דבזה צריך ליטול ידיו ולברך. וכן נכון לעשות לכתחילה במי שניעור כל הלילה כגון בליל שבועות יעשה צרכיו או יטיל מים וישפשף שאז לכו"ע יתחייב לברך ויברך ענט"י ואשר יצר: **[לא]** כשיאור היום - כי י"א דבעמוד השחר חוזר הר"ר לשרות פעם

שנית: **[לב]** להעביר וכו' - הכא לא נקט להתפלל כמש"כ סעיף י"ג דודאי משום תפלה אין צריך בזה עוד הפעם ליטול ידים ואפילו אם חזר וישן פעם שנית קודם עמוד השחר דבזה בודאי צריך משום רוח רעה עוד הפעם ליטול ידים מ"מ אין יכול לברך ענט"י ואפילו אם השינה היתה שינת קבע דאנו חוששין לשיטת הרשב"א דס"ל דטעם הנטילה משום דבבוקר נעשה בריה חדשה ופ"א נעשה האדם בריה חדשה ולא שתי פעמים ומשום רוח רעה בלבד לא תקנו ברכה: **[לג]** בלא ברכה - הנה נראה דאפילו אם בפעם הראשון כשנטל ידיו לא בירך ענט"י מ"מ לא יברך עתה דאיך יאמר וציונו ענט"י הלא כבר יצא ידי חובת הנטילה לתפלה לדעת הרא"ש כמבואר בב"י וכה"ג כתב לעיל בשערי תשובה סק"ד ומ"מ הנכון שיביא עצמו לידי חיוב ברכה דהיינו שיעשה צרכיו קודם התפלה ויתחייב לברך ענט"י וכנ"ל בסק"ד בשם הח"א: **[לד]** יש להסתפק - אי לילה גורם לרוח הטומאה או שינה גורם ודוקא הישן שיתין נשמי אבל פחות מזה אין רו"ר שורה ואפי' בלילה: **[לה]** שיתין נשמי - ר"ל רצופין אלא היה מתנמנם כמה פעמים פחות משיתין נשמי עד חצות לילה ומחצות ואילך היה מתגבר כארי: **[לו]** דדוקא ביום - השיגו עליו האחרונים דלא נמצא שם כן בגמרא רק על האמוראים אבל דוד בעצמו גם בלילה היה נזהר ונ"מ כ"ז לדין שבעל נפש יחמיר עכ"פ ביום. ואין שבת בכלל זה. ועיין לקמן בסימן רל"א ס"א דאם א"א לו ללמוד בלא שינת הצהרים מותר לישן מעט אבל לא יאריך בה עיי"ש ועיי"ש עוד שגם זה לא תהיה כונתו להנאת עצמו רק לעבודתו יתברך. ועיין במחצית השקל שכתב דענין השינה ביום תלוי לפי מה שהוא אדם וכפי הצורך לעבודתו ית': **[לז]** מפני הרירים - כי צריך להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה [ב"י] ואם הוא איסטניס ואינו רוצה להכניס המים לפיו מפני שאינם זכים וצחים אין מעכב מלברך [לבוש]: **[לח]** צריכים נטילה - להסיר רוח רעה השורה עיי"ז ע"כ ימהר ליטול תיכף. והנטילה תהיה עד הפרק ועכ"פ עד סוף קשרי אצבעותיו אבל אם ליכלך ידו בטיט וברפש דאין בו משום רוח רעה א"צ רק לקנח מקום המלוכלך בלבד ודי. ולענין תפלה יבואר לקמן בסימן צ"ב עיי"ש בבה"ל: **[לט]** במים - אף דלתפלה וכ"ש לתורה די אחר כל אלו בנקיון בעלמא וכדלקמן בסעיף כ"ב דמיירי בקם מן המטה וכ"ש באינד מ"מ להסתלק רוח רעה צריך דוקא מים ועיין לקמן בס"ק מ"א. וא"צ ג' פעמים כ"א בקם מן המטה ויש מחמירין בהולך בין המתים ומשמש מיטתו דבעינן ג"כ ג"פ. ובספר היכל הקודש מחמיר ביוצא מבהכ"ס ג"פ ובמ"א סימן ז' סתר דבריו: **[מ]** והיוצא מבהכ"ס - אפילו לא עשה צרכיו וכן מבית המרחץ אפילו לא רחץ שם ומשום רו"ר ששורה באלו המקומות: **[מא]** מנעליו - משום שנוגע בידיו בעת החליצה אבל בלא נגע בהם א"צ נטילה והחולץ מנעליו ונוגע ברגליו וחופף ראשו אינו משום רוח רעה רק משום נקיות ע"כ א"צ למהר ליטול ידיו תיכף משא"כ באינד דמשום רו"ר וכנ"ל בס"ק ל"ח: **[מב]** בין המתים - בבית הקברות וכתב מהרי"ל סי' כ"ג שיש ליטול קודם שיתפלל על הקברות ורוחצין שנית בשובו לחצר בה"ק שרוחות רעות מלוין החוזרין. ויש נוהגין אז לרחוץ גם הפנים: **[מג]** במת - ואפילו מי שנכנס אצל מת אחד או שהלך

ללותו נוהגין בנטילה. ונהגו להקפיד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ ומנהג אבותינו תורה היא [רמ"א יו"ד שע"ו]: **[מד]** כליו - אפילו לא נגע בכנה שלא מצא: **[מה]** בכנה - ובפרעוש אפשר דדי בנקיון בעלמא: **[מו]** בידו - במקומות המטונפות שיש בהם מלמולי זיעה: **[מז]** יוצא מדעתו - עיין בא"ר דר"ל דנתלבש בו רוח שטות ועי"ז יוכל לבוא אח"כ לעבירה וכמאמרם דאין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות: **[מח]** דם מהכתפים - ואפשר עלוקה [שקורין פייוקע"ס] או ביינקע"ס ג"כ צריך ליטול וטוב להחמיר: **[מט]** בתפילה - וה"ה בשעה שהוא עוסק בתורה [בסימן צ"ב ס"ז בהג"ה]: **[נ]** ס"י צ"ב ס"ו - דנתבאר שם שאם עומד בתפלה ונזכר שנגע במקום מטונף די בנקיון עפר או שמחכך ידיו בכותל דמה יעשה באמצע תפלה. ומיהו אם עומד עדיין בק"ש או בפסוקי דזמרה צריך לילך וליטול ידיו: **[נא]** וסי' קס"ד - דשם נתבאר שאם עבר ונגע בתוך הסעודה צריך ליטול ידיו שנית כדין אך לענין ברכת ענט"י הסכמת רוב האחרונים שלא לחזור ולברך ע"ש במ"ב: **[נב]** מלמולי זיעה - עיין ביו"ד ס"י קי"ו דצריך ליזהר מזיעה דכל זיעה סם המות חוץ מזיעת הפנים וסימן לדבר בזיעת אפיך תאכל לחם: **[נג]** ובפניו - וכן בצוארו עד החזה [ב"י] וכתב במחצית השקל דזה תלוי לפי מנהג המקומות אם הדרך להיות מגולה שם: **[נד]** שבזרועותיו - עד הפרק הנקרא [אייל"ן בויג"ן]. וכן אם הולך יחף ברגליו אפשר דהוי בכלל המקומות המגולין [פמ"ג בסי' צ"ב]: **[נה]** אם אין וכו' - ואם יש לו מים צריך ליטול אפילו לתפלת מנחה וערבית אפילו אם אינו יודע להן שום לכלוך. והנטילה יהיה בלא ברכה כי לא תקנו ברכה כ"א בשחרית וכדאיתא בסימן ז' ס"א. ואם אין לו מים י"א דדינו כהכא דינקה בכל מידי דמנקי פן מודבק בהם איזה דבר מאוס או זוהמא ועיין לקמן בסי' צ"ב וברל"ג במשנה ברורה: **[נו]** יקנח ידיו - ואפילו היו מלוכלכים בודאי כגון שעשה צרכיו וקנח ג"כ מהני ועיין לקמן בסי' צ"ב כמה צריך לחזור אחר מים: **[נז]** בעפר - או שישפשף בטלית יבש. ודע דנקיון כיון שהוא עומד במקום מים צריך לנקות כל היד בין גבו ובין תוכו עד הפרק ובדיעבד די עד סוף קשרי אצבעותיו אבל לא כמו שנוהגין איזה אנשים שמנקין רק ראשי אצבעותיהן: **[נח]** נקיות ידים - י"א דגם בזה מברכין ענט"י ומ"מ כל האחרונים לא זזו מפסק השו"ע: **[נט]** קודם נטילה - דסתם ידים דהיינו שאינו יודע אם הם מלוכלכים אינן פסולות לברכה וכ"ש לד"ת דהרי מברכין על הפירות וא"צ נט"י: **[ס]** ערום - שאז מסתמא ידיו מטונפות בנגיעת בית הסתרים. ומלבושים שלנו שבת הצואר פתוח אפילו אם ישן במלבושים מסתמא ידיו מטונפות כי דרכו לחכך בגופו במקום זיעה. ודוקא אם ישן שינת קבע אבל בשינת עראי אין חזקתו שנגע ודינן כסתם ידים דכשרים לת"ת ולברכה רק לתפלה: **[סא]** שינקה אותם - בצרורות ובכל מידי דמנקי. וה"ה לתורה אסור בלא נקיון. ועיין בפמ"ג שכתב דאפילו אם יש לו מים מ"מ די לברכות ולתורה בניקיון בעלמא וכן משמע בביאורי הגר"א ורק משום כדי להעביר רוח רעה בעינן מים ובשע"ת בשם הזוהר כתב דלא יברך בלי נט"י וראוי להחמיר ביש לו מים. ועיין לקמן

סימן ה

[א] פי' המלות - כמו שאחז"ל [ברכות מ"ז] שלא יזרוק הברכה מפיו אלא יכוין בעת האמירה ויברך בנחת וז"ל ס"ח סי' מ"ו כשהוא נוטל ידיו או שמברך על הפירות או על המצות השגורות בפי כל אדם יכוין לבו לשם בוראו אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם להנות מהם וציוהו על המצות ולא יעשה כאדם העושה דבר במנהג ומוציא דברים מפיו בלא הגיון הלב ועל דבר זה חרה אף ה' בעמו ושלח לנו ביד ישעיה ואמר יען כי ניגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ועיי"ש עוד מה שהאריך בגודל העונש עבור זה: **[ב]** קריאתו באדנות - כי השם הנכבד והנורא אסור לקרותו ככתבו כמשאחז"ל ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב אלא צריך לקרותו כאלו היה כתוב שם אדני וגם בנקודת אדני דהיינו האלף בחטף פתח אבל לא בפתח לבד או בשב"א לבד והד' בחולם והנון בקמץ וידגיש היו"ד שתהא ניכרת יפה רק בכונה יכוין לשם הוי"ה. וטעם הנגינה הוא מלרע: **[ג]** שהיה וכו' - ובביאור הגר"א כתב דלפי עומק הדין א"צ לכוין אלא פי' קריאתו דבכל מקום הולכין אחר הקריאה אף שיש בהכתיבה סודות גדולות לבד בקריאת שמע שם צריך לכוין ג"כ שהיה וכו' עיי"ש. ובמקום שנכתב בא"ד לכו"ע אין צריך לכוין אלא שהוא אדון הכל. אם אחד מספר חסדי ה' שעשה לו ומתחלה מזכיר השם ורוצה לגמור דבריו מה שעשה לו ה' אסור להפסיקו בדברים שמא מתוך כך לא יגמור דבריו ונמצא שהזכיר ש"ש בחנם אבל אם רוצה לקלל שום אדם והתחיל בשם מצוה להפסיקו שלא יגמור דבריו ולא יחטא [ס"ח והובא בחידושי רע"א]:

סימן ו

[א] חלולים - פי' איברים חלולים ולא יאמר חללים דבחלל לא שייך בריאה: **[ב]** שאם יסתם וכו' - כן היא ג"י הרמב"ם אבל גירסא שלנו ורש"י ורי"ף והרא"ש אם יפתח קודם [הגר"א]: **[ג]** כלומר שבנקבים וכו' - משום דגירסתו היה א"א להתקיים אפילו שעה אחת וקשה לו דאדם סותם פיו הרבה שעות ולזה קאמר כלומר וכו' אבל מנהגינו שלא לומר אפילו שעה אחת כמש"כ הר"מ וכן מוכח באגודה כ"כ המ"א וכן משמע בביאור הגר"א ועיין ט"ז: **[ד]** אי אפשר - אי בצירי תחת האלף כי המלה נגזרת מן אין כ"כ הבה"ט והפמ"ג ובשע"ת מיישב הגירסא בחירק שג"כ כונתו כמו אין כמו דכתיב אי כבוד שפירש"י שם שכונתו כמו אין כבוד: **[ה]** רופא חולי - ב"ח ושל"ה ומט"מ כתבו שאין לומר חולי רק רופא כל בשר וט"ז כתב דשני הגירסאות הן נכונות וחלילה למחוק אחת מהן עיי"ש: **[ו]** דבר רוחני - ובכוונת כתוב דהנשמה נהנית מרוחניות המאכל

והגוף נהנה מגשמיות המאכל ומכח זה קשורים זה בזה ע"י המאכל [מ"א]:
[ז] להמתין - קבלה מר"י חסיד היוצא מביתו לבהכ"נ קודם שיתפלל
יאמר פסוק שמע ישראל אבל יכוין שלא לצאת בזה המ"ע דק"ש אא"כ
ירא שיעבור זמן ק"ש ועיין לקמן בסוף סימן מ"ו מה שכתבנו במ"ב שם:
[ח] לברך - ודוקא אם הולך מיד לבהכ"נ אבל אם לומד אחר הנטילה
וכ"ש כשמפסיק בשיחה בטלה ואח"ז הולך לבהכ"נ ומברך שם ענט"י
לכו"ע לא עביד שפיר דיש הפסק גדול בין נטילה לברכה וכדלקמיה ע"כ
אותם שאומרים תהלים קודם ענט"י לא יפה הם עושים דהוי הפסק
גדול. כתב הלבוש אותם שאומרים תהלים טוב יותר שיאמרו קודם
התפלה ע"ש הטעם: **[ט]** לא נהגו כן - והסכמת האחרונים לנהוג כאנשי
ספרד שלא להפסיק לכתחלה בין ברכת ענט"י והנטילה אלא מיד שנוטל
ידיו צריך לברך ענט"י אך אם בעת שנוטל ידיו הוא צריך לנקביו שאפילו
בד"ת אסור ואפילו יכול להעמיד עצמו עד פרסה אין לו לברך ענט"י עד
שיעשה צרכיו ויברך ענט"י ואשר יצר [שערי תשובה] ועיין לקמן בסי' צ"ב
ס"א בהג"ה ובמ"ב שם ועיין לעיל בסימן ד' במשנה ברורה שכתבנו שם
בשם הח"א שלכתחלה יותר טוב להמתין מלברך ענט"י עד לאחר שמנקה
עצמו ורוצה להתפלל דאז יוצא לכו"ע ועיין שם בביאור הלכה שכתבנו
דטוב שאז יסדר אחר ברכת ענט"י ואשר יצר גם שאר ברכות השחר
ובאופן זה מיירי הח"א שכתב דיוצא לכו"ע. ועיין שם בביאור הלכה
שבמעשה רב כתב ג"כ כהח"א ומ"מ העושה כהשע"ת יש לו ג"כ על מה
לסמוך: **[י]** שמברכם בביתו - עיין במ"א ופמ"ג ושאר אחרונים
שהסכימו דאפילו ש"ץ שבירך בביתו שוב לא יברך בבהכ"נ דבימינו הכל
בקיאים וכל אחד מברך לעצמו ואין רוצה לצאת בברכת הש"ץ ע"כ
במקום שהמנהג שהש"ץ אומר כל הברכות בצבור כמו במקומותינו
שהמנהג כן בימים נוראים שמברך בצבור גם ענט"י ואשר יצר וברכת
התורה יזהר מתחלה שלא יברך אותם בביתו. ואם אירע שכבר בירך
אותם בביתו יראה לבקש לאחד מהשומעים שעדיין לא בירך שיכוין
לצאת בברכתו אך אז יהיה זהיר הש"ץ מאוד להשמיע כל לשון הברכה
ולא כמו שנוהגין באיזה מקום שהש"ץ משמיע רק לשון תחלת הברכה
וסופה דכיון שכונתו אז בהברכה להוציא צריך השומע להשמיע כל לשון
הברכה: **[יא]** בכה"ג וכו' - היינו מה שנוהגין רוב המון העם להתפלל
סליחות קודם אור הבוקר בימי הסליחות ושם מזכירין כמה פסוקים
ואח"כ מברכין ענט"י וברכת התורה ולענין ברכת התורה יש ליישב קצת
דאותן הפסוקים אין אומרים אותן אלא דרך תפלה ולא נתחייבו בהם
בבה"ת לפי דעת איזו פוסקים כמו שנתבאר בסימן מ"ו ס"ט בהג"ה ועיין
שם במ"ב אך לענין נט"י שמפסיקין בהפסקה כזאת צ"ע ליישב והסכימו
האחרונים שלא לעשות כן אלא יש לברך בביתו מיד בקומו ושוב אין
לברך ענט"י בבהכ"נ וכמו שנתבאר בסימן זה ס"א או שבעת קומו לא
יברך ענט"י אלא אחר גמר הסליחות יבדוק עצמו לנקביו או יטיל מים
וישפשף ואז יברך ענט"י ואשר יצר ויתפלל וכמו שכתבנו לעיל בשם
הח"א: **[יב]** ברכת ההודאה - ואינה ברכה הסמוכה לחברתה ולכן רשאי
לומר בבוקר בקומו עד אלהי נשמה ובבהכ"נ יתחיל אלהי נשמה [טוה]

ומ"מ יש לעשות על צד היותר טוב להסמיך אלהי נשמה לברכת אשר יצר ועיין בביאור הגר"א בסימן מ"ו שדעתו ג"כ דברכת אלקי נשמה סמוכה לברכת אשר יצר ע"כ נכון ליזהר בזה לכתחלה. אם לא בירך ברכת אלהי נשמה עד אחר שהתפלל י"ח אינו מברך עוד לאחר התפלה שכיון שכבר אמר מחיה המתים הוא דומה למחזיר נשמות [פרי"ח] ובשע"ת מפקפק מאוד בדין זה ומסיק דעכ"פ אם בעת שאמר ברכת מחיה מתים היה בדעתו לברך אלקי נשמה אחר התפלה רשאי אח"כ לברך עיי"ש הטעם וכן משמע בפמ"ג סי' נ"ב ועיין מה שכי' שם בביאור הלכה. בנוסח הברכה לא יאמר אתה יצרת בי רק אתה יצרת אתה נפחת בי: [\[יג\]](#) יש נוהגין וכו' - וכונתם הוא שישלים כ"א עד צ' אמנים ליום ועיין בש"ת שיש שמפקפקין בזה ובתשובה מאהבה [ח"ב סי' רי"ב] העלה דלדין שנוהגין שלא לצאת בברכת הש"ץ לכו"ע מותר לעשות כן ובפמ"ג כתב דראוי עתה שלא לומר בקול רם כ"א הש"ץ עיי"ש ע"כ כל מקום ומקום יעשה כפי מנהגו שכ"א יש לו על מי לסמוך: [\[יד\]](#) שכבר יצאו - בלבוש משמע שאין יכול להוציא ברכת השחר בפחות מעשרה ועיין בפמ"ג דמצדד בסוף דבריו לומר דדוקא בבקי אין מוציא בפחות מעשרה אבל בשאין בקי א"צ עשרה אף להלבוש:

ז

סימן

[\[א\]](#) מברך וכו' - ואפילו אם נמשך זמן גדול אחר עשיית הצרכים אפ"ה חייב לברך. ואם לא בירך אשר יצר עד שרוצה להטיל מים שנית דעת הפמ"ג דמקודם שיטיל יברך אשר יצר על ההטלה הראשונה אבל בש"ת הסכים בשם כמה אחרונים דאם נזכר לאחר שהתחיל לו תאוה שוב לא יברך עיי"ש: [\[ב\]](#) אשר יצר - כתב רש"ל בתשובה סימן צ"ז מי שאכל דבר שחייב ברכה אחרונה ושכח והטיל מים ונזכר קודם שבא לברך אשר יצר איזה מהם קודם והשיב דאשר יצר קודם דתדיר. מי ששותה סם המשלשל דיש בדעתו מתחלה לפנות הבני מעיים עד שתכלה הזוהמא מהם ע"כ י"א דלא יברך כ"א אחר גמר ההוצאה וי"א דיברך בכל פעם והמנהג כסברא אחרונה אך בשלשול חזק שמרגיש שמיד יצטרך לפנות שנית אסור לברך כדלקמן סימן צ"ב שאפי' בד"ת אסור [ש"ת]: [\[ג\]](#) להתפלל מיד - אף דקיי"ל בסימן רל"ג ס"ב דלתפלת מנחה וכן לערבית אפילו אינו יודע להן שום לכלוך צריך ליטול ידיו וכ"ש כשעשה צרכיו מ"מ אינו מברך ענט"י אלא בשחרית. ועיין בספר ארצות החיים שכתב דדעת רוב הפוסקים דאם עשה צרכיו לגדולים ואח"כ רוצה להתפלל מברך ענט"י. ומ"מ לכתחלה אין לזוז מפסק השו"ע ועיין בספר מעשה רב: [\[ד\]](#) ששפשף בהן - הניצוצות של מי רגלים וה"ה בגדולים שעשה צרכיו וקנח: [\[ה\]](#) אלא משום וכו' - ואם אין לו במה ליטול אעפ"כ צריך לברך אשר יצר. ואפילו אם שפשף משמע לעיל בסוף סימן ד' במ"א סקכ"ח דמהני לברכות אם מנקה ידיו בכל מידי דמנקי: [\[ו\]](#) ב' פעמים - כדמצינו לענין תפלה שאם טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים.

אבל הרבה מהאחרונים חולקין על פסק זה וסוברין דשאני תפלה שהיא במקום קרבן ושייך בו תשלומין משא"כ באשר יצר שהיא ברכת הודאה יוצא בהודאה אחת על הרבה פעמים כמי שאכל שתי פעמים והסיח דעתו בינתים שמברך בהמ"ז אחת על שתיהן. ויש להקל בספק ברכות. ולכתחילה נכון ליזהר לברך תיכף אשר יצר אחר הטלת מים דשמא יצטרך עוד אח"כ להטיל מים וה"ה בגדולים:

ציצית

הלכות

ח סימן

[א] יתעטף בציצית - מיד אחר נט"י כדי שלא ילך ד"א בלא ציצית:
[ב] מעומד - ר"ל העטיפה והברכה שתיהן בעמידה העטיפה משום דכתיב לכם וילפינן ג"ש מעומר דכתיב ג"כ לכם ובעומר כתיב מהחל חרמש בקמה ודרשינן בקומה והברכה משום דכל ברכת המצות צריך להיות בעמידה והוא רק לכתחלה דבדיעבד יצא בשתיהן בכל גוונן. והסכימו רוב האחרונים דלכתחילה צריך להיות הברכה קודם העטיפה דהיינו בשעה שהוא אוחזו בידו ורוצה להתעטף בו דזהו עובר לעשייתן ממש ולא יקדים בשעה שעדיין הטלית מקופלת דזהו עובר דעובר:
[ג] בגילוי הראש - דאע"ג דמברכין להתעטף כיסוי הגוף לחודיה הוי עיטוף והוא עיקר העיטוף. ועוברי דרכים שמניחין הטלית כשהוא מקופל ומשלשלים סביב צוארם על כתפיהן אין יוצאין ידי חובת ציצית בזה דבכה"ג לכו"ע לאו עיטוף הוא: **[ד]** בטלית - שכיסוי זה מכניע לב האדם ומביאו לידי יראת שמים. ועיין בט"ז שדעתו דנכון שלא יסיר הכובע הקטן שעל ראשו בעת התפילה אף שהוא מכסה ראשו בהטלית ג"כ. וכתב הב"ח דצריך שיהא הטלית על ראשו מתחלת התפלה עד סופה. ועכ"פ יעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד"א. כתוב בכוונות האר"י ז"ל היה מכסה הטלית על התפילין של ראש ועיין ס"ס כ"ז דעכ"פ לא יכסה לגמרי. בשעת עטיפה מכסה ראשו בהטלית עד שיגיע עד פיו ומשליך כל הארבע ציציות לצד שמאל כדי הילוך ד"א ואח"כ יסיר העטיפה עד שהש"ר יהיה נראה קצת וכנ"ל ויעמיד כ"א מהציצית על מקומה וכדאיתא בסעיף ד' וזהו העטיפה שיוצאין בה לכו"ע ולא כמו שנוהגין איזה אנשים שמושכין הטלית על עצמן עד שמגיע הראש לחצי אורך הטלית ומתעטפין בו דזהו איננו נקרא עטיפה עיין במ"ק כ"ד ע"א. משמע בגמרא שבחור לא היה מכסה ראשו בטלית אפילו הוא ת"ח:
[ה] טליתות קטנים - והוא שיש בהם שיעור שהקטן בן ט' שנים יתכסה

בו ראשו ורובו וגדול בן י"ג שנים עכ"פ לא יתבייש לצאת בו באקראי ברחוב וכדלקמן בסימן ט"ז ע"ש במ"ב: [\[ו\]](#) יוצאין בהם - דהאידינא כל כסות שלנו דרך כיסוי הם ועיטוף לא רמיזא באורייתא: [\[ז\]](#) מעוטף - כדי לצאת נמי דעת הסוברים דבעינן דוקא עיטוף. ונראה דהנוהגין שלא לברך כלל על הט"ק רק פוטרין אותו בברכת הט"ג אין צריך כלל להתעטף בו ועיין במ"א ובביאור הגר"א: [\[ח\]](#) ואח"כ - דעיקר הקפידא בעת לבישה: [\[ט\]](#) ציציות - נהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שאותן ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו כמ"ש חז"ל קרש שזכה בצפון היה לעולם בצפון ובכתבי האר"י ז"ל כתב שלא היה האר"י ז"ל מקפיד ע"ז: [\[י\]](#) בציצית - בשו"א תחת הבי"ת: [\[יא\]](#) בטלית - וה"ה בתפילין וכל ברכת המצות: [\[יב\]](#) כאחת - פי' כל אחד מתעטף בטלית מיוחד אלא שבפ"א נעשו כל העטיפות לאפוקי לאחר כ"ד לברכתו דהוי הפסק וצריך כ"א לברך לעצמו ועיין לקמן סימן ר"ו ס"ג: [\[יג\]](#) ואם רצו - מלשון זה משמע דיותר טוב שכולם יברכו ובאמת אדרבה לכתחילה יותר טוב שאחד יברך ויוציא את האחרים משום ברוב עם הדרת מלך וכדלקמן בסימן רצ"ח סי"ד אך לא נהגו עכשיו כן ואפשר משום שאין הכל בקיאים להתכוון לצאת ולהוציא ועיין בש"ת: [\[יד\]](#) אחד מברך - ומוציא את האחרים ואפילו הם בקיאים ובלבד שיתכוין השומע לצאת והמשמיע להוציא ויותר מזה דאפילו אם המברך כבר יצא לעצמו או שאינו מתעטף כלל יכול להוציא אחרים בברכתו דכל ישראל ערבים זה בזה אך בזה י"א דאינו מוציא אלא דוקא מי שאינו בקי. כתב הפמ"ג אם כמה אנשים קנו טליתים חדשים ועשו בהם ציצית ולא ברכו שהחיינו דמברכין בעיטוף ראשון כמבואר בסימן כ"ב נהי דאחד יכול לברך להתעטף בשביל כולם אבל ברכת שהחיינו כל אחד בעצמו יברך: [\[טו\]](#) יענו אמן - אף דבלא"ה צריך לענות אמן אחר כל ברכה מ"מ בזו שרוצה לצאת בה החיוב יותר שמורה בזה בפועל שהוא מתכוין לצאת בה מיהו בדיעבד אפילו לא ענה אמן יצא וכדלקמן בסימן רי"ג ס"ב: [\[טז\]](#) אלא לובשו - והברכה הוא להתעטף כי נוסח הברכה כך הוא כמו לישב בסוכה: [\[יז\]](#) ואין לשנות - היינו בט"ק שלנו שאין מתעטפין בו אבל בט"ק שמתעטף בו כמבואר בס"ג יכול לכתחלה לברך להתעטף ובדיעבד אם בירך בכל ט"ק להתעטף או שבירך על ט"ג על מצות ציצית יצא. ודע דאין לברך על ט"ק עד שיהיה עכ"פ ארכו ג' רבעי אמה לכל צד ונקב בית הצואר אין עולה מן המנין וגם שיהיה פתוח רובו ואנשי מעשה נוהגין אמה מלפניהם ואמה מלאחריהם ועיין במ"ב ובה"ל בסימן ט"ז מה שכי' עוד מענין זה: [\[יח\]](#) זה מזה - כל חוט בפני עצמו שלא יהיו מסובכין אחד בחבירו. ואם נשתהא לבוא לבהכ"נ ועי"ז יתבטל מלהתפלל בציבור כתב המ"א דאין צריך לדקדק בזה ועיין בביאור הלכה. כתב האר"י ציצת ר"ת: צדיק יפריד ציציותיו תמיד: [\[יט\]](#) יכוין בהתעטפו - וזהו מלבד הכוונה שצריך לכוין בלבישה לקיים מצות ציצית וכתב הב"ח שכן הדין בתפילין וסוכה אף דבשאר מצות יוצא אף שלא מכוין בה דבר כ"א שעושה המצוה לשם ד' שצוה לעשותה הנך שאני דבציצית כתיב למען תזכרו ובתפילין למען תהיה תורת ה' בפיך ובסוכה למען ידעו דורותיכם. ומ"מ נראה דכ"ז לכתחלה

כדי לקיים המצוה בשלמותה אבל בדיעבד אף אם לא כיון בכל אלו רק לקיים המצות עשה יצא. ואח"כ מצאתי בפמ"ג בסימן כ"ה שכתב כן ויכן משמע בעיית ובביאור הגר"א שאפי' בציצית אין הכונה לעיכובא): **[כ]** יעיין - משמע מדברי הב"ח וא"ר דגם בשבת יש לבדוק הטלית ועיין בסימן י"ג בבה"ל: **[כא]** בחוטי הציצית - גם צריך לבדקן למעלה במקום נקב הטלית עד הקשירה דשם פסול אפילו בנפסק חוט אחד ועיין בביאור הלכה: **[כב]** לבטלה - אע"ג דבלא"ה יש חשש איסור שילבש בגד של ד' כנפות בלי ציצית מ"מ מוקמי ליה אחזקתיה שהיה כשר רק משום חומר דלא תשא שיש על ברכה לבטלה החמירו לבדקו. ולפי"ז מי שלובש כמה בגדים של ציצית אין צריך לבדוק אלא אחד מהם כיון דברכה אחת לכולם אבל האחרונים כתבו דצריך לבדוק כולם אחד דלא סמכינן אחזקה במקום דיכולין לבררו וגם דחזקה גרועה היא דעשויין החוטין ליפסק ולכן צריך לבדוק בכל יום בבוקר כששובשן ואז אף שהסירן והסיח דעתו מהם אף דצריך ברכה כשחוזר ולובש אפי"ה אין צריך לחזור ולבדוק דבזמן מועט כזה אינו רגיל ליפסק וסמכינן אחזקה. ואפילו בבוקר אם ע"י הבדיקה יתבטל מתפלה בצבור או שקראוהו לעלות לתורה יכול ללבוש טליתו בלי בדיקה והוא שיודע שהיו החוטין שלמים אתמול ומ"מ נכון לעיין קצת מאי דאפשר ואם שאל טלית מאחר לעלות לתורה דמנהגינו שלא לברך עליו אין צריך לבדקו כלל [ועיין בביאור הלכה] ואם בדק הטלית כשהסיר אותו מעליו והניחו בכיסו שלו אין צריך לחזור ולבדקו למחר כשמתעטף בו: **[כג]** ימשמש בציצית - דבזה יחשב קצת כאלו לובשו אז ואע"ג דקי"ל בכל המצות דצריך לברך עובר לעשייתן ממש הכא שאני משום דאכתי גברא לא חזי: **[כד]** ויכוין לפטור - והכי נהוג בזמנינו לברך על ט"ג ולכוין לפטור בזה הטלית קטן והכי עדיף טפי ממה שנוהגין איזה אנשים שמברכין על הט"ק ותיכף מברכין על הט"ג שגורמין ברכה שאינה צריכה ועוד אפילו אם יפסיק זמן מרובה בין הט"ק לגדול כמה פעמים אין ראוי לברך עליו דאין פתוח רובו או דהוא קטן מהשיעור המבואר לקמן בסי' ט"ז או דהוא ישן בו בלילה וכדלקמן בסט"ז במ"ב: **[כה]** על בגדיו - ובכתבים איתא דט"ק תחת בגדיו וכתב המ"א דעכ"פ צריך שיהיו הציצית מבחוץ ולא כאינד שתוחבין אותן בהכנפות. אך האנשים שהולכים בין העכו"ם יוצאין בזה ומ"מ בשעת הברכה יהיו מגולין ד"א: **[כו]** יראהו - כמה דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו' ואותן האנשים המשימין הציצית בהמכנסים שלהם לא די שמעלימין עיניהם ממאי דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו' עוד מבזין הן את מצות השי"י ועתידין הן ליתן את הדין ע"ז ומה שאומרין שהולכים בין הנכרים לזה היה די ששימו הציצית בתוך הכנף ואלו היה להם איזה דורון ממלך ב"ו שחקוק עליו שם המלך כמה היו מתקשטין בו לפני האנשים תמיד וק"ו בציצית שמרמו על שם ממ"ה הקב"ה וכדלקמן בסימן כ"ד ס"ה כמה מתכבד האדם הנושא שמו עליו ואמרו חז"ל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה ומשמע מן הכתובים דהיהודים שישארו לעת קץ יהיו מצויינים במצוה זו כמה דכתיב ובאו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי וגו' ואמרו חז"ל ע"ז כל הזהיר במצות ציצית

זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים וכו': **[כז]** כולם חייבין - ר"ל אם לובשם כולם אבל אם מונחים בתיבתו פטורין דקי"ל ציצית חובת גברא ולא חובת מנא כדלקמן בסימן י"ט: **[כח]** מפסיק ביניהם - היינו בהפסק גדול שהוא בכלל היסח הדעת אבל בשהיית זמן מה פסק המ"א ושאר אחרונים לקמן בסימן ר"ו דשתיקה לא חשיבא הפסקה בדיעבד ואפילו אם שהה הרבה יותר מכדי דיבור. ואם שח ביניהם אם היה הדיבור לצורך לבישה כגון שאמר תנו לי בגד ללבוש וכה"ג פשיטא דאין צריך לחזור ולברך אבל אם לא היה לצורך לבישה יש דיעות בין הפוסקים ודעת המחבר לקמן בסעיף י"ג ומ"א והרבה מן האחרונים [עיין בש"ך יו"ד בסימן י"ט סק"ז] כהפוסקים דאפילו שיחה בעלמא ג"כ הוי בכלל הפסק לענין זה אבל יש מן האחרונים שפוסקין דכיון דיש שסוברין בזה דאין צריך לחזור ולברך דהוי כמו שסח באמצע סעודה מוטב שלא להכניס בספק ברכה וכן הסכים הפמ"ג לכן יזהר כל אדם שלא לסוח ואם דיבר אין חוזר ומברך וכ"ש שיזהר שלא להפסיק הפסק גדול דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה וכדלקמן בסימן רט"ו: **[כט]** לא היה בדעתו - ר"ל שלא היה בדעתו בפירוש רק שבירך סתמא: **[ל]** הוי כמפסיק - מדסתם משמע דמיירי אפילו היו מונחים לפניו כל הבגדים של הארבע כנפות בשעת הברכה ואפ"ה צריך לחזור ולברך דמיירי שהוא רגיל רק ללבוש אחת וע"כ בסתמא אין עולה הברכה לכולם דהוי כנמלך אא"כ היה דעתו עליהם בפירוש. וה"ה אם בירך על ט"ק על מצות כמנהגנו ולקח מיד הט"ג אם היה דעתו בפירוש לפטור בעל מצות אין צריך לחזור ולברך ובסתמא חוזר ומברך דבסתמא אין דעתו בעל מצות כ"א על ט"ק אך מ"מ לכתחלה בודאי יש לזהר שלא לברך על ט"ק אם דעתו ללבוש תיכף הט"ג משום גרם ברכה שאינה צריכה. אם לבש טלית בלא בדיקה ומצא אותו פסול או שנפסלו ציציותיו אח"כ ולובש טלית אחר צריך לברך פעם אחרת אם לא שהיה בדעתו בפירוש בשעת ברכה על כל מה שילבש אח"כ: **[לא]** אם פשט - האחרונים חולקין ע"ז וס"ל דהפשיטה לא הוי הפסק לכו"ע ואינו דומה למש"כ המחבר בסעיף י"ד דהפשיטה הוי הפסק דהתם לא היה דעתו בשעת ברכה שיפשיטנו ויחזור וילבש אבל הכא היה דעתו בשעת ברכה על לבישת הבגד השני: **[לב]** לברך עליו - אפילו אם תיכף הלך לבהכ"נ ולא הסיח דעתו בינתיים כלל: **[לג]** דהליכה - והאחרונים הסכימו דעצם הליכה לא חשיב הפסק ואעפ"כ כתבו דצריך לברך על הט"ג משום שינוי מקום ולפ"ז ה"ה אם כשיצא מביתו חזר מיד לביתו ולבש שם הט"ג ג"כ צריך לברך עליו אף דהיה דעתו גם על הט"ג בשעת ברכה דהוי כדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם דשינוי מקום הוי הפסק כמ"ש סימן קע"ח ועיין בס"ק שאחר זה: **[לד]** חשיבה הפסק - והח"א חשש לדעת הסוברים דשינוי מקום לא הוי הפסק בזה ע"כ החמיר שלא לברך אם לא שהיה הבהכ"נ ס רחוק מביתו או שלא היה דעתו בשעת ברכה גם עליו או שהסיח דעתו ביניהם: **[לה]** בתוך ביתו - אפילו אם הט"ק לבש בחדר זה והט"ג בחדר אחר דשינוי מקום לא הוי מחדר לחדר כיון דהיה דעתו לזה וכדלקמן בסימן רע"ג סוף ס"א ומש"כ בשיחה הוא אפילו תיבה אחת. ועיין לעיל בס"ק

כ"ח במה שכתבנו בשם האחרונים לדינא: **[לו]** צריך לברך - אפילו נשאר עליו ט"ק ואפילו אם תיכף נתעטף בו ולא שינה מקומו כלל בינתים דהפשיטה גופא הפסק הוא בזה ועיין לעיל בסימן זה ס"ק ל"א מה שכתבנו שם: **[לז]** שאין מברכין - אפילו אם בעת הפשיטה לא נשאר עליו ט"ק וכן פסקו האחרונים. וטעם הי"א הוא דכיון דבעת הפשיטה היה דעתו תיכף ללבוש וכן עשה לא הוי הפשיטה הפסק. ואפילו אם שינה מקומו בינתים כגון שפשט אותו ליכנס לביהכ"ס וכל כיוצא בזה לא הוי השינוי מקום בזה הפסק כיון שחזר ולבש אותו טלית עצמו ואינו דומה למה דהסכימו הפוסקים בסימן כ"ה **[בסעיף י"ב ועיין שם במ"ב]** דאם פשט תפילין אדעתא ליכנס לביהכ"ס הוי הפסק ע"י זה דשאני התם כיון דבהכ"ס אסור בתפילין הוי הפסק גמור משא"כ בטלית דמדינא אינו אסור רק דאינו נכון לעשות כן ע"כ לא הוי הפסק ע"י. ודע דאם בעת הפשיטה לא היה דעתו ללבוש מיד רק אחר איזה זמן אף שאח"כ חזר ונתעטף בו מיד לכו"ע צריך לחזור ולברך ואפילו אם נשאר עליו ט"ק דתיכף שפשטו אזדא לה המצוה. וה"ה להיפך אם בעת הפשיטה היה דעתו ללבוש מיד ואח"כ נשתהא איזה זמן והסיח דעתו גם בזה לכו"ע צריך לחזור ולברך אפילו אם נשאר עליו ט"ק: **[לח]** דוקא כשנשאר - האחרונים פסקו כהי"א הזה אך דמסקי דהי"א הזה לא איירי רק כשפשט הטלית היה בסתמא לכן אמרינן דאם נשאר עליו ט"ק עדיין לא הסיח דעתו מן המצוה ובאם לאו מסתמא הסיח דעתו אבל אם היה דעתו בפירוש לחזור וללבוש מיד אין צריך לחזור ולברך כשלו בשו מיד אפילו אם לא נשאר עליו ט"ק וכן להיפך לא מהני הט"ק וכמו שכתבנו למעלה. ונראה דאם פשט אותו בתוך התפלה אפילו בסתמא הוי כמו שפשט אותו על דעת לחזור וכן אם קיפלו והניחו בתוך כיסו הוי כמו שפשט אותו בפירוש ע"ד שלא לחזור: **[לט]** שלא במתכוין - אפילו למה דפסקינן דבהסיר טליתו ע"ד להחזירו אין צריך לברך בזה גרע יותר דהא נפלה בלא דעת ואזדא לה מצותה ואפילו נשאר עליו ט"ק לא מהני: **[מ]** צריך לברך - אפילו אם לובשו ואם נפל ממנו באמצע תפלת י"ח והחזירוהו אחרים עליו כשיסיים תפלת י"ח ימשמש בציצית ויברך: **[מא]** אע"פ שנפלה רובה - הט"ז וא"ר חולקין על זה וגם הגר"א מצדד לדברי הט"ז. ולכו"ע אם נפל מעל כל הגוף אע"פ שנשאר בידו צריך לברך דאזדא לה מצותה שעיקר מצות עיטוף הוא בגוף. אם בירך על הטלית ונפל מידו קודם שנתעטף בו והגביהו ולבשו אין צריך לברך שנית. ואפילו נפסלו אז ציציותיו והיה לו ציצית מזומנים ותקנם מיד א"צ לברך שנית דכיון שעדיין לא עשה מצותו לא הסיח דעתו **[כמו בתפילין לקמן בסימן כ"ה סייב עייש בט"ז סק"ב]** ומי שלקח טלית להתעטף בו והתחיל לברך עליו וקודם שסיים הברכה לקחוהו ממנו ותפילין לפניו יכול לסיים הברכה אקב"ו להניח תפילין ויוצא בזה **[הלק"ט סימן קנ"ג והאה"ח הסכים עמו להלכה]**: **[מב]** צריך לברך - דק"ל לילה לאו זמן ציצית הוא והוי הפסק ויש חולקין בזה כיון דכסות יום חייב אף בלילה לדעת מקצת הפוסקים וכדלקמן בסימן י"ח וספק ברכות להקל ומ"מ נכון לכוון לפטור אותה בט"ג. וכל זה כ"ז שלא פשטו אבל אם פשטו על דעת שלא ללבוש תיכף צריך לברך אח"כ

כשלוּבוּשוּ לכו"ע ומ"מ לכתחלה אין נכון לעשות עצה זו כדי שיתחייב בברכה לכו"ע משום ברכה שאין צריכה לדעת הפוטרים. הישן ביום שינת הצהרים ומסיר מעליו הט"ק יש דעות בין הפוסקים אם זה בכלל היסח הדעת ע"כ מהנכון שעכ"פ יכסה בו בשעת השינה וכשלוּבוּשוּ אח"כ אין צריך ברכה לכו"ע: **[מג]** יעשה - עיין בט"ז שכתב דהאי וכן אינו מדוקדק דבזה צריך מדינא למשמש בבקר כשהוא מברך על הטלית: **[מד]** מצות ציצית - דציצית חובת גברא לענין זה שאם נתכסה בטלית אז חל עליו החיוב עיין סימן י"ז:

ט

סימן

[א] אלא וכו' - כדתני דבי ר' ישמעאל דילפינן מנגעים דפרט ביה הכתוב צמר ופשתים אף כל מקום דכתיב ביה בגד הכונה מצמר ופשתים: **[ב]** רחלים - או אילים זכרים אבל שאר כל המינים כגון צמר גמלים ונוצה של עזים והשירים וצמר ארנבים וכן קנבוס וכל כה"ג אין בכלל צמר ופשתים ואינם חייבים בציצית רק מדרבנן וצמר רחל בת עז כתב ב"י דצמרה ג"כ לא חשיב צמר ולא הוי אלא כשאר מינים וממילא ה"ה דבכל אלו אם עשה מהן ציצית כ"א מהן אינו פוטר אלא במינו. צמר רחלים או פשתן שטרפן בשאר מינין אזלינן בתר רובא אם הרוב הוא מצמר ופשתים חייב מן התורה וא"ל מדרבנן. ודוקא אם טרפן וטוון ועשה מהן בגד אבל אם השתי מצמר או מפשתים והערב משאר מינין או איפכא אין חייב לדעה זו רק מדרבנן אפילו אם רובו מצמר ופשתים דשתי או ערב לחוד לא חשיב בגד. ולענין איזה ציצית לעשות בו עיין לקמן בס"ק י"ג ועיין בביאור הלכה: **[ג]** אלא מדרבנן - אף דצריך לברך על מצוה שהיא מדרבנן ג"כ מ"מ נ"מ לענין כמה דברים. א'. דיותר ראוי לעשות בגד שהוא יוצא בו מן התורה. ב'. אם נתערב לו ציצית טוויין לשמן בשלא לשמן ואין לו ציצית אחרים או שיש לו ספק על הבגד אם הוא חייב בציצית דאם הוא מדרבנן ספיקא דרבנן לקולא. ג'. אם הוא יושב בצבור ונפסק אחד מציציותיו בחול דאם הוא מדרבנן י"ל כבוד הבריות דוחה דרבנן ואינו מחוייב תיכף לפשוט טליתו עיין בסי' י"ג ועוד נ"מ הרבה עיין בפמ"ג: **[ד]** וי"א דכולהו וכו' - פוסקים כרבא דרבא רמי כתיב על ציצית הכנף משמע מין כנף פי' אפילו אינו של צמר ופשתים מ"מ יהיו הציצית ממין הבגד וכתוב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך מהם הא כיצד צמר ופשתים פוטרין בין במינן ובין שלא במינן שאר מינין פוטרין שלא במינן אין פוטרין ומכריע רמ"א כדעה זו שכן סבירא להו לרוב האחרונים כרבא לדרוש מין כנף וש"מ דכל מיני בגד חייב מן התורה בציצית ויהיה ממין הבגד: **[ה]** והכי הלכתא - וי"ש יחמיר על עצמו לחוש לדעה הראשונה ויעשה טלית של צמר כדי שיתחייב בציצית מן התורה לכו"ע. ונכון שיעשה בין הט"ג ובין הט"ק של צמר: **[ו]** של צמר וכו' - והבי"ח כתב כיון דיש פוסקים המחמירין בזה שלא לעשות אפילו ציצית של צמר לשאר מינין כיון שאינו

מינו כמבואר בב"י ע"כ לא יברך רק על טלית צמר וציצית צמר והעולם נוהגין לעשות ציצית של צמר לשאר מינין ובספר א"ר ג"כ כתב שיש להקל בזה וכן משמע בספר מעשה רב: [\[ז\]](#) בזמן הזה - פי' דבזמן שהיה תכלת שהיה צריך להטיל ד' חוטיני שני חוטי לבן ושני חוטי תכלת (הוא צמר צבוע בדם חלזון) והיה מתקיים עי"ז המצות ציצית כראוי התירה לנו התורה להטיל השנים של לבן בין מצמר או מפשתים בין בבגד צמר או בבגד פשתים ולהי"א שזכר רמ"א בס"א דכל מיני בגדים חייבין מדאורייתא אפילו בהם היה אז מותר לנו מן התורה ציצית של צמר ופשתים יחדיו אבל עכשיו דאין לנו תכלת נמצא דאין אנו מקיימין המצוה בשלמותה לא שרי לן כלאים: [\[ח\]](#) אפילו בשאר מינים - הטעם דיש צמר שנראה כעין משי ויבואו להטיל בו ציצית של פשתן שיסברו שהוא משי ויהיה כלאים. ולפי"ז בשאר מינים שאינן משי יש להתיר ויש עוד טעמים אחרים עיין בב"י ובי"ח וט"ז ולדבריהם יש להחמיר גם בשאר מינים ובשעת הדחק יש לסמוך על המקילין כן כתב בא"ר. ועיין בספר מעשה רב שהגר"א היה ג"כ מן המקילין בזה: [\[ט\]](#) של שאר וכו' - דין זה קאי בין למ"ד שאר מינין דאורייתא או דרבנן: [\[י\]](#) אלא במינים - ואם היה השתי ממין זה והערב ממין אחר פשוט דאין לטלית זו תקנה אלא בציצית של צמר דהוא פוטר בכל הבגדים או בציצית של פשתים במקום הדחק וכנ"ל: [\[יא\]](#) כגון משי - וכ"ז דוקא אם המשי היה טווי ושזור לשם ציצית דבלא"ה לא: [\[יב\]](#) לבגד משי - ואפילו אם תחתיו היה תפור בצמר או פשתים או מין אחר אזלינן בתר עליון דהוא עיקר הבגד וכדלקמן בסי' יו"ד במ"א סק"ה: [\[יג\]](#) אין פוטרין - וטלית שהשתי הוא ממינו והערב הוא מצמר או להיפך יטיל בו ציצית של צמר דוקא דהוא פוטר בכל המינים ולא משאר מינים אפילו אם רובו היה משאר מינים דשתי או ערב לחוד לא חשיב בגד וכנ"ל בסק"א. ואפילו אם לא מינכר חוטי הצמר בפני עצמו כגון שעירב מחוטי הצמר מעט בשתי ובערב ולא ניכר מקומו איה אפ"ה נראה דטוב יותר לעשות ציצית מחוטי צמר כי י"א דחוטיין חשיבי ולא בטלי. וטוב יותר שיעשה הטלית כולו של צמר בלי תערובות כלל של שאר מינים ובזה יתנאה למעלה. וטלית שהוא מעורב בצמר גפן ופשתים אין לטלית זו תקנה אם לא בשעת הדחק יעשה בו ציצית של פשתן וכנ"ל בסוף סק"ח: [\[יד\]](#) יש להסתפק - כי אין כאן מין כנף וגם גדילים תעשה לך מהם אינם לגמרי ועיין בארצות החיים שכתב דאם עושה שני חוטים ממינו ושני חוטים מצמר שפיר דמי עי"ש מילתא בטעמא: [\[טו\]](#) מצבע הטלית - משום זה אלי ואנוהו ויש מפרשים משום דבעינן בזה ממין הכנף: [\[טז\]](#) אף בבגדים צבועים - מ"מ ראוי למדקדק לעשות דוקא ד' כנפות או ט"ק לבן כדי שיהיה יצא ידי הכל כשיעשה הציצית לבנים גם משום דכתיב ולבושיה כתלג חיור ומה ששפת הבגד כעין תכלת בטליתות שלנו בתר עיקר הבגד אזלינן: [\[יז\]](#) של פשתן - דגזרו חז"ל משום דאז יהיה מוכרח לעשות בו ציצית של פשתן ויש לחוש שמא יעשה בו ג"כ תכלת והוי איסור כלאים כשיתכסה בו בלילה שאז אין זמן קיום המצוה ואף דבזמנינו אין לנו תכלת ס"ל דמ"מ אין הגזירה בטילה והרבה פוסקים התירו בזה דס"ל דעיקר הגזירה לא היה רק שלא

יטילו בו תכלת כדי שלא לבוא לידי כלאים אבל לא על חוטי הפשתים וגם דבזמנינו דליכא תכלת לא שייך כלל הך גזירה ומש"ה כתב רמ"א בהג"ה דאם אי אפשר בענין אחר יש לסמוך עליהם: **[יח]** טלית של פשתן - וכ"ש דמותר לעשות טלית של שאר מינים וציצית של פשתן כשאין לו ציצית אחרים כדי שלא יתבטל המצוה: **[יט]** וציצית של פשתן - ויוכל לסמוך על המתירים גם לענין ברכה ופשוט דאם יש לו טלית גדול של צמר יברך עליו ויכוין לפטור את זה ובמ"א כתב ונ"ל דיעשה בו כנפות של עור ויטיל בו ציצית צמר והאחרונים מפקפקים בזה:

סימן

י

[א] שאין לה וכו' - בין בתחילת עשייתו ובין שחתך אח"כ כנף אחד ועשהו עגול: **[ב]** פטורה - מבואר בקרא דכתיב על ארבע כנפות כסותך ודרשינן בספרי ארבע ולא שלש ויותר מארבע מרבינן מאשר תכסה ואיפכא לא נוכל לומר שבכלל ה' ארבע ואין בכלל ג' ארבע ולא דוקא בעלת ה' ה"ה בעלת ו' וז': **[ג]** חייבת - ויש פוטרין לכן אין לעשות בת ה' לכתחילה וכתב הפמ"ג דלדעת הפוטרין אותן טליתות קטנים שלנו שיש בית הצואר מ"מ רוב סתום ומיהו אם אירע שרוב פתוח יעשה בקאלנע"ר שעושים החייטים קצת עגול: **[ד]** בארבע - ואם עשה ה' עובר משום בל תוסיף ואם חתך אחת מהם כשרה אך שישארו הד' כנפות המרוחקות בציצית וכדלקמ"י: **[ה]** המרוחקות יותר - דמסתבר שיש לעשות באותם שהם ניכרים ביותר מן השאר וי"א שהוא מדאורייתא ויש להחמיר אם אפשר אבל אם כבר נעשה בכנף הקרוב וא"א לתקן כגון שהגיע זמן תפלה יכול לסמוך על המקילין ולברך: **[ו]** א' באלכסון - ה"ה אם חתך ב' כנפות באלכסון נעשית בעלת ו': **[ז]** בעלת ה' - וכן אם היה לה תחלה ג' וחתך כנף אחת לשנים נעשית בעלת ד' וחייבת בציצית וצריך שתהיה החתיכה גדולה וניכרת. ועיין בפמ"ג שכתב דדוקא אם חתך מקצת מהבגד עד שעיי"ז נראה אותו המקום כשני קרנים אבל אם לא חתך כלום רק פגימה בסכין קרע בהקרן עד שנחלק אותו המקום לשנים לא נעשית עיי"ז בת ד' עד שיהא רוב פתוח וכדלקמן בס"ז: **[ח]** לא נפטרה - דאי לא מיבעי ליה הכנפים לפסוק ולישדייה אלא ודאי דסופו להתיר את התפירה הלכך נחשב כאלו כבר התיר התפירות וחייבת בציצית. ומטעם זה יוכל להטיל עתה הציצית בכפל אף למטה מקשר אגודל אם כשיתפשט יהיה למעלה מקשר אגודל. וכ"ז בשכפלו ותפרו בעיגול אבל אם כפל ותפר בריבוע כיון שגם עתה יש כנף דעת הלבוש והמ"א דרשאי להטיל שם הציצית בכפל אע"פ שהוא יותר מג' אצבעות משפת הקרן כיון דתפרה שרי וכמו בס"ו בכפל הטלית דמהני התפירה ורבים חולקין עיי"ז וס"ל דגם בזה לא מהני התפירה ושאני ההיא דס"ו דמיירי שכפלה כולה וכן דרך מלבוש משא"כ בזה שלא כפל רק מקצת הבגד: **[ט]** של בגד וכו' - דכתיב אשר תכסה בה ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד הלכך אזלינן בתריה ואפילו אם מקום הבגד כולו עגול ואין שם כנף רק

שמחוברין אליו כנפות של עור חייב דבתר עיקר הבגד אזלינן: **[י]** וכנפיה של עור - וה"ה אם היה רוב הטלית בגד והשאר עור חייבת: **[יא]** וכנפיה של בגד - וה"ה אם רק רוב הטלית של עור אע"ג שגם במיעוט הבגד יש בו שיעור טלית פטור מציצית דכיון שעיקר המלבוש אינו של בגד לא קרינן ביה על כנפי בגדיהם. ועור פטור אפילו מדרבנן דאינו כלל בכלל בגד. וכן הדין בטלית שתחתיו תפור בעור חייבת ואם העליון של עור פטורה כי התחתון הוא הטפל להעליון שהוא עיקר הבגד: **[יב]** ג' כנפות - אפילו אם מתחלה היו לה ד' כנפות עם ציצית ואח"כ נחתך כנף אחד ונעשה עגול אף שאותו הכנף תיקן אח"כ מ"מ אלו הג' ציצית ממילא נתבטלו כדמוכח לקמן בסימן ט"ו ס"ג וצריך להתירם ולחזור ולקשרם: **[יג]** ג' ציציות - ל"ד שעשה ג' ציצית שנעשו הרוב בפסול דהיינו קודם שנעשית בת ד' אלא אפילו לא קשר אלא קשר אחד עם חוליתו ואח"כ השלים הד' כנפות נמי פסול אותו הקשר וצריך להתירו ולחזור ולקושרו: **[יד]** משום תעשה - ר"ל דכתיב גדילים תעשה לך על ארבע כנפות וגו' משמע שיהיו הכנפות עשויות ארבע קודם שנעשו הציצית לא שנעשו הציצית קודם הכנפות והוי ליה תעשה ולא מן העשוי ופסולים ע"כ צריך להתירם ולחזור ולקשרם ודוקא הג' ציצית ראשונים שעשייתן היה בפסול אבל הציצית שעשה בכנף הד' א"צ להתיר כיון שנעשה בהכשר ואין פסול הראשונים פוסלין אותה: **[טו]** שהיא כפולה - שאם תפשט נמצאו הציצית באמצעיתה ואנן ציצית על הכנף בעינן: **[טז]** הפשוטים - ואם כפלו מחמת שהבגד ארוך מאוד פי שנים בקומתו שאין יכול ללבשו אא"כ כפלו יש פוסקין דפוטרין אותו לגמרי מן הציצית דאין שם בגד עליו ומסיק הט"ז והפמ"ג דיטיל בו ציצית בכנפות הפשוטין ולא יברך: **[יז]** ואפילו מרוח אחת - עיין בביאור הלכה: **[יח]** דחייבין - להטיל בכנפי הכפולות דכל זמן שהיא מכופלת ולא נתפשטה שם טלית עליה כמו שהיא כפולה: **[יט]** לא לברך - תמהו כל האחרונים מה תיקן במה שלא יברך הא עדיין שמא כהמחבר וצריך להטיל בפשוטים ואיך ילבש בגד זה הא יותר מד' ציצית אסור להוסיף לכו"ע [ועיין בפמ"ג] ומסקי לדינא דיזהר לכתחלה שלא לעשות טלית כפולה כלל אא"כ תפרה ואפילו בתפירות רחבות דכיון שתפרה שוב אין עשויה להיפשט ואז בין בטלית מרובעת ובין בטלית שהיתה מתחלה ארוכה יותר מדאי יטיל ציצית בכפולים ויברך: **[כ]** הראשונה - אפשר דדוקא נקט אבל אם חתך השניות פסול כיון דכבר ביטל הראשונות: **[כא]** בכל ענין - היינו בין שנתכוין לבטל או נתכוין להוסיף ובין שחתך הראשונות או השניות: **[כב]** וכן עיקר - וכן פסקו האחרונים: **[כג]** הראשונות - נקט הראשונות דקאי על מה שכתב השו"ע מתחלה חותך הראשונות ולזה כתב וקודם שחתך הראשונות אבל באמת להרא"ש דפסקינן כוותיה כ"ש דאם חתך השניות כשר כמו דאיתא בב"י: **[כד]** פטור - אפילו אם יש בהמיעוט הפתוח שיעור טלית. ואם עשה בו ציצית ואח"כ פתח רובו פסולי משום תעשה ולא מן העשוי וכדלעיל בס"ה וצריך להתירם ולחזור ולקשרם: **[כה]** רובו פתוח חייב - היינו דוקא רוב מכל הבגד ולא כמו שעושין החייטין ט"ק שתופרין אותו מן הצדדין ומניחין בו נקב שמכניסין בו הידים ותופרין למטה מהנקב

ומניחין רוב פתוח ומודדין רק מתחת הידים וזה טעות גמור כי אז לא נקרא בת ד' כנפות וקרוב הדבר שהמברך מברך לבטלה ועכ"פ לא עדיף מן בגד שחציו פתוח דחייב בציצית ואסור לברך עליו ואסור לצאת בו בשבת אלא צריך למדוד אף מה שלמעלה מן הידים והנקב חשוב ג"כ כאלו הוא סתום ועיין בביאור הלכה: **[כז]** וחייב בציצית - אבל אין מברכין עליו: **[כח]** בשבת - דשמא פטור והציצית הוי כמשוי וכדלקמן בסי' י"ג. ועיין במ"א שכתב דאף לכרמלית אסור דאין עושין ספק דרבנן לכתחלה ורבים מן האחרונים מסכימים עם הע"ת דמיקל בזה: **[כט]** אשטרינג"ה - הוא דבר המחבר צדדי הבגד אחת אל אחת: **[ל]** לעשותה כסתומה - ולכן אין לעשות בט"ק קרסים למטה מחציו דהוי כסתום והוא שנכפפין מאוד ראשי הקרסים לצד השני שאינו יכול להתירן אלא ע"י מעשה דבזה חשיבי חיבור גמור הן לענין כלאים והן לענין ציצית אבל בלא"ה לא חשיב חיבור ע"י: **[לא]** מראית העין - והולך בט"ק תמיד תחת בגדיו ואף כשהוא הולך ברה"ר הוא בהצנע י"ל דלא שייך בזה מ"ע [חידושי רע"א]: **[לב]** שיהיו מרובעות - דאין עיגול נקרא כנף: **[לג]** כיון שעיקרה - הכין לו מתחלה רק בשביל כיסוי הראש: **[לד]** ולא כסות הראש - ומה שעושין עטרה לטלית לא מפני שעיקרה נעשה לכיסוי הראש אלא משום היכר שציצית העליונים לא יתחלפו למטה וע"ל סימן ח' סק"ט כתבתי שהאר"י ז"ל לא היה מקפיד ע"ז וכן מכריע הא"ר להקל אם נקרע למעלה וכיוצא בזה: **[לה]** פטורים - אף שהיה מחזיק אותה החתיכה כאמה או אמתים ויש כדי לכסות ראשו ורובו של קטן אפ"ה פטורים ועיין בבה"ל: **[לו]** אע"פ שיש להם וכו' - הטעם עיין בב"י: **[לז]** הואיל ואין וכו' - דהנה הב"י כתב יש לדקדק במלבושים שלנו שיש להם ב' כנפות סמוך לצואר וב' כנפות סמוך לארץ למה אין מטילין בהם ציצית ותירץ ע"ז כמה תירוצים ודחה אותם הד"מ ואמר הוא טעם להמנהג דמאחר דמצות ציצית הוא לכתחלה שיחזיר ב' לפניו וב' לאחוריו ומלבושים שלנו הם כל הד' כנפות לפניו וא"א להלבישן בענין אחר אין חייבין בציצית וזהו מה שכתב הואיל ואין כנפיהם עשויין וכו' ומלבוש שקורין רא"ק שמחובר למעלה חתיכת בגד מרובעת ומונח על כתפיו מאחוריו שקורין קאלנע"ר פשוט הוא דפטור שהרי לצד מעלה אין לו כנפות רק כנפות הקאלנע"ר המונחין לו קצת מאחוריו ואין זה קרנות הואיל ואין השני קרנות שמאחוריו מכוונות נגד הכנפות שלפניו עכ"ל הד"מ וכתב המ"א יען שהלכה זו רופפת בידי הגאונים ולא מצאו טעם נכון [כי גם על טעם ד"מ יש לפקפק הרבה כמו שכתב הפמ"ג] ע"כ י"ש יעשה קרן אחת עגולה כמ"ש ב"י בשם הזקנים וכן דעת הפמ"ג ושאר אחרונים. ובפרט בימינו באותן הבגדים שנהגו מחדש לעשותן פתוח מאחריהם [והוא הבגד הנקרא קאפאט"ע] ומצוי הוא כמה פעמים שרובו פתוח ולפי דברי הד"מ חייב הוא בציצית שהרי ב' שלאחוריו מכוונות כנגד ב' כנפות שלפניו ע"כ הרוצה לפטור עצמו מחוייב לעשות שם עכ"פ קרן אחת מאותן ד' כנפות עגולה ותפטר מן הציצית וכדלעיל בסי"ט וע"ש בביאור הלכה ויותר טוב שיעגל עוד שתי קרנות כדי שתשאר רק בת שלש כי עתה היא בת ששה: **[לז]** וב' לאחריהם - מזה הלשון נמשך שגגה לאיזה אנשים שמקפלין

חלק אחד מהטלית מאוד עד שנעשה דק ואין מכסה כלל רק הצואר וכונתם שיהיה ב' ציצית לאחריהם ממש על כתפיהם ואין זה מן המובחר דא"כ אין כאן כיסוי גוף אלא כיסוי ראש ויותר טוב כמנהג התוגרמים שהיד מפסקת בחצי הטלית באופן שמשני הצדדין יהיה אחת מהציצית לפניו וחלק לאחוריו דצדדין דלפניו ולאחוריו נמי מיקרי לפניו ולאחוריו ולכן די בהפסק היד:

יא

סימן

[א] החוטין - לשון הרמב"ם המוצא חוטי ציצית בשוק אפילו פסוקים ושזורים פסולים דטרח איניש לעשות חוטין כעין ציצית וא"כ שמא לא נעשה לשם ציצית. והמ"מ חולק וגם בכ"מ כתב דהרמב"ם בתשובה חזר בו אח"כ עכ"ל המ"א והגר"א בביאוריו בסימן ש"א כתב דהדין הוא עם הרמב"ם כמו שכתב בראשונה עיי"ש: **[ב]** טויין לשמן - והוא ד"ת דכתיב גדילים תעשה לך לשם חובך: **[ג]** להקל בניפוץ - דמה דכתיב תעשה לך היינו מטוייה ואילך שאז היא עיקר עשיית הגדילים ועיין בפרישה בשם מהר"ל מפראג שמסכים דלכתחילה יש להחמיר לנפץ לשמה: **[ד]** שיאמר - בפירוש לא במחשבה בעלמא ואפילו בדיעבד צ"ע אי מהני מחשבה ועיין בסימן ל"ב ס"ט ו"יט ובחידושי רע"א שם: **[ה]** בתחילת - ודי בזה אפילו ליומא אחרת דסתמא תו לשמה קאי דכל העושה ע"ד ראשונה עושה אם לא כשאמר אח"כ בפירוש שהוא עושה שלא לשמה: **[ו]** הטווי - ואם טוה מעט ואח"כ אמר לא מהני למה שנטווה כבר דספוקי מספקא לן אי אמרינן הוכיח סופו על תחילתו. ואם בתחלה ג"כ חשב שיהיה לשמה אך שלא אמר בפירוש נ"ל דיש לצדד להקל בזה דס"ס הוא: **[ז]** שיאמר לאשה - ר"ל בתחלת הטוייה לבד. וה"ה אם האשה בעצמה אומרת שהיא טוה לשם ציצית דמהני וגם נאמנת על כך שאמרה משא"כ בעו"ג וחש"ו שאינם נאמנים. מומר לתיאבון שאין מטריח לעשות ציצית בבגדו מותר לטוות ומהימן כשאמר שטווה לשמה וכ"ש אם הוא עובר רק על שאר עבירות לתיאבון אבל מומר להכעיס אפיקורס הוא לכל התורה כולה ובודאי אדעתא דנפשיה עביד לכו"ע: **[ח]** עו"ג - וטוויית חש"ו אם מהני כשישראל גדול עומד על גבם ומלמדם לעשות לשמה עיין בסי' ת"ס בב"י שיש פלוגתא בזה ועיין בבה"ל שביארנו הסכמת אחרונים בזה: **[ט]** עומד על גבו - עיין בבה"ל שכתבנו דדוקא אם הטווייה אינה נמשכת כ"כ אבל אם הטווייה נמשכת זמן הרבה אז נראה דאפילו להרא"ש לא מהני במה שלימד לעו"ג בתחלת הטוייה שיעשה לשמה וכ"ש אם הפסיק בהטוייה ואח"כ לזמן אחר התחיל לחזור ולטוות בודאי כו"ע מודים דאדעתא דנפשיה עביד ופסול: **[י]** פסול - ס"ל דעו"ג אדעתא דנפשיה עביד ולא ציית למה שהישראל מצווהו שיעשה לשמה: **[יא]** להרא"ש כשר - ובשעת הדחק כשאין לו ישראל שיטווהו לשמה יש לסמוך ע"ז אבל בלא"ה לא כי בביאור הגר"א כתב שדעת התוספות והמרדכי ג"כ כהרמב"ם: **[יב]** ונוהגין שיסייע וכו' -

וכ"ז להרא"ש אבל להרמב"ם לא מהני כ"ז ועיין באחרונים דמסקי דמנהג זה הוא על צד היותר טוב אבל בדיעבד כשר אפילו בלא סיוע כלל להרא"ש כיון שהישראל עומד על גבו ומלמדהו לעשות לשמה ואם אין הישראל עומד ע"ג לצוותו לא מהני הסיוע לכו"ע דק"ל מסייע אין בו ממש: **[יג]** וצריכין - אחוטי ציצית דעלמא קאי ולא אטוואן עכו"ם דשם לא מהני להפוסלין אפילו אם שזרן אח"כ ישראל לשמן: **[יד]** שזירה - היינו שיכפלים אחר הטווייה לשנים וישזרם ואם כפל כל חוט לשמונה ושזרו ג"כ לית לן בה. וטעם להשזירה דתנא בספרי ועשו להם ציצית שומע אני יעשה ציצית כמות שהוא ת"ל ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת בטווי ושזור [פ"י כעין משכן דהוי שזור א"י דסתם פתילה היא שזורה] אין לי אלא תכלת לבן מנין אמרה תורה תן תכלת תן לבן מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור ועיין בביאור הלכה: **[טו]** לשמן - דמטווייה ואילך הוא הכל בכלל עשייה דק"ל דצריך לשמה וכתב המ"א דאף בדיעבד מעכב אם לא היו שזורין לשמן וכן משמע מביאור הגר"א ויש מקילין בדיעבד אף בלתי שזירה ועיין בבה"ל שביארנו דאין לסמוך ע"ז אך אם השזירה היה סתמא יש להקל בדיעבד כיון דהטווייה היה לשמה וכל העושה ע"ד הראשונה הוא עושה: **[טז]** ונעשו י"ו - פ"י שנתפרק כל השמונה חוטין ולרבותא דרישא נקטיה אבל ה"ה אם נתפרק ב' חוטין ונעשו ארבעה ג"כ בעינן שישתייר כ"ע דאל"ה פסול דהוי כמו שנחסרו לו ב' חוטין בציציותיו דפסול אם לא דקדק בשעת עשייה שיהיה לעולם ד' ראשים מצד אחד וכדלקמן בריש סימן י"ב: **[יז]** כדי עניבה - ואע"ג דיש פוסלין אם נפסקו כולן אפילו נשתייר כ"ע כמ"ש סימן י"ב מ"מ בשזירה סמכינן אדיעה ראשונה דהלכתא כוותה כמו שפסק שם [מ"א ופמ"ג עיי"ש]. ודע עוד דהשו"ע מייירי דוקא בשזור כל חוט לשנים אבל אם כפול ושזור לארבעה או לשמונה כמו שמצוי בזמנינו ונתפרקו לי"ו אפילו אם לא נשתייר כ"ע כשר דהא עכ"פ נשארו החוטין שזור לשנים. ולענין בל תוסיף עיין בביאור הלכה: **[יח]** טוב לקשור - וי"א דאדרבה יותר טוב שלא לקשור ונכון להחמיר אם הם שזורים יפה דלא שכיח שיתפרקו [מ"א בס"ק כ"ג ופמ"ג עיי"ש]: **[יט]** מדי גודלים - ומדידת הגודל בכל מקום הוא של אדם בינוני. ומודדין אותו בפרק העליון במקום הרחב באמצעו [ועיין בשע"ת] ועיין במ"א ובש"ך רע"ב שהביאו בשם הרמב"ם דשיעור גודל הוא כרוחב ז' שעורות זו בצד זו בדוחק והן באורך ב' שעורות בריוח: **[כ]** וכן נוהגין - וכן פסק הלבוש וא"כ לא יפה עושין המוכרין שמצמצמין במדת אורכן וקרוב הדבר להיות ברכה לבטלה כי אף דמן התורה די בכל שהוא מדרבנן בעינן שיהיה י"ב גודלין אחר הקשירה מלבד מה שמונח על קרן הבגד ויש להזהירם על כך [פמ"ג] ועיין בבה"ל: **[כא]** שיעור - ור"י היה נוהג לעשותו ארוך יותר כדי שאם יפסק קצת ג"כ ישאר בו כשיעור: **[כב]** יהיה וכו' - ואם אחד אינו ארוך כ"כ לכרוך בו הכל יכרוך בו קצת כריכות מחוט אחד וקצת כריכות מחוט השני כי בזמן התכלת היו עושין קצת כריכות מהתכלת וקצת מלבן. וצריך לראות שישתיירו בכל החוטין ארכן י"ב גודלין אחר הכריכה והקשירה כמו שכתב רמ"א ואפילו זה החוט הארוך אחר שיכרך ישאר י"ב גודלין: **[כג]** הגדיל - קראו גדיל על שם העתיד

שנעשה גדיל אחר שנכרך עליו וזהו שכתב רמ"א אח"כ היינו החלק וכו' ר"ל שמתחלה הוא חלק בלא גדיל ואריגה ועי"ז החוט נעשה גדיל. יד אפרים: **[כד]** לאחר שנקשר - ומשום הקשירה שעושין בגדיל מתקצר ובעי אצבע יתירה דהיינו י"ג גודלין מלבד מה שמונח על הבגד ואפילו בדיעבד מעכב והעולם מקילין בזה וראוי למחות בידם: **[כה]** אין עושין - ואפילו בדיעבד פסול **[ט"ז ופמ"ג]**: **[כו]** שהאורג משייר - אין להקשות דבלא"ה יש פסול דלא נטוו החוטין לשם ציצית יש לומר דמיירי אפילו היכי דמתחילה טוו החוטין לשם ציצית ואח"כ ארג מהם בגד ואפ"ה פסול משום ביזוי מצוה **[ט"ז]** ובספר המאור כתב הטעם משום דבעינן הכנף מין כנף ואין מינים הללו ראויים לעשות מהם בגד שהם פסולת הצמר ואין בגד נעשה מכמותן עכ"ל וא"כ כל מיני צמר שהם גרועין שאין בגד נעשה מהם פסולים לציצית **[מ"א]**: **[כז]** להם משלהם - נראה פשוט דה"ה אם לקח הציצית בהקפה והמוכר עייל ונפיק אזוזי וזה אינו רוצה לשלם לו דמדינא אינם שלו כדאיתא בחושן משפט סי' ק"צ ע"ש וכל כי האי גונא א"כ לא יצא מן הדין בהציצית ועיין בבה"ל: **[כח]** ודוקא וכו' - ואז אפילו נתיאשו הבעלים פסול דיאוש לא קנה ואפילו אם לא היו החוטין שזורין והוא שזרן מכל מקום לא חשיב עי"ז שינוי דלא נשתנה שם עי"כ **[פמ"ג]**: **[כט]** שגזל החוטין וכו' - עיין במ"א סק"י ולדבריו הג"ה זו חולק על המחבר דס"ל דהקרא מיעט אפילו אם עשה החוטין מצמר הגזול: **[ל]** כשרים - הט"ז מבאר דאיירי הרמ"א היכי דהוי יאוש ג"כ וקניא ביאוש ושנוי השם דמעיקרא צמר והשתא חוטין אבל המ"א כתב דמדסתם הרמ"א משמע דס"ל דאפילו קודם יאוש כשר דקניא בשינוי מעשה וכן משמע מהגר"א בביאורו דהטעם הוא משום שינוי מעשה עי"ש. ואם גזל חוטין ומכרן לאחר לפני יאוש לא יצא השני בהציצית דשינוי רשות בלא יאוש לא קנה ולא קרינא ביה ועשו להם **[פמ"ג]** ואם אחר שבא ליד השני נתיאשו הבעלים עיין בח"מ בסי' שני"ג ס"ג דיש דעות בזה. ואם נתיאשו ואח"כ מכרן קנה השני את הציצית ואף לענין ברכה משמע מהמ"א בסימן תרמ"ט סק"ב דיוכל לברך בזה ואין בו משום מצוה הבאה בעבירה כיון שהוא לא גזל וכן פסק המחצית השקל אכן הפמ"ג שם בשם הלבוש מחמיר בזה וגם הט"ז בסימן כ"ה והגר"א שם מחמירין בזה: **[לא]** לעשותן - ר"ל להטיל הציצית אלו בבגדו משום מצוה הבאה בעבירה ועיין בבה"ל: **[לב]** סימן תרמ"ט - דפסק שם דאין יכול לברך עליו ועיין בש"ת ובבה"ל: **[לג]** חוטין שאולין - פי' כל לשון שאלה משמע שיחזיר לו אותו דבר בעין אבל לשון הלואה להוצאה נתנה ואלו חוטין שאולין מסתמא הוי הלואה וקרינא ביה משלהם: **[לד]** וכדידיה דמי - אבל אם שאלם לו אדעתא שיחזירם לו בעין לא יברך עליהו די"ל שהשאלים לו למלאכה אחרת אבל אם השאיל לו ציצית מתוקנים כעין שלנו שהם שזורים ופסוקים מותר לתלותם בטליתו ולברך עליהו דבודאי נתנם לו במתנה ע"מ להחזיר וכמ"ש בסימן י"ד לענין טלית **[מ"א]**: **[לה]** צמרה וכו' - אף דדבר הנעבד אינו אסור אלא לקרבן אבל להדיוט שרי מ"מ אסור למצות ציצית הואיל וצרכי גבוה הוא מאיס כלפי גבוה הואיל דלא אישתני כ"כ דעדיין חזותיה עליו ונראה

שהוא צמר משא"כ במשתחוה לפשתן נטוע דהוי כעץ וכיון שעשאו חוטין מראהו הראשון חלף והלך לו: **[לנ]** פסול - עיין בסימן תקפ"ו במ"א ס"ק ו' דמסיק דלפי דעת המחבר שם האי פסול אינו רק לכתחלה משום דמאיס אבל בדיעבד יצא וכן כתב הגר"א בסימן זה דלענין דיעבד במחלוקת שנויה: **[לז]** לציצית - כתב ע"ת דצמר שהיה עליה בעת השתחויה נאסרת וכ"ש מה שגדל אח"כ ובספר בני חייא כתב להיפך דמה שגדל אחר שנעבד מותר [ובבה"ט כתב דגם הט"ז סובר כן לקמן בסימן תרמ"ט סק"ה ועיי"ש בא"ר ובפמ"ג]: **[לח]** נטוע - אבל לפשתן שהוא נעקר אז נאסר אפילו להדיוט כדין ע"ז ותקרובתה ואינו מועיל לו שינוי שכל שאתה מהייה ממנה הרי היא כמוה: **[לט]** יעשה נקב - כתב ב"י אף דיי"א דיעשה ב' נקבים כמו ציר"י ויטיל הציצית בתוכם ויוציא אותן לצד אחד אין לחוש לזה והבא להחמיר על עצמו בכיוצא בזה אינו מן המחמירין אלא מן המתמיהין דמיחזי כיוהרא עכ"ל ובי"ח כתב דבט"ק יעשה שתי נקבים דבזה לא מיחזי כיוהרא כיון שאין נראה לכל וכן כתב בכונות שהאר"י ז"ל נהג כן [אמנם בברכי יוסף כתב שהעיד מהר"ש שמהר"ח אביו לא נהג כן] וכן נתפשט המנהג במדינת פולין אמנם במדינת הגר ובאשכנז אין נוהגין כן ונהרא נהרא ופשטיה: **[מ]** באורך - עיין לקמן במ"ב ס"ק נ"ב מה שכתבנו שם: **[מא]** לא למעלה מג' - דלא מיקרי כנף הבגד אלא בגד והתורה כתבה על כנפי בגדיהם ועיין בב"י שכתב דג' אצבעות בצמצום מותר להרחיק ולעשות אח"כ הנקב שם והרבה פוסקים חולקים ע"ז וס"ל דמכיון דהוי ג' אצבעות תו בגד מיקרי ולא כנף וע"כ יש לזהר לעשות שיתחיל הנקב תוך ג' אצבעות. כתב המ"א אם עשה הנקב למעלה מג' אע"פ שכשקשר הציצית עשה החוטין שעל הבגד קצרים ונתקפלו הכנפות והוא למטה מג' פסול דהרי עכ"פ יש בהכנף שיעור בגד. וכן אם עשה הנקב למעלה מקשר אגודל וע"י הקשירה נתקפל הבגד עד שהוא פחות מקשר אגודל כשר כיון שיש עכ"פ השיעור בהכנף: **[מב]** היינו גודלין - עיין לעיל סק"י"ט ועיין בארה"ח דמסיק דלכתחלה יותר טוב למדוד הג' אצבעות באמה קמיצה וזרת הסמוכין זה לזה ועיין בבה"ל: **[מג]** שאינו נקרא כנף - ומעכב אפילו דיעבד. ואפילו אם לאחר שעשה בו ציצית ואפילו רק חוליא אחת חתך בנקב שיתלו הציצית למטה אפ"ה פסול משום תעשה ולא מן העשוי. וה"ה איפכא כשתלאן תוך קשר אגודל חתך למעלה בבגד והעלה הציצית למעלה מקשר אגודל ותפר למטה או תלה מטלית על הכנף הוי ג"כ תעשה ולא מן העשוי. טלית של צמר שהיתה מצוייצת כהלכתה ונמצא בגדיל של משי שעושיין בשפת הטלית חוטין של פשתן והוצרכו לשלוף הגדיל מן הטלית ראוי להחמיר להתיר הציצית ולחזור ולקשרם: **[מד]** ולא למטה וכו' - ומעכב אף בדיעבד ונ"ל שמקום הנקב יהיה ג"כ למעלה משיעור זה ואולי זה ג"כ מעכב אף בדיעבד ועיין בבה"ל: **[מה]** מכשיעור וכו' - פשוט דזה ג"כ משערינן באדם בינוני: **[מו]** עד הציפורן - מקום השוה לבשר: **[מז]** ביושר - פ"י משפת הבגד מודדים ביושר הג' אצבעות וכן השיעור דקשר גודל בין באורך ובין ברוחב כדלקמן בסוף ס"י ואין מודדין השיעורים באלכסון שע"י האלכסון מתמעט המדידה לערך ב' חומשיין [ב"י]: **[מח]** ונתקו וכו' - וה"ה אם נקרע בהנקב עד שעיי"ז לא נשאר בו

כשיעור ואפילו נעשה זה תיכף אחר חוליא הראשונה עם הקשר וכבסמוך: **[מט]** מחוטי הערב - וממילא נתמעט אורך הבגד עיי"ז ולפי מה שיבואר בסמוך הי"ה אם נתמעט הבגד ברחבו: **[נ]** בשעה - וקרא כתיב ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לא הקפידה תורה אלא שבשעת עשייה יהיו על הכנף ולא אח"כ. והיינו דוקא אותן הציצית שנתלו בהכשר אבל אם רוצה להטיל בו ציצית אחרות דהוי עשייה חדשה פסול עד שיתפור מתחלה כדלקמן בסימן ט"ו עיי"ש: **[נא]** פחות מכשיעור - אף דבדיעבד כשר מ"מ טוב לעשות כן כדי שלא יבואו הרואים לומר שהוא פסול דכו"ע לאו דינא גמירי ^[ב"י]: **[נב]** י"א שתוך וכו' - דס"ל דעיקר שם כנף שייך על שפה התחתון של אורך הבגד לא על רוחב הבגד. רוחב הבגד קרוי מה שמלושב בו האדם קומתו מראשו לרגליו ואורך הבגד קרוי מה שמתעטף בו דדרך העיטוף הוא בהאורך: **[נג]** אין לו שיעור - היינו למטה דיכול לעשות אפילו פחות מקשר אגודל אבל למעלה מג' אצבעות פסול ^[ב"י]: **[נד]** שקורין אוריליזא - היינו מה שמניחין קצת חוטי שתי בלא ערב ובסוף אורגים ויש שכתבו שזהו מה שאנו קורין אותו בלשונינו קרייקע"ס. ואין חילוק בין אם הגדיל הוא באורך הבגד או ברחבו: **[נה]** הוא רחב - שהוא יותר ממלא קשר גודל דאלי"כ בלא"ה פסול כנ"ל: **[נו]** ג' אצבעות - היינו שלא ירחיק הנקב משפת הגדיל והלאה יותר מג' אצבעות: **[נז]** בלא הגדיל - ואם הגדיל רוחב ב' אצבעות או ג' יחתוך מקצתו והי"ה אם חוטי השתי בולטין בלא ערב או ערב בלא שתי יש ספק אם עולין למנין ועי"כ יחתוך אותם במקום הכנפות ועי"כ שפת הטלית שלנו שקורין שלא"ק שאין בו חוטין ארוגין משתי וערב יחתוך אותם קודם הטלת הציצית במקום הכנפות: **[נח]** ד' כפולים - דאמרינן בגמרא גדיל שנים גדילים ד' פי' אי הוה כתיב גדיל הוה משמע שתיים דאין גדיל בפחות משתיים השתא דכתיב גדילים ד' משמע ובזמן שהיה תכלת היו עושין ב' מתכלת וב' מלבן והאידינא הוי לבן מקום תכלת ועושין ד' ארוכים משל לבן: **[נט]** שהם שמנה - אחר שיכניסם בבגד ויכפלים מדכתיב פתיל כעין פתילה שהוא כפול: **[ס]** פסול - משום דקעבר בבל תוסיף והגר"א בביאוריו הסכים להלכה לשיטת העיטור המובא בב"י שסובר דאין בזה משום בל תוסיף וכי פסלינן בגמרא בזה דוקא בשהוסיף מין אחר להחוטין ^[כגון חוטי קנבוס או צמר גפן] אבל באותו המין מכשרינן אפילו לכתחלה להוסיף כמה שרוצה ועיין בארה"ח שהביא עוד כמה גדולי הראשונים שסוברין כן ולכן מסיק דאם עשאו כבר וא"א לתקנם יכול לילך בהם אבל מיד שיוכל לתקנם צריך לתקנם ובגורע מהחוטינן לכו"ע פסול כדאיתא בב"י: **[סא]** יחתוך - ר"ל לכתחלה יחתוך קודם שיתחבם בכנף ^[מ"א וביאור הגר"א] ויש לחתכם בשיניו ולא בסכין: **[סב]** יזהר - ר"ל שאם עבר ולא חתכן קודם התחיבה עכ"פ יזהר עתה קודם הכריכה ועיין ט"ז: **[סג]** חוליא אחד - אפילו של ג' כריכות: **[סד]** וקשר וכו' - ר"ל אם עשה חוליא וגם קשר אחר החוליא אפילו רק קשר אחד יצא ידי חובתו מדאורייתא אפילו לא עשה כלל הקשר שסמוך לכנף וא"כ הוי תעשה ולא מן העשוי אבל אם לא עשה הקשר שאחר החוליא אף שעשה הקשר ראשון שקודם החוליא לא נגמר עדיין עשיית

הציצית דבלא הקשר החוליא אינו מתקיים כלל ואין כאן גדיל וע"כ יכול לחתוך החוטין ויש מחמירין ולכתחלה נכון לחוש לדבריהם. ודע דמש"כ קשר אחד ר"ל מהה' קשרים שרגילין לעשות אבל הוא היה ב"פ זה על גב זה כדלקמן דבלא"ה לא מיקרי קשר שאינו מתקיים: **[סה]** לכריכות - ר"ל למנין הכריכות וגם מנין החוליות והקשרים אין מעכב מדינא רק הוא למצוה מן המובחר כי הה' קשרים רמז שעי"ז יזכור הה' חומשי תורה וכפילת הקשרים החמשה שעולה יי רמז לעשרה ספירותיו של הקב"ה כדאיתא לקמן בסימן כ"ד וטעם החוליות עיין בב"י: **[סו]** רק שיהיו וכו' - ומה דאיתא בסי"ג שאם כרך אפי' חוליא אחד אבאר את שורש הדבר כי קבלו חז"ל דבעינן בציצית גדיל והיינו שיהיה מוכרך כמש"כ גדילים תעשה לך וגם יהיה בו חוטין נפרדים כדכתיב ציצית כמו בציצת ראשי אך מן התורה אין שיעור לאורך הגדיל אלא אפי' אם לא כרך רק ג' כריכות ועשה ע"ג קשר למעלה דגם זה הוא הלכה למשה מסיני מתקיים בזה שם גדיל ובזה כבר נגמר המצוה מדאורייתא וזהו טעם דברי השו"ע שם ועי"ז יש לסמוך בע"ש עם חשיכה כשאין לו פנאי לעשות

כתיקונו ומותר לצאת בו בשבת ולברך (ויותר טוב שיעשה אז גם הקשר הראשון שקודם החוליא כמו שאנו נוהגין כדי לצאת גם דעת מקצת הפוסקים שסוברים דעי"ז הקשר כיוונו חז"ל דהוא דאורייתא) וכל זה מדאורייתא אבל מדרבנן צריך לעשות שליש גדיל ובי' שלישים פתיל וכיון שאורך החוטין הוא י"ב גודלין כנ"ל בסעיף ד' יעשה ד' גודלין גדיל שהם הכריכות וישאיר ח' גודלין חוטין נפרדים שכך הוא נוי הציצית וע"כ אם עשה חוליא אחת בע"ש עם חשיכה צריך להשלים תיכף אחר השבת דאל"ה הוא עובר על דברי חכמים ויש שנכשלין בזה: **[סז]** רוחב וכו' - היינו לכתחילה אבל בדיעבד אפילו אם כרך רובו כשר דעכ"פ יש כאן ג"כ פתיל אבל אם כרך כולה פסול: **[סח]** ארבעה גודלים - עם הקשרים וברע"מ כתב שיהיה בין קשר לקשר כמלא אגודל. כתב הרא"ש שיהיו כל החוליות בשוה שזהו נוי ציצית וא"כ באויר הראשון יעשה הכריכות רחוקים זה מזה ואח"כ בכל אויר יותר מקורב [מ"א]: **[סט]** ובי' חלקים ענף - עיין ביאור מהרש"ל על הסמ"ג ולכו"ע אינו מעכב בדיעבד וכנ"ל: **[ע]** ובשני ט' - ובכוונות כתוב בשני ח' וכן הסכימו האחרונים דז' וח' הוא שם של י"ה ואח"כ י"א ובצירוף הוא שם של הוי"ה ואח"כ י"ג גימטריא אחד וזהו ה' אחד. ובציצית של ר' שלמה מלכו היה באויר ראשון יו"ד כריכות ואח"כ ה' וכו' כשם הוי"ה [מ"א] ועיין בלבוש ובא"ר עוד בענין הכריכות: **[עא]** בסוף כל חוט - עיין לעיל בס"ק י"ח מש"ש. טוב לעשות החוטין בינונים לא עבים ולא דקים משום זה אלי ואנוהו [א"ר]: **[עב]** לאורך הטלית - עיין לעיל בס"ק נ"ב מה הוא אורך ועיין בביאור הלכה: **[עג]** דבעינן וכו' - היינו בין בשעת התליה או אח"כ אם נשמטו לצד מטה יחזירם וכי"ז לכתחילה אבל בדיעבד אין קפידא בזה אך עכ"פ יזהר מאוד שלא יהיו הציצית תלויים באלכסון על קרן זווית מפני שהוא מנהג הקראיים שעושין כן ואם תלויים מצוה להחזירם למקומן: **[עד]** שום בגד - דבעינן שיהיו הציצית מונח על הכנף ולא על דבר שהוא מונח על הכנף: **[עה]** ויש מתירין - כי אין עושין כן אלא לחזק הבגד שלא

יקרע ובטל הוא לגבי בגד ואפילו של עור מותר וכן הסכימו הפוסקים:

סימן

יב

[א] ונשתייר בהם - פ"י בכל אחד מן החוט נשאר לעשות עניבה שקורין שלי"ף לכל החוטין הפסוקים ביחד. ואם לא נפסקו כולן די אם נשאר לעשות עניבה על הפסוקים בלבד ולא על כל החוטין: **[ב]** כשר - ואם התיר את הציצית אסור ליתנם בטלית אחר דהוי כלכתחלה ואפילו לא נפסק רק חוט אחד ואין בארכו י"ב גודליו: **[ג]** שנפסק כולו - ר"ל שבשני ראשיו לא נשתייר כדי עניבה פסול אף ששאר החוטין היו שלמים ואם נשתייר בשניהם כדי עניבה ע"י צירוף יש להסתפק אם מהני ומשמע מא"ר וכן מדה"ח דיש להחמיר בדבר ואפילו אם יש ספק אם השני ראשין הם משני חוטין או מאחד וא"כ יש כאן ס"ס שמא הם משני חוטין ושמא מצטרפין אפ"ה יש להחמיר משום דציצית מצויין הן והארה"ח מיקל בכגון זה ונראה דאם יש באחד מהראשין כדי לענוב חוט אחד בודאי יש לסמוך עליו: **[ד]** פסול - עיין לקמן בס"ג ולכו"ע אם נפסק חוט אחד מעיקרו דהיינו במקום חיבורו בכנף דפסול וכתב ה"ט"ז ע"כ ראוי לכל י"ש שיעיין בשעת בדיקה גם בתחלת מוצאם של הציצית דהיינו במקום חיבורו בכנף אם יש שם קרע: **[ה]** שני ראשים - ולא נשתייר בשום אחד מהן כדי עניבה אבל אם באחד מהן יש כדי עניבה כשר: **[ו]** שמא נפסק וכו' - ר"ל אף אם שני הנפסקים מצד אחד מ"מ פן שניהם הם מחוט אחד כיון שלא דקדק בעת עשייה: **[ז]** ב' ראשים וכו' - ה"ה אפילו כל הראשים נפסקו מצד אחד ומהארבעה ראשים שמצד השני לא נשתייר בכל אחד רק כדי עניבה ג"כ כשר דלא נפסל לדעה זו רק אם חסר חוט אחד בשני ראשיו ומ"ש המחבר שהרי יש בראש השני יותר מכדי עניבה לאו דוקא הוא. שאלה חוטי הציצית שנפסקו וחזר וקשרן אם מועיל מה שנעשו שלמים ע"י קשירה ומסקי האחרונים דדינא הכי אם מתחלה קודם שעשה הציצית מהחוטין נפסקו החוטין וקשרן בקשר קיימא ואח"כ עשה מהן ציצית כשר דקשירה הוי חיבור גמור וכן לאחר שנעשה בהכשר דהיינו אם נפסק ראש אחד לאחר הטלת הציצית בהבגד אף אם לא נשתייר בו כדי עניבה מהני לקשרו עתה ואף אם יפסק אח"כ ראש השני מאותו החוט יהיה כשר כיון שבעת הקשירה היה הציצית כשר אבל אם נתקצרו החוטין באופן שנפסלו הציצית ע"י כגון שנפסקו שני ראשין ולא נשתיירו כדי עניבה או שנפסק החוט במקום הנקב לא מהני מה שחזר אח"כ וקשר דזהו בכלל תעשה ולא מן העשוי בפסול וכ"ש אם היה החוט קצר משיעורו בתחלתו בשעת עשייה בודאי לא מהני מה שחזר אח"כ וקשרו לאחר הכריכה והקשירה של חוליא ראשונה דזהו ממש תעשה ולא מן העשוי וכדלעיל בסימן י"א סעיף י"ג לענין חתך ראשי החוטין: **[ח]** ולר"ת וכו' - טעמו דשני חוטין שהן ד' אנו נותנין במקום תכלת ושני חוטין שהן ד' אנו נותנין במקום לבן צריך עכ"פ שיהיה מין א' שלם: **[ט]** אם לא דקדק - קשה דהא כ"ש הוא אם דקדק כמ"ש

בהג"ה אח"כ וי"ל דנקט לא דקדק משום סיפא דמסיים אבל אם לא נחתכו אלא ב' ראשים דמכשרינן בכדי עניבה דזהו דוקא בלא דקדק אבל אם דקדק אם נחתכו ב' ראשים מצד אחד כשר אפי' לא נשתייר כדי עניבה דהא נשתייר מכל אחד ראש השני אבל אם נפסקו ב' משני צדדין ולא נשתייר בכ"ע פסולין דשמא חוט אחד הן: [\[י\]](#) מכשרינן בכ"ע - ר"ל אפילו אם היה השיור כ"ע רק באחד מהן וכנ"ל בסק"ה: [\[יא\]](#) והלכה וכו' - פשוט דמותר לברך עליהן וכמו שביארנו בבה"ל: [\[יב\]](#) כשר - דהא ארוכין הן בכדי עניבה רק מפני עובי אינו יכול לענוב: [\[יג\]](#) יש לסמוך על ר"י - ומותר ללבוש הבגד. ולעיל בס"א דכתב היכי דאפשר טוב לחוש לסברת ר"ת פ"י היכא דאפשר למצא בקל ציצית אחרים אבל א"צ לחזור אחריהם אם אין מזומנים לפניו או שיתבטל עי"ז מתפלה בצבור והכא כתב והיכא דלא אפשר היינו במקום שאין נמצאין ציצית כלל יש לסמוך על ר"י ומ"מ לא יברך עליו וגם אסור לצאת בו בשבת לר"ה ובכזה יש להכשיר בשעת הדחק גם בנפסק קצת מהגדיל ממש [תשובת ג"ו עי"ש] ודע דכ"ז אינו ענין לנפסק החוט במקום הנקב דשם אפילו לר"י פסול מן התורה. ופשוט דכשנפסלים הציצית צריך לפשטו ולא מהני לעמוד על עמדו שלא ילך ד' אמות דאין דין ד' אמות אלא להולך בלי ציצית גם לא יתקן הציצית בעוד הטלית עליו אלא פושטו ומתקנו:

יג

סימן

[\[א\]](#) זה את זה - שכולם הם מצוה אחת ואם נחסר לו אפילו ציצית אחת הוא כלא הטיל בה כלל וביטל לגמרי העשה דציצית: [\[ב\]](#) לר"ה - ולכרמלית אסור מדרבנן וה"ה לכל שאר פסולים כגון שהיה הבגד סתום רובו או שהיו הציצית עשויין שלא במקומן למעלה מג' אצבעות או למטה מקשר אגודל וכל כה"ג או שהיה ארבע כנפות קטן משעור הכתוב בסימן ט"ז ע"ש בכל אלו אסור לצאת בהן אפי' לכרמלית מדרבנן ובגד שפתוח חציו בצימצום עיין לעיל בסימן י' במ"ב ס"ק כ"ז: [\[ג\]](#) חייב חטאת - דהוי משוי מחמת הציצית הנותרים ואינם בטלים לגבי בגד דחוטי ציצית חשיבי הם ולא בטילי. ואפילו אם אותם הציצית ג"כ פסולים הם מ"מ כל שנמצא בהם איזו חוטין כשרים דעתו עליהם וחשיבי ולא בטילי אם לא שנפסקו כל חוטי הארבע ציצית ולא נשאר בהם כדי עניבה דאז בטלים הם להבגד ע"כ אם נודע לו דבר זה בשבת כשהוא הולך בר"ה אין צריך לפשוט טליתו: [\[ד\]](#) מותר לצאת - אפילו בלילה דלאו זמן ציצית הוא משום דנוי הוא לבגד. ואפילו בטליתות של שאר מינים אפילו להפוסקים לעיל בסימן ט' ס"א דחיובן רק מדרבנן מ"מ נוי בגד הוא כיון דעכ"פ מחוייב בהן בתורת ודאי ואינו דומה לבגד שחציו פתוח וחציו סתום דפסק בשו"ע לעיל בסימן יו"ד סעיף ז' דאין יוצאין בו בשבת דהתם חיובו הוא רק מצד ספק [פמ"ג וארה"ח דלא כהשב יעקב אח"כ מצאתי שגם הע"ת כתב בפשיטות כוותייהו]: [\[ה\]](#) תכלת - דהא קי"ל התכלת והלבן אין מעכבין זה את זה דכתיב וראיתם אותו אכל חדא וחדא משמע: [\[ו\]](#) על

כתיפיו - לא הוי תכשיט אלא משוי דאין זה דרך לבישתו בחול. מיהו אם מתכסה רוב גופו סגי ועיין לקמן בסימן ש"א סעיף ל' מה שנכתוב בזה: **[ז]** קודם שיצא בו - כיון שבדקו בבוקר בעת שהיה מברך על הלבשה ונמצאו שלמים תו אין רגיל ליפסק בזמן מועט כזה אפילו הסירו בינתיים **[מ"א]** ומוכח מזה דבשבת ג"כ צריך לבדוק הציצית וכן כתב הב"ח בפירוש בסימן ח' והעולם אין נזהרין בזה ועיין בביאור הלכה: **[ח]** בשבת - ואם ידע מאתמול ושכח להטיל בו ציצית נראה ג"כ דלא קנסינן ליה וראיה מלקמן בסימן שני"ה ס"ג בהג"ה היכא דשכחו ולא עירבו עי"ש **[מחידושי רע"א]**: **[ט]** כשהוא בכרמלית - הוא מקום ששם אין איסור טלטול רק מדרבנן ולכך א"צ להסיר דכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן ואע"ג דציצית מ"ע דאורייתא ודאורייתא לא דחינן מפני כבוד הבריות מ"מ שרי דלא אמרה תורה לא תלבש בגד בלא ציצית רק מ"ע להטיל בו ציצית וכיון שאין יכול להטיל בו ציצית בשבת אין עובר מ"ע ואין עליו רק איסור דרבנן ולכך הותר מפני כבוד הבריות ואין צריך לפשוט הטלית אבל בר"ה שהוא מן התורה צריך לפשטו בין בט"ג ובין בטלית קטן ואפילו אם ישאר עומד ערום עי"ז שאין כבוד הבריות דוחה איסור דאורייתא כזה בכל גווני ולקמן בהלכות שבת אי"ה יתבאר דיש מחלוקת אם בזה"ז יש לנו דין ר"ה או לא. ונראה דאם הגדיל הוא שלם והפסול הוא רק בענף נוכל לצרף לזה דעת הר"י לעיל דמכשיר ואין צריך לפושטו תיכף רק ימהר לילך לביתו: **[י]** פסול - ר"ל בין שנפסק לו גם קרן הטלית ונעשית בת שלש ובין שנפסק לו אחת מציציותיו לבד ואפילו היה כבר פסול בשעה שיצא מביתו כיון דבשעה שלבשו לא נודע לו לא קנסינן ליה דגדול כבוד הבריות ואפילו בט"ג שלנו שאין אנו נוהגין ללבוש אותו כל היום אלא בעת התפלה לשם מצוה וליכא ביזוי בהסרתו ג"כ אין צריך להסירו דלא פלוג רבנן בין טלית לטלית. והגרע"א בחידושיו מפקפק בזה: **[יא]** שתחת בגדיו - דלא מנכרא מלתא אח"כ אם הוא הולך בלי טלית קטן מ"מ הפשיטה הוא גנאי ביותר: **[יב]** מן הציציות - פי' בין שבא לבהכ"נ ורוצה ללבוש טליתו וקודם לבישתו מצא הציצית פסולים ומתבייש לישב ברבים בלי טלית דמותר ללבושו בלי ברכה ובין אם רואה באמצע לבישתו שנפסקו לו הציצית ג"כ אין צריך להסירו **[ברכ"י וארה"ח ושאר אחרונים]** ועיין באחרונים שהסכימו דהכל תלוי ברצון האיש הלושב אם הוא מתבייש יוכל ללבוש בלי ברכה אבל אם אין מתבייש אין כאן ההיתר דכבוד הבריות: **[יג]** דיוכל ללבושו - ודוקא אם נודע לו היום אבל אם ידע מע"ש שהציצית פסולין אסור ללבושו בשבת דהו"ל לתקוני מאתמול אך אם שכח יש להקל **[מחידושי רע"א]**: **[יד]** מכח כבוד הבריות - ודוקא אם אין יכול להשיג בבהכ"נ טלית שאולה: **[טו]** ודוקא בשבת - פי' לפי שבשבת ליתא רק איסור דרבנן כנ"ל אבל בחול שהוא עובר על איסור תורה בכל שעה דקום ועשה בו ציצית ואיסור תורה אפילו רק איסור דשב ואל תעשה כזה שהוא מונע א"ע ממצוה אין נדחה מפני כבוד הבריות אם לא בגנאי גדול ולכן אסור ללבוש הטלית גדול כשרואה שאין בו ציצית דלישב בלי טלית ס"ל לרמ"א דהוא רק בכלל גנאי קטן וכן אם נודע לו בר"ה כשהוא הולך בטלית גדול שנפסק לו אחת מציציותיו צריך

ג"כ לפשטו תיכף דבזמנינו פשיטת הט"ג בשוק הוא ג"כ רק גנאי קטן. אמנם אם בבהכ"נ נודע לו אחר שהוא כבר לבוש בהטלית שאחת מציציותיו פסולים הרבה מן האחרונים מקילין דאין צריך לפושטו תיכף דס"ל דכיון שהוא ברבים בבהכ"נ הפשיטה הוא גנאי ביותר רק ימהר לילך לביתו או לבית שלפני בהכ"נ ויפשיטנו שם והח"א מחמיר בזה וס"ל דהפשיטת ט"ג הוא רק גנאי קטן דבלא"ה דרך בני אדם לפשוט תמיד הטלית ברבים בבהכ"נ. אח"כ מצאתי להפמ"ג בפתיחה להלכות ציצית שסובר ג"כ כהחיי אדם ע"כ מהנכון לעשות את העצה שכתב בספר ארה"ח שיפקירונו דאז פטור מלעשות בו ציצית וכשיגיע לביתו יחזור לזכות בו: [\[טז\]](#) אסור - עיין במ"א שמסיק דמה שמחמיר הרמ"א בחול לא קאי על מה שכתב בתחלה ואפילו בטלית קטן דבט"ק אם נודע לו שהציצית פסולין דיש לו גנאי גדול לפושטו מתחת בגדיו בין בבהכ"נ ובין ברבים אין צריך לפושטו דבגנאי גדול דוחה כבוד הבריות אפי" איסור דאורייתא בשב ואל תעשה אך צריך למהר לילך לביתו או לבית שלפני בהכ"נ ויפשיטנו שם אף שהוא עוסק בבהכ"נ בדבר מצוה מפני שהוא איסור תורה אבל בשבת א"צ למהר לצאת מבהכ"נ כל עוד שהוא עוסק במצוה והרואה בחבירו שנפסקו לו הציצית לא יאמר לו עד שיבא לביתו דהיינו שיקראנו לבוא לביתו ושם יאמר לו שיפשיטנו. עוד כתב המ"א דאם אין ציצית בעיר דינו בחול כמו בשבת וה"ה טלית דמחוייב רק מדרבנן כגון שאולה לאחר שלשים יום דינו בחול כמו בשבת:

יד

סימן

[\[א\]](#) שעשאן - פ"י שהטילן בבגד פסול אפילו בישראל עומד על גבו ומלמדהו לעשות לשמה דאלו אם טוואן א"י או שזרן באופן זה כשר להרא"ש כמש"כ לעיל בסימן י"א ס"ב ודוקא אם תחבו בכנף או עשה החוליא או הקשר ראשון אבל אם החוליא והקשר ראשון עשה ישראל והא"י גמר שאר החוליות והקשרים דאינן רק למצוה בעלמא כשר: [\[ב\]](#) להצריך אנשים - ואפילו עומד על גבן לא מהני משום דהא דכתיב בני ישראל ועשו משמע גם למעט בנות ישראל: [\[ג\]](#) שיעשו אותן - דוקא התליה בהבגד אבל הטוייה והשזירה מותר ע"י נשים: [\[ד\]](#) וטוב לעשות וכו' - וכן ראוי ונכון שלא לעשות לכתחלה הטלת הציצית בבגד של גדול ע"י קטן פחות מ"ג שנים אבל אם הוא בן י"ג שנים ויום אחד אף שלא הביא ב"ש אפילו לכתחלה אין להחמיר והארה"ח מיקל אפילו לכתחלה ע"י קטן וכ"ז דוקא בגדול עומד על גבו המלמדהו לעשות לשמה אבל בלא"ה אפילו אם כבר הטילם הקטן בבגד צריך להתירם ולחזור וליתנם: [\[ה\]](#) לכתחלה - אבל בדיעבד מותר. ואפילו בלא עומד על גבה נאמנת לומר שהטילה לשם ציצית: [\[ו\]](#) בלא כונה - ר"ל שעשה הקשר העליון שהוא מדאורייתא בלי כונה אבל אם קשר קשר העליון וחוליא אחת בכונה אע"פ שעשה שאר הקשרים והחוליות אח"כ שלא לשמה גם בדאיכא ציצית אחרים יש להכשיר: [\[ז\]](#) על הרמב"ם שמכשיר - אפילו

אם עשה התליה וגם כל הקשרים והחוליות שלא בכונה דס"ל אע"ג דבעי טוייה לשמה מ"מ התליה לא בעי לשמה ויליף לה מדכתיב בני ישראל לאפוקי עו"ג ש"מ דישראל בלי כונה כשר וא"ל יתירם מהבגד ויחזור ויתנם בכונה לשם מצוה י"ל דמיירי שהוא סמוך לשבת ואין שהות להתירם ולקשרם א"נ שנפסק אחד מראשיו ואם יתירם יהא אסור לחזור וליתנם בבגד כמש"כ בסי' י"ב: [\[ח\]](#) לא יברך עליו - אפילו אם לא עשה רק התחיבה בכנף שלא לשמה וכ"ש אם עשה הקשר עליון שלא לשמה דרש"י והרא"ש והתו' ס"ל דבעינן מדאורייתא ג"כ תליה לשמה וקרא דמיעט עו"ג צריך אפילו ישראל עומד ע"ג ומלמדהו לשמה ע"כ צריך ליזהר לכתחלה קודם התליה בבגד שיוציא בשפתיו בפירוש שתולה כל אלו הציצית לשם ציצית וכמו שכתבנו לעיל בסימן י"א לענין טוייה ושזירה ועיין בביאור הלכה: [\[ט\]](#) פטור - והמטיל בה ציצית ומברך לא הפסיד כמו נשים שיכולות לברך על מ"ע שהזמ"ג אף שפטורות וממילא יכול לצאת בו בשבת לר"ה דנוי הוא לבגד: [\[י\]](#) מדרבנן - ויברך עליה ושוכר דינו כשואל (ע"ת שמוכיח כן מתוס' מנחות מ"ד ע"א ד"ה טלית וכו') ובעיטור מצאתי שכתב ושכירות מספקא לן: [\[יא\]](#) מברך עליה - ויש מחמירין וסוברין שלא לברך אא"כ נתן לו בפירוש במתנה ע"מ להחזיר אך רוב האחרונים מסכימים לפסק השו"ע והטעם הוא דהא אדעתא דהכי השאילה לו שיברך עליה וכיון שא"א לו לברך אא"כ תהיה שלו הוי כאילו נתנה לו במתנה ע"מ להחזיר. ולכתחלה בודאי יותר טוב לבקש מהמשאיל שיתן לו במתני' ע"מ להחזיר ולא לעיכובא. ודוקא אם שאל ממנו טלית המיוחד למצוה אבל אם הוא בגד העומד ללבישה ורק כיון שפתוח רובו עושין בו ציצית ולא נעשה בשביל מצות ציצית וכן אם שאל טלית לעלות לתורה או לעבור לפני התיבה או לדוכן שאינו אלא משום הכבוד אין מברכין עליו דאולי היה רצונו להשאילו רק למלבוש לחוד ולא להקנות לו ויש חולקין בזה וס"ל דבכל גווני מברכין ע"כ כתב בדרך החיים דיותר טוב שיכוין בכל אלו שלא לקנות כדי שלא יצטרך לברך לכו"ע לבד מהטלית ששאל בעת התפלה לצאת בו. וכ"ז בטליתות של איש פרטי אבל בטליתות של קהל כעין שלנו המצויות בבתי כנסיות צריך לברך עליו לכו"ע אפילו כשלו בשו רק לעבור לפני התיבה או לעלות לתורה משום דטלית של קהל אדעתא דהכי קנוהו מתחלה שכל מי שלובש אותו שיהיה שלו כמו באתרוג ועיין מש"כ בבה"ל בשם השערי אפרים: [\[יב\]](#) מיד - עיין סימן תרנ"ח ס"ה לענין לולב ובפמ"ג שם ומזה נלמוד לענינינו ג"כ דצריך להחזירו להנותן בזמנו היינו אם היום יצא בו בעליו ישיב לו עכ"פ למחר קודם התפלה כדי שיהיה לו בעצמו ג"כ במה לצאת ואם לא החזיר לו והנותן אין לו טלית אחר נראה דנעקר המתנה למפרע ולא קרינא ביה כסותך [ואף שיש לו ט"ק מ"מ מסתברא דאדעתא דהכי לא נתן לו] דלא כמו שכי' בסי' נ"ח. גם נתבאר שם דאחר שיצא בו צריך לחזור ולתנו לבעליו במתנה כדי שיהיה של בעלים שהרי נעשה שלו ופשוט דה"נ בענינינו. נ"ל פשוט דאם נתקלקל הטלית או אחת מציציותיה אצל השואל אף שהיה ע"י אונס ולא החזיר לו כמו שלקחה אינו יוצא בהמצוה עיין בסימן תרנ"ח סעיף ד' ובחדושי רע"א שם: [\[יג\]](#) טלית חבירו - פי' שלא מדעתו דניחא ליה

לאינש דליעבד מצוה בממוניה דוקא באקראי אבל בקביעות אסור ואפילו באקראי דוקא באותו מקום אבל להוציאו מביתו לבהכ"נ או איפכא אסור דאפשר שמקפיד עליו והוי גזל ועיין בפמ"ג שכתב דבכל גווני ראוי ליזהר כשבעליו עמו שישאלנו ואין סומכין על החזקה במקום שיכולין לבררו בקל וכ"ש אם יודע בו שהוא מקפיד: [\[יד\]](#) ולברך עליה - עיין במ"א ועיין בדרך החיים שכתב דיותר טוב שיכוין שלא לקנות ולא יברך: [\[טו\]](#) שיקפל אותה - כקיפולה הראשון ובשבת יקפל אותה ולא כקיפולה הראשון והמ"א מיקל בשבת שלא לקפל כלל: [\[טז\]](#) בלא דעתו - אפילו באקראי בעלמא דחיישינן שמא יקרא בהן הרבה עד שיתקרעו מרוב המשמוש. והעולם נוהגין כשמוצאין סידור תפלה או מחזור בבהכ"נ שלוקחין אותו כדי להתפלל בו וא"י היתר לזה דמ"ש סידור מספרים [\[פמ"ג\]](#): [\[יז\]](#) של שותפין - וטלית של שותפות נכרי וישראל או איש ואשה חייבת בציצית ולא יברך עליה. ארה"ח דלא כדמשק אליעזר עי"ש: [\[יח\]](#) חייבת - ואיירי שחבירו מרוצה שילך חבירו בו והוא בלי ציצית חייב לעשות בו ציצית אבל שותפין ויש בו ציצית ואחד מקפיד על חבירו שלא ילך בו אפילו יש בו כדי חלוקה ובכל חלק שיעור טלית אפ"ה אם לובשו בגזילה ומברך עליו עובר בלא תשא כי חלק האחד שבו ב' ציצית אינן שלו וכ"ש אם אין בו עדיין ציצית [\[פמ"ג\]](#) ולפ"ז בטלית שנשאר להיורש מאביו ושאר אחיו מקפידין עליו יש ליזהר שלא לברך עליו עד שיתפשו

טו

סימן

[\[א\]](#) וליתנם וכ"ו - אפילו מטלית חדש לטלית חדש וכ"ש מטלית ישן שמותר להתיר וליתנם בטלית חדש שרוצה ללבשו ולקיים בו המצוה. גם אפילו מטלית גדול לט"ק שט"ג וטלית קטן שוים אבל אין להתיר ציצית מטלית של גדול וליתנם בטלית של קטן דחויבו רק מדרבנן ובפמ"ג נסתפק אם מותר ציצית מטלית של צמר ליתנם בטלית של שאר מינים להפוסקים לעיל בסי' ט' ס"א דשאר מינים הוא רק מדרבנן והארצות החיים מיקל בזה: [\[ב\]](#) בטלית אחר - עיין בפמ"ג שכתב דאם מצויים לו ציצית אחרים להשיג נכון להחמיר שלא להתיר ציציותיו אם לא באופן המבואר בסק"ד: [\[ג\]](#) בבגד אחר לא - כי יש איסור שמבזה טלית של מצוה בחנם אם לא שנתבלה הטלית אז מותר להתיר ציציותיו בכל גווני או שרוצה למכרו לנכרי או לעשות מהטלית בגד שלא יהיה ד' כנפות מותר ליטלן אבל אם רוצה למכור הטלית לישראל אסור ליקח ציציותיו אף שישראל השני יוכל להטיל ציצית בעצמו אפ"ה אסור. ומותר להסיר הציצית ולתת תחתיהם יותר נאים משום הידור מצוה או כשהם ישנים ומסירים כדי לחדשם או כשנפסק חוט א' ולא נשאר בו אלא כדי עניבה אע"פ שעדיין הציצית כשר אעפ"כ מותר להסיר ולתת תחתיה שלמה. ודע עוד דבמקום שהציצית הם שלמים וראויים להנתן לבגד אחר [\[לאפוקי אם הם רק כדי עניבה\]](#) יש מן האחרונים שכתבו דיזהר להתיר הקשרים והכריכות

שלהם ולא להפסיקן ולקרוע אותן כדי שלא יכלה אותן וכבר אחז"ל לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכין להם והחיי אדם כתב במקום שקשה בעיניו הטרחה להתיר מותר לנתקם ואין בזה משום בל תשחית כיון שאין עושה דרך השחתה עיי"ש: [\[ד\]](#) בר חיובא - אפילו אינו חייב רק מדרבנן: [\[ה\]](#) אינו יכול - עיין במ"א סק"ג ומוכח מדבריו דדוקא כנף שאין בו שיעור להתעטף ואף דאסרו בגמרא אפילו אם הוא מחזיק אמה על אמה ג"ז עדיין אין בו שיעור עיטוף לדידיה אבל אם היה בהחתיכה שיעור שיהיה בו כדי להתעטף מותר לצרף אותו לבגד אחר אפילו עם ציציותיו אבל הט"ז בסק"ג פליג ע"ז ואוסר וכן משמע בלבוש ודה"ח: [\[ו\]](#) עם הציצית - אבל בלא הציצית מותר לחברו אם הוא מחזיק עכ"פ שלש אצבעות על שלש ואח"כ יטיל בו ציצית ומכל שאר הבגד אין צריך להתיר כלל ודוקא אם קודם שנתחבר לה הכנף היה ג"כ בת חיובא כגון שלא נקרע ממנה הכנף בעיגול אבל אם נקרע ממנה בעיגול ונעשית בת ג' ונפטרה מציצית צריך להתיר כל הציצית ולהטילם מחדש אחר שנעשית בת ד' דאל"ה הוי תעשה ולא מן העשוי: [\[ז\]](#) בבגד אחר - אבל אם ירצה לחבר הכנף להבגד שנקרע ממנו אפילו אם נקרע לגמרי ולא נשתייר כ"ש בחבור אין צריך להתיר ממנו הציצית ולא מפסלא משום תעשה ולא מן העשוי כיון דתחלת עשייתו בבגד זה היה בכשרות וכ"ז אם לא נעשית הבגד בת ג' בעת הקריעה וכנ"ל בסק"ו וגם דוקא אם הכנף מחזיק עכ"פ ג' על ג' וכבסמוך ס"ד כ"ז הוא לדעת השו"ע והמ"א בסק"ג אבל הט"ז בסק"ג פוסק שאין נ"מ בין אם הצירוף לבגד אחר או זה גופא הכל הוא בכלל תעשה ולא מן העשוי ויש להחמיר וכן פסק בדה"ח: [\[ח\]](#) ובכל חלק וכו' - אבל אם אין בכל חלק כדי להתעטף כמו שהוא שכיח בט"ק שלנו שכשנתחלק לשתים אין בהם שיעור עיטוף נתבטל מהם תיכף המצות ציצית ואם ירצה אח"כ לחזור ולחבר חלק אחד לחבירו או לשאר חתיכה צריך להתיר מתחלה כל הציציות. ואם חלק אחד יש בו שיעור עיטוף ואחד אין בו אין צריך להתיר רק מהחלק שאין בו ואח"כ יטיל בו מחדש אחר שיתחברו החלקים יחדיו: [\[ט\]](#) אין בו וכו' - דהציצית שנשארו אין שם פסול עליהם כיון דיש בהן כדי שיעור עיטוף ע"כ אם ירצה יכול לצרף לאותו החצי חתיכה מבגד אחר ולעשות ציצית חדשים על הכנפות החדשים וכ"ש שיכול לעשות מן החצי טלית שלם דהיינו שיעשה ב' ציצית על הכנפות המחודשים. ואם ירצה לחבר החלקים שנתחלקו אחד לחבירו י"א דצריך מתחלה להתיר הציצית מן חלק אחד ואח"כ יתפרנו ואחר שיתפרנו יטיל בו ציצית דאם לא יתיר הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי אבל רוב האחרונים מקילין וסוברים דזה לא הוי בכלל תולמ"ה ומ"מ טוב להחמיר לכתחלה: [\[י\]](#) תוך ג"א - אבל למעלה מג' אצבעות יכול לתפרו לכו"ע דלפירש"י הלא שם אין מקום ציצית כנ"ל סימן י"א ואין לחוש שיקחנו לציצית ולפירוש רב עמרם גאון אית ביה תורת בגד. ואפילו אם הכנף ההוא נקרע לגמרי מן הבגד עם ציציותיו אפ"ה מותר לחבר הכנף והציצית כשר והט"ז פליג ופוסק דצריך להתיר הציצית מן הכנף הזה ולהטילו מחדש אחר התפירה ויש להחמיר וכנ"ל בסק"ז: [\[יא\]](#) בחוטי צמר - אלא בשאר מינים והכל יודעים ששאר מינים אין

פוטריין אי"כ לא יבוא לצרף אותו החוט. והי"ה דיש להקל גם בשאר מינים אם תופרו במין אחר: **[יב]** משום דנקרע וכו' - הי"ה אם לכתחילה בעת עשיית הבגד תפר חתיכת בגד פחות משלש לשפת הבגד הן באורך הן ברוחב והטיל בה ציצית בחתיכה זו פסולה לדידיה דהוי כמאן דפסיק אף שתפרו להבגד ואם יטיל ציצית למעלה מאותה חתיכה התפורה יהיו הציצית רחוקים מקצה הבגד יותר מג' אצבעות ופסול ע"כ יראה אז לתפור תחת הכנף חתיכת בגד של שלש על שלש ועיין לקמיה בס"ק ט"ז: **[יג]** ואי עבד וכו' - ר"ל אפילו עשה ציצית חדשים בחתיכת הכנף ההוא אחר שתפרו להטלית אפי"ה לא פטר להטלית דתפירה לא חשיב חיבור בזה וכמאן דפסיק עדיין חשיב אם מתחילה נקרע הכנף לגמרי מן הבגד: **[יד]** כל שהוא כשר - ר"ל אפילו הציצית שהיו בו בעת שנקרע ויש מחמירין בזה וס"ל דמיפסלו הישנים וצריך להטילם מחדש אחר התפירה ועיין בבה"ל: **[טו]** וי"א דלר"ע וכו' - ס"ל דתפירה חשיב חבור ולא מיפסל אלא ציצית שהיו בו בעת שתפרו משום תעשה ולא מן העשוי ועיין בט"ז דחולק על השו"ע וכתב דכו"ע מודים דאם לאחר שתפרו הטיל בו ציצית דכשר וכ"כ הב"ח ושיורי כנה"ג והגר"א וכן הסכים בארה"ח אבל מ"מ לצאת ידי דיעה הראשונה יתפור תחת הכנף מטלית שיש בו ג' על ג': **[טז]** יצא את כולם - ע"כ נוהגין לתפור בכל כנף מהטלית חתיכה של בגד שלמה משלש על שלש משום דבכמה בגדים מצוי שאפילו הם חדשים יש בהם תפירה תוך ג' ויש פסול לדעת ר"ע לפי דיעה הראשונה וכנ"ל בס"ק י"ב: **[יז]** היכא דאפשר - והיכא דלא אפשר נקטינן דסברת ר"ע עיקר וגם דתפירה חשיב חבור: **[יח]** מנקב - מיירי בשלא תפרו וקמ"ל אע"ג דלא נשתייר מלא קשר אגודל וכמו שכתב לעיל סימן י"א ס"י דלא בעינן שיעור זה אלא בשעת עשייה. ואם ירצה לתפור הקרע אז אם הבגד של צמר יתפרנו בחוטי שאר מינים וא"צ להתיר את הציצית מהכנף ולחזור לתלותה שנית אחר שתפר כיון דלא נפסל הכנף ואם הבגד הוא של שאר מינים אסור לתפרו בחוטיין של מין הבגד לדעת רש"י דשמא ישייר בחוטיין לשם ציצית ואף דיש שם ציצית לא פלוג בזה אלא יקח חוטי מין אחר ויותר טוב שלא יתפרנו בחוט לבן רק בחוט צבוע שאין נוהגין עתה לעשות הציצית רק לבנים וע"כ אין לגזור שמא ישייר מחוט התפירה לשם ציצית: **[יט]** כשר לכו"ע - דלרש"י כיון שהבגד הוא של צמר אין לחוש שישיר בחוטי שאר מינים לשם ציצית ולר' עמרם כיון דנשתייר כל שהוא לא נתבטל מתורת בגד וכנ"ל בסעיף הקודם וכ"ש דל"א שבסעיף הקודם כשר הכא כיון דהטלת הציצית היה אחר התפירה: **[כ]** לא יתפור - ר"ל באותו המין אבל במין אחר יש להקל ויותר טוב בחוט צבוע וכנ"ל בס"ק י"ח: **[כא]** ואם נקרע וכו' - ר"ל שנקרע כולה מנקב עד סוף השפה לכן איכא לספוקי דאף אם הבגד הוא של צמר ויתפרנו בחוטי שאר מינים דלרש"י בודאי מותר אפי"ה אפשר דלרב עמרם פסול דכיון דלא נשתייר כל שהוא הלא מבואר בסעיף הקודם דלדיעה הראשונה כמאן דפסיק דמי ולא יועיל תפירה אף אם ירצה להטיל ציצית אח"כ ואפשר דהכא עדיף דהלא הכנף הוא שלם משני צדדיו ורק באמצע נפסק וזהו הספק של השו"ע ועיין בט"ז שחולק ופוסק

דאין כאן ספק דלכו"ע אם הטיל בו ציצית לאחר התפירה דכשר. ומ"מ יותר טוב שיראה קודם התפירה לתת תחת הכנף חתיכת בגד של שלש על שלש ויצא ידי הכל ואם א"א לו יש להקל כהט"ז דבלא"ה הלא כתבנו בס"ק ט"ו דדעת האחרונים דתפירה מחשיב חבור ומועיל אף בנקרע הכנף לגמרי ממקומו: **[כב]** של משי - דאם הוא של צמר כבר נתבאר דאין לחוש כלל ומותר להמצא תפירה אף תוך ג': **[כג]** בחוט משי - וה"ה אם הטלית של שאר מינים דוקא אם החוט הוא מאותו המין גופא אבל אם החוט ממין אחר יש להקל דבודאי לא יוכל ליקח אותו החוט לציצית דהרי אינו פוטר אלא במינו: **[כד]** לבן - דאם הוא צבוע ג"כ אין לחוש כלל שמא יקחנו לציצית דאין אנו נוהגין לעשות ציצית צבועים כמש"כ סימן ט' ס"ה: **[כה]** למטה מג' וכו' - דשם הוא מקום הציצית אבל כשהתפירה למעלה מג' ולמטה מקשר אגודל אין לחוש שיקחנו לציצית כמש"כ סימן י"א. וסביב הנקב אסור לתפור בחוט לבן ובטליתות שלנו שהם של צמר אין להקפיד כלל כנ"ל: **[כו]** בכל מקום - ר"ל אם נקרע ונשתיר ממנו כל שהוא וכה"ג המבואר לעיל בס"ה:

טז

סימן

[א] של קטן וכו' - והיינו בן ט' שנים. בתשובות רמ"א סימן ק"י מפלפל היאך יוצאין בד' כנפות הקטנים מזה השיעור ותורף דבריו דמותר לילך בהם מלילך כל היום בלי ציצית ובד"מ סימן ט' כתב ללמד העם שיברכו בבוקר על טלית גדול ויפטרו את הקטן וילכו בו כל היום ומ"מ אם אפשר לאדם שיעשה גדול שהוא כשיעור מה טוב ומה נעים עכ"ל. ויעשה הכתפים של הטלית קטן רחבים כדי שיהיו ניכרים ויהיה עליהם תורת בגד ולא שם רצועות: **[ב]** ואז חייב בציצית - גדול הלובשה לאפוקי אם אין בו זה השיעור של ראשו ורובו אז לכו"ע פטור אפילו אם הגדול יוצא בה באקראי לשוק אך אם דרך אנשי המקום שהגדולים ילכו בו בקבע לשוק ואינן מתביישין משמע מדברי הב"ח דחייב בציצית ועיין בבה"ל: **[ג]** כשהגדול - בן י"ג שנה: **[ד]** לשוק - או לפתח ביתו ברחוב אבל אם הגדול מתבייש לצאת בו אפילו באקראי לשוק לא חשיב כסות אפילו אם לובשו בביתו ויש חולקין בזה וס"ל דלא בעינן רק אם יש בו כדי לכסות ראשו ורובו של קטן והסכימו האחרונים להחמיר שלא לברך על ט"ק אף שיש בו כדי ראשו ורובו ש"ק אם הגדול מתבייש לצאת בו באקראי לשוק דאף שהוא יוצא בטלה דעתו אצל כל אדם. ובענין שיעור ראשו ורובו כתב בספר פרי הארץ בשם ספר ד"ח ששיעורו ג' ריבעי אמה באורך וחצי אמה ברוחב וכתב ע"ז המחצית השקל והארה"ח שאין סמך לזה מן הש"ס ובפרט במה שכתב חצי אמה ברוחב. ומנהג אנשי מעשה לדקדק שיהיה בו אמה מלפניו ואמה מלאחריו ונקב בית הצואר אין עולה למנין ובט"ק כזה יצא מן הספיקות ויכול לברך עליו ועכ"פ לא יפחות מג' ריבעי אמה באורך לכל צד דאל"ה יש בו חשש ברכה לבטלה כי כתבו האחרונים שמדדו ונמצא ששיעור ראשו ורובו של קטן הוא אמה וחצי ועיין בבה"ל.

ומה שנוהגין האשכנזים שלוקחין חתיכת בגד קטן אחד מלפניו ואחד מלאחריו ותופרין בהם רצועות ועושין בהם ציצית אין יוצאין בזה כלל חובת ציצית ומלבד שמבטלין מצות ציצית מברכין ברכה לבטלה בכל יום ועוברים על לא תשא גם אסור לצאת בו בשבת וכמבואר בסימן י' וי"ג ע"ש. ועכ"פ העושין כן לא יברכו עליהן אלא יברכו בבוקר על ט"ג ובזה ילכו כל היום כיון שמכונים עכ"פ בזה שלא לבטל מצות ציצית כל היום אבל כל ירא שמים לא יסמוך ע"ז כלל אלא יעשה בגד ממש כל מדינה לפני מנהגו. ובאיזה מקומות נוהגין שהבגד הנקרא קאמיזע"ל או וועס"ט הוא פתוח מלאחריו ועושין בו ציצית בדי' כנפותיו ואשרי להם רק שצריך ליזהר שיהיה רובו פתוח וכן בט"ק שעושין במדינתנו יזהרו בזה ועיין לעיל סימן יו"ד סעיף ז' ח' מה שכתבנו שם. כתב האר"י טלית קטן יותר טוב שלא יהיה בו בתי זרועות. אם לבש הטלית ונתקפל קצת כדרך לובשי בגדים ואחר שנתקפל אין בו כשיעור כדי לכסות ראשו ורובו כתב בתשובת בית יעקב סימן ק"ו דכיון שעומד להתפשט כפשוט דמי אף שלא נתפשט עדיין והרי יש בו כשיעור עיין שם ועיין בבני חייא. ט"ק שיש בו כדי לכסות ראשו ורובו וע"י התפירה אין בו כשיעור פטור מציצית שם סי' ס"ו. וכ"כ בלקט הקמח:

יז

סימן

[א] חייב בציצית - ופשוט דיכול לברך ג"כ עליהן אך שיבדוק אותן מתחלה במשמוש ידיו או יבקש לאחר לבדקם: **[ב]** כסות לילה - והסברא נותנת לרבות כסות סומא ולמעט כסות לילה משום דכסות סומא ישנו עכ"פ בראיה אצל אחרים אבל כסות לילה אינו בראיה אצל אחרים: **[ג]** שהזמן גרמא - דהא בלילה לאו זמן ציצית הוא וכל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות מהם אפילו מדרבנן דהוקשה כל התורה לתפילין דכתיב בהו למען תהיה תורת ה' בפידך וכמו דפטורות מתפילין דאיתקיש לת"ת דכתיב בה ושנתם לבניך ולא לבנותיך כן פטורות מכל מ"ע שהזמן גרמא ועבדים ילפינן בג"ש לה לה מאשה דכל מצוה שהאשה פטורה גם העבד פטור: **[ד]** ולברך עליו - דאף מי שאינו מצווה ועושה יש לו שכר ושייך לומר וציונו כיון שהאנשים נצטוו גם הם יש להם שכר: **[ה]** ואינו חובת גברא - בזה מתרץ למה מברכות הנשים על לולב דהוא ג"כ מ"ע שהזמן גרמא ותירץ שאני התם שאינו חובת גברא שאפילו איש אין עליו חיוב דאורייתא לקנות טלית בת ד' כנפות אלא אם מתעטף חייב לעשות בו ציצית משא"כ לולב דגבי איש הוא חובת גברא שהוא חובת הגוף. ודע דאנן פסקינן גבי ציצית חובת גברא ולא ח"ג ותרוייהו לקולא חובת גברא לקולא למעוטי חובת מנא שכל זמן שאינו לובש הטלית אע"פ שיש לו ד' כנפות פטורה מציצית לאו חובת גברא שאינו חייב לקנות לו טלית כדי שיתחייב בציצית רק אם יש לו טלית מדי' כנפות ולובשו אז חייב בציצית עיין סי' י"ט: **[ו]** חייבים מספק - דספק תורה לחומרא כן כתב ב"י ומשמע מזה דדבר שחיובו רק מדרבנן כגון טלית שאולה אחר

ל' יום וכנ"ל בסימן י"ד או בגד שחיובו רק מטעם ספק כגון בגד שחציו פתוח וחציו סתום וכנ"ל בסימן י' ס"ז רש"אין לילך בו בלא ציצית ועיין בפמ"ג שכתב עוד כעין זה ואולי דיש להחמיר בכל זה מפני מראית העין וכדאיתא שם בס"ח: [ז](#) בלא ברכה - כיון דעיקר החיוב הוא רק משום ספיקא לענין ברכה שהוא מדרבנן אזלינן בה לקולא. ועיין לקמן בסימן ס"ז במ"ב מה שנכתוב שם אי"ה כמה כללים בשם הפוסקים בזה: [ח](#) זכרות ונקבות - והוא ג"כ ספק זכר או נקבה ועיין בארצות החיים שהביא ראיה מכמה מקומות דפסקינן כן להלכה דהוא בגדר ספק ולא כמ"ד דהוא בריה בפני עצמו: [ט](#) ליקח לו ציצית - פי' ליקח לו בגד של ד' כנפות ולהטיל בו ציצית כדי לחנכו במצות. ושיעור טליתו כתב בפמ"ג בסי' ט"ז ובדרך החיים שהוא כדי להתעטף בו ראשו ורובו שלו ומשערינן בקטן עצמו שמתעטף בו לפי גדלו ולפי קטנו ואם יש בו זה השיעור אז צריך אביו להטיל בו ציצית ולברך עמו ואם אין בו זה השיעור אין מברכין עליו: [י](#) לחנכו - כ"ז דוקא כשלא הגיע עדיין ל"ג אבל מ"ג ואילך חייב בציצית כגדול ומ"ש בדרשות מהרי"ל בהלכות נשואין שנוהגין שגם נערים גדולים אין מתעטפים בציצית עד שנושאים להם נשים וסמכו להן אקרא דכתיב גדילים תעשה לך וסמך ליה כי יקח איש אשה הוא דבר תמוה דעד שלא ישא אשה יהיה יושב ובטל ממצות ציצית:

יח

סימן

[א](#) להרמב"ם וכו' - ומ"מ מותר לצאת לר"ה בליל שבת בטלית עם הציצית ולא הוי משוי שהם נוי הבגד ותכשיטיה: [ב](#) להקל - היינו דוקא לענין ברכה אבל אסור ללבוש כסות של לילה ביום בלא ציצית וכן כסות של יום בלילה משום ספק. ומ"מ נראה דהש"ץ הלובש טלית בלילה א"צ לבדוק הציצית דבכגון זה בודאי נוכל לסמוך על חזקתן שמכבר: [ג](#) ג"כ ליום - פי' גם ליום ואפילו גם מיוחד ללילה וכ"ש ליום לבד: [ד](#) תפילת ערבית - ובתענית צבור כשלו בשין טלית במנחה יסיר את הטלית כשיגיע לברכו מאחר דעכשיו אין לובשין הטלית אלא למצות ציצית אם יהיה עליו יראה כאילו סובר דלילה זמן ציצית הוא. ומ"מ הש"ץ לפני העמוד אם אין הולך במלבוש העליון שאין כבוד הצבור בכך פשיטא דלא יסיר הטלית מעליו: [ה](#) ובליל יו"כ - וכל העובר לפני התיבה צריך להתעטף. ובל"ח כתב דאף האומר קדיש יתום לפני התיבה יתעטף מפני כבוד הצבור ואין מברך עליו: [ו](#) יתעטף - להדמות למלאכים שמעוטפים לבנים ולכך לא יסירו בלילה עד אחר תפילת ערבית של מוצאי יוה"כ: [ז](#) בעוד יום - אבל אם איחר להתעטף עד לילה שוב לא יברך דשמא הלכה כהרמב"ם ומשמע מדברי המ"א בסק"ד דאפילו בין השמשות מותר לברך עד צה"כ וטעמו דהלא בציצית לא כתיב יום רק וראיתם אותו משמע כל זמן שנוכל לראות וכן פסק בעל דרך החיים ובספר מטה אפרים ראיתי שמחמיר בזה. אך אם זה גופא הוא מסתפק אם כבר הגיע

בין השמשות נראה דבודאי יוכל לברך דבלא"ה דעת התוספות והרא"ש דכסות יום חייב בלילה והגר"א בביאוריו מצדד ג"כ לשיטה זו עיי"ש: **[ח]** בהם ציצית - מפני שעיקר תשמישן בלילה וכסות לילה מיקרי אך לפי"ז לא היה פטור רק להרא"ש אבל להרמב"ם דכסות לילה חייב ביום חייב וי"א עוד טעם לפטור משום דלא חייבה התורה רק דרך מלבוש או דרך עיטוף לא דרך העלאה בעלמא ויש חולקין וס"ל דאפילו אם יציע תחתיו בגד של ד' כנפות חייב בציצית וכ"ש דרך העלאה ע"כ הכריע המ"א דיעשה קרן אחת עגולה ויצא אליבא דכו"ע. אכן משמע מדבריו דאין להחמיר בזה רק בסדין של צמר אבל לא בשל פשתן או שאר מינים ועיין הטעם בפמ"ג: **[ט]** משיכיר וכו' - והוא הזמן דמשיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו המוזכר לקמן בסימן נ"ח לגבי ק"ש [ב"י בסי' נ"ח בשם הרא"ש דחד שיעורא הוא עיי"ש ובביאור הגר"א בענייננו]: **[י]** וכן נוהגין - עיין בביאור הגר"א שפסק כדעת השו"ע ובפמ"ג כתב אם השעה דחוקה המיקל להניח מע"ה ואילך אין גוערין בו ועכ"פ לכתחלה בודאי נכון מאד להמתין מלברך עד שיכיר בין תכלת ללבן וכן נראה דעת הא"ר. ובדיעבד נראה דאפי"א אם בירך קודם עמוד השחר לא יחזור ויברך דשמא הלכה כהרא"ש דכסות יום בלילה חייב: **[יא]** ימשמש בו - ר"ל בציציותיו:

יט

סימן

[א] ולא חובת מנא - עיין לעיל סימן י"ז סק"ה משי"ש: **[ב]** פטור מציצית - אע"ג דכתיב ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם מ"מ מדכתיב קרא אחרינא גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה משמע דוקא כשמתכסה בה: **[ג]** על עשיית הציצית - ר"ל בעת הטלתן בהבגד אלא אח"כ כשמתעטף בו מברך להתעטף. ואם נפסקו אחר שלובשו צריך לפשטו ולעשות בו ציצית ולברך כשחוזר ולובשו אף שלובשו תיכף: **[ד]** אלא בלבשתו - וה"ה במזוזה דקי"ל חובת הדר היא אין לברך על המזוזה רק כשהוא נכנס לדור בהבית תיכף ומיד דאז הוא ממש דומיא דעטיפה או כשכבר דר בה [ברכ"י וכן משמע מדברי המ"א להמעין בו היטיב ועיי"ש עוד במ"א ובברכ"י ובתשובת רע"א בסוף סימן ט"ז]: **[ה]** פטור - האחרונים מסקי דדוקא לדעת הרא"ש דפטור לעיל בסימן י"ח כסות המיוחד ללילה אפילו ביום והא נמי לכסות לילה דמי שהרי מת פטור ממצות אבל לדעת הרמב"ם דמחייב כסות לילה ביום גם בזה חייב לפיכך לדידן יעשה בו ציצית ולא יברך. מוכרי הבגדים שלובשין ומכוונין להראות להקונים מדתן פטורין ואם לובש אותן להעביר בזה את המכס אפשר דחייב בציצית כמו גבי כלאים:

[א] מישראל - אפילו אין מכיר אותו שהוא כשר ונאמן אפ"ה תלינן דסתם ישראל בחזקת כשר הוא ובודאי טוואן ושזרן ותלאן לשמן אם לא שהוא חשוד [ב"ה] וכללי החשוד עיין ביו"ד סימן קי"ט: **[ב]** או מתגר א"י - אפילו אינו מוחזק לקנות טליתות רק מוחזק לקנות שאר סחורות אפ"ה נאמן דאם ימצא בדאי בדבר אחד שוב לא יאמינוהו בד"א: **[ג]** מישראל נאמן - עיין בלבוש דמוכח מיניה שא"צ התגר לומר שקנה מנאמן דאפילו מסתם ישראל כשר כמו בישראל שקנה מישראל וכן משמע משאר אחרונים ואפשר דגם הרמ"א סובר כן ותיבת נאמן קאי על התגר שהוא נאמן בדיבורו והוסיף הרמ"א זה להורות לנו הסברא דדוקא על דיבורו סמכינן ומאמינן לו דלא מרע נפשיה לומר שקר משא"כ בסתמא לא מרע נפשיה עי"ז: **[ד]** דלא מרע נפשיה - עיין במ"א שכתב דוקא גבי טלית בציציתיה סמכינן על סברא זו ומאמינן לו משום דאין דרך לנכרי לתלות ציצית בבגדו אבל לקנות ציצית אסור אף מתגר שמא לא היה הטויה והשזירה לשמה וכן פסק הט"ז ודה"ח ויש מקילין בזה ועיין בארה"ח ובישועות יעקב שהסכימו דהיכא דעסק התגר הוא לקנות ציצית מישראל ולמכור מותר מתגר: **[ה]** פסולה - שמא הוא בעצמו עשה הציצית בהבגד וכ"ש דאסור לקנות ממנו ציצית דשמא לא נטוה לשמה וא"כ פשוט דאפילו אם ירצה להתירם מהבגד ולקשרם מחדש אסור [מ"א ושאר אחרונים דלא כט"ז]. מצא טלית מצוייצת בשוק כשר. ואסור לשלוח ציצית אפילו פסוקין ושזורין ע"י עו"ג אם לא בשני חותמות: **[ו]** לעובד כוכבים - אפילו אם הוא תגר דגם הוא חשוד על שפיכת דמים וג"ע והא דאמרינן לעיל בס"א חזקה שלקחה מישראל וכו' היינו שישראל עבר ומכרה לו: **[ז]** שמא יתלווה - ועוד איכא טעם בגמרא משום זונה ופירש"י שיתננה לזונה באתננה ותאמר שישראל נתן לה וא"כ כ"ש דאסור למכור לנכרית מטעם זה ועיין בח"א שכתב דלטעם שמא יתלווה ליכא למיחש השתא דאינן חשודים על ש"ד = שפיכות דמים = אבל לטעם דזונה יש לחוש: **[ח]** לפי שעה - אבל אם הסיר הציצית אע"פ שנשאר הנקבים מותר אפילו למכור הטלית לנכרי:

[א] חוטי ציצית וכו' - וה"ה לכל תשמישי מצוה כגון סוכה ולולב ושופר וכל כה"ג לאחר שנתבטלו ואינם עומדין עוד למצותן: **[ב]** שנפסקו - או שהתירן מהטלית וה"ה מקודם שעשאן בבגד דהזמנה לאו מילתא היא: **[ג]** לאשפה - אבל אסור לעשות בהם תשמיש מגונה דלא גרע ציצית מטלית לקמן בס"ב: **[ד]** קבועים בטלית - אפילו אם אין לבוש עתה בהטלית ואפילו בלילה כיון שהוא עומד ללבישה ולצאת בהציצית ידי מצות ציצית וכן שופר נמי אפילו לאחר ר"ה וכן לולב ישן אם עומדין עדיין למצוה לשנה הבאה אסור להשתמש בהן משום ביזוי מצוה ועיין בבה"ל: **[ה]** להשתמש בהן - ובציצית לא מהני תנאי באומר איני בודל

מהן כמו בתרל"ח ס"ב משום דביזוי מצוה הוא דציצית ע"כ בהכרח לשם מצוה עושה דמברך עליהן להתעטף: [\[ו\]](#) אין לנהוג בהן - וכן בסכך הסוכה ולולב ושופר לאחר שנתבטלו ממצותן אין לזורקן לאשפה וכל כה"ג דבר שאינו כבוד למצוה שעברה וכתב הפמ"ג דנכון שלא לעשות תשמיש מגונה אפילו בדפנות הסוכה: [\[ז\]](#) לזורקן - ר"ל בידי אסור לזורקן לאשפה אך אם מתוך שלא גנזן נזרקו ממילא אין לחוש לזה: [\[ח\]](#) לגונזן - כתב מהרי"ל דיניח הציצית בתוך הספר לסימן או לעשות בהן שום מצוה דהואיל ואיתעביד בהו מצוה חדא יתעביד בהו אחריתא: [\[ט\]](#) שבלו - עיין בפמ"ג שכתב דטלית של מצוה שנפסקו ציציותיו לא יעשה ממנו מכנסים דהוא בכלל תשמיש מגונה ואפילו מטלית קטן אסור: [\[י\]](#) ואינו מותר וכו' - כצ"ל. [ארה"ח וכן משמע מהגר"א]: [\[יא\]](#) לקנח וכו' - ר"ל אפילו לקנח הטיט מעל רגלו [כן מוכח מר"ן בפ"ג דשבת]: [\[יב\]](#) המגונה - אבל לשאינו מגונה שרי ובעוד הציצית עליו אם רשאי להשתמש בהטלית תשמיש שאינו מגונה דעת הע"ת דשרי דדוקא בציצית אוסר המחבר בס"א ולהט"ז אסור וכן הסכים הפמ"ג וכתב דטלית של תפלה המיוחד לכך חמיר הטלית כמו הציצית אבל ט"ק פשיטא דשרי לכל תשמיש שאינו מגונה אפילו בעוד הציצית עליו דהא לבוש הדיוט הוא ורשאי לשכב בו בלילה וכבסמוך: [\[יג\]](#) זורקן - ר"ל לאשפה ואפילו הי"א הנ"ל דאוסר בציצית גופא משמע דמודה בזה: [\[יד\]](#) לבית הכסא - ודוקא בדי' כנפות הקטן שלובשו כל היום אבל אלו טליתות של מצוה שמיוחדין רק להתפלל בהן אין נכון שיכנס בהן לבהכ"ס אך להשתין בהן מותר גם ההולכים ביוה"כ לפנות ומלובשים בקיט"ל צריך שיפשוט הקיט"ל כיון שבגד זה מיוחד רק להתפלל: [\[טו\]](#) שלא לשכב - ובכתבי האר"י ז"ל כתוב ע"פ הסוד שיש לשכב בלילה בטלית קטן: [\[טז\]](#) לכובס אי"י לכבס - הטלית עם הציצית אלא מתיר הציצית ואח"כ כובסן: [\[יז\]](#) לשכב בהם - וכן ליתן לכובס אי"י מיהו יש מחמירין בזה שיעשה כנ"ל: [\[יח\]](#) שלא יגרור - יש מפרשים הטעם משום ביזוי מצוה ועוד כי קרוב שיפסלו ולכן יגבהם ויתחבם בחגורו:

סימן כב

[\[א\]](#) קנה טלית וכו' - אין להקשות דהא על כלים חדשים צריך לברך בשעת קנין ולמה כתב ועשה בו ציצית די"ל דוקא כשקונה בגד שהוא ראוי ללבוש כמות שהוא אז מברך מיד אבל אם קנה בגד לעשות ממנו מלבושים אז לא יברך אפילו לאחר שנגמר רק בשעת לבישה דוקא דבעינן שעה מיוחדת או קנין או לבישה והכא הלא אינו ראוי ללבוש תיכף דהלא צריך להטיל בו ציצית ע"כ אינו יכול לברך עליו בשעת קנין וכדי לצאת ג"כ דעת הסוברים דצריך לברך שהחיינו על עשיית המצוה בפעם ראשונה ע"כ יברך בשעת עשיית הציצית ולא ימתין עד הלבישה: [\[ב\]](#) דלא גרע וכו' - אבל אין מברך שהחיינו על המצוה כיון דאינו בא מזמן לזמן לפ"ז אם עשה ציצית בבגד שהיה לו מכבר אף שלא היה בו ציצית מעולם אין

צריך לברך שהחיינו וה"ה אם עשה תפילין לעצמו אינו מברך שהחיינו ועיין בבה"ל: [\[ג\]](#) בשעת עיטוף - בתחלה ברכת להתעטף ואח"כ שהחיינו ודה"ח]:

[פמ"ג]

כג

סימן

[\[א\]](#) לועג לרש - שנראה כמחרף שאינם יכולים לקיים את המצות: [\[ב\]](#) לצורך עצמם - שהיה אז מנהג בגדיהם עשויים בני ד' כנפות: [\[ג\]](#) הם מכוסים - כגון שמחביא את הציצית של הט"ג תחת כנפי כסותו ומה"ט גם בט"ק שלובשו תחת למדיו אין בו משום לועג לרש כיון שהוא מכוסה אם לא שהולך בלי לבוש העליון גם בהם אסור עד שיתחבם בהכנפות [ומפמ"ג משמע דיש להחמיר בט"ג אף מכוסה כיון שהוא מיוחד לתפלה אכן בב"י לא משמע כן וגם בדה"ח סתם וכתב דמכוסה מותר]: [\[ד\]](#) בתקנתן - דאע"פ שקושרים זה על זה לא נתבטל מצות ציצית עי"ז דהא לאו קשר של קיימא הוא דדעתו להתיר את הקשר מיד בצאתו מבה"ק וכעין שכתב בסימן י" ס"ג ועוד לפי דעתם שסוברים שנתבטלו הציצית בקשירתן א"כ לובשין בגד בלי ציצית: [\[ה\]](#) של קבר - ואפילו בקבר של קטן יש להחמיר משום לועג לרש דשמא נשמת אדם גדול הוא אבל בקבר אשה דבחייה ג"כ פטורה ליכא משום לועג לרש: [\[ו\]](#) דינו כנכנס לבה"ק - עיין לקמן בסימן מ"ה במ"ב: [\[ז\]](#) במקום שנוהגים וכו' - והאחרונים הסכימו דאפילו במקום שאין נוהגים להסיר ג"כ איכא משום לועג לרש הואיל שהמתים פטורים מן המצות: [\[ח\]](#) לועג לרש - היינו אם הציצית מגולין כדלעיל:

כד

סימן

[\[א\]](#) כדי שיזכור וכו' - דוגמא לדבר כאדם המזהיר לחבירו על ענין א' שקושר קשר באיזורו כדי שיזכרנו [טור]: [\[ב\]](#) על המלבושים - עיין לעיל בסי' ח' במ"ב מה שכתבנו שם: [\[ג\]](#) בשעת התפלה - וק"ש ואיתא בזוהר פ' שלח לך דהקורא ק"ש בלי ציצית מעיד עדות שקר בעצמו שקורא פ' ציצית ואינו מקיים הקרא כתב הח"א לא טוב עושים המון העם שמתפללין בדרך בלא טלית גדול וע"פ רוב הט"ק אינו עשוי כדין בכל פרטיו שיהיה ראוי לברך עליו וגם הוא ישן בו בלילה ועיין לעיל בסי' ח' סט"ז במ"ב: [\[ד\]](#) ביד שמאלית - כתוב בכתבי האר"י ז"ל שיאחזם בין קמיצה לזרת וכשיגיע לפרשת ציצית יקחם גם ביד ימין ויביט בהם ויהיו בידו עד שמגיע לנאמנים ונחמדים לעד ואז ינשק הציצית ויסירם מידו: [\[ה\]](#) על לבבך - והלב הוא בשמאל. ומצוה זו מציל האדם מן החטא דכתיב ולא תתורו וגו' למען תזכרו וגו' והייתם קדושים ואף דכל שאר המצות אין בהם זאת הסגולה להצילו מיצה"ר ציצית עדיף וכדאיתא בעובדא דמנחות (מ"ד ע"א) מעשה באדם אחד וכו': [\[ו\]](#) כשמברך - שנאמר וראיתם אותו וזכרתם ראייה מביאה לידי זכירה וזכירה מביאה לידי מעשה: [\[ז\]](#) על העינים - נמצא בשם הקדמונים שכל המעביר ציצית על

עיניו כשקורא פרשת ציצית יהא מובטח שלא יבא לידי סמוי עינים. הסומא יש לו לאחוז הציצית בידו בשעת ק"ש אעפ"י שנאמר וראיתם אותו כיון שישנו בראיה אצל אחרים אבל להעביר הציצית על עיניו לא דמחזי כחוכא ואיטלולא: {ח} להויות - פי' לספירות שהם קשורים ואחודים זה בזה: {ט} הזהיר במצות ציצית - מצוה לעשות טלית נאה וציצית נאה וה"ה כל המצות צריך לעשותן בהידור בכל מה דאפשר שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות אבל אסור לרקום פסוקים של תורה בטלית ומ"מ אם כבר נרקם מותר לברך עליו ואף על מפות אין מורין היתר לכתחלה לרקום ד"ת עליו:

הלכות תפילין

סימן כה

א אחר שלבש וכו' - ואפילו אם הטלית אינו חייב אלא מדרבנן כגון שאולה אחר שלשים יום וכנ"ל בסימן י"ד וכל כה"ג ג"כ יש להקדימו לתפילין [ארה"ח]: **ב** יניח תפילין - ומי שאין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין הכריעו האחרונים דתפילין קודמין כי ציצית הוא רק מצוה אם יש לו טלית של ד' כנפות ותפילין הוא חובה ומי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן וכדלקמן בסימן ל"ז. וכ"ש לענין לקנות תפילין מהודרין וטלית נאה דתפילין קודמין לכו"ע והעולם נכשלין בזה. מי שאין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין אין מחוייב לחזור על הפתחים כדי לקנותן אבל מי שידו משגת אך סומך על מה ששואל מאחרים אחר שיצאו בהן כתב הב"ח דעונשו גדול: **ג** שלא יפגע - פי' אפילו לא יאחוז בהם בידו רק לפי הושטת ידו הם מונחין לפניו תחלה אין מעבירין עליהם וצריך להקדימן וכל זה דוקא אם רוצה להניח עתה התפילין אבל אם עדיין אין רוצה להניחם רק לאחר זמן לא שייך בזה אין מעבירין על המצות: **ד** ויצטרך להניחם - נ"ל פשוט דאם מתפלל בביתו ורוצה להניח טלית ותפילין ובתוך חדר שלפניו מונח התפילין ובתוך חדר אחר מונח הטלית צריך להניח תפילין ברישא כדי שלא יעבור על המצות אחרי דהתפילין מזומנין לפניו תחלה ואף שלא נטל עדיין התפילין בידו [וראיה מהא דיומא ל"ג ע"ב בגמרא וכי עייל להיכל וכו' עיי"ש]: **ה** קודם הטלית - ואם עבר והניחם מיידו ונטל הטלית שוב אסור לעזבו וליטול התפילין: **ו** ואין לו ציצית - אפילו הוא הולך בלי ד' כנפות וכ"ש לפי מנהגנו דכל אחד זהיר בט"ק: **ז** אין צריך - מפני שאין משהין את המצוה אע"פ שיי"ל שיעשה אח"כ יותר מן המובחר מצוה בשעתא חביבא וכן בתדיר ושאינו תדיר

דקי"ל דתדיר קודם אם אין התדיר לפנינו א"צ להמתין: **[ח]** בביתו - כדי שיצא מפתח ביתו בציצית ותפילין וכמו שהביא הב"י והד"מ בשם הזוהר עיי"ש שהוא ענין גדול. ואם יודע שילך דרך מבואות המטונפות או שמצויין נכרים ברחוב יניחם בחצר בית הכנסת ואם אי אפשר יניחם בביתו ויכסם בכובעו או בידו. ועיין באחרונים שכתבו במשכים קודם אור הבוקר ובא לבהכ"נ לא שייך אזהרת הזוהר דעדיין לא מטי זמן חיובא. ומ"מ כשיאור היום יותר טוב שיצא לחצר בהכ"נ וילבשם שם ויכנס אח"כ לבהכ"נ: **[ט]** ושם יתעטף - ואע"פ שבא הט"ג לידו קודם שהניח התפילין א"צ להתעטף בו בביתו כיון שאין דעתו ללבוש כאן: **[י]** להתעטף - ובמקום שמצויין נכרים ברחוב יתעטף בחצר בית הכנסת אם אפשר לו: **[יא]** ולברך עליו - פי' ברכת להתעטף ויכוין לפטור בברכה זו גם הט"ק וכדלעיל בסימן ח' סעיף יו"ד עיי"ש במ"ב סקכ"ד: **[יב]** ואז היה וכו' - כדי ליתן שבח והודאה בברכה זו גם על התפילין שנקראין פאר שנאמר פארך חבוש עליך וקאי על תפילין שהן פאר לישראל כמו שנאמר וראו כל עמי הארץ וגוי ויראו ממך ודרשינן אלו תפילין שבראש: **[יג]** ומברך עוטר וכו' - ובארה"ח כתב לא ראיתי שנוהגין כן רק מניחין תפילין קודם ברכת השחר או אח"כ כ"א לפי מנהגו רק ראיתי מדקדקים למשמש בתש"י וש"ר בשעה שמברך ברכה זו: **[יד]** בשעת ק"ש ותפלה - ר"ל לכל הפחות בשעת ק"ש ותפלה וכדלקמן בסימן ל"ז ס"ב ואמרינן בגמרא כל הקורא ק"ש בלי תפילין הרי הוא כאלו מעיד עדות שקר בעצמו ח"ו ופירשו בתוספות לפי שאומר וקשרתם לאות וגוי ואין קושר ואף שבדיעבד יצא ידי ק"ש מ"מ יש לו עבירה מצד אחר שמראה על עצמו שאין רוצה לקיים רצון הש"י וזהו עדות שקר שמעיד על עצמו ויש עוד פי' אחר עיין בלבוש וכתב בספר חרדים דמזה נלמוד כשאומר ואהבת את ד' וגוי יראה להכניס אהבת הש"י בלבו שלא יהיה כדובר שקר ח"ו. ודע דלא אמרו כן אלא כשעושה כן במזיד שמתעצל להניח תפילין קודם ק"ש אבל מי שאין לו תפילין או כשהוא בדרך ומחמת קור וצינה אינו יכול להניח תפילין וכל כה"ג בודאי אין לו לאחר ק"ש בזמנה מחמת זה. לבוש בסימן נ"ח והעתקתי שם את לשונו עיי"ש: **[טו]** יכוין בהנחתם - כתב הב"ח בסימן ח' טעם לזה מדכתוב והיה לך לאות על ירך וגוי למען תהיה תורת ד' בפיך כי ביד חזקה הוציאך וגוי יורה כי עיקר המצוה וקיומה תלויה בכונה שיכוין בשעת קיום המצוה וכתב הפמ"ג דמ"מ בדיעבד אפילו אם לא כיון רק לשם מצוה בלבד יצא: **[טז]** להניח ד' פרשיות - ויש נוהגים מחמת זה לקרות הארבע פרשיות לאחר הנחת תפילין היינו קדש והיה כי יביאך דשמע והיה אם שמוע בלא"ה קורין כל ישראל בשעת ק"ש. ובתפילין דר"ת יאמר כל הד' פרשיות. ומנהג יפה הוא [ארה"ח]: **[יז]** תחלה - דכתיב וקשרתם וגוי והדר והיו לטוטפות וגוי: **[יח]** ויברך - ר"ל קודם ההידוק וכדלקמן: **[יט]** תפילין - הלמ"ד בדגש: **[כ]** על מצות - בפת"ח תחת הוא"ו שהוא לשון יחיד ולא יאמר בחול"ם שהוא לשון רבים שהרי לא ניתקנה ברכה זו כ"א לתש"ר בלבד כמו שיתבאר בסימן כ"ו [כן הכריעו רוב האחרונים דלא כט"ז]: **[כא]** וטוב לומר - משום חשש ספק ברכה לבטלה כמש"כ בסימן ר"ו ולא שהוא ספק גמור דא"כ איך

יברך מספק ברכה לבטלה ויסמוך על שיאמר בשכמל"ו אלא דאנן בני
אשכנז סבירא לן להלכה כדעת ר"ת רק לרווחא דמילתא להוציא עצמינו
מידי כל פקפוק נוהגין לומר בשכמל"ו. ויזהר מאוד שלא לומר ברוך שם
רק אחר שיהדק הש"ר על ראשו כראוי דאל"כ יהיה הפסק בין הברכה
להנחה ויהיה ברכה זו לבטלה בודאי וצריך לחזור ולברך והעולם נכשלין
בזה: **[כב]** פגע וכו' - דוקא פגע אבל אם הניח ש"ר תחלה או שמצא הש"י
שנשמט ממקומו אין להסיר הש"ר דמאי דהוה הוה וימהר להניח ש"י על
מקומו ויש חולקין ועיין בביאור הלכה: **[כג]** להעביר - כיון דכתיב בקרא
מפורש דיד קודם דמתחלה וקשרתם והדר ולטוטפות לפיכך אין משגיחין
על העברת המצוה משא"כ לעיל בס"א גבי ציצית ותפלין: **[כד]** להניח
בקמץ - שהוא לשון הנחה כמש"כ להניח ברכה אל ביתך ולא בפת"ח
שהוא לשון עזיבה כמש"כ אחיכם אחד הניחו אתי [אחרונים]: **[כה]** אחר
הנחה וכו' - דקודם לכן לכתחילה אין ראוי לברך דהוי קודם דקודם
וצריך לקרב הברכה לעשיית המצוה בכל מה דאפשר: **[כו]** קודם
קשירתן - ובדיעבד יברך אפילו אח"כ דמצוה שיש לה משך זמן הוא
בכולי יומא: **[כז]** קודם שמהדקן - כי ההידוק הוא מצות הקשירה
וצריך גם כן ליזהר שיהיה הברכה אחר שמונחים על הראש לא כאותן
שמברכין בעודם בידם דא"כ הו"ל קודם דקודם. גם בשעת ברכה של
תש"ר יראה שיהיה מכוסה ראשו בטלית ולא יברך בגילוי הראש:
[כח] אסור להפסיק - אפילו בדיבור של מצוה כגון להשיב שלום לרבו
וכל כה"ג כי גורם ברכה שאינה צריכה. ואפילו לאותן המניחין תפלין
בחוה"מ בלי ברכה או המניחין תפלין דר"ת אחר שחלץ תפלין דרש"י או
שחלץ תפלין ע"מ להחזירן דהרמ"א בס"ב פסק דא"צ לחזור ולברך
כשמניחן אח"כ אפ"ה עבירה היא להסיח ביניהן דלכתחילה בעינן שיהיו
סמוכין ותכופין זה לזה דכתיב והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך
שיהא הוייה אחת לשתיהן: **[כט]** בדיבור - ואפילו בלשון הקודש
ולכתחילה אסור אפ"ה להפסיק בשתיקה אם שוהא הרבה שלא לצורך
אפילו לא הסיח דעתו. ואפ"ה לרמז בעיניו ולקרוץ באצבעותיו בין התש"י
ובין התש"ר ג"כ יש ליזהר לכתחילה. אם הניח תפלין של יד בבית זה
ותש"ר בבית אחר והיה דעתו לזה עיין לעיל בסימן ח' ס"ג ומ"ב שם
לענין טלית וה"ה לענינינו: **[ל]** ואם הפסיק - אפילו בשוגג: **[לא]** ולדידן
דנוהגין וכו' - כי הטעם שאנו מברכין שתי ברכות על תפלין ולא די
בברכת להניח לבד הוא שאנו סוברין דעיקר תיקון הברכות אלו כד היתה
בתחלת הנחתם תקנו לברך להניח וקאי נמי על ש"ר וכשמניח הש"ר
ומהדקו מברך נמי על מצות שזו היא גמר המצוה הילכך ממילא אם סח
והסיח דעתו צריך לחזור ולברך גם להניח על הש"ר [הרא"ש]: **[לב]** לחזור
ולברך - ונכון שימשמש אז בשל יד להזיזו ממקומו ויחזק הקשר ובזה
תחזור ברכת להניח גם על הש"י ודומה כאלו הניח עתה הש"י והש"ר
תכופים זה לזה ואם בירך בלא משמוש ימשמש אחר הברכה ועיין בבה"ל
מה שכתבנו בשם הגרע"א בזה: **[לג]** אם סח - ואפילו אם סח בין ברכת
להניח ובין הנחת התש"י ג"כ דינא הכי: **[לד]** אינו וכו' - אבל לכתחילה
אסור להסיח בין ברכת להניח עד אחר הנחה של ראש אפילו בדברים

שהן לצורך תפילין אם לא היכי שא"א בענין אחר. אך בחוה"מ שאין מברכין אפשר דיש להקל לכתחילה בדברים שהם לצורך תפילין: **[לה]** לא יפסיק - ואפילו לענות אמן על ברכה זו גופא כגון לענות אמן על ברכת תפילין שמברך אחר אסור אם לא שחבירו מכוין להוציאו בברכה זו [תשובת ד"ש והגרע"א בחידושו דלא כפ"מ עיי"ש]: **[לו]** לענות עמהם - ואם פסק וענה איש"ר או קדושה או ברכו או שענה אמן על איזה ברכה ששמע חוזר ומברך ועיין בבה"ל. ובחוה"מ או המניח תפילין דר"ת וכיוצא שמניח בלי ברכה יש להקל ולהפסיק לעניית איש"ר וקדושה וברכו ואמן אך אח"כ יזיז הש"י ממקומו קודם שיניח הש"ר כדי שיהיה הוייה אחת לשניהן: **[לז]** שותק ושומע - דהשתיקה כענייה לענין לצאת י"ח אבל לא שיחשב כהפסקה: **[לח]** קודם שיכרוך - הטעם כיון שברכת להניח חוזרת גם על של ראש כנ"ל בס"ק ל"א וכ"ש להמחבר לעיל בס"ה דס"ל דאינו מברך אלא אחת ע"כ ימעט ההפסק בכל מה שיוכל והכריכה סביב הזרוע אינה מעיקר הדין ע"כ טוב לאחר אותה עד שיניח של ראש ובספר כוונות האר"י ז"ל כתוב שהיה נוהג לכרוך השבעה כריכות סביב זרועו תחלה [אבל לא הגי' כריכות שעל האצבע] מפני שהוא סובר כיון דלכתחלה גם הכריכות הוא מצוה לפיכך אין זה הפסק וכן המנהג בכ"מ ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן כ"ח דעתו ג"כ כמנהגנו לכרוך קודם על הזרוע לחיזוק דבלא"ה לא מתקיים ואינו נקרא קשירה עיי"ש כתב בספר מ"מ אם שמע קדיש וקדושה אחר שבירך על של יד ואם יכרוך לא יהיה לו פנאי להניח ש"ר ולענות יניח ש"ר קודם הכריכות אם יוכל להדק במקצת שלא ימיש התש"י ממקומו: **[לט]** שאסור וכו' - היינו אפילו אם ירצה להוציא הש"ר והש"י שניהן בשוה מן התיק דבזה אין מעביר על המצות אפ"ה יש ליזהר כי יש בזה טעם ע"פ הקבלה כמש"כ בב"י וכ"ש להניח הש"י מידו ולהתעסק בהוצאת הש"ר מדינא אסור: **[מ]** מונחת - ר"ל שתהיה מהודקת יפה על הזרוע ואז מותר אפי' קודם שעשה השבעה כריכות. ואם אחר יכול להוציא ולתקן ש"ר בעוד שחבירו מניח של יד הפמ"ג מחמיר וארה"ח מיקל עיי"ש: **[מא]** לא יתקן - ר"ל אפילו אם בעת תיקון הש"ר לא יניח הש"י ג"כ מידו אפ"ה כשמניח אח"כ הש"ר להניח הש"י הוי כמעביר על המצות: **[מב]** שתיהן מעומד - עיין במ"א שרוצה להכריע דהנחה של יד תהיה מיושב והברכה תהיה בעמידה אבל בא"ר בשם רש"ל בתשובה סימן צ"ח כתב דמי לנו גדול מר"ש מקינון אחר שלמד קבלה היה מתפלל כתינוק בין יומו דמי שלא יכול להשיג סודה על נכון יבוא לקצץ בנטיעות ע"כ יהיה הברכה והנחה בעמידה ובביאור הגר"א הוכיח דגם לפי הזוהר מותר להניח התש"י בעמידה ע"כ אין לזוז מהמנהג. כתב הכנה"ג בכללי הפוסקים כל דבר שבעלי הקבלה והזוהר חולקין עם הגמרא והפוסקים הלך אחר הגמרא והפוסקים מיהו אם בעלי קבלה מחמירין יש להחמיר ג"כ ואם לא הוזכר בגמרא ובפוסקים אע"פ שנזכר בקבלה אין אנו יכולין לכופ לנהוג כך ודין שאין מוזכר בהיפוך בש"ס ופוסקים יש לילך אחר דברי קבלה וגם במקום שיש פלוגתא בין הפוסקים דברי קבלה יכריע: **[מג]** בכל פעם - אפילו אם כשסילקן היה דעתו להחזירם תיכף ואפילו אם לא שינה מקומו כלל בינתים. והרמ"א

בסמוך פליג ע"ז. ואם בשעת ברכה היה דעתו שאח"כ יסלקם ויחזור ויניחם מוכח מדברי המג"א לעיל בסימן ח' סקט"ז דלכו"ע אין צריך לחזור ולברך: **[מד]** נשמטו - כתב של"ה הא דלא נהיגי האידנא לברך כשנשמטו ממקומם משום דבשעת תפלה מסתמא אינו מסיח דעתו מהם והוי כחולצן ע"מ להחזירן דפסק ההג"ה בסמוך דאין לחזור ולברך. וא"כ אותן שהולכין לפעמים עד חצות בתפילין אם נשמטו ראוי לברך. והח"א כתב דאף בשעת התפלה אם נשמטו המברך לא הפסיד. ומ"מ נראה דלמעט בברכות עדיף: **[מה]** ממקומן - דוקא כולן או רובן אבל מקצתן אף דצריך להחזירן על מקומן אין צריך לחזור ולברך [ט"ז בסימן ח' סט"ו ועיי"ש בפמ"ג]: **[מו]** צריך לברך - דכיון שהזיזן ממקומן הוי כמו שהסירן לגמרי: **[מז]** שלא לברך - כיון דהזיזן על דעת לחזור משא"כ בנשמטו מעצמן אמרינן דתיכף שנשמט אזדא ליה המצוה ולהכי שתיק ליה הרב להמחבר שם. ודע עוד דה"ה אם הסירם לגמרי אדעתא להחזירם מיד פליג נמי הי"א ואפילו אם שינה מקומו בינתים ופסקו האחרונים כן. ואם לא היה בדעתו להחזירו מיד רק לאחר זמן אפילו אם אח"כ לבשן תיכף או שהיה בדעתו להחזירן תיכף ואח"כ נשתהא הדבר והסיח דעתו בינתים לכו"ע צריך לחזור ולברך. וכן אם חלצן לכנוס לבהכ"ס אפילו היה דעתו ללבשן תיכף צריך לברך לכו"ע דהא אין רשאי לילך בהם לבית הכסא ואדחי ליה וכמ"ש בסימן ס"ה וכתב הח"א דה"ה כשחולץ שצריך להפיח כיון דאסור להפיח בהן צריך לחזור ולברך: **[מח]** של יד - וה"ה בתפילין של ראש דינא הכי: **[מט]** לא הסיח דעתו - ואפילו אם סח בינתיים לצורך ענין אינו הפסק בדיעבד וכדלקמן סימן קס"ז ס"ו. ועיין לעיל בסי' ח' במ"ב סקכ"ח: **[נ]** ולברך - דכיון דלא נעשה עדיין מצות הנחה נמצא דלא חלה עדיין הברכה על שום מצוה ועשיית הקשר אינו מפסיק כיון שהוא מענין המצוה ע"כ חייל הברכה על הנחה שניה. ומזה יש ללמוד במי שיש בידו תפילין בלי קשר ובירך ועשה קשר והניח דבדיעבד שפיר עולה לו הברכה שעשה דעשיית הקשר אינו הפסק. ומשמע מדברי השו"ע דאם לאחר שהידק התפילין על הזרוע נפסק הקשר צריך לחזור ולברך דכבר נגמר מעשה המצוה וה"ל כנשמטו ממקומם דצריך לברך כשמחזירם וכנ"ל והאחרונים חלקו ע"ז וכתבו דכיון דברכת להניח שבירך קודם הנחת של יד קאי גם על תפילין של ראש כדאיתא לעיל וא"כ כ"ז שלא הניח תש"ר עדיין עסוק במצות השייך לאותה ברכה ולא נגמר עדיין המצוה שבירך עליו עד שהניח גם הש"ר ע"כ כמו בהותר הקשר של יד קודם הנחת של ראש פסק השו"ע דאינו צריך לחזור ולברך ה"ה נמי אם נפסק הקשר ג"כ אינו צריך לחזור ולברך. ואם נפסק הקשר של ראש או של יד לאחר שכבר הניח הש"ר והדקו צריך לחזור ולברך. ואם אין שם מי שיוודע לתקן הקשר והוצרך לקחת תפילין אחרים בכל גווני צריך לחזור ולברך דדמי להא דסימן ר"ו ס"ו: **[נא]** הותר - הקשר. וה"ה אם נשמטו ממקומם ומ"ש הניח ש"ר ר"ל שהדקו דהוא עיקר מצות הנחה וכנ"ל: **[נב]** מהדק ומברך - דה"ל כנשמטו ממקומם וכן אם הותר הש"ר לאחר הידוקו צריך לחזור ולברך כשמהדקו על ראשו ולפי מה שכתבנו לעיל בשם השל"ה אין לברך אם הותר התפילין בזמן התפלה בכל גווני:

[נג] שאולים - ואפילו בשואל שלא מדעת מותר דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה רק שיקפלים כבראשונה ולא יוציאם ממקומו הראשון כמו בטלית לעיל בסימן י"ד עיי"ש [אחרונים]: **[נד]** גזולים - דה"ל מצוה הבאה בעבירה ואפילו אחר יאוש ואפילו בדיעבד לא קיים מצות תפילין אך אם מכר התפילין לאחר יאוש לאחר דעת המ"א בתרמ"ט והמחה"ש לעיל בסימן י"א דיוכל השני לברך דלדידה הוי יאוש ושינוי רשות אכן הט"ז והגר"א בסימן זה כתבו בהדיא דבכל גווני אסור לברך אף דלענין לצאת בהם משמע מדברי הגר"א דיוצא בהם אך לענין הברכה אסור מ"מ משום בוצע ברך דעל ידי לקיחתו יצא הגזילה מרשות הבעלים. אך מי שלקח מהשני הזה נראה דיוכל לברך כן מצאתי בדמשק אליעזר לעיל בסימן י"א עיי"ש: **[נה]** נהגו העולם - ויש שאין משהין עליהם יותר מן החיוב דצריכין גוף נקי והכל לפי מה שהוא אדם אם אין לו גוף נקי ומתיירא שמא יפיח יסלק מיד ועיין סימן ל"ז ס"ב דמשו"ה אין רוב העולם נוהגים להניחם כל היום ובשם האר"י ז"ל כתבו שלא היה חולץ עד אחר ע"כ נקוה לך. וביום שיש בו מילה ראוי שלא לחלוץ עד אחר המילה כי מילה היא אות ותפילין הם אות: **[נו]** ג' קדושות - ט"ס הוא ובאמת צ"ל ג' קדישים וד' קדושות. כי ברכו את ד' נחשב חדא שהיא דבר שבקדושה וקדושת שפה ברורה שניה וקדושת העמידה וקדושת ובא לציון. ושלשה קדישים הוא ח"ק שקודם ברכו וחצי קדיש שאחר תפילת י"ח וקדיש שלם שאחר ובא לציון. ומ"מ משמע מפמ"ג ושאר אחרונים דבמקומות שנוהגים לומר קדיש יתום בכל יום אחר עלינו טוב שלא לחלוץ עד אחר קדיש יתום. ואנשים שנוהגין לקפל הטלית ותפילין ולהניחן בתיקן בעת אמירת קדיש לא יפה הן עושין דמאוד יש לכוון בעניית איש"ר כמבואר לקמן בסימן נ"ו בטור ובשו"ע ואיש"ר הוא עוד במדרגה גבוה יותר מקדושה כמבואר שם במ"א סק"א ובודאי לא גרע משאר ברכות דרבנן דאסור לעשות אפי' תשמיש קל בשעה שהוא מברך כמבואר לקמן בסימן קצ"א במ"א סק"ב: **[נז]** עד שיחזירו - רמז לדבר ויעבור מלכם לפניהם [היינו הס"ת] וד' בראשם [תפילין] ב"י: **[נח]** ויניחוהו בהיכל - והחולצן קודם עכ"פ יזהר שלא יחלוץ הש"ר בפני הס"ת כדי שלא יגלה ראשו בפניה אלא יסתלק לצדדין ובש"י דליכא גילוי או בתפילין ש"ר תחת הטלית גדול שרי [פמ"ג]: **[נט]** מוסף - אחר שהחזירו הס"ת בהיכל ובמקומותינו שמכניסים תיכף אחר הקריאה יחלצם אחר הקדיש שקודם תפילת מוסף. ובאליהו רבא כתב דבר"ח יחלוץ אחר קדושת ובא לציון קודם שאומר יהי רצון מלפניך וכו' שנשמור חוקיך ולא ימתין מלחלצם עד אחר קדיש כדי שלא להפסיק בין קדיש להתפלה: **[ס]** וה"ה בחוה"מ - והאחרונים כתבו כיון דיי"א שלא להניח כלל בחוה"מ כדלקמן בסימן ל"א ימהר לחלצן קודם הלל והש"ץ אחר הלל ובחוה"מ של סוכות שיש פנאי בעוד שממתינין על האתרוג אף הש"ץ יחלוץ קודם הלל. הנוהגין ללבוש כל היום יחזור וילבוש בר"ח אחר תפלת מוסף וא"צ לחזור ולברך אם היה דעתו לזה בשעת חליצתו לפי מה שפסק הרמ"א לעיל בסי"ב ובחוה"מ לא יניחם שוב לגמרי עד הערב. והאנשים המניחין תפילין דר"ת בחוה"מ לא יניחום כלל ובר"ח יוכלו

להניחם אחר שיסיים הש"ץ תפלת מוסף או שיסירו התפילין של רש"י קודם ובא לציון ושל ר"ת ילבשו בעת אמירת ובא לציון [פמ"ג]: **[סא]** קדושת כתר - פי' במקום שאנו אומרים נקדש במוסף אומרים בקצת מקומות כתר יתנו לך לכן אין נכון להיות אז כתר של תפילין עליו ואפילו בעת תפלת הלחש ופשוט דאם שכח והתחיל להתפלל בהם לא יחלצם באמצע דאינו רק מנהגא: **[סב]** בכל מקום - והט"ז כתב דהנוהג שאינו חולץ במוסף אין עליו תלויה מאחר שאין אנו אומרים קדושת כתר יתנו לך ושמעתי על גדול הדור אחד שלא היה חולצם במוסף אך המתפלל בצבור בודאי לא ישנה מנהגא דצבורא:

סימן כו

[א] שום אונס - כגון שיש לו מכה בראשו או בזרועו או שהוא צריך לצאת לדרך ואין השיירא ממתנת עליו עד שיניח שתייהם מניח אותה שיכול. והי מינייהו עדיפא לענין הנחה י"א דיותר טוב שיניח ש"ר לבד דקדושתו חמורה וי"א שיניח לעי"ע הש"י כדי שלא ישנה הסדר שבתורה בד"א כשיהיה יכול אח"כ להניח בדרך התפלה השניה אבל אם אח"כ לא יכול להניח התפלה השניה יניח הש"י והש"ר קודם הליכתו מביתו דמשום איחור דרכו לא התירו לו לבטל ממצות תפילין: **[ב]** ולדידן דנוהגין וכו' - כמו שביארנו בסימן כ"ה במ"ב ס"ק ל"ב ע"ש: **[ג]** מברך להניח - עיין בפמ"ג שהביא עוד פוסקים דס"ל דאף על של יד לבד נמי מברך שתי ברכות ולהלכה הסכימו האחרונים דאינו מברך על ש"י אלא להניח לבד דבלא"ה הרבה ראשונים ס"ל דאפילו על שתיהן נמי אינו מברך אלא אחת. אם הניח שתיהן ולא בירך דהדין הוא דיברך כ"ז שהן עליו עדיין אם הקדים ברכת ש"ר תחלה ואח"כ ש"י אינו חוזר ומברך אבל לכתחלה אפילו הניח ש"י ולא בירך יברך עליו קודם הנחת של ראש:

סימן כז

[א] שמאל - מדכתיב ידכה בה"א פירוש יד כהה דהיינו השמאל שהיא תשה וכהה ועוד דרשו מדכתיב וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין שכן דרך בני אדם אף קשירה בימין וכיון דקשירה בימין ממילא הנחה בשמאל ואם הניחו בימין אף בדיעבד לא יצא [אחרונים]: **[ב]** בבשר התפוח - והוא המקום הנקרא קיבורת בלשון חז"ל והוא לעיכובא כדילפינן לזה בגמ' מקרא: **[ג]** הקובד"ו - הנקרא עלינבויג"ו: **[ד]** בראש העצם - אין ר"ל ראש העצם ממש דהתם עדיין נמוך הבשר ועד שיתחיל להיות גבוה אין מקום תפילין דאין ע"ז שם קיבורת אלא ר"ל בגובה הבשר שבעצם ולא בא הרמ"א בזה לחדש שום דבר רק במה שסיים אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי ור"ל אף שיש גם שם עדיין מקצת בשר תפוח וגם דעת המחבר הוא כן דדוקא מחצי העצם ולמטה כדמוכח בסעיף ז' ומה שכתב

המחבר מתחלה בבשר התפוח שבעצם ע"כ ג"כ דכונתו מחצי העצם ולמטה והגר"א בביאורו הסכים לדינא דכל מקום הקיבורת כשר להניח בו תפילין וכן משמע בפרישה ועכ"פ למטה ממקום הקיבורת פסול לכו"ע ע"כ נכון למנוע מלהניח תפילין גדולים כי ע"פ הרוב מצוי בתפילין גדולים שסוף הקציצה מונחת למטה ממקום הקיבורת אם לא שיקשרם לכתחלה בחצי העצם העליון וגם זה לא נכון להקל לכתחילה בזה אחרי דדעת המחבר ורמ"א להחמיר בזה. אך אם אין לו כ"א תפילין גדולים טוב יותר שיקשרם בחצי העצם העליון במקום שנמצא עדיין בשר התפוח ויצא בזה עכ"פ דעת הגר"א וש"פ ממה שיהיו מונחים למטה ממקום הקיבורת ולא יצא בזה אליבא דכו"ע וגם הברכה יהיה לבטלה: **[ה]** שאין לו יד - ר"ל שניטל פיסת יד שמאלו עם כל הקנה עד הקובד"ו שנקרא עלינבויג"ן אבל אם נשאר קצת מהקנה גם הא"ז מודה להתוספות דחייב בתפילין ויברך ג"כ כן מצאתי בא"ז אשר זכינו מקרוב לאורו: **[ו]** בלי ברכה - עיין בביאור הלכה. ואם אין לו יד שמאל כלל או אפילו קצה הזרוע שלמעלה ממקום הקיבורת נשאר ומקום הקיבורת אין לו כלל פטור מלהניח הש"י אף בימין ויש מחמירין בזה. וכ"ז שנעשה גידם בשמאל שהוא מקום הנחת התפילין אבל אם נעשה גידם בימין אפילו נקטע לו כל היד חייב בתפילין ויבקש לאחרים שיניחוהו עליו: **[ז]** המנהג הנכון - עיין בביאור הגר"א שכתב דדינא דגמרא הוא לפירוש הגאונים: **[ח]** שיהא היו"ד וכו' - עיין בבה"ל שכתבנו שנכון ליזהר שלא ירחיב הרבה את כפל קשר העניבה שהרצועה עוברת בה כדי שתהיה גם מקום הידוק הרצועה סמוך להתפילין לצד הלב: **[ט]** עליו וכו' - אין ר"ל שתהיה התפלה מונחת על היו"ד דודאי בעינן שתהא היו"ד אצל התפלה בשוה ולא מתחתיה רק ר"ל דלפי שהוא מטה התפילין לצד הגוף כמו שכתב ס"א לכן נקרא יו"ד של צד הגוף למטה והתפלה עליו לצד מעלה: **[י]** יש ליזהר - ובזהר פ' פנחס מחמיר מאוד בענין זה ויש מחמירין דגם כשהן בתוך כיסון צריכין ליזהר בזה שלא תזוז כלל היו"ד ומטעם זה יש נוהגין לקשור היו"ד עם חוט של גיד עם התפלה וראוי לבטל זה דע"י הקשירה יהיה חוט של גיד סביב התיתורא חוצץ בין הזרוע להתפילין ובלבושי שרד כתב דראוי לבטל ג"כ המנהג שכורכין הרצועה במקום הקיבורת תחת התיתורא דהוי ג"כ חציצה: **[יא]** מהתפלה - ויחתוך בתיתורא מלמעלה ויהדק היו"ד עם הבית: **[יב]** והקציצה וכו' - ואיטר המניח תפילין ממי שאינו איטר או להיפוך ואינו יכול להוציא הרצועה ולקבעה כדין עיין בבה"ל: **[יג]** לא יהא וכו' - דכתיב על ידך ובתש"ר כתיב בין עיניך: **[יד]** דבר חוצץ - אפילו חציצה כל שהוא ונכון ליזהר לכתחילה אפי' בכנה חיה שלא יהא מפסיק בין התפילין לבשר ועכ"פ בכנה מתה ועפר יש ליזהר וע"כ יש נוהגין לרחוץ מקום הנחת התפילין. כתב בספר רביד הזהב נראה דמה שרצועה חוצצת לפעמים בין תפילין לבשרו לא מיקרי חציצה דמין במינו אינו חוצץ ומלבושי שרד שהעתקתי לעיל בסק"י משמע דנכון לכתחילה להחמיר בזה: **[טו]** לא שנא ש"ר - כתב בספר מחצית השקל ורע עלי המעשה של אותן האנשים שמגדלין בלורותיהן מלבד כי הוא דרך שחץ וגאווה עיין מה שכתוב ביו"ד סימן

קע"ו יש בו איסור בהנחת תפילין דכיון דגדולין הרבה ליכא למימר בהו היינו רביתיהו וחוצצים עיי"ש ובלאו חציצה נמי בשביל הני שערות המרובים א"א לצמצם שיהיו מהודקין ומונחין על מקומן כדין: **[טז]** אין להקפיד - והאחרונים כתבו דאין להקל רק במקום הכריכות אבל מה ששייך להקשירה יש להחמיר אף ברצועות בין בשל יד ובין בשל ראש וכתבו תוכחת מגולה על המניחים התפילין עיי"ג פאה נכרית הנקרא פארוק"ה ואפילו אם רק הרצועה מונח על הפאה נכרית. ומ"מ משמע מדברי המ"א והח"א דאם יש לו מכה בראשו ורק במקום שהרצועות מונחים ולא במקום הקציצה מותר לו להניח הרצועות עיי"ג סמרטוטין שעל המכה או עיי"ג כובע דק ולברך אעיי"ג שיש חציצה בין הרצועות כיון דבמקום הקציצה אין חציצה וכן בשל יד אם יש לו מכה אפילו במקום הקף הקשר שסביב ידו מותר לו להניח הקף הקשר עיי"ג סמרטוטין ולברך אך בזה יזהר לכסות מלמעלה כדי שיתקיים לך לאות ולא לאחרים לאות: **[יז]** עלול לנזילות - פי' שיש לו מכאוב או מיחוש בראשו ואם יגלה ראשו יזיק לו הקרירות כיון שהוא אנוס יכול לסמוך על הרשב"א דס"ל דאין חשש בחציצה ולא נאמר בין עיניך אלא לסיים להם מקום ומשום לך לאות ולא לאחרים לאות ליכא בתש"ר דבהו כתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך. ומ"מ צריך לכסות מפני הרואים שאינם יודעים שהוא אנוס: **[יח]** תש"ר על וכו' - ואם יש לו מכה ביד במקום הנחת הקציצה והמכה מתפשטת בכל הקיבורת מותר לו להניח על הרטיה אם לא סגי בלא"ה ולא יברך דהא דעת רוב הפוסקים דחציצה פוסלת ויברך שתים על הש"ר כדלעיל בסימן כ"ו בהג"ה אך ילבוש על התש"י מלמעלה בגד אחר כדי לכסותם דהא כתיב בהו והיה לך לאות ודרשינן לך לאות ולא לאחרים לאות. ודוקא על רטיה אבל להניח תפילין על חלוקו י"א דאסור אפילו ביש לו מכה ואפילו אם ילבוש עליו בגד אחר: **[יט]** הכובע דק - אבל על כובע עבה אסור להניחם דלא יוכל לכיון ולצמצם מקום שהמוח של תינוק רופס: **[כ]** רק יברך וכו' - ויכוין להוציא הש"ר דבלא"ה דעת הרבה פוסקים שאין מברך על שניהם אלא אחת. ועיין בב"ח ועי"ת דמשמע מדבריהם דנכון ליזהר שעכ"פ בשעת ק"ש ותפלה יהיה בלי חציצה כלל: **[כא]** ואיטר וכו' - ועיין לעיל בס"ק י"ב: **[כב]** יד ימינו - ואפילו נעשה איטר עיי"ה שהרגיל עצמו אח"כ ולא נולד כך יניח בימין וכ"ש אם מן השמים הרגילוהו דהיינו שנולד לו חולי בימינו וניטל הכח ממנו או שנקטע לו כף ידו הימנית וצריך לעשות כל מלאכתו בשמאל בודאי דינו כאיטר גמור ויניח על היד הרצוצה ואם חזר לבריאותו ונעשה שולט בשתי ידיו בשוה הרי הוא ככל אדם: **[כג]** כל מלאכתו - ה"ה אפילו רק רוב מלאכתו: **[כד]** מניח בשמאל - ואם הניחו בימינו שהוא שמאל כל אדם אף בדיעבד לא יצא [חוט השני סימן כ"ח] ועיין בביאור הלכה: **[כה]** שולט בשתי ידיו - ר"ל שעושה כל המלאכות בשניהם שוה בשוה אבל אם נקל לו לעשות בשמאל אף שיכול לעשות אותם גם בימין זה לא מיקרי שולט בשתי ידיו [כן מוכח לקמן בסימן תרנ"א בש"ת עיי"ש]: **[כו]** שתש כח - ר"ל דכתיבה אין לה שום מעלה משאר מלאכה יחידית ואזלינן בתר רוב המעשים והיא הנקראת שמאל: **[כז]** חשובה

ימין - דכתיב וקשרתם וכתבתם משמע דבאותו יד שכותב בה צריך לקשור את התפילין על היד שכנגדו מיהו כשלא נולד כן רק אח"כ הרגיל עצמו לכתוב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין יניח בשמאל כל אדם. ואדם שאין יכול לכתוב לכו"ע אזלינן בתר שאר מלאכות באיזה יד שעושה אותם נקרא ימין: **[כח]** והכי נהוג - עיין בביאור הלכה: **[כט]** עד הקובד"ו - ר"ל בבשר התפוח אשר לצד הקובד"ו ולא עד הקובד"ו ממש ואם נתפשט המכה בכל בשר התפוח אשר לצד הקובד"ו יוכל לסמוך על דעת המקילין להניח בבשר התפוח אשר בחצי העליון של עצם ואם המכה גדולה ומצטער בהנחת התפילין פטור מלהניח התפילין של יד אפילו נשאר לו מקום ויניח של ראש לבד וכדלעיל בסימן כ"ו עיי"ש ועיין מה שכתבנו בסעיף ה' בס"ק י"ח: **[ל]** שלשה כריכות - שנים בפרק התחתון ואחד בפרק האמצעי וי"א דתחלה א' בפרק אמצעי ואח"כ ב' בפרק התחתון. ואותן הכריכות יעשה אחר הנחת השל ראש: **[לא]** או שבעה - ואנן נהגינן שבעה [אחרונים] ועיין בשע"ת שמסיק דאין לעשות אלו הז' כריכות רק על הזרוע דלא כקצת שנוהגים לעשות ג' כריכות על הקיבורת וד' על הזרוע: **[לב]** ואין לכרוך - שכבר נתקיים וקשרתם ברצועה שעל המעברתא וכמו בתפילין של ראש שתלוי ברצועה שבתוך המעברתא וכיון שאין מצוה כלל בכריכה לכן אין להניחה על התיתורא שיש בה קדושה יותר מן הרצועה. והנוהגים להניח הש"ר קודם שכורכים על הזרוע י"א דיכול לכרוך הרצועה על הקציצה שלא תמוש תש"י ממקומה עד שיניח הש"ר ואח"כ יסירנה ויכרוך השבעה כריכות ומי שבתו ידיו צרות והתפילין נדים ממקומם עי"ז יכול לכרוך סביב התיתורא כדי לחזקם [ארה"ח]: **[לג]** עיקרי השער - פירוש דבין עיניך לאו ממש הוא דגמרינן גזירה שוה מלא תשימו קרחה בין עיניכם האמור אצל מת מה להלן מקום שעושה קרחה והוא בראש אף כאן מתחיל מקום תפילין ממקום שיש שייכות קרחה דהיינו ממקום התחלת צמיחת השערות שבראש ורבים נכשלים באיסור זה וטועים לומר שהקצה העליון מתחיל ממקום השיער ועיקר התפילין מונח על המצח ועוברים על איסור דאורייתא דכל התפילין צריכין להיות מונחין במקום שיש קרחה דהיינו שיהיה אפילו קצה התחתון של התיתורא מונח על מקום התחלת עיקרי השער אבל אין להשגיח למי שיש לו שערות ארוכות ששוכבים עד חצי המצח להניח שם התפילין כי התחלת מקום התפילין צריך להיות מהתחלת עיקרי השער שבפדחת ולמעלה ויותר טוב להניח קצת למעלה משיעור זה דהא מקום יש בראש להניח שתי תפילין כדי שלא ישמט למטה על המצח. וכל המניחן על המצח הוא מנהג קראים ולא עשה המצוה וכל בעל נפש יזהיר לחביריו וילמדם שלא יכשלו בזה כדי שלא יהיו ח"ו בכלל פושעי ישראל בגופן דזהו קרקפתא דלא מנח תפילין וגם הברכה הוי לבטלה דתפילין שמונחין שלא במקומן הוי כמונחין בכיסן. ואם נשמטו ממקומן צריך להחזירן תיכף ולענין ברכה עיין לעיל בסימן כ"ה סי"ב: **[לד]** עד סוף המקום - ר"ל שקצה המעברתא של התפילין לא יהיה מונח למעלה ממקום שמוחו של תינוק רך: **[לה]** בעורף - שהוא סוף הגלגולת והוא נגד הפנים ולא כ"כ למטה כנגד הגרון וטוב שיהיה

מונח עיקר הקשר למעלה מן הגומא ועכ"פ יש ליזהר שלא יהיה אפילו מקצת הקשר מונח במקום פנוי משער דשם הוא מפרקת הצואר ולא עורף ולכן יש ליזהר שתהיה הרצועה המקפת הראש מצומצמת ומהודקת סביב ראשו ולא יהיה הקף הרצועה גדול מהקף הראש דאז איכא תרתי לריעותא חדא דצריכים הידוק ממש דבעינן וקשרתם לאות וגוי' וההידוק היא הקשירה שנית דאם הם רפויים סביב היקף ראשו יפול הקציצה לפניו על מצחו או יפול הקשר לאחוריו למטה בצוארו ולא יהיו במקומן הראוי להן: **[לו]** שתהא באמצע - רוחב הראש ולא יטה אותם לצד אחד כדי שיתקיים והיו לטוטפות בין עיניך והרבה מהאחרונים כתבו דאם שינה בזה לא קיים מצות תפילין וצריך ליזהר בזה גם נכון ליזהר לכתחילה שלא יהיו התפילין גדולין ביותר דאז אי אפשר כמעט שיהיו מהודקין על הראש וגם שיהיו מונחין על מקומן דאם הם מונחין בגובה הראש כדין אינם מהודקין וגם הקשר לא יבא על מקומו כדין וע"ל בסי' ל"ב בסעיף מ"א משי"כ שם: **[לז]** שנראה כעין ד' - כי שתי רצועות יוצאות מתוך הקשר למטה אותה היוצאת מצד שמאל המניח נמשכת לרחבו כמו גג הדלי"ת ואותה היוצאת לצד ימין נמשכת באורך למטה כמו רגל הדלי"ת [א"ר] ויראה שלא יתהפך הקשר בעשייתו ובלבישתו ועיין לקמן בסימן ל"ב בסעיף נ"ב מה שכתבנו שם: **[לח]** ולא יתהפכו - ואם נתהפכו מדת חסידות הוא להתענות או לפדות בצדקה ואין להקפיד שלא יתהפכו אלא מה שמקיף את הראש ואת הקיבורת פ"א אבל מה שכורך אח"כ וכן מה שמשתלשל לפניו מהרצועה של תש"ר אין צריך להקפיד כלל שלא יתהפך לפי שאינו מעיקר המצוה ומ"מ משום נוי המצוה ראוי להפוך שיהיה השחור לצד חוץ אפילו בהמות: **[לט]** בין של יד וכו' - הנה בשל יד שהוא רואה כשהוא מניח יכול לראות שלא יתהפך לא הקשר ולא הרצועה ובשל ראש דאינו רואה כשהוא מניח סביב ראשו ימשמש היטיב בידו ממקום הקציצה בכל צד וירגיש אם מונחין כראוי [ב"ח]: **[מ]** עד הטבור - הוסיף ע"ז לית לן בה: **[מא]** או למעלה ממנו - ועיין בחידושי רע"א וכן בארה"ח דמסקי דשל ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה ובטור כתב עוד וי"א דשל ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור: **[מב]** כאורך שעורה - היינו בקליפתה אבל בלא העוקץ שלה די ש בה עוקצין ארוכים מאד וי"א דדי ברוחב מאורך חטה ופחות מכשעורה ובמקום הדחק יש לסמוך ע"ז. וכתבו האחרונים דצריך ליזהר מאוד במקום כפל ההידוק שרגיל שהרצועה נתקמטה שם או שנפסקת עד שלא נשאר בה כשיעור: **[מג]** מניחן וכו' - מפני שיש מכשירין ויש פוסלין אף בדיעבד כמבואר בב"י ע"כ הכריע כן: **[מד]** כמות שהן - והאחרונים מסקי דאם פיחת משיעור האורך בשל יד הנזכר לעיל בסעיף ח' יניח בלי ברכה ואם יש כדי לפשוט עד אצבע צרידה הכריכות אין מעכבין. ובאורך רצועות הש"ר כתב בארה"ח דדוקא אם יש חוץ ממה שמקיף הראש עכ"פ כשיעור שני טפחים הא לא"ה יניחן בלא ברכה ולענין רוחב הרצועות השל יד והשל ראש החמיר ג"כ דאם לא היה רק כדי אורך החטה יניחן בלי ברכה ע"ש. ולענין אם מהני לתקן ברצועות עיין לקמן בסוף סימן ל"ג ובמ"ב שם: **[מה]** טוב להיותם וכו' - דכתיב וראו כל עמי

הארץ וגוי וטוב שגם הקשר יהיה מגולה אבל אין נוהגין כן [א"ר] ובדיעבד אף אם היו מכוסים לגמרי יצא: **[מו]** אין ד"א - שהתפילין הם דרך כבוד כדכתיב וראו כל עמי הארץ ואין ד"א להשוות עצמו לרבו ע"כ יכסה אותם בטליתו או בכובע: **[מז]** אין להקפיד - ומ"מ לכתחילה טוב יותר לכסותם: **[מח]** אם הם גלויים - פ"י שאם נקרעו בגדיו לית לן בה אבל אסור להניחן על הבגד וכנ"ל בס"ה:

סימן כח

[א] בכל שעה - פ"י בכל שעה שנוזכר בהם חייב למשמש דעל ידי כן נזכר עליהן תדיר ולא יבא לידי היסח הדעת ועוד כדי לתקנם שלא יזיזו ממקומן: **[ב]** שלא יסיח דעתו - ובעת התפלה א"צ למשמש בהם [מ"א לקמן בסימן מ"ד ועיין בפמ"ג]: **[ג]** בשל יד - דהש"י סמוכה לו למשמשו ואין מעבירין על המצות: **[ד]** תחלה - ואח"כ בשל ראש. ואם בעת משמוש הש"ר מצאהו שנשמט ממקומו ונודע לו אז שהש"י ג"כ נשמט ממקומו צריך להחזיר הש"י תחלה על מקומו מקרא וקשרתם לאות על ידך והדר ולטוטפות בין עיניך וכנ"ל בסימן כ"ה ס"ו: **[ה]** חולץ תחלה - אחר שמסיר ג' כריכות מהאצבע: **[ו]** מעומד - ה"ה הסרת הכריכות של האצבע ולמנהגינו שמניחין של יד ג"כ מעומד צריך ג"כ לחולצן מעומד דכהנחתן כך חליצתן. ויש מהחכמים שהיו נוהגין לחלוץ התש"ר ביד שמאל שהיא ביד כהה להראות שקשה עליו חליצתן ואם הוא איטר יד שכל מלאכתו בשמאלו חולצן בימינו כדי שלא לעשות החליצה במהירות: **[ז]** ועליו של יד - כתב הבי"ח וכן הט"ז לעיל בסימן כ"ה סק"י דהיינו שיעשה תיק ארוך וצר שיהיו מונחים זה על גבי זה והמ"א כתב דיותר טוב ליתן התפילין זה בצד זה וכן נוהגין ומה שכתב המחבר ועליו של יד פירושו שיתנו קצת לצד מעלה כדי לפגוע בהם תחלה ובספר שולחן שלמה כתב דטוב שיהיו התש"י בצד ימין של התיק ג"כ מטעם זה. ויש נוהגין לעשות שני כיסין אחד לשל יד וא' לש"ר אך גם בשני כיסין יותר טוב שיזהר ליתן הכיס של יד קצת לצד מעלה כדי שיפגע בהם תחלה ולא יעביר על המצות דדעת הט"ז לעיל בסימן כ"ה דגם ע"י כיס שייך מעביר על המצוה ועיין במ"א בסימן כ"ה סק"א. אותן בני אדם הנוהגין לעשות תיקין להתפילין יש להם לסמן איזה שייך לש"ר ואיזו לשל יד כדי שיזהר בהם ולא יוציא הש"ר תחלה מהתיק גם דכיון דש"ר קדושתו חמורה יזהר ע"יז שלא לשנות אח"כ התיק ליתן בו של יד אלא אי"כ התנה מתחלה וכדלקמן בסימן מ"ב: **[ח]** תחלה - ולא יצטרך להעביר על המצוה. ונכון ליזהר שלא יחלוץ של יד עד שיניח ש"ר בתוך התיק כדי שלא ישכח ויניח של יד תחלה בתוך התיק: **[ט]** ובשעת חליצתן - כשמקפל התפילין לא יכרוך הרצועות על הבתים אלא בצדדי הבתים על התיקורא ויש נוהגין לכורכן ככנפים ע"ש כנפי יונה. וכשכורכן על צדדי התפילין צריך לאחוז התפילין בידו ולגלול הרצועה עליהן ולא לאחוז הרצועה בידו ולגלול התפילין לתוכה. גם כשנוטל התפילין מכיסן לא

ינערס אלא נוטלן בידו מתוך הכיס. תיק תפילין אסור בשל שעטנו כמו
מטפחת ספרים : [פמ"ג]:

כט

סימן

[א] אין לברך - פירוש לאפוקי ממאי דאמרינן [בנדה נ"א ע"ב] דבני מערבא
היו מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חוקיו בתר דמסלקי
תפילין בלילה שהם היו סוברים דלילה לאו זמן תפילין הוא ונפקא להו
זה מקרא דושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה ולא
לילות אבל לדידן דסי"ל דהאי קרא אתי לענין אחר כדאיתא בגמרא
ולילה קי"ל דזמן תפילין הוא אך אין להניחם לכתחילה דגזרו שמא יישן
בהם ויפיח הילכך אין לברך: **[ב]** בין השמשות - פי"א אף דקי"ל שבת
ויו"ט לאו זמן תפילין וכשירצה להניחן אז לשם מצוה עובר על כל תוספי
מ"מ כיון שאם מניחן עליו בלי כונה לשם מצוה אין בזה איסור מן התורה
אלא מדברי סופרים משום גזירה שמא יצא בהן לר"ה ויש חולקין גם ע"ז
כמו שיבואר לקמן בסימן ל"א לפיכך לא שייך ברכה ע"ז כיון שבחליצת
התפלה מצד עצמה אין בה מצוה ואינו חולצן אלא משום גזירה:

ל

סימן

[א] הנחתן - ר"ל תחלת זמן הנחתן משיראה ומצותן כל היום וכדלקמן
בסימן ל"ז עיי"ש והטעם דעד זמן הזה חיישינן שמא יישן בהם ובכלל
לילה הוא לענין תפילין: **[ב]** עמו קצת - דאלו הרבה יכירנו אפילו מרחוק
ואינו רגיל כלל לא יכיר אפילו בקרוב מאוד: **[ג]** בלילה - ובין השמשות
מדברי המג"א משמע דמותר לכתחלה להניח אבל בפמ"ג מסתפק בזה
אם לא שלא קיים עדיין מצות תפילין באותו יום דאז יניחם בין
השמשות: **[ד]** ויישן בהם - וחיישינן שמא יפיח בשינתו אבל מדאורייתא
מותר להניחם בלילה דקי"ל לילה זמן תפילין: **[ה]** קודם וכו' - ר"ל דלא
אסרו רבנן רק להניחם לכתחלה בלילה אבל מכיון שכבר מונחין עליו
מבעוד יום לא הצריכום לחלצן: **[ו]** כל הלילה - פי"א כל זמן שאין חולצן
דאלו חולצן פ"א שוב אסור להניחן: **[ז]** מותר - ר"ל עד זמן שרוצה לישן
דאז בהכרח מסירן שאסור לישן שינת קבע בהן וכדלקמן בסימן מ"ד.
ואפשר דבלילה דזמן שינה הוא אפילו שינת עראי אסור מדינא: **[ח]** ואין
מורין כן - הלכה למעשה לאחרים שמא יבואו להניחן לכתחלה וע"כ לא
יעשה כן אלא בינו לבין עצמו אבל לא ברבים דהוא ג"כ כהוראה וע"כ
אין להתפלל בהם תפילת ערבית בתענית צבור ברבים: **[ט]** ונמצאו עליו
- דוקא נמצאו מקילינן ומורין שבשביל השמירה אין צריך לחלוץ אפילו
כל הלילה כ"ז שלא ישן אבל להניחם לכתחלה אסור בשביל השמירה ויש
מקילין בזה [ע"ת והגר"א]: **[י]** לצאת לדרך - וקשה לו להניחן אח"כ מפני
הקור וכל כה"ג [ח"א]: **[יא]** בהשכמה - אפילו קודם עמוד השחר:

יב מניחם - קודם יציאתו. ויכול לכוין שלובשם לשם מצוה כיון דקיי"ל לילה זמן תפילין הוא ואפילו היה לו מקום לשמרן ג"כ מותר ללובשן כיון דליכא למיחש לשמא יישן בהם וכדלקמיה: **יג** וכשיגיע זמן - דאף דהתירו חז"ל להקדים ההנחה בלילה במקום דליכא למיחש לשינה אפ"ה לענין ברכה לא רצו לתקן לומר וציונו קודם הזמן. ומ"מ אם קידם ובירך בלילה כשהניחם א"צ לברך שנית בבקר: **יד** ויצא לדרך - ודוקא הולך ברגליו או רוכב אבל יושב בעגלה אסור להניח שמא יישן בהם ועיין בבה"ל: **טו** ושקעה וכו' - רישא זו מיירי בחול ולחולצן ולנושאן בידו הוא מתיירא שמא יפלו ממנו בדרך והתירו לו להניח ידו עליהם ולכסותם ואע"ג דבס"ב אמרינן דמכיון שהם מכבר עליו א"צ לחולצן שאני הכא דמי שיפגע בו פן יטעה לומר שמותר להניח אז תפילין אבל בסמוך מיירי שיושב בביתו. והאי ושקעה חמה פירוש סוף שקיעה דהוא צאת הכוכבים דבבין השמשות א"צ לחולצן ומורין כן למעשה וכ"ז מדינא ובשם האר"י ז"ל כתוב שהיה נזהר לחולצן אחר שקיעת החמה: **טז** וקידש וכו' - ר"ל דנעשה בין השמשות וא"א לו לישא אותם בידו לביתו מפני קדושת שבת ולהשאיר אותם שם אי אפשר דבתי מדרשות שלהם היו בשדה מקום שאין משומר מפני הגנבים ע"כ התירו לו חכמים לנושאם עליו דרך מלבוש עד ביתו אך צריך לכסותם שלא יראוהו שהוא נושא תפילין עליו בשבת: **יז** מבעוד יום - ואפילו עוד היום גדול קודם שקיעה לפי שכבר עשאו לזמן הזה לילה וזמן שכיבה בק"ש ותפלה של ערבית ואם יניח בו תפילין יחזור ויעשהו יום והרי הן שתי קולות שסותרות זו את זו אך האחרונים הסכימו להלכה דמחוייב להניחן ובלי ברכה כל זמן שהוא קודם צאת הכוכבים ואם הוא לא התפלל עדיין אע"פ שהצבור התפללו אין בכך כלום ויניחם בברכה אם הוא עדיין יום כיון שהוא אינו עושה שתי קולות הסותרות זו את זו ודוקא אם לא הניחן באותו יום כלל אבל אם כבר הניח תפילין רק שרוצה להניח גם עתה אין ראוי להניחם אם הצבור כבר התפללו ערבית:

לא

סימן

א ויו"ט - ויו"ט שני נמי בכלל לדידן בני חו"ל: **ב** אסור להניח - ואפילו בטלטול י"א ג"כ דאסור אם לא לצורך גופם או מקומם כשאר כלי שמלאכתו לאיסור וי"א דכדי שלא יפלו או שלא יגנבום נמי מותר לטלטלם ממקום למקום ובמקום הדחק יש להקל ועיין בבה"ל: **ג** שהן עצמם אות - בין הקב"ה ובין ישראל שנאמר כי אות היא ביני וגוי ויו"ט ג"כ מיקרי אות דבפסח מצרים כתיב אות והוקשו כל מועדי ה' בפי אמור: **ד** אות אחר - דהיינו תפילין דכתיב בהו והיה לך לאות על ירך: **ה** היה זלזול - וגם עובר משום לאו דבל תוסיף והוא שהניחן לשם מצוה אבל במניחן שלא לשם מצוה אין בו משום בל תוסיף וגם משום זלזול אין בו אם לא שמניחן בפרהסיא דאז אסור מדרבנן ויש מחמירין בכל גווני אם לא שמונחים בבזיון כגון המוצא תפילין בשבת בשדה מותר

ללובשם ולהכניסם לעיר דרך מלבוש כמו שיתבאר לקמן בסימן ש"א:
[ו] גם הם אות - בפסח אכילת מצה ובסוכה ישיבת הסוכה והי"א ס"ל
כיון שמותרין בעשיית מלאכה מן התורה ליכא אות: **[ז]** להניחן במועד
- וחליצת התפילין צ"ל בחוה"מ קודם הלל. ועכשיו נהגו איזה אנשים
לסלקן אחר קדושה של תפילת י"ח ומ"מ צריכין ליזהר לכיון לשמוע
חזרת התפלה: **[ח]** שאין וכו' - פי' משום דיש מניחים ויש שאינם
מניחים או אין מברכים יש לברך בחשאי כדי שלא לבוא לידי מחלוקת
וכן לא ילך בהם בר"ה לבהכ"נ והאחרונים הסכימו לדעת הט"ז דיותר
טוב להניחן בלי ברכה כי הברכות אינן מעכבות וספק ברכות להקל
ובפרט שהגר"א ז"ל כתב שאין לדעת הי"א עיקר בש"ס ועכ"פ לענין
ברכה בודאי יש להחמיר. גם קודם ההנחה יחשוב בדעתו אם אני מחוייב
אני מניחן לשם מצוה ואם לאו אין אני מניחן לשם מצוה ובזה יצא ידי
כו"ע דאף להסוברים דחוה"מ אינו זמן תפילין אינו עובר על בל תוסיף
כיון שאינו מכיון בהנחתם לשם מצוה ודאי וכ"ש שאין לחוש בזה
לאיסור זלזול של אות חוה"מ דזה ג"כ אינו אלא במתכוין לשם מצוה
כנ"ל. ותפילין דר"ת אין להניחם בחוה"מ ^[פמ"ג] עוד כתבו האחרונים
[והובאו בארה"ח ע"ש] דאין נכון שבהכ"נ אחת קצתם יניחו תפילין וקצתם לא
יניחו משום לא תתגודדו. ומי שאין מניח תפילין בחוה"מ שמתפלל
בבה"מ שמניחין תפילין יש לו ג"כ להניחן ובלי ברכה וצבור שנהגו להניח
תפילין אין להם לשנות מנהגם:

לב

סימן

[א] ופרשת שמע - וצריך לכתוב ד' דאחד כל כך גדולה כמו ד' דלתי"ן
קטנים ^[מ"א] ואפשר שאין משערין באותו כתב רק כל שיש בו דלתי"ן
קטנים מאד סגי ומשום הכי נוהגין לכתוב רק גדולה משאר דלתי"ן
שבאותו כתב: **[ב]** לכתבם - כל הפרשיות בין מהש"י ובין מהש"ר:
[ג] בסדר הזה - דכתיב והיו הדברים וגו' בהוייתן יהו. וכ"ש שצריך
ליזהר מטעם זה שיהיה כל פרשה ופרשה גופא נכתבת כסדרה שלא יחסר
בה אפילו אות אחת כי לא יהיה לו תקנה אח"כ להשלימה וכדלקמן
בסעיף כ"ג: **[ד]** פסול - היינו התפילין שנעשו מאותן הפרשיות אבל
הפרשיות עצמן לא נפסלו כגון אם התחיל לכתוב מפרשת והיה כי יביאך
יוכל לצרף לזה פרשת קדש מתפילין אחרים אם יודע בודאי שנכתב קודם
אלו דאלי"ה ספק תורה לחומרא וה"ה אם בעת הכתיבה היה כסדרן רק
אח"כ נפסל פרשה אחת המוקדמת נתבטל ממילא כל הפרשיות שאחריה
ולענין צירוף מפרשיות אחרים ג"כ הדין כנ"ל: **[ה]** קודם - משום
דמוקדם בפסוק וי"א להיפך מפני שש"ר קדושתו חמורה משל יד ואנו
נוהגין כמ"ש הרב בהגה ובדיעבד לכו"ע אין קפידא. כתוב בספר הכוונות
שלכתחלה יזהר לכתוב כל הפרשיות ש"ר ושל יד רצופים ולא יפסיק
ביניהם בשום דיבור כלל ועיי' בש"ת: **[ו]** בקלף אחד - מדכתיב והיה
לאות על ידך דמשמע אות אחד כלומר בית אחד וכשם שהוא אות אחד

מבחוץ כך יש להיות לכתחלה אות אי מבפנים שתהיה על קלף אחד אבל בש"ר שיש בו די בתים צריך שיהי הפרשיות כתובות בדי קלפים וכ"ז רק לכתחלה וכמו שיתבאר הכל לקמן בסעיף מ"ז. ודע דתש"י צריך להיות ג"כ כתוב דוקא בדי עמודים כל פרשה בעמוד אחר: [ז](#) בדיו שחור - ודיו שמראהו דומה למראה הכחול עיין בביאור הלכה: [ח](#) מעשן עצים - פי' ולא יטיל לתוכו קומא או קנקנתום [שקורין בל"א קופער וואסער] כי לכתחלה בעינן כתב שיוכל להמחק וע"י קומא או קנקנתום הכתב עומד ואין נמחק וזהו הכל למצוה מן המובחר בלבד אבל לדינא גם הרמ"א מודה דמותר לעשות ממי עפצים וקומא וקנקנתום וכן נוהגין לעשות כהיום ע"י תערובות שלשתן וע"י בישול דהכי עדיף טפי [וכמו שכתב בתשובת משכנות יעקב ס"י ל"ז] ועיין במ"א שכתב דבימיו לא ראה ג"כ לאחד מן הגדולים שנהג לעשות בדיו העשוי מעשן עצים ושמנים [אך אפשר דהיו עושין מדיו של קוצים כמו שסיים בשם מהרי"ל] וכן פסק בספר גט מקושר ובספר ברכי יוסף לעשות כמנהגינו עכשיו דהדיו העשוי מעשן עצים ושמנים מתקלקל ונמחק בנקל ע"כ אין נוהגין בו עכשיו ודיו העשוי ממי עפצים בלבד בלא קומא [שקורין בל"א גומא] או מקנקנתום בלבד פסול אפילו דיעבד כן כתב הגר"א בביאורו לקמן בס"י תרצ"א ע"י ע"ש ועיין בבה"ל. מותר לכתוב תו"מ בדיו הנעשה מסתם יינם וע"י בש"ת ס"ק ד'. דיו אין צריך לעשות לשמה: [ט](#) אות אחת - ל"ד דה"ה מקצת האות כגון קוצו של יוד: [י](#) בשאר מיני צבעונים - שאינם שחור כגון האדום והירוק וכיוצא בהם: [יא](#) מעביר הזהב - ואע"ג דכל זמן שאין מעביר פסול דכתב העליון מבטל כתב התחתון לא מיקרי ע"י ההעברה כתיבה שלא כסדרן כיון שאין כותב כ"א מעביר ונשאר כתב התחתון ממילא: [יב](#) בחבירת' - ואם האות גדול ונדבק בסופו באופן שאם נגרר מה שדבק מ"מ ישאר צורת אות יש מכשירין ויש פוסלין והסכימו האחרונים להחמיר ע"כ צריך לגרור מקום הדבק ואף בתפילין ומזוזות מהני תיקון כיון דלא נשתנה צורת האות מקודם: [יג](#) כל אות - ואפילו האות האחרון מהשיטה צריכה להיות מוקפת גויל מארבע רוחותיה ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד וכדלקמן בסוף סעיף ט"ז ואפילו אם יחסר הקפת גויל להקוץ של היוד ג"כ פסול הוא וכדאיתא במנחות דף כ"ט וכל פרטי דין הזה עיין לקמן בסעיף י"ז ובסימן ל"ו: [יד](#) כתיבה תמה - דהיינו שלא יכתוב ביתי"ן כפי"ן כפי"ן ביתי"ן זייני"ן נוני"ן נוני"ן זייני"ן וכל כיוצא בזה: [טו](#) קוצו של יוד - היינו עוקץ שמאל של יוד וכ"ש אם חסר רגל ימין דפסול ותמונת היוד עיין לקמן בדיני צורת האותיות בסימן ל"ו ומש"כ בשם הפמ"ג: [טז](#) כהלכתו - באותיות שעטנ"ז ג"ץ וזה הוא רק לכתחלה דבדיעבד כשר לרוב הפוסקים אם לא תייג וכדלקמן בסימן ל"ו ס"ג ע"י שםבואר שם כל פרטי דיני התיוג: [יז](#) שיכתוב בימינו - דאין דרך כתיבה בשמאל וה"ה לעשות איזה תיקון בשמאל בענין הכתיבה דפסול אבל להפריד נגיעות שבאותיות נראה דכשר אפילו בשמאל דומיא דמכשרינן באנשים הפסולין לזה לקמן בסימן ל"ט עכ"פ בדיעבד ע"י ש: [יח](#) בשמאל - היינו בשולט בימין לבד אבל אם שולט בשתי ידיו אפילו כתב בשמאלו כשר ואפילו אם שולט בימינו לבד אם אי אפשר למצוא אחרים יניחם אך לא

יברך עליהם. וסופר שכותב בימין וכל מלאכתו בשמאל או להיפך כתב הפמ"ג שנכון לכתחלה שלא לקבלו לסופר ובדיעבד אין לאסור עיי"ש הטעם: **[יט]** הוי ימין - ע"כ אם כתב בימינו פסול כמו בשמאל דעלמא וכנ"ל אם אפשר למצוא אחרים וכתב הרמ"ע מעשה היה במצרים שתפס אחד הקולמוס בשפתיו וכתב בו ופסלו דאין דרך כתיבה בפה לכו"ע וכתב המ"א דפסול אפילו אם א"א למצוא אחרים. ועיין בספר משנת אברהם בשם הגט מקושר ועוד פוסקים דמשוין זה או הכותב ברגלו להכותב ביד שמאל: **[כ]** שיטה עליונה - משום דתפילין אין עליה הלמ"מ לשרטט כמו מזוזה רק משום דאסור לכתוב ג' תיבות מפסוק בלי שרטוט ע"כ כששרטט שיטה עליונה די כי סתם בני אדם יודעים לאמן ידם לכתוב כל השיטות ישרות אחר שכתבו שיטה עליונה וקאמר אין צריך משום דאם ירצה לשרטט כל השיטין כדי לכתוב יותר ביושר ליפות השיטות הרשות בידו. ואם לא שירטט אפילו שיטה עליונה עיין בביאור הלכה: **[כא]** ישרטט - פי' לכתחלה משום זה אלי ואנוהו אבל בדיעבד אפילו אם לא שירטט וכתב השיטות עקומות אין לפסול התפילין: **[כב]** בעופרת - וכן בדיו ובסיקרא וכל כיוצא בזה ואפילו בין השיטין אסור לשרטט בו וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד אין להחמיר כן כתב הל"ח והא"ר ובתשובת דבר שמואל סימן שס"ב מפקפק בזה מאוד אם משורטט בשום צבע שחור מחמת נגיעת אות באות ע"י השירטוט השחור אם לא דכתב מתחת השירטוט עיי"ש: **[כג]** בעפצים או בסיד - ולעיכובא הוא דלא מיקרי קלף בלא זה רק דיפתרא ויניח העור בסיד עד שיפול השער מאליו ולא עיי' גרירה ואם הוציאו קודם לכן לא יכתוב עליו דהוי דיפתרא עדיין ופסול ויש מי שחולק וכתב דסופר שהוציא העורות לאחר ד' ימים ועדיין לא עבר שערות מעליהן נראה דבדיעבד אין קפידא דלא תליא בשער כלל דכיון דכבר הונח בסיד וניתקן כהוגן לא מיקרי דיפתרא עיי"ש: **[כד]** בשפתיו - ובדיעבד דיו במחשבה: **[כה]** בתחלת - ויותר אין צריך לא להוציא בשפתיו ולא לחשוב שמתעבדים לשמה אלא בתחלתו בלבד ואפילו נמשך העיבוד כמה ימים דכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה. ותחילת העיבוד מיקרי כשמשים העורות לתוך הסיד ולא בעת שמשמים לתוך המים קודם מפני דזה לא מיקרי עדיין עיבוד: **[כו]** לשם ס"ת - דקדושתה חמורה מתפילין ובכלל מאתים מנה ואעפ"כ מותר לשנות לתו"מ אף דקדושתם קלה ממנה אבל לדבר חול אסור לשנותו לבד אם התנה בפירוש בתחלת עיבודן שיהא מותר לשנותו אף לדבר חול אז מותר לשנותו. והנכון שינהגו כן הסופרים לכתחלה בעת שמשמים העורות לתוך הסיד שיאמרו אני נותן עורות אלו לתוך הסיד לשם קדושת ס"ת ואני מתנה לכשארצה שאוכל לשנותו לכל דבר ולא כמו שנהגו הסופרים שאומרים לשם ס"ת או תפילין או מזוזות או שאר דבר רשות דאז מסתפקים האחרונים אם מהני ועיין בביאור הלכה: **[כז]** פסול - ולא מהני רק למזוזה בלבד דקדושתה קלה מתפילין ואם עיבד לתפילין מהני אף למזוזה ולא לס"ת ואם עיבד העור לשם רצועות לא מהני לכתוב פרשיות עליו אם עשה אח"כ קלף מהן דקדושתן חמורה ואפילו לעשות מהן עור בתים יש לומר נמי דפסול דקדושתן חמורה מרצועה [פמ"ג ועיי"ש

עוד מה שכתב בזה]: **[כח]** אפילו - דס"ל להרמב"ם דעכו"ם עושה אדעתא דנפשיה ואף על פי שהעכו"ם אומר ששומע לישראל אין פיו ולבו שוין בזה אבל הרא"ש ס"ל דכיון שהוא עומד ע"ג בתחלה בעת שמשים העורות לתוך הסיד ואומר לו שיתנם אז לתוך הסיד לשמה ולא בעינן הכונה של העכו"ם לזה רק בעת רגע נתינתם לסיד ציית ליה אשעה מועטת כזה ונותנם אדעתא דהכי אבל אם הישראל העומד ע"ג חישוב בלבו לבד לשמה לא מהני ואפילו אומר לו בפירוש כל שעומד מרחוק ואינו מלמדו לא מהני אפילו להרא"ש: **[כט]** קצת - אפי' אם לא סייעו רק בסוף העיבוד ואפילו גם זה הסיוע לא היה רק בשותפות עם העכו"ם כשר וכ"ז למצוה בעלמא אבל בדיעבד להרא"ש כשר אפילו לא סייעו כלל דעכו"ם אדעתא דישראל המצווה לעשות לשמה עביד: **[ל]** וכן נוהגין - והמנהג לפי דברי אחרונים לכתחלה צריך להיות כך שישים הישראל בעצמו העורות לתוך הסיד לשמה ויאמר לעכו"ם שכל שאר מלאכת העיבוד שיעשה הוא יעשה ג"כ לשמה ויכול העכו"ם אח"כ להוציא בעצמו ולתקנו וא"צ עוד לעמוד ע"ג ולסייעו עוד. ואם נתן הישראל העורות בעצמו לתוך הסיד לשמה ולא אמר כלום להעכו"ם כתב הפמ"ג דצ"ע בזה [כי לפי דברי הב"י ביו"ד בסימן רע"א כשר אפילו לדברי הרמב"ם והב"ח אוסר] אכן לפי דברי הנו"ב בסימן קע"ה עי"ש וביאורי הגאון מהר"מ בנעט על המרדכי סוף הלכות ס"ת יש להקל בדיעבד. ואם סייעו הישראל להעכו"ם קצת בסוף ובזה גמר מלאכת העיבוד ולא אמר לעכו"ם כלל שיעשה לשמה זה בודאי לא מהני דמסייע אין בו ממש. וה"מ שזה גמר העיבוד לא עשה בעצמו רק בסיוע עם העכו"ם אבל אם גמרו הישראל בעצמו בלא סיוע העכו"ם כגון שהוציא הישראל העורות מן הסיד קודם שנגמר עיבודן וחזר והניחם בתוך הסיד לשמה ה"ט"ז ביו"ד והגאון מהר"מ הנ"ל מקילין בזה ואין למחות ביד הנוהג להקל כדבריהן וכמו שביררנו בביאור הלכה: **[לא]** בט"ע - שנתן בסימנין או שאלו הנקבים נעשו יותר מחדש משלו וי"א שיכתוב בראש בפנים במקום שאין דרך לעבד הראש וישאר הכתב עד אחר העיבוד ולא יסמן במרצע מחמת חשש זיוף ובדיעבד יש להקל כהש"ע: **[לב]** לשתים - שהוא קטן כל כך עד שכשמעביר עליו בקולמוס נסתם הנקב בדיו ואין הנקב נרגש בקולמוס כותבין עליו אע"פ שנפל מעט דיו במקום שהוא ונראה נקב דק כנגד השמש כשר אבל אם ניקב כ"כ שאין הדיו עובר עליו פסול שהאות נראית חלוקה לשתים על ידו ואפילו אם הנקב באמצע עובי האות בגגו או בירכו ודיו מקיפה מכל צד פסול ואפילו אם עד מקום הנקב יש צורת אות. וכ"ז קודם כתיבה אבל אם לאחר כתיבה נחלק האות לשתים ע"י נקב רואין אם יש בו צורת האות עד מקום הנקב כשר וכמו שיתבאר בסמוך בסעיף ט"ז ועיין ביאור הלכה: **[לג]** והדק ממנו לפרשת והא"ש - ט"ס וצ"ל לפרשת והיה כי יביאך שהיא יותר גדולה ולפרשת קדש ולפרשת והא"ש שהם ארוכות וכו' [ביאור הגר"א ויד אהרן] ורמ"י כתב שהסופרים שלהם עושים תיקון אחר שכל הקלפים הם שוים באורך א' ובעובי א' אלא שמניחין גליונין מפרשיות הקצרות: **[לד]** לאחר שנכתב וכו' - נקדים ב' הקדמות ואח"כ נבאר בעזה"י. א' כל אות צריך שיהא עליו צורתו הראוי

לאותו אות וא"ל פסול ובזה אין חילוק אם לא נכתב כהלכתו או אם אח"כ נתקלקל. ב' כל אות שאין גויל מוקף לה מארבע רוחותיה פסולה ובדין זה יש שני פרטים. א' דוקא אם לא היה מוקף גויל קודם כתיבה אבל אם לאחר כתיבה נעשה נקב או קרע סמוך לאות מבחוץ ועיי"ז אינו מוקף גויל כשר וכמו שיתבאר בסעיף ט"ז בשו"ע. ב' דעת רוב הפוסקים דאין צריך להיות מוקף גויל רק מבחוץ להאותיות ולא בתוכן חוץ מהירושלמי שמחמיר בזה. ועתה נבוא לבאר השו"ע אם לאחר שנכתב ניקב וכו' הטעם דבפנים אין צריך להקפת גויל ולפי"ז אפילו אם הנקב קודם כתיבה כשר והאי דנקט אם לאחר שנכתב ניקב משום דלכתחלה אין לכתוב אפילו אם הנקב באמצע חללו ואין ממלא את תוכו אבל באמת אם עבר וכתב אפילו אם היה הנקב קודם שנכתב כשר וא"צ שום תקון: **[לה]** בתוך הה"א - וה"ה שאר אותיות שיש להן ג' דפנות ויש חלל בתוכו אבל ד' פשוטה וכ"ש וי"ו וכדומה לאו תוך מיקרי: **[לו]** כל החלל - ואפילו נגע הנקיבה באות גופא כל שנשאר שריטה דקה מבחוץ כשר דאין שיעור לעובי האותיות: **[לז]** שגם בפנים וכו' - וא"כ דינו כמבחוץ אם היה הנקב בתוכו קודם כתיבה פסול ועיין בט"ז ובפמ"ג בשם הלבוש שיש להחמיר כהירושלמי. ודע דלהירושלמי צריך הקפת גויל בכל הצדדים מבפנים כמו מבחוץ ע"כ אם ניקב בתוכו קודם הכתיבה אצל האות ועיי"ז איננו מוקף גויל יש לגרור מעט מבפנים מעובי הקו של האות ויהיה מוקף גויל ועיין בביאור הלכה סוף ד"ה אבל בירושלמי וכו': **[לח]** ניקב - וה"ה אם נמחק קצת מהדיו ולא ניקב. ודוקא בה"א פליג הרא"ש ומכשיר אם נשאר כל שהוא בין למעלה מהנקב ובין למטה דסבר דאין שיעור להנקודה התלויה בה ואפילו אם כתב מתחלה רגל קצר כזה כשר להרא"ש אבל בשאר אותיות כמו חי"ת וכדומה גם הרא"ש מודה דהרגל השמאלי דינו כמו רגל ימיני: **[לט]** מצריכין כמלא וכו' - ומיירי בענין שאין בו חסרון משום הקפת גויל כגון שניקב לאחר הכתיבה כדבסמוך סט"ז בסופו דאל"ה פסול אפי"ו אם נשתייר יותר מכמלא אות קטנה גם להרא"ש: **[מ]** והכי הלכתא - מדבריו אלו משמע דלא להחמיר בלבד פסק כדעת ש"פ אלא דפשיטא ליה דהלכה כוותיהו וא"כ צריך להזהיר מאד להסופרים שנכשלין בזה. ובתפילין ומזוזות דבעינן כסדרן לכאורה לא מהני שום תיקון אפילו התינוק קוראו לאות כיון שאנו רואין שאין לו צורת אות דבלא זה לא מיקרי ה' לפי דעת אלו הפוסקים וכדלקמן בסכ"ה ע"ש. ומ"מ נראה דיש להקל ע"י תיקון ודומיא שהקיל הפמ"ג בכף פשוטה שעשאו מרובע ע"י תיקון ע"ש: **[מא]** ניקב - וה"ה אם נפסק האות בלא נקב או נמחק קצה האות ומיירי השו"ע בארכו וה"ה אם נפסק קצת מעביו בין ע"י נקיבה או ע"י מחיקה אם נשאר שריטה דקה שחור כמו וי"ו או יו"ד דקה כשר דאין שיעור לעובי האותיות אלא דבניקב בין בעביו בין בארכו בעינן שניקב לאחר הכתיבה וכדלקמן בסט"ז [ממ"א ודה"ח]: **[מב]** הימיני - של ה"א. כתב הפמ"ג נראה לי דה"ה לשאר אותיות כגון ד' ל' פ' פשוטה צ' פשוטה קו"ף רי"ש או תי"ו או חי"ת [לכאורה בחי"ת בין רגלה הימיני או השמאלי] אם נשאר מהירך הימיני כיו"ד די בכך עכ"ל ועיין לקמן בסימן ל"ו בדיני צורת האותיות באות ל' ופ' פשוטה וצ'

פשוטה וקו"ף ובאות תי"ו: **[מג]** אם נשתייר - היינו מהנקב לצד מעלה ולא מצרפינן ליה מה שלמטה מהנקב אפילו אם תינוק דלא חכים ולא טיפש קראה לאות כיון דאנו רואין שלא נשאר צורת האות כתיקונו וכמו שנתבאר בסמוך בשם הט"ז אבל אם נשתייר מהנקב ולמעלה [או מההפסק ולמעלה אם נפסק האות באמצע] כשיעור אות קטנה כשר ואין צריך להראותו לתינוק וה"ה אם כתב לכתחלה רגל קטנה קצרה כזה דכשר ועיין ביד אפרים ובביאור הלכה: **[מד]** מלא או"ק - היינו יו"ד ובקוץ התחתון שלו לפי מה דפסק לקמן בסי' ל"ו בב"י דלא מיקרי יו"ד בלא קוץ התחתון: **[מה]** נפסק - י"ל בשני אופנים או מחמת נקב וזה אין כשר כ"א בניקב אח"כ כמו שיתבאר בסמוך בפנים או ע"י שנחסר הדיו באותו מקום ובאופן זה היה קאי הדין דשו"ע אפילו אם בתחלת הכתיבה נעשה כך: **[מו]** הפשוטות - ולפיכך אין מועיל בה אם נשתייר כמלא יו"ד דאדרבה נראית כיו"ד ופסול הלכך בעינן תינוק בזה: **[מז]** או שנפסק רגל הנו"ן - כצ"ל. ופי' נו"ן פשוטה וכיוצא בה כגון כ"ף פשוטה שרגלה קצרה ודומה קצת לדל"ת או לרי"ש [מפמ"ג ודה"ח]: **[מח]** אם תינוק - עיין בט"ז שכתב דהך נפסק מיירי שנפסק קצת מאורך האות ולמטה לגמרי ולא נשאר ממנו רק החלק שקודם ההפסק אז תלוי בקריאת התינוק אם ספק לנו אם נשאר כשיעור של האות שהוא אבל אם נשתייר גם למטה מן ההפסק דהיינו שנעשה ההפסק ברחבו של רגל האות ואחר ההפסק נשאר עוד למטה חלק מן הרגל בזה לא מועיל תינוק דהתינוק יצרף מה שלמטה ממנו לחלק העליון ובאמת אין לו צירוף וזה דומה לנפסק רגל הא' אלא צריך לכסות את חלק הנשאר אחר ההפסק ואין זה דומה למש"כ השו"ע כאן דאין צריך לכסות שאר האותיות דבזה ודאי מודה דצריך לכסות וכן הסכמת האחרונים [דלא כמש"כ בספר ישועות יעקב להקל כשיטת המאירי. ובביאור הגר"א בסימן ל"ו משמע ג"כ כהט"ז דלא מצרפינן להאות מה שלמטה]: **[מט]** לא חכם - היינו חכם כ"כ שמבין הענין ומתוך זה הוא אומר האות הנפסק ויהיה מתפרש שפיר אבל אין נקרא חכם אם הוא חכם בהכרת האותיות היטיב ואין מבין מה שכתוב לפניו דזהו ודאי ג"כ כשר: **[נ]** ולא טיפש - טיפש היינו שאינו יודע לקרות האותיות וכל שיודע לקרות האותיות אע"ג דאינו בקי כ"כ בצורת האותיות כל שאומר דאין בו צורת אות פסול הוא: **[נא]** וא"צ לכסות - וכן כתב הלבוש אבל המ"א בשם מהרי"ט כתב דצריך לכסות מה שלפניו שאם יתחיל מתחלת המקרא סרכיה נקיט ואזיל ואפילו תינוק שלא למד באותה פרשה אפילו הכי צריך לכסות לו מה שלפניו עד תיבה זו אבל תיבה זו וגם מה שלאחריה א"צ לכסותו כלל בכל גווני: **[נב]** האות - כגון אלפי"ן שאין היו"ד שלהן נוגעת אל עצמן וכן נקודת הפ"א שאין נוגעת לגגה וכן לכל אותיות שאינן פשוטות שיש הפסק באמצען שהוא פסול בין אם נעשה זה בעת הכתיבה או לאחר הכתיבה שלא מהני קריאת התינוק אלא היכא שנפסק האות ובציר לה משיעורא ומחמת זה דומה האות במקצת לאות אחר כגון וי"ו קטיעה שאנו מסופקין אם הגיע לאורך וי"ו או כשיעור יו"ד ולכך תועיל קריאת התינוק דגילוי מילתא בעלמא הוא דאורך וי"ו יש לה מדלא קראה יו"ד וה"ה לאות נו"ן פשוטה וכ"ף פשוטה שיש ספק אם יש להם שיעור ארכן

או כי כפופה שדומה במקצת לביי"ת וכה"ג שיש להסתפק אם תמונתה דומה לאות אחרת אבל היכא שאנו רואין שאין האות נשאר בצורתה מה מועיל בראיית התינוק ועינינו רואין שאין האות בצורתה. ולכן אין להכשיר האל"ף שרגל שמאלו אין נוגע לקו האמצעי בשביל שהתינוק יקראנה אל"ף דמפני הפירוד לא יטעה לומר שהיא עיין הפוכה. וה"ה בפשוטות אם אנו רואים ודאי שאין בו צורת אות לא מהני מה דתינוק קורא אותו כך רק בספק לנו אם יש בו שיעור כראוי מהני וכ"ז בלא תיקון ולענין תיקון עיין בבה"ל: **[נג]** כשנפסק אות - וה"ה מה דמכשיר לעיל בסט"ו את ניקב רגל הה"א אבל בניקב חללו דמכשיר שם המחבר הוא אפילו ניקב קודם הכתיבה ולא נקט שם אם לאחר שנכתב וכו' אלא משום סיפא דניקב רגל: **[נד]** ואח"כ נפסק - והטעם דלא בעינן מוקף גויל רק בעת הכתיבה ולפ"ז אפילו אם מגיע הנקב מאות לאות שסמוך לו ג"כ כשר אכן הדה"ח בהלכות קה"ת בדין כ"ו מחמיר בזה ועיין בביה"ל. ודע עוד דבענין נגיעת האותיות אפילו אם יודע בבירור שנעשה לאחר הכתיבה ג"כ פסול **[דה"ח שם וכן משמע בב"ש באה"ע בסימן קכ"ה סקכ"ט עיי"ש דס"ל ג"כ דצריך לחוש לתי"א שבב"י בד"ה וא"ת וכו' דאין מחלק בנגיעה בין אם לא הוקף בעת הכתיבה או אח"כ]: **[נה]** מתחלה - ובספק מתי נעשה הנקב תולין דאחר הכתיבה נעשה דמסתמא אם היה בעת הכתיבה היה הסופר רואהו אם לא שהנקב קטן מאד **[דה"ח]: **[נו]** נקב - דוקא נקב או קרע אף שאין ניכר כלל ההפסק ומשום דלא היה מוקף גויל בעת הכתיבה **[לבוש"ר]** אבל הפסק בעלמא כשר וא"צ שום תיקון כיון שיש שיעור אות עד מקום ההוא וכדלעיל בסט"ו וסט"ז. ואם נמצאות שריטות דקות בתוך שיעור אות עיין בביאור הלכה בסעיף כ"ה: **[נז]** רגל - וכ"ש גגי האותיות ואמצען שאין להם היקף גויל בעת הכתיבה ונקט רגל לרבותא אף דבעת כתיבת סוף הרגל כבר נגמר צורת האות כראוי אפ"ה כל זמן שלא סלק ידו מן האות מיקרי ד"ז בעת הכתיבה ובעינן לכל האות הקפת גויל: **[נח]** בלי הקף - ואפילו אם היא ארוכה כראוי דהיינו שיש בה שיעור שאפילו אם נגררה קצת למטה ישאר צורת אות מ"מ פסול **[מ"א בס"ק כ"א ועיין במ"א סק"ג]: **[נט]** מתחלתו - אבל אם נחתך הקלף אח"כ ועי"ז אין מוקף גויל כשר: **[ס]** פסול - ואם רוצה לתקן יגרר קצת כדי שיהיה מוקף גויל אבל דיבוק מטלית לא מהני להקפת גויל דבעינן הקפת האות מגוף הסת"מ: **[סא]** דיו - וה"ה צבע אחר אם עי"ז נשתנה צורת האות אבל נטף שעוה על האות אף שמכסה להאות ואינה ניכרת אעפ"כ מותר לסלק דשעוה אין מבטל הכתב ועיין בבה"ל: **[סב]** לתוך - בין שנגע הטיפה בגוף האות או לא. וה"ה אם נפלה הטפה על קווי האות ממש ונתפשט הטפה גם מבחוץ להאות עד שאינו ניכר האות בתמונתו עי"ז: **[סג]** ואינה ניכרת - בין שע"ז נשתנה תמונתה לאות אחרת כגון שנפלה טפה תוך חלל ב' ונראית כפ"א או שאבדה תמונתה ואין שמה עליה. וה"ה בשאר אותיות ואפילו אם ע"י הטיפה נחסר רק קוצה של יו"ד בין בימין או שמאל פסול. ואם מסתפק בהאות אם צורתו עליו או לא מראה לתינוק דלא חכים ולא טיפש: **[סד]** לגרור - ואפילו מעביר קולמוס על האות לאחר שחק תוכו אינו מועיל. מ"א: **[סה]** הדיו - ואפילו אם הטפה לח עדיין והאות כבר נתייבש לא אמרינן שהיא ככסוי בעלמא על האות כיון שעכ"פ נפסל צורת******

האות קודם התיקון: **[סו]** חק תוכות - פי שחוקק התוך של האות וסביבו וממילא נשאר מה שאינו מוחק בצורת אות: **[זו]** ולא וחקק - וזה ג"כ חקיקה מיקרי כיון שאינו עושה מעשה בגוף האות אלא יגרור ג"כ קצת מהאות עד שלא ישאר צורתו עליו ואח"כ יתקנו אם לא כתב עדיין אחר אות זו דאל"ה פסול בתו"מ דבעינן כסדרן. וכ"ז הדין דשו"ע הוא מחמת שהאות אינו ניכר ונתבטל עי"ז כתיבה הראשונה אבל אם לא נשתנה צורת האות יכול למחוק טיפת הדיו ואין חילוק בין שנפל הדיו לתוך חלל האות בלבד או גם על האות גופא ונתעבה גג האות או גם הירך עי"ז אפ"ה יוכל לתקן ולא מיקרי חק תוכות מאחר שהאות ניכר עדיין. ומדינא אפילו תיקון לא בעי בזה רק יותר טוב שיתקן ע"כ יכול לעשות תיקון זה אפילו בתו"מ דבעינן כסדרן ועיין בבה"ל. ודע עוד דהשו"ע מיירי אפילו נפלה הטיפה אחר שנגמר האות וכ"ש אם נפלה קודם שנגמר האות כדין וגמר מתחלה האות ואין ניכר עדיין דבזה כו"ע סוברים דאין תקנה בגרירת הטפה דהרי לא היה עליו מעולם שם אות רק עתה עי"י גרירה והוי חק תוכות ממש אך אם גרר מתחלה הטפה ורוצה עתה לגמור האות בזה יש דיעות בין הפוסקים דהרד"ך סובר דלא מהני דס"ל דכיון שנפלה הטפה על מקצת האות נתבטל ממנו שם כתיבה והוי כחקיקה בעלמא ומה מהני אף אם יגמר האות עי"י כתיבה וכ"ש אם נפלה על הקלף טפת דיו ממש ונעשה כמין חצי אות דלא שרי להשלים האות עי"י כתיבה והב"י והרמ"א [באה"ע בסי' קכ"ה ס"ד] מקילין אפילו בזה הדין האחרון וסוברים דלא מיקרי חק תוכות אלא כשגומר האות עי"י חקיקה אך האחרונים מצדדין להחמיר בזה הדין האחרון אם לא שמושך הטפת דיו הלחה ומזיזה ממקום למקום עד שעושה ממנה אות שלם דזה הוי כתיבה: **[סח]** אין תקנה - פי עי"י המחיקה אין תקנה אבל מותר להוסיף דיו ולעשותו עגול. וכן אם טעה וכתב רי"ש במקום ד' וכ' במקום ב' והווי אותיות עבין אין תקנה שיגררן ויעמידן בתמונת ד' וב' אבל מותר להוסיף עליהן דיו ולעשותן בתמונת ד' וב'. וכן אם טעה וכתב במקום זי"י"ן נוי"ן פשוטה אין תקנה שיגררו ויעמידו על זי"י"ן דזה הוי חק תוכות ממש אלא צריך למוחקו לגמרי וכן אם טעה וכתב ה"א במקום ד' אין תקנה לגרור הרגל של הה"א וישאר ד' דדומה לסמ"ך וב' שנפל טפת דיו שם ונתקלקל תמונתו עי"ז דלא מהני גרירת הטפה משום דאין עושה מעשה בגוף האות וה"נ כה"ג אלא צריך לגרור ג"כ קצת הגג עד שישאר כמו וי"ו או לגרור הירך עד שלא ישאר צורת ד' עליו ואח"כ יתקנו כללא דמילתא גורר לא מהני להיות כתיבה בכך ומיקרי חק תוכות אבל כותב מהני שמעבה האות מדלי"ת רי"ש או מרי"ש ד' שכותב התג. ולענין שלא כסדרן נהפוך הוא גורר כשר כגון בדיבוק אות לאות וכדלקמן דזה לא מיקרי מעשה בגוף האות וכותב פסול. ומה שהתרנו להוסיף דיו ולהעמידן על תמונתן היינו כשלא כתב האותיות שאחר זה: **[סט]** למחוק התג - ואפילו אם אח"כ ימשוך ג"כ גגו ותחתיתו של הכ' לא מהני דבלא"ה צורתה עליה: **[ע]** שנדבק - ואם פוסל בזה נגיעה דקה כחוט השערה עיין מה שכתבנו לקמן לענין ה"א ועיין בבה"ל: **[עא]** ונסתמה - והוי כמ"ס סתום שמקומו רק בסוף תיבה ולא באמצעותה וכן כל אותיות מנצפ"ך הכפולין

בא"ב כותב את הראשונות בתחלת התיבה ובאמצעיתה והאחרונות בסוף ואם שינה פסול: **[עב]** ולפותחה - וה"ה שאר אותיות שנתקלקל תמונתם בעת הכתיבה או אח"כ וע"י הגרירה יעמדו על תמונתם כגון ד' שהמשיך רגלו ודומה לד' פשוטה וכל כה"ג אין מועיל להן גרירה כיון שאינו עושה מעשה בגוף האות הנשאר אלא ימחוק רגלו וכנ"ל בס"ק ס"ח ואח"כ יתקננו. וה"ה דמהני בזה אם המשיך גגו של האות לרחבה עד שנראה לכל שהוא ד' אבל לעיל בכתב ה"א במקום ד' דכתבנו שם דצריך ג"כ למחוק רגל הד' או גגו מלבד רגל הה"א לא מהני עצה זו דהמשכת גג הד' דהרי בלא"ה צורתו עליו לכך לא מיקרי זה שום תיקון: **[עג]** כחק תוכות - דבגוף האות אין עושה שום מעשה אלא גורר הסתימה וה"ה אם טעה וכתב ח' במקום ב' זייניין אין מועיל לגרור הגג לבד מהך טעמא אלא צריך לגררם עד שיבטלם מתמונתם. וכן אם טעה ועשה ד' פשוטה למעלה כעין דל"ת שלפי דעת הרבה מן הפוסקים היא פסולה כמו שיבואר לקמן בסי' ל"ו ג"כ אין מועיל לגרור התג ולעשותה עגולה דהוי חק תוכות אלא יוסיף עליה דיו ויעשה עגולה. ונראה דלא מעכב שלא כסדרן בתיקון זה דבלא"ה צורתה עליה: **[עד]** ומה תקנתה - כל שכתוב בסעיף זה שיש תקנה היינו קודם שכתב אות שאחריו דאל"ה פסול בתו"מ דבעינן בהן כסדרן דוקא לבד מהיכא שנבאר בהדיא דלא מעכב בזה כסדרן: **[עה]** כצורת נ"כ - כי כתיבת המ' פתוחה הוא בב' כתיבות דהיינו בתחלה כותבין כמו נו"ן כפופה ואח"כ תולין בצדה כמו וי"ו וא"כ כל שנעשה הפסול בו דהיינו הוי צריך לגוררו כולו אבל הנו"ן שנכתב בהכשר אין צריך לגוררו וה"ה בכל אות שנכתב בב' כתיבות כגון ג' וכיו"ב ונעשה פסול בכתיבה א' אין צריך לגרור רק אותה לאפוקי ברי"ש שעשאה כמין ד' דבפעם א' נכתב הכל בפסול צריך הכל לגרור: **[עו]** ורי"ש - או וי"ו שעשאו כמין רי"ש וכל כה"ג שנעשה בכתיבה אחת: **[עז]** כמין ד' - וה"ה בגגו של כ' פשוטה שעשאו רחב עד שנראה כד' או רי"ש ועיין בבה"ל. והסופרים נכשלין בזה בעו"ה: **[עת]** שנגמרה - האות בארכו כראוי כגון שכתב תיבת לו ונדבק הוי"ו בקצהו להלמ"ד וכל כיוצא בזה ואפילו בנגיעה כל דהו שלא נשתנית עי"ז האות מצורתה אפ"ה פסול דבעינן שיהא האות מוקף גויל. ואם נתפשטו האותיות מכח לחות הדיו שקורין גיפלאסין עד שנראין כדבוקין ומ"מ נראה שאין האותיות נוגעין כשר ואם האותיות נוגעין אף שנעשה זה לאחר הכתיבה אפ"ה פסול אה"ע בסימן קכ"ה סט"ז בהג"ה ובב"ש עי"ש ועיין לעיל בבה"ל בסוף סט"ז. ואם נמצא דיבוק בין אות לאות כשהוציאו ס"ת לקריאה עיין לקמן בסימן קמ"ג בבה"ל: **[עט]** כשר - וה"ה אם רגלי האותיות או גגן ואמצען מגיע לסוף בלי היקף קלף רשאי לגרר קצת דלא גרע מנדבק אות לאות דמהני גרירה. ודע דבזה אין מעכב שלא כסדרן כמבואר לקמן בסכ"ה מאחר דאין מוסיף בגוף האות. ואפילו באותיות השם שנגמרו ודיבוקן למטה רשאי לגרור: **[פ]** חק תוכות - ומיירי שלא נשתנה האות מצורתה ע"י הדביקות אבל אם נשתנית האות מצורתה ואין התינוק יכול לקרותה וכ"ש אם נשתנית לצורת אות אחרת כגון וי"ו שנדבק בסופו לנו"ן כפופה דיבוק עב שנראית כצורת טי"ת עד שתינוק

דלא חכים ולא טיפש יקרא אותו לטיי"ת לא מהני גרירת הדיבוק בזה דהוי כמ"ם שנסתמה ומקרי חק תוכות וע"כ צריך לגרור גם הנו"ן שגם הוא נשתנה מצורתו ונפסל ע"י הדיבוק וכן כל כיוצא בזה: **[פא]** כתקונה - ובנפלה טפת דיו בסי"ז אף דנכתבה מתחלה כתקונה נתקלקלה ע"י הטפה ואינה ניכרת משא"כ בזה דאפילו קודם הגרירה ניכר היטב כל אות בפני עצמה ולפי"ז אם כל אורך האות דבוקה לחברתה לא מהני גרירה. והפרי"ח מיקל בזה. ועיין בש"א ובנתיב חיים: **[פב]** אם נגעו - אבל אם יש הפסק דק אפילו רק כחוט השערה כשר: **[פג]** הה"א - אף אם נדבק רק כחוט השערה באופן שהתינוק יודע שהוא ה"א אפ"ה צריך לגרור כל הרגל דכל שאין צורת אות עליו כמו שנמסרה למשה מסיני אין שם אות עליו וכן בקו"ף לא מהני קריאת התינוק: **[פד]** יגרור - ולא מהני הפרדה בעלמא משום דהוי כחק תוכות: **[פה]** הרגל - פי' כולו בין בה"א בין בקו"ף כיון שנעשה בפיסול ועיין בבה"ל: **[פו]** בגג האל"ף - דאין להיו"ד העליון והתחתון ליגע בהגג אלא בדקות שבהם כמו שיתבאר לקמן במ"ב בסימן ל"ו בדיני צורת האותיות: **[פז]** פני האל"ף - היינו היו"ד העליון והיינו דוקא שנדבקה כולה שנפסדה צורתה אבל אם נתפשט מעט ואינו דק כראוי ליופי הכתיבה אם נשאר הפרש אין בכך כלום ואין צריך שום תיקון: **[פח]** להפרידה - פי' להפריד את הנגיעה לבדה וישאר האות ממילא כראוי: **[פט]** כל וכו' - היינו שיגרור הרגל כולו ולא סגי שיפריד הרגל מעל האל"ף עד שיבטלנו מצורת אות לבד כיון שנכתב כל הרגל בפסול. וכן בנדבק יו"ד שעל האל"ף בגג שתחתיו צריך לגרור כל היו"ד ולכותבו מחדש ויש שמחמירין בנדבק היו"ד העליון בעת הכתיבה לגרור כל האל"ף עבור זה כי ממילא נכתב אח"כ שאר האות בפסול עי"ז אך בדיעבד צ"ע אם יש להחמיר בזה וכמו שכתבתי בבה"ל: **[צ]** ביוד"י - דהיינו שהיו"ד נעשה קו ישר ולית צורת יו"ד אבל אין מזיק אם נתעבה הקו מעט: **[צא]** והפ"א - וה"ה אם רגל השמאלי של התי"ו נעשה ישר ולא יוצא למטה לחוץ. ועיין בלבושי שרד שנשאר בצ"ע למה צריך כלל גרירה ימשיך אח"כ ויעבה מעט את יו"ד השי"ן עד שיהיה כהוגן וכן כה"ג ברגל התי"ו עי"ש וכן משמע בפמ"ג במ"ז אות כ' דמהני עצה זו אפילו באל"ף ועיין בסוף דברי הלבושי שרד. וכ"ז כשלא כתב התיבות שאח"ז דאל"ה בודאי לא מהני תיקון להתי"ו וכה"ג משום שלא כסדרן כיון שאין בו עתה צורת תי"ו: **[צב]** בתחלת - דאם יהיה אף אות אחת שלא נכתב לשם תפילין פסול ולא מהני העברת קולמוס לשמה [יו"ד רע"ד] ותחלת ר"ל תחלת כל הפרשיות יאמר אני כותב פרשיות אלו לשם וכו' ומהני זה מדינא אפילו אם הפסיק בין הפרשיות אך מ"מ טוב יותר שיאמר תחלת כל פרשה וכו': **[צג]** הכתיבה - נראה דה"ה בתיקון האותיות הנפרדות דצריך לשמן הואיל דבלא"ה התפילין הם פסולים דאין עליהם צורת אותיות כראוי: **[צד]** יאמר - ואם אחר כותב צריך גם הוא לומר כן אף באמצע כשהוא מתחיל: **[צה]** בפיו - ולא סגי במחשבה אף בדיעבד [א"ר ופמ"ג] ועיין בחידושי רע"א: **[צו]** אני כותב וכו' - יש שכתבו דנכון שיאמר אז ג"כ וכל אזכרות שבו לשם קדושת השם דשמא ישכח אח"כ לקדש השם במקומו ועיין בבה"ל: **[צז]** בכל פעם - ואם

כותב ב' אזכרות בלי הפסק די בקידוש אחד: **[צח]** בתחילת הכתיבה - שהוא כותב לשם קדושת תפילין ואף דלא הזכיר בתחלה קדושת האזכרות סגי דמ"מ הרי הזכיר לשם קדושה אבל אם גם בתחלה לא הזכיר בפירוש רק במחשבה בעלמא או שעתה לא קידש את האזכרות אפי' במחשבה אפילו בדיעבד לא יצא: **[צט]** בדיעבד - אבל לכתחלה צריך לומר בפירוש בכל פעם שכותב האזכרה לשם קדושת השם אפילו אם אמר בתחלת הכתיבה וכל האזכרות שבו וכן פסקו האחרונים: **[ק]** חסר או יתר - אפילו אם התיבה לא נשתנה לקריאתה בזה כגון במלא וחסר וכדלקמן: **[קא]** אות אחת - ואפילו אם קוצו של יו"ד חסר מעכב כדאיתא מנחות כ"ט א': **[קב]** מרובה - מלבד עון גזל החמור: **[קג]** וחרד לדבר השם - ראיתי להעתיק פה לשון הלבוש הצריך מאד לענינינו דז"ל ולא כמו שעושין עכשיו כמה סופרים שמניחין נערים המתלמדין לכתוב תפילין כדי שירגילום בכתב ואח"כ רואה הסופר אם נכתבו כהלכתן בחסירותן ויתירותן וסגי ליה בהכי ואח"כ מניחין אותן בבתים ומוכרין אותם ומחשבין להם הסופרים אותן המעות בשכר הלימוד להנער ומראים להם פני היתר לומר הרי אנו בזה כגומלי חסדים עם הנערים העניים ללמוד להם מלאכת הכתיבה בחנם והיא מלאכת ה' אבל אני אומר יצא שכרם בהפסדם ואדרבה לא טוב המה עושים בעמם כי הנער נער ואין יודע בין ימינו לשמאלו ואין לו שום כונה בעולם רק הם כמתעסקים בכתיבה ליפות הכתב ולא לשום קדושה ושום כונת מצוה בעולם והרי עונש הסופר מרובה מאד שמכשיל את הבריות שמניחין אותן התפילין הפסולין [וכדלעיל בסעיף י"ט] ולא עוד כדי להשביח את מקחו יאמר הסופר לכל אני כתבתים ובכוונה כתבתים וכו' וכל העושין כן בודאי עתידין ליתן את הדין ולקבל עונשין הרבה מאוד ועליהם נאמר ארור עושה מלאכת ה' רמיה ע"כ יזהר כל סופר ויתרחק מזה וטוב לו דלשמן האמור אצל תפילין אין הכונה לשם בעל התפילין כמו גבי גט דצריך לשם האיש והאשה רק לשם קדושת תפילין עיי"ש וסיים ע"ז ומן הראוי למי שיש כח בידו למנות כותבי תפילין מהוגנים אנשי אמת שונאי בצע בעלי תורה יראי אלקים וחרדים על דברו בכל עיר כמו שממנים שוחטים ובודקים שלא יאמינו לכל הסופרים שאין כוונתם אלא להרויח ממון ע"י כתיבה ותיקון יפה בעשיית התפילין ואף כי גם כוונה זו טובה היתה לייפות המצוה בנוייה זה דוקא אם היה להם כוונה קדושה ג"כ אבל בזה אינם נזהרים ודי בזה עכ"ל הטהור. וכתב בספר ב"ש יכתוב אותיות טובים ותמימות ולא שבורות ובמתון ובכוונה גדולה ולא ימהר אדם בכתיבתה כדי להרויח ממון הרבה כי אותו ריוח ילך לאיבוד ולדיראון ויפסיד נשמתו כי הוא מחטיא את הרבים וכל מי שכותב תפילין טובים וכשרים כפי יכולתו שכרו כפול ומכופל וניצול מדינה של גיהנם. וכתב בס"ח סי' פ"ה וצדקתו עומדת לעד זה המזכה רבים כגון המלמד ליראי השם תיקון תפילין לתקן לאחרים ועיין בסימן ל"ט מתי אדם ראוי לכתוב תפילין: **[קד]** יקראנה היטב - שאם ימצא איזה אות חסר באיזה פרשה לא היא לבדה נפסלה אלא גם כל מה שאחריה משום שיהיו שלא כסדרן וכדלעיל בריש הסימן: **[קה]** קודם שיתחיל - אינו ר"ל

בתחלת הפרשה דוקא אלא קודם שיתחיל לכתוב בהפרשה: **[קו]** מה שכתב - באותה פרשה ולא השלפניה: **[קז]** על ידו - וכשטובל הקולמוס לכתוב בו את השם לא יתחיל לכתוב אותו מיד שלא יפסידנו ברבוי דיו או אולי יש עליו שער ולא יצא הכתב מיושר וגם משום שצריך לקדש הדיו שעל הקולמוס טרם שיכתוב השם לכן יכוין להניח אות אחת מלכתוב קודם השם ובאותו אות יתחיל לכתוב ואם לא עשה כן יחפש אחר אות או תג שצריכה דיו וימלאנה וכותב את השם ואם צריך דיו קודם שיגמור השם אז יטבול באותיות שלפני השם שהם לחים עדיין ויגמור השם אבל לא יטבול באותיות השם עצמן ויש מקילין לטבול באותיות השם עצמן דביזוי ליכא כיון שהוא כדי להשלים בו את השם. ואם האותיות שלפניו אינם לחין אזי יטבול מחדש ויחפש אחר אות או תג שצריכין דיו וכנ"ל וכ"ז הוא למצוה ולא לעיכובא בדיעבד: **[קח]** תקנה - בהשלמה ומיירי שמכאן עד סוף הפ' יש שמות שאינם נמחקין דאל"ה יגרוד עד סופה: **[קט]** בהוויתן יהו - פי' כסדר שנכתבות בתורה יהיו כתובין: **[קי]** אות אחת - ואם כתב תיבה יתירה יגררנה ויוכל להניח המקום חלק ^{[אם אין לו} אותיות מהתיבות שלפניה שיהיה יוכל להמשיכן במקום ההוא] ואין החלק פוסל כל שאין במקומו כשיעור הריוח שבין פרשה לפרשה שהוא כדי ט' אותיות. ולפעמים יש תקנה אפילו בזה כגון שיכול להמשיך האות מן התיבה שלפניה כדי למעט הרויח של ט' אותיות. ויותר מזה דבאופן זה שיפסל התפילין מחמת הרויח אז אפילו אם בסיום התיבה שלפניה יש שם ה"א או קו"ף יוכל להמשיך גגן כדי למעט הרויח ואע"פ שע"י ההמשכה לא יהיה הרגל של ה"א והקו"ף בסופה אין קפידא בדיעבד. וכתב הפמ"ג דבתיבה כפולה טוב יותר למחוק השניה דתיבה הראשונה כדין נכתב. ואם קודם הראשונה יש אות שיכול למושכו טוב יותר שימחוק תיבה הראשונה כדי לחוש אף לדעת ר"ת דשיעור פרשה הוא ג' אותיות: **[קיב]** שיגרור - ולא מיפסל הפרשה משום חק תוכות כיון שאינו עושה מעשה בגוף התיבות והאותיות: **[קיב]** נראה כב' תיבות - ופעמים שתיקון מועיל ע"י שיגררנה וימשיך האות שלפניה שתמלא מקומה כגון לאבותיך שכתב מלא וי"ו אחר הב' יגררנה וימשוך הב' שלפניה שתמלא מקומה. וכן אם התיקון תלוי בכ"ף או דל"ת או רי"ש שאפשר להמשיכן מעט למלא מקום אות היתרה שנגררה אבל אם האותיות שאפשר להמשיכן הן אחר האות היתרה שא"א להמשיכן לאחוריהן עד שיגרר מהם תחלה כגון שאר שכתוב בתורה שכתבה מלא וי"ו אחר האל"ף שא"א למשוך הרי"ש לאחריה עד שיגרר רגלה תחלה ונמצא שביטל צורתה וכשמתקנה אח"כ נמצא כותב שלא כסדרן ואין תקנה אח"כ יכול למלאות מקומו ע"י שיעבה קצת האות שלפניה ושלאחריה שאין בזה משום שינוי האות משא"כ כשהאותיות שאפשר להמשיכן הן לפני האות היתרה אזי אפשר להמשיכן הרבה מבלי שיגרע מהם כלום. אך יש להסתפק במצות הראשון שדינו להיות חסר וכתבו מלא ומחק אח"כ הוי"ו אם מועיל אריכת הצדי"ק למטה אח"כ או דילמא כל עוד שאינו מאריך האות למעלה נחשב כשני תיבות אע"פ שסמכה מלמטה וכן נתן שמשפטו להיות חסר וכן הוצאך אם כתבו מלא ביו"ד בין צדי"ק לאל"ף

בכל אלו יש להסתפק אם יש להם תיקון בהאריך האות שלפניו למטה ומ"מ כל שנראה כב' תיבות פסולה אבל אם בתחלת הכתיבה ממשיך רגל התחתון של הנו"ן והצד"י וכותב האות הסמוכה לתוכה כגון פני או ארצי כשר כיון דבתיבה אחת נכתבו ומ"מ לכתחלה אין נכון לעשות כן להבליע אות בתוך אות כי יש מחמירין בזה: **[ק"ג]** הגרר - הגרר מיקרי כשגררו משנתיבש והמחק מיקרי כשמחקו בעודו לח ומש"כ ולא ימחוק עצה טובה קמ"ל ועיין בפמ"ג שכתב דאם ישאר שום רושם דיו אפי' בדיעבד יש חשש בזה ואפילו תיבה בעלמא דלא אזכרה אסור לכתוב על מקום זה: **[ק"ד]** כל אות וכו' - סעיף זה יבואר בו דין שלא כסדרן וענינו ארוכין ואכלול בקצרה בדין זה יש בו ג' פרטים [א] אם יש קלקול באיזה אות בין שנעשה זה בעת הכתיבה או שנעשה לאחר הכתיבה [פמ"ג בפתיחה] אם נר' לעין כל שאין צורתו עליו כגון יו"ד שחסר לו רגלו הימני או שי"ן שחסר לו יו"ד אחד וכל כי האי גונא שחסר באות איזה דבר עד שעייז אין תמונתו עליו אפילו אין נדמה משום זה לאות אחר וכתב לפניו לא מהני ליה שום תיקון ואפילו אם אירע שהתינוק קראו לאות אפ"ה פסול משום שלא כסדרן וכ"ש אם עיי קלקולו וחסרונו נדמה לאות אחר כגון דלי"ת דומה לרי"ש או ב' דומה לכ' או חי"ת שברגל שמאלו יש הפסק בין הרגל להגג ונראה כה"א או צדי"ק שיש בו הפסק במקום נגיעת היו"ד לעצמותו ונראה לעין כל כיו"ד ונו"ן וכל כה"ג שאין משגיחין על התינוק ולא מהני ליה תיקון [ב] אם עיי קלקולו וחסרונו לא נפסד מצורתו לגמרי כגון שיש הפסק דק באיזה אות באמצעו ועדיין עיקר צורתו עליו או כגון שלא היו היודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן ורגלי התוי"ן נוגעים בגוף האות אם תינוק דלא חו"ט מכירם אף דלא מתכשר האות עייז משום דאין צורתו עליו בשלימות עכ"פ מהני זה דנשאר עליו עיקר צורתו לענין שיהא מותר לתקנו ולא יקרא שלא כסדרן. ויש עוד אופן שלישי שאע"פ שעיקר צורתו יש עליו ותינוק קוראו לאות אפ"ה לא מהני ליה שום תיקון כגון אות שנפסל באיזה דבר שתיקונו הוא לגרור מקצתו ולכותבו מחדש [כגון רגל הה"א והקו"ף שנגעו למעלה אפילו נגיעה דקה כחוט השערה שתיקונו הוא לגרור כל הרגל ולכותבו מחדש דלא מהני ליה הפרדה בעלמא משום חק תוכות וכן נגע רגל האל"ף בגג האל"ף וכה"ג וכנ"ל בסעיף י"ח] ואירע שקודם תיקונו כתב לפניו בזה לא יצויר שום תיקון דהא צריך לגרור כל מה שנכתב בפסול וא"כ מה שמתקנה אח"כ הוי שלא כסדרן. ועתה נתחיל לבאר בעזה"י את הסעיף. כל אות שהיא כתובה וכו' וה"ה אם נתקלקלה אח"כ: **[קטו]** ואין צורתה עליה - פי' שנראה לעין כל שאין צורתה עליה כלל ואף דבנגעה רגל האל"ף בגג האל"ף או פני האל"ף בגגו או רגל ה"א וקו"ף הנוגעין למעלה ניכר עליו עדיין עיקר צורת האות ותינוק יקראהו לאות אפ"ה כיון שפסול זה אין תיקונו כ"א עיי גרירת כל מה שנעשה בפסול וכנ"ל בסעיף י"ח ממילא נתבטל צורתו לגמרי ואם יתקנס אח"כ הוי שלא כסדרן: **[קטז]** רגל האל"ף - וה"ה כל הני דכתב רמ"א בהג"ה סוף סיי"ח הנ"ל: **[ק"ז]** נוגעים - אפילו נגיעה דקה כחוט השערה: **[ק"ח]** צד"י שכתב - פי' שחלק היו"ד מהנו"ן כ"כ עד שנראה כשני אותיות וכן בכל אינך לכן אפילו אם אירע דתינוק קראו כהלכתו אין יכול לתקן אח"כ שכיון שענינו רואות שיש להן צורת אותיות אחרות א"כ כשמתקנס אח"כ הרי זה כתיבה מחדש ושלא

כסדרן. וה"ה אפילו אם אין להם צורת אותיות אחרות רק שנראה לעין הכל שאין לה עיקר צורתה כגון יו"ד שלא עשה לה רגל הימיני או אל"ף שחסר לה היו"ד העליון וכל כה"ג אין יכול לתקנם אח"כ אבל אם לא עשה להיו"ד רגל שמאלי אף דאם ישאר כך פסול דאיננו יו"ד כראוי לפי דעת רוב הפוסקים כדלקמן בסי' ל"ו מ"מ כיון דיש לה עיקר צורתה דאפילו בלא עוקץ שם יו"ד עליה לכן יכול לתקנה ואין בזה משום שלא כסדרן: **ק"ט** עי"ן יו"ד - וה"ה מ"ם פתוחה שכתבו כ"ו בלי משיכת התג שביניהם: **קכ** או חי"ת שני זייני"ן - אפילו אם עשה חוטרע על גביהן רק שאין נוגעים זה לזה למעלה וניכר להדיא פרידתן ה"ז הפסידה עיקר צורתה שנראה כשני זייני"ן: **קכא** יודי"ן שעל האלפיי"ן - וה"ה אם היה הפסק באיזה אות באמצעו [פמ"ג בא"א בפת"ן]: **קכב** ותינוק וכו' - פי' לכן אפילו אם פרידתן ניכר להדיא [דהיינו תומ"י כשראה אותן] יכול לתקנם דהרי לא הפסיד עדיין האות עיקר צורתה מדקראה התינוק לאות [כן כתב הגרע"א בחידושי ודלא כפמ"ג שהחמיר בזה ועי"ן בבה"ל] אבל אם אין פרידתן ניכר להדיא עד שמסתכל בה אין צריך להראות להתינוק. ומ"מ אם אירע שהראה להתינוק ולא קרא לו אות הולכין אחריו להחמיר ואין יכול לתקן [כמו שכתב הפמ"ג]: **קכג** ויש מי שאומר - אין כאן מחלוקת רק חידוש דין: **קכד** להדיא - דאם היה ניכר להדיא ה"ז הפסידה עיקר צורתה וכמו שכתבנו בס"ק ק"כ: **קכה** מותר להדביקם - דאין התינוק מורגל בחי"ת כזה דאפילו המוכשר כתיקונו יקראו בו זייני"ן: **קכז** דבוקות - בין למעלה ובין למטה וה"מ שנדבקו בעת הכתיבה אבל אם נדבקו לאחר גמר הכתיבה אסור להפרידם ועי"ן בבה"ל: **קכז** להפרידם - ואין בו משום איסור מחיקה כיון שמתקן בזה וכ"ש אם היו דבוקות לאותיות אחרות דמותר להפריד האותיות האחרות מהם בכל גווני ובלבד שיזהר שלא יגע הסכין באותה נקודה אחרונה המדובקת עם השם [בה"ט בשם שכנה"ג ומ"ש בשעת הדחק זה אינו להמעין שם]: **קכח** שנמחקו קצת - פי' שהלך מעל האותיות קצת מראה הדיו שלהן. ואם בתחלת הכתיבה לא היה הדיו שחור אלא דומה ללבן שהוכחה מראיתו או לאדום וצריך להעביר עליהם קולמוס הוי שלא כסדרן אבל בהאי דהשו"ע לא מיקרי שלא כסדרן כיון שגם עכשיו הכתב הוא כשר ומה שמוסיף עליו אינו אלא משמרו שלא יתמחק יותר. בד"א כשמקצת צבע הדיו קיים אבל אם קפץ כל הדיו מהקלף ולא נשאר רק רושם אדמומית מהחלודה של הדיו כשמעביר קולמוס עליהן ה"ז כותב שלא כסדרן ולפיכך אם נקלף ממקצת אורך הוי"ו קצת דיו ונשאר רק רושם החלודה באותו מקום וצריכין להראותו להתינוק אם יש בחלק העליון שיעור וי"ו צריך לכסות החלק התחתון שלא יצרפיהו התינוק ודומיא דמה שכתבנו לעיל בס"ק מ"ח. ודע עוד דדעת הפמ"ג הוא דאפילו נשאר ממשות דיו רק שנקלף שחרות העליון ונשאר אדום הוה שלא כסדרן דאודם אין כשר לתפילין אבל החתם סופר בחיו"ד בסי' רנ"ו פליג עליו וסובר דאם השינוי לאדמומית הוא מחמת יושן הרי הוא כשר שהרי הוא נכתב בדיו ולהכי נאמרה ההלכה לכתוב בדיו להורות דצריכה היא רק להכתב בדיו וכך דרכו של רוב דיו לכשיזקין יכהה מראיתו ויתהפך קצת לאדמדם ונעשית

כעין מראה [שקורין בלי"א ברא"ן] מ"מ טוב להעבירו בקולמוס ואפילו בשמות הקדושים קרוב לודאי דמותר כדיו ע"ג דיו דאין כאן מחיקה ואם נשתנה לאודם ממש שאין כן דרכן של סתם דיו או אפילו רק לאדמומית רק שנשתנה מיד מהר לאחר הכתיבה אין תקנה לאותה ס"ת שנראה שאינו מחמת יושן ועל כרחך יש חסרון בעיקר הדיו שנעשית מסממנים אחרים וע"כ פסול מעיקרא כי לא נכתב בדיו ובשמות אסור להעביר עליו דיו וכו' עיי"ש שמאריך בכ"ז מילתא בטעמא: **[קכט]** שלא יכנס - אפילו כל שהוא ראש הלמ"ד בשורה שלמעלה הימנה וה"ה בד' פשוטה וכדומה שלא יכנס בשורה שלמטה באות ט' וע' וכדומה: **[קל]** באויר הה"א - וה"ה באויר אל"ף או תי"ו וכדומה וכ"ש שיזהר שלא יכנס באויר ד' או רי"ש שלא יראה כה"א וכדלקמיה: **[קלא]** או החי"ת - וה"ה אם נכנס ראש למ"ד לתוך אויר של כ' פשוטה וכדלקמיה בס"ק קל"ב [תשובת מהרי"מ מבריסק בסי' ח' עיי"ש וכן הקיל בזה הגאון רע"א בחידושיו בדיעבד]: **[קלב]** בלא נגיעה - דבנגיעה בלא"ה פסול משום חסרון הקפת גויל. ומשמע מלשון השו"ע דכתב שיש ליזהר דדוקא לכתחלה אבל לא לעיכובא בדיעבד וה"מ שלא נכנס בענין שיפסד צורת האות עיי"ז כגון שנכנס רק מעט אבל אם נכנס כ"כ בענין שנשתנה צורת האות שתינוק דלא חכים ולא טיפש אם נכסה לו שיטה התחתונה שלא יהא נראה רק ראש הלמ"ד ולא גוף הלמ"ד לא יכיר האות מה הוא הוי שינוי צורת האות ופסול [וגם לא יצוייר בו תיקון משום שלא כסדרן] וכ"ש אם נכנס ראש הלמ"ד בתוך חלל ד' או רי"ש ונראית כה"א דפסול ואינו מועיל בזה קריאת התינוק כהוגן שהרי עינינו רואות שנשתנה עיי"ז לאות אחר: **[קלג]** שגורות בפיו - דהיינו בעת שהוא מתחיל לכתוב מסתמא עדיין אין בקי בקריאתן בע"פ כראוי ובפרט במלא וחסר: **[קלד]** מתוך הכתב - או מפי מקריא כדי שלא יטעה. ואם מקצת הפרשה שגורה בפיו מותר לכתוב אותו מקצת בע"פ. ועיין בב"ח שכתב דמ"מ מצוה מן המובחר לכתוב בכל גווני מתוך הכתב: **[קלה]** יודע לקרות - דאל"ה בקל יכול לטעות ואינו מרגיש: **[קלו]** מתוך הכתב - משמע דכשכותב מתוך הכתב א"צ להוציא בפה ומיירי דוקא כששגורות לו ג"כ ואז לא חיישינן שמא יטעה [כן כתב המ"א וא"ר לתרץ דלא תקשה מהא להא דהי"ד בסי' רע"ד ס"ב ועיין בפמ"ג שכן כוונת המ"א] אבל הרבה מאחרונים חלקו ע"ז ופסקו דבכל גווני צריך להוציא התיבה מפיו קודם שיכתבנה והטעם כתב הב"ח דכך היא מצות כתיבת סת"מ כדי שתהא קדושת הבל קריאת כל תיבה ותיבה היוצא מפי הקורא נמשכת על האותיות כשכותב אותן בקלף וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אין נפסל בכל גווני אם לא טעה: **[קלז]** ע"פ שמקרא וכו' - ואפילו הוא שגור בפיו ג"כ: **[קלח]** ויקרא בפיו - כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה כדי שלא יטעה וכ"ש אם הוא כותב ע"פ בלי מקריא: **[קלט]** למעלה - מהשיטות כדי גגה של למ"ד וני"ל דהיינו מכתב בינוני אפילו הוא כותב רק כתב קטן [דהלא אמרו במנחות ל"א כמלא אטבא דספרי ופירשו הראשונים שהוא כדי לכתוב גגה של וכו' הני"ל ואם איתא דיש חילוק בזה איה שיעורם ואפשר לדחות בדוחק דהגמרא לא איירי רק בכותב כתב בינוני]: **[קמ]** פשוטה - ועוד משהו להקפת גוילם וטעם לכל זה כדי שכשיזדמן לו לכתבם שיהיה לו מקום לזה וי"א דצריך להניח עוד למעלה מגגה של למ"ד ולמטה מד' ונו"ן פשוטה כדי חצי ציפורן וזה רק לכתחלה: **[קמא]** כלל - רק משהו

להקפת גוילם: **קמב** קצת - היינו קצת יותר מהקפת גויל. ויש מחמירין דלכתחלה צריך בתחלה קלף כדי לגלול כל הפרשה כמו מזוזה: **קמג** אות - קטנה שהוא יו"ד ובדיעבד אין לפסול אא"כ נראית כתיבה אחת לתינוק דלא חו"ט: **קמד** שיטה - וי"א דאין צריך להניח אלא בס"ת וכן נהגו הסופרים שאין מדקדקין בזה: **קמה** חוט השערה - היינו רק לכתחלה אבל בדיעבד אין לפסול אא"כ נראית התיבה חלוקה לשתיים וכמו שנתבאר כ"ז ביו"ד בסי' רע"ז לענין ס"ת: **קמו** מעט חלק - אבל המ"א בשם כמה אחרונים והגר"א בביאורו הכריעו דאין צריך להניח חלק יותר מבין תיבה לתיבה באמצע פסוק [נדלא כמ"ש הש"ך ביו"ד רע"ד סק"ו ע"ש]: **קמז** ואחת יוצאת - ואפילו אות אחת משום זה אלי ואנוהו: **קמח** ג' אותיות - מדלא חילק משמע דאפילו אם אלו הג' אותיות הם מיעוט התיבה אסור וביו"ד סימן רע"ג פסק כהרמב"ם דלא קפדינן אלא שלא יכתוב רוב התיבה חוץ לשיטה ואם התיבה בת ח' אותיות מותר לכתוב החציה חוץ לשיטה ועיין בש"ך שם שכתב שיש להחמיר כהך דהכא ועיין בא"ר שדעתו דעכ"פ בתפילין שהגליונות קצרים יש להחמיר: **קמט** ואם כתבם - בין שהיה הבליטה בתחלת השיטה או בסופה: **קנ** לא פסל - ואפילו אם כתב תיבה שלמה חוץ לשיטה כל שניכר שהיא נקריית עם אותה השיטה ולא עם העמוד האחר שבצדה: **קנא** תיבה אחת - ואם התיבה היא בת שלש מותר לכתוב ממנה שתי אותיות חוץ לשיטה אף שהם רוב התיבה יו"ד סימן רע"ג ועיין בבה"ל: **קנב** אותיות השם - אפילו שאר שמות שאינם נמחקין: **קנג** צריך וכו' - המ"א בשם הגאון מהר"ר יצחק מפוזנא [וכן הע"ת והא"ר וכמה מהאחרונים] אסיק דדוקא לכתחלה אבל בדיעבד אין להחמיר ומ"מ אם אירע כן בס"ת הורה למחוק כל השורות העליונות אם אין בהם שום שם משמות שאינם נמחקין ולמשוך אותם שיהיו שוות עם השם דמאחר דאפשר לתקוני לא מיקרי דיעבד אבל אם היה שם למעלה איזה שם או בתפילין ומזוזות דא"א למחוק משום שלא כסדרן כשר כך בלי תיקון ויש מחמירין אפילו בדיעבד והסכים עמהם הגרע"א והדה"ח. אך אם בשורות העליונות אות האחרון ב' ד' ר' וכדומה שיכול למושכן כולהו מודו דבין בס"ת ובין בתו"מ ימשוך אותן כדי שיהיו שוות עם האות מהשם שיצא חוץ לשיטה ואין בזה משום שלא כסדרן. וכן אם לא כתב עוד רק שורה אחת ובשורה שניה משך השם חוץ לשיטה יעשה שרטוטים אחרים וימשכם שיהיו ארוכים עד סוף השם ובשביל שורה הראשונה אין קפידא. ודע עוד דבאותיות הנטפלות להשם הסכמת אחרונים דאין להחמיר בדיעבד ביוצא חוץ לשיטה: **קנד** מהם כלל - אפילו אות אחת ואפשר דאף רובו ככולו אבל מקצת האות לית לן בה ואם יצא השם כולו חוץ לגליון העמוד כשר בדיעבד ואינו דומה ליוצא אות אחד חוץ לשיטה דמה שיוצא לחוץ הוא חשוב כתליה וקי"ל ביו"ד רע"ו דמקצת השם אין תולין משא"כ בזה כן כתב הבני יונה והגרע"א בחידושו בס"י זה מחמיר גם בזה עיי"ש אבל בביאור הגר"א מוכח בהדיא כהבני יונה להקל: **קנה** כל פרשיותיה - ר"ל מהתפילין של יד הואיל והן נכתבות בקלף אחד ושייך בהן פתוחה וסתומה דהיינו שכשמניח מקום חלק בסוף שיטה אחרונה של פרשה

ראשונה כדי ט' אותיות ומתחיל פרשה שלאחריה בראש השיטה בדף הב' הרי פרשה שלאחריה נקרא פתוחה כמו שבס"ת נקראת פרשה המתחלת בראש השיטה פרשה פתוחה לכו"ע כשיש ריוח כדי ט' אותיות לפני בשיטה הקודמת לה או בסוף שיטה אחרונה שבדף הקודם אבל בתש"ר שהפרשיות נכתבין על ד' קלפים אין להקפיד בהן בפתוחות וסתומות אך נהגו לכתחלה להקפיד בזה כ"כ האחרונים ועיין בבה"ל במה שכי בשם הפמ"ג בזה: **{קנו}** פתוחות חוץ וכו' - מפני שג' ראשונות שהם קדש והיה כי יביאך שמע הם פתוחות בתורה ופרשת והיה אם שמוע סתומה לפיכך צריך לכתוב בתפילין ג"כ ככה. דהיינו שיניח מקום חלק כדי ט' אותיות בסוף שיטה אחרונה שבפ' קדש כדי שבפ' והיה כי יביאך שיתחיל בראש השיטה הא' שבדף הב' תהיה הפרשה פתוחה כמו שהיא בתורה וכן אחר פ' והיה כי יביאך כדי שפי' שמע תהיה פתוחה אבל פ' והיה אם שמוע יעשה סתומה ואופן סתימתה יבואר לקמיה. ופרשת קדש אף דבתורה היא פתוחה מחמת שהוא מפסיק בריוח ט' אותיות בשורה הקודמת לה וכאן אין שייך זה דהיא פרשה ראשונה מ"מ כיון שהוא מתחילה בראש שיטה ואין כתוב לפני כלום היא נקראת פתוחה דאין כתב אחר סותמה: **{קנז}** ואם שינה - בין שעשאה מסתומה פתוחה או מפתוחה סתומה: **{קנח}** ויש מכשירין - ר"ל בדיעבד וטעמם שאף שבתורה פ' והיה אם שמוע היא סתומה מ"מ כיון שבתורה אינה סמוכה כלל לפרשת שמע אין זה נחשב שינוי מה שהריוח שבינה לפרשת שמע הוא פתוח ולא סתום כמו שסתום הריוח שלפניה בתורה כיון שגם בתורה יש בינה לפרשת שמע שבתורה ריוח הרבה פתוח וכן הסכימו האחרונים: **{קנט}** בכולם פתוחות - ולהיפך אם עשה איזו פרשה מהשלש פרשיות סתומה לכו"ע פסול כ"כ האחרונים עוד כתבו דדוקא אם עשה לפרשת והיה א"ש פרשה פתוחה כשר לדעה זו אבל אם אין לפני ריוח כלל בינה לפרשת שמע לא בדף שלה ולא בדף של פרשת שמע דהיינו שהתחיל אותה בראש שיטה העליונה שבדף ולא הניח ריוח כלל לפני באותה שיטה ולא בסוף שיטה של פ' שמע או שהניח ריוח ואין בו כשיעור ריוח שבין פרשה לפרשה דהיינו כדי לכתוב ט' אותיות ה"ז נחשב שינוי גמור ממה שהיא כתובה בתורה ופסול לכו"ע אפילו בפרשה זו. ובסוף פרשת והיה א"ש אין צריך להניח שום ריוח וכן נוהגין לסיים על הארץ בסוף שיטה התחתונה: **{קס}** ובמדינות אלו וכו' - ואף דלכתחלה מצוה לעשות אותה סתומה גם להיש מכשירים וא"כ המנהג הזה הוא שלא כהוגן מ"מ העתיקו הרמ"א דכיון שהעיקר הוא שבדיעבד כשר בכל ענין וא"א לעשותה סתומה לד"ה יש להחזיק בהמנהג הזה כדי שלא להוציא לעז על הראשונים וכ"כ הרמ"א בשם הל"ח אבל מדברי הלבוש והגר"א משמע שיותר טוב לעשות כמה שכתוב בשו"ע: **{קסא}** נוהגים אף וכו' - וכן בתפילין של ר"ת יעשה ג"כ כולם פתוחות ואף שכותב והיה א"ש אחר שמע כדלקמן בסימן ל"ד במ"ב סק"ג יניח כשיעור ט' אותיות אחר על הארץ וכשכותב פרשת שמע מתחיל בתחלת העמוד בראש השיטה: **{קסב}** מתחילין בראש וכו' - דזה עושה אותה לפתוחה לכו"ע כשהשאיר חלק כדי ט' אותיות בסוף שיטה התחתונה בעמוד הקודם ואם לא התחיל בראש השיטה אלא הניח מעט

ריוח אפילו פחות מט' אותיות הרי פרשה זו נקראת סתומה להרמב"ם
ופסולה אפילו דיעבד ובפמ"ג [אות כ"ו] כתב דאפי' אם לא המשיך לפניו
בראש קדש או והיה כ"י או שמע רק אות אחת או שתיים ג"כ י"ל דפסול
וצ"ע בזה ובספר מאמר מרדכי משמע דאין להחמיר בזה בדיעבד ועכ"פ
לכתחלה יש ליזהר בזה מאוד [ואם השאיר כשיעור תיבת אשר נ"ל דיש להחמיר אפילו
בדיעבד דהרי בשיעור זה בוודאי יש כששה אותיות קטנות ויותר וכמו שכתב המחמ"ש והרי לדעת
הט"ז מצטרף מדינא לכו"ע להקרא סתומה אפילו לא היה הריוח שלמעלה ולמטה רק כשיעור ט'
אותיות קטנות ע"י צירוף וכמו שכתב הפמ"ג הרי דמה שכתב הרמב"ם ויניח מעט ריוח וכו' הוא
שיעור קטן מאוד] ע"כ אם רואה שהתחיל הפרשה אפילו אות אחת לפניו
שלא במקום ששירטט מתחילה יראה לעשות גם שאר השורות באופן זה:
[קסג] ט' אותיות - כתבו האחרונים דלכתחילה צריך להניח כדי ג'
תיבות אשר ע"כ צריך להניח ג"כ ריוח מלא ב' אותיות קטנות מלבד הט'
אותיות דהא בין תיבה לתיבה צריך להניח מלא אות קטנה ובדיעבד יש
להקל כשמניח רק כמלא ט' אותיות קטנות [דהיינו יודי"ן] וכמשמעות השו"ע
כאן וכתב הפמ"ג דמשערין הריוח של הט' אותיות כפי אותו הכתב וכל
השיעור הזה הוא בין לפתוחה או לסתומה: **[קסד]** סתומה לדעת
הרמב"ם - ואף דלדעת הרא"ש היא פתוחה מ"מ אנו עושין כך כי א"א
לעשות בתפילין צורת סתומה שיצא בה אליבא דכו"ע כי סתומה שאנו
נוהגין לעשות בס"ת דהיינו שמסיים הפרשה שלפניה באמצע שיטה
ומפסיק כדי ט' אותיות ואח"כ מתחיל הפרשה שאחריה ג"כ באותה
השיטה והיא נקראת סתומה אליבא דכו"ע דסתומה מלפניה ומלאחריה
וא"א לעשותה פה בתפילין דכל פרשה הוא בעמוד אחר וכן אם ירצה
להניח שיטה אחת חלק בתחלת פרשת והיה א"ש ולהתחילה בראש שיטה
שנייה זה ג"כ איננה סתומה לכו"ע דהיא רק להרא"ש ולא להרמב"ם
דלדידה היא פתוחה וכיון שא"א לעשותה סתומה לד"ה נהגו כהרמב"ם
לפי שכן עיקר אף בס"ת אם א"א לעשות לד"ה כמ"ש ביו"ד סימן ער"ה.
ובט"ז המציא עצה לעשותה סתומה שיצא אליבא דכו"ע דהיינו שבפרשה
או"ב יעשה הכל כמו שכתוב בשו"ע רק שבפרשה שמע בסופה יניח ריוח
פחות מכדי ט' אותיות קטנות וכן יניח ריוח פחות מט' אותיות קטנות
בתחלת פרשת והיה א"ש דע"ז שאין לה ט' אותיות במקום אחד כ"א
ע"י צירוף היא נקראת סתומה לכו"ע וכ"כ בתשובת הרמ"ע מפאנו
ובביאור הגר"א וכן משמע מפמ"ג שגם הוא נהג לעשות כן. ודע דבדיעבד
אפילו אם שייר ריוח כט' אותיות גדולות מכל צד ג"כ כשר דלהרמב"ם
היא סתומה ולהרא"ש היא פתוחה וכתבנו לעיל בס"ק קנ"ח בשם
האחרוני' דהסכימו דהלכה כה"ש מכשירין הנ"ל ויש מהגדולים שנהגו
לעשות כן לכתחילה ונהרא נהרא ופשטיה ועיין בבה"ל: **[קסה]** עור
הבתים - וה"ה עור התיתורא והמעברתא כיון שמחובר ותפור בהבתים:
[קסו] טהורים - דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך וכיון
דאות שי"ן שהוא מרמז על שם שדי נקמט בעור התפילין הוא בכלל תורת
ה'. ואין חילוק בין הש"ר או הש"י: **[קסז]** מקלף - ואע"פ שהוא דק שפיר
מיקרי עור: **[קסח]** שליל - דגם עורו נקרא עור ואע"ג דהוא נקרא בשר
לענין טומאה מ"מ לא גרע מעור עוף: **[קסט]** לעשותן מקלף - רק
שישחירם דרצועות שחורות הלמ"מ: **[קע]** מעובד לשמו - ואם העיבוד

היה רק לרצועות לא מהני להבתים דקדושתן חמורה: **קעא** היכא דאפשר - כי הרמב"ם ס"ל דלא בעי כלל עיבוד עור הבתים דאדרבה יותר חזק הוא כשלא נתעבד משום הכי כשר אפילו עור שאינו מעובד כלל וכ"ש דלא בעי עיבוד לשמה ורוב הפוסקים חולקים עליו ומצרכי עיבוד וגם לשמה ופסק השו"ע דהיכא דאפשר בעי לשמה אבל היכא דלא אפשר למצוא חיפוי הבתים מעור המעובד לשמה מותר לסמוך על דברי הרמב"ם מלהתבטל ממצות תפילין וכשימצא אח"כ מעור המעובד לשמה יגנוז הבתים אלו ויעשה מעור המעובד לשמה ונחלקו האחרונים אם לע"ע יניחם בברכה או בלא ברכה והברכי יוסף הסכים להמ"א דיוכל לברך ועיין בבה"ל: **קעב** מעור אחד - וחתיכת עור תפורים יחד מצדד המ"א דחשובים כעור אחד וכ"כ בתשובת ח"ס או"ח סימן ה' שיש להקל בתפורות ואם היו רק דבוקות בדבק מחמיר שם אבל בח"א משמע דה"ה אם הם דבוקות בדבק וכן משמע באו"ז וכן נתפשט עתה המנהג במדינותינו ומ"מ לכתחילה ראוי ונכון לעשותו מעור אחד ממש כי יש מחמירין וסוברין דלא מהני בחתיכות תפורות יחד או מדובקות בדבק ועיין בח"א דעכ"פ צריכין שיהיו הד' בתים פרודות זה מזה ולא יהיו מדובקין ולא כמו שעושין הסופרים שמדבקין ע"י דבק רק שלמעלה עושין סימנים כמו חריץ בעלמא דצ"ע אם להכשיר אפילו בדיעבד דמ"מ אם אנו חושבין ע"י דיבוק עור אחד א"כ אין לנו אלא בית אחת ובתוכו ד' מחיצות דפסול ואם אין הדבק עושה עור אחד ויש כאן ד' בתים עם ד' חריצים דהדיבוק כנפרד דמי א"כ התפילין גופיהו נעשו משתי עורות ופסולים ובאמת טוב הוא שאפילו העושין מעור אחד ממש יהיו תפיליהן פרודות דשמא הדיבוק חבור וכן התפילין של הגר"א היו פרודות ועיין בבה"ל: **קעג** שיהיו מרובעות - ואם לא עשה מרובעות מעכב בדיעבד [הרמב"ם פ"ג מהלכות תפילין ע"ש] ומ"מ אם אין לו תפילין אחרים יניחם לע"ע בלא ברכה וכשיזדמן לו תפילין אחרים יניחם ועיין בבה"ל: **קעד** שיהיו ריבוען - של התפירות ונ"ל פשוט דצריך להיות התפירות מרובע בין למעלה ובין למטה ואף דלא ברירא לי לענין דיעבד מ"מ לכתחילה בודאי יש לזוהר בזה: **קעה** כדי שיהי' וכו' - פי' בריבוע גמור שארכו כרחבו ממש שיערו חכמים כל השיעור שיש לו יש לו באלכסון ב' חומשים נוסף על אותו השיעור וגם כאן צריך שיהיה מרובע ממש אבל אם לא יהיה מרובע ממש לא יהיה באלכסון שלו כשיעור ב' חומשים תוספות אלא שיעור אחר. וע"כ ימדדנו בד' קוים וידע אם הוא מרובע דהיינו תחלה ימדוד קו אחד באורך וקו אחד ברוחב שיהי' שוה אך שמא באמצעו שוה ובצדדיו מתמעט לכן ימדדנו עוד בשני קוים באלכסונו שיהיו שוים ב' קוי האלכסון ג"כ: **קעו** וצריך לרבע וכו' - וגם זה הוא מהלמ"מ לדעת רוב הפוסקים. וגם זה הוא בריבוע גמור כמו בהתפירה ואף דמרובע ממש במלאכת הבתים דהיינו שיהיה בתכלית הצמצום הוא כמעט מן הנמנע מ"מ כל מה דאפשר לו לאדם לעשות בענין זה בודאי חייב הוא לעשות ועיין בע"ד: **קעז** מושבן - והוא התיתורא דהיינו שיחתוך המעברתא מבי' צדדיו כדי שיהא ניכר ריבוע התיתורא וכדלקמן בסמ"ד. וצריך להשגיח מאד ע"ז כי כל זה מעכב אפילו בדיעבד וגם יש להשגיח בענין

התפירה כי מחמת שהסופרים עושין נקבים גדולים קצת נמשך החוט לצדדין ועי"ז אין התפירות שוות בריבוע זה נכנס וזה יוצא. והתיתורא צריכה להיות מרובע בין מלמעלה ובין מלמטה ועכשיו בעו"ה הרבה שאין משגיחין על תפיליהן שיהיו מרובעין כדין אפילו המדקדקין במצות יש שאין משגיחין כ"א על ראש הבתים שיהיו מרובעין ואין משגיחין על התיתורא ועל התפירות שהוא ג"כ מעיקר הדין והוא דבר הנקל לתקן: **[קעת]** וגם הבתים - דלא כמו שנוהגין קצת לעשות של יד עגולה בראשו רק שמרבע התיתורא מלמטה אלא בין הש"י ובין הש"ר יהיו מרובעים. והכוונה בהש"ר כשהארבעה בתים יחד יהיו מרובעים ולא כל אחד בפני עצמו. וריבוע הבתים צ"ל בכל משך גובהן וגם הריבוע יהיה ע"י הבתים עצמן ולא ע"י ד"א שמטיח עליהם ועיין לקמן ס"ק קפ"ה: **[קעט]** נתקלקל ריבוען - כגון שנתעקמו הבתים זה פונה למזרח וזה למערב או שנתקלקל חודי הבתים לגמרי עד שנעשה עגול או שנתקלקל התיתורא או התפירה עד שאבדו ריבוען: **[קפ]** יש מי שאומר - אין חולק בזה ודרך המחבר כן בהרבה מקומות וכמש"כ לעיל בס"ק קכ"ג: **[קפא]** שצריך לרבען - דכיון דריבוען הוא הלמ"מ בכל שעתא בעינן שיהיו מרובעין ומ"מ אין צריך למודדן בכל יום אם ריבועים קיים שמעמידים אותם על חזקתם אם לא שרואה שנתקלקל ואם נתעקם התיתורא אף שבעצם הוא מרובע רק מחמת התעקמות התיתורא נראית כמו שאינו מרובע יחזור ויתקן: **[קפב]** ויעשה - ובדיעבד אפילו אחד רחב מחבירו כשר: **[קפג]** הבתים - וכ"ש שידקדק שהשי"ן יהיה שחור ולפעמים מחמת רוב יושנו נקלף ממנו השחרות: **[קפד]** מצוה וכו' - משמע דבדיעבד אינו לעיכובא ויש פוסקים דס"ל דהוא הלמ"מ כמו הרצועות ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד ובביאור הגר"א משמע שהוא מצדד כן להלכה וכן בישועות יעקב וכן משמע בא"ר ובשכנה"ג דיש להחמיר אם לא במקום דלא אפשר יש לסמוך אדברי המקילין כדי שלא להתבטל ממצות תפילין: **[קפה]** שחור - והשחרות טוב יותר שיהיה בצבע שחור שאין בו ממש כלל והתפילין יהיו שחורים רק בחזותא בעלמא ומ"מ המשחירין במין גלאנ"ץ שא"א לקלפו אע"פ שיכולין להסיר מן הקלף ע"י פירורין דקין אין להחמיר בדיעבד ועיין במה שכי' בסעיף מ"ח בבה"ל בשם הפמ"ג שדעתו ג"כ דאין להחמיר בזה אכן מה שחדשו סופרי זמנינו שמשחירין בטיחה שיכולין לקלוף בשלימות מכל צד מן התפילין וצורתו כמו נייר שחור זהו פסול [מספר נשמת אדם ושהסכים אתו הגאון בעל בית מאיר דלא כנב"י עיי"ש]: **[קפו]** סי' ל"ג - בס"ד בהג"ה ועיי"ש במ"ב דהרמ"א קאזיל לשיטת המחבר הכא דהוא רק מצוה בעלמא ולפי מה שכי' באות קפ"ד יש לעיין בזה: **[קפז]** והוא שיהיה וכו' - אבל אם אינו ניכר מבחוץ אף שמבפנים יש ד' בתים וכל פרשה ופרשה מונחת בית בפ"ע לא מהני: **[קפת]** ניכר החריץ - אבל שריטה או רשימה בעלמא לא מהני כלל כי עכ"פ צריך הבדל מעט בין הבתים שיהיו החריצין ניכרים ממש וכן הח"א מיאן במעשה הסופרים שמדבקין הבתים וטחין את כל הבית בטיח או בגלאנ"ץ רק שעושין רושם בהגלאנ"ץ ומה גם דלכתחלה בעינן שיהי' החריץ מגיע עד למטה ועיין בבה"ל וכ"ש הסופרים שתולין עור על

הד' בתים ורושמין בו חריצין בסכין שתהיה נראה כארבעה בתים דפסול דעי"ז נעשה תפילה של יד: [\[קפט\]](#) אורך ורוחב - ומ"מ נכון לחוש לדברי הגאונים שסוברין שלכתחילה לא יעשה אותן קטנים מאצבעיים על אצבעיים והיינו עם התיתורא ועיין בע"ת שכתב דאם אין מחזיק עם התיתורא רק כאצבע על אצבע אפילו בדיעבד פסול וכן פסק בספר ביאור מרדכי ועיין בספר א"ר שלמד עליהם זכות ומ"מ סיים דכל בעל נפש יזהר לעשות התיתורא רחב ב' אצבעיים ולבד כל אלו מצוי מאוד באלו התפילין הקטנים שפרשיותיהן גרועות עד מאד מצד דחק המקום כאשר בעיני ראיתי הרבה מהם ע"כ השומר נפשו ישמור מהם: [\[קצ\]](#) הלמ"מ - ואם נתקלקל השי"ן ואינו ניכר צריך לתקנו מחדש דומיא דאם נתקלקל ריבוע המבואר בסמוך: [\[קצא\]](#) כמין שי"ן - ומשמע באחרונים דתמונת שיני"ן שלנו שאנו עושין בתפילין די דלא בעינן דוקא כתב סת"מ ממש אלא דוגמא ומנהג סופרים כהיום באיזה מקומות להדר ולעשותן בכתב אשורית ממש: [\[קצב\]](#) בולטת וכו' - ואם עשה השי"ן בקלף אחר והדביק בדבק על הבית פסול: [\[קצג\]](#) מקמט העור - דהיינו שמקמט העור במלקט ע"י כפילה שכופל מהעור עד שנעשו סעיפי השי"ן. ולעשותן ע"י דפוס דהיינו שעל הדפוס חקוק שי"ן בולטת ודוחק הדפוס בעור הבית ונעשה תואר שי"ן עיין בט"ז ומ"א דמשמע דלכתחילה טוב למנוע מזה ובכנה"ג בשם תשובת הרמ"ע כתב דזהו יותר הידור וכן המנהג פשוט כהיום לעשותן בדפוס מפני שע"ז יש לה תואר שי"ן בחוליותיה וזיונה יותר משי"ן המקומטת מהעור: [\[קצד\]](#) של ימין המניח - ואין חילוק בזה בין איטר לאחר דבתר ימין ושמאל דעלמא אזלינן: [\[קצה\]](#) אינו נפסל - אבל אם עשה בשני הצדדים רק שי"ן של שלשה ראשים או ארבע פסול וכ"ש אם חיסר לגמרי שי"ן אחד: [\[קצו\]](#) של שי"ן - בין דימין ובין דשמאל: [\[קצז\]](#) יגיע וכו' - דהיינו עד התיתורא ממש ובדיעבד כשר אפילו לא הגיע כל שיש צורת השי"ן עליו: [\[קצח\]](#) היו"ד שבשי"ן - יש מהגדולים שמחלקין בין שי"ן הימיני להשמאלי שבשמאלי אדרבה ידקדק שלא יגעו היודי"ן בשולי השי"ן למטה אבל המ"א פסק דאין לחלק בין הימיני להשמאלי ובהשמאלי בעינן ששני היודי"ן יהיו נוגעין למטה בשוליה וכ"כ הפמ"ג דכן ראוי לעשות וכ"כ בברכי יוסף בשם מהר"י עיי"ש וכ"פ שארי אחרונים עוד כתב הפמ"ג דיראה שיהיה על השיני"ן צורת יודי"ן לא קוין פשוטין בעלמא: [\[קצט\]](#) ליגע למטה - דבלא"ה אין שם שי"ן עליו ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד ובשי"ן השמאלי אם אחד נוגע ואחד אינו נוגע פסול ועיין בבה"ל: [\[ר\]](#) שגם שולי השי"ן - ר"ל חודיהן של השיני"ן והטעם דצריך שיהא כל השי"ן נראה ולקיים מה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וא"ר אלעזר אלו תפילין שבראש שם ה' נקרא ר"ת שי"ן ובדיעבד אם נכנס מעט לתוך התיתורא עד שאין לו עי"ז תמונת שי"ן כראוי צ"ע ועיין בבה"ל: [\[רא\]](#) שישים וכו' - ואפילו לדעת הסוברים דהבתים צריכים להיות כולם מעור אחד ממש מ"מ לא בעינן שיהא התיתורא והמעברתא עם הבתים מעור אחד אלא אפילו אם הוא עור בפני עצמו כשר וזהו שכתב המחבר שישים וכו'. ומ"מ אם באפשרי טוב להדר גם בזה לצאת דעת המחמירין בזה ועיין בבה"ל: [\[רב\]](#) יהא ארוך

- ואם נפסקה מותר לתופרה: **[רג]** שיהא ניכר - כי גם התיתורא צריכה מדין להיות מרובע וכמו שכתבנו למעלה בסעיף ל"ט: **[רד]** מסופה לתחלתה - בעת שנותנה לביתה כמו מזוזה שנגללת מאחד כלפי שמע ולא להיפך מטעם שנתבאר ביו"ד ס"י רפ"ח: **[רה]** וכורכס וכו' - ר"ל לכתחלה אבל אם לא כרכס כשר בדיעבד אם אין לו אחרים ועיין במחצית השקל ובבה"ל: **[רו]** בקלף קטן - וה"ה בחתיכת בגד אם אין לו קלף [פמ"ג] ועיין בביאור הגר"א: **[רי]** בקלף כשר - ר"ל אבל לא מבהמה וחיה טמאה אבל במטלית גם לדיעה זו שפיר דמי ועיין בב"י שכתב בטעם הדבר דכיון שהוא מביא קלף צריך להיות דוקא מן המותר לפיך כמו לבתים ולרצועות ובביאור הגר"א מפקפק בדין זה: **[רח]** והלמ"מ - לכן אם לא כרך השיער עליה פסול אף שכרך עליה קלף: **[רט]** ונוהגין לכרוך וכו' - כי י"א שיכרוך השער על גוף הפרשה ואח"כ יכרוך הקלף למעלה וי"א להיפך לכך נוהגין לקיים דברי שניהם ועיין בביאור הגר"א שכתב דמדינא אין קפידא איזו קודם: **[רי]** של עגל - כדי שיזכור מעשה עגל ולא יחטא וגם כדי לכפר על עון זה וכתב הא"ר דמזה הטעם טוב לעשות כל תיקון תפילין מעור עגל ולאפוקי מאותן שעושין הרצועות מעור תייש: **[ריא]** קצת שער - עיין במ"א ועיין בחידושי רע"א שהסכים ששער היוצא יהיה פחות מאורך שעורה: **[ריב]** חוץ לבתים - י"א שיהיה אצל הבית שמונח בו פרשת קדש וי"א אצל והיה א"ש וטוב שיצא מפרשת והיה א"ש בצד הפונה לפרשת קדש: **[ריג]** זקופה - כדרך קריאתה וכדרך שמעמידין ס"ת בהיכל ובדיעבד אם נתנה שם מושכת אין לפסול התפילין בשביל זה כ"כ הב"י בשם הר"י בן חביב וכ"כ הב"ח ועיין במ"א ונראה דמ"מ על להבא צריך לתקן דהיינו שיוציאם ויניחם כהלכה: **[ריד]** לצד פה - דאל"ה יעמדו האותיות הפוכות נגד הקורא: **[רטו]** כהלכתן - שהרי מצינו שסדר הנחתן בבתים ג"כ הם מסודרים לפני ימין הקורא אשר הוא עומד נגד המניח שיהיה קורא כסדר מתחלה פ' קדש של ימינו ואח"כ פ' והיה כ"י ושאר הפרשיות כמשי"כ בסי' ל"ד ע"כ צריך להיות סוף הגלילה שהוא ראש הפרשה ג"כ מצד ימין נגדו: **[רטז]** אפי' אין וכו' - ר"ל וכ"ש כשיש ריוח בין הפרשיות שיוכל לחתכם וישתייר כדי היקף גויל לכל אחת דשפיר דמי אף דבעת הכתיבה כתבן בקלף אחד וכתבו האחרונים אע"ג דכשאין ריוח ביניהם יהיה מוכרח להניח כל פרשה בביתה שלא בזקיפה אפ"ה כשר כי הזקיפה אינה אלא למצוה [כן מתבאר הפירוש לפי משי"כ הב"י בשם מהר"א ומהר"י בן חביב וכן הסכים הב"ח ועיין במ"א בשם הד"מ]: **[ריז]** או משיחה - ר"ל דכיון שכתב הפרשיות בעור אחד צריך להפסיק בחוט או משיחה או בגיד כמו שאנו נוהגין בין בית לבית כדי לתת היכר שהבתים מובדלים אבל בכתב הפרשיות על ד' עורות א"צ לתת כלום בין בית לבית ויש פוסקים דבכל גווני צריך לתת הבדל בין הבתים וכן יש לנהוג כמו שכתב המחבר לקמן בסעיף נ"א ויעביר חוט וכו' ומ"מ לענין דיעבד כתב ה"ט"ז דאינו מעכב שם שהעיקר כסברא הראשונה: **[ריח]** בארבעה בתים - וכ"ש אם הניחם בבית אחד דטפי עדיף: **[ריט]** והמנהג וכו' - ר"ל אם הניחם בבית אחד אף דבודאי יצא מ"מ לכתחלה מצוה לדבקם. כתבו האחרונים דאף שלכתחלה מצוה

לכתוב הדי פרשיות של יד בקלף אחד מ"מ אם כבר כתב בדי קלפים חשוב כדיעבד ומותר להניחם לכתחלה אם מדביקם מקודם ואם נמצא טעות בפרשה רביעית מותר לכותבה בקלף לבד אפילו לכתחלה ולהדביקה דזה הוי כדיעבד: **[רכב]** דבק כשר - ר"ל מבהמה טהורה. וכתב בפמ"ג דזה רק למצוה אבל לא לעיכובא כיון דהדיבוק אינו מעכב ממילא אין קפידא במה מדבק: **[רכא]** או בעור - פי' שעשה עור מתחלה מבהמה טהורה ואח"כ ציפה על אותו עור מבהמה טמאה אפי"ה פסולים ואפילו חתך במקום השיני"ן שהשי"ן נראה [פמ"ג] ועיין בבה"ל: **[רכב]** בגידי בהמה - ולוקחין מהעקב שהם לבנים ואם הם קשים מרככים באבנים עד שיעשו כפשתן וטווין אותם ושוזרין אותם ודעת המ"א בסוף ס"ק ס"ו דבעינן בזה הטוייה לשמה והא"ר ופמ"ג מפקפקין בזה: **[רכג]** טהורים - אפילו מנבילות וטריפות שלהם: **[רכד]** בגידי שור - ואם אין לו יקח מגידי בהמה דקה אבל מטמאה אפילו כדיעבד פסול וצ"ע אם מותר לתפור בגיד הנשה [אחרונים]: **[רכה]** דחיישינן וכו' - ודוקא כשהוא הולך לבתי הנכרים לקנות מהם גידין וגם ידוע לו שמקצת מן הנכרים הנוטלין הגידין מבהמה טמאה לכן אע"פ שהרוב נוטלין מטהורה כיון שהוא הולך אצל נכרי בשעה שהם קבועין בבתיהם אין הולכין אחר הרוב שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אבל אם העו"ג הביא לשוק מותר לקנות ממנו שכיון שפירש מקביעותו אמרינן כל דפריש מרובא פריש אם לא שמוכרין שם בשוק בחנויות אז חוזרין לקביעותן וכן אם אין ידוע שמקצתן נוטלין אותן מבהמה טמאה ג"כ מותר לקנות מהם בכל ענין שרוב גידין הם מבהמות טהורות אך כ"ז בגידין שאינן טויין אבל בגידין טויין דעת המ"א דאסור לקנות מהם אפילו הוא יודע שהם מבהמה טהורה שכיון שהוא הלמ"מ צריך שתהיה עשייתן לשמה וטויית הגידין זו היא עשייתן ונכרים לאו בני לשמה נינהו וכבר כתבנו דהא"ר ופמ"ג מפקפקים אי בעי כלל בזה טוייה לשמה: **[רכו]** בטאליאדור"ש - הם חוטינן הנעשים מן הקלף ובמקום הדחק ס"ל כיון דמינו הוא הם כגידין עצמן וכשרים לתפור בהם סת"ם: **[רכז]** עד שיזדמנו - כדי שלא להתבטל ממצות תפילין וכשיזדמן לו גידים יתירם ויתפור בגידים ויש מאחרונים שחוששין שלא לצאת בהם אפילו בשעת הדחק שהרי הלמ"מ הוא גידין והטאליאדור"ש עור הוא הקלף ועור לתפירה לא שמענו ולפי"ז אם אין לו גידים אחרים עכ"פ לא יברך עליהם וכן בני מעיים דקים ויבשים כמין חוטים של גידים אין לתפור בהם דהלמ"מ הוא דוקא גידים עוד כתבו שאין לתפור בגידי עוף טהור כי מי יכריע איזה מהם קרוי גידין ואיזה מהם חוטינן ואיזה מהם וורידין ואנן גידין בעינן: **[רכח]** בכל צד - טעם ל"ב תפירות נגד י"ב שבטי ישראל ולא בעינן תפירה תוך הבית רק סמוך להבית ואין תופרין כתופר בגדים בשפת הבגד בלי שיור אלא משייר מן התיתורא חוץ להתפירה וצריך שעור הבתים מלמטה לפיו יהיו יוצאים מכל ארבע רוחותיהם עד שיהיו מגיעים תחת נקבי התפירה כדי שיתפור עור הבתים מכל צד עם התיתורא ולא כהסופרים המקצרים עור של הבתים שאינו עובר הלאה תחת נקבי התפירה ואינה נתפרת כלל עם התיתורא רק שמהדקין הבית בתוך הארובה של התיתורא והברוך

שאמר כתב שפסל כמה תפילין מחמת זה אלא צריך לתפור יחד העור של הבתים עם התיטורא: [\[רכט\]](#) משתי רוחות - ר"ל שכל התפירה היא מסובבת משני צדדין פנים ואחור נמצא תופר בבי' מחטין אחת יוצאת לאחור ואחת נכנסת לצד פנים: [\[רל\]](#) מיהו אם וכו' - וכן אם לא העביר חוט התפירה אינו מעכב בדיעבד ועיין לעיל בס"ק רי"ז: [\[רלא\]](#) בחוט אחד - ואם נפסק י"א דיכול לקושרו וי"א דיטלנו כולו משם ויחזור ויתפור מחדש בחוט אחר שכיון שנפסק בשעת התפירה ניכר שהחוט קלוש ועומד ליפסק ואינו כלום אבל כשהחוט קצר מתחלתו ואינו נפסק לכו"ע יכול לקשור לו חוט אחר לגמור התפירה וכתב הפמ"ג דאם אין לו גידין אחרים יש לסמוך על סברא הראשונה ולקשור חוט שנפסק וכ"ז אם נפסק באמצע התפירה אבל אם נפסק אחר התפירה עיין לקמן סימן ל"ג ס"ב: [\[רלב\]](#) ויעשה קשר - וקשר של תפילין הוא הלכה למשה מסיני ונראה שצריך לעשותו לשמה ולא יעשהו קטן [פמ"ג]: [\[רלג\]](#) כמין ד' - ויש שעושין קשר כמ"ם סתומה שנראה כשני דלתי"ן משני צדדין רגלו של זה בצד ראשו של זה ועיין בספר תפארת אריה שהביא בשם תשובה מאהבה והסכים עמו לדינא דאלו העושים קשר של דלי"ת מכוון יותר לדינא. גם לא יעשה קשר העשוי להשמט אנה ואנה כמו שביארתי בבה"ל. כתב א"ר מעשה באחד שראה אחר חליצת התפילין שהותר הקשר ש"י והוריתי לחזור ולהניח ולקרית ק"ש בלי ברכה דהא מצות תפילין כל היום עכ"ל וטעמו דלשיטת רש"י דס"ל דהיו"ד הוא הלמ"מ לא יצא עדיין ידי המצוה: [\[רלד\]](#) להעביר - הטעם לפי שהתפילין ש"י משימין אותם תחת הבגדים ומתנדנדים ונפסדים ומתקלקלין לכך נהגו להעביר רצועה זו עליהן לחזקן ועכשיו באלו הארצות לא נהגו בזה [א"ר ע"ש]: [\[רלה\]](#) אלא לאחור וכו' - ר"ל כן נכון לכתחלה ואי איתרמי שהותר הקשר ש"ר א"צ רק לתקנו ולא להתיר הש"י:

לג

סימן

[\[א\]](#) נתקלקל - פ"י שנפסק ונעשה קרע: [\[ב\]](#) מבתי הראש - אבל אם נעשה קרע בהבית של יד פסול לכו"ע בכל ענין אף שהתיתורא קיימת ולא דמי לשל ראש דנשתייר בו עוד עכ"פ איזה בתים שלימים: [\[ג\]](#) זה אצל זה - ר"ל דהבתים הם סמוכים זה לזה אפילו אם אין הקרעים סמוכים כגון שקרע אחד בהבית השני בדופנו הימיני וקרע השני בהבית הג' לא שנא בדופנו הימיני או השמאלי ואפילו אם קרע זה למעלה וזה למטה וכ"ש אם שניהם באויר אחד זה כנגד זה דפסול: [\[ד\]](#) ישנים פסולים - דכבר נתקלקלו מחמת יושן והיש אומרים ס"ל להיפך דבחדשים איגלאי מילתא דעור מקולקל הוא כיון דבזמן מועט נקרעו ואפילו היכא דלא שייכי אלו הטעמים כגון שנעשה הקרע ע"י סכין וכיו"ב יש להחמיר. ומ"מ צידד בספר פ"ת דדיבוק מהני אם אנו יודעין שאין העור מקולקל אף לאלו דנוהגין לעשות תפילין מעור אחד ע"ש: [\[ה\]](#) חדשים כשרים - ואפילו הקרע בשני הבתים בשני דפנותיהם: [\[ו\]](#) קיים - היינו התיטורא

אבל בב"י פירש דבעי שיהיו שלימין מכל הצדדין דלא מכשרינן אלא מה שנקרע מבפנים בין בית לבית וזהו ג"כ דעת רמ"א שהעתיקו להלכה וכתב דגם הבתים צריכים להיות קיימים אלא שנקרעו קצת פ"י שנקרעו בין בית לבית אבל הצדדים צריכים להיות שלמים ואפילו קרע בבית אחד אם נעשה מבחוץ לבד ג"כ יש להחמיר: **[ז]** לפסול בשניהם - ע"כ יש לפסול מה שרגילין הסופרים כשעושין הד' בתים ונותנין אותו בדפוס חותכין מן העור בין בית לבית כדי שלא יהא נכוץ ובולטת ומחפין מקום החתך מבפנים כדי שיהיה נראה מבחוץ שלם: **[ח]** הבית מתפשט - זהו לאותן שעושין המעברתא מהעור שעשו ממנו הבתים אבל לדידן שהמעברתא עור בפני עצמו אין שייך לומר כן: **[ט]** ראשון ושלישי - ר"ל דבזה מיקרי זה שלא כנגד זה ואפילו אם נעשה הקרע בהבית השלישי בשני דפנותיו כשר כיון שיש בית שלם מפסיק ביניהן אבל אם נעשה הקרע בבית ב' וג' אף דקרע אחד בבית אחד מימינו וקרע השני בבית השני משמאלו אעפ"כ מיקרי זה כנגד זה כיון דשני הבתים הם סמוכים להדדי וכנ"ל בסק"ב: **[י]** ג' בתים - אפילו בכל בית רק דופן אחד: **[יא]** בכל ענין - בא לרבות אפילו חדשים דהכשרנו לעיל בב' אפילו בזה אצל זה מ"מ בג' פסול: **[יב]** להרמב"ם - אבל שארי פוסקים פליגי עליה ומקילים בכל גווני בשתי תפירות ובשלשה תפירות שנפסקו מחמירים דאפילו תיקון במקום ההפסק לא מהני דגנאי הוא כשניכר התיקון בשלשה מקומות בין בחדשים ובין בישינים וצריך לחזור ולתפור מחדש וכמו שנתבאר בטור וב"י לעיל בסוף סימן ל"ב ע"ש: **[יג]** זו שלא וכו' - אפילו כל אחד בצד אחר: **[יד]** מושב הבתים - היינו התיתורא וכנ"ל וגם בזה דעת רמ"א כמו בהג"ה לעיל דגם הבתים צריכים להיות קיימים אלא שסמך אלמעלה: **[טו]** לחוש - ר"ל להחמיר מחמת זה לכתחלה בשתייהם אך במקום שא"א למצוא תפילין אחרים ולא לחזור ולתפור תפילין אלו יש לסמוך על המקילין בפסיקת התפירות בין בחדשות ובין בישינות בין בב' תפירות ובין בשלש אך בשלש יזהר שלא יברך עליהם ועיין בביאור הלכה: **[טז]** הטהורים - דלא הוכשרה למלאכת שמים אלא טהורה בלבד. גמ': **[יז]** וצריך - כל האי צריך לעיכוב' הוא אפילו בדיעבד: **[יח]** לשמו - ואפי' הרמב"ם דמיקל בבתים וכמבואר לעיל בסימן ל"ב סעיף ל"ז מודה הכא וטעם לזה עיין בלבוש ובמ"א. וההשחרה צריך ג"כ שיהיה לשמה ואם לא עיבדן לשמן אינו מועיל אפילו אם ישחירן אח"כ לשמן [תשובת דבר שמואל סימן ז' ט"ו ע"ש ובתשובת בי"ע כתב דהשחרה לשמה מהני ועיין בתשובת רע"א דהסכים לדינא כהדב"ש הנ"ל והרעיש על המקילין בזה ע"ש]: **[יט]** שחורות - עיין בברוך שאמר דמשמע מדבריו דמצוה להשחירן עד שיהיו שחורות כעורב. ודע דאם נתישנו ונתמעך מהן השחורות צריך להשחירן מחדש וכדלעיל בסימן ל"ב סל"ט ובמקום הידוק הקשר מצוי מאד להתמעך השחורות ויש ליזהר בזה מאד: **[כ]** מבחוץ - לצד השער שהוא מקום החלק. ואם השחירם מבפנים לא מהני וצריך לחזור ולהשחירם מבחוץ ועיין בביאור הלכה: **[כא]** יעשה - ר"ל אם ירצה לצבוע אותן אבל אין מחוייב לצבען בשום צבע דאף דלהרמב"ם צריך להשחירן גם מבפנים כמו שהבתים הם שחורין אין אנו נוהגין כהרמב"ם

בזה כמבואר בב"י וד"מ: **[כב]** טוב וכו' - אבל בדיעבד כשר לדידיה אפילו ע"י א"י דס"ל דאפילו ברצועות לא בעינן השחרות כלל לשמן ורמ"א בהג"ה חולק עליו וס"ל דברצועות דהשחרות הוא הל"מ צריך השחרות לשמן וממילא בא"י דאינו עושה לשמה פסול ודינו כדלעיל בסימן ל"ב לענין קלף ע"ש אבל בעור הבתים דלרוב פוסקים שחרותו הוא למצוה בעלמא ולא לעיכובא וכדלעיל בסימן ל"ב ס"מ ולכך לא בעינן ביה ג"כ השחרות לשמן בדיעבד וה"ל להרמ"א לכתוב הגהתו בלשון י"א אך שמצינו כמה פעמים כיוצא בזה: **[כג]** אבל הרצועות וכו' - אם עשאן נכרי או אפילו ישראל אך שלא לשמן והטעם כנ"ל בס"ק כ"ב. וכ"ש בכל דבר שצריך בתפילין גופא לעיכובא כמו עשיית הבית והשי"ן שלו בכל פרטיו שיהיה כדין או תפירתו או עשיית הקשר שלו דכל אלו הוא הלמ"מ אם עשאן ישראל שלא לשמן פסול וכתב הפמ"ג דיש למנוע מלעשות כ"ז ע"י קטן אפי"ן אם גדול יעמוד ע"ג ויצוהו לעשות לשמה וכן שלא לעשותם ע"י אשה וכל הפסולין המבואר לקמן בסימן ל"ט ע"ש בסעיף א' וב'. והשחרת הרצועות דזה איננו בגוף התפילין מותר ע"י אשה דהיא יודעת לעשות לשמה כמו איש אבל ע"י א"י וקטן אינו מותר עד שיעמוד אחר על גבם וכדלעיל לענין קלף בסימן ל"ב ע"ש בס"ט: **[כד]** פסול - כתב המ"א דאם חזר ישראל והשחירן לשמן כשר והביא ראיה לזה והפמ"ג ושאר אחרונים השיגו על ראיתו ונשאלו בדין זה בצ"ע ונתן הפמ"ג לזה עצה אחרת שישחיר בצד השני של הרצועות לשמן דאף שהושחרו משני צדדים כשר כמבואר בס"ג ויהפך הצד שהושחר לשמן למעלה וכ"ז הוא אם אין לו רצועות אחרות וכמו שביארנו בבה"ל: **[כה]** יש מתירים - אפי"ן בתוך השיעור שמקיף הראש והקיבורת: **[כו]** לתפור - דוקא תפירה אבל קשירה בתוך שיעור הנ"ל לכו"ע פסול מן התורה דכתיב וקשרתם ודרשו חז"ל קשר תם דהיינו הרצועה שקושר בה התפילין תהא תמה ושלמה ולא קשורה. גם התפירה הוא דוקא בגידין ולא בחוטין. כי בתשובת דבר שמואל אם נפסקה המעברתא מותר לתופרה: **[כז]** מצד פנים - כדי שלא יהיה מינכר מבחוץ כלל וכ"ש אם מקום התפירה כנוס לתוך המעברתא דשרי לדעה זו: **[כח]** אצבע - ר"ל שתמתח הרצועה בלא כריכות דזהו שיעור אורך הרצועה של יד וכנ"ל בסימן כ"ז ס"ח והטעם דהקיל בשל ראש עיין בד"מ: **[כט]** המתירים - היינו דמותר אפילו לתפור בגידים בתוך השיעור שמקיף הראש והקיבורת וחוף לשיעור הזה מותר אפילו לקשור וכ"ש לתפור בחוטים אבל בכל זה אין יכול לברך עליהם כי מעיקר הדין צריך להחמיר כה"א דספק תורה לחומרא אך כדי שלא יבטל לגמרי את המצוה יניחם עד שימצא אחרים ועיין בט"ז שפוסק דגם ברצועה של ראש אין יכול לברך עליה עד שיהיה הרצועה של ימין עד הטבור ושמאל עד החזה שלימה בלי קשירה ותפירה אבל בספר א"ר הכריע להלכה דבין בש"ר ובין בש"י לבד מה שיש בתוך השיעור שמקיף הראש והקיבורת יכול לתופרו אף שלא בשעת הדחק ולברך עליהם אך שיזהר לתפור מצד פנים שלא יהיה מינכר התפירות מבחוץ דאם הוא מינכר לא עדיף מקשר וגם שיהיה בגידין אבל בחוטין או קשירה אסור אפילו בש"ר וכן פסק בספר ישועות יעקב ובדרך החיים.

ומ"מ אם יכול להשיג רצועה שלמה בודאי נכון להחמיר לכתחלה כהט"ז
כי כמה מאחרוני זמנינו העתיקו דבריו להלכה אך במקום הדחק בודאי
יכול לסמוך על כל הגאונים הנ"ל ולברך ובפרט אם נשאר בהש"ר שני
טפחים תלויים לבד מה שמקיף הראש בודאי יש לסמוך להקל דמהני
תפירה ועיין לעיל בסי' כ"ז במ"ב ס"ק מ"ד. אם נפסקה הרצועה ברחבה
ולא נשאר כשיעור שעורה הניח הפמ"ג בצ"ע אי רשאי לתפור ועיין לעיל
בסימן כ"ז ס"ק מ"ב משי"כ שם:

לד

סימן

[א] סדר הנחתן - דע דלכו"ע אם החליף איזה פרשה שנתנה שלא בביתה
המיוחד לה פסולין אף דיש ד' פרשיות בד' בתים וכ"ש אם נתן שתי
פרשיות בבית אחד: **[ב]** המניח - ואפילו אם המניח הוא איטר אזלינן
בתר ימין ושמאל דעלמא: **[ג]** ולר"ת - כתבו הפוסקים דגם ר"ת מודה
דבעינן כתיבתן כסדר שהם כתובין בתורה שהוא קדש והיה כי יביאך
שמע והיה אם שמוע אלא דפליג ארש"י לענין הנחתן בבתים וע"כ הרוצה
לכתוב תפילין לדעת ר"ת יכתוב בשל יד שהם בקלף אחד קדש והיה כי
יביאך ויניח חלק והיה אם שמוע ויכתוב שמע ואח"כ יכתוב והיה אם
שמוע ובש"ר יכתבם בארבע קלפים כסדר ממש ויסדרם בבתים. קדש.
והיה כי. והיה אם. שמע. ולענין דיני פתוחות וסתומות בהתפילין איך
להתנהג לדעתו כבר ביארנו לעיל בע"ה בסימן ל"ב עיי"ש: **[ד]** כרש"י
והרמב"ם - וכתב בב"י ושאר אחרונים דכן עיקר וכן הסכים הגר"א
בביאורו: **[ה]** ויניח וכו' - והנוהג כן להניח ב' זוגות תפילין יניח של רש"י
למטה לצד הפנים ושל ר"ת למעלה. וכ"כ האר"י ז"ל שיכניס תחלה של
רש"י ויעמידם לצד הכתף ואחריהם של ר"ת לצד היד ושניהם על
הקיבורת ויניח בראשו של רש"י למטה ושל ר"ת יותר למעלה ושניהם
במקום הראוי לתפילין והרצועות דר"ת יהיה מכוסה תחת רצועות
דרש"י שלא יתגלו רק רצועות דרש"י ותפילין דר"ת יהיו קטנים מתפילין
דרש"י עיין ספר הכוונת תפילין פרק י"ב. מי שמניח תפילין של יד של
דעת ר"ת ותש"ר כדעת רש"י והרמב"ם אם יוצא ידי חובתו פסק שבות
יעקב ח"א ס"י ב' דאינו יוצא אליבא דכו"ע אבל בשעת הדחק מותר
להניחם כך דהא בשעת הדחק יוצא אם מניח אחת לבד ומ"מ לא יברך
רק על אותו שנכתבה ע"פ מנהגינו כדעת רש"י והרמב"ם ואם של ראש
נכתבה ע"פ דעת רש"י יש להניח של ראש תחילה וכשחולץ חולץ של יד
תחלה עיי"ש: **[ו]** שניהם - יחד על היד ויברך ויהדקם בבת אחת וה"ה
בשל ראש כדי שתהיה הנחת שתיהם סמוך להברכה: **[ז]** באותם שהם
וכו' - דלא יוכל לכוין בשתיהם בעת ההידוק שמהדקן יחד לשם תפילין
דהרי אחד מהם אינו תפילין וי"א עוד דיש בזה משום בל תוסיף עכ"פ
מדרבנן: **[ח]** בעלמא - שהרי ממ"נ אחד מהם פסול וכנ"ל בס"ק א'
ודוקא בזה אינו עובר על בל תוסיף שיש בזה שתים למעליותא אי שאחד
מהם הוא פסול ב' שכל אחד עומד בפ"ע אבל אם הניח ב' זוגות תפילין

כשרים או שהתפילין של ראש עשה של ה' בתים בין שעשהו מתחלה של ה' או שעשהו של ד' וחיבר לו אח"כ עוד בית אחד עבר בזה על הלאו דבל תוסיף ועיין בביאור הגר"א שמשמע מדבריו דאפילו אם הבית החמישי לא חיבר אותו לגמרי עם הד' בתים רק בקשירה בעלמא אפ"ה פסל להתפילין עי"ז וממילא עבר הלאו דבל תוסיף: **[ט]** שניהם יחד - פי' כשיהדק שניהם בבת אחת לא יוכל לכוין המקום שיהיה כל אחד מונח על מקומו כדין ע"כ צריך לקשרם עכ"פ תיכף זה אחר זה בלי הפסק ויהיה מועיל הברכה שבירך מתחלה גם על תפילין השניים וזהו מה שכתב המחבר בסמוך ויניח האחרים על סמך וכו' דהיינו שיניח הזוג השני אצל הזוג הראשון וכנ"ל אך שלא בהנחה אחת: **[י]** יניח - כדברי האחד של יד ושל ראש ויניח האחרים על סמך ברכה ראשונה ואם לא יוכל וכו' כצ"ל ולא גרסינן ויסלקם מיד: **[יא]** כדברי האחד - המחבר סתם דבריו ולפי הכרעת האחרונים טוב יותר שיסמוך הברכה להתפילין דרש"י: **[יב]** ש"י וש"ר - להמחבר בברכה אחת ולפי מנהגינו בבי' ברכות וכנ"ל בסימן כ"ה ואח"כ יניח אצלם זוג שניה. ואע"פ שמפסיק ביניהם בהנחת הש"ר של הזוג הראשון וגם בהברכה שמברך עליה לפי מנהגינו אפ"ה ש"ד דהשני ברכות על תרווייהו קאי אבל לא יוכל להניח מתחלה השתים של יד משתי הזוגות ואח"כ השתים של ראש דנמצא מפסיק בין הש"י להש"ר בהנחת השניים: **[יג]** לא יוכל - פי' אפילו בזה אחר זה לא יוכל להניח בבי"א כגון שיש לו מכה ואין לו מקום לשתיהן או שמתבייש מפני הבריות המלעיגין עליו יניח של רש"י ויברך עליהם וכו' דהם העיקר לדינא ושל ר"ת יניח אחר התפלה כדי לצאת לד"ה ועיין בביאור הלכה שהוכחנו דמאוד צריך להזהר שלא יכוין בהנחתם רק משום ספקא ולא בסתמא לשם מצוה: **[יד]** ואחר התפלה - היינו כדין המבואר לעיל בסימן כ"ה ס"יג ולא כאלו החולצין תפילין דרש"י ומניחין דר"ת תיכף לאחר קדושה של י"ח ובאמת מלבד שעושין שלא כדין המבואר לעיל בסימן כ"ה ס"יג גם צריך לכוין בתפלת י"ח להש"י לא לעסוק בדבר אחר **[טו]**: שמע והיה א"ש - אבל א"צ פי' ציצית כי חששא דשמא העיד עדות שקר כבר תיקן בבי' פרשיות ועיין בפמ"ג דמשמע מיניה דכן יש לנהוג המניח תפילין דר"ת שיניחנו רק לאחר שסילק דרש"י. ופשוט דמי ששובש כל היום תפילין שנכון יותר שילבוש תפילין דרש"י: **[טז]** כן - היינו אפילו אם ירצה להניחם רק אחר התפלה וכתב הבה"ט באיש אחד שהיה נוהג להניח תפילין דר"ת לאחר התפלה בפרהסיא בפני הקהל אי מחזי כיוהרא פסק בתשובת מהר"ש הלוי דמחזי כיוהרא וצריך שיבטל מנהגו וכ"כ בתשו' שבות יעקב ח"ב סימן מ"ד שאפילו אם מקצת עושין יש בו משום יוהרא ואם מניחן בפני אדם גדול שאין נוהג להניחן כ"א בקרב ביתו ודאי מחזי כיוהרא ע"ש: **[יז]** בחסידות - שכיון שהעולם נוהגין כרש"י נראה כיוהרא מי שחושש להחמיר ע"ע בזה אם אינו מוחזק שמחמיר ע"ע ג"כ בשאר דברים: **[יח]** לא יניח - ומיירי שהוזמן הכיס תחלה רק לדעת אחד מהם אבל אם נעשה מתחלה להניח בו שניהם שרי: **[יט]** בכיס אחד - של תפילין כדמסיים אבל בתיק הטלית מותר להניח שניהם אפילו הם בלא תיק דהרי התיק מיוחד גם לדבר חול דהוא

הטלית: **[ב]** הוא חול - וממילא דאסור להחליף הכיסים וכ"ש הבתים והרצועות והפרשיות משל רש"י לר"ת או איפכא. ואם לא הניחם אדם מעולם עליו לשם מצות תפילין יוכל להחליפם ואם הניחן אדם עליו אפילו פ"א לשם מצות תפילין והיו מסודרין ע"פ דעת אחד מהם ר"ת או רש"י אסור להחליפן שוב אח"כ ואפילו אם התנה עליהן מעיקרא להחליפן כשירצה לא מהני דמקודש לחול לא מהני תנאי (אחרונים). כ' הפ"מ דאם מצא רצועות ואינו יודע אם הם של רש"י או של ר"ת יוכל להניחם לפרשיות של רש"י דרובא מניחין של רש"י ואנן סבירא לן ג"כ דרש"י עיקר ומעלין בקודש. ועיין בבאר היטב ובביאור הלכה. ויש מן האחרונים שמקילין יותר דלדידן דסוברין דרש"י עיקר וכנ"ל יוכל להחליף וליטול רצועה משל ר"ת לרש"י כשאין לו אחרת אבל משל רש"י לר"ת אסור ליטול בכל גווני. ואם נזדמן שהוציא כיס של ר"ת תחלה יעבירם כי לדידן רש"י עיקר ולא הוי בזה אין מעבירין על המצות ואעפ"כ לכתחלה יזהר שלא יבוא לכך. בחוה"מ אין להניח של ר"ת. ובט"ב למנחה יניחם הרוצה:

לה

סימן

[א] נהגו - ע"פ הקבלה ביד סופרים איש מפי איש (טור): **[ב]** במנין השיטין - וכן יש קבלה בידם בענין התחלת ראשי השורות בשל יד ובשל ראש כמבואר בטור ובב"י וסופרים כהיום אין מדקדקין בתחלת ראשי השורות ומשנים כאשר יזדמן להם והרוצה לדקדק לא ימשוך אותיות או יקצר הרבה כדי לכוין ראשי השיטות כי אין נוי לתפילין אבל מעט רשאי (פמ"ג): **[ג]** ואם שינה - בין בשל יד ובין בש"ר ואם אין לו לש"י רק קלף קצר וארוך שאין יכול לכתוב עליו שבע שיטין אם לא שיכתוב כתיבה דקה מאד נראה דטוב יותר לשנות מנין השיטין עיין במרדכי בהלכות קטנות סוף ה"ת והובא לעיל סימן ל"ב דבכלל זה אלי ואנוהו לכתוב כתיבה גסה במקצת שלא יהיו נמחקין מהרה. ובאמת אנו רואין בחוש דבכתיבות הדקות שרגילין איזה סופרים כהיום בעו"ה מצוי כמה וכמה קלקולים גם בתחילת כתיבתן שלא נכתבו כדין מחמת דקותן וברובם חסר כמה וכמה תגין דשעטנ"ז ג"ץ דהוא מדינא דגמרא ויש מהראשונים שמחמירין בזה אפילו בדיעבד ושומר נפשו לא יקנה פרשיות כאלה בתוך תפיליו אם לא שיבדוק אותם מתחילה היטב וידע מי כתב הפרשיות דפרשיות כאלו מצוי מאד דכותביהן הם עדיין נערים שלא ידעו כלל דיני כתיבת סת"ם:

לו

סימן

[א] בכתיבת - וה"ה אם נשתנה האות מצורתה אחר הכתיבה ע"י נקב או קרע או טשטוש דפסול וכדלעיל בסימן ל"ב: **[ב]** צורת - אפי"א אם

שינוי הצורה היה רק במקצת האות כגון שחסר הראש של האל"ף או קוץ היו"ד או שנגעו יוד"י האל"ף בגג האל"ף וכדומה ואפילו אם התינוק יקראהו לאות לא מהני כיון שאנו יודעין שאין צורתה עליה כראוי: **[ג]** לאחרת - ראיתי בספר מעשה רקח שהביא לדינא בשם תשובת מהראנ"ח סימן א' שכתב דאפילו אם רק מקצת האות נדמה לאות אחר פסול. ומדברי הגר"א לעיל בסימן ל"ב סי"ח לא משמע כן וכן כתב הפר"ח: **[ד]** בכ"ת - ר"ל כתיבה תמה ושלימה בתמונת האותיות כפי מה שלמדוהו מהתלמוד וקבלת הראשונים וע"פ הסוד וכמבואר בב"י בסימן זה: **[ה]** אם שינה וכו' - היינו שלא כתב תמונת האותיות המוזכרים בספרים אבל תמונת האות מיהו צריך כמו שכתב המחבר שלא תשתנה וכו' וכ"ש שלא ישנהו לאות אחר כגון מדלי"ת לרי"ש או מבי"ת לכ"ף וכדומה. והכוונה כמו שכתב הנוב"י סימן פ' דדבר שאין לו שורש בגמ' אין לפסול האות עבור זה. וכדי שידע הקורא איך לכתוב לכתחילה וגם איזה פרט יש לו שורש והוא מעיקר תמונת האותיות שיהיה זה לעיכובא אפילו בדיעבד לכן התחזקתי בעזה"י ועשיתי ע"ז קונטרס מיוחד בסוף סימן זה והעתקתיו מהב"י ופמ"ג ושאר אחרונים תמונת כל האותיות למעשה וקראתיו בשם משנת סופרים. וכללתי בו גם קיצור כללי דיני הקפת גויל וחק תוכות ושלא כסדרן מבעל פמ"ג וש"א: **[ו]** השי"ן והעיי"ן - בכל הראשים: **[ז]** ובאחת - פי' אפילו ביו"ד אחד מן השי"ן וה"ה אם יש הפסק באמצע האות: **[ח]** שאינה נוגעת - אפילו אם הפירוד הוא דק שאין פרידתו ניכר להדיא ולא מהני כאן קריאת התינוק כיון שידוע הוא האות ואין לטעות באחר דדוקא אם גרעותו מחמת שיש ספק לדמותו לאות אחר אז מועיל קריאת התינוק וכדלעיל בסימן ל"ב סי"ו. וכ"ז בלא תיקון אבל ע"י תיקון מהני דלא ליהוי שלא כסדרן אם התינוק קראו לאות וכדלעיל בסימן ל"ב סכ"ה (ועיי"ש מה שכתבנו בשם הגרע"א. ולענין יו"ד שאחורי הצד"י אם נראה כיו"ד וכו') ובכל זה אין חילוק בין אם נעשה בעת הכתיבה או לאחר הכתיבה וכדלעיל בסימן ל"ב: **[ט]** וכן בשאר אותיות - כגון הנקודה שלמטה שבג' או הנקודה שבפ"א או הרגל שבתוך התי"ו אם לא נגעו בהאות או שיש הפסק באמצע איזה אות: **[י]** שלא ליגע - ולכתחילה יהיה הפסק בכדי שאדם בינוני יכירנו היטיב מעל ס"ת שע"ג בימה כשהוא קורא בו גם לא ירחיקו יותר מעובי הגג: **[יא]** בגג - וה"ה הקו"ף ביריכו שבצידו וכ"ז אפילו אם נעשה הנגיעה אחר הכתיבה ואפילו אם הנגיעה דקה כחוט השערה וכמו שנתבאר לעיל בסימן ל"ב סי"ח במ"ב שם ועיי"ש בענין תיקון האות אם לא כתב אח"ז דאל"ה הוי שלא כסדרן: **[יב]** לתייג - אפילו בס"ת וכ"ש בתו"מ. והתגין האלו הם שלשה תגין קטנים ודקים כחוט השערה זקופות על אלו האותיות אחד מימין ואחד משמאל ואחד מלמעלה וי"א דשלשתן מלמעלה וכן נוהגין. וכעין קו דק הוא כל תג ותג כך נוהגין באלו הארצות וטוב יותר לעשות כל אחד כעין תמונת זיין אך שיהיו קטנים ודקים מאוד: **[יג]** שעטנ"ז ג"ץ - וה"ה צד"י כפופה וכו"ן פשוטה. ואם הוסיף הסופר לעשות תגין חוץ מאותיות שעטנ"ז ג"ץ וחוץ מאלו המוזכרים בטור ובלבוש שנהגו בהם הסופרים לא עכב אך בתנאי שיהיו מחוברים

להאות אבל אם אינו מחובר יש למוחקו ואפילו באותיות שבשם הקודש ולכתחילה אין נכון להוסיף תגין מעצמו כל שלא מוזכר בספרים. ותיוג של שעטנ"ז גי'ץ הוא בשין על ראש השלישי של האות ובעי"ן וטי"ת וצד"י על ראש השמאלי וידביקן באמצעיתו לא בסופו. כתבו האחרונים בשם תשובת הרמ"ע שיזהר שיהיו התגין נפרדין כל אחד מחבירו כדי שלא יראו רק כתמונת זיונין ולא כעי"ן ושי"ן ולעיכובא הוא. גם צריך שיהיו התגין נוגעין בגוף האות ואל"ה פסולין דאף דאין עיכוב בעשיית התגין כמו שפסק המחבר מ"מ זה גרע דהוי כיתרון אות קטנה בין השיטין ועיין ביד אפרים שכתב דלא מהני אף אם ימשיכם אח"כ אל האות רק צריך לגוררם ולכותבם מחדש רק אם ידעינן שכתבן מומחה תלינן שנפרד אחר שנכתב ומכשירין בהמשכה אל האות. והלבושי שרד כתב דהרמ"ע ס"ל דלא גרע דבר זה מחסרון הקפת גויל דאינו מעכב רק בתחלה וע"כ אם נפרד אחר שנכתב כשר בלא תיקון כלל וממילא לדבריו אם לא היו נוגעין מתחלת הכתיבה מהני עכ"פ תיקון דומי דמש"כ המ"א בסי' ל"ב סקכ"ז לענין הקפת גויל וכן משמע לענ"ד מפשטא דלישניה דהרמ"ע ע"ש. ומ"מ לכתחלה נכון להחמיר כיד אפרי' ועי' פמ"ג: **[יד]** נהגו לתייג - בתפילין אותיות אחרות מלבד אלו והם מוזכרים בטור בשם השמושא רבא ובשם הרמב"ם. והתגין האלו הם תגינים גדולים אך שיהיו דקים שלא יתקלקל האות עי"ז ומאוד צריך ליזהר ביותר בתגין שעל הוי"ו או שעל היו"ד כי בקל ישתנה האות עי"ז: **[טו]** לא פסל - והב"ח פוסל בזה וגם הגר"א בביאורו מיישב לכ"א מן השיטות ומביא הרבה פוסקים דמחמירין בזה ע"כ מהנכון מאוד לחוש לזה ולתקנם אח"כ ותיקון מהני אפילו בתו"מ ולא הוי בזה שלא כסדרן דבלא התגין נמי צורתה עליה (אחרונים) ודע עוד דהמחבר מיירי שעשה ראש האות למעלה כתיקונו אך שחיסר התגין שעליו אבל אם עשה למעלה ראשו עגול ג"כ משמע מהב"י דאין להקל אפי' בדיעבד לפי פירוש הרא"ם וצ"ע למעשה כי לכאורה להרמב"ם יש להקל בכל גווני [ועיין בביאור הגר"א דלהרמב"ם לא איירי הגמרא כלל בתפילין רק במזוזה ולא לענין עיגול והמשכה אך לענין תגין ממש ורק לכתחלה] כתב בספר איגרת הטיוול שעטנ"ז הוא אותיות שטי"ן עי"ז והם ב' מקטרגים גדולים וזהו ג"כ סוד של שעטנ"ז גי'ץ כי גי'ץ שם מקטרג אחד והתגין שעליהם הם כמו חרב וחנית להנצל מהם: סופרים משנת

תפילין ומזוזות צריכין שיהיו כתובין כסדרן מן התורה דכתיב והיו הדברים כסדרן בין הקדים פרשה לפרשה ובין תיבה לתיבה או אות לאות פסול אבל בזה האות גופא לא שייך שלא כסדרן כגון צד"י שמורכב מיו"ד נו"ן וכתב הנו"ן ואח"כ היו"ד לא הוי שלא כסדרן וכל כה"ג. וכן אם כתב מקצת אות ואחר כך כתב האות שמקודם משלים האות ולא הוי שלא כסדרן דכל שאין כותב אות שלם מקרי והיו הדברים כסדרן דדבר שלם בעינן לא חצי דבר אבל אם כתב יו"ד בלא קוצו השמאלי או אל"ף ועי"ן ושי"ן וכדומה שאין נוגע היו"ד בהאות ואח"כ כתב מקודם יש בו משום שלא כסדרן דהשתא לקולא אמרינן דיכול לתקן אח"כ [כמבואר בט"ז בסימן ל"ו ובסימן ל"ב סכ"ה] משום דעיקר הדברים כסדר נכתבו דשם אות עליה

אפילו בלא התיקון וכמו שנכתוב אח"כ כ"ש לחומרא דשם אות עליה והוי שלא כסדרן. וכ"ש אם לא נחסר בהאות רק תגין או שאר דברים שאינם מעכבים ואח"כ כתב מקודם דיש בו משום שלא כסדרן [הג"ה ויש סופרים שנכשלין בענין שלא כסדרן בפסולי דאורייתא והוא רק מחמת חסרון ידיעה שטועין לחשוב ששלא כסדרן נקרא רק אם הוא מתקן איזה דבר אחר גמר הפרשיות וע"כ מתקנים בעת הכתיבה כמה אותיות שכבר חלף ועבר מהן ובאמת לא כן הוא אלא תיכף כשכתב האות שאחריו אסור לתקן האות שלפניו אם לא בדבר שמדינא אפילו בלא התיקון יש עליו שם אותו האות ולא כו"ע דינא גמירי לידע איזה דבר יש עליו שם אותו האות בלי התיקון ומותר לתקנו אפילו אח"כ ובאיזה דבר אין עליו שם האות בלי התיקון וממילא אסור לתקנו אחר שכתב האות שאחריו ע"כ מהנכון להסופר שיזהר בתו"מ שלא להניף ידו על שום אות לתקנו באיזה תיקון אחר שכתב האות שאחריו אם לא דבר שנמצא כתוב בפירוש בספרי הפוסקים שזה מותר לתקן אפילו אח"כ ולא ידמה בעצמו מילתא למילתא וכ"ז הוא אפי' תיקון שע"י כתיבה וכ"ש תיקון שע"י מחיקה שיש בו חשש דחק תוכות אפי' לא כתב עדיין שום אות אחר זה שצריך מאד לידע כל פרטי הדינים שיש בזה כי עניניו ארוכים ועיין בח"א שכתב דהוא היה מתנה עם הסופר שלו שלא להניף עליהם ברזל מחמת זה ובאמת עצתו היא טובה מאד אבל איננה מועלת רק לענין להנצל עי"ז מחשש דחק תוכות אבל לא משלא כסדרן אם לא שיזהר הסופר להתנהג במלאכתו מלאכת שמים לאט לאט שלא להעתיק ידו מן האות עד שיעמידנו על תמונתו כדן. וכבר ראיתי אנשים =יראי אלוקים= י"א מפזרין ממון רב על תיקון תפיליהן ולוקחין מסופר אומן שיכול לעשות בתים נאים ומהודרים כדן בכל פרטיהם ואשרי חלקם אבל ביותר מזה צריך לזהר על ענין התפילין מבפנים והם הפרשיות שיעשה הסופר כל אותיותיהם כדן בכל פרטיהם והדוריהם ולזה צריך שיהיה הסופר בקי בדיני כתיבת האותיות וגם שיעשה מלאכתו במתינות כי אפילו אם אות אחד לא נעשה כדן בכל פרטיו הוא מעכב לכל התפילין כדאמרין מנחות כ"ט]. אם חסר בהכתב התגין או הקוצו של יו"ד מבואר בסימן ל"ו בט"ז ובל"ב במ"א דיש לתקן אפילו אחר שנכתבו דכל שהאות צורתו עליה אע"ג דבלא קוצו של יו"ד השמאלי פסול לר"ת וגם תגין י"א דפסול אם לא תייגן מ"מ והיו הדברים גוף הדברים כסדר נכתבו. וכן להפריד נגיעות בין אות לאות שרי אח"כ ופשוט דדוקא אם לא נשתנה צורתו ע"י הנגיעה וכן יוד"י האל"ף והשי"ן והעי"ן ורגל התי"ו שאין נוגעין ותינוק דלא חכים ולא טיפש קורא אותן בצורתן או בי"ת ודלי"ת וכדומה שאין הגג מחובר לירך למעלה ותינוק קורא אותן בצורתן רשאי לתקן אח"כ. ויראה דכ"ז דוקא אם אין ניכר פרידתו להדיא הא אם ניכר להדיא אע"ג דהתינוק קורא כן כיון שאין צורתה עליה הוי כותב שלא כסדרן [והגרע"א בחידושי פליג ע"ז וכן ביררנו שם בסימן ל"ב להלכה וע"ש שביררנו שבאיזה דבר גם הגרע"א מודה להפמ"ג]. בד"א באלו וכדומה להן שעל ידי שחסר להם איזה דבר לא נדמה על ידי זה תמונתם לאות אחרת אבל יו"ד של צד"י שאין נוגעת להנו"ן שלו ונראה עי"ז כיו"ד נו"ן או חי"ת שברגל שמאלו יש הפרש דק בין הרגל להגג ונראה כה"א אז אפילו אם אירע שהתינוק קראה להאות כצורתה הראויה לה אין מועיל תיקון משום שלא כסדרן. ודע דדעת הפמ"ג בזה דאפילו אם אין ניכר פרידתן להדיא והתינוק קראה ג"כ לאות לא מהני תיקון. ועיין בסימן ל"ב שביררנו שם דעכ"פ בשעת הדחק יש להקל בזה דמהני תיקון: כתב עוד הפמ"ג כללא דמלתא כל שאין כותב רק מוחק או מושך לא הוי שלא כסדרן המשל לאבותיך מלא וא"ו צריך למחוק הוא"ו ואף דעי"ז יהיה התיבה כשני תיבות ימשוך הבי"ת ואע"פ שכותב משיכה לאו כלום עביד דתחלה נמי צורת בי"ת עליה אבל ודאי אם עשה בי"ת מתחלה כצורת נו"ן כפופה ואח"כ משכו לבי"ת הוה שלא כסדרן וכן אפילו אם נכתב האות מתחלה כסדר ואחר כך נתקלקל מחמת איזה דבר שהוא כיון שנתבטל צורת האות כשחוזר אח"כ ומתקן הוה שלא כסדרן דבכל שעה

בעיני כסדרן ולי"ד למוקף גויל דלא קפיד קרא רק אשעת כתיבה וכמ"ש בפנים באורך. ולפעמים אפילו ע"י כתיבת נקודה אחת יש בזה משום שלא כסדרן כגון שכתב רי"ש במקום דלי"ת וצריך לרבע בדיו כמ"ש בסי' ל"ב בט"ז סט"ז תו מיפסיל משום שלא כסדרן. הכלל כל שאין צורתה עליה וכותב נקודה ועי"ז נתכשר האות יש בזה משום שלא כסדרן: עוד דברים אחדים מענין חק תוכות: כל מקום שנאמר וכתב כגון בתפילין ומזוזות ס"ת גט פסול בו חק תוכות ואפי' אם רק קוצו של יו"ד נגמר ע"י חק תוכות מעכב כיון דבלא הקוץ לא היה מתכשר האות עדיין [וחתומת עדי הגט בחק תוכות עיין ב"ש באה"ע בסימן ק"ל אות ד' במקוון עיגון כשר אפי"ג דלא כתיב בהו וכתב לכתחלה מקפידין כמו בכל הגט ע"ש]. והנה ענין חק תוכות צריך הסופר ליזהר בו מאד ועניניו ארוכין עיין בל"ב סעיף י"ז י"ח אך נקוט האי כללא בידך כי הפוך הוא משלא כסדרן ששם גורר ומוחק ומושך לא הוי שלא כסדרן וכנ"ל [גורר הוא ביבש ומוחק בלח] ובחק תוכות נהפוך הוא גורר ומוחק ומושך כל שאינו עושה מעשה בגוף האות ומשלימה עדיין הוי חק תוכות. הדמיון ב"ת שנעשית כצורתה או סמ"ך וכ"ף וכדומה שנפל טיפת דיו לתוך החלל אחר שנגמרה בהכשר ונפסד צורתה עי"ז [ואפשר אפי' התינוק קורא אותה כל שאנו רואין שאין צורתה עליה] לא מהני לגרור הטיפה ההיא דכל שנפסלה בטלה כתיבה קמייתא ועתה הוי חק תוכות דהא לא עביד מעשה בגופה כ"א ע"י חקיקה בעלמא שחקק תוך האות ואפילו מושך אח"כ הבי"ת גגה ושוליה ג"כ לא מהני דהרי בלא"ה צורתה עליה ופסולה. וגדולה מזו חיי"ת במקום ב' זייניין לא מהני שיגרור החרטום וישארו ב' זייניין דמה מעשה עשה בגוף האות אבל אם צריך להשלימה אח"כ כשר ולא מיקרי חק תוכות כן מבואר באה"ע סימן קכ"ה אות ג' ומגן אברהם בל"ב אות כ"ג אבל הט"ז שם פקפק עי"ז ע"ש באות יו"ד ועי"ל בל"ב סעיף י"ז וסי"ח שמבואר שם הכל באר היטב. וגם ביארנו קצת דיני חק תוכות בכל אות ואות בפרט: עוד איזה כללים מבעל פמ"ג מדיני הקפת גויל העתקתים בסוף הקונטרס עי"ש:

צורת	אות	אל"ף
------	-----	------

תהיה נקודה העליונה כעין יו"ד ועוקץ קטן עליה ויהיה פניה עם העוקץ הפוך קצת כלפי מעלה ויהיה ירך היו"ד דבוק אל גג הגוף באמצע הגג ויהיה סוף הגג של צד ימין לכתחלה עקום למעלה מאחוריו קצת והנקודה שלמטה תהיה רחוקה מן ראש של הגוף כשיעור עובי קולמוס וחצי. עובי קולמוס נקי רוחב הקו היוצא מן הקולמוס כשהוא כותב.

סימן

לא

[א] שכר - שכל המניחן מאריך ימים בעוה"ז שנאמר ד' עליהם יחיו כלומר אותם שנושאים שם ה' עליהם בתפילין יחיו ומובטח שהוא בן עוה"ב ואין אש של גיהנם שולט בו וכל עונותיו נמחלין לו. טור בשם השמושא רבא: **[ב]** שאינו מניחם - פי' אפילו מניעתו הוא רק לפרקים

וכ"ש אם מבטל תמיד ממצוה זו והפמ"ג הביא בשם נ"צ דאפילו מי שביטל מתפילין יום אחד הוא ג"כ בכלל פושעי ישראל: [\[ג\]](#) בכלל פ"י - ודוקא שאינו מניחן בשביל שהמצוה בזויה בעיניו אבל הירא להניחם משום דבעי גוף נקי ושמא לא יזהר בקדושה כראוי אע"ג דעבירה היא דבקל יכול אדם ליזהר בשעת ק"ש ותפלה מ"מ לא הוי בכלל פושעי ישראל. וכ"ש אם המצוה תמיד חביבה עליו ונזהר שיהיה גוף נקי אך עתה אית ליה אונס חולי שאין גופו נקי לכו"ע אין עליו דין פושעי ישראל כלל. ודע דכתב הב"ח דאפילו אם אין המצוה בזויה בעיניו אך ממנע /נמנע/ מלהניחם מפני ביטול מלאכה או שאר הפסד ממון או מחמת עצלות ג"כ הוא בכלל פ"י בגופן אך דיש חילוק ביניהם לענין עונש ע"ש. וד"ז הוא תוכחת מגולה לאותן אנשים שמפני עצלותן מצוי שיהיו תפיליהן מונחין על מצחן ולא על הקרקפתא וגם הש"י אין מונח על מקומו כדין דהלא זה הוא כמי שלא הניח כלל. וכבר זירז ע"ז ג"כ אותנו הפמ"ג בסימן כ"ז שכתב שם דתפילין שמונחין שלא במקומן הרי הם כמונחין בכיסן. ועיין לעיל בסימן כ"ז בבה"ל שהארכנו בזה: [\[ד\]](#) בגופן - ודינו פסוק בש"ס ר"ה י"ז דאפילו הוא איש בינוני דדרכו של הקב"ה להטות הכף כלפי חסד מכיון שנמצא בתוך עונותיו עון זה כף חובה מכרעת והוא מוכרח לירד לגיהנם ואם ח"ו ג"כ עונותיו מרובין מזכיותיו נידון בגיהנם י"ב חודש ואח"כ גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרת אפרן תחת כפות רגלי הצדיקים. וע"ש בתוס' דכ"ז בשלא עשה תשובה. ויען כי גדול כח המצוה כ"כ ולהיפך העונש ר"ל לכן יזהר כל אדם לקנות תפילין מסופר מומחה וי"ש ובעל תורה וכן רצועות יקנה מאיש נאמן כדי שיהא בטוח שנעבדו לשמן מעורות טהורות כי מי שהוא מניח תפילין פסולים לא לבד שאינו מקיים המצוה אלא שמברך כמה וכמה ברכות לבטלה שהוא עון גדול. ובעו"ה רבה המכשלה במה שקונים תפילין ורצועות ממאן דהוא לפי שמוכרים בזול ורובן אינם מרובעין ועוד יתר קלקולים שמצוי בהם בעת כתיבתן וכל ירא שמים יתן אל לבו אם על מלבוסיו וכליו הוא מהדר שיהיו כתיקונם מכ"ש בחפצי שמים שלא יצמצם ויחוס על הכסף אלא יהדר לקנות אותן שהם בודאי כשרים אף שמחירם רב. וכתב הד"מ בשם המרדכי יש לאדם להדר אחר תפילין נאים שנאמר זה אלי ואנוהו דהיינו שכתבן לבלר אומן בכתב נאה ובדיו נאה ובקולמוס נאה וקלפים נאים: [\[ה\]](#) להיותם עליו - דבזמן קצר כזה בקל יכול ליזהר מהפחה ומהסח הדעת: [\[ו\]](#) בשעת ק"ש - דכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. ואם לא נזדמן לו אז או שהיה חולה מעיים בשעת מעשה כל היום זמנו ומחויב להניחן עכ"פ כדי שלא יבטל יום אחד ממצות תפילין: [\[ז\]](#) ותפלה - ועיין לעיל סימן כ"ה סיי"ג. וזהו לכל אדם אבל אנשי מעשה נוהגין ללמוד אחר התפלה בתפילין אך יש ליזהר שלא לדבר בהם דברים בטלים דמלבד איסור דברים בטלים הוא בא עי"ז לידי היסח הדעת. ועיין לעיל בסימן כ"ח סק"ג ובמעשה רב: [\[ח\]](#) היודע - דקודם לכן אין רשאי להניח תפילין ולא חינוך הוא: [\[ט\]](#) לחנכו - במצות הנחתן וכן ללמדו הדינים הנצרכים לזה: [\[י\]](#) דוקא - וקודם לכן אין מניחו ללבוש תפילין אפילו אם ירצה דבודאי

אין יודע לשמור תפילין: **[יא]** בן י"ג שנים - היינו אפילו אם לא הביא ב' שערות **[יב]**: [פמ"ג] וכן נהגו - ועכשיו נהגו להניח ב' או ג' חדשים קודם הזמן **[מ"א]** ועיין בבה"ל. חרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר חייב להניח תפילין אבל אין שומע ואין מדבר אין מוחין בידו מלהניחם אם רוצה **[בה"ט]**:

סימן לח

[א] חולה מעיים - וה"ה מי ששתה משקה המשלשל: **[ב]** פטור - משום דתפילין בעי גוף נקי: **[ג]** מתפילין - מי שביטל מצות תפילין מחמת חולי ועברו עליו ל' יום שלא הניחם כשחוזר ומניחם א"צ לברך שהחיינו: **[ד]** צער - אפילו אם הולך בשווקים וברחובות פטור ואסור לו להחמיר על עצמו בזה אלא בשעת ק"ש ותפלה אם יודע שיוכל להעמיד א"ע בגוף נקי וכמו שכתב לקמן בס"ב: **[ה]** פטור - שמא מתוך הצער יסיח דעתו מהם. ואם רוצה להחמיר ע"ע רשאי. מי שלבו ערום דהיינו שהולך במכנסים לבד ולמעלה הוא ערום (ואין בכלל זה מה שבית הצואר פתוח) לא יניח תפילין דאף דלברך רשאי כיון שערותו מכוסה כדמוכח בסימן ע"ד אפ"ה אין נכון שיהא מגולה לבו ויניח תפילין: **[ו]** מי שברי לו - לאפוקי אם אינו יודע בבירור בודאי אין לבטל אפילו תפלה בצבור משום זה: **[ז]** להתפלל - דוקא תפלה משום דהוא כעומד לפני המלך וגנאי הוא לעמוד להתפלל על דעת שיפסוק באמצע עד שיכלה הריח אבל ק"ש וברכותיה מותר אך בלי תפילין: **[ח]** בשעת ק"ש - עיין לקמן סימן פ' במשנה ברורה כי שם יבואר הכל בעז"ה: **[ט]** ויברך - ויקרא בהן שמע ואח"כ יחלצן. ואם יודע שאין יכול לעצור עצמו מלהפיח אלא בכדי שיוכל לחלוץ השל ראש אפ"ה מותר להניח לכתחלה את שניהם כ"כ המ"א אבל הפמ"ג מפקפק בזה: **[י]** נשים - וטומטום ואנדרוגינוס חייבין בתפילין מספק ככל המצות: **[יא]** שהזמן גרמא - דהא שבת ויו"ט לאו זמן תפילין: **[יב]** הנשים - עיין בפמ"ג שה"ה לענין עבדים ועיין בספר תוספות שבת שכתב בהדיא להיפך ועיין בספר תוספות ירושלים: **[יג]** מוחים בידן - מפני שצריכין גוף נקי ונשים אין זריזות להזהר: **[יד]** ליזהר - דבעינן גוף נקי גם ממחשבה רעה: **[טו]** שלא להניחם - ומ"מ יראה בכל היכולת לכופף את עצמו ולמשוך הלב ליראת שמים כדי להסיח הדעת מדברי הבאי המזיקים לגוף ולנפש ולפנות הלב לקבל עליו עול מ"ש בקדושה: **[טז]** ביום ראשון - פ"י אפילו ביום שנקבר שאינו יום המיתה כיון שהוא יום ראשון לאבילות ולמנחמים וע"כ אפילו אם נקבר בלילה לא יניח תפילין ביום אבל אם מת או נקבר בחוה"מ מניח תפילין בין בחוה"מ [והפמ"ג בסימן ע"א מפקפק בזה דמ"מ יום מר הוא לו היום הראשון ועכ"פ צריך ליזהר שלא לברך עליהן ובלא"ה המנהג שלא לברך על תפילין בחוה"מ] ובין לאחר המועד אף שהוא יום ראשון לאבילות מ"מ כבר נחמוהו מנחמים במועד וכן כשנקבר ביו"ט שני יניח תפילין בא"ח דיו"ט שני עולה למנין שבעה ויום שאחר המועד יחשב לשני וכן אם שמע שמועה קרובה [דהיינו בתוך שלשים

אפילו ביום לי עצמו] ג"כ דינו כיום הקבורה ולכן אפילו אם שמע בלילה לא יניח תפילין ביום ואפילו בא לו שמועה קרובה כשכבר הניח תפילין והתחיל להתפלל חולצן. ואם שמע שמועה רחוקה דהיינו לאחר שלשים שאין האבילות רק שעה אחת מותר להניח תפילין וכ"ש שא"צ לחלצן וע"כ אם בא לו השמועה באמצע פסוקי דזמרה וכה"ג לא יחלוץ התפילין רק יחלוץ מנעליו משום אבילות ואם ע"י השמועה בא לידי בכי צריך לחלצן כדמוכח מיו"ד סימן שפ"ח ס"ב וסימן ת"ב בש"ך סק"ב ועיין לקמן בס"ט: [\[ז\]](#) אסור - דתפילין נקראין פאר בפסוק ואבל מעולל באפר ואין נאה לתת פאר תחת אפר: [\[ח\]](#) מכאן ואילך - דכתיב ואחריתה כיום מר ש"מ דעיקר מרירות הוא יום ראשון: [\[ט\]](#) חייב - משמע דחייב מיד ויש פוסקים דביום ב' אין להניח קודם הנץ ע"כ מהנכון להמתין מלהניח עד אחר הנץ: [\[י\]](#) פנים חדשות - לנחם אותנו ומשמע דמניח לכתחלה אבל האחרונים מסקי דאין להניח בפניהם תפילין עד שילכו להם אלא דאין חולץ אם הניח קודם שבאו פנים חדשות: [\[יא\]](#) חייבין בתפילין - דלא חמיר ת"ב משאר ימי אבילות: [\[יב\]](#) וכל בני חופה וכו' - ודוקא במקום החופה דשם שכיח שכרות וקלות ראש: [\[יג\]](#) פטורים - בתשובת רמ"א סימן קל"ב כתב דהאידינא שאף החתן חייב בק"ש ותפלה [כמו שכתב בסימן ע'] ממילא חייבין החתן וכל בני החופה גם בתפילין עי"ש ועיין במ"א שמפקפק בדינו ומצדד לפסוק כהשו"ע דפטורין מתפילין בעת המשתה וגם לענין תפלה המיקל כדעת רש"י לפטור בעת המשתה לא הפסיד אם החתן מיסב אצלם דאז הוי מצוה לדעת רש"י אבל מדברי הגר"א בביאורו משמע שאין להקל לענין תפלה וכמו שכתב בב"י בסימן רל"ב ועיין בעולת תמיד ובברכי יוסף שכתבו דנתפשט המנהג כהרמ"א שהחתן וכל סייעתו קורין ומניחין תפילין ומתפללין מיום הראשון עד יום השביעי: [\[יד\]](#) ותגריהם - אף שמרויחין מזה ודוקא אם עיקר כוונתם כדי להמציאן למכור למי שצריך להם אבל אם עיקר כוונתם רק להשתכר לא מיקרי עוסק במצוה [מ"א]: [\[יז\]](#) ותגריהם - תגריהם - הקונים מן הקונים למכור על יד על יד: [\[יח\]](#) צריכים וכו' - כגון שנזדמן לו קונה שרוצה לקנות סת"ם והקונה רוצה לפרוש בים או בשיירא עכשיו ואי אפשר לו להמתין עד שהסופר או התגר יקיים מצוה אחת שבאה לידו כגון הנחת תפילין או ק"ש וה"ה שאר כל המצות ע"כ מותר לכתוב ולמכור לזה אע"פ שע"י יעבור זמן המצוה [לבוש] וע"י בבה"ל: [\[יט\]](#) אז פטורין וכו' - ומיירי שכבר התחיל לכתוב קודם שהגיע זמן ק"ש אבל משהגיע הזמן אסור להתחיל לכתוב כמ"כ ס"י ע"ב ס"ב כ"כ המ"א אכן לפי מה שציירנו מתחלה בשם הלבוש שהקונה צריך לעבור בים או בשיירא וא"א לו להמתין עד שהסופר יקיים ק"ש ותפלה פשוט דלכו"ע מותר הסופר לעשות לו מלאכתו אם הוא משער שישאר לו זמן לקרות ואם יוכל לקרוא פרשה אחת מקודם יקרא: [\[כ\]](#) דכל העוסק וכו' - ודוקא עוסק במצוה כגון בשעה שהוא לובש התפילין או עוסק בתיקוני האבידה כגון לשוטח לצורכה או להשיבה לבעליה וכל כה"ג אבל בשעה שהוא מקיים מצוה כגון שהוא כבר לבוש תפילין או שומר אבידה שהיא מונחת כבר בתיבתו וכל כה"ג אע"פ שהוא מקיים

מצוה איננו עוסק במצוה ולא מיפטר ממצוה אחרת עיי'ז ועיין בבה"ל שביארתי יותר: **[כט]** אם צריך וכו' - ר"ל ואפילו אם עיי'ז לא יתבטל המצוה הראשונה ואפילו אם המצוה השניה יותר גדולה כיון שכבר התחיל לעסוק בראשונה [או"ז וריטב"א]: **[ל]** מצטער - אפילו מפני הצינה. ועיין בסמוך: **[לא]** שאין דעתו וכו' - ומיירי בשא"א לו ליישב דעתו אבל אם אפשר לו חייב ליישב דעתו ולהניח: **[לב]** בתורה - אפשר דדוקא בתורה שבכתב אבל לא בעוסק בגמרא דתורה י"ל שהיא עצמה אות שנוכר בה יציאת מצרים: **[לג]** פטור - ר"ל שא"צ לפסוק מלימודו כדי להניחם אבל קודם לזה חייב. גם באמצע אם רוצה לפסוק ולהניח ג"כ רשאי ויכול לברך עליהן שאע"פ שפטור מלהפסיק בשבילן מ"מ כיון שרוצה להפסיק מלימודו הרי חייב בתפילין מיד שמפסיק: **[לד]** מהנחת תפילין - ואע"ג שמחוייב להפסיק מת"ת כדי לקיים כל המצות שחיובן עליו כדאיתא ביו"ד סימן ר"מ שאני מצות תפילין שעיקר תועלתה הוא לתורה כדכתיב ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך ע"כ מכיון שכבר עוסק בתורה מקודם אין צריך לבטל תורה בשביל זה זולת בשעת ק"ש ותפלה כדי לקבל עליו עול מלכות שמים וגם שאז עדיין אינו עוסק בתורה ומחוייב להיות עליו תפילין. והגר"א פסק בביאורו דדוקא מי שתורתו אומנתו כגון רשב"י וחבריו אבל כגון אנו צריכין להפסיק אף לתפילין: **[לה]** בפני רבו - היינו רבו מובהק דרוב חכמתו הימנו: **[לו]** מפני אימתו - ר"ל דזלזול הוא שמגלה ראשו בפניו ולפ"ז אפילו אם כבר חלץ רבו תחלה אסור ואם מטה עצמו קצת לצד אחר וזהיר מלגלות ראשו בפניו נראה דיש להקל בכל גווני כ"כ הפמ"ג ועיי"ש עוד דמשמע מיניה דאם חולצן סמוך לחשיכה יש להחמיר בכל גווני מלחלוץ אותם קודם שחלץ רבו דנראה שמורה הלכה בפני רבו שהגיע זמנו לחלוץ ועיין לעיל סימן כ"ה ס"ק נ"ח מ"ש שם בשם הפמ"ג: **[לז]** תפילין קודמים - דהיא מצוה שבגופו ועוד דקדושת תפילין למעלה מקדושת מזוזה וכדלעיל בסימן ל"ב ס"ח. מיהו לדידן שאין מניחין רק בשעת ק"ש ותפלה אם אפשר בשאלה מזוזה קודמת דא"א בשאלה [מ"א]: **[לח]** מנודה ומצורע וכו' - עיין בל"ח ובש"ך ביו"ד סי' של"ד ס"ב ובשאר אחרונים דפוסקים להיפך וכתב הפמ"ג דיניחו בלי ברכה אבל מביאור הגר"א משמע לכאורה דצריכין לברך ג"כ:

לט

סימן

[א] תפילין - וה"ה ס"ת ומזוזה: **[ב]** או אשה - וה"ה טומטום ואנדרוגינוס דהם בכלל ספק אשה: **[ג]** או קטן - וכיון דילפינן מקרא בעינן שיהא דוקא גדול ממש דהיינו שהביא ב"ש אחר שהוא בן י"ג שנה אבל אם ספק לנו אם הביא ב"ש פסול לכתוב אם לא שנתמלא זקנו דהיינו שיש ריבוי שער בזקנו אף שהם קטנים מאד [סמ"ע בח"מ סימן ל"ה] או שעברו רוב שנותיו או שנולדו בו סימני סריס וכדלקמן בסימן נ"ה ס"ה. ויש לגעור בסופרים שמניחין לנערים לכתוב תפילין ואין מדקדקין אם

הביאו סימני גדלות או לא. ועיין לעיל בסימן ל"ב סעיף קטן ק"ג מש"כ שם בשם הלבוש מענין זה ועיין בבה"ל: [\[ד\]](#) לחינוך - באמת אפילו גדול לא כל זמן שלא ידעינן שהביא ב"ש אך לענין גדול אם אח"כ בדקנוהו ומצאנו שיש לו ב"ש תלינן שהיה לו ג"כ בעת הכתיבה [ח"מ סימן ל"ה] משא"כ בקטן דאינו מועיל אז שערות: [\[ה\]](#) או כותי - כצ"ל. דעו"ג בלא"ה פסול שאין כותב לשמה: [\[ו\]](#) או מומר לעבו"ג - דבזה הוא כמומר לכל התורה וה"ה אם הוא מומר לחלל שבת בפרהסיא אבל אם הוא מומר לשאר עבירות קי"ל דמומר לדבר אחד לא הוי מומר לכל התורה כולה לבד אם הוא עושה להכעיס דבזה אפילו לד"א דינו ככותי וכדאיתא ביו"ד סימן ב'. ויש מחמירין יותר דצריך גניזה. וכ"ז אם הוא מומר לשאר עבירות אבל אם הוא מומר לתפילין שאינו מניח תפילין אפילו אם אינו עושה זה להכעיס פסול דתו איננו בר קשירה לבד אם היה לזה רק מומר לתיאבון כגון שהלך אחר עסקיו עדיין הוא בכלל בר קשירה וכ"ז הוא לענין דיעבד אבל לכתחלה יש להחמיר שלא להניח לאיש כזה לכתוב סת"ם כי יש מחמירין אפילו במומר לתיאבון ואפילו באחרים עומדין ע"ג ואומרין לו שיכתוב לשמה ועיין בבה"ל. וכתב הפמ"ג דאפילו הוא מומר לחלל שבת בפרהסיא באיסור דרבנן כגון מוקצה והוצאה לכרמלית יש להחמיר עכ"פ לכתחלה שלא להניחו לכתוב סת"ם ואפילו בדיעבד צ"ע: [\[ז\]](#) או וכו' - עיין בה"ט דאפילו בלתיאבון לבד ואפילו פ"א: [\[ח\]](#) שאינו בקשירה וכו' - ועבד ואשה וכותי אין מוזהר על הקשירה וקטן אף שהגיע לחינוך מדרבנן בעלמא הוא [ב"י] ועיין בבה"ל. ובכל אלו לא מהני אפי' גדול עומד על גבו ורואהו שיהיו לשמן: [\[ט\]](#) בכל - ומי שנקטעה ידו השמאלית אע"פ שאינו בקשירה יכול לכתוב תפילין דגברא בר חיובא הוא אלא פומא הוא דכאיב ליה: [\[י\]](#) עשייתן - ודוקא שעושה מעשה בגוף התפילין כגון חיפוי הבתים ותפירתן וכ"ש עשיית השי"ן בעור הבתים או להגיה איזה אות דעתה הוא פסול וע"י הגהתו יוכשר דזה הוא כתיבה ממש אבל עיבוד הקלף איננו בכלל זה וכשר ע"י עו"ג וכ"ש ע"י אשה רק דבעו"ג בעינן שיהיה ישראל עו"ג ויראה שיהיה לשמה וכדלעיל בסימן ל"ב ס"ט וה"ה בקטן. והשחרת הבתים והרצועות עיין לעיל בסימן ל"ג שביררנו שם דינם בעזה"י. וגרירת דבק שבין אות לאות לכתחלה יש ליזהר שלא לעשות על ידם ובדיעבד אין להחמיר דגרירה לא מיקרי כתיבה ועיין היטב לעיל בסימן ל"ב סק"פ. וכ"ז בתפילין דבעינן כסדרן אבל בס"ת אם אפשר לגרור צדדי האותיות במקום שנגעו ולחזור ולכותבן יעשה דזה מיקרי לכתחלה: [\[יא\]](#) יראה - שלא יהרגוהו ואף דבאמת הי"ל למסור נפשו על אמונת ה' מ"מ לא יצא מכלל ישראל עי"ז כיון דהיה באונס וע"י במ"א שהעלה דאין להקל בזה אפי' אם בצינעא הוא שומר את התורה רק שבהנחת תפילין הוא מתעצל דהלא עכ"פ אינו בקשירה וכ"ש אם הוא מומר לכל התורה כולה אם לא שמחמת פחד שלא יהרגוהו הוא ירא לקיים את התורה אפילו בצינעא. ועיין בביאור הגר"א שמסכים ג"כ להמ"א. עוד כתב המ"א בשם הד"מ דאף דבס"ת ממזר וגר תושב [היינו שקיבל עליו שבע מצות בני נח] פסולים לכתוב כמו שכתב ביו"ד סימן רפ"א אפי' בתפילין ומזוזות אין לחוש וכל האחרונים

הסכימו דגר תושב פסול לכתובת סת"ם דהא אינו בקשירה ועיין בבה"ל: **[יב]** אפיקורס - ועיין בבה"ל: **[יג]** ישרפו - עם אזכרותיהן וכדלקמן בסימן שלי"ד סכ"א עיי"ש דסתמו כשכותב לשם עבו"ג הוא כותב: **[יד]** וי"א יגנזו - דאין דרך אפיקורס להניח תפילין ובודאי כתבו למכור לישראל ואפשר שלא כתבו לשם עבו"ג. ודעת המחבר לפסוק כדעה א' לכן כתבו בסתמא וכן דעת הטי"ז והפרישה והגר"א בביאורו: **[טו]** יגנזו - מספק שמא הוא כתבן אבל אין לשרוף מספק דהלא כתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם: **[טז]** כשרים - דסתם עו"ג אין בקיאתן לכתוב ובודאי ישראל כתבו. ובפרט במקומותינו שידוע שאין א"י יודעין לכתוב אפילו בס"ת שנמצא בידן מסיק הש"ך [ביו"ד בסימן רפ"א סק"ד] דלכו"ע כשרה דתלין דהא"י בזו אותה: **[יז]** יותר וכו' - אבל במעט יותר משויין [דהיינו עד כדי חצי דינר בתפילין ולפי ערך זה בס"ת] חייבין לקנות מהן ואף דס"ת שנמצא ביד א"י י"א דיגנזו [ביו"ד סימן רפ"א] אעפ"כ חייבין לקנות מהם ואפילו במעט יותר וכדי לגונזן בכדי שלא יבואו העו"ג לזלזל בהם ופשוט דה"ה אם הם פסולין מחמת עצמם ג"כ חייבין לקנות מהעו"ג כדי לגונזן אבל בכתבן אפיקורס דטעונין שריפה א"צ ליקח מהם: **[יח]** הרבה - ואעפ"כ לא יסלק עצמו הישראל תיכף ממנו אף שאומר הרבה ומחוייב לעסוק אתו פן ישוה עמו. אך כשהעו"ג עומד על דבריו מניחן בידו. ומבואר בש"ס דאסור לומר לעו"ג שיתנם בזול יותר מדאי דלמא ירגז העו"ג וינהג בהם מנהג בזיון: **[יט]** מן המומחה - אבל לא ממי שאינו מומחה אע"פ שהלוקח רוצה לבדקן לפי שיש לחוש שמא יתעצל בבדיקתן מפני שטורח הוא לו להסיר התפירה ולחזור ולתופרן. ופשוט דמי שהוא סופר קבוע לרבים הוא בכלל מומחה. ומזוזה וה"ה פרשיות של תפילין ניקחות אפילו שלא מן המומחה ובתנאי שיבדקנה אח"כ: **[כ]** לקח - בדיעבד או שאין שם מומחה בעיר: **[כא]** לבדקן - בחסירות ויתירות וה"ה בתמונת האותיות אם הם כהלכה וכנ"ל בסי' ל"ו ס"א ואין לחוש שמא עיבדן שלא לשמן דהכל בקיאתן בזה: **[כב]** ואין השאר - והוא שאומר שכתבן בעצמו או שאומר שלקחן מאדם אחד ותלין שאותו האדם כתבן הכל בעצמו כיון שהם בצבת א' וכמש"כ הפרישה: **[כג]** גדול - נראה דה"ה אם אמר שלקחן ממומחה: **[כד]** נאמן - דעד אחד נאמן באיסורין וכתב המ"א דעכ"פ בעינן שמכירין אותו שהוא מוחזק בכשרות עיין יו"ד סימן קי"ט ס"ב בהג"ה. ולפי המבואר שם מוכח דאם ראינוהו שלבשן בעצמו נאמן בכל גווי דלעבור בעצמו בודאי אינו חשוד. וע"ש בש"ך סק"א: **[כה]** וא"צ בדיקה - שחזקה על חבר שאינו מוציא מת"י דבר שאינו מתוקן: **[כו]** לעולם - שכל זמן שחיפויין שלם הרי הן בחזקתן מן הדין ואין חוששין שמא נמחקה אות מתוכן או ניקבה. ומ"מ נכון לבדקן מפני שמתקלקלין מפני הזיעה. ואם נקרע חיפוי הבתים או שנשרו במים צריכין בדיקה תיכף שמא נמחקה הכתב או נתקלקל. וכל שצריך בדיקה מן הדין ואין לו מי שיבדוק ויתפור אותם מניחם בלא ברכה דלא שייך אוקמיה אחזקה כה"ג וכתב הח"א דה"ה אם מונחים במקום לח והכל לפי הענין: **[כז]** לפרקים - דחיישינן שמא נתעפשו לכך יבדקם שני פעמים בשמיטה: **[כח]** יניחם כך - ולענין ברכה משמע מח"א דצריך

לברך והטעם נראה משום דלא ראינו עליהן ריעותא ברורה משא"כ
בנשרו במים או שנתקלקל העור וכנ"ל ולמעשה צ"ע. המוצא תפילין
מושלכין בגניזה בלא רצועות ופתוחים יש לחוש שיש להם פסול נסתר
אבל אם מצאן דרך הינוח בכיסן ליכא למיחש:

סימן

מ

[א] אסור לתלות - על היתד מפני שהוא דרך בזיון: **[ב]** בין בבתים -
שהבתים תלויות למטה ובין שהרצועות תלויות למטה. ומ"מ באקראי
בעלמא שאוחז התפילין בידו והרצועות תלויות למטה אין להקפיד אבל
אם התפילין תלויין אסור בכל גווי ואין בכלל זה מה שהתש"ר תלוי
באזיר ומחזיקן ביד ברצועות ומשימם על הראש כי זהו צורך הנחתן. ויש
מניחין הש"ר על הדף וכדומה בשעה שלובשין: **[ג]** בכיסן - וס"ת אסור
לתלותה בכל גווי אפילו כשהיא באה"ק ותולה האה"ק ועיין בח"א כלל
ל"א שכתב דאפילו כשאה"ק מחובר ביתידות לכותל אסור כל שאין
תחתיו עומד דבר מה וספרים כגון ספרי תלמוד וכדומה דומה לתפילין.
ומ"מ ספרים או סידורי תפלות הקבועים בלוחות שבהם שלשלת של כסף
אסור לתלותן בם שהלוחות אין דומות לכיס לפי שהן מחוברות לסידור
והרי הן כסידור עצמו. מותר לכתוב פסוקים בנייר ולתלותן בפתח
ביהכ"נ. נוהגים העולם להתענות כשנופל תפילין מידו על הארץ בלא
נרתיקן וה"ה כשנופל ס"ת אפילו בנרתיקן. ועיין בא"ר שכתב דאפילו
תפילין בנרתיקן יתן פרוטה לצדקה: **[ד]** תפילין - וה"ה חומשים או
סדורי תפילות או שאר ספרים בין בכתיבה או בדפוס הכל יש בהם
קדושה ובעינין כלי תוך כלי ואפילו אם הן כתב משיט"א [היינו שאינה כתיבת
סת"ם והוא רק כתב אשורין] וכריכת הספר אינה נחשבת לכיסוי דהיא מגוף
הספר ובעינין עוד שני כיסויין. ועיין ביו"ד בסי' רע"א בט"ז שם סק"ח
שכתב כל המיקל בקדושת ספרים הנדפסין עתיד ליתן את הדין דדפוס
הוי כמו כתיבה. אך בתשובת חו"י סי' קפ"ז נוטה להקל בזה בשעת הדחק
כשאין לו במה לכסות: **[ה]** מטתו - או לעשות צרכיו: **[ו]** עד שיוציאם
- בחדר אחר או שמפסיק בפניהם במחיצה גבוה יו"ד טפחים. ועיין לקמן
בסי' ר"מ במ"א סקט"ו: **[ז]** בכלי תוך כלי - ל"ד כלים דה"ה שני כיסויין
ואם פירש טלית או שאר כיסוי על הכיס של תפילין אע"פ שהכיסוי אין
מכסה רק למעלה ומן הצדדין ולא למטה אפי"ה שרי. ועיין בבה"ל. ואותן
המניחין כיס התפילין והטלית לתוך כיס אחד גדול הרי גם הכיס הגדול
נקרא כליין המיוחד להן וצריך עוד כסוי על גבן אם לא שמכסה בטלית
על התפילין בתוך הכיס דאז שרי דהטלית אינו כליין וה"ה אם כיס
התפילין מחובר למעלה על הכיס הגדול הרי צד הב' של כיס הגדול אין
נקרא כליין ומועיל להן אם הפכן. ועיין בביאור הלכה מה שכתבתי בשם
הא"ר. כתב המ"א דה"ה במזוזה הקבועה לפניו בחדר צריך כלי בתוך
כלי דהיינו שיכסה אותה בב' כסויין ואחד מהם יהיה עכ"פ אינו מיוחד
לה וכדלקמן ואם על המזוזה יש כסוי זכוכית אף שהמזוזה נראית

מתוכה אפ"ה נחשבת כסוי אחד ודי בפריסת סודר על המזוזה דהא עתה לא מיתחזיא וכ"כ הדה"ח. אבל לכו"ע לא מהני אם יכסנה עוד בזכוכית מלמעלה אע"ג שמכוסה בשני כסויין דהא המזוזה נראית מתוכן. כתב בחכמת אדם נ"ל דבין במזוזה או שאר ספרים אם עשה מתחלה ב' כלים שיחשב אחד לכלי בתוך כלי כגון שכרך המזוזה בנייר ואח"כ הניחה בתיק שלה מותר כיון שבתחלה כיון לכך. ויתר כל הדינים בזה נבאר לקמן בסימן ר"מ בעזה"י: **[ח]** שאין השני - לאו דוקא וה"ה אם הפנימי אינו מיוחד והחיצון מיוחד או ששניהם אינם מיוחדים וכמו שכתוב בהג"ה ואינו אסור כלי בתוך כלי רק אם שניהם מיוחדים אבל אם אחד אינו מיוחד מצטרף עם המיוחד ושרי וההג"ה לא בא רק לפרש דברי המחבר דלא נטעה בלישניה וכלי אחד אפילו אינו מיוחד לא מהני ואסור: **[ט]** כנגד ראשו - שהוא ג"כ דרך בזיון: **[י]** מותר - אפילו שלא בכלי כלל רק שמניחן בענין שלא יתגלגלו משם לצדדין כגון שמניחן בין כר התחתון לכר שתחת ראשו שלא כנגד ראשו: **[יא]** בתוך כלי - דהיינו שמניחן בתוך כלי או כיס המיוחד להן תחת הכר דהכר מיקרי כלי שני או שיניחן בלי כלי כלל תחת שני כרין ולא התירו חכמים להניח תפילין תחת מראשותיו כשאשתו עמו אפילו בכלי תוך כלי אלא כדי שישתמרו מן הגנבים והעכברים ולפיכך אם יש לו מקום אחר שמשתמרים שם לא יניחם כלל במטה. ומיהו אם יש למעלה מראשותיו מקום יוצא מן המטה שהוא גבוה ג"ט או נמוך ג' טפחים למטה מראשותיו מותר להניחן עליו: **[יב]** מקרי וכו' - וט"ז אוסר להיות אשתו עמו במטה עד שיניח התפילין כלי בתוך כלי שמא ישכח וישמש וכן משמע בביאור הגר"א ועיין בא"ר: **[יג]** דינן וכו' - שפעמים מתהפך במטה וישכב עליהן ספסלים שבבהכ"נ שתחת הספסלים יש תיבה להצניע שם טלית ותפילין י"א דאסור לישב על הספסלין ויש מתירין אבל כשיש חלל טפח בהתיבה פנוי מותר ודאי לישב על הספסלין ובעל נפש ראוי לו להחמיר שלא במקום הדחק גם בזה כי תפילין יש להזהר בקדושתן מאד. ואם קבעו במסמרים לכותל מותר לישב על הספסל: **[יד]** עד שיטול ידיו - ואח"כ יחלצם עד שיקנח הקרי וכמש"כ ס"ז: **[טו]** אלא יאחוז וכו' - דבזה לא חיישינן כ"כ שמא נגעו במקום הטינופת ולכך הקילו לאחוז ברצועה ולהסירה כדי שלא להשהות התפילין על עצמו בעוד שהוא מטונף בהקרי: **[טז]** ויטול ידיו - אבל אח"כ מותר להניחן אע"פ שהוא טמא: **[יז]** חולצן - דיש לחוש שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו: **[יח]** על השולחן - כדי שיהיו מזומנים לו לחזור ולהניחן בשעת ברכה: **[יט]** אבל וכו' - בספר שולחן שלמה מסתפק דאפשר דזהו דוקא מי שמניחן כל היום אבל לא מי שדרכו להניח בשעת ק"ש ותפלה: **[כ]** עראי - נראה דשיעור אכילת עראי הוא כביצה וכדין סוכה בסימן תרל"ט יע"ש [מטה יהודה]:

מא

סימן

[א] הנושא משאוי - זה מיירי בכל היום לא בשעת ק"ש ותפלה. ועיין

לקמן סימן צ"ז ס"ה: **[ב]** על ראשו - ואם הוא נושא משאוי על ידו במקום תפילין דמסתמא מכוסין הן וליכא גנאי אין צריך לחלוץ כ"א בשיש בהמשא ארבעה קבין דאז מסתמא התפילין רוצות עי"ז [פמ"ג ע"ש ע"ד]: **[ג]** חולץ תש"ר - ואם יכול לסלק המשאוי לצדדן שלא במקום התפילין משמע מפמ"ג דמותר מ"מ אם יש בהם משא ד' קבין נראה שיש להחמיר אף בכה"ג עיין ב"י ולהוציא זבל על ראשו אפילו מעט ואפילו לצדדן אסור דבכל גווני הוי בזה בזיון לתפילין שעל ראשו אם לא כשמסלק אז התש"ר מעליו שרי אף דנושא השל יד. ואם ירצה להוציא זבל על היד אפשר דאפילו אם התפילין הם מכוסים בבגדיו איכא בזה בזיון להתפילין שעליו [פמ"ג]: **[ד]** מותר - אף דהוא מונח על התפילין אין בזה בזיון לתפילין כיון שהוא דרך מלבוש אך אם הכובע גדולה יזהר שכוונת הכובע לא יסיר את התפילין ממקום הראוי להן [מח"א]: **[ה]** ד' קבין - הם כ"ה לטראות ששוקלין בו הכסף בפראג [ל"ח]: **[ו]** נדחקות - אין פ"י שהתפילין זזין ממקומן לגמרי ואין מונחין כדין דבזה פשיטא שאסור ואפ"י אם משאן קל אלא ר"ל שמונחין במקומן בדוחק מחמת המשוי שמונח עליהם ומקצר את מקומם והב"ח מיקל בענין זה במצנפת וכובע [פמ"ג]:

מב

סימן

[א] יד - אפ"י אין לו ש"י ויש לו ב' של ראש: **[ב]** רצועה - ופשוט דה"ה נרתק המיוחד לשל ראש דגם הוא בכלל תשמיש קדושה כמו רצועה [כדאיתא מגילה כ"ו ע"ב] וכן מוכח בביאור הגר"א וכ"כ המ"א לעיל בסוף סימן כ"ח: **[ג]** מהם - כתב המ"א דאם נפסקה רצועה של יד סמוך לקשר אסור להפוך ראש האחר למעלה [במקום שהוא חזק] ולעשות בו הקשר ש"י והחתיכה שהיה בו הקשר יקשור עתה לזו למטה דמורידו מקדושתו כיון שהיה בו הקשר והיוד ועתה יעשה בו כריכות האצבעות אלא אותה החתיכה צריכה גניזה ואם אין הרצועה ארוכה כ"כ אזי לא יעשה כריכות כ"כ סביב היד. וכן בשל ראש אם נפסק מה שמקיף הראש אסור להפוך מה שבתוך הקשר שיהיה חוץ לקשר מטעם הנ"ל. אמנם אם נפסקה הרצועה ש"ר מבחוץ להקשר ורוצה למשכה ולהורידה למטה כדי שיהיה הרצועה שלימה בהשיעור המבואר למעלה בסימן ל"ג י"א דיכול להורידה אע"פ שמוריד קצת מקדושתה שהרי מקום הקשר יהיה תלוי למטה אין זה הורדה דעכ"פ באותה חתיכה יהיה הקשר. וי"א דג"ז אינו נכון דעכ"פ איכא קצת הורדת קדושה. ולפי דבריהם ה"ה בש"י אם נפסקה הרצועה של יד סמוך להקשר אפ"י אם לא ירצה לקשור למטה החתיכה שנפסקה אעפ"כ לא יהפוך תחתית הרצועה למעלה לעשות בו הקשר דבזה מוריד העליונית של הרצועה קצת מקדושתה שהיתה מתחלה קרובה אל הקשר ע"כ יש להחמיר שלא להפוך כ"א בשעת הדחק שאין לו רצועה אחרת ובמקום שנפסק הוא רך וחלוש שאינו ראוי לעשות ממנו הקשירה בזרוע שיהא קרוב ליפסק אז יש להפוך. ועיין בביאור

הלכה: **[ד]** בשל ראש - דשם הוא השין והדלית משא"כ בש"י דאין בו רק הקשר של יוד: **[ה]** מותר - היינו שיעשה לה ארבעה בתים ויכניס כל פרשה בבית שלה וה"ה דמותר ליקח הפרשיות ורצועות משל יד לשל ראש: **[ו]** לא הניחם - על ראשו אע"פ שזימנם והכינם לצורך הראש הזמנה לאו מלתא היא: **[ז]** כבית אחד - ואף שהם כתובים על ד' קלפים ונתונים בד' בתים מבפנים אין בכך כלום בדיעבד וכמש"כ בסימן ל"ב סמ"ז ע"י ועיין בבה"ל: **[ח]** מתחלה - בעת עשיית הש"ר אפילו אם לא התנה רק אם יצטרך לעשות ממנו של יד שיעשה מהני התנאי וכ"ש אם הוא אומר שאינו עושה ש"ר אלא לפי שעה דמהני: **[ט]** סודר - וה"ה אם עשה כ"ס מחדש לצורך תפילין ג"כ אין אסור להשתמש ביה חול עד דצר ביה דהזמנה לאו מילתא היא וה"ה בכל תשמישי קדושה אפילו תיק לס"ת. ותשמיש דתשמיש אין בו קדושה כלל: **[י]** דאזמניה - אפילו בדבור בלבד וכ"ש אם נטלו ואמר זה יהיה לתפילין דמהני. ועיין בבה"ל מה שכתבתי בשם הר"ן: **[יא]** תפילין - ותיק של טלית לא מיקרי תשמיש קדושה רק תשמיש מצוה ולכן מותר להניח בו שאר דברים של חול דאף דמונח בו ג"כ תיק של תפילין לא הוי התיק של טלית כ"א תשמיש דתשמיש ואפי"אם ניתן בתוכו הסידור שלו דיש בו קדושה או התפילין בלא תיק מ"מ בעת הצורך מותר ליתן בתוכו דברים של חול דהלא הוא עשוי מתחלה גם לטלית דהוא דבר של חול והוי כאלו התנה וכדלקמן בהג"ה. ואותן האנשים ההולכין בדרך ומשתמשין בשק של תפילין בדברים של חול אף דמדינא אסור אעפ"כ יש ללמד עליהן זכות דכיון דרגילין בכך הוי כאלו התנו בתחלה. ואעפ"כ לכתחלה אין נכון לעשות כן: **[יב]** לעולם - י"א דוקא בפירוש אבל בסתמא לא אמרינן דהזמנתו הוא על עולם כיון דסתם סודר אין מיוחד לתפילין אבל מדברי הגר"א בביאורו משמע דסתמא הוי כלעולם ולא מיעט המחבר בזה אלא היכא דהתנה שלא יהיה רק לפי שעה ולא לעולם ואם עשה כ"ס להניח תפילין או שאמר לאומן עשה לי כ"ס של תפילין לכו"ע הוי סתמא כלעולם: **[יג]** וצר ביה - כ"ז בסודר או כ"ס שלו אבל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו א"כ גנב בגד וחתכו ועשה ממנו כ"ס דאז קניה בשינוי מעשה ואסרו. וקטן שצר ביה תפילין בהכ"ס שהזמינו לכך ג"כ נאסר אבל דבר הנאסר בהזמנה לחוד כמו שיתבאר לא מיתסר בהזמנת קטן דקטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה אפילו גילו מחשבתם בדיבורם: **[יד]** חד זימנא - אף שהיה רק לפי שעה דהוא דרך עראי כיון שהיה בסתמא מצרפינן המעשה להזמנה. אבל אם פירש בעת הנחה דהוא ע"מ לפנותו שרי להשתמש בו חול אח"כ ואם עשה הכ"ס לשם תפילין וצר ביה תפילין חדא זימנא אפילו ע"מ לפנותן אח"כ אסור למיצר ביה זוזי וה"ה אם היה כ"ס עשוי והוסיף בו איזה דבר לצורך תפילין לנאותו הוי כמי שעשה הכ"ס לשם תפילין עד שיטול מה שחידש ועיין בבה"ל: **[טו]** אסור - לעולם אפילו לאחר שנתקלקל ואין ראוי עוד לתפילין וצריך גניזה: **[טז]** זוזי - וכן שאר דבר אפילו דבר שיש בה קדושה כל שהוא למטה מתפילין כגון מזוזה וכנ"ל בסימן ל"ב ס"ח ולא נקט זוזי רק משום סיפא. ולפ"ז אין לתת סידור בכ"ס שהיה מיוחד מתחלה לתפילין לבד ואעפ"כ אין למחות

בזה דכיון דרגילין בזה הו"ל כאלו התנו מתחלה וכנ"ל בס"ק י"א:
[יז] בכל ענין - אפילו עשה הכיס לשם תפילין וגם צר ביה בקביעות שרי
 כיון דהתנה בעת עשייה שיהיה יוכל לשנות כשירצה ותנאי מהני
 להשתמש בהן אפילו בעודן בקדושתן וכמש"כ סימן קנ"ד ס"ח אך
 לתשמיש מגונה לא מהני תנאי וה"ה אם ירצה לכרוך איזה דבר ברצועה
 הקבוע בתפילין שעליו דלא מהני משום ביזוי מצוה: **[יח]** לשם תפילין -
 היינו הפרשיות של תפילין וה"ה עור המעובד להבתים ש"ר או של יד ואף
 דאין חקוק עליו השין מ"מ גוף קדושה מיקרי וכ"ש עור המעובד לס"ת
 או מזוזה: **[יט]** דברי חול - אבל להורידו מקדושתו כגון לכתוב עליו
 מזוזה שקדושתה קלה מתפילין או שאר ד"ת מותר אפילו על עור
 שנתעבד לס"ת. וגט הוי דבר של חול ואסור לכתבו על קלף המעובד לס"ת
 אם לא שהתנה וכדלקמן: **[כ]** כי האי גוונא - שהוא ע"י מעשה גמור
 לאפוקי אם היה רק הזמנה בדבור בעלמא או שהיה רק תיקון הקלף
 ושרטוטו לשמה: **[כא]** לגוף וכו' - לאפוקי הזמנה לתשמישי קדושה כגון
 עשיית כיס לתפילין או עיבוד עור לרצועות שהוא רק תשמישי קדושה
 דמותר לשנותו אפי' לחול וע"י בביאור הלכה שביארנו דשלא במקום
 הדחק יש להחמיר בעיבוד עור לרצועות: **[כב]** הקדושה - אבל הזמנה
 לגוף המצוה כגון ציצית שופר לולב סוכה נר חנוכה אפילו עשאן לכך לא
 מיתסרי דהזמנה לאו מילתא היא וכדלקמן בסימן תרל"ח ס"א בהג"ה
 ומותר להשתמש בהו חול אף בלי תנאי. ועיין לעיל בסימן כ"א ולקמן
 בסימן קנ"ד שיש עוד נ"מ בין קדושה למצוה: **[כג]** מילתא היא - אף
 דבסעיף א' קי"ל דמותר לשנות הש"ר ולהורידו מקדושתו מטעם דהזמנה
 לאו מילתא היא אף דשם הוא גוף הקדושה שאני התם דעכ"פ עושה בהם
 קדושה קצת אבל הכא הלא רוצה לעשות בהם דבר חול ולזה מהני הזמנה
 בגוף הקדושה ועיין במג"א שהביא דיעות החולקין ע"ז וס"ל דאף בגוף
 הקדושה הזמנה אינה כלום ואעפ"כ לענין מעשה יש להחמיר כסברא הא'
 וכמו שכתבנו בביאור הלכה ועכ"פ מהני תנאי בזה מיהו אם התחיל
 לכתוב על הקלף סת"ם או שאר כתבי הקדש אפילו על הנייר אסור לכתוב
 אח"כ עליו דברי חול לכו"ע שזה עשה מעשה של גוף הקדושה ואפי' תנאי
 לא מהני בזה: **[כד]** צר ביה - פי' לפי שעה וגם בסתמא אפי' אם עשה כן
 פעמים הרבה אך שבכל פעם היה לפי שעה דרך עראי לא נתקדש עי"ז
 אבל אם צר ביה בקביעות או שצר ביה אפילו פ"א אך שצר ביה אדעתא
 דקביעותא דהיינו שהיה אז בדעתו למיצר ביה תמיד אפילו לא אזמניה
 מעיקרא ג"כ אסור דהוי כאזמניה וצר ביה. ואם פי' ע"מ לפנותו אפילו
 צר ביה כמה פעמים וגם אזמניה מעיקרא מותר כל שלא עשה כיס לשם
 תפילין וכנ"ל בסקי"ד: **[כה]** ולא אזמניה - מעולם לשם תפילין:
[כו] שרי - י"א דהיינו דהסודר לא נתקדש ע"י שצר ביה פ"א בלי הזמנה
 אבל כל זמן שהתפילין שם אין מדרך הכבוד להניח יחד שם גם מעות
 אלא יקשרם בקשר בפני עצמו:

[א] להשתין - המג"א בסק"ט כתב דמה שכתב המחבר להשתין לרבותא נקט דאפילו להשתין אע"פ שהוא חייו של אדם אסור לכנס וכ"ש שלא לצורך: **[ב]** בתפילין שבראשו - ה"ה דבזרוע נמי אסור מה"ט והא דנקט בראשו בא למעוטי אם אוחזן בידו: **[ג]** בידו - ר"ל בבגדו וביד ימינו כנגד לבו כמש"כ בס"ה: **[ד]** פשיטא דאסור - באוחזן בידו שמא יקנח הניצוצות וה"ה כשהם בראשו דאסור דחיישינן שמא ישב ויעשה בהם צרכיו [פמ"ג]: **[ה]** תיחוח - או במקום מדרון: **[ו]** נמי שרי ואין חילוק וכו' - ומ"מ יש חילוק קצת דבקבע דיש חשש שמא יעשה צרכיו צריך שיהיה בבגדו ובידו כמ"ש בסק"ג ובעראי אפילו בידו לבד נמי מותר בזה דליכא חשש ניצוצות: **[ז]** ובבה"כ עראי וכו' - דלא גזרינן ביה שמא יפנה בהם ורק שיזהר שלא יפיח בהם: **[ח]** מפני שצריך וכו' - וחיישינן שמא ישפשף הניצוצות שנופלין על רגליו ביד שאוחז בה התפילין: **[ט]** חולצן ברחוק וכו' - עיין מ"א שכתב דמש"כ המחבר מתחלה אסור להשתין בהן מעומד מיירי בין בעראי ובין בקבוע וכמו שכו' בהג"ה ומש"כ אלא חולצן ברחוק ד"א מיירי בקבוע דאי בבה"כ עראי חולץ ומשתין לאלתר וכ"כ הט"ז: **[י]** לחבירו - שהוא בעצמו אסור לאחוז בהן אז אף דמיירי בקבוע ומבואר לקמן בס"ה דיאחוז בבגדו ובידו כיון דמיירי כשמשותין מעומד וחיישינן משום ניצוצות: **[יא]** כשהן בראשו - וה"ה בזרועו דס"ל דגזרינן שמא יפיח בהם אבל כשהן בכיסן ואוחז הכיס בידו מותר להשתין בהן לד"ה שכשהן בכיסן אין איסור בהפחה כמו שיתבאר בסימן מ"ד: **[יב]** לדבריו - ולעת הצורך כגון שיתבטל עי"ז מתפלה בצבור יכול לסמוך אדיעה ראשונה אך שיזהר הרבה שלא יבוא לידי הפחה כ"כ הח"א ומ"מ נוהגין לחלוץ הש"ר. וגם הש"י נכון להסיר הרצועות מכף היד שלא יבוא לשפשף הניצוצות בהם: **[יג]** בלא חפירה - ר"ל אז צריך לחלצן ברחוק ד"א אבל אם הוא בחפירה הרי החפירה הוא רשות לעצמו ובה"כ שלמעלה רשות לעצמו ואין לו דין בה"כ כלל כמו שיתבאר בסימן י"ג ומותר ליכנס בתוכו בתפילין שעליו ומ"מ קודם שישותין צריך לחלצן לד"ה כמו בשאר בה"כ קבוע כן מסיק המ"א בד"א להשתין אבל לעשות צרכיו משמע מדברי הבי"י דיש להחמיר לחלוץ ברחוק ד"א ממקום שרוצה לעשות צרכיו אפילו נפנה במקום שאינו בה"כ כלל אלא בחצירו או ע"פ השדה: **[יד]** בה"כ עראי וכו' - פי' הא דאמרינן לעיל דמותר להשתין בו בתפילין שבראשו היינו במקום שאין בו צואה וגם הוא מקום שאין רגילין לפנות שם ולכך לא גזרינן שמא יפנה בהתפילין ואפילו אם הוא מקום צנוע: **[טו]** בה"כ תחלה - עיין בפמ"ג דס"ל דהאי לישנא לאו דוקא דאפילו מיוחד מכמה זמנים להשתין מ"מ עראי יחשב: **[טז]** אם הם בחיקו וכו' - דתו ליכא למיחש משום ניצוצות וגם משום שמא יפלו ממנו ומותר בין בבה"כ קבוע ובין בעראי: **[יז]** או בבגדו בידו - צ"ע דבס"א כתב אפילו תופס אותם בבגדו אסור ועיין בט"ז ומ"א שנדחקו בזה מאד ובביאור הגר"א כתב דסעיף זה שהוא מבעל התרומות הוא שיטה אחרת החולק על הא דס"א וס"ל דבבגדו וידו תו לא חיישינן לשפשוף הניצוצות וכן הכריח בספר מאמר מרדכי. ובקשורין בבגדו

לכו"ע מותר: **[יח]** לבה"כ קבוע - נקט קבוע משום סיפא לאשמעינן דאפילו בקבוע מכניס התפילין עמו משום שמירה אבל אה"נ דאפילו באינו קבוע כלל צריך לחלוץ ברחוק ד"א ממקום שרוצה לפנות וכדלעיל בסוף ס"ק י"ג. וכן מה דנקט לעשות צרכיו ג"כ משום רבותא דסיפא אבל באמת ה"ה להשתין צריך לחלוץ ברחוק ד"א וכדלעיל בס"א: **[יט]** וטוב להחמיר - המ"א מסיק דמדינא אסור לכנס לבה"כ בתפילין דלא גרע ממרחץ לקמן בסימן מ"ה ס"ב ועיין בפמ"ג ובמאמר מרכי שכתבו דמדברי הרא"ש לא משמע הכי גם מדברי רב האי לא משמע הכי ע"ש ובספר האשכול בשם הגאון משמע כתירוצו דהמג"א ע"ש: **[כ]** בימינו - אבל לא בשמאלו מפני שצריך לקנח בה כמשי"כ בס"ג והכא ליכא למיחש לניצוצות שיבוא לשפשף ביד שאוחז בה התפילין דכיון שמייירי בבה"כ קבוע מסתמא עושה צרכיו מיושב. כתב הרמ"ע סימן נ"ט דמותר לכנס בתפילין למבואות המטונפות אפי"י יש שם מקום מטונף להדיא וטוב לכסותו בכובע ואם רוצה לחלצן ולחזור ולהניחן שפיר דמי והמג"א מצדד לומר דכשיודע שיכנס דרך מבואות המטונפות לא יניחם בביתו אלא בבה"כ או שיניחם בביתו ויכסם במבואות המטונפות ונסתפק המח"ש דאפשר דצריך לכסות ג"כ הרצועות וכ"ש ג' כריכות שעל האצבע ובתשובות רדב"ז ח"ד סימן ל"ו משמע ג"כ שסובר דמדינא צריך לכסות התפילין במקומות המטונפות וכל שאי אפשר לו לכסותם מוטב שיניחם בבה"כ ומשמע שם דהדלי"ת והיו"ד שברצועות אין צריך לכסות שהם דרך קשירה לא דרך כתיבה ע"ש: **[כא]** גלולין בבגדו - ר"ל מה שהותר בסעיף הקודם לאוחזן בימינו בבגדו דוקא כשיש לו שהות להניחם עוד אח"כ לא הטריחוהו להניחם בכלי משא"כ באין שהות: **[כב]** אם היה בו טפח - אבל כשאין בו טפח בטל לגבי התפילין כיון שהוא כליין ואסור להכניסם לבה"כ: **[כג]** בידו ונכנס - שלא יטלו אותם עוברי דרכים [גמרא ע"ש]: **[כד]** כלל - משמע דאפילו בכיס לא יכניסם ועיין במחצית השקל שכתב דאם הם בכיסן ונותנן בכיס התפור במלבושו דאותו כיס אינו כליין והוי כלי תוך כלי ומותר: **[כה]** המשתמר - ושאר ספרים וכתבים שיש בהן שמות אם הם בכיס שרי להכניסן ויש אומרים דבעינן דוקא תיק בתוך תיק אם צריך ליכנס לבה"כ וכדלעיל לענין תפילין וס"ת אסור בכל גווני. וכתב בש"ת דאותן המלבישין התינוקות בקמיע שכתוב שמות בקלף צריך ליזהר שיהיה כלי בתוך כלי כיון שהתינוקות נפנים בהם בעודם עליהם: **[כו]** עד שיגמור - דעמוד החוזר מביא האדם לידי הדרוקן וסילון החוזר מביא האדם לידי ירקון: **[כז]** לרופא ליקח וכו' - לבדוק בו החולה וא"צ לחלוץ אז התפילין ועובדא הוי ברופא וה"ה בכל אדם:

מד

סימן

[א] עראי - דגזרינן שמא יבוא להפיח בהם וע"י הנחת הסודר עליהן יזכור שיש תפילין עליו ולא יבוא להפיח: **[ב]** עמו אשה - אבל אם אשתו

עמו אסור גזירה שמא ישמש בהן: [\[ג\]](#) ישן בהם - ולא חשיב היסח הדעת אלא כשהוא עומד בשחוק וקלות ראש אבל כשהוא עוסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהן ממש אין זה נקרא היסח הדעת [אם לא שמטריד דעתו כ"כ לצרכי הגוף עד שלבבו פונה מיי"ש מחמת טרדתו] וכן כשהוא ישן שוכח הבלי העולם. ומ"מ מצוה מן המובחר שיהא דעתו תמיד על התפילין ושלא יסיח דעתו מהן למשוך ולהרהר במחשבות רעות שמטעם זה חייב למשמש כל שעה שלא יסיח דעתו מהן [ב"ח] זולת בשעת התפלה והלימוד א"צ ליתן דעתו בהתפילין: [\[ד\]](#) שינת עראי - ואין שיעור לזה וי"א כדי הילוך ק' אמה והוא חלק ס"ז משעה בקירוב וכן פסק הגר"א בביאורו: [\[ה\]](#) בין ברכיו - דאלי"ה חיישינן שמא יבוא להשתקע בשינת קבע: [\[ו\]](#) מותר לישן - דלא חיישינן בזה להפחה כיון שאינם עליו: [\[ז\]](#) אסור לישן - דחיישינן שמא יפלו מידו: [\[ח\]](#) בכל ענין שרי - דאפילו אם יפלו על הקרקע אין חשש כ"כ ועיין בביאור הגר"א שכתב דדוקא אם הנרתק מחזיק טפח אז חשיב חציצה להפסיק בינו לקרקע:

מה

סימן

[\[א\]](#) בבה"ק - ואפילו תוך ד"א של מקום התחלת הקברים ג"כ אסור אי ליכא מחיצה מפסקת ביניהם והא דלא עירב ביחד ויאמר אסור לילך תוך ד"א של קבר או של מת דעת המ"א דבא לרמז דממקום בה"ק ולפנים אסור אפי' רחוק ד"א מן הקבר ויש מקילין בזה ועיין בבה"ל דבאמצע בה"ק שיש קברים סביב נראה דיש להחמיר אפילו רחוק ד"א מן הקבר משא"כ בסוף בה"ק דאין שם קברים רק דהוקצה הקרקע לקברים אין להחמיר מדינא ברחוק ד"א מן הקבר ואעפ"כ נכון שלא יכנוס כלל בתפילין שבראשו כל שהוא לפנים ממחיצת בה"ק שמא יתקרב בתוך ד"א של איזה קבר בלי דעת: [\[ב\]](#) בתוך ד"א וכו' - וכתב העט"ז דכל אותו חדר שהמת מונח בו חשוב כד"א של מת ומגן גיבורים חולק עליו וכתב דאינו תופס רק ד"א עיי"ש ואפילו קבר של קטן שעדיין לא הגיע לכלל מצות אפי"ה אין לכנוס שם בתפילין בראשו משום לועג לרש: [\[ג\]](#) מותר - וצריך שגם הרצועות תהיינה מכוסות לפיכך אע"פ שמותר לכנוס בתשי"י לבדה הואיל והוא מכוסה צריך לזהר ברצועה שעל אצבעו שתהיה ג"כ מכוסה [ט"ז]: [\[ד\]](#) בית החיצון - שדרכם היה לאחר שלבשו החלוק בבית האמצעי לילך לבית החיצון ולגמור הלבישה: [\[ה\]](#) ומקצתן ערומים - י"א דאם עתה אין שם אדם ערום מותר להניח בו תפילין ולברך ויש אוסרין כיון דהמקום מיוחד לזה דין מרחץ עליו במקצתו. ובית הטבילה משמע בט"ז סי' פ"ד דדין בית אמצעי יש לו לכל דבר ורק ברכת הטבילה מותר לברך בה עיי"ש טעמו. ומהמ"א בסימן זה משמע דבאין בה אדם ערום מותר להניח בה תפילין ולברך דדוקא במרחץ החמירו אע"פ שאין שם אדם משום שזוהמתו רבה מהבל החמין שמשתמשין בה משא"כ במקוה [ואם שופכין בה ג"כ חמין יש לעיין] אבל אם יש שם אדם ערום אסור לכנס בה בתפילין וכתבי הקודש דאסור לעמוד לפני השם ערום

ועיין לקמן בסימן פ"ד במ"ב בענין זה: [\[ו\]](#) ובבית הפנימי - בזה לכו"ע אפילו אין שם אדם ערום דנפישא זוהמיה וכבית הכסא דמיא:

הלכות ברכות השחר ושאר ברכות

מו

סימן

קודם בואו לבהכ"נ בעוד שהוא עדיין בהחצר בהכ"נ יאמר בבית אלהים נהלך ברגש. וירגיש וירתע עצמו בהכנסתו לבהכ"נ מרוב פחדו וימתין וישהא מעט ויאמר ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך ואח"כ יכנס [שע"ת בשם פע"ח]: [\[א\]](#) כשיעור וכו' - כל הברכות האלו הוא משום דאסור לו לאדם ליהנות מן העוה"ז בלי ברכה וכל הנהנה מן העוה"ז בלי ברכה כאילו מעל. דרמו קראי אהדדי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתוב והארץ נתן לבני אדם ותירצו ל"ק כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה ר"ל קודם ברכה היא לדי' ואסורים לך כהקדש שהוא לה' ואחר הברכה הותר הכל לבני אדם וא"כ כיון שקודם הברכה היא לדי' הרי הכל קודש לדי' ויש בה מעילה אם נהנה ממנו כמו בתרומה שהיא קודש לפיכך תקנו חכמינו ז"ל ברכה על כל דבר ודבר מהנהגת העולם שהאדם נהנה ממנו: [\[ב\]](#) משנתו - ר"ל דוקא סוף שנתו ולא כל זמן שיקיץ באיזה שעה שתהיה: [\[ג\]](#) יאמר אלהי נשמה - צריך להפסיק מעט בין אלהי לנשמה כדי שלא יהיה נשמע שהנשמה היא אלהיו ח"ו. ודיני ברכת אלהי נשמה עיין לעיל בסימן וא"ו במ"ב ס"ק י"ב: [\[ד\]](#) לשכוי - הלב נקרא שכוי בלשון המקרא דכתיב או מי נתן לשכוי בינה והלב הוא המבין וע"י הבינה אדם מבחין בין יום ובין לילה ומפני שהתרנגול מבין ג"כ זה וגם יש בשמיעתו לאדם הנאה שיודע שהוא קרוב ליום ובערבי קורין לתרנגול שכוי להכי תקנו ברכה זו בשמיעת קול התרנגול ועיין לקמן בס"ח: [\[ה\]](#) מלביש ערומים - ל"ד שישן ערום אלא כיון שאדם לובש מלבוש העליון שעליו מברך ברכה זו: [\[ו\]](#) על עיניו - פי' ע"י החלוק דאסור להניח ידיו על עיניו קודם הנטילה כמ"ש סימן ד': [\[ז\]](#) המכין - ובאגודה כתוב אשר הכין: [\[ח\]](#) האבנט - אבנט דהכא הוא מכנסים וכן האבנט שהזכיר השו"ע בריש סימן צ"א דאע"ג דבלשון תורה פי' אבנט הוא החגורה כדכתיב ובאבנט בד יחגור מ"מ בלשון חכמים לפעמים קוראין המכנסים אבנט ולכך נקט לשון לובש ולא חוגר [מטה יהודא]: [\[ט\]](#) עוטר ישראל - הזכיר ישראל בברכה זו וכן באוזר ישראל משא"כ באחרות הטעם שהשאר הוא להנאת העולם שהכל שוין בהן משא"כ באלו שנים הם בישראל לחוד משום צניעות דחגורה הוא משום שלא יהא

לבו רואה את הערוה וכובע היא משום צניעות כדאיתא בשבת ד' קני"ד כסי ראשך מפני אימתא דמרך: **[י]** ויהי רצון וכו' - שתרגילנו בתורתך לשון רבים [אחרונים]: **[יא]** נהגו לסדרם - ואם מותר גם להמתין בברכת נטיי לסדרה בבהכ"נ עיין לעיל בסימן וא"ו ובה"ל: **[יב]** ועונין אמן - ובדיעבד אפילו לא ענו אמן יוצאין ידי הברכה וכדלקמן בסימן רי"ג כיון שכיוונו לצאת: **[יג]** ידי חובתן - ואפילו לבקי מוציא אם מכיון בברכתו [אחרונים] ועיין לעיל בסוף סימן ו' במ"א שהביא בשם הלבוש להחמיר בברכת השחר שאינו מוציא בפחות מעשרה ועיין לקמן בסימן נ"ט סעיף ד' בבה"ל שם מה שכתבנו אודות זה ובזמננו המנהג שכל אחד מברך בפני עצמו ואין הש"ץ מוציא שום אדם [ע"ת בסימן ו']: **[יד]** ברכות - הטעם לפי שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל תיקן דוד ע"ז לברך מאה ברכות בכל יום. והנה בכל יום אנו מברכין עוד יותר ממאה ברכות כיצד בלילה כשהולך לישן מברך המפיל ובשחר מברך ענט"י ואשר יצר ועוד ט"ז ברכות בברכת השחר וגי' ברכות על התורה [לדעת הרמ"א לקמן בסי' מ"ז סעיף ו' בהג"ה] הרי כ"ב וברכת ציצית ותפילין הרי עוד שלש לפי מנהגינו שמברכין שתיים על התפילין הרי כ"ב וברוך שאמר וישתבח הרי עוד שתיים וברכת ק"ש שחרית וערבית עם ברכת יראו עינינו שמנה הרי ל"ה ונ"ז ברכות דגי' תפלות הרי צ"ב ובשתי סעודות שסועד אחת ערבית ואחת שחרית יש ט"ז ברכות כי בכל סעודה יש ח' ברכות על נטיי והמוציא וד' ברכות שבבהמ"ז וכשהוא שותה כוס בבהמ"ז מברך לפניו ולאחריו הרי בס"ה ק"ח ברכות וא"כ אף ביום התענית שחסר לו סעודה אחת ג"כ מקיים ק' ברכות. וביום השבת חסר לו י"ג ברכות מהמאה וכדאיתא במ"א עיי"ש ע"כ יראה להשלימם במיני פירות ומגדים ואם אין לו יוצא ע"פ הדחק במה שיכוין לשמוע ברכת התורה והמפטיר ויענה אמן וכדלקמן בסימן רפ"ד וכתב המ"א דלא יכניס עצמו בחשש ברכה שאינה צריכה משום מצות ק' ברכות. וביוהכ"פ ג"כ יוצא בשמיעת הברכות כמו בשבת אך ביוה"כ אחר כל החשבונות חסר לו עוד שלש ברכות וכתב המ"א דישראלים זה בברכת הריח על הבשמים אך כ"ז שלא הסיח דעתו מלהריח אסור לחזור ולברך משום ברכה שאינה צריכה. וכן יוכל להשלימם בברכת אשר יצר אם נזדמן לו. ואפשר דיוצא ע"פ הדחק במה שמכוין לשמוע חזרת הש"ץ: **[טו]** שלא עשני וכו' - ויזהר שלא יברך שעשני ישראל כמו שיש באיזה סדורים ע"י שיבוש הדפוס כי י"א שבזה לא יוכל לברך שוב שלא עשני עבד ולא עשני אשה: **[טז]** עכו"ם - ואם בירך מתחלה שלא עשני אשה י"א דשוב לא יוכל לברך שלא עשני עכו"ם ושלא עשני עבד כי אשה עדיפה משתיהן וממילא נכלל ההודאה כי בכלל מאתים מנה. וכן אם בירך שלא ע"ע לא יוכל לברך שלא עשני גוי כי עבד עדיף מגוי דחייב בקצת מצות. אבל הרבה אחרונים חולקין בכל זה וכן הסכים הא"ר ודה"ח דיוכל לברך: **[יז]** ש"ע = שלא עשני = עבד - ועבד שנולד עבד י"א דלא יוכל לברך ג"כ ברכת שלא עשני אשה כי עבד זיל טפי מאשה ויש חולקין עיין בפמ"ג: **[יח]** יכול לברך - פי' שיאמר שעשני גר דמיקרי עשייה כדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן. ויש חולקין בזה וטעמם דלא שייך לומר שעשני דהגיוור לא היתה כ"א מצד בחירתו

הטובה שבחר בדת האמת ולכ"ע יכול לברך שלא עשני עבד ושלא עשני אשה ואע"ג דעכו"ם זיל טפי מעבד אפ"ה אם היה נולד עבד פן לא היה משחררו רבו והיה נשאר עבד משא"כ עתה שהיה הגיור תלוי ברצון עצמו. ממזר יוכל לברך כל אלו הברכות דישראל גמור הוא וכן סומא דקי"ל דהוא חייב בכל המצות וטומטום ואנדרוגינוס דחייבין מספק בכל המצות לא יאמרו שלא עשני אשה דספק הם [פמ"ג]: **יט** לא יאמר - עמ"א ובה"ט: **כ** לא יברכה - שכיון שנתן הודאה שנזקף לגמרי זה בכלל דמתיר אסורים נתחיי מיד כשיושב ויש חולקים בזה ומסקי האחרונים להקל בזה וכתב הפמ"ג דטוב שיראה שישמע אח"כ מאחר הברכה ויכוין לצאת ויוצא ממ"נ. אם בשע' שאמר בא"י היתה כוונתו לברך זוקף כפופים יסיים זוקף כפופים אע"ג דאז לא יוכל לברך מתיר אסורים ומכ"ש בשאר ברכות שלא יקפיד על הסדר אלא יסיים כמו שחשב בשעה שהזכיר השם [ח"א]. אם בשעה שהגיע לברכת פוקח עורים ורצה לסיים פוקח עורים נכשל בלשונו וסיים מלביש ערומים ובתוך כ"ד נזכר וסיים פוקח עורים י"א דיצא בזה ידי ברכת פוקח עורים כי בזה עקר סיומו הראשון ויש מסתפקין בזה [השע"ת בסימן זה והדגמ"ר] אבל אם בשעה שאמר בא"י אמ"ה חשב ג"כ לסיים מלביש ערומים ואחר שסיים מלביש ערומים נזכר בתוך כדי דיבור ואמר פוקח עורים לכו"ע יצא ידי ברכת מלביש ערומים וחוזר ומברך פוקח עורים כי אין הסדר מעכב וכן ה"ה בכל ברכת השחר לבד מברכת מתיר אסורים וזוקף כפופים אם הקדים ברכת זוקף כפופים ובתוך כדי דיבור סיים מתיר אסורים דאף דלא יצא בזה רק ברכה אחת והיא ברכה ראשונה של זוקף כפופים אפ"ה לא יברך שוב מתיר אסורים [הפמ"ג בס"י ר"ט]: **כא** המנהג פשוט - וכן הסכימו האחרונים: **כב** לאומרה - ר"ל בהזכרת שם ומלכות ואפילו אם היה ניעור כל הלילה ג"כ יש לברך אותה לפי מה שאנו נוהגין היום כהג"ה שבסעיף ח' [פמ"ג]: **כג** וטעות הוא - והאומר ברכת סומך נופלים גוערין בו ולענין ברכת מגביה שפלים עיין במ"א ועיין בפמ"ג שכתב דכהיום יש לגעור במי שנוהג לאומרה ע"ש: **כד** דאפילו - עיין בספר אליהו רבא שכתב דברכת אלהי נשמה וברכת המעביר שינה אין לברך אם היה ניעור כל הלילה ובפמ"ג ובשערי תשובה השאירו דבריו בצ"ע ומסיק בשע"ת דיראה לשמוע אלו השתי הברכות מאחר ויכוין לצאת ואם ישן בלילה ששים נישמין לכו"ע יש לו לברך אותם: **כה** לא נתחייב - ואפילו במדבר שאינו שומע קול תרנגול מברך. סומא מברך ברכת פוקח עורים וכן חרש אף שאינו יוכל לשמוע קול תרנגול יוכל לברך ברכת הנותן לשכוי בינה [דה"ח] ובחיי אדם כתב דחרש ימתין מלברך ברכה זו עד שיאור היום: **כו** מברך אותן - עיין לקמן בסימן מ"ז במ"ב ס"ק ל"א ובביאור הלכה שם מה שכתבנו בשם הפמ"ג: **כז** הסליחות - ולפי מה שכתב לקמיה דהיום נהגו לברך ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר ולא לומר שום פסוקים מתחלה א"כ סבירא לן דאין לומר פסוקים אפילו דרך תחנונים קודם ברכת התורה א"כ יש לנהוג ג"כ בימי הסליחות לומר בה"ת קודם הסליחות ולדלגה אח"כ: **כח** ואח"כ מברכין - שכל זה הוא מעיקר הדין וכמו שהביא זה בב"י בשם מהרי"ל שכן המנהג באשכנז

ומסיים ע"ז הרמ"א ונהגו לסדר ר"ל שכהיום נהגו העולם להחמיר כדברי הטור שלא לומר שום פסוקים קודם ברכת התורה: **[כט]** מיד אחר וכו' - ויש אומרים דברכת אלהי נשמה סמוכה לברכת אשר יצר וע"כ יברך בה"ת אחר אלהי נשמה וכתב ע"ז הפמ"ג דנהרא נהרא ופשטיה: **[ל]** בשחרית - ואפי' המשכימים בבוקר השכם ואומרים ק"ש קודם עמוד השחר דשם בודאי אינו יוצא בזה ידי ק"ש אעפ"כ נוהגין לסיים אחריו ברוך שם וכו' אבל מה שאומרים קודם ישתבח ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל וגו' אין לומר אחריו בשכמל"ו: **[לא]** כי לפעמים - פ"י משום דלפעמים שוהין הצבור לכן יאמרו בכל פעם בשכמל"ו דבלא ברוך שכמל"ו לא נראה הק"ש רק כסיפור דברים אך יכוין שלא לצאת אלא אם כן ירא שהצבור יעברו זמן ק"ש אבל כשלא יעברו מוטב לצאת ידי ק"ש עם הצבור שבצבור יקרא כל השלשה פרשיות ובברכותיה כמו שתקנו חז"ל לכתחלה. ובמקום שירא שהצבור יעברו זמן ק"ש יכוין לבו כדין ק"ש ויכוין לצאת בזה המצות עשה דק"ש דבמצוה דאורייתא קי"ל בסימן ס' ס"ג דמצות צריכות כונה וי"א שיקרא כל הפרשה ראשונה ויותר טוב שאז יקרא כל השלשה פרשיות כמו שכתב הפר"ח כדי להזכיר יציאת מצרים בזמן ק"ש ובח"א בכלל ח' דין ז' הסכים להפר"ח: **[לב]** שלא בזמנה - דהיינו אחר ג' שעות שעבר זמן ק"ש ועדיין לא עבר זמן ברכת ק"ש עד אחר שעה ד' כדלקמן בסימן נ"ח אבל אם הוא ירא שהצבור יעברו גם זמן ברכות ק"ש אין לו להמתין עליהם כלל כי יפסיד על ידם הברכות וגם הזמן תפלה שהוא ג"כ לכתחלה רק עד ארבע שעות כדלקמן בסימן פ"ט אלא יקרא בזמנה בברכותיה ויתפלל ביחידי: **[לג]** ויוצא בזה - עיין בדגול מרבבה וכן בחידושי רע"א שכתבו דבחול לא יכוין לצאת אפי"כ הניח תפילין מקודם דכל הקורא ק"ש בלי תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. ופשוט דאם א"א לו להניח תפילין עתה מאיזה ענין אל ימנע מחמת זה המ"ע דק"ש כי תפילין וק"ש שתי מצות הם ואין מעכבין זה את זה ואפילו איסורא ליכא דלא אמרו כל הקורא ק"ש וכו' רק במזיד ולא כשיש לו איזה אונס כמו שכתב הלבוש בסימן נ"ח עי"ש ועיין בסימן נ"ח במ"ב ס"ק ה' שהעתקתי שם דברי הלבוש. יאמר אתה הוא עד שלא נברא העולם ולא עד שלא בראת [אחרונים]:

מז

סימן

[א] ברכת התורה - עיין בשאגת אריי ס"י כ"ד דמסיק שברכת התורה הוא מן התורה ולכן אם נסתפק לו אם בירך ברכת התורה חוזר ומברך ומ"מ כיון שהוא לו ספק לא יברך אלא ברכת אשר בחר בנו שהיא המעולה שבברכות כדאיתא בגמ' ועיין בשע"ת שהביא בשם קצת אחרונים דסוברין דמספק לא יחזור ויברך ובאמת קשה מאד לסמוך עליהם אחר דהרבה ראשונים [הלא המה הרמב"ן והחינוך והרשב"א בפ' ג' שאכלו] סוברים דבה"ת הוא מן התורה וידוע שעונש מי שאינו מברך על התורה גדול מאד. אך אם נזכר זה לאחר התפלה שכבר בירך ברכת אהבה רבה

אפשר דיש להקל בזה אפילו אם לא למד תיכף לאחר התפלה [פמ"ג בפתיחה] ואם יכול לבקש מאחר שיוציאונו בבה"ת או שיכוין לכתחלה בברכת אהבה רבה לפטור וללמוד תיכף לאחר התפלה מה טוב. ובפרט לפי מה שמצאתי אח"כ בספר מאמר מרדכי שמביא בשם הלבוש וע"ת ג"כ דהוא מדרבנן בודאי צריך ליזהר לכתחלה לעשות כן. וברכת התורה בצבור לכו"ע דרבנן משום כבוד הצבור שהרי כבר בירך בשחרית [אחרונים]:

[ב] מאד - שלא ללמוד עד שיברך ויברך אותה בשמחה גדולה דמצינו שאחז"ל על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם תורתי ואחז"ל שדבר זה נשאל לנביאים על מה אבדה הארץ שישראל היו עוסקים בתורה ומצינו שכל זמן שהיו עוסקים בתורה ויתר הקב"ה על עונותיהם ולכן לא ידעו על מה אבדה והקב"ה הבוחן לבבות ידע כי אע"פ שהיו עוסקין בתורה לא היו עוסקין לשם לימוד התורה אלא כמו שלומדין שאר חכמות ולכן לא ברכו בה"ת שלא היתה התורה חשובה בעיניהם ולכן לא הגינה. ולכן צריך ליזהר מאד וליתן הודאה על שבחר בנו ונתן לנו כלי חמדתו. גם אחז"ל שאינו זוכה ח"ו להיות לו בן ת"ח עבור זה שאינו נזהר בבה"ת:

[ג] בין למדרש - והמחבר ג"כ מודה בזה אלא דס"ל דהוא בכלל מקרא:

[ד] הכותב - ס"ל דכתיבה עדיף מהרהור והטעם י"א משום דעביד מעשה וי"א דדרך הכותב להוציא תיבות מפיו בשעת הכתיבה. וכל זה בכותב ספרים לעצמו דרך לימודו ומבין מה שהוא כותב אבל סופר המעתיק ואינו מבקש להבין א"צ לברך דאין זה לימוד וכ"ש אם כותב איזה פסוק באיגרת הרשות לדבר צחות א"צ לברך כיון שאינו מתכוין ללמוד. ולענין מעשה הסכימו האחרונים שלא לסמוך על דעת המחבר לברך על הכתיבה לבדה בכל גווני שהרי מ"מ אינו רק מהרהר בדברי תורה אלא ראוי לכל כותב בד"ת שיוציא מפיו קצת תיבות להנצל מברכה לבטלה אם אינו אומר פסוקי ברכת כהנים או ברייתא דאלו דברים אחר הברכה כמו שנוהגין: **[ה]** אינו צריך - דהרהור לאו כדיבור דמי ולפ"ז יש ליזהר לאותן הלומדים בעיון מתוך הספר שיזהרו להוציא קצת ד"ת בפה אחר הברכה אם אינו אומר פסוקי ברכת כהנים או שאר ד"ת אחר הברכה כמו שנוהגין: **[ו]** דיכול וכו' - נראה דוקא לפסוק דין בין בעלי דינין דאינו דרך לימוד אבל ללמוד דין בספר בלי טעם מברך דלא גרע מכותב [מטה יהודא בסי' זה]: **[ז]** לפסוק - שהטעם שהוא עיקר הדין אינו אלא מהרהר בלבו. והגר"א בביאורו חולק ע"ז וס"ל דלא גרע זה מהקורא מקרא בלבד דצריך לברך. ואפי' בהרהור לבד מחמיר שלא להרהר כ"ז שלא בירך בה"ת. ולכו"ע מותר לעשות איזה פעולת מצוה קודם בה"ת אע"ג דבעת מעשה בודאי הוא מהרהר בדין הזה אפ"ה מותר דכל שאינו מתכוין ללימוד א"צ ברכה [הגר"א לקמן בסי' י]: **[ח]** על ד"ת - ומנהג מדינותינו לומר לעסוק בד"ת. גר יכול לומר ברכת אשר בחר בנו [אחרונים]: **[ט]** והערב נא - ויש מדקדקין להוסיף וצאצאי צאצאינו כי כל מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו ת"ח שוב אין התורה פוסקת מזרעו שנאמר לא ימושו מפיך וגו' וא"צ לכך כי בכלל וצאצאינו הוא ג"כ בני בנינו [מ"א]:

[י] ואשר בחר - ותמיד תהיה תפלת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות ויכוין מאוד

בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים ונהיה אנחנו וצאצאינו וכן כשאומר בובא לציון למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה: **[יא]** וי"ו - דברכה אחת היא דאלו היתה ברכה בפ"ע היתה פותחת בברוך ואע"ג דסמוכה לחבירתה היא מ"מ כיון דברכות קצרות הן ה"ל לפתוח בברוך מידי דהוי אברכות הבדלה שפותחות בברוך אע"פ שהן סמוכות כיון שהן קצרות והי"א ס"ל דשאני ברכות הבדלה שאינן סמוכות שאם רצה אומר על כל אחד בפני עצמו על הנר ועל הבשמים: **[יב]** יותר טוב וכו' - כי בזה יצאנו ידי כל הדיעות אבל אם תאמר בלא וי"ו הוי הערב נא ברכה בפ"ע והוי הפסק לאותה דיעה שס"ל ברכה אחת היא וכן נוהגים כהיום לומר והערב בו"ו ולענין עניית אמן אחר לעסוק בד"ת יש דיעות בין האחרונים. ורוב האחרונים מצדדים שלא לענות אמן ונכון שיברך המברך ברכה זו בלחש: **[יג]** אהבת עולם - נקט אהבת עולם לפי מה שפסק לקמן בסימן נ"ט ס"א אבל להרמ"א שם אומרים אהבה רבה בשחרית. ופשוט דה"ה בברכת אהבת עולם בערבית ג"כ שפוטר דזיל בתר טעמא. ונ"מ לענין אם עבר וישן שינת קבע על מטתו קודם לדעת המחבר לקמן בסעי' י"א דשינת קבע הוי הפסק ואפילו לפי המנהג שנהגינן כדעת הי"א שם להקל מ"מ טוב יותר שיכוין בברכת אהבת עולם לפטור לצאת ידי דעת רוב הפוסקים המחמירין בזה כמבואר לקמן במ"ב עיי"ש. ועיין בבה"ל עוד נ"מ: **[יד]** פוטר - שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים וכו' ולכאורה מדסתם משמע דאפילו לא כיון בעת הברכה לפטור בזה בה"ת סגי ועיין בבה"ל: **[טו]** אם למד - דברכת אהבה רבה כיון דניתקן העיקר לק"ש לא מיתחזי לשם בה"ת אלא בשונה מיד וכתב הלבוש שאף אם התפלל וסיים התפלה אינו נקרא בזה הפסק כיון שאח"כ למד מיד: **[טז]** מיד - אפי' מעט לשם מצות לימוד ואז שוב לא יצטרך לברך כל אותו היום אפילו הפסיק ועמד וחזר ללימודו על דרך שיתבאר לקמיה בברכת התורה: **[יז]** ויש להסתפק - די"ל דק"ש הוי רק כדברי תפלה כיון שאינו אומר זה לשם לימוד ועיין בביאור הגר"א שהוכיח בפשיטות דאין ק"ש מועיל לזה אח"כ מצאתי ג"כ בספר אליהו רבא שהביא כן מהרבה פוסקים ופסק כן להלכה. ונראה דאם קרא ק"ש לאחר זמן ק"ש דהוי כקורא בתורה אפשר דלכו"ע אין צריך לחזור ולברך אפילו אם לא למד אח"כ מיד: **[יח]** יש ליזהר - דשמא ישכח ללמוד תיכף לאחר התפלה: **[יט]** שאם הפסיק - טעמם דדוקא באהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה אז אינו פוטר אלא א"כ למד מיד בלי הפסק אבל ברכת התורה פוטרת כל היום אפילו לא למד אחר תפלת שחרית עד חצי היום ולא דמי לכל הברכות שאסור להפסיק בין הברכה להמצוה כמ"ש סימן ר"ו דשאני הכא דמצוה להגות יום ולילה וא"כ לעולם ליכא היסח הדעת אבל רוב האחרונים חולקין על המחבר דמסכים לדעת היש אומרים הזה דלא כתב המחבר רק והנכון וכו' וסבירא להו דדין ברכת התורה כמו בכל ברכת המצות או הנהנין דצריך לחזור ולברך אם הפסיק תיכף אחר הברכה אף אם יודע בבירור שלא הסיח דעתו דכיון שלא התחיל עדיין בהמצוה אין לה אח"כ על מה לחול וכן הסכים הפר"ח והגר"א וכן העתיק הח"א להלכה. ומ"מ

נ"ל דכיון שיש פוסקים שסוברין דאין צריך לחזור ולברך יותר טוב אם אירע לו שהפסיק אחר ברכת התורה שיכוין אח"כ בברכת אהבה רבה לצאת בזה ידי ברכת התורה וילמוד מעט תיכף אחר שסיים תפלתו. ועיין בבה"ל: **[כ]** וכן נהגו - הטעם בג' פסוקים שרצו לסדר כדרך הקורא בתורה ונקטו אלו משום שיש בהן ברכה. ומותר לומר אפי' קודם אור הבוקר דלא כיש מחמירין לאסור אז לומר אלו הפסוקים מטעם שאין נשיאת כפים בלילה דז"א דמטעם לימוד אנו אומרים אותו ולא מטעם נשיאת כפים: **[כא]** ברכת כהנים - ונהגו לומר ג"כ אלו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה ומימרא דאלו דברים שאדם וכו' כדי לקיים מקרא ומשנה וגמרא: **[כב]** כיון שדעתו - משמע דמי שאין דרכו ללמוד ונמלך ללמוד צריך לחזור ולברך כ"כ המ"א והט"ז כתב להיפך דמדלא כתב השו"ע אם דעתו לחזור משמע דס"ל דמסתמא אמרינן דהוי דעתיה אם יזדמן שיוכל ללמוד אפי' בשעה שאין רגיל ללמוד שילמוד ויש להקל בספק ברכות [א"ר וגם הפמ"ג הניח בצ"ע וגם הגר"א בביאורו אף שהוא מפרש בשו"ע כהמ"א מ"מ לדינא הוא מסכים בסוף ס"ח כהט"ז והוא כהפירוש הראשון שברא"ש דס"ל דאפילו במי שאינו רגיל ללמוד אין צריך לחזור ולברך]: **[כג]** לשינה - ר"ל שינת עראי דהיינו שהתנמנם במיושב על אצילי ידיו ואפילו בלילה: **[כד]** ומרחץ ובה"כ - לפי שגם שם אינו מסיח דעתו עדיין מללמוד אח"כ ועוד שגם שם צריך ליזהר בדיניהם כמו בגילוי טפח וטפחיים בבה"כ וכיוצא בזה במרחץ לענין שאילת שלום ע"כ לא הסיח דעתו עדיין מהתורה. ועיין בביאור הגר"א: **[כה]** וכן נהגו - ובלי"ח כתב ולי נראה שהמברך תע"ב וכן נהג מורי מהר"י לברך וכן הסכים הפר"ח וא"ר בשם הרבה ראשונים ואחרונים וכ"כ הגר"א וכן העתיק הח"א להלכה [ואף דבפמ"ג משמע דנוכל לסמוך על המנהג הזה שלא לברך עכ"פ נראה פשוט בהסומך על כל הפוסקים שהזכרנו ומברך לא הפסיד]: **[כו]** בלילה - ר"ל ואפי' לא למד ביום כלל: **[כז]** שעבר - שכל זמן שהוא ניעור מוטל עליו ללמוד כ"ז שיש לו פנאי ואין ההפסק וההיסח הדעת חשיב הפסק לענין ברכת התורה: **[כח]** שלא ישן - ר"ל שינת קבע אבל אם ישן שינת קבע על מטתו אפילו בתחלת הלילה חשיב הפסק ואפילו הי"א שבסעיף י"א מודו בזה. ואם היה ניעור כל הלילה י"א דא"צ לברך בבוקר וי"א דצריך לברך כי קבעו חכמים ברכה זו בכל יום דומיא דשאר ברכות השחר וספק ברכות להקל אך אם אפשר לו יראה לשמוע בה"ת מאחר ויאמר לו שיכוין להוציאו בהברכות והוא יכוין לצאת ויענה אמן ויאמר אח"כ איזה פסוקים כדי שיהא נחשב לו במקום לימוד או יכוין לצאת בברכת אהבה רבה וילמוד תיכף מעט אחר שיסיים תפלתו. ואם היה ישן ביום שינת קבע על מטתו ובלילה שלאחריו היה ניעור כל הלילה פסק הגאון רע"א דבזה לכו"ע צריך לברך בבוקר בה"ת ואין ברכת אהבת עולם של ערבית פוטרת אם לא למד מיד אחר התפלה: **[כט]** מברך בה"ת - ואף אם חזר וישן אח"כ שינת קבע קודם אור היום או ביום א"צ לחזור ולברך כי מסתמא דעתו של אדם לפטור בברכה זו עד שינת הלילה שאחריו וכ"ז לפי הי"א שבסעיף י"א אבל לפי מה שכתבנו שם דאף בשינת קבע ביום המברך לא הפסיד כ"ש בזה שהיה ישן שינת קבע קודם אור היום דהמברך לא הפסיד: **[ל]** קודם אור היום - ואפילו במשכים אחר חצות לילה לאיזה ענין ודעתו לחזור ולישן עוד

אח"כ שינת קבע אפי"ה יוכל לברך כל אלו הברכות ושוב לא יצטרך לברך אותם כשיקום בבוקר לבד ברכת אלקי נשמה יאמר בלי חתימה והמעביר שינה יאמר בלי הזכרת השם ואח"כ כשיקום בבוקר יאמר אותן בהזכרת שם ומלכות כראוי. ועיין בביאור הלכה: **[לא]** בינה - והאחרונים הסכימו שגם ברכה זו יכול לברך אפילו קודם שיאיר היום אך י"א שלכתחלה יש ליזהר שלא לברך אותה קודם שיאיר היום אם לא ששמע קול תרנגול ובדיעבד יצא אפילו לא שמע קול תרנגול ודוקא שיברך אותה מחצות לילה ואילך אבל קודם חצות אפילו בדיעבד יחזור ויברך ואפילו אם שמע קול תרנגול ועיין בביאור הלכה: **[לב]** ופרשת התמיד - וכל משניות הקרבנות שאחריה כי הם במקום הקרבנות ואין הקרבנות אלא ביום: **[לג]** ללמוד ולברך - ויקנח ידיו בכל מידי דמנקי: **[לד]** מברכות - הטעם עיין בביאור הלכה:

סימן מח

[א] התמיד - והיא במקום הקרבת קרבן התמיד שכן קבלו חז"ל שבזמן שאין בה"מ קיים ואין יכולין להקריב קרבנות מי שעוסק בהן ובפרשיותיהן מעלה עליו הכתוב כאלו הקריבום ולכך יש אומרים ג"כ סדר המערכה מטעם זה והוא מה שנתפשט המנהג בימינו לומר בכל יום אביי הוי מסדר וכו' ונראה לי פשוט דמי שיודע ספר מצוה ללמוד בגמרא פירוש המימרא הזו וכן מה שאנו אומרים בכל יום עניני עשיית הקטורת כדי שיבין מה שהוא אומר ובוזה תחשב לו האמירה במקום ההקטרה וכן כתבו הספרים דמה שאמר הגמרא כל העוסק בפרשת עולה וכו' הכוונה שהוא מתעסק להבין עניניה לא אמירת התיבות לבד. כתב המ"א פרשת הקרבנות יאמר בעמידה דוגמת הקרבנות שהיה בעמידה ועיין בש"ת בשם כמה אחרונים שחולקין ע"ז ובפרי מגדים כתב דמ"מ בפרשת התמיד ראוי לעמוד שקורין בצבור בקול רם. גם מה שכתב בבה"ט בשם דרך חכמה שיזהר לומר פרשת התמיד בצבור עם הש"ץ עיין בשע"ת שהשיג ע"ז. כתב הפמ"ג מה שכתוב בסידורים בנוסח היה"ר כאלו הקרבנו קרבן התמיד ויש גורסין הקרבתי אינו נכון כי הקרבתי בפרשת חטאת אבעלים קאי משא"כ בתמיד אין יחיד מיקרי בעלים ובטור הגירסא כאלו קרב התמיד במועדו וכו' וזה נכון ובש"ת מיישב גם הגירסא שלנו: **[ב]** בצבור - שדרכם באותו מקום לומר רק פרשת התמיד לבד בצבור: **[ג]** ולחזור - שמנהגם היה מקדם לומר הכל ביחד בקול רם וא"כ לא יכול לשתוק בעת שיאמרו בצבור דיהיה מנכר מלתא: **[ד]** ויכוין - עיין בטור שהוא רק לרווחא דמלתא שלא יהיה נראה כאלו מקריב שני תמידים: **[ה]** בשעה שמתפללים - ויש פוסקים שחולקין ע"ז ואומרים דבתפלה אין להתנענע ורק בפסוקי דזמרה וברכת ק"ש ולימוד התורה אפילו שבע"פ המנהג להתנענע. וכתב המ"א ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. והכל לפי מה שהוא אדם אם מכוין היטב ע"י תנועה יתנענע וא"ל יעמוד כך ובלבד שיכוין לבו. וקצת מתנענעים תנועה

משובשת שהגוף עומד על עמדו רק בראש הופך פעם לימין ופעם לשמאל דרך גאווה אין לעשות כן: **[ו]** כדי לפרסם - אבל יו"ט אין צריכין לפרסם שכבר הוא מפורסם מאתמול אבל שבת אע"פ שהוא מפורסם אומרים אותה בשחרית שהרי אין יכולין לקרותה בתורה מפני שאין בה אלא שני פסוקים כמו שיתבאר בסימן רפ"ג:

סימן מט

[א] דברים שבכתב - סומא מותר לקרות בע"פ משום עת לעשות לד' הפרו תורתך. וה"ה אם הוא בבית האסורים ואין יכול להשיג שם חומש: **[ב]** אי אתה - כתב הרדב"ז ח"א סימן קל"ה לקרות הפרשה בע"פ בשעה שש"ץ קורא אני נזהר אבל איני מוחה לאחרים משום דיש פוסקים הרבה שסוברים דהאיסור הוא דוקא אם מוציא בזה לאחרים ידי חובתן וכן כתב בעט"ז וביאור הגר"א: **[ג]** לאומרם בע"פ - מי שדורש ברבים בהרבה פסוקים שבתורה וקשה לו לחפש בכל שעה בחומש מפני כבוד הצבור אפשר שיש להקל. עיין ביומא (דף ט) בתוספות ישנים ד"ה ובעשור בתירוץ ראשון ובתירוץ בתרא ובביאור הגר"א הסכים לדינא לתירוץ בתרא: **[ד]** ושגור - אבל אם אינו שגור בפי הכל אע"ג ששגור בפיו אסור: **[ה]** כגון ק"ש - וכן פסד"ז: **[ו]** ופרשת התמיד - כתב המ"א המעיין בב"י יראה שיש דיעות שונות בטעם היתר אמירת אלו הדברים בע"פ לכן יש ליזהר שלא לומר שום דבר בע"פ כי אם מה שנוזכר פה בש"ע ובתשובת חו"י מתיר לומר כל ס' תהלים בע"פ דכיון שהוא לעורר רחמי ד' הו"ל כתפלה ונ"ל שיש לסמוך עליו דבלא"ה דעת העט"ז והגר"א כהפוסקים דדוקא להוציא רבים ידי חובתן אסור: **[ז]** מותר - ובמוציא אחרים באמירתו את הכתובים מצדד המ"א להחמיר שלא לומר בע"פ בכל גווני וכן משמע מדברי הגר"א בביאורו:

סימן נ

[א] קבעו לשנות וכו' - יש מקומות שאין אומרים איזהו מקומן בבית האבל מפני שאסור בת"ת ואין זה נכון שכל שהוא סדר היום אין בו משום ת"ת לאבל כמו שנפסק בסימן תקנ"ד ס"ד: **[ב]** שהמדרש כגמרא - ובחרו בברייתא זו מפני שהיא תחלת תורת כהנים שהוא ראש לכל פרשת הקרבנות קבעוה אצל הקרבנות וכן בחרו במשנת איזהו מקומן וקבעוה אחר התמיד משום שנא' ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי וכי בכל מקום מקטירין ומגישין אלא אלו ת"ח שעוסקין בהלכות עבודה בכל יום בכל מקום שהם מעלה אני עליהם כאלו מקטירין ומגישין לשמי ועוד מפני שבפרק זה אין בו מחלוקת והוא משנה ברורה למשה מסיני. ואין קריאת פרק זה וברייתא זו עולה ללימוד משנה ותלמוד אלא למי שמבין אבל למי שאינו מבין צריך ללמוד ולהבין שאל"כ אינו נחשב ללימוד

דדוקא בתפלה אף שאינו מבין הקב"ה יודע כוונתו אבל אם אומר המשנה והברייתא ואינו מבין אינו נקרא לימוד ובפרט עמי הארצות צריך שיבינו הפירוש כדי שיצאו בזה ידי לימוד מקרא ומשנה וגמרא שצריך האדם ללמוד בכל יום. כתב שלי"ה כשאומר איזהו מקומן או במה מדליקין או פטום הקטורת יעשה קול ניגון דמשניות עיי"ש:

נא

סימן

א ברוך שאמר - שבח זה תקנוהו אנשי כנה"ג עיי" פתקא דנפל מן שמיא ומצאוהו כתוב בו ויש בו פ"ז תיבות וסימנו ראשו כתם פז ר"ל ראש התפלה הוא ברכה של פ"ז תיבות ע"כ אין לגרוע ולא להוסיף על פ"ז תיבות. ונכון לאומרו מעומד ואפילו ביחיד. ואוחז ב' ציצית שלפניו בשעת אמירת ב"ש ולאחר גמר ב"ש ינשקם. בפה עמו בסגול. בתשבחות בחירק: **ב** אם סיים - אבל אם לא סיים לא יענה אמן ופשוט דדוקא משעה שהתחיל ברוך אתה ד' וכו' דמתחלה שבחא בעלמא הוא. וכ"ז דוקא לענין אמן של ב"ש או של ישתבח אבל שאר אמנים מסיק המג"א בס"ק ג' דמותר לענות אפילו באמצע ברכת ב"ש או ישתבח כיון שלא הוזכרה ברכה זו בגמרא אך אם הוא עומד אחר תיבת ברוך אתה ד' קודם שסיים מלך מהולל בתשבחות כתב הח"א דאסור לו לענות דבזה מקלקל לגמרי את הברכה: **ג** החזן - אבל אם סיים עם החזן בבת אחת לא יענה אמן דנראה כעונה אמן אחר ברכותיו דקי"ל דהרי זה מגונה וה"ה בכל הברכות הדין כן לבד בישתבח או יהללך אחר הלל או אחר שומר עמו ישראל לעד אם סיים בשוה עם הש"ץ או אם אדם אחר עונה אמן דהא הרבה פוסקים ס"ל דבזה עונה אפילו אחר ברכת עצמו ואף דאנן לא נהיגין הכי כמו שכתב בסימן רט"ו מ"מ בכה"ג ודאי יש לסמוך על זה ואם סיים הוא ברכה אחת איזה ברכה שתהיה והש"ץ ברכה אחרת מותר לענות אמן [מ"א וש"ת וכן משמע מביאור הגר"א דלא כיד אהרן]: **ד** אחריו אמן - ולא הוי הפסק בין הברכה להדבר דפסוקי דזמרה שבח הוא ואמן שבח הוא וכעין זמרה ולא הוי הפסק. ואם שח דברים בטלים בין ב"ש להודו אפשר דצריך לחזור ולברך משום הפסק ואפילו מלה אחת הוי הפסק [פמ"ג] ונ"ל שלפ"ז אפילו בשתיקה טוב לזהר לכתחלה שלא לשהות הרבה בינתים [עיי' סימן ר"ו במ"א סק"ד ובחידושי רע"א שם]: **ה** סימן רט"ו - דשם נתבאר בהג"ה דמנהגנו שלא לענות אמן: **ו** ליזהר - דברוך שאמר הוי ברכה שלפני פסוקי דזמרה וישתבח הוי ברכה שלאחריה ובין ישתבח ליוצר הלא אסור להפסיק כדלקמן בסימן נ"ד ומיוצר והלאה הוי ברכות ק"ש. כתב בתשובת מקור ברוך סימן א' שראוי לבטל המנהג שקצת נוהגין להפסיק כדי להביא החתן לבהכ"נ בין ב"ש ליוצר ואין כח מנהג זה יפה לילך אחריו עיי"ש: **ז** מלהפסיק - בכל מקום שאסור להפסיק אפילו בלה"ק אסור לדבר. וכשצריך להפסיק מפני איזה אונס או בכי האי גוונא דסעיף ה' צריך לומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ד' לעולם אמן ואמן וכו' עד ויברך דויד וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק

יאמר ג"כ אלו הפסוקים דהוי כמו ברכה לפנייהם ולאחרייהם: **[ח]** בדבור - ואפילו ברוך הוא וב"ש אסור לומר כיון שלא הוזכרה בגמרא אבל אמן מותר לענות על כל ברכה ששומע אפי" באמצע פסוק של פסוקי דזמרה אם הוא במקום דסליק ענינא וכן כל ברכת הודאה מותר לברך כמו אשר יצר לאחר עשיית צרכיו וכיוצא בזה וכן לענות מודים דרבנן וכן לענות ק"ש עם הצבור שצריך שיקרא עמהם פסוק ראשון קורא ומכ"ש דמותר להפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו: **[ט]** סוף י"ח - וכשיש נפילת אפים לא ידבר עד אחר נפילת אפים [א"ר וח"א בשם שיטה מקובצת]: **[י]** לצורך מצוה - פשוט דאם מתיירא שיעבור זמן ק"ש קודם שיגיע לקרותה בסדר התפלה ושכח לאמרה קודם ברוך שאמר מותר לו להפסיק ולקרותה וכן אם שכח לברך ברכת התורה קודם התפלה מותר לו לברך באמצע פסוקי דזמרה ולומר אח"כ פסוקים הנוהגין די"א דאסור לומר אפילו פסוקי דזמרה קודם בה"ת. אין לקרות לס"ת לכתחלה מי שעומד באמצע פסוקי דזמרה רק לכהן אם אין שם כהן אחר וכן ללוי אם אין שם אלא הוא ורשאי לקרות בלחש עם הקורא אך לא יפסיק לומר לחזן לעשות מי שברך ואם החזן התחיל מעצמו ושכח שמו ושואלו מותר להשיבו מפני הכבוד. ואם הוא עומד סמוך לפרק שיכול לגמור עד הפרק בלי שהות קודם שיעלה יעשה כן אבל אם צריך לזה שהות לא ישהא מפני טורח הצבור [ש"א]. אסור לומר פסוק מי ימלל גבורות ד' וגו' אחר ב"ש קודם הודו ואחר כלות המזמורים יש נוהגין לאומרו. יש נוהגין לומר קדיש קודם ב"ש ויש נוהגין לאומרו קודם הודו: **[יא]** לישתבח - אבל בין ישתבח ליוצר לדבר מצוה יבואר ס"ס נ"ד דיש מתירין: **[יב]** מפני הכבוד - בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום. בפסוק ד' מלך ד' מלך ד' ימלוך לעולם ועד לא יפסיק באמצע כמו בין ד' אלהיכם לאמת [א"ר]. כתב בדרך החיים כשצריך להפסיק והוא עומד סמוך לפרק יש לו לזוהר ולמהר לסיים עד הפרק כי טוב יותר להפסיק בין הפרקים מבאמצע הפרק ועיין לקמן בסימן ס"ו במ"א סק"א שכהיום שאין אנו רגילין לשאול בשלום בבהכ"נ בעת התפלה חלילה לשאול או להשיב לא בין הפרקים דק"ש ולא בפסוקי דזמרה: **[יג]** ובאמצע המזמור - ר"ל באמצע הפרק ואלו הן באמצע הפרקים מהודו עד אמן והלל לה'. מן תנו עוז וכו' עד ברוך אלהים. מן אל נקמות עד על גאים. מן נפשנו חכתה לד' עד יחלנו לך. מן יהי שם עד על השמים כבודו. ובין הללויה להללויה. ומן אתה הוא ד' לבדך עד במים עזים ומן ויושע עד ד' ימלוך לעולם ועד [דה"ח]: **[יד]** להפסיק - מעט וכן יש להפסיק בין כי לכל דיש פסיק בין כי כל לכן הכף דגושה. ובין העמים לאלילים. ובין שמים לעשה צריך ג"כ להפסיק שלא תבלע המ"ם: **[טו]** צריך לכוין - שעיקר מה שקבעו לומר תהלה לדויד בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקב"ה שהוא משגיח על בריותיו ומפרנסן: **[טז]** פעם אחרת - עיין בח"א שהביא בשם הלבוש שצריך לומר מפסוק פותח עד סוף המזמור כסדר. ואם לא נזכר עד שכבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור מ"מ יאמר אחר התפלה מפסוק פותח עד סוף המזמור: **[יז]** לעולם ועד - ובשם

האר"י כתבו שיש לומר ג"כ תרגום פסוק זה דהיינו שנים יאמר מקרא ואחד תרגום ושיש לומר פסוק כי בא סוס פרעה שגם פרשה זו מעיקר שירה [ובשם הגר"א כתבו שלא לומר כי בא וגו'] מי כמוכה תנינא הכף דגושה אבל מי כמוכה קמא וכן כל עצמותי תאמרנה ד' מי כמוך הכף רפויה. עם זו גאלת הגימל דגושה. ידמו כאבן הכף דגושה. יש להפסיק בין במים ובין אדירים שהאדירים קאי על מצרים. ויאמר שירת הים בשמחה וידמה בדעתו כאלו באותו היום עבר בים והאומר בשמחה מוחלין לו עונותיו: **[יח]** כשאומרים ב"ש - משמע בב"י דבשבת נכון ג"כ לעמוד כשאומרים הפסוק ד' מלך ד' מלך וגו' וכ"כ המ"א בשם בע"ה וכתב עוד בשם האר"י דכשהצבור היו אומרים ד' מלך וגו' היה עומד עמהן אף שהוא לא הגיע לשם: **[יט]** ויברך דויד - עד שיאמר אתה הוא ד' האלהים. האר"י ז"ל כשאמר ואתה מושל בכל נתן צדקה מעומד: **[כ]** במרוצה - שלא ידלג שום תיבה ולא יבליעם אלא יוציא מפיו כאלו מונה מעות. וכתב ר"י חסיד מי שאינו מלובש היטב יתפלל בביתו בחורף בנחת [וצ"ע מלקמן סימן נ"ב ואפשר דר"ל שמחמת הקור אינו יכול לכון גם בתפלת י"ח כראוי]: **[כא]** בשבת ויו"ט - שאין תודה קריבה אז. יש מקומות שאומרים מזמור לתודה בר"ה ויוה"כ משום דכתיב בו הריעו לד' כל הארץ. ובמדינותינו אין המנהג לאומרו [פמ"ג]: **[כב]** משום חמץ - כי עם התודה היו צריכין להביא עשרה לחמי חמץ גם בע"פ לא היו יכולין להביא תודה שמא לא יוכלו לאכלו עד זמן איסור חמץ ויצטרכו לשרפו ואסור לגרום לקדשים שיבואו לידי שריפה ומטעם זה ג"כ לא בעיו"כ מפני שממעט זמן אכילתם ומביאם לידי פסול. ומטעם זה ג"כ הנוהג לומר בכל יום פרשת קרבנות השייכים ליחיד לא יאמר בעיוה"כ דאין מביאין אותם בעיוה"כ כמו תודה זולת פרשת עולה יכול לומר [פמ"ג בשם תבו"ש] ואומרים מזמור לתודה גם בעט"ב ובט"ב [אחרונים]. אין לדלג ביו"ט הפסוק מזמור שיר ליום השבת דגם יו"ט נקרא שבת

: [בה"ט]

סימן נב

[א] אם בא - אבל לכתחלה ראוי לבוא לבהכ"נ בהשכמה כדי שלא יצטרך לדלג כי כתבו הספרים שהמגיד הזהיר לבית יוסף לבוא לבהכ"נ בהשכמה כדי שיוכל להתפלל כסדר ולא בדילוג כי העושה כן מהפך הצינורות והרבה אנשי מעשה נוהגים להתפלל כסדר מטעם זה אפילו אם אחרו לבוא לבהכ"נ אבל בתשובת חכם צבי סימן ל"ו כתב שמה שכתב בספר הזהר שיש להתפלל על הסדר היינו כשאינו מתפלל עם הצבור אבל אם איחר לבוא לבהכ"נ ובא כשהצבור מתפללין כו"ע מודו דידלג כדי להתפלל בצבור וכ"פ הפר"ח בסימן נו"ן ואפילו מי שאינו רגיל להתפלל עם הצבור בתמידות שאינו משכים כ"כ מ"מ אם אירע לו איזה פעם שבא לבהכ"נ ומצא להצבור בסוף פסוקי דזמרה יעשה כמו שכתב בשו"ע דעכ"פ יש לו לזכות בפעם זה להתפלל עם הצבור ועיין בשע"ת דדוקא אם יוכל לומר עכ"פ ב"ש ואשרי וישתבח ועיין מה שכתבנו לקמן בשם

המשכנות יעקב: **[ב]** בסוף פסד"ז - ר"ל אחר שיניח התפילין על ראשו יהיו עומדים הצבור בסוף פסוקי דזמרה ועיין בח"א שכתב דאם נתאחר לבוא יראה עכ"פ לומר קודם שיתחיל להתפלל ברכת ענט"י ואלהי נשמה וברכת התורה [דאל"ה דעת הפר"ח באלהי נשמה שלא יאמר אחר התפלה כי יצא בברכת מחיה המתים ועיין בסוף הסימן מה שכתבנו בזה ובבה"ת יש דיעות בזה בסימן מ"ז ס"ח אם לא למד מיד אחר התפלה עיי"ש ונטילת ידים לא ניתקן רק קודם התפלה]: **[ג]** אומר וכו' - כדי שיהיה יוכל להתפלל עם הצבור כי התפלה עם הצבור רצויה ומקובלת לפני הקב"ה: **[ד]** יותר - ר"ל יותר מכדי שיעור האמירה מתהלה לדוד וכל הללויות עד כל הנשמה תהלל יה דהם קודמים מדינא לאמירת הודו שהם הם עיקר פסוקי דזמרה [מ"א והגר"א] וכתב המ"א עוד דאמירת ויברך דויד עד לשם תפארתך ג"כ קודם להודו לדי' קראו אבל לא קודם הללויה: **[ה]** עד והוא רחום - כתב הח"א בשבת ידלג המזמורים שמוסיפין בשבת מן למנצח עד יהי כבוד ויאמר כמו בחול כי הם תדירים ואם יש שהות יותר יאמר למנצח ולדוד בשנותו ותפלה למשה והם קודמים לשאר מזמורים [כדאיתא בזהר] עוד כתב דבשבת מחוייב לומר נשמת והיא נקראת [בפסחים קי"ח] ברכת השיר ומוטב שידלג מזמורים ואם אין לו שהות כלל יאמר ברוך שאמר ותהלה לדוד ונשמת וישתבח עיי"ש: **[ו]** יקרא ק"ש - ובתשובת משכנות יעקב האריך בזה והוכיח דברכת ב"ש וישתבח תקנה קדומה היא מימי התנאים ועי"כ מוטב להתפלל ביחידי משידלג לגמרי ברכת ב"ש וישתבח. אך אם לא יצטרך לדלג לגמרי שיוכל לאמר ב"ש ואשרי וישתבח בעת שהחזן מאריך המלות מיוצר והלאה לכו"ע יעשה כן דעיקר קפידא הוא שיתפלל תפילת י"ח עם הצבור בלחש אך פשוט דכו"ז הוא בתנאי דעיי"ז לא יחסר מצות קריאת שמע כדין המבואר לקמן בסימן ס"א דלא דחינן מלקיים המצוה כתקונה בשביל תפלה בצבור: **[ז]** ויתפלל עמהם - אבל אם לא יגיע לתפלת צבור ש"ע אפילו אם יתחיל ביוצר אור לא יתחיל כלל לכו"ע רק יתפלל כסדר בלא הצבור ולא יתפלל הש"ע לבד עם הצבור דסמיכת גאולה לתפלה בשחרית עדיף מתפלה בצבור [ב"י וד"מ בסי' רל"ו]: **[ח]** אחריהם - דהיינו ב"ש וישתבח כי לא נתקנו לרוב הפוסקים כ"א קודם התפלה: **[ט]** ומ"מ יאמר - ר"ל שמחוייב לאמרם אחר התפלה אם לא אמרן קודם התפלה. ועיין לעיל בסימן מ"ז ס"ח לענין ברכת התורה ובמ"ב שם בסק"י"ז מה שכתבנו בשם א"ר ועיין בפרי חדש שכתב דגם ברכת אלהי נשמה לא יאמר אחר התפלה שכבר יצא בברכת מחיה מתים ועיין בפמ"ג שכתב דמדברי הרמ"א לא משמע כן וכן בספר מאמר מרדכי חולק עליו וכן בשע"ת בסי' ו' כתב דמסתבר דלא יצא וכן משמע מביאור הגר"א בסימן זה ועיין בבה"ל. ומ"מ יותר טוב לכתחלה לצאת אליבא דכו"ע דהיינו שאם התחיל כבר להתפלל ושכח מקודם ברכת א"י = אלוקי נשמה = יכוין בפירוש בברכת ונאמן אתה שאינו רוצה לפטור בזה ברכת א"י = אלוקי נשמה = ואז לכו"ע יברכנה אחר התפלה דנהי דברכות א"י כונה לצאת מ"מ היכא דמכוין בפירוש שלא לצאת שפיר דמי עיי"ש עוד [פמ"ג] ועיין בבה"ל שכתבנו דאם שכח ברכת התורה והתחיל ברכת ק"ש יכוין בפירוש בברכת אהבה רבה לפטור ברכת התורה ויראה ללמוד תיכף לאחר התפלה ויצא בזה אליבא דכו"ע: **[י]** כל הברכות - ועיין בספר מאמר מרדכי ובספר נהר שלום

זמן כל הברכות הוא כל היום בדיעבד וכן כתב בספר מעשה רב להגר"א ז"ל והוסיף שם עוד יותר דאפילו בלילה עד שעת השינה הוא חיובן אם שכח לאומרן קודם ונ"ל דאם חוטפתו שינה לכו"ע לא יכול תו לברך ברכת המעביר שינה [דוגמת בהמ"ז בסימן קפ"ד ס"ה עיי"ש] ומ"מ לכתחלה צריך ליזהר שלא לאחר הברכות יותר מדי שעות על היום אך בדיעבד עכ"פ יכול לברך אותם עד חצות כי כן מוכח מהרבה אחרונים שלא הפסיד הברכות אחר ד' שעות והמקיל לסמוך בדיעבד על הגדולים הנ"ל ולברך אותם אחר חצות אין למחות בידו ועיין בבה"ל:

נג

סימן

[א] שליח צבור וכו' - כדי שיסמוך לו הקדיש מיד ולא יצטרך להפסיק ביניהן בהעמידה לפני התיבה אבל בסימן נ"א ס"ו בהג"ה משמע דאפילו מי שמתפלל ביחידי צריך ג"כ לעמוד באמירת ישתבח ועיין באלהו רבא שתירץ דהתם ממנהגא והכא מדינא וכן כתב הגר"א וכן כתב בעט"ז דנוהגים אנשי מעשה לעמוד כשאומרים ישתבח בין בשבת בין בחול ואפילו ביחידי. כל הט"ו שבחים שבישתבח מן שיר ושבחה עד מעתה יזהר מאד שלא להפסיק ביניהן והמפסיק עונשו גדול אבל א"צ שיהיה בנשימה אחת [ח"א בשם הגר"א וכן כתב הגר"ע וכן משמע בזוהר תרומה דלא כשלי"ה]:

[ב] אין לומר - בין ש"ץ ובין אדם אחר: **[ג]** אא"כ - דישתבח היא הברכה אחרונה שניתקנה לומר לאחר פסד"ז ומתחלת בלא ברוך כי היא סמוכה לברכת ב"ש ע"כ אין לומר אותה בלא ב"ש ולא כטועין שכשהם בדרך או שאר שעת הדחק מתחילין מישתבח שמברכין עי"ז ברכה לבטלה: **[ד]** אמר ב"ש - ע"כ אבל או יארציט שהתאחרו לבוא לבהכ"נ עד קרוב לברכו ומוכרחים לעמוד עכ"פ לומר ישתבח לפני התיבה כי אסור להפסיק בין ישתבח לקדיש יראו עכ"פ לומר מתחלה לעצמם ב"ש ואשרי וכן החזון בשבת שהתאחר לבוא עד קרוב לברכו יראה עכ"פ לומר מתחלה לעצמו ב"ש ואשרי ונשמת וכנ"ל בסימן נ"ב במ"ב סק"ה:

[ה] אין לברך - אפילו אם לא היה לו טלית עד עתה ואף שהוא בין הפרקים מ"מ כיון שהברכה קאי על פסוקי דזמרה אין ראוי שיהא הפסק בינם לבין ברכה אחרונה דידהו דהברכה ראויה להיות סמוך להמצוה אבל מקודם לזה בפסוקי דזמרה עכ"פ בין הפרקים יניח הטלית ויברך ומכ"ש לענין תפילין דמותר לברך עליהן בין הפרקים ובפרט אם הוא ברבים ומתבייש לישב בלי טלית ותפילין: **[ו]** ציצית - וה"ה לענין תפילין. א"ר: **[ז]** בין ישתבח ליוצר - כ"ז הוא דוקא אם לא היה לו מקודם דאל"ה גם זה אסור וזהו שציין רמ"א ועיין לקמן וכו': **[ח]** מיהו הש"ץ וכו' - דגנאי הוא לציבור להמתין עליו בין ישתבח לקדיש וגם הקדיש קאי על ישתבח ע"כ יתעטף תיכף בטלית וה"ה בתפילין ויברך אך אם לא הביאו לו הטלית עד לאחר שגמר ישתבח קודם שאמר הקדיש יכול להניח שם ולברך והקהל ימתינו הואיל וא"א בלא"ה וכמו שיתבאר לקמן בסוף סימן נ"ד בהג"ה עיי"ש: **[ט]** ימתין הש"ץ - כדי שיהיה יוכל

להסמיך לו אח"כ הקדיש מיד אבל היחיד יאמר ישתבח מיד וכן בשבת אם גמר פסוקי דזמרה קודם הש"ץ יאמר ישתבח מיד: [\[י\]](#) וישתוק - פי' שלא יפסיק בדיבור ויוכל להמתין חצי שעה עם ישתבח ואפילו שהא מחמת אונס כדי לגמור כולה א"צ לחזור לראש: [\[יא\]](#) ישתבח וקדיש - ובדיעבד אם גמר ג"כ ברכת ישתבח ואח"כ באו מנין יאמרו עכ"פ שלשה פסוקים מפסוקי דזמרה ויוכל הש"ץ לומר קדיש כי בלא"ה אין לומר קדיש כיון שלא היו בעת אמירת קצת פסוקי דזמרה או ישתבח עכ"פ: [\[יב\]](#) צריך - דכתיב נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה ואחז"ל זה ש"ץ שאינו הגון. והספרים האריכו מאד בגודל גנות הממנים ש"ץ שאינו הגון כי מונעים ע"ז טוב מישראל: [\[יג\]](#) הגון - וראוי שיהיו בגדי ש"ץ ארוכים שלא יראו רגליו ויכנס לבהכ"נ ראשון ויצא אחרון. ולא יהיה טפש וסכל אלא שיהיה יוכל לדבר בעיסקי הקהל כפי מה שצריך. טוב להדר אחר ש"ץ צדיק בן צדיק כי אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע ומה שכתב הרא"ש שאין מעלת הש"ץ תלוי ביחוס משפחה דאפילו אם הוא ממשפחה בזויה וצדיק טוב לקרב מזרע רחוקים ר"ל ג"כ רק שאינו מיוחס אבל מ"מ אין אביו רשע [אחרונים] אין מומין פוסלין אלא בכהנים ולא בש"ץ ואדרבה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה ויש מחמירין בזה לכתחלה היכא דאיכא ראוי והגון כיוצא בו ועיין לקמן בס"ק מ"א לענין סומא מה שכתבנו שם: [\[יד\]](#) מעבירות - העובר על השבועה אין ביתו ריקם ואע"פ שעדיין לא העידו עליו מ"מ יש לחוש לקול להושיב ב"ד על ככה ואפילו אם לא עבר רק על שבועת ביטוי דלהבא מ"מ אין ראוי למנותו לש"ץ עי"ש [א"ר] וכתב שם עוד בשם משפט צדק דמי שהוא פסול מחמת עבירה פסול להיות ש"ץ אפילו באקראי וכתב הפמ"ג דהיינו דוקא בשלא עשה תשובה: [\[טו\]](#) ושלא יצא וכו' - דוקא למנותו לכתחלה אבל להעבירו ולסלקו אחר שהוחזק ש"ץ אין לנו כיון שלא נשמע עליו עתה מאומה מיהו כשיצא עליו עתה ש"ר והוא קלא דלא פסק אפילו יחיד מוחה עליו להעבירו [כה"ג בשם ראב"ח] ועיין לקמן בסעיף כ"ה בבה"ל מה שכתבנו בזה ואפילו אם נתברר בעדים שחטא אם עשה תשובה אין מעבירין אותו לכו"ע: [\[טז\]](#) בילדותו - אפילו נתברר לנו שעשה אז תשובה ע"ז הענין אפ"ה אין למנותו לכתחלה לש"ץ. ש"ץ שכבר העבירוהו ועמד כך ימים ושנים בהסכמת הקהל ורוצים עכשיו למנותו הוי כתחלת קבלה ואפילו מיעוט יכולים למחות. אם המוחים הם המנהיגים הוי כאלו מוחים כל הקהל אם לא במקום שיש בוררים ויש תקנה שלא לשנות גזרתם אז אין מועיל מחאת הפרנסים: [\[יז\]](#) לעם - כתב בתשובת מהר"מ מינ"ץ יזהר החזן אם יש ריב וקטטה בין שני בע"ב שיהא בשב ואל תעשה הן בדיבור הן במעשה הן בגלוי הן בסתר וכ"ש אם יש עסק ריב עם אדם אחר שאינו מהעיר עם בע"ב שיהא בשב ואל תעשה ואפילו אם אותו האדם הוא מחותנו או קרוב שלו. ואם יש לו שום קטט ואיבה עם אחד מהקהל אז צריך להעמיד את הדבר לפני הרב או הקהל לפשר ולעשות ככל אשר נראה להם נכון ואם יש חסרון ומניעה מצד שכנגדו אז הוא נקי ומה יש לו לעשות: [\[יח\]](#) ורגיל לקרות - כדי שיהיו הפסוקים המעורבים בתוך התפלה סדורים בפיו גם אם אינו רגיל לקרות

הוא בכלל מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה [א"ר]. כתב בפמ"ג בסימן תקפ"א ס"א איתא דבר"ה ויוה"כ בעינן שיהא נשוי וכן שלשים ומשמע בשאר ימות השנה אפילו אינו נשוי מ"מ נ"ל דנשוי קודם לבחור ואפילו אם נתמלא זקנו: **[יט]** הוא קודם - אפילו להיות ש"ץ קבוע כל שהוא י"ג שנה והביא שתי שערות: **[כ]** מותר להיות - דלא מיקרי אין פרקו נאה אלא דוקא שהיה מועד לעשות דברים שאינן מהוגנים אבל מי שבא לידו שגגת מעשה ומתחרט ה"ז צדיק גמור לכל דבריו ומותר למנותו לכתחלה לש"ץ: **[כא]** עשה במזיד - לאו דוקא הרג דה"ה שאר עבירות וכדלעיל בסעיף ד' דבעינן שלא יצא עליו שם רע אפילו מילדותו וכ"כ בכל בו בפירוש [א"ר]: **[כב]** דמ"מ יצא וכו' - עיין במ"א שהביא בשם הרבה פוסקים דאפילו במזיד כל ששב שרי להיות ש"ץ קבוע דדוקא לענין ת"צ מחמרינן שלא יצא עליו ש"ר אפילו מילדותו אבל להיות ש"ץ קבוע לשאר ימות השנה מותר למנותו אפילו לכתחלה כל ששב בתשובה וכוזה הביא הפמ"ג בשם א"ר להלכה וכתב בא"ר דבימים נוראים עכ"פ יש להחמיר לדון בדין תעניות דבאמת אפילו בשאר ימות השנה יש בזה הרבה דיעות בין הפוסקים עיין בכה"ג ובביאור הגר"א וכ"ז היינו שלא למנותו לכתחלה אבל אין מסלקין אותו לכו"ע אם שב בתשובה. ש"ץ שהוציא פעמים רבות טריפות מת"י מסלקין אותו מש"ץ דשוב דיינינן ליה כמזיד ועיין בפמ"ג דמסתפק דאפילו בפ"א ידינוהו כמזיד. ומ"מ אם שב בתשובה אין מסלקין אותו מש"ץ אפילו אם הוציא פעמים רבות: **[כג]** הצבור - ואין הצבור יכולים למחול על כבודם בזה: **[כד]** באקראי - כ"ז בשאר ימות השנה אבל בתעניות ובר"ה ויוה"כ אפילו באקראי אין מורידין למי שלא נתמלא זקנו וגם בזה אין להקל אפילו ע"י מחילת הצבור: **[כה]** משהביא ב"ש - ר"ל אחר שהגיע ל"ג שנה דקודם לא מהני השערות ועיין במ"א שכתב דמסתמא אין צריך לבדוק אחר השערות בזה דבדבר דרבנן אזלינן בתר רובא שמביאין ב' שערות באותו הזמן ועיין בפמ"ג שכתב דלהרמב"ם דסובר תפלה דאורייתא יהיה אסור להש"ץ הזה להוציא ידי אחרים בתפלה עד שנדע בודאי שהביא ב"ש ע"ש: **[כו]** ידועים - דזה הוי קביעות לאותם העתים ואין בכלל זה אם מינוהו הקהל שיהיה הוא מוכן להתפלל אם לפעמים לא יהיה החזן בבהכ"נ שיעמוד זה להתפלל אין בזה איסור כלל דאין זה מיקרי קבוע כיון שאפשר שלא יבוא לידי כך ולא אסרו בקבוע אלא לעתים ידועים שבאותו העת הוא קבוע בודאי [ט"ז] וב"ח וא"ר חולקין דג"ז מיקרי קבוע ולא מקרי אקראי אלא כשלא נתמנה כל עיקר: **[כז]** שאין לו זקן - ולפי גירסת הגר"א במסכת סופרים פי"ד ע"ש יהיה תלוי דין זה בדין מינוי הסריס המבואר בס"ט: **[כח]** סריס - דהיינו שנראו בו סימני סריס דאל"ה כיון שלא הביא שתי שערות אמרינן עדיין הוא קטן כמו שכתב סימן נ"ה ס"ה ע"ש במ"ב. ומהרש"ל בחולין סימן מ"ה כתב שאין למנות סריס דגנאי הוא לצבור: **[כט]** בן עשרים - דקודם אפילו נראו בו סימני סריס בלא"ה לא יוכל להיות ש"ץ אפילו באקראי דעדיין הוא קטן: **[ל]** תפלת ערבית - לפי שאין מוציאין את הרבים ידי חובתן שהרי אינן מחזירין את התפלה רק שאומרים ברכו וקדיש. ועוד טעמים אחרים עיין

בב"י וכ"ז נדחק רק לקיים המנהג אבל הוא בעצמו סובר דאין נכון לכתחלה לעשות כן: **[לא]** במוצאי שבתות - ה"ה ערבית דחול אלא שהמנהג שנהגו באותן המקומות היה במוצאי שבתות: **[לב]** בתפילת ערבית - משום ברכו שבה וה"ה שלא יפרוס על שמע למי שלא שמע ברכו בשחרית דבאמת ברכו נמי מצוה על כל הצבור לשמען שחרית וערבית וקטן שאין חייב אינו מוציאם בזה: **[לג]** דהרי עדיין - ר"ל במקומות שנהגין להתפלל של שבת בע"ש מבעוד יום משום תוספת שבת מ"מ הרי עדיין לא נשלמו לו י"ג שנה עד ליל שבת שתוספת שבת אינו מועיל לענין שנות ימי הנער אבל אם מתפלל בלילה ערבית אחר צאת הכוכבים מותר לירד לפני התיבה ומה שאמר בכל מקום י"ג שנה ויום אחד לא שצריך יום אחד יותר אלא ר"ל שצריך י"ג שנים שלימות מיום אל יום לאפוקי חסרון מקצת שעות הלכך מיד בתחלת לילה נתמלאו שנותיו והוי גדול. ואפילו נולד ביום ר"ה קודם בין השמשות נעשה ב"מ בתחלת ליל ר"ה של שנת י"ד: **[לד]** ש"ץ - מי שיש לו קול נעים ירנן להקב"ה ולא שאר רננות ואם רקק יקנח פיו ואח"כ יתפלל [ס"ח ס"י רנ"א]: **[לה]** מגונה - איתא בס"ח בשעה שרשב"ג יצא לדין ליהרג אמר לר' ישמעאל כה"ג אחי מפני מה אני יוצא ליהרג א"ל שמא היית דורש ברבים ושמח לבך ונהנית מד"ת א"ל אחי נחמתני: **[לו]** הצבור - כתב בים של שלמה סי' נ' אסור לו להאריך שלא ברצון הקהל אפילו בשבת ויו"ט ואף ברצון הקהל יותר מדאי מגונה כי אין זה לא מחציו לדי' ולא מחציו לכם. כתב שכנה"ג בשם תשובת ר"י ברונא ש"ץ שנפסל קולו אם נשמע כאלו הוא מרתת ושובר פסול. עוד כתב אם שני חזנים שוים כהן קודם ללוי לוי לישראל ות"ח קודם לע"ה אפילו הוא כהן וכ"ש לוי: **[לז]** לאלפין עיינין - פי' הברת העין הוא בחוזק ועמוקה יותר מהברת האלף וה"ה למי שקורא חתי"ן ההי"ן או שקורא לשיבולת סיבולת. ואם כולם מדברים כך מותר להיות ש"ץ [מ"א בשם הרדב"ז] ודע עוד דה"ה לכל מי שאינו יכול להוציא האותיות כתיקונן כגון שהוא כבד פה וכבד לשון ג"כ אין מורידין אותו לפני התיבה [כן מוכח מהרמב"ם פט"ו מהלכות נשיאת כפים ה"א ופ"ח מה' תפלה הלכה י"ב ע"ש בכ"מ וצ"ע מירושלמי פ' היה קורא הלכה ד' דאיתא שם היה לשונו ערוך ע"ש בפני משה דמתיר בענין זה מפני שמ"מ אינו משנה האותיות מהוייתן ע"ש אכן לפי מה שפירש שם הבעל ספר חרדים את דברי הירושלמי נ"חא]: **[לח]** ולעיינין אלפין - עיין בפר"ח שהעלה דבזמן דליכא אחר ראוי כמותו מותר להורידו לתיבה אפילו בחתי"ן ההי"ן אבל בעל פני משה הנ"ל חולק עליו וסובר דאפילו בדליכא אחר לא שרי כ"א היכא דכשהוא מכוין לקרות אותו לחי"ת על ידי טורח יכול לקרות אותו שפיר ונראה עוד דאפי' לפר"ח אין מותר למנותו לש"ץ בקבע פן יזדמן מחר אחר טוב ממנו רק לפעם זה מותר להורידו בדליכא ראוי כמותו כההיא מעשה דר"ח שם בגמרא: **[לט]** וזרועותיו - וגם כתפיו: **[מ]** לפני התיבה - להעשות ש"ץ להתפלל אבל פורס הוא על שמע לבד וגם אינו קורא בתורה שגנאי הוא: **[מא]** סומא - אפילו בשתי עיניו וחייב בכל המצות מן התורה דקי"ל כרבנן דר' יהודא. ובתשובת חות יאיר סי' קע"ו העלה שאעפ"כ לא יתפלל סומא בימים נוראים אפי' באחד מעיניו היכא דאיכא אחר ראוי והגון כיוצא בו ע"ש טעמו ובספר אליהו רבא באות י' חולק עליו ונ"ל דאף לדברי החו"י היינו רק שלא למנותו לכתחלה אבל לא

לסלקו משי"ץ אם נעשה סומא. ש"ץ שיש לו כבידות אזנים שאינו שומע כלל מסיק בחידושי רע"א דלא יהיה ש"ץ דאף דאם לא השמיע לאזנו יצא מ"מ כיון דלכתחלה צריך להשמיע לאזנו אינו מוציא אחרים לכתחלה: **[מב]** שלא יקרא - עיין לקמן סימן קל"ט ס"ד בהג"ה: **[מג]** ולא ימתין - שהרי כבר מינוהו לזה: **[מד]** לסרב - שליח ציבור שלא רצה להיות עוד ש"ץ וקבלו אחר במקומו א"צ רשות כיון שבידו עוד להיות ש"ץ ודוקא מהקהל א"צ רשות אבל מהש"ץ השני צריך ליטול רשות כן כתב בתשובת יד אליהו ולפי מה שביארנו בבה"ל גם ש"ץ כזה צריך ליטול רשות מתחלה: **[מה]** כלל - דאין מסרבין לגדול. וכתבו התוספות סוף פרק ז' דפסחים דבדבר גסות ושררה אפילו האומר לו הוא אדם גדול יסרב: **[מו]** לא ירד - ואפילו אם הוא מתחרט אח"כ ואומר הריני עובר בצבועים לא שבקינן ליה: **[מז]** באותה תפלה - דכיון שלא שמענו ממנו בהדיא דברי אפיקורסות די לחוש עי"ז לאותה תפלה לבד: **[מח]** אמתלא - כגון שאמר שדיבורו היה לכבוד המקום וללבוש לבנים מ"מ כיון שהצבור בקשו ממנו להתפלל להם כך לא היה לו להיות סרבן כיון דמדינא מותר. כתב הפר"ח דוקא אם אח"כ אמר האמתלא אבל אם מיד כשאמר שאיני עובר בצבועים אמר תיכף הטעם שאין דרך כבוד לדי' כ"א בלבנים ירד עי"ש: **[מט]** מלהיות ש"ץ - לפי שלא יוכל לאמר אלהי אבותינו אבל כשהוא מתפלל בינו לבין עצמו יאמר אלהי אבות ישראל: **[נ]** ונדחו דבריהם - דהוא יכול לומר ג"כ אלהי אבותינו דאברהם נקרא אב המון גוים כדכתיב כי אב המון וגוי מפני שלמד לכל העולם אמונת די'. ש"ץ ממזר תלוי במחלוקת אם ממזר כשר לכתוב תפילין [כן כתוב בשו"ת כנה"ג] ולפי זה להמ"א בסי' ל"ט שכתב בשם הד"מ דמותר לכתוב תפילין מותר להיות ש"ץ אמנם בספר ברכי יוסף ביו"ד רפ"א מסיק דש"ץ לא יהיה ותפילין שכתב כשרים: **[נא]** יכול לעכב - בעת ההתמנות והטעם שהרי התפלות במקום התמידים תקנום וכל ישראל יש להם חלק בתמידים ומי יוכל להקריב קרבנו שלא מדעתו אם לא שכבר הסכים עליו ואז אין יחיד וגם חצי הקהל יכולין להעבירו אפי' רוצים ליתן לו שכרו משלם כיון שלא עשה שלא כהוגן אבל רוב הקהל יכולין להעבירו אם נותנין לו שכרו משלם [א"י] ועכשיו הרשות להעבירו רק ביד ז' טובי העיר או הנבררים כל מקום ומקום לפי התקנה [פמ"ג]: **[נב]** איני רוצה - ודוקא שיש ש"ץ אחר שיוכלו הקהל להשכירו בדמיו אבל אם אינו בנמצא או שהוא בנמצא אלא שבא להוסיף בדמים יכולין הקהל לומר לו אין בידינו להוסיף אלא הוא יוסיף משלו ואף אם יברר טענתו שזה השני הוא מעולה מן הראשון כנגד תוספות הדמים אפי"ה יכולין הקהל לומר אין יכולת כ"כ בידינו להוסיף בדמים: **[נג]** שפלוגי יהיה חזן - ה"ה בכל המינוים יכול למחות אפילו בחכם מרביץ תורה [תופס ישיבה] ודוקא כשרוצה לקבל אחר אבל אם מוחה שאינו רוצה שיהיה מרביץ תורה בקהל פשיטא שאין במחאתו כלום ואפילו המיעוט יכולין לכופ לרוב ואפילו ברוצה למנות אחר אם אותו שרוב הקהל מסכימים עליו הוא עדיף מזה ג"כ אינו יכול למחות ואפשר דאפילו מיעוט יכולין לכופ לרוב לשכור מעולה [כנה"ג] כתבו האחרונים שזה הדין דשו"ע הוא דוקא בימיהם אבל היום שידוע

שבעו"ה הרבה מחזיקין במחלוקת בלי טעם וריח וכונתם שלא לש"ש אם היו צריכין לשאול לכל יחיד ויחיד בענין המינויים בין לענין מינוי הש"ץ או מרביץ תורה ואב"ד בעיר וכל כה"ג לא היו מסכימים לעולם ע"כ הולכין אחר רוב פורעי המס ואפילו פסולי קורבי ביניהם [מ"א] ועכשיו המנהג שהולכין אחר ז' טובי העיר או אחר הנבררים מן הקהל ע"ז כל מקום ומקום לפי מנהגו [פמ"ג] והכל שלא ירבו המחלוקת ואין משגיחין על יחיד והמ"א כתב עוד טעם דלא שייך היום דין דעיכוב יחיד לענין ש"ץ דדוקא בזמניהם שהיה הש"ץ מוציא רבים י"ח בתפילתו אז היה יחיד יכול לעכב דאין נעשה שלוחו בע"כ משא"כ עתה שכולם בקיאים רק הש"ץ הוא לפיוטים אע"פ שאומר קדיש וברכו אין כל כך קפידא: **[נד]** מתחלה - ואם קבלוהו לזמן ונשלם הזמן לא מקרי הסכים עליו מתחלה דעכשיו הוי קבלה חדשה וכאלו לא היה שם עדיין [ט"ז] ועיין מה שכתבנו בסוף ס"ק הקודם. ראובן שהיה ש"ץ שכיר שנה והשלים שנתו והתחיל להתפלל ימים מספר מהשנה החדשה ומקצת אנשים מיחו בו באמרם שכבר נשלם השנה שהשכירוהו ושאינם רוצים אותו עוד והש"ץ טען שמאחר שכבר התחיל להתפלל בהימים נוראים שהם מהשנה החדשה ולא מיאנו בו שלהיותו שכיר שנה מקצתה ככולה ושיפרעו לו משלם פסק בתשובת מ"ץ דהדין עם הש"ץ. עיין לקט הקמח י"ד ע"א: **[נה]** טובי העיר - ר"ל שהציע לפניהם איזה ענין שבשביל זה אינו מתרצה בו כגון שמידותיו אינם ישרים בעיניו וכה"ג ולא טענת פסול דבזה לכו"ע אין יחיד יכול למחות כל זמן שלא בירר כי יש לחוש לפגמו: **[נו]** שונאו - ר"ל שידוע באמת מכבר שהם שונאים זה לזה לכך יכול למחות בו דאינו נעשה שלוחו לתפלה בע"כ אבל אם אומר שהוא שונאו לאו כל כמיניה: **[נז]** קודם וכו' - אבל אם נעשה שונא לש"ץ לאחר שהסכים עליו תו אין היחיד יכול למחות אלא הש"ץ מחוייב לומר בפירוש שיסיר הקנאה מלבו ויוציאנו בתפלתו. גם אם מכויין שלא להוציא השונא גם אוהבים לא יצאו ע"כ צריכין החזנים ליזהר בזה [פמ"ג] כתב בד"מ בשם א"ז אין ש"ץ צריך להחניף לצבור במילי דשמיא וצריך להוכיחן. אך בעניני עצמו יראה להעביר על מדותיו ויהיה אהוב להקהל וכדלקמיה: **[נח]** שונא לש"ץ - ר"ל כיון שהוא שונא לש"ץ מסתמא הש"ץ ג"כ אינו אוהבו כי כמים הפנים לפנים וגוי ואולי יכוין ש"ץ הקורא בהתוכחה נגד פניו וחשש סכנה היא לו ע"כ פסק דמפני זה אפילו קראהו לא יעלה וכה"ג כתב דיותר טוב שיעלה משיכנס לעונש בשביל שהוא מבזה כבוד התורה וכן הסכים הגר"א וכן כתב בספר שערי אפרים וז"ל צריך שיהיה אהוב להצבור והוא אוהבם ואם אירע שהקורא יש לו שנאה על אחד מהצבור מוטל על הסגן שלא יצוה לקרות לזה לפרשת התוכחה מפני שסכנה היא ואם יודע שהקורא שונאו ומתיירא שמא יקראוהו יצא בין גברא לגברא מבהכ"נ עד שיקראו אחר ויכנס אח"כ ואם לא יצא וקראוהו יעלה כיון שהוא מתכוין משום כבוד התורה שומר מצוה לא ידע דבר רע. ואסור להקורא לחשוב בשעת קריאתו ענין קללה לנוכח שום אדם עיי"ש וכתב בפתחי שערים דאף להמג"א יעלה בדיעבד אם קראהו: **[נט]** בשביל אביו - פי שמת אביו ורוצה להתפלל כדרך האבלים כי תפלה היא יותר מצוה

מאמירת הקדיש: **[ס]** שירצה הקהל - הטעם דדוקא קדיש יכול לומר בשביל אביו ואין רשות ביד הקהל לדחותו אבל לא יכול להיות שליח הקהל להתפלל על כרחם ולענין זה הוא ג"כ כמו בש"ץ שאין יחיד מוחה כדי שלא ירבה המחלוקת אלא הולכין אחר רוב או הנבררים לזה וכמו שכתבנו לעיל בשם האחרונים. יש מקומות שיש להם תקנה בבהכ"נ שאין מניחין לאבל להתפלל כל השבוע לפני התיבה כ"א להש"ץ הקבוע שלהם אין לדחות התקנה [ונעשית מפני ע"ה שאינם יודעים ומבינים הברכות והתפילות ואומרים טעות ואיכא זילותא לכך תקנו אפילו על היודעים שלא יתפללו משום דלא ליתי לאנצויין] אכן במקום דליכא תקנה ומנהג קבוע מצוה לקהל להניח לאבל להתפלל שהוא נחת רוח למת ומצילו מדינו של גהינם ומיהו ודאי כשאין יכול לחתוך האותיות וכדומה אין לו להתפלל לפני העמוד. כתב המ"א אם יש אבל ומוהל נדחה האבל מן התפלה מחמת המוהל ויום שמת בו אביו ואמו שקורין יארציט דוחה למוהל ולאבל וכל זה שאין הקהל מקפידין ע"ז אבל יש רשות ביד הקהל לבחור עליהם מי שירצו: **[סא]** הוא יאמר - ובתפלת מעריב שהיא אינו כנגד תמידים רק כנגד איברים ופדרים אפשר דא"צ דעת בעלים ואין הקהל יכולין לעכב לאבל להתפלל מעריב דמצוה שיתפלל מי שמת לו אביו ואמו ומ"מ ודאי אין להתקוטט בשביל שום מצוה עם הצבור וכדלקמיה בסעיף קטן ס"ה [פמ"ג]: **[סב]** אע"פ שרוב הצבור חפצי בו - והשר ביקש מהמיעוט הממאנים שיסכימו עליו כי חלילה לקבל עבודת בוראנו ע"י העכומ"ז: **[סג]** בשכר עדיף - שבזה אין אחר שאינו הגון רשאי לפשוט רגלו להתפלל ואם היה בנדבה הרשות נתונה לכל וכפרוץ הדבר יעלה מי שאינו הגון ועוד הש"ץ יהי בעצמו יותר נזהר בתפלתו ובתיקונו הואיל ושכיר הוא. ואף שיש בחנם צריכין העניינים ג"כ ליתן שכירות הש"ץ שש"ץ בשכר עדיף [פמ"ג]: **[סד]** להתפלל - או לתקוע [ב"ן]: **[סה]** בלא רצון - ואין לאדם להתקוטט בעבור שום מצוה כגון גלילות ס"ת וכיוצא בו שהרי שנינו הצנועים מושכים את ידיהם מלחם הפנים והגרגרנים חוטפים ואכילת לחם הפנים הוא מצוה ופשוט דדוקא אם המצוה תתקיים ע"י אחר אבל אם המצוה תתבטל לגמרי כגון הכנסת אורחים או החזקת ת"ת ויש בידו למחות בודאי מחוייב למחות כדי להחזיק המצוה שהרי מדינא כופין על עניינים כאלו כמבואר בח"מ בסימן קס"ג ס"א בהג"ה וסוף סעיף ג': **[סו]** אין עונין - שאין זה מברך אלא מנאץ שנאמר בוצע ברך ניאץ ד': **[סז]** שכר ש"ץ - ובסימן נ"ה סכ"א שפוסק דחציו לפי ממון וחציו לפי נפש עיין בספר אליהו רבא שמחלק דבחזן שאני עי"ש ובביאור הגר"א משמע שהמחבר חזר בו ופסק שם כהג"ה שבכאן: **[סח]** מקופת הקהל - שניגבית לפי הממון: **[סט]** חציו וכו' - כי יש סברא לומר שהעני צריך להחזן כמו העשיר ויש לפעמים שהעשירים נותנים יותר ממון להחזן שקולו ערב יותר גם שהעני יכול לילך למקום אחר ע"כ עשו פשרה זאת: **[ע]** הקהילות - בדרכי משה כתב דמנהג מדינותינו דל ועשיר נותנין בשוה וזהו החציו שלפי נפשות וגם מכל נשואין מגיע לו כפי נדן והוא החציו שלפי ממון ולבוש כתב דבמקום שאין מנהג יגבו לפי ממון עיין בח"מ סימן קס"ג ס"א בהג"ה [מ"א] ועיין בדרכי משה דמשמע מיניה דאפילו דעת הפוסקים דפוסקים

לפי ממון איננו רק בשכירות הש"ץ ששוכרין אותו לימים נוראים דבזה ס"ל לפי ממון כי העשירים מחמת עשרם לא יוכלו לצאת מבתיהם ולהניחם ריקם והעניים יכולים לילך על עתים הללו לעיר אחרת משא"כ בש"ץ ששוכרין על כל השנה אין מחשבין לפי ממון לבד: **[עא]** הוא קודם - אע"ג דיחסר להם ע"ז מצות תפלה שלא יהיה להם מי שיוציאם ידי חובתם זה שיהיה רב ומ"ץ שיודיעם תורת ד' ומשפטיה עדיף מן התפלה ועיין בבה"ל שכתבנו גודל החיוב בכל עיר לזה וכתב בתשו' ח"ס חא"ח סי' ר"ו דכל אנשי העיר מחוייבים ליתן לזה ואין א' יכול לאמר אין אני צריך לרב ומ"ץ דמ"מ צריך לישא בעול עם הצבור דומיא דכל אנשי העיר מחוייבין ליתן על המקוה עיי"ש: **[עב]** ואם לאו - ר"ל כיון דבלא"ה לא יוכל להורות לעם האיך שיתנהגו ע"פ התורה ש"ץ קודם שיוציאם עכ"פ ידי חובתם בתפלה: **[עג]** חזן מאומנתו - וה"ה לכל התמנות במקום שלא נהגו למנות לזמן ידוע והטעם שלא יחשדום שנמצא בהם פסול: **[עד]** בו פסול - בעדים. ואז אין מקבלין אותו עד שישוב בתשובה שלמה בלי ערמה ומרמה אבל בשבועה בעלמא שלא ילך בדרכים אלו לא מהני דבלא"ה מושבע ועומד מהר סיני הוא: **[עה]** ואין מסלקין - אבל למנותו לכתחלה אפילו בשביל רינון בעלמא יש למנוע ואפילו אם הרינון היה עליו רק בילדותו וכדלעיל בסעיף ד': **[עו]** שנתפס וכו' - ומ"מ יש לחוש לקול להושיב ב"ד על ככה. ש"ץ שבתו זינתה תחת בעלה אין למנותו לכתחלה אך אם נעשה זה אחר שכבר נתמנה נראה דאין להורידו בשביל זה: **[עז]** או שמסר אדם - ש"ץ המאיים ע"ח למוסרו לעכו"ם ולא מסר אע"פ שמכוער הדבר אפי' לאדם שאינו ש"ץ אינו נפסל על כך אלא גוערין בו ומתרין בו שאם יוסיף לומר כדברים הללו שיעבירוהו ממעלתו ואם הוסיף במרדו ראוי להעבירו: **[עח]** עליו עדים - ומדברי המ"א לעיל בסק"ז משמע דאפילו בקלא דלא פסיק יחיד מוחה עליו להעבירו וכן משמע בישי"ש חולין סוף סימן נ"ב ועיין בבה"ל: **[עט]** מעבירין אותו - ואם עשה תשובה מהני שלא לסלקו אף אם עבר במזיד אבל למנותו מבואר בס"ה בהג"ה דבמזיד לא מהני תשובה דאין פרקו נאה ועיי"ש במ"ב סקכ"ב. ואם עשה בילדותו עבירה ועדיין לא שב אף אם מינוהו מעבירין אותו דפסול בעבירה לעדות **[פמ"ג]**: **[פ]** הצואין - ש"ץ שמתוך חליו לאנסו א"א לנקות להיותו טהור מקרה לילה ואין מטהר עצמו כלל והוא ש"ץ אפשר בימים נוראים יש לגעור בו שיטבול ועכ"פ שיוציא הבגדים הצואים מעליו ואם לא ישמע לדברי חכמים לרחוץ יפה ולהסיר הבגדים הצואים מעליו ראוי להעבירו: **[פא]** להחליף - וטוב שיחליף בגדיו המלוכלכים כל היום כשהולך בין הבריות שלא יהא בכלל המשניאים דכשם שת"ח אסור לצאת בשוק בבגדיו המלוכלכים כך ש"ץ אע"פ שאינו ת"ח: **[פב]** בשירי הנכרים - ר"ל בניגון שהנכרים מנגנים בו לעבודת גילולים שלהם וב"ח בתשובה סי' קכ"ז כתב דוקא בניגון שמיוחד לזה. ההולך בערכאות של עו"ג פסול להיות ש"ץ בר"ה ויוה"כ אלא א"כ עשה תשובה **[א"ר בשם תורת אמת]** ונ"ל דמיירי שלא נשאר עיי"ז ממון חבירו בידו כגון שהיה בזה דיניהם כדיננו אפ"ה פסול עכ"פ בר"ה ויוה"כ שהוא עון גדול מצד עצמו כדאיתא בח"מ סימן כ"ו דאל"ה הלא

הפסול מחמת עבירה אפילו בשאר ימות השנה אין לו להיות ש"ץ כדלעיל בס"ק י"ד ואולי בזמנינו בעו"ה דנשתכח האיסור מכמה אנשים ואפשר דהוא שוגג בדבר אין לפוסלו וכדאיתא כעין זה בח"מ סימן ל"ד סעיף ד' ע"ש ועכ"פ לענין ש"ץ בר"ה ויוה"כ בודאי יש להחמיר. ש"ץ שהיה שוחט ונמצא שמכר טרפה בחזקת כשרה בשוגג או שהיה מנקר ונמצא אחריו חלב אע"פ שאין מסלקין אותו מש"ץ מ"מ אין למנותו לכתחלה [כנה"ג] ואם עשה תשובה מותר אפילו למנותו כדלעיל בס"ה בהג"ה. קהל שחלקו תפלת ר"ה ויוה"כ"פ כנהוג אם חלה אחד מהם ולא יכול להתפלל אינו רשאי להעמיד איש אחר במקומו וביד הקהל דוקא להעמידו [שערי אפרים סימן ל"א ועיין בתשובת כנסת יחזקאל סי' י"ג]: **[פג]** ש"ץ שהזקין - וה"ה בכל המינויים ג"כ בנו קודם ואפילו יש אחרים גדולים ממנו כיון שהוא ממלא מקום אבותיו. י"א דבחכם הממונה להרביץ תורה או לדון לא אמרינן שבניהן קודמין ויש חולקין עיין במ"א ובכנה"ג ובע"ת ובתשו' ח"ס חא"ח סי' י"ג: **[פד]** ורוצה וכו' - כתב הרשב"א שם ה"ה דבכל עניני המינויים אם רוצה המנוי שאחד יסייענו באותו מינוי לפרקים הרשות בידו וכתב הכנה"ג דוקא אם הוא ראוי לכך הן בענין המלאכה הן ביראת שמים: **[פה]** ערב - ובלבד שלא יהא קולו משונה. אין להעביר ש"ץ בשביל אחר שקולו ערב. ואם הרוב חפצים באחר ישמשו שניהם כאחד: **[פז]** הצבור לזמן - עיין בתשובת חמדת שלמה סי' ז' בשכרו חזן לזמן ג' שנים דמסיק אהך דינא דהכא דהוא דוקא במקום שהמנהג שלאחר הזמן יצאו אלו אבל בזמננו דאין דרך לסלק בלא חשדא ודאי אין לסלקו בחנם משום שלא לעשות עליו חשדא ע"ש. ועיין בתשובת ח"ס סי' ר"ו ג"כ כעין זה אם לא כשהתנו בפירוש שלאחר הזמן שגבלו יהיה כלה זמנו ושני הצדדים יהיו יכולין לחזור וצריך קבלה ומנין חדש ע"ש: **[פח]** נכתב לשמו - פי' נכתב לש"ש ולא לשם התפארות ואפילו אם הסידור של היחיד הוא בכתב נאה יותר מהצבור. ובספרים הנדפסים אין חילוק בין של צבור ליחיד. כ"י הפמ"ג נכון אף ליחיד להתפלל מתוך הסידור כ"ש ש"ץ שאימת צבור עליו שיתפלל בפנים. וקורין ש"ץ חזן שצריך לראות האידן יקרא ותרגום וירא וחזי [רד"א]:

נד

סימן

[א] שהיא סמוכה - ואע"ג דפסוקים מפסיקים ביניהם לא הוי הפסק כמו ברכה אחרונה שבק"ש או שבהלל שג"כ אינה מתחלת בברוך מהאי טעמא: **[ב]** בתשבחות - זו היה נוסחתו אבל נוסחתנו אל מלך גדול בתשבחות ור"ל שאחר שסיים הש"ץ בישתבח בא"י אל מלך גדול בתשבחות לא יענה שום אדם ע"ז אמן דאכתי לא הוי סיוס הברכה עד שאמר ג"כ אל ההודאות וכו' עד חי העולמים. בנוסח חי העולמים יש גורסין בציר"י ויש גורסין בפת"ח ואפילו לדעה זו מ"מ יאמר העולמים בה"א כי פירושו חי בשני העולמים ושליט בעוה"ז ובעוה"ב: **[ג]** ששם הוא - צ"ע אי מותר אז להפסיק ולענו' איש"ר וקדושה כי מאמר אחד

הוא עד סוף ועיין בח"א כלל ה' ס"יג דבכל ברכה קצרה אסור להפסיק באמצע אפי' לאיש"ר וקדושה ויש לחלק וצ"ע: [ד](#) המספר - ובכתבים כתב לומר בעשיית מזמור ממעמקים קראתיך ד' בין ישתבח ליוצר וצ"ע: [ה](#) מעורכי המלחמה - ר"ל דכתיב בקרא מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ואחז"ל הירא מעבירות שבידו וזו ג"כ בכלל עבירה היא והא"ר כתב בשם מטה משה שהקליפות מבטלים לעלות התפלה וע"י פסוקי דזמרה מכריתים אותם וכששח חוזרין עליה בשביל העבירה הזאת אותם הגדודים שהם מעריכים מלחמה בינינו בעו"ה ע"כ ראוי שלא לספר: [ו](#) לפסוק צדקה - וה"ה לכל דבר מצוה ודוקא בין ישתבח ליוצר שהוא ענין אחר אבל בין קדיש וברכו או בין הפרקים של ק"ש וברכותיה או של פסוקי דזמרה אסור להפסיק אפילו בצרכי רבים ולדבר מצוה וכדלעיל בסימן נ"א ס"ד [א"ר והגר"א לעיל בסימן נ"א שם ע"ש]: [ז](#) הש"ץ - משמע דאפילו אם לא אמר רק הוא לבד הפסוקים יכול לומר קדיש: [ח](#) מקצת פסד"ז - ואם לא אמר פסוקים לא יאמר קדיש רק יתחיל ברכו בלא קדיש שלעולם לא תמצא קדיש בלי פסוקים שלפניו אם לא הש"ץ אחר חזרת התפלה או בלחש בערבית שהקדיש קאי על התפלה וכתב המ"א שלכן נהגו לומר פריסת שמע [ברכו נקראת פריסת שמע כדלקמן בסימן ס"ט] אחר גמר תפלת י"ח בלחש כדי שיאמר הקדיש על תפלת י"ח אבל אח"כ לא שייך לומר קדיש אם לא אמר תחלה מקצת פסוקים. ועתה חדשים מקרוב באו שפורסין שמע אחר קדיש בתרא ואומרים שנית קדיש ואינו נכון דמה ענין לומר שני קדישים סמוכין זה לזה ועכ"פ יש ללמדם שיאמרו מקצת פסוקים בין שני קדישים: [ט](#) בלא תהלה - או אחר תפלה וכמו שכתבנו בס"ק הקודם וכן אחר שלמד איזה ענין מתורה שבע"פ יוכל לומר קדיש דרבנן ועיין במ"א שמסיק דדוקא אם אמר אח"ז עכ"פ מקצת דבר אגדה ואז יוכל לומר הקדיש דרבנן כי עיקר הקדיש זה נתקן על דבר אגדה וע"כ מנהג כל ישראל לומר אחר פרקי אבות ואחר במה מדליקין המאמר דר' חנניא בן עקשיא או אר"א א"ר =אמר רבי= חנינא ת"ח מרבים שלום וכו'. ולפ"ז יש ליזהר כשלומדים משניות יאמרו בסוף הלימוד המאמר דר' חנניא בן עקשיא וכדומה כדי שיהיו יוכלו לומר ע"ז אח"כ הקדיש דרבנן. ואחר תנ"ך אומרים קדיש שלם אפילו רק אחר ג' פסוקים. ואין לומר קדיש אא"כ היו עשרה אנשים בבהכ"נ בשעת אמירת הפסוקים והלימוד וכמו שיתבאר בסימן נ"ה במ"ב סק"ב ואפילו אם רק ב' וגי' לומדים אומרים קדיש כשיש שם עשרה ואפילו מי שלא למד יכול ג"כ לומר הקדיש כמו בפריסת שמע לקמן בסימן ס"ט: [י](#) ערבית בלא קדיש - עיין לקמן בסימן ס"ט מה שכתבנו שם בזה: [יא](#) וכן מי שלא - דכ"ז הוא צורך מצוה ע"כ מותר להפסיק לאחר שגמר ברכת ישתבח: [יב](#) והביאו לו - בין ליחיד ובין לש"ץ ואע"פ דגנאי הוא לצבור להמתין מ"מ הואיל דא"א בלא"ה שרי ובזה אין צריך הש"ץ לחזור ולומר פסוקים דשהייה מועטת היא [דה"ח] ונראה דביחיד מיירי באופן שיהיה יכול לגמור הנחת טלית ותפילין קודם שיגיע הש"ץ לאיש"ר וברכו או שכבר שמע קדיש וברכו דאל"ה הלא קי"ל בסימן כ"ה דאסור להפסיק בין השל יד להשל ראש אפילו לענות איש"ר וברכו אלא

שותק ושומע ומכוין למה שאומרים וזה אין נכון לעשות כן לכתחלה לצאת בזה אפילו למאי דקי"ל שומע כעונה כדמוכח בברכות כ"א ע"ב בתוד"ה עד וברא"ש שם ובאופן זה טוב יותר שימתין מלהניח התפילין עד שיסיים הש"ץ ברכו ואז יניחם ולענין הברכות עיין בס"ק הסמוך: **[יג]** בין קדיש - ר"ל משעה שהתחיל קדיש לברכו ג"כ שייד ועיין באחרונים שכתבו דבין קדיש לברכו דינו לכל מילי כבין הפרקים ותיכף אחר ברכו אף שלא התחיל עדיין ברכת יוצר הוי כאמצע הפרק דמשם ואילך הוא כהתחלת יוצר כי עיקר כונת הש"ץ מה שאומר ברכו את ד' היינו שיברכוהו אח"כ בברכת יוצר ע"כ בין יחיד ובין ש"ץ אם לא נזדמן לו טלית עד שהתחיל קדיש יכול להתעטף בו תיכף אבל לא יברך עד לאחר התפלה ואז ימשמש בו ויברך ותפילין אם נזדמן לו קודם ברכו יכול לברך עליהן לפי מה שהסכימו האחרונים בסימן ס"ו דיוכל לברך על התפילין בין הפרקים אבל אם לא נזדמן לו עד שהתחיל ברכו שוב לא יוכל לברך עליהן אלא יניחן בלי ברכה וכשיגיע קודם אהבה רבה ימשמש בהן ויברך עליהן ועיין בסמוך: **[יד]** לאחר שאמר וכו' - מלשון זה מוכח דאפילו יחיד לא יפסיק ועיין בס"ק הקודם ונראה דכו"ז דוקא באופן שמיירי בפנים דהיינו שכבר גמר ברכת ישתבח ועומד להתחיל ברכת יוצר אור אבל אם הוא עוסק עדיין בפסוקי דזמרה וכ"ש אם בא עתה להתפלל ורוצה להתפלל כסדר ולא לדלג הפסד"ז ולפתוח מברכת יוצר ושמע קדיש וברכו אין דינו בזה כאמצע הפרק ולכו"ע יכול להניח טלית ותפילין ולברך עליהן ועי' בהגהות הגאון ר' חיים צאנזאר:

סימן נה

[א] אומרים וכו' - כאשר טוב למעט בברכות כך טוב למעט בקדישים ועיין באחרונים שקראו תגר ע"ז שנאספים עשרה ב"א ואומרים כמה קדישים על פסוקי תורה או משנה או גמרא. עשרה יהודים לועזים שאין מי שיודע בלשון הקודש להוציא אותם י"ח יוכל אחד מהם להיות ש"ץ ולומר קדיש וקדושה בלשון לע"ז: **[ב]** קדיש - פי' אחר פסוקי דזמרה ובעינן עשרה שכל דבר שבקדושה כגון קדיש וקדושה וברכו וקה"ת ונשיאת כפים אין אומרים אותו בפחות מעשרה שנאי' ונקדשתי בתוך בני ישראל וילפינן בגז"ש דתוך תוך ממרגלים דכתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב נשאר עשרה וקוראין עדה. וכל הקדישים שוין לזה אפילו קדיש דרבנן שאחר הלימוד. כתב הט"ז דבעת אמירת פסוקי דזמרה א"צ עשרה דאפילו אם אמרוהו ביחידות כל שיש עשרה בשעת אמירת הקדיש די בכך וכן אם התחילו להתפלל ערבית ביחידות ובאו עשרה לעת אמירת הקדיש יכול לומר הקדיש וכן בכל לימוד שאדם לומר פסוקים או אגדה או באמירת עלינו או באמירת אשרי שקודם מנחה או באמירת תהלים בבקר אם היה בלי מנין ונזדמן תיכף מנין שיש לומר קדיש ומי"א בסימן ס"ט ורל"ד לא כ"כ וכן מהגר"א בסימן רל"ד מוכח כהמ"א ע"כ הסכימו האחרונים [הפמ"ג ודה"ח וש"פ] דהנכון שיאמרו אח"כ

מזמור או ג' פסוקים ויאמרו קדיש. ועיין בפמ"ג במ"ז אות ג' דמוכח מיניה דלענין פסוקי דזמרה ולענין תפלת ערבית גם המ"א מודה להט"ז: **[ג]** זכרים וכו' - לאפוקי נשים ועבדים וקטנים וה"ה טומטום ואנדרוגינוס וחצי עבד וחצי בן חורין אינו מצטרף [פמ"ג]: **[ד]** גדולים - עיין פר"ח סימן ס"ט שקרא ערער על המקומות שנוהגין שהקטן אומר קדיש וברכו והקהל עונים אחריו דשלא כדין הם עושים ואפילו אם יש עשרה אנשים גדולים חוץ ממנו ועיין בפמ"ג שם שמצדד ג"כ להחמיר בזה לכתחלה. כתב בהלק"ט סי' מ"ח כששנים או ג' אומרים קדיש יחד ואחד מקדים אם באים כל אחד תוך כדי דיבור יענה עם הראשון או עם האחרון אמן ויעלה לכולם ואם יש הפסק יענה על כל אחד ואחד. אדם הנוצר ע"י ספר יצירה אם מצטרף ליו"ד ולכל דבר שבקדושה עיין בתשובת חכם צבי סי' ס"ג ובספר עיקרי דינים מה שכתב בענין זה: **[ה]** וה"ה לקדושה - וה"ה לכל חזרת הש"ץ שצריך עשרה דמקרי דבר שבקדושה מפני הקדושה שיש בה [מגילה כ"ג והר"ן שם] אין פוחתין משבעה קדישים בכל יום כנגד שבע ביום הללתיך דהיינו א' אחר פסוקי דזמרה שהוא אחר ישתבח ובי' חצי קדיש אחר תפלת י"ח ברכות וג' אחר סדר קדושה ובו אומרים ג"כ תתקבל צלותהון שהוא שייך ג"כ לתפלת י"ח וד' אחר עלינו שיש בו אמירת פסוקים וה' אחר אשרי במנחה וששי אחר תפלת מנחה ז' אחר ק"ש של ערבית קודם תפלת י"ח וקדיש שאחר תפלת ערבית אף דהוא ג"כ מצוה לא קחשבינן בכלל אלו השבעה עיי"ש בלבוש הטעם: **[ו]** אם התחיל - וה"ה בכל דבר שצריך עשרה כגון נ"כ וקריאת התורה והפטרה בנביא גומרין כל מה ששייך לענין זה כיון שכבר התחילו בו בעשרה אבל לא מתחילין מה שהוא ענין אחר: **[ז]** לומר קדיש - ואם התחיל לומר ישתבח בעשרה ויצאו מקצתן וכן אם התחיל לומר אשרי שקודם מנחה בעשרה ויצאו מקצתן מסתפק הפמ"ג דאולי יוכל לומר הקדיש שאחר זה כי הקדיש שייך לישתבח ואשרי. ועיי' בשע"ת בשם א"ר אמנם בספר מאמר מרדכי ובדרך החיים ובח"א כולם פסקו דלא יוכל לומר הקדיש בזה: **[ח]** או קדושה - לאו דוקא דה"ה אפילו רק באבות וכדלקמיה בס"ג ואפשר דנקט לרבנותא דסיפא דאפילו בזה דוקא אם נשתיירו רובן: **[ט]** אותו הקדיש - ואם היה הקדיש שקודם ברכו כתב הדה"ח בשם א"ר דיוכל לומר ג"כ הברכו דכולא חדא ענינא הוא. ובספר מאמר מרדכי חולק ע"ז עיי"ש: **[י]** הקדושה - וה"ה כל תפלת י"ח. ולפי מה שמבואר בהג"ה שבסעיף ג' גומר גם החצי קדיש וקדיש שלם שלאחריה. וכתבו האחרונים דיאמר ג"כ ברכה דאלהינו ברכנו בברכה המשולשת וכו' דכל שהתחיל בתפלת י"ח גומרה אע"ג דתנן אין נושאין כפים בפחות מעשרה ואפילו אם התחיל התפלה בעשרה וכדאיתא בר"ן ובי"י היינו דוקא נ"כ ממש ומשום שהוא ענין אחר אבל תפלת אלקינו יאמר מאחר שהתחיל בתפלת י"ח וג"ז שייך לתפלת י"ח: **[יא]** רובן - היינו ששה ולא בעינן רובא דמינכר [פמ"ג]: **[יב]** עבירה היא - נ"ל שר"ל אם אינו ממתין עד שיגמרו אותו הענין אבל אם ממתין עד שיגמרו הענין די בזה כגון אם אחד הצטרף עם ט' לברכו אינו מחוייב להמתין על צירוף של חזרת הש"ץ שהוא ענין אחר ואם היה עמהם בצירופם בעת שהתחיל

הש"ץ בקול רם צריך להמתין עד שיגמרו כל סדר הקדושה וקדיש שלם שלאחריה וכן כל כי האי גווני: **[יג]** אבל אם נשאר וכו' - עיין בבה"ל: **[יד]** מותר לצאת - והוא שכבר שמעו קדושה והקדישים עד עלינו: **[טו]** אפילו קדושה - וה"ה דגומר הש"ץ כל תפלת י"ח ולא נקט קדושה אלא משום דלא נימא דהוא ענין אחר: **[טז]** לאחר שהתחילו - נקט האי לישראל לאפוקי ממהר"ש שהובא בד"מ שרוצה להקל בזה אבל באמת לפי הסכמת הפוסקים הוא אפילו אם התפלה בלחש היה ג"כ בעשרה דינא הוא שלא יתחיל הש"ץ בקול רם בפחות מעשרה: **[יז]** להתפלל יוצר - עיין באחרונים שהסכימו דאפילו לא אמרו רק קדיש וברכו בעשרה ויצאו מקצתן קודם שהתחילו כלל ברכת יוצר מקרי כמו שהתחילו כבר בעשרה ויכולין להוציא אחרים עד שמ"ע אפילו בפחות מעשרה: **[יח]** וקדושה - לאו דוקא דאפילו עדיין לא אמרו קדושה כיון שהתחילו להתפלל בקול רם ואפילו רק באבות לבד גומרים אף הקדיש שלם: **[יט]** הקדיש שלם - וכ"ש החצי קדיש שאחר תפלת י"ח: **[כ]** שלאחריה - אבל הקדיש שאחר עלינו לא יאמר בזה ואפילו אם התחיל לומר עלינו בעשרה ויצאו מקצתן ג"כ לא יאמר הקדיש דאינו אלא מנהג ומכ"ש לשיר היחוד או לקדיש שאומרים למזמור או אחר הלימוד דצריך דוקא מנין בשעת קדיש: **[כא]** בתורה - אם אירע כן ביום ב' וה' : **[כב]** לק"ש וברכותיה - ומשו"ה אם התחילו ברכת ערבית בעשרה או אפילו רק ברכו לחוד ואח"כ יצאו מקצתן אין לו רק לגמור הקדיש שקודם התפלה לפי שהקדיש שייך לברכת ק"ש אבל לא יאמר הקדיש שאחר תפלת י"ח לפי שהתפלה אינה חבור לברכות של ק"ש וכ"ש סדר קדושה וקדיש במוצאי שבת אבל אם היו עשרה בשעה שהתחילו להתפלל תפלת ח"י בלחש ואח"כ יצאו מקצתן י"ל הקדיש שלם שלאחר התפלה דהקדיש שייך לתפלה ובמו"ש יכול לומר הח"ק שאחר התפלה וגם הסדר קדושה וקדיש שלם שאח"כ לפי שכל זה שייך לתפלה כמו בשחרית: **[כג]** ע"י חומש וכו' - דלא מחשבינן הקטן לאיש ע"י שאוחז חומש בידו: **[כד]** בשעת הדחק - ר"ל אפילו בלי חומש וכדעת היש מתירין הנ"ל. ודוקא אחד ולא ב' ובלבוש כתב שלא ראה נוהגין לצרפו אפילו בשעת הדחק ובזמנינו נוהגים לצרף קטן ע"י חומש שבידו ומיהו דוקא לשמוע ברכו וקדיש שהוא חיוב אבל קדיש שאחר עלינו לא יאמרו [מ"א] והרבה אחרונים מחמירין שלא לצרף שום קטן אפילו בשעת הדחק עד שיושלם לו הי"ג שנים. אונן אינו מצטרף למנין והיינו כל אונן שחייב להתאבל עליו אפילו אינו מוטל עליו לקברו כגון שאינו יורש שלו אם הוא בעיר שהמת שם אינו מצטרף ואפילו אם יש לו מי שיתעסק עמו בקבורתו אם לא שמסרו להכתפים וכמו שיתבאר בסימן ע"א אבל אם המת בעיר אחרת ונודע לו קודם הקבורה ויש שם מי שישתדל עבורו שדינו שאם רצה לקרות רשאי ואין מוחין בידו הוא מצטרף למנין. ומיהו כ"ז לענין אונן אבל באבל ודאי מצטרף לברהמ"ז ולתפלה: **[כה]** שתי שערות - בשאר מקומות הגוף אפילו הביא ב' שערות בזקן [ב"ש באה"ע סימן קע"ב סק"ה]: **[כו]** דינו כקטן - ואם הביא שתי שערות נעשה גדול מיום שהביא לא למפרע: **[כז]** רוב שנותיו - ולא בעינן רק יום אחד יותר על ל"ה שנה:

[כח] שאז יתברר - ר"ל ואז נעשה גדול למפרע משנת י"ג ויום אחד :
[כט] סימני סריס - מבואר באה"ע בסימן קע"ב סעיף ה' ואפילו אחד מן
הסימנים הנזכרים שם מהני להשוותו לסריס אם לא הביא שתי שערות
גם בזקן כמבואר בהג"ה שם : **[ל]** דינו כגדול - ודוקא כשהגיע לשנת
עשרים [היינו ל' יום בשנת עשרים כן הוא דעת רוב הפוסקים באה"ע בסימן קנ"ה סי"ב] ולא
הביא שתי שערות דאז מהני הסימנים לשוייה לסריס למפרע בין שנולדו
לו הסימנים בשנת כ' או קודם לזה אבל קודם שהגיע לשנת עשרים אע"פ
שיש לו כל הסימני סריסות אמרינן עדיין הוא קטן. ועיין בפמ"ג שמצדד
לומר דלענין תפלה שהוא מדרבנן אפשר דיש להקל לצרפו אפילו קודם
עשרים אם נראה בו סימני סריס : **[לא]** לענין זה - ר"ל לענין תפלה שהיא
מדרבנן ואפילו לדעת הפוסקים דתפלה היא דאורייתא עכ"פ צירוף
עשרה לאו דאורייתא הוא ע"כ סמכינן ע"ז ואמרינן כיון שבא לכלל
שנותיו מסתמא הביא שתי שערות דרוב אנשים מכיון שהגיעו לכלל שנים
מסתמא מביאין ב' שערות אבל לענין שאר חיובא דאורייתא אינו מועיל
[ועיין בפמ"ג שמאריך בזה ומסיק דמשום דהוא מיעוט המצוי ע"כ החמירו מדרבנן לענין דאורייתא
כמו לענין בדיקת הריאה] : **[לב]** אחד מהעשרה - ה"ה יותר מאחד ובלבד
שישאר רובם שאין מתפללים ש"ע ויכולין לענות עמהם ויש מחמירין
ביותר מאחד ובישן בודאי אין לצרף אפילו במקום הדחק ביותר מאחד
כי בלא"ה יש הרבה פוסקים המחמירי בישן וכדלקמיה : **[לג]** או שהוא
ישן - עיין בפמ"ג שכתב דה"ה לענין זימון עשרה ג"כ ישן מצטרף לדעת
הש"ע כמו לענין תפלה ולענין קריאת התורה ונשיאת כפים צ"ע אך לענין
קריאת המגילה בודאי אין הישן מצטרף לעשרה לכו"ע דבמגילה בעי
עשרה לפרסומי ניסא ובישן ליכא פרסום : **[לד]** מצטרף עמהם - דבכל
עשרה שהם גדולים שכינה שריא ביניהם דונקדשתי בתוך בני ישראל
קרינן בהו ולא דמי לקטן דלאו בר קדושה הוא. ועיין בט"ז שחולק לענין
ישן וס"ל דאין מצטרף והסכים עמו הפר"ח דישן חשיב כשוטה עיי"ש ע"כ
לכתחילה בודאי צריך להקיצו ועכ"פ לעוררו שיהיה מתנמנם ועיין
בבה"ל : **[לה]** נכון וכו' - ואפילו אם יש מנין בלעדו : **[לו]** עד שיגמור -
וה"ה בישן צריך להקיצו ואם לא רצה לעמוד א"צ להמתין לדעת השו"ע
ומצטרף אבל יש חולקין בזה וכמו שכתבתי בס"ק ל"ד : **[לז]** כדי שיזכה
- ודוקא אם ישאר שהות ביום להתפלל : **[לח]** חרש המדבר - ודעת הט"ז
לקמן בסימן קכ"ד ס"ב שאין מצרפין למנין מי שאינו שומע אע"ג שהוא
מדבר שלא ידע לענות אמן על הברכות שמברך הש"ץ אכן הרבה מסכימין
עם פסק השו"ע וסוברין שאין זה מעכב לענין צירוף ואם הוא מכוי
הברכות וכשרואה שעונין עונה עמהם דומיא דהנפת הסודרין בבהכ"נ של
אלכסנדריא שמבין בשעה שמסיים הש"ץ סוף הברכה ועונה אמן מצטרף
לכו"ע : **[לט]** שתי שערות - ומקומן ושיעור גדלותן מבואר באה"ע בסי'
קנ"ה סי"ז וי"ח : **[מ]** אחר שיהיה - שכן קבלו חז"ל הלמ"מ שלא יקרא
הזכר איש עד שישלמו לו י"ג שנה ויביא ג"כ שתי שערות והוא מכלל כל
השיעורין שקבלו חז"ל הלכה למשה מסיני ואמנם קי"ל כיון שהגיעו
לכלל שנים חזקה שהביאו ב' שערות ולכן אפילו אם אנו רואין שאין להם
ב' שערות חיישינן שמא היה להם אלא שנשרו שכן דרך שערות הללו
לנשור פעמים מחמת כחישות ופעמים מחמת שמנונית ומ"מ לא סמכינן

על חזקה זו לגמרי אלא דדיינין ליה כספק ולכן אזלינן תמיד לחומרא בכל דבר שהוא מדאורייתא ובדרבנן לקולא ועיין לקמן בסימן קצ"ט במ"א ס"ק ח' וצע"ק ועיין לעיל בסקל"א מה שכתבנו שם בשם הפמ"ג: **[מא]** בן י"ג שנה - ואביו מהימן ע"ז ולא איש אחר כן איתא בקידושין ס"ד ע"א בתוד"ה נאמן. ואם מת אביו ואינו יודע אימתי נעשה בן י"ג שנה לכאורה דינא הוא דמכיון שהביא ב' שערות חייב לזוהר במצות התורה כדין שאר גדול דספיקא דאורייתא הוא ועיין: **[מב]** ויום אחד - לאו דוקא יום אלא כיון שנכנס תחלת היום משנת י"ד ואפילו שעה אחת ואפילו רגע אחת סגי ואפילו נולד בסוף יום ר"ה כיון שעדיין הוא ודאי יום נעשה בן י"ג שנה בתחלת ליל ר"ה של שנת י"ד [אחרונים] ואם היה בין השמשות בעת הלידה דיינין ליה לספק ואזלינן לחומרא בכל דבר שהוא מדאורייתא: **[מג]** אינה מעוברת - אבל אם בשנת י"ג היה ג"כ עיבור אז בודאי היינו אומרים הנולד בראשון יהיה בר מצוה באדר ראשון והשני באדר שני [הסכמת אחרונים דלא כמ"א]: **[מד]** עד כ"ט לאדר - דמהו דתימא שיחשב האדר הראשון שנולד בו במקום שבט וכיון שיגיע כ"ט בשבט בשנת י"ג יהיה נעשה בר מצוה קמ"ל דלא אמרינן כן: **[מה]** אינו נעשה - אע"ג דכבר כתב המחבר סעיף ט' דחודש העיבור בכלל מ"מ ה"א דוקא בנולד בחודש אחר כגון בר"ח ניסן ושנת י"ג מעוברת אין נעשה בר מצוה עד ר"ח ניסן אבל נולד בר"ח אדר ה"א דנעשה בר מצוה בר"ח אדר ראשון קמ"ל דאדר ראשון לא נקרא אדר אלא חודש העיבור מיקרי שהרי אין קורין את המגילה באדר ראשון ואנן בעינן י"ג שנים שלימים. מי שנולד ביום ראשון בר"ח כסליו והיו אז ב' ימים ר"ח ובשנת י"ג היה חשון חסר וכסליו אינו אלא יום אחד ר"ח אעפ"כ אינו נעשה בר מצוה עד ר"ח כסליו. ומי שנולד בר"ח כסליו ולא היה רק יום אחד ר"ח ובשנת י"ג היו שני ימים ר"ח נעשה בר מצוה ביום א' דר"ח: **[מו]** או שעבר עבירה - כתב הפמ"ג דוקא עבירה שעבר לתיאבון אבל להכעיס אפילו בדבר אחד או שהוא מומר לע"ג או לחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם ואינו מצטרף: **[מז]** לא נידוהו - אפילו עבירה שחייב עליה מיתה והטעם דכתיב בעכ"פ חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא ובקדושתיה קאי. וכת הנקרא קראים אינם מצטרפין לעשרה שאינם מודים בתורה שבע"פ. וכל מי שהוא כופר בתורה שבע"פ אין מצטרף לכל דבר שבקדושה: **[מח]** כל העשרה - ואפילו אם אינן רואין אלו את אלו כיון שהם בבית אחד [אחרונים] אבל אם מקצתם בחדר זה ומקצתם בחדר אחר אינם מצטרפין אע"פ שהפתח פתוח ביניהם משום דאין שם פרצה והפתח גופא כמחיצה חשובה וה"ל שני בתים ואפילו כשאין דלת ביניהם כל שהם בשני רשויות ואין רואין זה את זה אין מצטרפין ויש מחמירין אפילו ברואין: **[מט]** אחד - היו ט' בבית ואחד בסוכה י"א דמצטרף ויש חולקין. כשיש ט' במקום אחד ואחד אחר הוילון שפורסין לצניעות מצטרפין ודוקא אם פירשו לצניעות בעלמא אבל אי איכא תפילין או ס"ת ופירשו סדין כי היכי דליהוי מחיצה לשמש מטתו הוי נמי מחיצה לצירוף עשרה ולא מצטרפו [פ"ח] ופמ"ג מצדד דבכל גווני מצטרפי: **[נ]** שפה פנימית - ר"ל דמקום סגירת הדלת הוי כלחוץ אף שעכשיו היה הפתח פתוח ועיין במ"א

שכתב שיש שחולקין ע"ז ומכריע כמותם דמקום זה הוי כלפנים ועיין בספר אבן העוזר שפסק ג"כ בפשיטות דהיכא דהמיעוט עומדים תוך המקום הזה מצטרפים לעשרה דלא גרע מחצר קטנה שנפרצה לגדולה המבואר בסט"ז וכן משמע מביאור הגר"א: **[נא]** של עובי הדלת - עיין ביד אפרים שכתב דבחלל הפתח לבד ממקום הדלת כגון היכא שהדלת קבוע לחוץ וממקום הדלת ולפנים יש עוד חלל בתוך עובי הפתח לכו"ע הוי כלפנים ויש לסמוך ע"ז [דאף דבפמ"ג משמע דדעתו דרבינו ירוחם סובר גם בזה דהוי כלחוץ עכ"פ הלא בלא"ה הרבה חולקין על רי"ו וכנ"ל בסק"נ ועיין בביאור הלכה]:

[נב] מצטרף עמהם - דאף דיש הפסק מחיצה ביניהם כיון דמראה להם פניו דומה למה שמבואר לקמן בסימן קצ"ה לענין זימון דאם מקצתן רואין אלו את אלו דמצטרפין וא"כ לפ"ז פשוט העומדים בעזרת נשים ובמחיצה המפסקת יש חלון ומראה להם פניו משם מצטרף עמהם לעשרה וכ"ש דאם יש בלעדו עשרה נחשב תפלה בצבור עי"ז ואעפ"כ יותר טוב אם בנקל הוא לו לירד לבהכ"נ שירד דיש מהאחרונים שחולקין על עיקר הדין וסוברין דענינינו אינו דומה כלל לזימון: **[נג]** גגין ועליות - בכה"ג שאין רואין אלו את אלו רבותא היה לו לומר אפי' חלונות רחבות ונמוכות כל שאינן שוות לקרקע בהכ"נ ואף אם הוא עומד בתוכם אינו מצטרף: **[נד]** הוא מצרפן - דכיון שהוא ש"ץ כל אחד נותן דעתו עליו והוא מחברן יחד וכ"ש אם תשעה מבפנים והוא תוך הפתח דהוא מצטרף להם וההיא דסעיף י"ז שאני דכיון שהוא בחצר הגדולה הרי הוא מופלג מהצבור. ובאדם אחר שאינו ש"ץ אפילו הוא לבדו על מפתן הבית אינו מצטרף עמהם כדלעיל בסי"ג וכ"ז דוקא בשאינן רואין אלו לאלו אבל אם מקצתן רואין אלו את אלו בכל גווני מצטרפי להדדי. ועיין לקמן בסעיף י"ח ס"ק נ"ז: **[נה]** תשעה בגדולה - הכלל דהגדולה א"א לה לימשך אחר הקטנה לפי שהיא כמופלגת וגם הצבור דחשיבי א"א להם לימשך אחר היחיד ואפי' חמשה אחר חמשה אי אפשר להם לימשך רק היחיד נמשך אחר הצבור משו"ה אי אפשר שיצטרפו אא"כ היחיד בקטנה והצבור בגדולה: **[נו]** אינו מוציאן - ואפילו אם היה עשרה בקטנה אין הוא מוציאן ידי חובתן ואפילו האידנא דכולן בקיאין מ"מ אין לו לומר קדיש וקדושה שם כיון שבמקום שהוא עומד אין שם מנין אבל כשיש מנין במקום הש"ץ ודאי מוציא אפילו אותם שהם אחורי בהכ"נ ושומעין ומכוונים וגם הוא מכוין שיוציא כל השומעים: **[נז]** וקצתם בעזרה - ה"ה אפי' אם ט' בבהכ"נ ויחיד בעזרה. כתב הפמ"ג דההיא דסעיף י"ז וי"ח וי"ט מיירי בשאינן רואין זה את זה דברואין זה את זה אפילו בשני בתים ממש מצטרפין דומיא דזימון לקמן בסי' קצ"ה ויש מחמירין אפילו ברואין ובמקום הדחק אפשר שיש להקל: **[נח]** אינם מצטרפין - משום דאין שם פרצה והפתח גופא אפילו אין שם דלת כמחיצה חשובה וה"ל שני בתים. וכתב הח"א לפ"ז כשיש בית ולפנים הימנו חדר והחדר ההוא אינו פרוץ במילואו המתפלל שם כאלו מתפלל ביחידי ורק קדיש וקדושה יכול לענות כדלקמן בסעיף כ' ובתשובת הרדב"ז סי' תר"נ מצאתי שכתב דזה דוקא לענין צירוף אבל שיהיה כמתפלל עם הצבור אם אין לחדר פתח אחר רק דוקא דרך הבית הגדול חשיב כמתפלל עם הצבור:

נט ש"ץ בתיבה - ה"ה אחר דמצטרף ונקט ש"ץ דלא נימא דכיון שהוא צריך להוציאן ידי חובתן מגרע גרע: **ס** שאינו עמהם - ר"ל אפי" הוא בבית אחר רחוק לגמרי שכיון שעשרה הם במקום אחד שכינה שרויה ביניהם ואז אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין כל מי שרוצה לצרף עצמו עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו העשרה: **סא** יכול לענות - אמן ואיש"ר וקדושה וברכו וכן יכול להוציאן ידי חובתו בתפלה אם אינו בקי: **סב** וי"א שצריך - מדכתב השו"ע דין זה בלשון וי"א משמע דדין זה לא פסיקא ליה וכן משמע מהרמ"א בסימן ע"ט ס"א בהג"ה דלא ס"ל כן וכמש"כ המ"א שם ועיין בח"א שכתב דנ"ל דאיש"ר וקדושה יענה דהוי רק פסוקים אבל ברכו לא יענה ועיין בלבושי שרד: **סג** שלא יהא - ואפילו אמן אינו יכול לענות לדעה זו אם הוא מפסיק: **סד** טינוף - ר"ל אפילו הוא מרוחק ממנו יותר מארבע אמות דבעלמא מותר ע"י החזרת פניו אם אינו מגיע לו הריח רע והכא אינו מועיל כיון שהוא מפסיק בין העשרה ובין זה שרוצה להצטרף עמהם הוא מפסיק בין השכינה וגורם לשכינה שאינה שורה בכאן: **סה** עכו"ם - ר"ל עבודת כוכבים או עובד כוכבים: **סו** במקומו - שכיון שמנהג בכל תפוצות ישראל אפילו אותם שאין להם מנין שלם כל השנה שוכרין להם אחד או שנים בימים נוראים או הולכים למקום מנין ה"ז דומה לס"ת ובהכ"נ שבני העיר כופין זה את זה: **סז** י"א ורוצים - וה"ה י"ב ורוצים ג' לצאת או י"ג ורוצים ד' לצאת צריכים כולם לשכור אחד בשותפות: **סח** חציו וכו' - האחרונים כתבו דט"ס הוא דבזה פורעין שניהם בשוה שכל אחד מחוייב להעמיד איש במקומו שמתחלה היה מנין שלם ואין רשאי לבטל המנין והא דנותנין חציו לפי ממון היינו כשאין דרים בישוב אלא שמונה דצריכין לשכור שנים דאז תליא גם לפי ממון כי העניינים יכולים ללכת לעיר הסמוכה והעשירים אין יכולים להניח ביתם ורכושם: **סט** על היוצאים - מי שאינו יכול לחזור לביתו מחמת אונס שאינו רשאי לבוא במדינה פטור אפילו הגיע זמן הרגל ודוקא אם הוא אנוס ממש אבל אם מחמת חוב ממון או פשיעה לא יוכל לבוא לא יפסידו חביריו חלקם. וכל זה לענין השלמת המנין ושכירות החזן אבל אתרוג לא דמי לכלל הני עיין לקמן סימן תרנ"ח ס"ט ומה שכתבנו שם. ישובים הצריכים לשכור מנין וחזן ויש סביבות שרגילין לבוא שם ג"כ עם בני ביתם א"צ ליתן כלום להישוב דאי בעו ילכו לעיר אחרת שיש שם מנין בלעדס ולא היו צריכין ליתן כלום אפילו לשכירות הש"ץ כיון שגם בלעדס הם צריכין לשכור להם ש"ץ: **ע** בימים הנוראים - ר"ל אם יש ח' או ט' אנשים יכולים לכופף אחד לחבירו שלא להשאר פה להתפלל ביחידות אבל אם מי מהן רוצה לילך למקום אחר שיש בה מנין אין יכולין לכופו כלל: **עא** מיושבי העיר - אפילו אין דר בעיר רק ג' או ד' בע"ב אם יש להם משרתים ומלמדים למלאות המנין: **עב** לשכור חזן - כדי שיוציאם ידי חובתם בברכו וקדושה וכה"ג ואפילו כל השנה כופין לזה: **עג** התמיד - כי כיון שיש מנין בעירם חל עליהם חובת המצוה. ובקהלות קטנות יש לכופף הבחורים והלומדים שילכו לבהכ"נ במקום שאין מנין תדיר כי זמן תורה לחוד ודוקא קהלות גדולות אז יש ללומדים

להתפלל במקום לימודם שיש בלא"ה בבהכ"נ צבור משא"כ בקיבוץ קטן כזה. אחז"ל שר"א בא לבהכ"נ ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה כדי להוציא רבים ידי חובתם בקדושה מזה נלמוד דכ"ש שלא יתעצל האדם בטרחא בעלמא לקבץ מנין לתפלה וכמה גדולה היא מצות האיש שדירתו במקום קיבוץ קטן כשרואה לקבץ תמיד המנין כדי שלא יתבטל התמיד כי אפילו מי שהוא רק מעשרה הראשונים אחז"ל שנוטל שכר נגד כל הבאים אחריהם ק"ו בזה שהוא עמל לקבצם ג"כ ואחז"ל כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו:

נו

סימן

[א] יש לכוין - כי אחז"ל כל העונה איש"ר מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו ופירשו הראשונים דר"ל בכל כחו בכל כונתו ובכל איבריו דהיינו שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוציא שפתיו ולבו בל עמו. גם יכוין לשמוע הקדיש מפי הש"ץ כדי שידע על מה הוא עונה איש"ר ואמן שאחר דאמירן בעלמא. וכ"ש שצריך ליזהר מאד ומאד שלא להשיח באמצע קדיש או קדושה וכדאיתא במסכת דרך ארץ דר' חמא אשכחיה לאליהו בכמה אלפי גמלים טעונים אף וחימה לשלם לאלו וכל המדבר באלו המקומות עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב [הובא בב"י סימן קכ"ה] וכתוב בספר חסידים מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר במותו ופניו מוריקות א"ל למה פניך מוריקות א"ל מפני שהייתי מדבר בשעה שהש"ץ היה אומר ויכולו וברכת מגן אבות וביתגדל. ובספר מטה משה סימן תי"א הביא בשם מדרש שחכם אחד נתראה לתלמידו בחלום וראה התלמיד שהיה לו כתם במצחו וא"ל מפני מה אירע לך כך א"ל מפני שלא הייתי נזהר מלדבר כשהחזן היה אומר קדיש. ואפי' להרהר בד"ת אסור בשעה שהחזן אומר קדיש מפני שצריך לכוין הרבה בעניית הקדיש [פרי חדש]. ואין חילוק בין קדיש על תנ"ך או אגדה או משניות [פמ"ג]: **[ב]** הקדיש - נוסח הקדיש יתגדל ויתקדש שהוסד ע"פ המקרא והתגדלתי והתקדשתי האמור (ביחזקאל לח) לענין מלחמת גוג ומגוג שאז יתגדל שמו של הקב"ה דכתיב ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד. ויאמר הדלית דיתגדל ויתקדש בצירי כי הוא עברי ולא תרגום [עיין בב"י] ולא בשני שוואין כאלו התיו והגימל בשווא אלא הגימל בפתח. וידגיש הגימל דיתגדל דלא לישתמע יתקדל לשון עורף תרגום עורף קדל. ולא ידגיש ביותר הב' דיתברך. ויחתוך היטב הה' דויתהלל. די ברא ב' תיבות הן. אחר תיבות כרעותיה יפסיק קצת דתיבות אלו קאי אלמעלה על יתגדל. בזמן קריב ואמרו אמן נכון שיאמר הש"ץ בבת אחת ולא יפסיק ביניהם כי נוהגים שאין הקהל עונים אמן עד שיאמר הש"ץ אמן. אם הש"ץ מאריך הרבה בנגון של ואמרו אמן לא ימתינו עליו בעניית האמן. כשאומר העונה איש"ר יפסיק קצת בין אמן ליהא שמיא רבא וכה"ג בין אמן למודים כי תיבת אמן קאי עניה על הש"ץ ויהא שמיא רבא הוא מאמר בפני עצמו. יהא שמיא רבא וכו' הוא תרגום של יהא שמו הגדול מבורך לעולם

ולעולמי עולמים [ב"י וכפ"י ר"י]. שמה בלי יוד גם בלי מפיק ה"א [ט"ז] ומדברי הפמ"ג משמע שטוב יותר לומר במפיק ה"א. מברך בקמץ תחת הבית ופתח תחת הריש. לעלם בקמץ תחת העין. ולעלמי בו"ו. וצריך הש"ץ ג"כ לומר בלחש יהא שמיה רבא וכו' ולא יאמר עוד הפעם אמן רק יתחיל יהא שמיה וכו'. אח"כ יתחיל יתברך וכו' בקול רם ויש בו ח' לשונות של שבח כנגד ז' רקיעים והרקיע שעל גבי ראשי החיות ובתחלה אומר יתגדל ויתקדש שהם ב' לשונות של שבח שהם בס"ה עשרה לשונות של שבח כנגד עשרת הדברות. מן כל ברכתא ג' תיבות ובימים שכופלים הקדישים לעילא ולעילא אין לומר רק מכל ברכתא כדי שלא יהא בס"ה רק כ"ח תיבות: **[ג]** ולא יפסיק - עיין בפמ"ג ומחצית השקל דהיינו שלא יפסיק בשתיקה ביניהם אבל אין צריך לומר בנשימה אחת: **[ד]** למברך - עיין במ"א ולפי דבריו גם בין יהא שמיה לרבא אין להפסיק: **[ה]** בקול רם - שע"ז מתעורר הכוונה וע"י קול זה מתבטלי גזירות קשות ומ"מ לא יתן קולות גדולות שיתלוצצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא: **[ו]** לשמוע קדיש - שעניית איש"ר הוא מצוה גדולה מאד. איש"ר עדיף טפי מקדושה ומודים לכן בקהלות גדולות בעזרה שיש כמה מנינים כששומע שתיהם כאחד יענה איש"ר ומ"מ אם יש לפניו שתי בתי כנסיות באחד מגיעים לקדיש שאחר שמ"ע ובאחד מגיעים לקדושה ילך ויענה קדושה כי שם ישמע ג"כ הקדיש שלאחר שמ"ע. אסור להפסיק באמצע איש"ר כששומע קדושה ולהיפך צ"ע [ח"א]: **[ז]** ויש לעמוד - עד אחר שיסיים איש"ר וי"א שיש לעמוד עד אמן שלאחר יתברך וכו' ואמרו אמן: **[ח]** דבר וכו' - וי"א שא"צ לעמוד אלא שכל קדיש שתופסו מעומד כגון לאחר הלל לא ישב עד שיענה אמן יש"ר ויש לחוש לדברי המחמירים ויש ללמוד ק"ו מעגלון מלך מואב שהיה נכרי וקם מעצמו מעל כסאו לדבר ד' כ"ש אנחנו עמו. ובכונות איתא שהאריז"ל היה נוהג בכל הקדישים שלאחר עמידה דשחרית מנחה ערבית היה נשאר עומד ובשל תתקבל ושל חזרת ס"ת היה עונה ואח"כ היה יושב ובקדיש ערבית של שבת להנוהגין לומר קדיש קודם ברכו ג"כ י"א שיש לעמוד: **[ט]** עונה עמהם - אפילו אם בא בעת גמר עניית אמן יש"ר דהיינו שאומרים מברך וכדומה אפ"ה יאמר יהא שמיה רבא וכו' ולא יאמר אמן דאמן קאי על יתגדל דש"ץ אבל יש"ר שבח באפי נפשיה הוא וכן לענין קדושה אם בא קודם שהשלימו מותר לאמור עמהם ואם בא בעת שרוב הצבור אומרים איש"ר יאמר ג"כ עמהם איש"ר אם יכול אז לכוין דעתו בעניית האמן שיתבונן על מה הוא עונה. [כנלע"ד כוונת המ"א סק"ה ועיין בלבש"ר]: **[י]** וכשמתחיל - כלומר קודם שהתחיל דבשעה שאומר החזן יתגדל צריך לשמוע ולשתוק כמבואר בריש סימן קכ"ה דצריך להאזין ולהבין מה שאומר הש"ץ וגם שידע אח"כ על מה עונה אמן: **[יא]** ועתה יגדל - והאריז"ל לא היה רוצה שיאמרו וכמעט היה מגמגם ואומר שאינו מהתיקונים. ולכן אין לאומרו בין ישתבח ליוצר או בקדיש דערבית שהוא בין גאולה לתפלה ובכל מקום שאסור להפסיק: **[יב]** אחר יתברך - אבל אחר יתגדל ויתקדש שמיה רבא המנהג לענות אמן [ופלא על השו"ע שלא העתיק האמן הזה אשר הוא מבואר ברמב"ם והעתיקו בבית יוסף]: **[יג]** אחר בריך הוא - יש שטועים שבשעה שהש"ץ אומר בריך הוא

עונים גם הם תיבות אלו בריך הוא לעילא וזה ודאי חירוף הוא דמשמע דמתברך רק לעילא ולא לתתאה ח"ו אלא יש להם לומר גם מכל ברכתא או שיאמרו רק בריך הוא כמנהגנו: **[יד]** ולא יפסיק - עיין בשע"ת שהביא דמספר הכונות מוכח להיפך דתיבת בריך הוא מחובר אל תיבת דקודשא ואח"כ יש הפסק קצת כמו אתנחתא ושוב מתחיל לעילא וכו' כלומר שיתברך וישתבח שמו של הקב"ה לעילא וכו' וכן הסכים בביאור הגר"א: **[טו]** עלמא ליתברך - משמע בב"י דצ"ל כל הנוסח של יתברך עד דאמירן בעלמא כ"ח תיבות ועיין במ"א שמסיק דמנהג קדמונים עיקר שלא לומר רק עד יתברך ומשם והלאה ישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ ושומע כעונה. ובביאור הגר"א כתב שלא לומר רק עד תיבת עלמא בלבד כי כאן הוא סיום השבח של אמן יהא שמיה רבא ומיתברך ולהלן מתחיל פרק אחר ואין לערבם בבת אחת ונראה שאם יאמרם בשתי נשימות גם להגר"א שרי. ובעיקר הענין יש מקומות חלוקין במנהגן בזה. ועכ"פ אם הוא עומד במקום שאין רשאי להפסיק יזהר בזה שלא יאמר רק עד עלמא

: [ח"א]

סימן

נז

[א] אומר ש"ץ - בקול רם כדי שישמעו כל העם ויענו ברוך ד' הל"ו: **[ב]** ועונין אחריו - ואם לא שמע אחד מהש"ץ כשאמר ברכו רק שמע מהקהל שאמרו ברוך ד' הל"ו עונה עמהם ג"כ ביהל"ו אבל אם שמע מהש"ץ לבד כשעונה ביהל"ו לא יענה עמו רק יענה אמן על דבריו [א"ר ודה"ח דלא כמ"א]: **[ג]** וחוזר ש"ץ - כדי שיכלול את עצמו ג"כ בכלל המברכים. ואם אין שם עשרה בלא הוא אם לא ענה עמהם לא יצא ידי חובתו. מ"א בשם אגודה [קשה לי אפ"י יש עשרה בלתו ג"כ לא יצא ידי חובת עצמו כיון שלא ענה עמהם ולענין השאר לכא"ו דיוצאים בכל גוני דלא גרע מאם היה אחד מתפלל או ישן דק"ל לעיל סי' נ"ה ס"ו דמצטרף]: **[ד]** ואומר ברוך ד' המבורך - כתב בספר ש"א [אצל דיני בה"ת וה"ה בזה] קצת שלוחי צבור כשהצבור אומרים ברוך ד' המבורך וכו' עונה אחריהם אמן וחוזר ואומר ברוך ד' וכו' וטעות הוא בידם שכיון שאומרים מיד ברוך ד' וכו' א"צ לומר אמן [וכן כתב הפמ"ג בסימן קצ"ח והח"א] אבל הצבור יאמרו אמן אחר הש"ץ אף שאמרו מתחלה ברוך ד' המבורך וכו' אבל הח"א כתב שאין צריכין לומר אמן וכ"כ הפמ"ג בסי' נ"ז וקצ"ח דכיון דכבר אמרו ביהל"ו למה יאמרו פעם שניה אמן ומאמין הרי כבר אמרו כן. ומ"מ הכריע לבסוף דרשות הוא ביד הצבור אם ירצו עונין ע"ז אמן. ועכ"פ מי שהוא עומד במקום שאסור להפסיק לא יענה אמן זה: **[ה]** בעוד שהוא מאריך - דוקא בשעת הניגון אבל בשעה שאומר התיבות לא יאמר כלום ואם אין החזן מאריך בברכו מוטב שישתוק ויכוין מה שאומר הש"ץ כדי שיענה ביהל"ו [אחרונים]. הנוהגין לומר את ד' אלהיך תירא כשיגיע הש"ץ לאת כתב רש"ל שאינו מקבלה ואינו מיסוד החכמה: **[ו]** טועים - דהרי הוא כאלו כבר התחיל ביוצר אור:

סימן

נח

[א] זמן ק"ש - וברכות ק"ש לפני ג"כ אין לומר קודם הזמן הזה: **[ב]** הרגיל עמו קצת - כאכסנאי דאתי לפרקים דאי רגיל עמו הרבה אפילו רחוק ממנו מכירו ואי אינו רגיל כלל אפילו קריב לגביה אינו מכירו. ונקבע זה הזמן לק"ש אף דמקצת אנשים קמים ממטתם משעלה עה"ש וקרינן ביה ובקומך מן התורה דלכן בדיעבד יצא וכדלקמן בסעיף ד' מ"מ כיון דרובא דאינשי לא קיימי עד שיכיר אי את חברו ועוד מפני שקבעו פ' ציצית בק"ש דכתיב בה וראיתם אותו לפיכך קבעו חכמים זמנה משיכיר בין תכלת ללבן והוא הזמן דמשיכיר את חברו ברחוק ד"א: **[ג]** עד סוף - ולכתחילה אסור להתאחר עד אותו הזמן [שנות אליהו בשם הירושלמי]: **[ד]** ג' שעות - שכן דרך בני מלכים לעמוד אז ולהכי קרינן ביה עדיין ובקומך. ומונין אלו הג' שעות מזמן עמוד השחר כן כתב המ"א ודעת הגר"א משעת הנץ החמה ולענין לכתחילה אין נ"מ בזה דבלא"ה אסור לאחר וכנ"ל בסק"ג: **[ה]** שהוא רביע היום - ואין חילוק בין ימות הקיץ שהיום ארוך ובין ימות החורף שהיום קצר חשבינן היום ל"ב שעות ולעולם חלק רביע מהיום הוא זמן ק"ש לכך יש ליזהר בימי החורף למהר לקרוא ק"ש מאחר שהיום קצר ורביע היום קצר [ט"ז] ובאמת בימי הקיץ צריך ליזהר טפי דדרך ב"א לעמוד בזמן אחד כמו בימות החורף ואז כבר חלף ועבר ק"ש דכל שהיום גדול יותר זמן ק"ש ממהר לבוא וצריך לגומרה כולה בזמנה והמאחרים קריאת שמע בשביל ציצית או תפילין טועים אלא יקרא ק"ש בברכותיה בזמנה בלא ציצית ותפילין וכשיהיה לו יניחם ויקרא בהם ק"ש או פרשה אחרת או מזמור תהלים. ואפילו אם ספק לו שמא יעבור זמן ק"ש ג"כ אין להמתין על טלית ותפילין דאינו מעכב זה את זה אבל בלא"ה ימתין דכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. ויש אנשים שמאחרים זמן ק"ש בשביל תפילה בצבור וג"ז שלא כדין הוא. ועכ"פ יזהרו לקרות שמע בזמנה קודם התפלה ולכוין לצאת בזה וכנ"ל בסוף סי' מ"ו במשנה ברורה עיי"ש ואין לאחר הקריאה לבהכ"נ בשביל הזקנים המאחרים לבוא ויצטרכו להתפלל ביחידי כיון שעיי"ז יעבור זמן ק"ש ואין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך ובשבת ויו"ט מצוי מאד לעבור זמן ק"ש מפני כמה דברים ע"כ החכם עיניו בראשו לקבץ מנין ולהתפלל קודם או עכ"פ לקרות שמע בזמנו קודם שיעמוד להתפלל עם הצבור וכנ"ל בסוף סימן מ"ו ועיי"ש בביאור הגר"א ובבה"ל שם: **[ו]** שהי' מכוונין - כי עיקר מצות תפילה לכתחילה הוא מעת התחלת הנץ מדכתיב

יראוך עם שמש וכמו שנתבאר לקמן בסימן פ"ט ואם היו מתחילין לקרותה משיכיר את חבירו היה הרבה בין זה השיעור ובין הנץ והיה להם להתאחר אחר ק"ש ולהמתין עד שתנץ החמה ולא היו סומכין גאולה לתפלה לכן היו מכוונין לקרותה סמוך להנץ החמה ולגומרה עם הנץ: **[ז]** הנץ החמה - היא השעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים: **[ח]** מאד - ומובטח לו שהוא בן עוה"ב ולא יוזק כל אותו היום: **[ט]** שיעור שעה - ויש גורסין עישור שעה ועיין בביאור הגר"א שכתב שצ"ל שליש עישור שעה ועיי בבאור הלכה: **[י]** להקדים - דזריזין מקדימין למצות ומ"מ אין צריך להתפלל עבור זה ביחידי או לקרות בלא תפילין ועיין בסוף סימן מ"ו במשנה ברורה: **[יא]** במהרה - מכאן תוכחת מגולה לבני אשכנז שמאחרים מאד ק"ש ואחז"ל אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמים די ועיי לקמן בסימן פ"ט במ"ב סקכ"ב דנכון למנוע מלשתות הטיי וקאפע בבוקר קודם התפילה באסיפת חברים עיי"ש: **[יב]** אנוס - וה"ה כשיש קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה דמפשי ברחמים וצריך להקדים את עצמו יכול לקרותה משעלה עה"ש: **[יג]** משכים - פיי שאין לו פנאי להמתין ולהתעכב עד הזמן משיראה כגון שצריך לצאת לדרך וה"ה שאר ענינים כיוצא בזה שאין לו פנאי כדאיתא בטור: **[יד]** כלל - אם ירצה לקרות באמצע הדרך ומיירי דזמן הליכתו עם השיירא או בכל כיוצא בזה ימשך עד סוף זמן ק"ש: **[טו]** יכול וכו' - וגם יש לו להתפלל בביתו אחר ק"ש וברכותיה: **[טז]** לקרותה - ויניח תפילין ולא יברך עליהם קודם שיגיע הזמן דמשיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו וכנ"ל בסימן ל': **[יז]** יוצר אור - והמ"א ופמ"ג פסקו דאין לומר יוצר אור כ"כ בהשכמה עד שיכיר בין תכלת ללבן והוא הזמן דעד שיראה חבירו ברחוק ד"א הנ"ל. גם בביאור הגר"א מצדד כהמ"א ובלא"ה צריך לכתחילה להמתין אם יוכל מחמת מצות תפילין וכנ"ל: **[יח]** עמוד השחר - י"א דעמוד השחר הוא מעט קודם שהאיר פני המזרח וי"א דעמוד השחר נקרא משהאיר פני המזרח ועיין בבה"ל וזה הזמן הוא קודם הזמן דמשיראה את חבירו הנ"ל בס"א: **[יט]** יצא - דמקצת אנשים קמים באותו הזמן וקרינן ביה ובקומך ובדיעבד העמידוהו על דין תורה ודוקא באקראי בעלמא דהיינו פ"א בחודש הוא דיוצא בדיעבד אבל אם הוא רגיל לעשות כן אמרו חכמים שאפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולקרותה מיהו אם שעת הדחק הוא אפילו רגיל טובא שרי דמאי הו"ל למיעבד: **[כ]** החמה - ומקצת אנשים ישנים באותו הזמן לכן בשעת הדחק קרינן ביה ג"כ ובשכבך אבל בלא"ה אפילו בדיעבד לא יצא: **[כא]** לא יקרא - ויש חולקין בזה עיין א"ר וביאור הגר"א: **[כב]** שנית - אפילו אחר שיגיע הזמן דשיכיר את חבירו ברחוק ד"א: **[כג]** ולעשותה יום - אלא ימתין אולי יזדמן לו לקרותה בזמנה כהלכתה: **[כד]** קראה - אפי' בפשיעה ונראה פשוט דמה שכתב ולא קראה ל"ד דה"ה אפילו קרא אותה כולה מקודם בזמנה בלא ברכותיה אלא לרבותא נקטיה דלא נימא כיון דלא קראה כלל עד עתה גרוע יותר וכ"כ בהדיא בב"י סוף סימן מ"ו עיי"ש ובתשובת משכנות יעקב סימן ע"ז מפקפק בזה היכא דמתחלה קרא את

כולה עיי"ש: [\[כה\]](#) שעה ד' - דברכות אינם שייכים לק"ש דאע"פ שנתקנו קודם ק"ש מ"מ לאו ברכת ק"ש היא שהרי אינו מברך אקב"ו לקרות שמע והרי הם כמו תפילה ולפיכך דינם כמו תפילת השחר שהוא רק עד שליש היום: [\[כו\]](#) עברה שעה ד' - אפילו נאנס אפי"ה מכאן ואילך הפסיד הברכות. ואם בירך הוי ברכה לבטלה ועיין בביאור הלכה: [\[כז\]](#) קוראה - עיין בלבוש שכתב יכול לקרותה וכו' והכוונה הוא שטוב שיקראנה כדי שיקבל עליו עול מ"ש אבל אינו מחוייב שאינו מקיים בזה המ"ע דק"ש וכמו שהסכימו כל האחרונים שאין נמשך זמן ק"ש מן התורה רק עד ג' שעות וכנ"ל ודע דמ"מ פ' ציצית או שארי פסוקים שהם מזכירת י"מ מחוייב מן התורה כל היום דהא מן התורה לא נקבע זמן לזכירתה וכמו שכתב הש"א סימן י' דעד הערב הוא זמן לזכירת י"מ עיי"ש: [\[כח\]](#) שיש לה תשלומין - אין הכונה שיצא בזה ידי ק"ש מאחר שכבר עבר זמנה ואינו אלא כקורא בתורה רק שלכתחילה צריך להשלימה כמו תפילה ע"כ מיבעי ליה לאקדומי חובת שעתא ברישא ותיכף אחר מעריב יקרא עוד שמע בשביל זה הפעם שחיסר אם בשוגג חיסרה כמו שנתבאר לקמן בסימן ק"ח: [\[כט\]](#) ויש חולקין - הגר"א והברכי יוסף הכריעו כדעה זו:

נט

סימן

[\[א\]](#) אור - צריך להפסיק בין יוצר ובין אור כי היכי דלא לישתמע יוצרו. ועיין בבאר היטב ובשערי תשובה מה שכתב עוד בזה: [\[ב\]](#) מיד - דוקא מיד דהיינו בתוך כדי דיבור אבל לאחר כדי דיבור לא יצא דלא קאי הברכה שפתח בא"י אמ"ה על מה שחזר ואמר יוצר אור כיון שלא אמרו מיד ומה שכתב אח"כ ולא אמר יוצר אור ה"ה אם אמרו ולא מיד כן כתב הפרי מגדים בשם הב"ח והפרישה אבל בדרך החיים פוסק דאפילו אם לא נזכר עד קרוב לסוף הברכה מ"מ כיון שלא גמר אותה א"צ להתחיל מראש ברכת יוצר אור מחדש רק יאמר יוצר אור ובורא חושך וכו' עד סוף ברכת יוצר המאורות ויוצא בזה וכן יש לנהוג למעשה כמו שכתבנו בבה"ל: [\[ג\]](#) ולא אמר וכו' - פי' אע"פ שסיים בא"י יוצר המאורות כיון שתחילתו ואמצעו שלא כדין לא יצא וצריך לחזור לראש בא"י אמ"ה כסדר עד אחר יוצר המאורות ועיין בבה"ל: [\[ד\]](#) וה"ה - כו"ע סוברים כן כמבואר בב"י דהחתימה בודאי צריכה להיות כדין ומה דנקט השו"ע מתחלה או לא סיים יוצר המאורות אין כונתו דוקא באופן שטעה ואמר מתחלה אשר בדברו מעריב ערבים רק נקטיה לסיומא מילתא דרישא. וגם מה דנקט ואם אמר יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים וכו' הוא משום דרצה לסיים בסיפא דאם סיים יוצר המאורות יצא אע"פ שהפסיק במעריב ערבים כמבואר בב"י: [\[ה\]](#) רק יוצר אור - פי' וכל נוסח של הברכה לבד שטעה בהחתימה אעפ"כ לא יצא דהא לא בירך בהחתימה על האור המתחיל להאיר ביום זה: [\[ו\]](#) סיים מעריב ערבים - ואם תוך כדי דיבור נזכר ואמר יוצר המאורות יצא אבל אם שהה אחר שאמר המעריב ערבים כדי דיבור לא יצא אף שאמר יוצר המאורות לאחר

כדי דיבור ויאמר עוד הפעם מברכת יוצר אור מתחילתה: **[ז]** לא יצא - ואם טעה ולא נזכר עד שהתחיל אהבה רבה לא יפסיק בינתיים רק יסיים כסדר ברכת אהבה רבה ואח"כ יאמר יוצר אור קודם ק"ש: **[ח]** יצא - תמצית זה הסעיף הוא דשני דברים יש בברכת יוצר אור דשחרית לעיכובא אי פתיחת הברכה או אמצעיתה צריכה להיות כדין ב' חתימת הברכה. ודע דה"ה בברכת מעריב ערבים דערבית כמבואר בברכות י"ב ע"א ע"ש: **[ט]** שהפסיק במ"ע - תוך כדי דיבור של פתיחת יוצר אור ואמר כל הנוסח דערבית לבד החתימה אעפ"כ לא אמרינן שנעקר ע"יז התיבות הראשונות של יוצר אור: **[י]** מדלגה - רק יאמר ואומרים ביראה קדוש והאופנים וכו' ואומרים ברוך. כתב בפר"ח אפילו אם היה יכול מתפלל לבדו בשביל שאיחר לבוא כיון דאיכא צבור אומרם אפילו בלחש לכו"ע: **[יא]** פשט המנהג וכו' - ובביאור הגר"א הסכים להלכה לדעה האחרונה ולפי שאין לזוז מהמנהג נכון להדר אם אומר ביחיד לאמר בניגון וטעמים כקורא פסוקים וכ"כ הפמ"ג בשם הלבוש שטוב להדר בזה: **[יב]** וכשעונין וכו' - וקדושה זו אם אפשר טוב לומר מיושב: **[יג]** בקול רם - דוקא בצבור אבל ביחיד אומר בלחש כ"כ בא"ר אבל בשע"ת כתב שאין קפידא אף ביחיד אם יאמרה בקול רם: **[יד]** ברכת יוצר - וה"ה לכל הברכות דק"ש: **[טו]** עם הש"ץ - דאף דמדינא יכול לכוין לצאת בברכת הש"ץ אפילו הבקי דדוקא בתפילה אין הש"ץ מוציא את הבקי וכדלקמן בסימן קכ"ד משום דרחמי ניהו וצריך כ"א לבקש רחמים על עצמו מ"מ יהא רגיל לומר עם הש"ץ בנחת שכיון שהם ברכות ארוכות אין אדם יכול לכוין תדיר עם הש"ץ בשתיקה. והיום אין נוהגין ליזהר לומר דוקא בנחת ועיין בבה"ל: **[טז]** קודם - דבאמצע אסור לענות אמן כמו שנתבאר בסימן ס"ו: **[יז]** ויענה אמן - אבל ב"ה וב"ש לא יאמר דאפילו בפסוקי דזמרה לא יפסיק לזה וכמו שכתב המ"א בסימן קכ"ד: **[יח]** אחר ש"ץ - וה"ה אם שמע סוף ברכה מאדם אחר בין ברכה זו ובין ברכה אחרת: **[יט]** שמעה מש"ץ - ודוקא אם כיון לצאת והש"ץ התכוין להוציאו וכדלעיל בסימן ו' ס"ד: **[כ]** אלו - של ק"ש וה"ה לכל הברכות וכדלעיל בסוף סימן ו' [ועי"ש בפר"ח ובסימן ח' ס"ה ע"ש במחצית השקל ובארצות החיים וסימן רי"ט ס"ה וסימן רצ"ח ס"ד] לבד מברכות של תפילה דאין הש"ץ מוציא את הבקי וכדלקמן בסימן קכ"ד: **[כא]** שהוא בקי - ואפילו אם יצא כבר מוציא וכדלקמן בסימן ס"ט וה"ה בכל הברכות וכדלקמן בסימן תקפ"ה ובסימן תרצ"ב לבד מברכת הנהנין דמי שיצא אין יכול להוציא את האחר שהוא מחוייב עדיין בברכה וכדלקמן בסימן רי"ג ס"ב ואפילו למי שאינו בקי: **[כב]** היחיד - אפי' אם אינו בקי: **[כג]** בפחות מיו"ד - וזהו דוקא לענין ברכת ק"ש וגם בברכת השחר הלבוש מחמיר בברכת ק"ש [ועיין בבה"ל] אבל שאר ברכות כגון ברכת המצות וברכת הנהנין אפילו יחיד מוציא את היחיד אפילו לבקי וכדלעיל בסימן ח' אך בברכת הנהנין יש כמה חילוקים דבברכה ראשונה של הלחם והיין לכו"ע הדין כמו שכתבנו וכדאיתא בריש סימן קצ"ג ס"א אך צריך שיקבעו אי"ע לזה דהיינו שישבו יחד ולענין בהמ"ז אם רק שנים אכלו מצוה ליחלק ולברך כ"א לעצמו אם לא שאחד אינו בקי ואז יוציא אותו הבקי וכדאיתא

בסימן קצ"ג עיי"ש ובשאר דברים חוץ מפת ויין בין בברכה ראשונה ובין בברכה אחרונה יש דיעות בין הפוסקים אם אחד יכול להוציא חבירו וכדלקמן בסימן רי"ג עיי"ש: **[כד]** דהוי הפסק - בין ק"ש להברכה כמו שאסור להפסיק בין כל דבר מצוה או הנאה שמברכין עליו להברכה שלפניו אבל בברכת יוצר אור גם הוא מודה לדינא להרמ"א בזה דאם סיים קודם הש"ץ יש לענות אמן אחריו ועיין בבה"ל: **[כה]** סי' ס"א - בס"ג בהג"ה דשם נתבאר דגם בברכת הבוחר המנהג לסיים קודם הש"ץ ולענות אמן אחר הש"ץ וכמו שכתב בד"מ בסימן זה והטעם דברכות ק"ש אינן דומות לשאר ברכות המצות שהרי אין מברכין אקב"ו לקרות שמע אלא ברכות בפ"ע הן ותיקנו לברך אותם קודם ק"ש לכן אין חשש במה שמפסיק בינם לק"ש ועיין באחרונים שהעתיקו כולם את דברי הרמ"א לדינא דאם סיים ברכת הבוחר קודם הש"ץ יש לענות אמן אחר הש"ץ אך לכתחלה יותר טוב שיסיים בשוה עם הש"ץ ולא יצטרך לענות אמן אחריו ועיין בדה"ח שכתב דאין לענות אמן אחר ברכה אחרת בין אהבה רבה לשמע: **[כו]** תחתיו - דהיינו שאינו יודע לחזור למקומו: **[כז]** מקדושה ואילך - דהיינו בהאופנים או בלא ברך נעימות: **[כח]** ואילך - אם באופנים טעה צריך להתחיל מוהאופנים ואם בלא ברך נעימות צריך לחזור לתחילת לאל ברך נעימות ואף דקי"ל לקמן בסימן קכ"ו דהשני צריך להתחיל מתחילת הברכה שטעה הראשון שאני הכא דמכיון שענו קדוש קדוש משם ואילך כתחילת ברכה דמי: **[כט]** בראש - שאין חולקין ברכה אחת לשנים וזה דוקא בזמן שהיו נוהגין להוציא בברכת ק"ש אבל כהיום שהמנהג שכל אחד מברך לעצמו ואין שום אחד יוצא בברכת ש"ץ אם נשתתק הש"ץ בברכת יוצר אור וכה"ג בכל הברכות ^[לבד מתפלה] אסור השני העומד תחתיו לחזור ולהתחיל ממקום שכבר אמר מתחלה בעצמו:

ס

סימן

[א] אהבת עולם - פי' תחלת הברכה מתחלת אהבת עולם אבל כל נוסח הברכה וחתומתה היא כמו שאנו אומרים בברכת אהבה רבה אף לדעה זו: **[ב]** וכן נוהגין - היינו בבקר אבל בערב נוהגין לומר אהבת עולם והטעם שנהגו לומר בבוקר אהבה רבה משום דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך. וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אף אם אמר כל הנוסח של אהבת עולם בבוקר יצא ידי חובתו: **[ג]** וחוזר וקורא וכו' - ר"ל אע"ג דאינן מעכבות לק"ש ויוצא ידי חובת ק"ש אף אם לא בירך כלל מ"מ ידי חובת ברכות לא יצא ויכול לברך בלא ק"ש כי לא ניתקנו דוקא על ק"ש שאין מברך אק"ב וצונו: **[ד]** עם הברכות - כדי לעמוד בתפילה מתוך ד"ת וק"ש זו נחשבת כקורא בתורה: **[ה]** שנייה לראשונה - וה"ה אם אמר ברכת אמת ויצא קודם ק"ש או שאלו הברכות אמר אחר ק"ש או אפילו אחר התפילה: **[ו]** יצא - בדיעבד. ואם בירך ברכה אחת ושנייה לא בירך כלל יוצא מיהא ידי חובתו בההיא שבירך ועיין בבה"ל: **[ז]** יש

אומרים - דע דלפי המתבאר מן הפוסקים שני כונות יש למצוה א' כונת הלב למצוה עצמה וב' כונה לצאת בה דהיינו שיכוין לקיים בזה כאשר צוה ד' כמו שכתב הב"ח בסי' ח' וכונת המצוה שנוכר בזה הסעיף אין תלוי כלל בכונת הלב למצוה עצמה שיכוין בלבו למה שהוא מוציא מפיו ואל ירהר בלבו לד"א כגון בק"ש ותפילה ובהמ"ז וקידוש וכדומה דזה לכו"ע לכתחילה מצוה שיכוין בלבו ובדיעבד אם לא כיון יצא לבד מפסוק ראשון של ק"ש וברכת אבות של תפילה כמו שמבואר לקמן רק שמחולקים בענין אם חייב לכיון קודם שמתחיל המצוה לצאת בעשיית אותה המצוה. ולמצוה מן המובחר כו"ע מודים דצריך כונה כדאיתא בנדריים ראב"צ אומר עשה דברים לשם פועלם ונאמר ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה וכמו שכתב הגר"א על הא דאיתא בסימן ח' עיי"ש: **[ח]** שצריכות כונה - ואם לא כיון לצאת ידי חובתו בעשיית המצוה לא יצא מן התורה וצריך לחזור ולעשותה. ואפילו אם ספק לו אם כיון אם הוא מצוה דאורייתא ספיקא לחומרא כ"כ הפמ"ג בסימן תקפ"ט עיי"ש. ונ"ל דלא יברך אז על המצוה דבלא"ה יש כמה דיעות בענין הברכה אפילו אם ודאי לא כיון בראשונה: **[ט]** לצאת - לפיכך התוקע להתלמד או המברך בהמ"ז עם קטנים לחנכם במצות והוא היה ג"כ חייב בבהמ"ז ושכח אז להתכוין לצאת בה ג"כ עבור עצמו וכן כה"ג בכל המצות שעשאו לשום איזה ענין לא יצא ידי חובתו ועיין בט"ז בסימן תפ"ט שמוכח מדבריו דהמברך עם קטנים הנ"ל לא יצא אפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה דהוי כמכוין בפירוש שלא לצאת ואם כונתו בעשיית המצוה לשום איזה ענין וגם לצאת בה ידי המצוה יצא: **[י]** וכן הלכה - כתב המ"א בשם הרדב"ז דזה דוקא במצוה דאורייתא אבל במצוה דרבנן א"צ כונה. ולפ"ז כל הברכות שהם ג"כ דרבנן לבד מבהמ"ז אם לא כיון בהם לצאת יצא בדיעבד אך מכמה מקומות בשו"ע משמע שהוא חולק ע"ז וכן מבאר הגר"א בסימן תפ"ט משמע ג"כ שאין לחלק בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן. ודע דכתב המ"א לקמן בסימן תפ"ט סק"ח דאף דהשו"ע פסק להלכה דמצות צריכות כונה וא"כ היכא שלא כיון בפעם ראשונה צריך לחזור ולעשות המצוה אעפ"כ לא יברך עוד עליה שלענין ברכה צריך לחוש לדעת הי"א שאין צריך כונה ועי' בבה"ל. ודע עוד דכתב הח"א בכלל ס"ח דמה דמצרכין ליה לחזור ולעשות המצוה היינו במקום שיש לתלות שעשייה הראשונה לא היתה לשם מצוה כגון בתקיעה שהיתה להתלמד או בק"ש שהיתה דרך לימודו וכדומה אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר תפילה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אע"פ שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אע"פ שאינו מכוין עכ"ל ור"ל היכא שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת אע"פ שלא כיון בפירוש יצא אבל בסתמא בודאי לא יצא כדאיתא בתוס' סוכה [דף ל"ט ע"א ד"ה עובר עיי"ש] וכ"ז לענין בדיעבד אבל לכתחילה ודאי צריך ליזהר לכיון קודם כל מצוה לצאת ידי חובת המצוה וכן העתיקו כל האחרונים בספריהם עיין בח"א בכלל כ"א ובדה"ח הלכות ק"ש ובמעשה רב: **[יא]** כיון לבו - כונה זו האמורה כאן איננו הכונה האמורה בס"ד דשם הוא הכונה לצאת ידי חובת מצוה זה בעינן לכל הפרשיות [כמו שכתב הריטב"א

בר"ה ושיטה מקובצת בברכות] משא"כ כונה זו הוא להתבונן ולשום על לבו מה שהוא אומר ולכך הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון שיש בו עיקר קבלת עול מלכות שמים ואחדותו ית' וי"א שאפילו כונה לצאת הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון: **[יב]** או מגיה - והוא שקורא כהלכתה:

סא

סימן

[א] שמע - היינו כל קריאת שמע דמה שנתבאר בסוף סימן הקודם הוא רק לענין דיעבד: **[ב]** בכונה - אליהו רבא הביא בשם הכלבו והוא בירושלמי סוף פ"ק דברכות דבקי"ש מרומז עשרת הדברות. בדי' אלהינו מרומז אנכי ד' אלהיך. ד' אחד דיבור לא יהיה לך. ובפסוק ואהבת מרומז דיבור לא תשא דמאן דרחים למלכא לא מישתבע בשמיה לשיקרא. ובפסוק וכתבתם דיבור לא תחמוד דכתיב ביתך ולא בית חבירך. ובפסוק ואספת דגנך דיבור לא תגנוב דדגנך ולא תאסוף דגן חבירך. ובפסוק ואבדתם מהרה דיבור לא תרצח דמאן דקטל יתקטל. ובפסוק למען ירבו ימיכם דיבור כבד את אביך. ובפסוק ולא תתורו וגו' ואחרי עיניכם דיבור לא תנאף. ובפסוק למען תזכרו וגו' דיבור זכור את יום השבת שהוא שקול ככל התורה. ובפסוק אני ד' אלהיכם דיבור לא תענה ברעך עד שקר. ע"כ צריך האדם להתבונן בהם בעת אמירת קי"ש כדי שלא יבוא לעבור על אחת מהן: **[ג]** באימה ויראה - ונראה דאימה ויראה זו היא באופן זה שיכוין בשעה שהוא קורא את שמע לקבל עליו עול מ"ש להיות נהרג על קידוש השם המיוחד דזהו בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ועל זה אמר הכתוב כי עליך הורגנו כל היום כי אז בכונה זו יקראנה באימה ויראה ורתת וזיע: **[ד]** ברתת וזיע - כתב הטור בשם רב עמרם לישוייה איניש לקי"ש בכל זמן דקרי לה כפרוטגמא חדשה [הוא כתב צווי המלך על בני מדינתו] ויחשוב בלבו אלו מלך ב"ו שולח פרוטגמא חדשה בודאי היו כל בני המדינה קוראין אותה באימה ויראה ברתת וזיע קי"ש לקי"ש שהוא פרוטגמא של מלך ממ"ה הקב"ה שחייב כ"א לקרותה באימה ויראה ברתת וזיע וכתב הפרישה דלהכי המשילו לפרוטגמא כתב וצווי המלך לומר לך שלא תקרא קי"ש בחטיפה ובמרוצה ובעירבוב הדברים אלא במתון מלה במלה ובהפסק בין דבר לדבר כאדם הקורא צווי המלך שקורא במתון גדול כל צווי בפני עצמו להבינו על תכונתו כך יקרא קי"ש כל צווי וצווי עונש ועונש הנזכר בו ישים אל לבו להבינו כי הוא צווי המלך הגדול ברוך הוא: **[ה]** אצלו - וכתב הפמ"ג שעאכ"ו צריך שיראה להבין בכל פעם מה שאומר ולא לקרותה במרוצה כפי ההרגל ורק לצאת ידי קריאה: **[ו]** להשלים רמ"ח - כדאיתא במדרש הנעלם פתח ר' יהודה ואמר רפאות תהי לשריך ושיקוי לעצמותיך התורה היא רפואה לגוף ולעצמות בעוה"ז ובעוה"ב דאמר ר' נהוראי אמר ר' נחמיה בקי"ש רמ"ח תיבות כמנין איבריו של אדם והקורא קי"ש כתיקונו כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בו ודא רפאות תהי לשריך וכו' והלא בקי"ש אין שם אלא רמ"ה תיבות וכו' מאי תקנתיה תיקנו שיהא ש"ץ חוזר ג' תיבות

ומאן נינהו ד' אלהיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות על הקהל וכו' וכל האומר ק"ש שלא עם הצבור אינו משלים איבריו מפני שחסרו ג' תיבות שש"ץ חוזר מאי תקנתיה יכוין בט"ו ווי"ן דבאמת ויציב ועם כל דא היה קורא עליו אבא מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות אותם ג' תיבות דק"ש שש"ץ חוזר לא יוכל להמנות אותם לתשלום רמ"ח כשאר הצבור עכ"ל בקיצור [ב"ן]: **[ז]** מסיים ש"ץ - והיחיד בלחש מסיים ג"כ בתיבת אמת אבל אח"כ אינו חוזר לומר אמת כ"א שמתחיל ויציב ונכון וכו' וכדלקמן בסימן ס"ו סעיף י' בהג"ה: **[ח]** ד' אלהיכם אמת - ובספר עשרה מאמרות כתב שהש"ץ לא יסיים בלחש בתיבת אמת כ"א כשחוזר ואומר בקול רם ובזה ימצא החשבון רמ"ח דאלי"ה יהיה רמ"ט. אך המנהג כהשו"ע שיש לומר גם בפעם הראשון אמת שלא להפריד ביניהם ואמת השני אינו מן המנין אלא ברכת אמת ויציב היא כ"כ הפמ"ג והגר"א כתב שהעיקר כהעשרה מאמרות: **[ט]** וחוזר ואומר - ובמקום שלא נהגו לחזור מוחין בידן: **[י]** ד' אלהיכם אמת - ולא יחזור ג"כ תיבת אני: **[יא]** בדבר - אבל אינו אומר אמת לחודיה עם הש"ץ דהוי כשמע שמע ואעפ"כ אין משתקין אותו אם שהה בינתיים: **[יב]** בט"ו ווי"ן - ובערבית יכוין שאמת עולה במקום ג' שמות הנ"ל: **[יג]** הרי צ"א - כמנין אמן וכמנין וכו' [ד"מ]: **[יד]** יאמר אמ"נ - עיין מ"א וב"ח דמנהג קדוש הוא [פמ"ג]: **[טו]** יאמר אמן - ומ"מ אין ללמוד מזה לענין אם בירך על הפרי או שסיים ברכת המוציא ולא אכל עדיין ובתוך כך סיים חבירו אותה הברכה שיענה אחריו אמן עיין פמ"ג וכן מוכח לעיל בביאור הגר"א בסימן נ"ט אות י"ב עיי"ש שטעם ההג"ה בזה משום שהברכות לא נתקנו דוקא על ק"ש: **[טז]** וכן נוהגין - עיין פמ"ג ועיין במה שכתבנו לעיל דלכתחילה יותר טוב שיסיים בשוה עם הש"ץ ולא יצטרך לענות אמן אחריו עיי"ש: **[יז]** ידיהם - ר"ל יד ימין: **[יח]** להאריך בחי"ת - כתב המ"א בשם המ"ע שיאריך בחי"ת כשיעור שלישי ובד' כשיעור ב' שלישים. וי"א שלא יאריך בחי"ת כלל רק יכוין הכל בדלי"ת וכ"כ הגר"א בביאורו: **[יט]** ולא יאריך יותר - עפ"מ"ג בשם הפר"ח: **[כ]** המחשבה - אע"ג דאמרינן הקורא את שמע לא יקרוץ בעיניו וכו' דהתם הקריצה והרמיזה לצורך ד"א ומבטלין הכונה אבל הכא הרמיזה היא לצורך הכונה והטייה צריכה להיות מזרח צפון מערב דרום ולא יטה הראש מזרח מערב צפון דרום דהוי ח"ו שתי וערב: **[כא]** בדלי"ת - ולא ידגיש יותר מדאי שנראה כאלו הדי' נקודה בשו"א או בציר"י אלא הכונה שיטעימנה בפה יפה: **[כב]** שמע ב"פ - משום דנראה כאלו מקבל עליו שתי רשויות ח"ו ואם לא כיון מעיקרא יחזור ויקרא בלחש ואם ליכא שומעין אפילו בקול רם מותר אבל אם כיון מעיקרא אפילו בלחש אסור ובסליחות מותר לומר שמע בכל פעם שאומר ויעבור דכיון שמפסיק הרבה בינתים לא מיחזי כשתי רשויות. ועיין בט"ז בסימן ס"ג ס"ג שכתב ג"כ דאם ממתין איזה זמן בין הקריאה ראשונה לשנייה שרי דאין משתקין אותו אח"כ קורא ב"פ רצופים ואפילו מגונה נמי לא הוי: **[כג]** בין שכופל - ובדיעבד בכפילת הפסוק יצא ובכפילת התיבות צ"ע ועיי' בהג"ל: **[כד]** הפסוק ראשון - איתא בב"י דמפסוק ראשון והלאה

אין חשש ומלשון הרי"ף לכאורה לא משמע כן עיי"ש ועיין במגן גבורים שגם המאירי מחמיר בזה אך על מטתו בודאי אין להחמיר בזה: **[כה]** על מטתו - משמע דוקא על מטתו כדי להשתקע בשינה מתוך ק"ש משום שמירה אבל במקום אחר אסור לקרות אפילו פרשה כולה ב"פ ועל מטתו ג"כ אין מותר אא"כ קורא הפרשה ולא פסוק ראשון בלבד [הגר"א] ונ"ל דכ"ז דוקא אם קורא פרשת שמע לבדה אבל אם קורא ג"כ שאר הפרשיות אין חשש בדבר: **[כו]** שלא יאמרו - והב"ח כתב דאין לבטל המנהג במקום שנהגו כן וכ"כ א"ר אבל הלבוש והל"ח והמ"א אוסרין ומדברי הגר"א משמע ג"כ שאוסר: **[כז]** מנהג כשר הוא - שמשבחין לבורא ית' שדר למעלה משבעה רקיעים גם מצינו בקרא ב"פ ד' הוא האלקים גבי אליהו ומה שאומרים ג"פ בשכמל"ו ביוה"כ ג"כ מותר דלא חשיב לשתי רשויות אלא בפסוק שמע שהוא עיקר קבלת עומ"ש וכיון שקבל עליו עומ"ש פ"א אין חשש באמירת בשכמל"ו יותר מפעם אחד דהא קאי על פסוק שמע ישראל וליכא מאן דאתי למיטעי: **[כח]** ב"פ אמן - דג"ז מחזי כשתי רשויות ועיין במ"א שמיקל בדבר אבל האחרונים הסכימו לאסור ואם הוא אומר אמן ואמן שרי כדכתיב ברוך ד' לעולם אמן ואמן ועיין בפמ"ג שכתב דבר חדש בזה והוא דיש תרי גווני אמן אחד שאני מאמין ומחזק שכן הוא האמת והשני שהוא פי' של בקשה ר"ל שיאמנו הדברים וימלא משאלותינו וא"כ בברכה שיש בה שני ענינים על דרך משל רפאנו ד' ונרפא רופא חולי וכו' שפיר י"ל ב"פ אמן. ואם נזדמן לו לענות על ב' דברים אפשר דאמן אחד יעלה לכאן ולכאן ואם יאמר אמן ואמן עדיף טפי: **[כט]** בשכמל"ו - ואם לא אמר יש דיעות בין הפוסקים אם מחזירין אותו עיין במ"א ועיין בבה"ל: **[ל]** בחשאי - שכשקרא יעקב אבינו ע"ה לבניו בקש לגלות להם את הקץ כדכתיב ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים ונסתלקה ממנו שכינה ולא הניחתו לגלותו אמר לבניו שמא יש בכס מי שאינו הגון פתחו כולם ואמרו שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד פתח הזקן ואמר בשכמל"ו ואמרו רבנן היכי נעביד נימריה לא אמר משה לא נימריה הא אמר יעקב תקנו לאמר אותו בחשאי והוא היכר שאינו מן הפרשה הכתובה בתורה רק יעקב אמרו: **[לא]** בין לעולם ועד - דבשכמל"ו ג"כ בכלל קבלת מ"ש הוא ע"כ צריך להמתין אחריו מעט: **[לב]** שלא תבלע וכו' - השו"ע נקט בהני פסוקי וה"ה בכל ק"ש יראה שלא להבליע האותיות ולא להחליפם באותיות אחרות כגון פסוק ואהבת וגו' לא יראה כמי שקורא ואהפת לבפך נבשך מודיך וכה"ג בכל ק"ש יזהר לקרות במתון כל תיבה ותיבה בפ"ע ולהוציא את התיבה מפיו כהלכתה ויושלמו לו כל רמ"ח איבריו עיי"ז וכנ"ל בסק"ו ועיין לקמן בסימן ס"ב במשנה ברורה סק"א: **[לג]** בכל לבבך - אין הכוונה שיפסיק ביניהם רק שיקרא בענין שישתמע שהם שני למדי"ן אבל מ"מ צריך מקף בינתים כי בלא מקף צריך לקרות בכל בחול"ם ובמקף בקמ"ץ: **[לד]** כקורא מותם - א"ר הביא בשם של"ה דה"ה בכל אלף שאחר מ"ם צריך להפסיק כגון ועבדתם אלהים אחרים. עיניכם אשר זונים אחריהם. אלהיכם אשר. לאלהיכם אני. אלהיכם אמת. גם כל תיבה שתחלתה אלף ואפשר שלא ירגישנה במבטא צריך

הפסק כגון אשר אנכי. מטר ארצכם. ועצר את. אשר ד'. דברי אלה. ויאמר ד' אל. דבר אל. מצות ד'. אשר אתם וכל כה"ג. גם כל תיבה שתחלתה יו"ד צריך להדגיש במבטא שלא יראה כאלו נמשכת אחר התיבה שלפניה כגון פן יפתה לא יראה כאלו קורא פניפתה או פן איפתה וכן בתיבת ירבו וכל כה"ג: **[לה]** יש לזוהר - ולא הזהירו על ק"ש אלא משום שמסורה לכל ויש בה יחוד שמים: **[לנ]** הנח - שו"א הנחטפת נקראת נח כגון בסוף תיבה או באמצע תיבה הבאה אחר תנועה קטנה ושו"א נד נקרא המתנועעת כגון בראש תיבה או באמצע תיבה הבאה אחר תנועה גדולה. וסימן ת"ג פיתוחי חותם רק החיריק כשיש יו"ד אצלה נקראת ת"ג וכשאינן יו"ד אצלה נקראת ת"ק: **[לז]** כן - אך שצריך לזוהר לפסוק במקום הראוי להפסיק לפי הענין כדי שיהיה טעם והבנה לדבריו ע"כ יראה לקרותה בנחת דאל"ה ישתנה לפעמים הבנת דבריו עי"ז: **[לח]** בכך - ובלבד שיכוין כי הנגינה למי שלא הורגל בה מפסיד הכונה: **[לט]** כשיאמר וקשרתם לאות - וכן בפרשה שניה כשמזכיר ענין תפילין צריך למשמש: **[מ]** יש נוהגים וכו' - לענין אם יוצא בק"ש ע"י אחר שיכוין להוציאו עיין במ"א ופמ"ג ורוב האחרונים סוברים דיוצא בזה ועדיף זה מהרהור דהרהור לאו כדיבור דמי משא"כ בזה דשומע כעונה וכתב ע"ת ונראה דדוקא במבין הלשון ואפילו בלה"ק בעינן דוקא שיבין השומע עיין בסימן קצ"ג ס"א ובשכנה"ג הביא בשם ברכת אברהם דדוקא ביחיד המוציא את היחיד אבל יחיד המוציא את הרבים או יחיד המוציא את השנים בבהמ"ז אפילו אינם מבינים בלשון הקודש יוצאים:

סב

סימן

[א] ולא דקדק - אין הענין שלא הזכיר התיבות והאותיות שבודאי לא יצא אבל ענין לא דקדק הוא שלא נתן ריוח בין הדבקים או שלא התיו הז' של תזכרו וכדומה וכנ"ל בסימן ס"א [ב"ח וא"ר בשם החינוך וכן מוכח מפרש"י שם במתניתין דף ט"ו ע"ש ומהגמרא שם ע"ב ע"ש]: **[ב]** יצא - מ"מ יזוהר מאד לכתחילה בזה ואיתא בש"ס המדקדק בהן שכרו שמצננין לו גיהנם שהוא מדה כנגד מדה שמאחר שהוא מעורר עצמו בזה ומניע את חומו הטבעי לדקדק באותיות ובשכר זה החוס הטבעי שהוא מעורר מצננין לו כנגדו חוס אחר שהוא בגיהנם [ב"י]: **[ג]** בכל לשון - ודוקא שמבין באותו הלשון. וה"ה בתפלה ובה"מ ובקידוש וברכת המצות והפירות והלל [אחרונים ועיין בבה"ל] וכ"ז מצד הדין אבל למצוה מן המובחר הוא דוקא בלשה"ק כן כתב הב"ח בסימן קצ"ג ועיין בספרי האחרונים דבימינו אף מצד הדין יש לזוהר שלא לקרותה בלשון אחר כ"א בלשון הקודש כי יש כמה וכמה תיבות שאין אנו יודעים איך להעתיקם היטב כגון תיבת ושנתם יש בו כמה ביאורים אחד לשון לימוד ואחד לשון חידוד כמו שאמרו חז"ל שיהו ד"ת מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו. וכן כמה וכמה תיבות שבק"ש שאין אנו יודעין היטב ביאורו על לשון אחר כגון תיבת את ותיבת לטוטפות וכדומה אבל כשאנו קוראין

שמע בלשה"ק וכן בתפלה וברכת המזון וקידוש ושאר ברכות אפילו אם אינו מבין הלשון יצא דזה אינו מצוי שבן ישראל לא ידע ביאור הפסוק ראשון שבק"ש שהכונה בו לעיכובא וכמו שכתוב בסימן ס"ג ס"ד: **[ד]** צריך וכו' - מדרבנן [ב"ח] ודעת הראב"ד הובא בחידושי הרשב"א דהוא מדאורייתא לכתחלה: **[ה]** להשמיע לאזנו - בק"ש וה"ה בברכותי וכדלקמן ר"י ס"ג: **[ו]** ובלבד וכו' - אבל אם הרהר בלבו לא יצא דקי"ל הרהור לאו כדיבור דמי ועיין בביאור הלכה: **[ז]** יצא - האי יצא לא לגמרי קאמר דהא קי"ל הרהור לאו כדיבור דמי אלא ר"ל דעכ"פ בשעה שאינו יכול לדבר יהרהר ק"ש בלבו והקב"ה יקבע לו שכר עבור זה אבל בעצם אינו יוצא בזה על כן כשיסתלק האונס אם עדיין לא עבר זמן ק"ש מחוייב לחזור ולקרונה [הסכמת רוב אחרונים ועיין בביאור הלכה]: **[ח]** ואף לכתחלה וכו' - כתב ה"ט"ז מזה יש ללמוד במי שצמא בלילה במטתו שא"א לו ליטול ידיו ולברך יהרהר הברכה בלבו וישתה. ובספר מטה יהודא חולק עליו וכתב דהרי אפשר לו לעמוד וליטול ידיו ואין דומה לחולה ולאנוס דאין דנין אפשר משאי אפשר ואפילו אם אין לו מים על הנטילה והשתייה או שקשה לו לעמוד מפני הקור הרי יוכל לקנח ידיו בכותל או בכל מידי דמנקי וזה מהני אפילו כשיודע בודאי שנגע בידיו במקומות המכוסים וכדלעיל בסימן ד' סעיף כ"ב וכ"ג: **[ט]** שלא יהא וכו' - ואם המקום ההוא מטונף לגמרי לא יהרהר נוסח קריאת שמע או הברכה רק יחשוב בלבו שמחוייב ואינו יכול לקיים ויצטער על זה וד' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה כיון שהוא אנוס. ונראה פשוט דהשותין בבית המרחץ שלא כדין עושין דהרי שם אסור אפילו הרהור ואינו אנוס לשתייה זו ועיין לקמן בסימן פ"ד מה שאכתוב שם בשם הפרי מגדים בענין זה:

סימן סג

[א] מהלך - עיין לקמן בס"ג: **[ב]** פרקדן - ואפילו מוטה מעט על צידו ג"כ אסור מפני שנראה כמקבל עליו עול מלכות שמים דרך שררה וגאווה: **[ג]** שכבר שוכב - ר"ל ופשט כל מה שעליו ואיכא טורח לעמוד ולחזור וללבשם אבל אם שוכב בחלוקו צריך לעמוד ועיין בבה"ל: **[ד]** ואינו יכול וכו' - אבל אם יכול על צידו אפילו רק בפסוק ראשון לבד מחוייב לעשות כן וכ"ש אם יכול לקרותה בישיבה: **[ה]** מי שרוצה וכו' - דהלכה כב"ה דס"ל דהא דכתיב ובקומך אין הכונה בעמידה כדעת ב"ש אלא בזמן שדרך בני אדם לקום ממטתם ואסור לו להחמיר לעשות כב"ש ואפילו אם אין הכוונה בעמידתו לעשות כב"ש אלא לעורר הכוונה וכדומה אפ"ה אסור ובין ביום ובין בלילה ואעפ"כ א"צ בזה לחזור ולקרונה בדיעבד [פמ"ג עיי"ש ועי' בספר מטה יהודא]: **[ו]** להחמיר - כתב בישי"ש פ"ז דב"ק סימן מ"א מי שמחמיר בפני רבים בדבר שמותר ואיכא למיחש ליוהרא מנדין אותו. והיינו אם אותו הדבר פשט היתרו בכל ישראל [פמ"ג] ואם ידוע שעושה לש"ש אין מנדין אותו ואם מחמיר בפני רבו ורבו מיקל מנדין אותו אפילו

עביד לש״ש ואפילו אם אינו פשוט כ״כ להתיר לא יחמיר נגד דברי רבו
אם לא שיש לו ראייה לסתור דבריו עכ״ל: [\[ז\]](#) לעמוד - דוקא בזה הוא
דאסור משום שנראה לכל דמשום חומרא קעביד אבל אם עומד יכול
לישב דאז אינו נראה דמשום חומרא קעביד רק משום דצריך לישב
ודוקא בשחרית אבל בערבית אין לו להטות ולישב כשעומד דנראה
דעושה כב״ש: [\[ח\]](#) נקרא עברין - כדאמרינן בפרק כירה דמאן דעבר
אדרבנן שרי למיקרי ליה עברין. כתב א״ר בשם מהרש״ל דביוה״כ
כו״ע מודים דשרי לעמוד דאינו עושה משום יוהרא אלא מצותו בכך ר״ל
להדמות אז למלאכים שנקראים עומדים והפמ״ג אוסר גם בזה:
[\[ט\]](#) היה מהלך - אע״ג דלעיל ס״א משמע דמן הדין מותר לקרות כשהוא
מהלך מ״מ מצוה מן המובחר לעמוד בשעת פסוק ראשון דהוא עיקר ק״ש
לפי שאינו מיושב כ״כ ואינו יכול לכוין כשהוא מהלך כאשר היה יושב
ובדיעבד אם קרא כשהוא מהלך אינו צריך לחזור ולקרות [\[פמ״ג\]](#):
[\[י\]](#) צריך לעמוד - ר״ל להתעכב במקום אחד ומותר לקרותה בין בעמידה
ובין בישיבה ואפילו לק״ש של ערבית דדוקא אם משנה מעמידה לישיבה
אסור לק״ש של ערבית משום דנראה שעושה כב״ש משא״כ מהליכה
לישיבה. ויושב בקרון או בספינה אינו צריך לעמוד דיוכל לכוין היטב עיין
בש״ת ובפמ״ג. וברוכב על הבהמה יש דיעות בין האחרונים ונכון
להחמיר: [\[יא\]](#) בפסוק ראשון - וברוך שם כמל״ו בכלל פסוק ראשון הוא
ויש מחמירין עד על לבבך. ומשם והלאה מותר לקרותה בהליכה או
בעמידה: [\[יב\]](#) בפסוק ראשון - עיין סק״א דה״ה בשכמל״ו ואם לא כיון
בו ג״כ צריך לחזור ולקרות בכונה: [\[יג\]](#) לא יצא - אפילו אם קודם
שהתחיל לקרות נתכוין לקיים בהקריאה המ״ע דק״ש מ״מ כל שבאמצע
פנה לבו לדברים אחרים הרי לא קבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב:
[\[יד\]](#) וחוזר וקורא - בלחש שלא יהיה נראה כמקבל שתי רשויות ח״ו
ועיין לעיל בסימן ס״א במ״ב סק״ב. ואפילו אם כבר קרא כל פרשת שמע
והיה אם שמוע ואח״כ נזכר שלא קרא פסוק ראשון בכונה צריך לחזור
ולקרות כל הפרשה שמע דאם לא יקרא רק הפסוק ראשון הוי כקורא
למפרע דאינו יוצא כדלקמן בסי״ד. ואם נזכר באמצע פרשת והיה אם
שמוע יגמור עד ויאמר ויתחיל ויקרא שמע עד והיה אם שמוע ויחזור
לפרשת ויאמר: [\[טו\]](#) מודה הכא - דאע״פ שאין מתכוין לצאת בזה ידי
המצוה עכ״פ צריך כוונת הלב בכל פסוק ראשון כדי שיקבל עליו ע״מ
=עול מלכות= שמים: [\[טז\]](#) מתנמנם - וה״ה אונם אחר המבטל כונתו
יצא דהרי עכ״פ קרא כולה אבל אם נשתקע בשינה ולא קרא לא יצא דהרי
עכ״פ צריך לקרותה כולה. ודע דיש ג׳ דיעות בין הפוסקים י״א דרק פסוק
ראשון בלבד הוא מן התורה וי״א דכל הפרשה ראשונה הוא מן התורה
וי״א דגם השניה הוא מן התורה ופרשה ציצית לכו״ע הוא מן התורה כדי
להזכיר יציאת מצרים ותקנו להזכיר בזמן ק״ש ועיין לקמן בסימן ס״ז
במ״ב ובשערי תשובה שם: [\[יז\]](#) לא ירמוז - ואפילו לדבר מצוה אסור
לרמוז וכ״ש שאסור לשאוף טאבאק בק״ש: [\[יח\]](#) בפרשה ראשונה - ויש
מחמירין גם בפרשה שניה אך לדבר מצוה לכו״ע מותר לרמוז בפרשה
שניה אבל להפסיק להדיא לא עיין לקמן בסימן ס״ו: [\[יט\]](#) עד שיקרא

וכו' - משמע דמכאן והלאה מותר אפילו בברכות ק"ש וכן מבואר בהדיא בסי' ס"ו בב"י בד"ה ומ"ש רק אם ארעו וכו' עיי"ש ועיין לקמן בסימן קצ"א בט"ז סק"א וצע"ג: **[כ]** על כתיפו - ואפילו אם המשא הוא של ד' קבין דלגבי תפלה אסור לקמן בסימן צ"ז ס"ה לגבי ק"ש מותר:

סד

סימן

[א] לא יצא - שנאמר והיו הדברים האלה וגו' בהוויתן יהו ואף פרשת ויאמר כשתקנו רבנן לאומרה משום מצות זכירת יציאת מצרים ג"כ כעין זה תקנוה: **[ב]** הפסוקים - וכ"ש אם סירס את התיבות [פמ"ג]: **[ג]** שאינה סמוכה וכו' - ר"ל שאינו אלא תקנת חכמים שהם סדרום כך כמו שאמרו למה קדמה שמע ליהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות וכו': **[ד]** וטעה בה - כתב הפר"ח דוקא טעה אבל בהזיד ובמתכוין חוזר לראש כמו לענין תפלה לקמן בסימן קי"ד ס"ז והמ"א לקמן בסימן קי"ד סק"ו מסתפק בזה עיי"ש ובסימן ס"ה יתבאר דבר זה במ"ב בעזה"י עיי"ש בס"ק א' ובבה"ל: **[ה]** פסוק אחד - ואם דילג תיבה אחת י"א שבזה די שיחזור לאותו התיבה ויגמור אם הוא במקום שמתחיל ענין בפני עצמו כגון שדילג מפסוק ושנתם תיבת ודברת אבל בספר אליהו רבא הכריע מכמה ראשונים דצריך לחזור לעולם לראש אותו הפסוק: **[ו]** וגומר הפרשה - דאם יאמר רק אותו הפסוק הו"ל קריאה למפרע. ואפילו אם לא נזכר שדילג הפסוק מפרשה ראשונה רק עד אחר שאמר גם פרשה שאחריה אפ"ה די במה שיאמר מן הדילוג עד סוף הפרשה ראשונה דסדר הפרשיות אין מעכב: **[ז]** לראש הפרשה - מחמת ספק אפילו היה זה בפרשה שניה ואפילו למ"ד פרשה שניה דרבנן דכיון דעסוק בק"ש צריך לתקן הכל ואם היה זה בפרשה ראשונה תלוי בזה אם זוכר שאמר שמע בכונה וגם בשכמל"ו חוזר לואהבת ואם אינו זוכר שאמר שמע בכונה בלא"ה חוזר לראש כי כיון שלא קראה בכונה הוי כלא קרא כלל את הפסוק שמע וממילא צריך לקרות כל זו הפרשה שלא יהיה הקריאה למפרע ויקראה בלחש או ימתין מעט שלא יראה כקורא שמע שמע: **[ח]** ואינו יודע - ומיירי שאינו זוכר כלל שום תיבה שאמר מפרשה שנייה וגם מיירי שעדיין לא התחיל תיבת ויאמר דאם אחר שהתחיל ויאמר עלה לו הספק על לבו תלינן דמסתמא אמר גם פרשה שניה כפי הרגלו: **[ט]** עומד בוכתבתם - והא דלא קאמר בוקשרתם משום דיש הפרש דוקשרתם הראשון הוא בקמץ שהוא לשון יחיד והשני הוא בסגול שהוא לשון רבים. וט"ז כתב עוד טעם שאין דרך לטעות באמצעה דיוכל להרגיש לפי הזמן שהתחיל לקרות אבל כשהוא עומד בסוף שיש כאן קצת זמן ארוך שפיר יוכל לפעמים לטעות דשמא סיים הפרשה שניה: **[י]** אם התחיל - ר"ל ונסתפק לו אח"כ פן אמר הלמען ירבו אחר וכתבתם שבפרשה ראשונה אפ"ה אין צריך לחזור דמסתמא אמר כפי ההרגל לומר למען ירבו אחר וכתבתם שבשניה ומכ"ש אם מצא עצמו בתיבה אחרת באמצע הפרשה

חזקה שאמר כל מה שלמעלה מזה ולא דילג פסוק או תיבה [אחרונים]:
[יא] אין צריך לחזור - כ"ז כשקורא ביחיד אבל אם הוא קורא עם הצבור
ורואה שהש"ץ עומד בכתבתם שבפרשה ראשונה או סמוך לו יחזור
לוכתבתם שבראשונה דמוכחא מלתא שטעה ולא נקט סירכיה ואזיל וכן
לאידך גיסא אם עומד בכתבתם דפסק בשו"ע דחוזר לוכתבתם הראשון
אם רואה שהש"ץ והצבור עומדים בכתבתם שבשניה או סמוך לו מלפניו
או מלאחריו יאמר ג"כ אח"כ הפסוק למען ירבו דהא מסתמא הוא קרא
ג"כ השניה כמותם ורגלים לדבר איכא. ודין אם שינה באיזה ברכה מכפי
מה שטבעו לה חכמים שכתב המ"א בשם הרמב"ם יבואר אי"ה בסימן
ס"ח במ"ב עיי"ש:

סימן סה

[א] בין בדיבור - אפילו אם שח במזיד אף דעשה איסור בזה אעפ"כ אי"צ
לחזור רק למקום שפסק ואפילו כשפסק באמצע ברכה. וה"ה כששח
באמצע הלל ומגילה ובהמ"ז או שאר ברכה ארוכה ודוקא כשהוא אומר
בעצמו דאם שומע מאחר שמוציאו והוא שח בנתיים ממילא אינו שומע
ואיך יצא בזה ויבואר אי"ה להלן בכל אחד במקומו עיי"ש ועי' בבה"ל
שכתבנו דבק"ש נכון שיחזור הפרשיות עוד הפעם כשסח במזיד כי יש
אומרים דצריך לחזור לראש: **[ב]** וי"א דאם וכו' - טעמם דבשלמא אם
לא היה אנוס שאם היה רוצה היה יכול לקרות לא הוי השתיקה ואפילו
הדבור הפסק אבל באנוס חשיבא השהייה הפסק כיון שלא היה אז יכול
לקרות ועיין במ"א שמסיק דדוקא אם האנוס הוא מחמת שהאיש אינו
ראוי כגון שהוצרך לנקביו או שהמקום אינו ראוי כגון שמצא שם צואה
או מי רגלים והוצרך לשהות עד שיוציאום אבל אנוס אחר כגון מחמת
ליסטטים וכה"ג הוי כמו ששתק ברצון דלא חשיב הפסק לדעה זו. ודוקא
בק"ש וברכותיה וכה"ג אבל בתפלה חוזר לראש אפילו באנוס אחר וכמו
שיתבאר לקמן בסי' ק"ד עיי"ש במ"ב ס"ק ט"ז: **[ג]** כדי לגמור - היינו
מראש ועד סוף אפילו עומד בסוף: **[ד]** חוזר - כ"ז לענין דיעבד אבל
לכתחילה לא יפסיק לשהות כדי לגמור כולה אפילו שלא מחמת אנוס
ואפילו בשתיקה בעלמא ואפילו בדבר שהוא מדרבנן כגון ברכת ק"ש
והלל ומגילה וכה"ג וכ"ש דבתפלה יש ליזהר מאד בזה כי יש שמחמירין
בתפלה אפילו דיעבד ומשמע מדברי המ"א דלכתחילה נכון ליזהר שלא
ינגן הש"ץ הרבה בברכת ק"ש שיהיה בהפסק אחד כדי לגמור כולה שאז
יצטרכו הקהל להפסיק הרבה בשתיקה על ידו [וני"ל דכ"ש דיש ליזהר בברכת
כהנים שהוא מדאורייתא שלא יאריכו אז הקהל באמירת התחנונים בעת הברכת כהנים שעיי"ז
שותקין הכהנים זמן הרבה באמצע הברכה ומחמת זה טוב לעשות כמו שראיתי כתוב בשם הגר"א
[וכן משמע בסימן קכ"ח סעיף מ"ה בהג"ה] שיאמרו גם בפעם שלישית הרבש"ע ולא יה"ר הארוך
כי בהרבה פעמים מצוי שאין הכהנים מנגינן כלל ורק עומדין וממתינין עד שיסיימו הקהל אמירתם
ועיי"ז יש לפעמים זמן כדי לגמור כולה] ולענות קדיש או קדושה מותר לשהות אפילו
כדי לגמור את כולה ומשמע בספר שולחן שלמה דדוקא אם הוא עומד
בסוף ברכת אמת ויציב דהיינו אצל שירה חדשה וכדלקמן בסוף סימן

ס"ו אבל אם עדיין לא הגיע לש"ח טוב יותר שישהה בסירוגין באמצע ברכה כמה פעמים פחות מכדי לגמור כולה: **[ה]** לראש - היינו אם הפסיק בק"ש אפי' אם ההפסק היה רק כדי לגמור הק"ש חוזר לראש ק"ש ובברכת ק"ש לא יחזור לראש הברכה שפסק בתוכה אפי"כ שהה כדי לגמור מתחלת ברכת יוצר אור עד גאל ישראל. ועיין בבה"ל דביארנו דאם הפסיק בברכת ק"ש בין ברכה לברכה בכל גווני אין צריך לחזור ולברך בדיעבד אבל בק"ש אם הפסיק בין פרשה לפרשה מחמת אונס ושהה בה כדי לגמור כל הפרשיות חוזר לראש: **[ו]** והכי נהוג - וכן פסקו האחרונים וה"ה בתפלה והלל ומגילה וברכת כהנים כמו שביארנו בבה"ל עיי"ש: **[ז]** לפי הקורא - בין להקל בין להחמיר: **[ח]** קרא ק"ש - וכ"ש אם לא קרא עדיין דצריך לקרוא את הפסוק הראשון אבל לא יכוין לצאת בזה המ"ע דק"ש כיון שאין לו תפילין בראשו וגם יהיה בלא ברכות וכדלעיל בסוף סימן מ"ו במ"ב עיי"ש. ונ"ל דאפילו אם הוא אצלו קודם בה"ת כיון שאינו אומר הפסוק לשם לימוד רק שבזה יזהר שלא יאמר יותר מפסוק ראשון: **[ט]** שקורין ק"ש - וה"ה שאר דבר שהצבור אומרים כגון תהלה לדוד או עלינו קורא עמהם שכן דרך ארץ: **[י]** פסוק ראשון - וגם בשכמל"ו ודעת הגר"א בביאורו שצריך לקרות עמהם כל ק"ש. אמנם בפסוקי דזמרה נראה דאין להחמיר יותר מפסוק ראשון דבלא"ה דעת המחבר להחמיר בפסוקי דזמרה וכדלקמיה: **[יא]** לא יפסיק - והאחרונים כתבו דבברכת ב"ש וישתבח ובפסוקי דזמרה יש להפסיק כדי לקבל עול מ"ש עם הצבור אבל בברכות של ק"ש וכן בין הפרקים לא יפסיק כלל אלא יאמר אותן התיבות בניגון כמו שהצבור אומרים

סו

סימן

כל מה שאסור לדבר אפילו בלשון הקודש אסור לדבר. ואפי' תיבה אחת אסור [פמ"ג]: **[א]** בין הפרקים - דוקא בשפגעו זה את זה ממילא אבל במשכים לפתחו או לילך בבהכ"נ ממקום הקבוע לו למקום חבירו ליתן לו שלום ואפילו לאביו ורבו אסור ואפילו קודם שהתחיל ברוך שאמר כיון שהוא קודם התפלה [פמ"ג בסימן פ"ט עיי"ש בפרש"י וכן מוכח לפי הטעם האמור בגמרא י"ד דבמה חשבתו לזה וכו' עיי"ש בפרש"י ועיין בקידושין ל"ג ע"ב שלא יהא כבודו חמור מכבוד שמים]: **[ב]** שואל בשלום - אפילו בלשון לע"ז. ודוקא בפנים חדשות שואל ומשיב שאם לא ישיב יבא לידי שנאה ובספר החינוך ג"כ כתב דמי שלא ראינו שיקפיד על חבירו כלל לא יפסיק אפילו בין הפרקים ע"כ לפי מנהגנו כהיום שאין אנו נוהגין לשאול בשלום בבהכ"נ בעת התפלה חלילה לשאול או להשיב אפילו ד"ת לא בין הפרקים ולא בפסוקי דזמרה. אם עבר והפסיק בק"ש אפילו במקום שאין רשאי להפסיק ולא שהה כדי לגמור את כולה לכו"ע אינו חוזר רק לאותו הפסוק וי"א לאותו התיבה שפסק ממנה אם הוא במקום דסליק ענינא: **[ג]** אדם נכבד - שראוי להקדים לו שלום כגון שהוא זקן או ת"ח וכן אם הוא עשיר שראוי לכבד לו מחמת עשרו: **[ד]** לכל אדם - שהקדים לו שלום ומשמע בחידושי

הרשב"א דמותר לכתחלה לשאול בשלום הקורא אע"פ שיודע שיצטרך להשיבו ועיין לעיל בסק"ב: **[ה]** אביו או רבו - ר"ל רבו מובהק שעיקר תורתו הימנו אע"פ שהוא גדול בתורה עתה יותר מרבו ושייך בהו מורא מדכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן ומורא רבך כמורא שמים: **[ו]** גדול ממנו - ואם הם שוים הוי בכלל מפני הכבוד ואם הקורא גדול ממנו אינו מפסיק כלל אפ"י לת"ח: **[ז]** בחכמה - והאחרונים פסקו דאפ"י אם הוא גדול ממנו הוי רק מפני הכבוד אם לא שהוא ת"ח מופלג בדורו אז הוי בכלל מורא: **[ח]** וכ"ש מלך - אפ"י מלך ישראל הוי בכלל מפני היראה דכתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך: **[ט]** או אנס - או מלשין: **[י]** הפסוק - י"א דבאמצע הפסוק לא יפסיק אם לא במקום דסליק ענינא ואם פסק חוזר אח"כ לתחלת הפסוק. ולענין מעשה כשמפסיק לענות קדיש או קדושה כמו שיתבאר לקמיה אם א"א לו למהר לסיים הענין יכול לפסוק אפילו באמצע הענין ולסמוך על בעלי סברא הראשונה שלא חלקו בכך לצורך מצוה רבה כזו ולענות עם הצבור ואח"כ יחזור לתחלת הפסוק: **[יא]** חוץ מפסוק - שאין דבר גדול כקבלת מלכות שמים ומטעם זה לא יפסיק ג"כ בין שמע ישראל לבשכמל"ו שגם הוא מכלל היחוד [ב"י]: **[יב]** בהם כלל - משמע דאפילו קדיש וקדושה וברכו לא יענה ועיין בבה"ל. ואפשר דאם הקריאה היה לאחר ג' שעות דהוא רק כקורא בתורה צריך להפסיק: **[יג]** אם לא וכו' - ודינו הוא כמו בתפלה לקמן בסימן ק"ד: **[יד]** אם שכח - או שהיה אנוס שלא היה לו ציצית ותפילין מתחלה: **[טו]** בין הפרקים - ואם נזדמן לו באמצע הפרק ישהה מלהניחם עד בין הפרקים כדי שיהיה יוכל לברך עליהם. וה"מ אם נזדמן לו באמצע ברכת יוצר אור או אהבה רבה אבל אם נזדמן לו תפילין באמצע ק"ש יניח תיכף כי כל תיבה ותיבה של ק"ש מצוה שיהיה עליו תפילין. וההנחה תהיה בברכה [פמ"ג]: **[טז]** טלית - דבציצית אינו חובת גברא שאם אין לו טלית פטור מציצית ויוכל לקרות ק"ש בלי ציצית ע"כ מקרי הפסקה ע"י הברכה אבל תפילין דהוא חובת הגוף וגם בלתי התפילין הוא כמעיד עדות שקר בעצמו ח"ו שאומר וקשרתם ואיננו קושר ע"כ נקטינן כדעה הראשונה דלא חשיבה הפסק. וכ"ז לענין הברכה אבל הלבישה לבדה מותר ולאחר התפלה ימשמש בציצית ויברך. ומשמע בב"י דאפילו באמצע הפרק מותר הלבישה לבד מפרק א' של ק"ש. וכתב הפמ"ג דהכי נקטינן כהכרעת הרמ"א. והיכא שהוא יושב בבהכ"נ ומתבייש לישב בלי טלית לכו"ע יכול לברך עליו בין הפרקים: **[יז]** לקדיש - היינו לאיש"ר עד עלמא ולא יאמר יתברך ויענה אמן אחר דאמירן בעלמא אבל על תתקבל יהא שלמא עושה שלום לא יענה אמן כי אינו אלא מנהג ולקדושה יאמר רק קדוש וברוך שזהו עיקר קדושה ולא ימלוך וכ"ש שלא יאמר נקדש ושאר דברים שמוסיפין בשבת וכל זה אפילו בין הפרקים לא יאמר: **[יח]** ולברכו - שעונה ברוך ד' המבורך לעולם ועד ובברכת התורה יענה ביהל"ו וגם אמן על סוף הברכה ויש מפקפקין באמן זה ובין הפרקים יש להקל: **[יט]** מפסיק - דאם פוסק לשאול מפני כבוד ב"ו ק"ו מפני כבוד הקב"ה ומה"ט נראה דאם שמע קול רעמים יפסיק ויברך דהוי מצוה עוברת ויש חולקין דכיון שהוא עוסק

בשבחו של מקום אין לו לפסוק בשביל שבח אחר ולא דמי לכל הני דהוי דבר שבקדושה [תבואות שור וא"ר ושאר אחרונים] גם מח"א משמע דאם שמען באמצע אין לו לברך עליהן כ"א כששמע אותן בין הפרקים: **[כ]** תיבת מודים - פי' מודים אנחנו לך ולא כל המודים דרבנן דה"ל הפסקה גדולה ונראה דה"ה בבין הפרקים: **[כא]** הקדוש - משום דהוא סיוס ג' ברכות ראשונות ושומע תפלה הוי סיוס אמצעיות אבל האמן אחר סיוס שים שלום אף דהוא סיוס כל הי"ח הסכימו הרבה אחרונים דלא יענה באמצע ק"ש עיין במ"א הטעם: **[כב]** הני מילי - לכאורה לאו דוקא דה"ה לכל אמן צריך לפסוק כשאומר תחנונים אבל באמת דברי הרמ"א נכונים מאד דהוא מיירי בתחנונים הרגיל לומר בסוף סיוס י"ח ע"כ אלו אמנים דוקא. [כן מצאתי בהדיא בתשובת הרשב"א שממנו נובע הדין]: **[כג]** תחנונים - וכ"ש בפסוקי דזמרה. ולענין אם מותר לענות אמן בין הפרקים של ק"ש וברכותיה הח"א בכלל כ' ס"ד כתב דאינו מותר לענות רק האמן מן הברכה עצמה שסיימה מתחלה אבל הפמ"ג בסימן נ"א וכן בחידושי רע"א בסימן זה הסכימו דכל אמן מותר לענות בין הפרקים. הטיל מים לא יברך אשר יצר רק יטול ידיו ולאחר התפלה יברך [דה"ח]: **[כד]** ק"ש - או שהיה עוסק בברכותיה ובין שהוא עומד באמצע הפרק או בין הפרקים וכתב הא"ר ודה"ח דבין גאולה לתפלה לא יעלה אפילו אם קראוהו ואצ"ל באמצע ש"ע: **[כה]** שמפסיק - דהא מפני כבוד הבריות ויראתם מפסיק וכנ"ל וכ"ש מפני כבוד התורה ולפי"ז אפילו קראו לישראל לעלות לתורה ג"כ מפסיק אפילו באמצע ק"ש ולא נקט השו"ע כהן רק משום רבותא דהי"א השני שס"ל דאינו מפסיק אפילו בכהן וטעמם דאין זה בזיון לתורה כיון שאינו מפסיק משום שעוסק במצות ק"ש וברכותיה וגם אע"פ שהוא כהן אין לחוש לפגמו אם לא יעלה שיוציאו עליו לעז שהוא פסול כיון דמה שאינו עולה הוא משום שעומד במקום שאינו רשאי להפסיק אין בזה פגם וידעו הכל דמהאי טעמא הוא ועולה אפילו ישראל במקומו אם אין כאן כהן אחר: **[כו]** והלכה כדבריו - והאחרונים כתבו דכהיום נוהגין העולם כהי"א קמא ואפילו בקראו ישראל והוא עומד באמצע ק"ש אף דנוכל להשיג ישראל אחר אעפ"כ נוהגין שמפסיקין מפני כבוד התורה לבד אם הוא עומד בפסוק שמע ישראל ובשכמל"ו לא יפסיק באמצען אלא יגמרם ואח"כ יעלה. ואין לשנות המנהג מפני המחלוקת. אך אם יוכל למהר ולסיים עד הפרק ימהר ואם אינו יכול לסיים עד הפרק יסיים עכ"פ להיכא דסליק ענינא אך לעכב בשביל זה לא יעכב אמנם לא יקרא עם החזן רק שיראה להטות אזנו ולשמוע ממנו ומכ"ש שלא יפסיק לאמר להש"ץ לעשות מי שבירך ונראה דאם באמצע מי שבירך שכח החזן שמו ושואלו לכו"ע מותר להשיבו מפני הכבוד וכשחוזר אח"כ לק"ש אין צריך לחזור רק למקום שפסק אפילו היה פרשה ארוכה ושהה עי"ז כדי לגמור כולה. וכ"ז בדיעבד שכבר קראו אותו אבל לכתחלה אפילו עומד בברכת ק"ש וכ"ש בק"ש עצמה לא יקראו אותו אפי" אין שם כהן אלא הוא דליכא למיחש בזה לפגמא כיון שהוא עוסק בק"ש רק יקראו לישראל במקומו ומותר לקרותו בשמו ויאמר במקום כהן ויש חולקין ואומרים דגם בזה שייך פגמא להכהן דאין הכל יודעין שהוא עוסק בק"ש

ונראה דיש לסמוך ולהקל לקרותו אם הוא עומד בבין הפרקים. ויותר טוב אם אין שם כהן אלא הוא שילך מבה"כ קודם שיקראו להראשון וכן הדין בלוי. ונראה פשוט דאם הס"ת מונח על השולחן ואין להם מי שיוכל לקרות בה כ"א זה שהוא עומד בק"ש וברכותיה לכו"ע יכול להפסיק מפני כבוד התורה אך אם בנקל הוא לסיים לו מתחלה עד הפרק יסיים. גם ימנע אז את עצמו מלהיות הוא הקורא בשם הקוראים שיעלו להתורה מטעם הפסק: **[כז]** בין הפרקים - ובין הפרקים דערבית ג"כ דינן כמו בשחרית [מ"א בס"י רל"ו] ועיין בבה"ל: **[כח]** לא יפסיק - הטעם משום דכתיב וד' אלהים אמת לפיכך אין להפסיק בו והוא חמור אפילו מאמצע הפרק ועיין בביאור הגר"א: **[כט]** שלא להפסיק - אפילו בשהייה בעלמא: **[ל]** אלהיכם אמת - משמע שא"צ לומר יותר ויש שסוברין דכיון דויציב הוא ג"כ לשון אמת אין להפסיק בין אמת לויציב ובביאור הגר"א מסכים להשו"ע וטוב ליזהר לכתחלה: **[לא]** וממתין - פי' דאלו אם לא שהה משתקינן ליה כשחוזר ואומר אמת כמו בשמע שמע ומודים מודים אבל בשהה אף דלא משתיקין ליה מ"מ אינו צריך לחזור דלמה לו לכופלו פעם שניה. וכן בכל מקום שהוא פוסק באיזה ברכה מברכות ק"ש כשחוזר אח"כ אינו צריך לחזור אלא לתיבה שפסק ממנה ובתפלה עיין לקמן בסימן ק"ד ס"ה: **[לב]** אינו אומר אמן - בין אחר עצמו ובין אחר הש"ץ: **[לג]** אחר גאל ישראל - לשון עבר משום דהוא קאי על גאולת מצרים אבל בתפלת י"ח אומר גואל ישראל משום דרחמי ניהו ומתפלל על העתיד ובמערבית שנוהגין לומר בא"י מלך צור ישראל וגואלו נדחק הט"ז מאד לתרצו ובדגול מרבבה יישב קושיתו ומ"מ מפני קושיא זו נהגו אנשי מעשה לומר גם במערבית גאל ישראל: **[לד]** וי"א - האי י"א ס"ל דאפילו על ברכת עצמו עונה כיון שהוא סיום של סדר ברכות של ק"ש ולא חשבי ליה להפסק בין גאולה לתפלה וע"כ קאמר רמ"א דמצד אחד מנהגנו הוא ג"כ כהי"א הזה דלא חשבינן ליה להפסק בין גאולה לתפלה וע"כ נוהגין לענות אחר הש"ץ אמן אבל אם מתפלל לבדו אין מנהגנו לענות אמן וכדלקמן בסימן רט"ו עיי"ש: **[לה]** לענות וכו' - ודוקא אם לא התחיל עדיין הפסוק של אדני שפתי תפתח דמשם ואילך הוי כתפלה. יש מדקדקים שרוצים לצאת לכו"ע וממתנינים בצור ישראל או בשירה חדשה כדי לענות אמן אחר הש"ץ וכתבו כל האחרונים שלא יפה הם עושים שהרי הוא באמצע הפרק של אמת ויציב ואין לענות שום אמן לבד משתי אמנים הנ"ל בס"ג בהג"ה גם לכתחלה ראוי להתחיל תפלת י"ח עם הש"ץ והקהל בשוה אלא עצה אחרת יש ונכון לעשותה כדי לצאת לכו"ע שיכוין לסיים עם הש"ץ בשוה ואז אינו מחוייב לענות אמן או שיתחיל שמ"ע מעט קודם הש"ץ דהיינו הפסוק ד' שפתי וגו' דבזה המעט ודאי ליכא קפידא דאין ניכר כלל הקדמתו: **[לו]** אחר הש"ץ - ר"ל אם אירע שהוא גמר קודם הש"ץ ולא התחיל עדיין השמ"ע ובנתיים גמר הש"ץ אבל אין צריך להמתין ע"ז לכו"ע: **[לז]** צריך לסמוך - עיין לקמן סימן קי"א: **[לח]** ולא יפסיק - אפילו בשהייה בעלמא ביניהם: **[לט]** שאמר גאל ישראל - והוא חמור מאמצע הפרק דאין להפסיק בו אפילו מפני היראה כמו בתפלה אם לא במקום שיש חשש סכנה:

[מ] שלא הניח - ולא היה יכול להמתין בק"ש עד שיזדמן תפילין משום שהיה מתיירא שיעבור זמן ק"ש וה"ה אם מתיירא שיעבור זמן תפלה מתפלל בלי תפילין ותיכף כשיבואו אח"כ לידו באמצע היום או במנחה יניחם ויאמר איזה מזמור. צ"ע מי שאין לו תפילין בעת שהצבור מתפלל אין טוב יותר שיתפלל עם הצבור אף שהוא בלי תפילין ואח"כ כשיגיעו התפילין לידו יקיים מצות תפילין לבד או מוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור כדי לשאול תפילין מחבירו כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין פסק המ"א דמוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור וישאול תפילין כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין: **[מא]** מניח אז - דתפילין יש להם שייכות לק"ש ותפלה טפי מציצית: **[מב]** עליהם - והפרי"ח חולק וס"ל דכיון דשרי להניח תפילין בין גאולה לתפלה יכול לברך ג"כ ולא מיקרי הפסק וכן פסק בספר אבן העוזר אמנם הדה"ח והח"א ושאר הרבה פוסקים העתיקו כולם דברי השו"ע להלכה: **[מג]** שיתפלל - שממשמש בהם ומברך עליהם: **[מד]** לא יניח אז - דע"כ אם ירצה להתעטף בטלית יהיה מוכרח לעמוד בשתיקה בלי להתחיל י"ח והוי השתיקה הפסק ולא הותר כ"א לתפילין: **[מה]** מניחן - שאין הנחת התפילין ולבישת הטלית הפסק שהרי אפילו יכול לקרות ולעסוק במלאכתו בעוד שהוא קורא וכדלעיל בסימן ס"ג ס"א: **[מו]** שקודם גאל ישראל - ר"ל קודם שאמר ברוך אתה ד' דלאחר מכן בודאי אסור להפסיק בשום דבר אלא יסיים גאל ישראל ויניח התפילין בלי ברכה ועיין בסמוך מה שכתבנו בשם מאמר מרדכי: **[מז]** יברך וכו' - נראה פשוט דכאן אסור לומר ברוך שם כבוד וכו' שנוהגין לומר אחר ברכת על מצות גם נכון שלא יברך בזה כ"א ברכה אחת להניח דבלא"ה הרבה פוסקים סוברין כן וכנ"ל בסימן כ"ו עיי"ש: **[מח]** והכי נהוג - ומוכח מדברי האחרונים דהכי קי"ל: **[מט]** וקדושה - וכן ברכו ומודים ויראה לצמצם שיכרע בתחלת התפלה בעת שהצבור שוחין עצמן במודים: **[נ]** בין גאולה - יש מאחרונים שכתבו דבשבת מותר לענות קדיש וקדושה וכל הני שדומים להם הנזכרים לעיל בס"ג בין גאולה לתפלה ועיין לקמן בסימן קי"א: **[נא]** וכיצד עושה - ר"ל אם עדיין לא שמע קדושה או ברכו: **[נב]** ממתין בש"ח - לאחר שאמר עושה פלא וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד כל שלא אמר ברוך אתה ד' יכול לענות ולאחר כן צריך להתחיל מראש שירה חדשה או עכ"פ מצור ישראל שהוא התחלת הענין וכעין מה שכתב המ"א בסק"ג וגם הלא צריך לאמר מעין החתימה סמוך לחתימה לכתחלה [מאמר מרדכי]: **[נג]** כתיקונה - אבל לא שלא יצא כלל ידי ק"ש דהא קי"ל דברכות אין מעכבות לק"ש אלא שעיי"ז הק"ש שלו ג"כ איננו כראוי ויחזור עכ"פ לאמרה אחר התפלה אם לא אמרה קודם התפלה וכדלעיל בסימן ס' ס"ב. וטוב שיאמר עוד הפעם ק"ש [ברכי יוסף]. כתב הטור בשם הירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכות בכורות עיי"ש ומשמע ברשב"א ברכות י"א דלעכובא הוא אפילו דיעבד [וצ"ע מברכות י"ד ע"ב בגמרא והא בעי לאדכורי וכו' ושרנו לך ר"ל מי כמוכה עד סוף הברכה וכפרש"י דלפ"ז חסר מכות בכורות ודוחק לחלק בין שחרית לערבית ואלו נוסח אחר היה להם בסוף שהיה בתוכו ג"כ ספור מכות בכורות וגם מירושלמי ברכות פ"א הלכה ו' משמע קצת דהוא רק לכתחלה עיי"ש וצ"ע למעשה]. אם החליף ברכה של שחרית לערבית או להיפך

אם עדיין לא אמר השם של סוף הברכה יחזור לתחלת הברכה ואם אמר השם יסיים ואין צריך לחזור [ח"א בשם ה"ר מנוח]: **[נד]** ואין לו פנאי - צ"ע וכי מי התיר לו לפסוק מפני שאין לו פנאי אלא מי שאין לו פנאי יקרא ק"ש לבדה בלא ברכות ואח"כ כשיהיה לו פנאי יקרא ק"ש וברכותיה ויתפלל וכדלעיל בסימן ס' ס"ב [מ"א] ובספר נהר שלום כתב דמ"מ דין הרמ"א הוא אמת ונכון הוא היכא שקרא ק"ש כי היה סבור שיוכל לגמור כל התפלה ושוב אחר שקרא ק"ש מוכרח הוא מחמת איזה אונס להפסיק ובהא קאמר דעדיף הוא טפי שיפסיק אחר ד' אלהיכם אמת ואח"כ כשיבא להתפלל יתחיל ויציב וכו' אבל היכא שידע מעיקרא שלא יהיה לו פנאי לקרות ק"ש ולהתפלל וירא שמא יעבור זמן ק"ש עד שיהיה לו פנאי גם הוא מודה להמ"א שיקרא ק"ש לבדו וכעין זה תירץ ג"כ הפמ"ג עיי"ש:

סז

סימן

[א] ק"ש - ובשאר מצות דאורייתא היכא שמחוייב לעשות אותה מספיקא פסק לעיל בסימן י"ז ס"ג לענין טומטום אף דחייב בציצית וביו"ד רס"ה ס"ג לענין מילה באנדרוגינוס וכן כל כי האי גווני דלא יברך על המצוה כי הברכות הם דרבנן וספיקא לקולא אך יש פוסקים שמחלקין בין היכא שהספק הוא אם מחוייב כלל בהמצוה כגון ההיא שכתבנו ובין היכא שמחוייב אלא שאינו יודע אם עשה המצוה דאז צריך לברך עליה ג"כ ולפ"ז לולב או שופר ביום א' היכא דמספקא ליה אם כבר עשה המצוה וכה"ג צריך לעשותה בברכה וכתב הפמ"ג דמכ"מ בשם הרשב"א וכן ממ"א בשם הריב"ש לקמן סימן תקפ"ה אות ג' מוכח דלא ס"ל לחילוק זה. אלא תמיד בלי ברכה וגם מהגר"א בסי' זה מוכח דלא ס"ל לחילוק זה. ואם הביאו לו שופר או לולב ביום א' בין השמשות לכו"ע נוטל ובלי ברכה כי בזה הספק הוא אם חייב עתה כלל בהמצוה: **[ב]** חוזר וקורא - הטעם דקיי"ל ק"ש דאורייתא כלומר דהא דכתיב ודברת במסכתך בביתך וגו' קאי אפרשה זו גופא שחייב לדבר בו בשעת שכיבה ועמידה ולפיכך אם נסתפק אם קרא או לאו חייב לחזור ולקרות ככל ספיקא דאורייתא: **[ג]** ומברך - לכאורה כ"ז דוקא בשלא עבר זמן ק"ש אבל בעבר זמן של ג' שעות שוב אינו מברך לא לפנייה ולא לאחריה מחמת ספק דתו ה"ל ספיקא דרבנן אבל זה אינו דזמן זכירת יציאת מצרים נמשך אח"כ ג"כ וכמו שכתב המ"א לקמן בסימן ע' א"כ הוא חייב עדיין עכ"פ בברכת אמת ויציב עד שעה ד' וכדלעיל בסימן נ"ח ומכאן והלאה לא תיקנו ע"ז ברכה אבל יאמר מחמת ספק איזה פסוק של יציאת מצרים [ש"א סימן י' עיי"ש]. איתא בש"ס דף י"ג ע"ב שאם אמר הלכה שמוזכר בה יציאת מצרים יצא ידי המ"ע של הזכירה. וכתב המ"א ונ"ל דכ"ש אם אמר שירת הים דיצא והחתם סופר פליג ע"ז דבקרא כתיב למען תזכור את יום צאתך וגו' ולא די במה שיזכור שעבר הים והסכים עמו הגאון רע"א בחידושיו עיי"ש. ואם יוצא ידי הזכירה בהרהור עיין בבה"ט בשם הבית יעקב ובפמ"ג מסתפק בזה ובשאגת ארי' סימן י"ג האריך להוכיח

מש"ס ומסיק דאינו יוצא ידי חובה בהרהור. ופשוט בגמי' דגם בלילה צריך להזכיר יציאת מצרים ועיין בפמ"ג דמסתפק אם הוא דאורייתא או דרבנן ונ"מ לענין ספיקא ע"ש ובשאגת ארי' סי' ח' כתב בהדיא דהוא דאורייתא. וחייב להזכיר בזמן שהוא לילה ודאי ולא קודם וע"כ אם הזכיר בין השמשות כגון שהתפלל קודם צאת הכוכבים לא יצא ידי חובתו דבין השמשות ספיקא הוא וספיקא דאורייתא לחומרא וכן משמע מרמב"ם פרק א' מהלכות ק"ש דהוא דאורייתא וכמו שכתב הפמ"ג בעצמו: **[ד]** ולאחריה - אע"ג דהרבה פוסקים סוברין דפרשה ראשונה הוא מדאורייתא והשניה הוא מדרבנן ויש מן הפוסקים שסוברין דרק פסוק ראשון הוא מדאורייתא וכ"ש הברכות דלכו"ע הוא מדרבנן וספק דרבנן אינו חוזר יש לומר כך היתה התקנה שכל זמן שקורין חייב לקרות כעיקר התקנה ובברכותיה אם לא במקום שהתירו בפירוש כגון ההיא דלקמן סימן ק"ו ס"ב בהג"ה ע"ש. ולכאורה אם יודע שאמר פסוק ראשון או פרשה ראשונה [לכל אחד מן הדעות] וספק לו אם קרא השאר א"צ לחזור ולקרות מיהו בסימן ס"ד סעיף ג' וד' משמע שצריך לחזור וצ"ל דמעיקרא כן תקנו שיחזור. והיכא שהוא מסופק לו אם אמר פרשת יציאת וגם אמת ויציב צריך לחזור לכו"ע דיציאת מצרים חייבין להזכיר מדאורייתא. אך יש דיעות בזה דיש אומרים דיאמר פרשת יציאת וגם אמת ויציב דכולה חדא מילתא היא ויש אומרים דיאמר רק פרשת יציאת ויקיים בזה המצוה דאורייתא של זכירת יציאת מצרים ואמת ויציב א"צ לומר וכן הסכים השאגת ארי' וכתב עוד דאם נעשה לו ספק זה בערב שאינו יודע אם אמר פרשת יציאת וברכת אמת ואמונה חוזר ואומר אמת ואמונה וא"צ לחזור ולקרות פרשת יציאת מספק ואם ברי לו שקרא כל השלשה פרשיות ואינו מסופק לו אלא באמת ויציב שחרית או אמת ואמונה ערבית תרוייהו חד דינא שא"צ לחזור ולומר מספק דכיון שאמר פרשת יציאת לכו"ע הברכות הוא מדרבנן שכבר נזכר יציאת מצרים בפרשת יציאת: **[ה]** אבל וכו' - דתו ה"ל דרבנן אפילו ברכת אמת ויציב וספיקא לקולא ואם יודע שאמר אמת ויציב ואינו זוכר אם קרא ק"ש דעת הא"ר דאינו חוזר וגם ראיה מלעיל סימן ס"ד ועיין בפמ"ג:

סימן **סח**

[א] דאין איסור - שזה שאמרו [בברכות י"א] מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר אינו רשאי להאריך לא אמרו אלא בברכות ארוכות שפותחות בברוך וחותרות בברוך אינו רשאי לקצר שלא לפתוח או שלא לחתום וכן להיפך קצרות אין רשאי להאריך דע"ז משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אבל שאר נוסח הברכה לא נתנו בו חכמים שיעור שיאמר כך וכך מלות דוקא דא"כ היה להם לתקן נוסח כל ברכה במלות מנויות ולהשמיענו כל ברכה וברכה בנוסחתה וזה לא מצינו. כתב הרמב"ם פ"א מק"ש כללו של דבר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמי בברכות ה"ז טועה וחוזר ומברך כמטבע. וכתב הכ"מ פ"א מברכות דוקא

אם פתח בברכה במקום שלא תקנו לפתוח או חתם במקום שאמרו שלא לחתום או שחיסר מברכות הארוכות התחלת הברכה שמתחלת בשם ומלכות או שלא סיים בשם אבל אם שינה בנוסח הברכה ולא אמר אותו לשון ממש אלא שאמר בנוסח אחר בענין הברכה אפילו חיסר כמה תיבות יצא בדיעבד הואיל והיה בה אזכרה ומלכות וענין הברכה לבד התיבות שפרטו חכמים שהם מעכבות כגון שלא הזכיר ברית ותורה בבהמ"ז ומשיב הרוח וכל כיו"ב והובא כל זה במ"א ס"ד ובסי' קפ"ז. ובביאור הגר"א כתב דהרמב"ם פ"א מברכות חזר בו מזה וסובר דאפילו בברכה ארוכה אם לא גמר סוף הברכה כדינה מ"מ בדיעבד יצא וכדיעה הראשונה המובא בסימן קפ"ז ס"א עיי"ש: **[ב]** כ"ז שהצבור - ה"ה אפילו אם כבר גמר הוא והצבור הפיוטים והברכה והוא עומד בין פרק לפרק ג"כ אסור להפסיק: **[ג]** שמתוך כך - ר"ל כשיראו ההמון שהוא מסתכל בספר יבואו ג"כ לדבר אבל הרהור בעלמא בד"ת אפשר דיש להקל ועיין בפר"ח אמנם בשעה שהחזן אומר קדיש אסור להרהר שצריך הרבה לכיין בעניית הקדיש: **[ד]** אין לאדם - ומהרח"ו כתב בשם האר"י שלא היה אומר פיוטים ופזמונים אלא מה שסדרו הראשונים כגון הקלירי שנתקנו ע"ד האמת וכן לא היה אומר יגדל ומ"מ העיד בנו של מהרח"ו על אביו שכשהיה ש"ץ בקהל בימים נוראים היה אומר כל הווידוים וכל הפיוטים וישמע חכם וממנו יקח חכמה ומוסר השכל שלא לשנות המנהגים. ובשל"ה האריך בשם גאונים שמצוה לומר פיוטים וכשפייט ר"א וחיות אשר הנה מרובעות לכסא וכ"ו להטה אש סביבותיו עיי"ש. אמנם המנהגים שנהגו בשרשי התפלה לכ"ו"ע אין לשנות כ"א ממנהג מקומו כגון מנוסח אשכנז לספרד או להיפך וכל כה"ג כי י"ב שערים בשמים נגד י"ב שבטים וכל שבט יש לו שער ומנהג לבד ולענין דינא האשכנזים המתפללים עם הספרדים או להיפך יצאו י"ח תפלה. וכ"ז רק במנהגים שנהגו בשרשי תפלה אבל מה שזכר בגמרא או בדברי הפוסקים שלמדו מהגמרא הוא שוה לכל ואין רשות לשום אדם לנהוג במנהגו: **[ה]** מהצבור - עיין במ"א דבפסח שהחזנים מאריכים הרבה בניגונים טוב יותר לומר הפיוט קודם שמתחיל בברכת יוצר אור דברוב הוי הפיוט שלא מעין הברכה ויהיה חשוב הפסק כשישהה כדי לגמור כולה ולכתחלה ראוי לחוש לזה וכדלעיל בסימן ס"ה במ"ב עיי"ש. ואם שכח לומר הפיוט עד שגמר הברכה אסור לאומרו דלא עדיף מעל הניסים בחנוכה ופורים: **[ו]** עמהם - ואם מתפלל ביחיד לא יאמר שום פיוט באמצע ברכה [אחרונים]. דרך אגב ראיתי להזכיר כאן מה שהרבה מההמונים טועים בר"ה ויו"כ בשעה שמנגן החזן בתחלת ברכת יוצר אור הפיוט של אורות מאופל אמר ויהי אח"כ מתחילין ההמון מיד מלך או סלח נא ואינם מתחילים הברכה מראש וראוי להזהירם ע"ז:

שמע [פריסת שמע נקרא אמירת הברכו שאנו אומרים] בשביל המתאחרין לבוא לבהכ"נ אחר גמר סיום תפלת י"ח בלחש. ויש מקומות שנוהגין שפורס הש"ץ על שמע בשביל המתאחרין אחר קדיש בתרא ועיין לעיל בסימן נ"ד במ"א שמצריך לאלו הנוהגין אחר קדיש בתרא לומר מתחלה קצת פסוקים אם רוצים לומר קדיש וברכו. ועיין לקמן בסימן קל"ג בב"י דמוכח דמנהגם הוא דאף אם אירע שלא בא אדם לבה"כ אחר ברכו אעפ"כ אין מדקדקין בכך לבד משבתות ויו"ט כדאיתא שם ומ"מ אין לבטל מנהגם בבה"כ מפני המחלוקת אבל במקום שאין לחוש למחלוקת יש לנהוג שלא יאמר הש"ץ ברכו א"כ בא אחד אחר ברכו ולא שמע כלל באותו יום ואף שכבר אמר יוצר אור מותר ג"כ לומר בשבילו אע"פ שלא יסמוך אליה יוצר אור וכן מי שכבר שמע ברכו קודם התפלה ועתה מתפלל ביחידות והגיע לברכו ונזדמן לו עשרה אנשים שכבר שמעו ברכו אעפ"כ מותר לפרוס על שמע ולומר ברכו הוא או אחר בשבילו כיון דיאמר מיד אח"כ ברכת יוצר אור אבל אם תרתי לגריעותא דהיינו שכבר שמע ברכו או ששמע מהעולים בתורה שאמרו ברכו וגם הוא עתה אינו עומד קודם יוצר אור אינו יכול עוד לפרוס על שמע ולומר ברכו הוא או אחר בשבילו: **[א]** כל אחד - והרדב"ז בסימן רמ"א ח"ד פליג ע"ז וז"ל אם התפללו בעשרה כ"א ביחידים פרח מינייהו קדיש וקדושה כדאמרינן גבי ברכת המזון [לקמן בסימן קצ"ד סעיף א'] וכיון דפרח מינייהו אע"ג שאח"כ נתחברו עשרה אינם יכולים לחזור ולהתפלל בקדיש וקדושה ואם חזרו והתפללו הוי ברכה לבטלה עיי"ש והובא דבריו בקיצור במ"א ובספר מגן גיבורים ובח"א הביאו דבריו להלכה. ובתשובת הרמ"ע סימן פ"ד ובדרך החיים בדיני ברכו אות ג' משמע דפוסק כהשו"ע אכן בתשובת ח"ס חא"ח סימן י"ז כתב דכן עמא דבר כהרדב"ז. אכן גם להרדב"ז אם יש אחד מהם שלא התפלל עדיין יכול לפרוס על שמע וגם לירד לפני התיבה אך לא יתפלל מתחלה התפלה בלחש רק יתפלל תיכף התפלה בקול רם דבכה"ג לא שייד פרח חובת תפלה מינייהו דהרי בשביל עצמו אומר וכ"כ המגן גבורים בסימן קכ"ד וה"ה דאחד מאותם שכבר יצאו יכול לפרוס על שמע ולירד לפני התיבה בשבילו וכדלקמיה בשו"ע דכיון דיש עכ"פ אחד שלא יצא עדיין ידי תפלה כל ישראל ערבים זה בזה [הרדב"ז שם]: **[ב]** ואומר קדיש - עיין לעיל בסימן נ"ד בהג"ה דצריך לומר מתחלה קצת פסוקים: **[ג]** יוצר אור - אף דבזמנינו כולם בקיאים וא"צ לברכת המברך שיוציאן בהברכה וכ"ש לפי מה דאיירי המחבר שכבר בירכו כולם כ"א בפני עצמו מ"מ ס"ל להמחבר דאומר יוצר אור משום שלא יהיו נראין ככופרין ח"ו שהוא אומר להם שיברכו ואין אחד מהם שיברך לכך אומר יוצר אור ובקול רם והאחרים שומעים והשומע כעונה: **[ד]** ועכשיו וכו' - סבירא לן דכיון שעונים ברוך ד' המבורך לע"ו תו לא מתזי ככופר מידי דהוי אברכת התורה ועיין בא"ר ובמגן גיבורים שהסכימו ג"כ לזה: **[ה]** כמו בשחרית - ר"ל אף אם כולם כבר התפללו כל אחד בפני עצמו: **[ו]** ולא נהגו כן - כתב הפמ"ג נראה ודאי אם יש אחד שלא התפלל עדיין מעריב יכול לעמוד בפני העמוד עם ט' שהתפללו ויאמר ברכו בקול רם וגם יאמר הברכה ראשונה בקול רם ויוצא אף להמחבר ואפשר דיוכל

לומר ג"כ הקדיש שקודם שי"ע עכ"ל: [\[ז\]](#) דליכא קדיש - ומשום ברכו לחודיה לא קפדינן כ"כ ואע"ג דבקצת מקומות אומרים ג' פסוקים וקדיש קודם ברכו בערבית זהו רק מנהג בעלמא ולא קפדינן בהאי קדיש משא"כ קדיש שאחר ישתבח שחרית שהוא מנהג קדמונים קפדינן טפי: [\[ח\]](#) וקדושה וכו' - עיין בהג"ה בסמוך שמסיים כל התפלה ג"כ ועיין לעיל בסק"א דדעת הרדב"ז דאין לנהוג דין עובר לפני התיבה אא"כ יש בהם עכ"פ אחד שלא התפלל עדיין וכתב המ"א מיהו נ"ל דאם אין שם ששה שלא התפללו לא יתפלל הש"ץ בלחש רק יתחיל מיד בקול רם דהא עיקר הכונה בהחזרה בזה הוא רק משום קדושה ויאמר הג' ראשונות בקול רם והשאר בלחש אבל כשיש רוב מנין הם כמו צבור גמור ועיין בבה"ל: [\[ט\]](#) נקרא עובר וכו' - ואין זה מצוי כהיום משום דרגילין לפרוס על שמע בשביל המתאחרין לבוא אחר גמר סיום שמנה עשרה בלחש קודם שמתחיל הש"ץ התפלה בקול רם ויוצאין על ידו ענין הקדושה [וצריכין ליזהר בעת שמקבצין אז בפתח בהכ"נ לפרוס על שמע שלא יעברו נגד המתפללין] אבל אם אירע שנתאחר לבוא להתפלל אחר התפלה יוכל לפרוס על שמע ולירד לפני התיבה: [\[י\]](#) שלא שמע - ואם שמע מהעולים בתורה די ואין חוזרין בשבילו אם לא שהוא עומד עתה קודם ברכת יוצר אור אז מותר לפרוס בשבילו וכמו שכתבנו בריש הסימן עיי"ש: [\[יא\]](#) מוטב שיפרוס - ועכשיו נהגו שלעולם האבלים פורסים שמע ואפילו שמעו ויש אחר שלא שמע ואיננו נכון כ"כ המ"א אבל הפמ"ג יישב המנהג משום דאין פנאי לבקש איש יודע בין תפלת ח"י בלחש אבל ודאי אם יש פנאי ויש מי שיודע ולא התפלל ראוי שהוא יפרוס: [\[יב\]](#) יכולים להפסיק - וללכת לדרכם שהעיקר היה רק בשביל הקדושה: [\[יג\]](#) שישלים תפלתו - ר"ל דכ"ש דלא יפסיק בזה מכיון שהתפלה צריכה לו בשביל עצמו לצאת בזה ידי תפלה אע"פ שעיי"ז יצטרך אח"כ לקרוא רק ק"ש ולא יסמוך גאולה לתפלה ולפ"ז אדם שנתאחר לבוא לבהכ"נ ולא שמע ברכו וקדושה וחושש שמא לא יהיה אח"כ מנין בבהכ"נ כשיגיע לתפלה מותר לפרוס ולעבור לפני התיבה להתפלל כל הי"ח ברכות כדי שיהיה יוכל לומר קדושה ואח"כ יקרא ק"ש וברכותיה ולא יתפלל אבל המ"א כתב דלכתחלה אין נכון לעשות כן לבטל מצות סמיכת גאולה לתפלה משום קדושה אלא יתפלל כסדר ויסמוך גאולה לתפלה ואם יהיה אז עשרה בבהכ"נ יאמר קדושה ועיין בבה"ל: [\[יד\]](#) והתחיל - אבל אם לא התחיל חוזר ואומר ברכו לאותם שבאו לבהכ"נ: [\[טו\]](#) יכול להפסיק - ר"ל בין גאולה לתפלה דהיינו אחר סיום ברכת השכיבנו ובלא"ה מפסיקין ג"כ בפסוקים אבל באמצע הברכות לא יפסיק: [\[טז\]](#) יצאו הראשונים - וה"ה אם הוא קביעות שיתפללו בזה בהכ"נ כמה פעמים זה אחר זה אין קפידא [מגן גיבורים ושי"א]: [\[יז\]](#) שעמד וכו' - ולא עוד אלא אם אין חזן לאחרונים יכול אפילו החזן הראשון להתפלל שנית להוציא גם האחרונים [לבוש ומ"א] ופשוט דבזה אין צריך החזן לעמוד לפני התיבה כל עת התפלה אלא כשיגיעו לברכו הוא יאמר לפניהם קדיש וברכו ואח"כ יאמרו בעצמן מיוצר אור והלאה עד גמר י"ח בלחש כי במקומינו כולן בקיאים ואין נוהגין לצאת בזה עיי"ש ש"ץ ואח"כ יעמוד לפני התיבה לחזור התפלה

כנהוג עם כל הקדישים שאחר התפלה: **[יח]** הראשון - כתב במשפטי שמואל שאם הראשונים הוציאו ס"ת וקראו בה אין מנהג הוא לשניים להוציא ס"ת פעם אחרת ולקרות בה ונתן לזה טעם שהוא משום פגמו של ס"ת שמא יאמרו שמצאו פסול בס"ת ראשונה ומפני כך הוציאו שנייה ואף אם היא ס"ת זו עצמו מ"מ שמא יאמרו הראשונים שאחרת היא שהוציאו משום פסול שמצאו בראשונה וגם שיש פגם לראשונים שיאמרו שלא יצאו ידי קריאה ומה"ט אם הלכו הראשונים לביתם כמו הוותיקים או שהוא מקום קביעות שיתפללו פעמים זה אחר זה אין קפידא. וכ"ז מכח מנהגא אבל מן הדין אין שום איסור בכל גווני שאין לחוש לפגם ראשונה אלא כשהיה עולה לקרות בשנייה מי שעלה כבר בראשונה וגם דוקא אם עולה וקורא מיד זה אחר זה בלי הפסק איש בינתים כמו שיתבאר בסימן קמ"ד אבל כאן שמפסיקים הרבה וגם הוא צבור אחר אין לחוש בזה לכלום [מגן גבורים]: **[יט]** פורס - וגם יוכל לירד לפני התיבה לתפלה כדלעיל בסימן נ"ג סי"ד עיי"ש ובמ"ב. יש למנוע לקטן שלא יפרוס על שמע ומיהו כל שהגיע ל"ג שנים אין מדקדקין אם הביא שתי שערות דברכות ק"ש רבנן [פמ"ג]:

ע

סימן

[א] פטורים - אפילו מדרבנן: **[ב]** מק"ש - ופטורות ג"כ מברכות ק"ש דיש להם ג"כ זמן קבוע כדלעיל בסימן נ"ח ס"ו אבל ברכת אמת ויציב דניתקן על ענין זכירת יציאת מצרים וכן הברכות שלאחריה דערבית מחוייבות לאמרם דמצות זכירת יציאת מצרים נוהגת ביום ובלילה וא"כ ממילא צריכים לסמוך גאולה לתפלה דבתפלה חייבות כדלקמן סימן ק"ו ס"ב כן כתב המ"א ועיין בפמ"ג שכתב דלמאן דסובר זכירת י"מ בלילה הוא רק מדרבנן ואסמכתא אקרא א"כ ממילא הוא מ"ע שהזמן גרמא ופטורות מן התורה רק מדרבנן חייבות וכ"כ בספר ישועות יעקב עיי"ש ואפילו אם נימא דהוא מצוה מה"ת ביום ובלילה מצדד בספר שאגת ארי"י סי' י"ג דהנשים פטורות מטעם דהזכרה דיום היא מצוה בפני עצמה ואם לא הזכיר ביום א"צ להזכיר הזכרה זו בלילה ומה שמזכיר בלילה היא מצוה בפני עצמה עיי"ש. ופסוקי דזמרה עיין לעיל בסימן נ"ב בחידושי רע"א דמוכח שם מדבריו דהעיקר ניתקנו בשביל התפלה א"כ ממילא חייבות. ולענין ברכת השחר לכאורה תלוי זה אם נימא דהברכות האלו יש להם זמן עיין לעיל בסוף סימן נ"ב במשנה ברורה ובבה"ל וצ"ע ומסתימת לשון הטוש"ע בסימן מ"ו ס"ד ובפרט מהלבוש שם עיי"ש משמע דמברכות ברכות השחר כמו אנשים. ואולם כ"ז כתבנו לענין חיוב אבל פשיטא דיכולות להמשיך חיוב על עצמן ולברך אפילו ברכות ק"ש וכדלעיל בסימן י"ז ס"ב בהג"ה: **[ג]** שהזמן גרמא - דתלה הכתוב בזמן שכיבה וזמן קימה: **[ד]** ונכון הוא - משמע מצד הדין פטורין והב"ח פסק דחייבין מדינא לקבל מלכות שמים בפסוק אי עיי"ש אבל הרבה אחרונים חולקין ע"ז: **[ה]** שמים - בספר נחלת צבי פי' דכונת המחבר כל פרשה

אחת והרב הוסיף עליו דעכ"פ כל פסוק ראשון אבל בלבוש משמע דגם כונת המחבר הוא רק פסוק אחד וזהו שביאר הרב: **[ו]** לר"ת וכו' - אבל הגיע לחינוך שהוא כבר שית כבר שבע חייב אביו לחנכו וכמו בשאר כל המצוות וגם שיקראנה בזמן ק"ש עם הברכות לפנייה ולאחריה: **[ז]** כשלא הגיע וכו' - ומ"מ פסוק ראשון שבק"ש מצוה על אביו ללמדו משיוודע לדבר ולא דוקא בזמן ק"ש. [גמרא]: **[ח]** בבוקר - ר"ל לכך לא הטילו על אביו לחנכו ועיין בב"ח שכתב דאם הוא בן י"ב שנה לכו"ע הוטל על אביו לחנכו בזה: **[ט]** וראוי לנהוג - ר"ל אע"ג דמדינא מסתברא כרש"י וכן כתב הגר"א ז"ל אעפ"כ נכון לנהוג כר"ת וכן משמע מדברי הרמב"ם. עיין בלח"מ ובפ"מ על הירושלמי. אך בתפלה לכו"ע חייב אם הגיע לחינוך כדלקמן סימן ק"ו ס"ב: **[י]** הבתולה - מפני שהוא טרוד טרדה דמצוה שמחשב על עסק בתולים משא"כ באלמנה לא טריד: **[יא]** מק"ש - וברכותיה וה"ה מתפלה וכמו שמבואר לקמן בסימן ק"ו: **[יב]** ג' ימים - וד' לילות כגון אם נשא ביום הרביעי בצהרים פטור עד מוצאי שבת ועד בכלל. ולפעמים יצוייר ד' ימים כגון אם נכנס לחופה ביום ד' עד שלא קרא ק"ש של שחרית פטור ד' ימים: **[יג]** אם לא עשה - אבל לאחר מעשה שאינו טרוד עוד חייב וכן מזה הזמן ואילך חייב אף אם לא בעל דכיון שכבר עבר ג' ימים ולא עשה מעשה מתיאש אח"כ מן הדבר ואינו טרוד כלל: **[יד]** קורא - ר"ל חייב לקרות ועם ברכותיה כדין וגם מתפלל דכיון שחייב בק"ש חייב בתפלה ואם אינו קורא מיחזי כיוהרא שמראה שמכוין בכל שעה. ולענין תפילין עיין לעיל בסי' ל"ח ס"ז במ"ב: **[טו]** יקרא ק"ש - שם נתבאר דבשכרות מעט קורא ומתפלל דבזמנינו בלא"ה אין אנו מכוונים כ"כ הא אם אין יכול לדבר לפני המלך אין לקרות ולהתפלל עד שיסיר יינו מעליו: **[טז]** בצרכי רבים - מיירי שאין שם מי שישתדל אלא הוא ולכך אינו פוסק דעוסק במצוה הוא ואפי' אם הוא עוסק רק בהצלת ממונם: **[יז]** והגיע וכו' - משמע מזה דאם התחיל באיסור אחר שהגיע הזמן צריך להפסיק ועיין בפמ"ג שמצדד דבכל גווני אינו צריך להפסיק: **[יח]** לא יפסיק - ואם יכול להפסיק לק"ש ואח"כ לחזור ולגמור צרכי צבור בלא טורח יפסיק. כתב הפמ"ג דאע"ג דהעוסק בצרכי רבים פטור מק"ש מ"מ אם פסק וקרא שפיר יצא ידי חובה דלא פטור ממש מק"ש אלא שהוא אז עוסק במצוה אחרת: **[יט]** יגמור עסקיהם - ומ"מ יעשה מה שיכול ויקרא לפחות פסוק ראשון עם בשכמל"ו בזמנה כי זה דבר קצר ואפשר לו אפילו בשעה שעוסק בצרכי צבור: **[כ]** אם נשאר - ואם לא נשאר מה יעשה הרי עסק במצוה ומ"מ חייב להזכיר יצ"מ אפילו לאחר שעבר זמן ק"ש שזו היא מצוה בפני עצמה ומצותה כל היום ע"כ יאמר איזה פרשה שיש בה יציאת מצרים אם כבר עבר הזמן שלא יוכל לאמר ברכת אמת ויציב כמו שמבואר בסימן נ"ח ועי"ש במ"ב ועיין לקמן סימן צ"ג ס"ד לענין תפלה ובמ"ב שם. ודע דאם נמשך זמן עסקו בצרכי צבור עד לאחר חצות שאז פטור לכו"ע אף מן התפלה מ"מ אסור לכו"ע לאכול קודם שמקיים מצות תפילין דזמנו כל היום וגם לפי מה שכתב הפמ"ג בסימן פ"ט אסור לו אז לאכול קודם שמתפלל תפלת המנחה ע"כ כשיגיע חצי שעה שאחר חצות

יתפלל תפלת המנחה ואח"כ יאכל ועיין בספר מחנה ישראל בפ"ז:
[כא] עוסק באכילה - ומה נקרא התחלה עיין לקמן בסימן רל"ב סעיף
ב': **[כב]** גומר ואח"כ וכו' - היינו כשהוא משער שישאר לו זמן לקרות
ומה שכתב ואם היה מתירא ר"ל שמתירא שמא אין השערותו מכוונת
היטב: **[כג]** ולהראב"ד מפסיק וכו' - והסכמת רוב האחרונים וכמעט
כולם דהעיקר תלוי במילתא דאורייתא בהתחיל בהיתר או באיסור וא"כ
לפ"ז במלאכה או בכל אלו הענינים לבד מאכילה אם התחיל קודם עמוד
השחר א"צ לפסוק אם ישאר לו שהות אחר שיגמור לקרות ק"ש
ולהתפלל דהרי קי"ל לקמן בסימן פ"ט ס"ז דלא גזרו סמוך לשחרית
וא"כ התחיל בהיתר אבל אם התחיל לאחר שעלה עה"ש דהתחיל באיסור
פוסק לק"ש דהוא דאורייתא אבל לא לברכות ולא לתפלה ואח"כ
כשגומר המלאכה קורא הק"ש עם הברכות ומתפלל ודוקא שעדיין ישאר
לו שהות אבל אם רואה שהזמן עובר צריך להפסיק ומיד וכל מקום
שאינו פוסק אפילו יעבור זמן תפלה בצבור אינו חייב להפסיק. ולענין
אכילה משמע מן המחבר בסימן פ"ט ס"ה דס"ל לעיקר הדין דמאכילה
צריך לפסוק תיכף משעלה עמוד השחר ואפילו אם התחיל בהיתר ולא
מהני שום עצה כ"ז שלא התפלל: **[כד]** וקורא - משמע דלאחר שיקרא
ק"ש אף שלא התפלל עדיין מותר לגמור כל אלו הענינים שהתחיל וכמו
שכתבנו בס"ק הקודם והאי לישנא לאו דוקא לענין אם היה עוסק
באכילה דבאכילה כבר כתבנו דצריך ג"כ להתפלל מקודם ונקטיה משום
שאר דברים אי"נ משום ק"ש של ערבית נקטיה דבהו שייך ג"כ כל אלו
הדינים ובשל ערבית ודאי אם התחיל בכל אלו החמשה דברים בתוך
החצי שעה שקודם צאת הכוכבים מפסיק מיד וכשיצאו הכוכבים יקרא
ק"ש בלא ברכותיה ואח"כ גומר אכילתו או שאר דבר ואח"כ קורא ק"ש
וברכותיה ומתפלל וכדלקמן בסימן רל"ה ס"ב עיי"ש בהפמ"ג:
[כה] שהות לקרות - גזירה שמא ימשך בהם ויעבור זמן ק"ש ואינו דומה
לתפלת המנחה דקי"ל בסימן רל"ב שאם התחיל בכל אלו קודם שהתפלל
אינו צריך לפסוק לפי שק"ש היא מן התורה החמירו בה יותר: **[כו]** סי'
רל"ה - ר"ל דשם מבואר חילוק בין התחיל בהיתר להתחיל באיסור עיי"ש
עוד:

עא

סימן

[א] שהוא חייב - שהם שבעה קרובים אב ואם בן ובת אח ואחות
ואשתו: **[ב]** אינו מוטל - כגון שמתה אחותו הנשואה לבעל דהבעל חייב
לטפל בקבורתו: **[ג]** פטור וכו' - ואם קרא אינו יוצא וצריך לחזור
ולקרות אחר הקבורה. [חידושי רע"א]: **[ד]** ומתפלה - וכן מכל הברכות
אפילו ברכת הנהנין ומכל מצות האמורות בתורה. ואם רוצה לאכול פת
אף דאינו צריך לברך המוציא מ"מ צריך ליטול ידיו ולא יברך על הנטילה
[ברכ"י יו"ד שמ"א] ואם יש חבורה בעיר שנוהגין שכתפים מיוחדים להוציא
המת ולאחר שנתעסקו הקרובים בצרכי המת ימסרוהו להם והם

יקברוהו משמסרהו להם מיד חייב בכל המצות ואפילו קודם שהוציא אוהו מהבית ששוב אינו מוטל עליהם ולפי"ז לא יפה עושים האוננים שממתיינים להתפלל עד אחר קבורה דתיכף כשנתפשרו עם הח"ק בעד מקום קבורה ונתנו להם כל הוצאות ותכריכים חייבים להתפלל ואמנם לפעמים שעדיין אינן שוין באיזה מקום יקברוהו והוא כבודו של מת או כ"ז שמספידין אותו אזי פטור ותיכף אח"ז מותר להתפלל וחייב אבל במקום שאין חבורה המיוחדת לזה אף שיש לו מי שיתעסק בקבורה עברו נמשך האנינות עד שיקברוהו וישליכו העפר עליו ומיד שמתחילין להשליך העפר עליו ילך האבל לבית של הקברות ויקרא ויתפלל שם. ואם נמשך אנינות עד סמוך לסוף זמן ק"ש שהוא עד רביע היום כפי ערך השעות של יום ואם יתפלל כסדר יעבור הזמן של ק"ש יקרא ק"ש בלא ברכות ואח"כ יתפלל כסדר ויקרא עוד הפעם ק"ש עם הברכות. ואם נמשך האנינות עד לאחר ארבעה שעות דעת המ"א דברכות שחר דהיינו מה שקודם ב"ש לא יאמרם אף שיש לו פנאי כיון שבשעת עיקר חיובו שהוא בבוקר היה אז פטור ויש חולקין עליו וספק ברכות להקל זולת ברכת התורה וברכת שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה אותן הברכות אף להמ"א יוכל לברך [ולא יניח תפילין עיין לעיל בסימן ל"ח ס"ה] ויתפלל הי"ח ברכות לבד אבל ברכת ק"ש משמע בשו"ע לעיל בסימן נ"ח ס"ו דכבר עבר זמנם ולפי מה שכתבתי לעיל בסוף סי' נ"ח במשנה ברורה מותר לו לומר אף ברכת ק"ש כיון דבאונס עבר הזמן ולכו"ע אפשר דיכול לומר פסוקי דזמרה עיין לעיל בסימן נ"ב חידושי רע"א. ואם עדיין לא כלו הארבע שעות שהוא שלישי היום רק שהוא סמוך לזמן ההוא ואם יתפלל כסדר יעבור זמן התפלה ויצטרך להתפלל ש"ע אחר שלישי היום ידלג פסוקי דזמרה וכאופן שנתבאר לעיל בסימן נ"ב בדין איחר לבוא לבית הכנסת אבל לא ידלג מק"ש וברכותיה כלל אף שעיי"ז יהיה מוכרח להתפלל ש"ע אחר שלישי היום [דה"ח עיי"ש טעמו ויש לעיין לפמשי"כ מתחלה] עוד כתב בדה"ח דאלו הברכות שלא עשני גוי ועבד ואשה ובה"ת זמנן כל היום ואפילו אחר חצות אם נקבר יאמרם אבל תפלת י"ח לא יתפלל רק עד חצות ולא יותר גם א"צ להשלים אותה תפלה בתפלה הסמוכה כגון אם לא התפלל שחרית לא ישלים במנחה דלא דמי לשכח או נאנס ולא התפלל שחרית דמשלימה במנחה דהתם באמת היה מחויב רק שעיי סיבה לא התפלל משא"כ כאן דהוי פטור מדין וכן הדין במנחה ומעריב וה"מ אם היה מתו מוטל לפניו מעת התחלת חיוב התפלה עד השלמת זמנה כגון שהיה מתו מוטל לפניו מעלות השחר והאיר פני כל המזרח עד אחר חצות אבל אם מת לאחר שכבר התחיל החיוב עליו כגון לאחר שהאיר כל פני המזרח אע"פ שלא קברוהו עד אחר חצות משלים בזמן מנחה דהואיל וחל עליו החיוב מתחלת עת שבא זמן התפלה אע"פ שלא היה שהות לגמור התפלה מ"מ כיון שחל עליו החיוב חייב להשלים אח"כ התפלה בזמן מנחה. ואפשר דבזה חייב ג"כ לברך ברכת השחר אם לא בירכן בבוקר כשקם ממטתו דהא בשעת חיובן היה חייב ועיין לעיל בסימן נ"ב בבה"ל: [\[ה\]](#) להחמיר - פי' ומיירי בשאין לו מי שיעסוק בצרכי המת א"נ דמיירי בכל גווני שאסרוהו מפני כבודו של מת שלא

יאמרו מת זה קל הוא בעינו של אונן ואין חרד על מיתתו וזהו דעת המחבר עצמו מעיקר הדין ומה שכתב אח"כ אין מוחין ר"ל דמ"מ אין אנו יכולין למחות במי שנוהג היפך זה דיש לו על מי לסמוך היכא שיש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה: **[ז]** בשבילו - פי' דאפילו אם מוטל עליו לקברו רק שיש לו בני אדם אחרים שיתעסקו בשבילו ורוצה להחמיר על עצמו אין מוחין בידו זהו דעת ראבי"ה וכתב רש"ל בתשובה סי' ע' שעכשיו לא נהגו כראבי"ה: **[ז]** סימן שמ"א - דשם פסק דאינו רשאי להחמיר בכל גווני וכן עיקר [אחרונים] ומ"מ בן שהוא אונן על אביו ויש מתעסקין בלעדו מותר לו לילך לבהכ"נ לומר קדיש עליו כי זהו כבודו של אביו ומותר לכו"ע ומכ"ש בשבת ויו"ט ודוקא כשאין אבלים אחרים אבל כשיש אבלים אחרים לא [פמ"ג ודה"ח]: **[ח]** חייב - בכל הברכות ובכל המצות [זולת דברים שבצינעא] ומותר לילך לבהכ"נ: **[ט]** התחום - וה"ה במקום שצריך להושיב גבאים לאחר מנחה להשוות בעד מקום קבורה או לעסוק בשאר צרכי המת [חכמ"א]: **[י]** אינו מחשיך וכו' - כתב הט"ז כיון שיש עליו חיוב בעת ההיא יש לו לקרות ק"ש של ערבית בעוד יום אע"פ שאין הקהל קורין ק"ש אלא בלילה מ"מ זה שיהיה פטור בלילה לא יבטל ממנו עול מלכות שמים אבל ממ"א סק"ג משמע דאין סובר כן וכ"כ א"ר דלא יקרא ק"ש וברכות מבעוד יום וכ"ש שלא יתפלל תפלת י"ח. ונראה דיקרא ק"ש בלא ברכות ובמוצאי שבת יאכל בלא הבדלה ולא יתפלל ולאחר שיקבר המת יבדיל אפילו עד סוף יום ג': **[יא]** דינו כחול - ואפילו אינו רוצה לקברו מ"מ חל עליו כל דיני אנינות ודוקא כשיכול לקברו אלא שהוא אינו רוצה אבל אם א"א לקברו מחמת איד עו"ג או אונס אחר לא חל עליו אנינות וכתב בחכמת אדם דאם מת לו מת ביו"ט בשחרית בשעת תפלה במקום שהמנהג להושיב גבאים ולא יכול לקבצם עד אחר התפלה לא חל עליו אז אנינות וחייב להתפלל דהוי כמו אונס וכן בליל יו"ט אפילו של יו"ט שני הסכימו רוב האחרונים דיקדש ויתפלל הכל ואין בו דין אונן מטעם שאין דרך לקבור בלילה ומותר בכל חוץ מלימוד תורה מפני שהוא משמח וכ"ז לענין יו"ט אבל לענין חול בין בלילה בין ביום אפילו אם יש איזה מניעה מן הגבאים שאין מתקבצין אפ"ה חל אנינות מי שהתחיל להתפלל או לקרות שמע ונעשה אונן פתאום או יגמור או יפסיק יש דיעות בזה בין האחרונים (עיין בחכמ"א בכלל קל"ט סי' דדעתו כהשבו"י ובשע"ת הביא הרבה אחרונים המצריכין לפסוק): **[יב]** פטור - מק"ש ותפלה וכל המצות מפני שהוא עוסק במצוה ששומרו מן העכברים ואפילו בספינה חיישינן לעכברים [גמרא] ואינו רשאי אז להחמיר על עצמו ואפילו הוא יושב חוץ לד"א [מגן גבורים] ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ל"ח: **[יג]** פטור - אפילו בשעת נוחו מעט שגם אז נקרא עדיין עוסק במצוה שעיי"ז יתחזק כוחו לחזור ולחפור: **[יד]** והאחרים וכו' - ר"ל ונמצא שקראו כולם ולא נתבטל שום דבר מעסק הקבר כלל אפילו רגע: **[טו]** ק"ש - וה"ה לומר קדיש ושאר דברי קדושה והטעם משום לועג לרש: **[טז]** או בבה"ק - עיין לעיל בסי' מ"ה סק"א במ"ב מה שכתבתי שם לענין לכנוס בתוכו בתפילין וה"ה לענין זה: **[יז]** לא יצא - קנסוהו חכמים הואיל ועבר על דבריהם אפילו היה שוגג והראב"ד חולק וס"ל

דא"צ לחזור ולקרות כיון דהמקום ההוא היה ראוי לקרות בו ורק משום
לועג לרש יצא בדיעבד ולדינא לענין ק"ש הסכימו האחרונים לחוש לדברי
הרמב"ם לחזור ולקרות אבל אם בירך או התפלל אינו חוזר. ולענין
ברכות ק"ש מסתפק הפמ"ג עיי"ש טעמו:

עב

סימן

[א] וחלופי חלופיהם - אע"פ שיש שהות לאחרונים לקרוא בעוד
שנושאים הראשונים אפ"ה פטורין מפני דלפעמים נמלכין ונותנין להם
לשאת ולפיכך אין להם להתחיל: **[ב]** בהם - כגון בעיר שיש בה חבורה
המזומנת לכך וכל בני החבורה מחליפין לשאת לפי שכולם חפצים לזכות
בו כולם פטורים מק"ש לפי שהם טרודים טרדת מצוה ואפילו הרחוקים
מהמטה ובמקום שאין חבורה המזומנת לכך הסמוכין למטה פטורין לפי
שדרך לזכותם בהמצוה כשיכבד על הנושאים אבל הרחוקים מהמטה
חייבין: **[ג]** חייבים - בק"ש [ואע"פ שהלוית המת הוא בכלל ג"ח וגמ"ח הוא מן התורה
מ"מ הם אינם טרודים כלל ויכולין לקרות פסוק ראשון בכונה ובעמידה והשאר כשהם מהלכין]
אבל פטורין מתפלה כמש"כ סימן ק"ו: **[ד]** אין מוציאין וכו' - ואם כבר
הגיע זמן ק"ש יש להם להתאחר זמן שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב
הקהל. וגם שנושאי המטה כבר קראו והתפללו: **[ה]** את המת - אפילו
אדם חשוב דלענין זה ליכא בזמננו אדם חשוב להקל עי"ז: **[ו]** שיגיע זמן
וכו' - מסתימת לשונו משמע דכן הדין בק"ש של ערבית ולדינא הסכימו
האחרונים להקל בשל ערבית לפי שאם לא יקברנו היום יעבור על לא
תלין ואף שיוכל בלילה לקברו אחר שיקרא ק"ש ויתפלל עכ"פ יעבור על
מ"ע כי קבור תקברנו ביום ההוא אם לא יקברנו קודם שקיעת החמה.
ואם נזדמן שנשתהה הוצאת הקבורה עד שחשיכה ימתינו מלהוציאו עד
שיתפללו הקהל מעריב: **[ז]** התחילו להוציאו - אפי' אחר שהגיע זמן
ק"ש: **[ח]** אין מפסיקין - פי' העם הצריכין לשאת המטה אפי' אם יעבור
עי"ז זמן ק"ש דקבורת מתים ד"ת אבל אלו שאין למטה צורך בהם
חייבים לקרות תיכף אע"פ שיש עדיין עוד שהות: **[ט]** נשמטים - שא"א
שיקראו כאן אצל המת משום לועג לרש: **[י]** ומתפללין - והרבה פוסקים
חולקין וס"ל דהקילו לענין תפלה במת מוטל לפנייהם כיון שהתפלה הוא
דרבנן ונראה דלענין חזן הספדן בודאי יש לסמוך להקל בזה שלא יצטרך
להפסיק לתפלה דאפילו לענין ק"ש י"א דהוא פטור בזה עיין בטור וב"י:
[יא] ודומם - ואין עונה אחריהם כלום מטעם שנתבאר בסי' ע"א:
[יב] יתחילו - ויקראו כל מה שיוכלו: **[יג]** יש שהות - אבל אם יעבור
זמן קריאת שמע יקראו ק"ש תחלה כיון שעדיין לא התחילו במצות
תנחומין:

עג

סימן

[א] נוגעים - נקט נוגעים משום דאז אסור לקרות בלא הפסקת טלית

אפילו אם ירצו להחזיר פניהם מזה לזה ואם הם שוכבים פנים להדי פנים אסור לקרות בלא הפסקת טלית אפילו אם אינם נוגעים כל ששוכבים בקירוב אחד לחבירו: **[ב]** לא יקרא - שמא יבא לידי הרהור: **[ג]** ביניהם - ואז אפילו פניהם זה לזה מותר דשוב לא יבוא לידי הרהור: **[ד]** ולמטה - אבל ממתניהם ולמעלה אפי' בשרם נוגע זה בזה לא אתי לידי הרהור. ודע דבכל זה צריך ג"כ שיוציא ראשו לחוץ שלא יהא עיניו יוכל לראות את הערוה וצריך ג"כ לחוץ על לבו שלא יהא לבו רואה את הערוה וכדלקמן בריש סימן ע"ד ועיי' בס"ק ב' מה שכתבנו עוד בזה. כתב הפר"ח דנראה לו דאם בדיעבד קרא בלא החזרת פנים ובלא הפסקת טלית דיצא ידי חובתו עיי' והפמ"ג מפקפק בזה וכן בס' ישועות יעקב עיי' **[ה]** עם אשתו וכו' - משום דאשתו כגופו ורגיל בה וליכא הרהורא ומ"מ צריך חזרת פנים דפנים להדי פנים אי"א דליכא הרהורא. ואם האיש מחזיר פניו לבד והאשה נשארת כמות שהיא אף שפניה נגד אחוריו מ"מ הוא מותר לקרות דשוב ליכא הרהור ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בערותה אבל אם תרווייהו רצונם לקרות אז גם היא צריכה להחזיר פניה ואפילו בשרם נוגעים זה בזה מותרים לקרות: **[ו]** שאוסר - ר"ל בלא הפסקת טלית. ולפי דבריהם צריך מאוד ליזהר בזה בק"ש שעל המטה ובברכת המפיל שיהיה ביניהם הפסקת טלית ואז אפילו פנים להדי פנים מותר וכנ"ל: **[ז]** עם בניו וכו' - דלדידהו לכו"ע אמרינן כיון דגס בהן חשובין כגופו וליכא הרהורא. ומ"מ פנים להדי פנים אסור ובפר"ח מיקל בזה והביא ראיה ובספר מאמר מרדכי וברכי יוסף דחו ראיתו. ומשמע עוד מדברי המ"מ דאפילו אם נימא דאין צריך להחזיר פנים עכ"פ בנוגע ערותו בבשרם או להיפך אסור: **[ח]** בחזרת פנים - היינו שיהא אחוריהם זה לזה ואם פני בניו נגד אחוריו צריך עכ"פ ליזהר שלא יהא בשרו נוגע בערותן כן נראה לי וראיה מלקמן סימן ע"ד ס"ה דמוכח דאם בשרו נוגע בערות חבירו ג"כ אסור: **[ט]** גדולים - וה"ה קטנים אחרים שאינם בניו [כן משמע מהרמב"ם ועיין בביאור הגר"א סימן ע"ה ס"ד בהג"ה ויש ליישב] אך לפי מה שמבואר לקמן בסימן ע"ה ס"ד בהג"ה דקטן כל זמן שאין ראוי לביאה [היינו בזכר עד ט' שנים ויום אחד ובנקיבה עד בת ב' ויום אחד] אין ערותו ערוה לכאורה גם לענינינו יש להקל אם עדיין לא הגיע הזמן: **[י]** ובשנת י"ג וכו' - ר"ל משהתחיל יום ראשון בשנה זו וכן מה שכתב ומשנת י"ג ואילך ר"ל ג"כ תיכף משהושלם השנת שלשה עשר וא"צ י"ג שנה ויום אחר רק שלימות ויום הלידה ג"כ בכלל כגון אפילו אם נולד באחד בתשרי בסוף היום כשבא לתחלת ליל שנת י"ד שנולד בו היינו אחד בתשרי נשלם לו הי"ג שנים ונעשה גדול וכן הדין לענין בר מצוה אך דשם בעינן ג"כ שתי שערות ועיין לעיל בסימן נ"ה סעיף ט' ובמ"ב שם: **[יא]** אם הביאו ב"ש - עיין במ"א שכתב דלפי מה שפסק הטור באבן העזר סימן כ"א אסור משהגיע הזמן הזה אפילו לא הביאו ב' שערות. וגם אפי' בלא ק"ש אסורים לישן ביחד ערומים בקירוב בשר משהגיע הזמן הזה ועיין בח"מ וב"ש שם:

[א] היה ישן ערום - המחבר תפס לשון הגמרא [ברכות כ"ג ע"ב] דשם שייד האי לישנא אבל בעניינינו ה"ה כשהיה ישן בחלוקו בלא מכנסים ג"כ דינא הכי דאסור בד"ת או לברך שום ברכה עד שידביק בידיה הכתונת במקום הלב או למטה מלבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה: **[ב]** צריך לחוץ - פי' דידביק הטלית על לבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה אבל בלא"ה אסור דנהי דלבו מכוסה בטלית שעל כל גופו הרי עדיין לבו וערוה בהדדי הן ואין דבר ביניהן: **[ג]** על לבו - וה"ה אם חוצץ בטליתו מתחת ללבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה ואפילו אם לבו מגולה לגמרי וכדלקמן בסעיף ו': **[ד]** משום דלבו וכו' - דערוה בראיה תלי רחמנא כדכתיב לא יראה בך ערות דבר וגו' ומצינו לשון ראייה בלב כדכתיב ולבי ראה הרבה חכמה לפיכך החמירו חכמים בזה. ודע דאפילו אם לבו מכוסה בבגד להפסיק בינו לערוה צריך שתהא ערותו ג"כ מכוסה ואם הוא מגולה הסכימו הרבה אחרונים דאסור לקרות מן התורה אפילו אם מכוסה בהטלית גם על ראשו ועיניו שלא יוכל לראות את הערוה שהרי לא נאמר לא תראה ערות דבר אלא לא יראה בך כלומר שתהא מכוסה בענין שלא יוכל להראות אפילו לאחר. לפיכך העומד בבית ערום והוציא ראשו חוץ לחלון שלא יראה ערותו אע"פ שחצץ בבגד על לבו ה"ז לא יקרא כיון שערותו מגולה ונראית בבית אבל הישן ערום בכילה שאינה גבוה י' טפחים והוציא ראשו חוצה לה וגם חצץ באיזה דבר להפסיק בין לבו לערוה אע"פ שערותו מגולה בכילה ה"ז כמכוסה בטלית שכיון שאין הכילה גבוה י"ט שם כיסוי עליה כמו מלבוש ואינו דומה לבית שהוא חלוק רשות לעצמו ולא נוכל לכנות עליה שם כיסוי ע"כ אסור. וכן אם צואה בבית בתוך ד"א והוציא ראשו חוץ לחלון אסור לקרות ק"ש דשדינן ראשו בתר רובו [מ"א ור"ל דאסור אפילו לדעת המתירין לקמן בסימן ע"ו ס"ד ע"ש ועיין בפמ"ג] ואם הכניס ראשו לחדר שיש שם צואה אסור ג"כ לכו"ע לקרות דעכ"פ הצואה נגד עיניו ולדעת הרשב"א המובא בסימן ע"ט ס"ב אסור אפילו הוא עומד מבחוץ נגד הפתח כיון שהצואה כנגדו ע"ש [פמ"ג]:

[ה] רואה את וכו' - עיין בדה"ח דאפילו בדיעבד אם קרא ק"ש והתפלל חוזר וכן מוכח מפמ"ג בסימן ע"א בא"א אות ה' עוד מוכח שם דהק"ש חוזר עם ברכותיה אם קראם בראיית לבו לערוה דהכי תקנו חכמים אבל בשאר ברכות יש להסתפק בדיעבד אם יחזור וספק ברכות להקל. ובח"א כלל ג' דין ל"ג ובנשמת אדם כלל ד' משמע דיש להקל בדיעבד גם לענין תפלה בדבר דהאיסור הוא רק מדרבנן ועיין בבה"ל סימן קפ"ה ואפשר דיש לתפוס כוותיה לענין זה ונצרף דעת רש"י ור"ש תלמידו המובא בתוס' [ברכות כ"ה ע"ב]: **[ו]** רואה ערות חברו - דהיינו שאין הפסק בין לבו לערות חברו כגון ששניהם שוכבים ערומים ומתכסים בטלית אחד והם רחוקים זה מזה דהיינו שאין בשרם נוגע אלא שפניהם זה כנגד זה והוא עצמו יש לו הפסק בין לבו לערוה אעפ"כ אסור משום דלבו רואה ערות חברו או כגון ששניהם עומדים במים ולבו אינו רואה ערות עצמו לפי שמכוסה בבגד ממטה ללבו אלא שרואה ערות חברו שאינו מכוסה אסור אף שענינו חוץ למים דמ"מ לבו רואה: **[ז]** יכסה בבגד וכו' - פי' דהמים

אע"פ שהם צלולים מ"מ מהני כיסויין לענין שלא יהא אסור מחמת גילוי ערוה ובתנאי שיוציא ראשו חוץ למים ולא יסתכל בערוה כיון דהמים צלולים ונראית בהם ערותו אלא שעדיין יש איסור משום לבו רואה את הערוה כיון שהלב עם הערוה במים ע"כ צריך לכסות בבגד ממטה ללבו כדי שיהיה הפסק בין לבו לערוה וה"ה אם חוצץ בבגד על לבו ג"כ מהני וכנ"ל בס"א: **[ח]** כשיברך - וה"ה שיכסה ראשו שלא יברך בגילוי הראש: **[ט]** אבל בידים וכו' - בין אם מכסה על לבו או בין לבו לערוה אם לא שמחבק בזרועותיו כדלקמן והטעם דאין גוף מכסה גוף ודוקא בידים דידיה אבל אם אחרים מכסים לבו בידיהם שרי: **[י]** לא מקרי וכו' - ר"ל לענין שיהא מותר לברך או להוציא מפיו שאר דברי קדושה ועיין לעיל בסימן ב' ולקמן סי' צ"א במ"ב: **[יא]** עכורים - ואם הם צלולים עוכרין ברגליו ודוקא בקרקע שייד זה אבל לא בכלי שאין בו עפר וטיט כ"כ המ"א אבל באור זרוע סימן קכ"ח כתב דאפילו ברוחץ א"ע בגיגית שייד זה: **[יב]** ריחן רע - עיין לקמן סימן פ"ו ובמשנה ברורה שם: **[יג]** רק למעלה וכו' - דהמים מקרי הפסק בין לבו לערוה. ויזהר ג"כ שענינו יהיו חוץ למים ולא יסתכל בערוה וכנ"ל דלא עדיף מערוה בעשית המבואר בסימן ע"ה ס"ה דאסור: **[יד]** כהפסקה - פ"י אם עומד במים צלולים ולבו ג"כ תוך המים וצריך להפסיק בין לבו לערותו די בזה להפסיק אע"ג דכיסוי בעלמא בידיו מבואר בס"ב דלא מהני זה עדיף טפי והטעם כיון שאין דרכן של בני אדם לחבק עצמן כך והוא עושה כן מקרי הפסקה אף דהוא חד גוף וכן הסכימו האחרונים דלא כמהר"ם טיוולו ופר"ח שמחמירין בזה. וכשהוא הולך בחלוק בלא מכנסים והוא מדביק בידיו על חלוקו על הלב או מתחת לבו כדי להפסיק בין לבו לערוה גם לדידיהו שרי: **[טו]** יכולות לברך וכו' - הטעם דערוותן למטה מאוד ואין הלב שלה יכול לראותה ומ"מ אם הן עומדות ערומות יש בהן איסור אחר דהיינו איסור גילוי ערוה לא מצד הלב אלא מצד שנאמר ולא יראה בך ערות דבר ואסורה לברך אלא צריכה שתהא יושבת וכמו שכתב רמ"א ע"ז שע"י ישיבתה פניה שלמטה מכוסים ואין ערותה נראית ומה שכתב הרמ"א דאז אין לבו רואה ערוה שלהן הוא לאו דוקא לבן דלבן בלא"ה אינו רואה ערוותן אלא על שלא תהא בגילוי ערוה לגמרי קאמר וט"ס הוא וצ"ל ואז אינו נראה ערוה שלהן [אחרונים]: **[טז]** מהלב - והב"ח חולק וס"ל דגם באשה בעינן הפסקה בין לב לערוה אפילו כשיש לה מלבוש אבל שאר האחרונים הסכימו לפסק השו"ע. ועיין ב"ד סי' ר' דמסקי ה"ט"ז והש"ך שם דלפי מה שפסק השו"ע פה דאין שייד באשה לבה רואה את הערוה מותרת לברך ברכת הטבילה כשהיא עומדת בתוך המים אף שהיא עדיין ערומה דמשום גילוי ערוה אין בזה דהמים נחשבין כמו כיסוי. ויותר טוב שיהיה לבה למעלה מן המים דזה שרי אף באיש וכמו שכתב רמ"א בהג"ה בס"ב או שתחבק זרועותיה להפסיק בין לבה לערוה וכן פסק החכמ"א וה"ה אם עוכרת ברגליה שלא יהא איבריה נראין בהם זה לכו"ע מהני. ואם יש עוד נשים ערומות עומדות בבית הטבילה פשוט דצריכה בעת הברכה להחזיר פניה וגופה מהן ואף אם נימא דמקום המקוה הוא רשות בפני עצמו לא מהני כדמוכח לקמן בסימן ע"ט ס"ב

עיי"ש: **[יז]** טוחות - ר"ל דבוקות ומכוסות בהקרקע ומשא"כ באיש דלא שייך זה כי הביצים והגיד בולטין. ועיין במ"א לקמן סי' ר"ו דדעתו דאף אם העגבות נראין אין להקפיד דעגבות אין בהן משום ערוה וכן משמע קצת מביאור הגר"א ובא"ר פסק דעגבות יש בהן משום ערוה: **[יח]** רואים את וכו' - ר"ל ולא בעינן שיהא מכסה להערוה בפני עצמו באיזה דבר כדי שלא יראוה האיברים: **[יט]** איזה מאיבריו - דגזרינן נגיעת שאר איבריו משום נגיעת ידיו ונגיעת ידיו שלא יבוא לידי הרהור: **[כ]** הגיד בהם - אבל בנגיעה דכיס אין להקפיד דאין לחוש בו משום הרהור והמדקדקין מדקדקין גם בזה כי יש חולקין. ובדיעבד יצא אפילו אם נגע הגיד בהירכים [פמ"ג לדעת הפר"ח המובא לעיל בסימן ע"ג במ"ב סק"ד]: **[כא]** ממתניו ולמטה - ר"ל אפילו רק עד למטה מערותו דבזה די מדינא לק"ש אבל לתפלה צריך שיהיה מכוסה כל גופו: **[כב]** אע"פ וכו' - במקום הדחק דאל"ה אין נכון לכתחלה לעשות כן אפילו באיזה ברכה וכ"ש בק"ש: **[כג]** מותר לקרות - כיון שערותו מכוסה וגם הטלית מפסקת בין לבו לערוה: **[כד]** לבו - ה"ה כל גופו ונקט לבו איידי דרישא דבק"ש א"צ לכסות לבו. וטעם דתפלה חמורה לפי שבתפלה צריך לראות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה אבל בק"ש אינו מדבר לפני המלך: **[כה]** לפני המלך:

עה

סימן

[א] במקום שדרכה - מפני שזה מביא לאדם לידי הרהור כשמסתכל בו בכלל ערוה היא ואסור לקרות או להזכיר שום דבר שבקדושה נגד זה כמו נגד ערוה ממש ולפי מה שביארנו לקמן סעיף ו' בשם האחרונים דנגד ערוה ממש אסור אפילו בעוצם עיניו עד שיחזיר פניו ה"ה בזה ויש מתירין בזה אם הוא נזהר מלראות כלל. וכשא"א בענין אחר נראה דיש לסמוך ע"ז: **[ב]** לכסותו - אבל פניה וידיה כפי המנהג שדרך להיות מגולה באותו מקום וכן בפרסות רגל עד השוק [והוא עד המקום שנקרא קניא בל"א] במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כנגדו שכיון שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור ובמקום שדרכן לכסות שיעורן טפח כמו שאר גוף האשה אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין לילך מגולה כדרך הפרוצות אסור: **[ג]** אשתו - ולכן צריך ליזהר בשעה שמינקת ומגולה דדיה שלא לדבר אז שום דברי קדושה: **[ד]** אסור לקרות - עיין בפמ"ג שהביא דיעות לענין דיעבד בזה אם צריך לחזור ולקרות כמו לענין ערוה גמורה ובדה"ח משמע דאפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות ומ"מ נ"ל דכשלא נתכוין להסתכל אין להחמיר בדיעבד לחזור ולקרות אף באשה אחרת: **[ה]** אבל וכו' - עיין בנשמת אדם שכתב דלכו"ע זה לא הוי אלא מדרבנן ומהני בזה עצימת עינים וכן בשער אשה המבואר בס"ב: **[ו]** באשה אחרת - בין פנויה בין א"א = אשת איש =: **[ז]** פחות מטפח - ואם השוק מגולה י"א דאפילו באשתו ופחות מטפח אסור לקרות נגדה שהוא מקום הרהור יותר משאר איברים. וכ"ז לא איירי אלא לענין איסור ק"ש דהאיסור

הוא להרבה פוסקים לקרות נגד המגולה אפילו בלא מכוין לאיסתכולי אבל לענין איסור הסתכלות לכו"ע המסתכל באשה אפילו באצבע קטנה כיון שמסתכל בה להנות עובר בלאו דלא תתורו אחרי עיניכם ואמרו שאפילו יש בידו תורה ומע"ט לא ינקה מדינה של גיהנם וראיה בעלמא לפי תומו בלא נהנה שרי אם לא מצד המוסר ובספר מנחת שמואל הוכיח דאדם חשוב יש לו ליזהר בכל גווני. וכתב הפמ"ג דבמקומות שדרך להיות מכוסה [כגון זרועותיה וכה"ג שאר מקומות הגוף] אף ראייה בעלמא אסור וכתבו הפוסקים דבתולות דיין בכלל נידות הם משיגיעו לזמן ווסת ובכלל עריות הם: **[ח]** מדברי הרא"ש וכו' - אבל הרשב"א חולק ע"ז וטעמו דס"ל דכי היכי דבעצמה יכולה לקרות כשהיא ערומה אלמא דאין בגילוי כל גופה משום ולא יראה בך ערות דבר אלא לאנשים ומשום הרהור כן אף אשה אחרת מותרת לקרות ולהתפלל נגדה כשהיא ערומה והאחרונים מסכימים עם הרשב"א ודעתם דגם הרא"ש מודה לזה. ודע עוד דלכו"ע אין מותר לקרות נגדה כשהיא ערומה רק כשהיא יושבת כדי שלא יהא פניה שלמטה נראית אבל כשהיא עומדת דינה כמו נגד ערות איש ואפילו ברשות אחרת אסור: **[ט]** של אשה - ושער של איש אפילו של ערוה היוצא דרך נקב שבגדו מותר לקרות כנגדו אבל אם הכיס נראה הוי ערוה: **[י]** שדרכה לכסותו - ואפילו אם אין דרכה לכסותו רק בשוק ולא בבית ובחצר מ"מ בכלל ערוה היא לכו"ע אפילו בבית ואסור שם לקרות נגדה אם נתגלה קצת מהן. ודע עוד דאפילו אם דרך אשה זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי הראש בשוק כדרך הפרוצות אסור וכמו לענין גילוי שוקה דאסור בכל גווני וכנ"ל בסק"ב כיון שצריכות לכסות השערות מצד הדין [ויש בזה איסור תורה מדכתיב ופרע את ראש האשה מכלל שהיא מכוסה] וגם כל בנות ישראל המחזיקות בדת משה נזהרות מזה מימות אבותינו מעולם ועד עתה בכלל ערוה היא ואסור לקרות כנגדן ולא בא למעט רק בתולות שמותרות לילך בראש פרוע או כגון שער היוצא מחוץ לצמתן שזה תלוי במנהג המקומות שאם מנהג בנות ישראל בזה המקום ליזהר שלא לצאת אפילו מעט מן המעט חוץ לקישוריה ממילא בכלל ערוה היא ואסור לקרות כנגדן וא"ל מותר דכיון שרגילין בהן ליכא הרהורא וכדלקמיה: **[יא]** בתולות - ובתולות ארוסות אסורות לילך בגילוי הראש וה"ה בתולות שנבעלו צריכין לכסות הראש ומ"מ אם זינתה ואינה רוצה לצאת בצעיף על ראשה כדרך הנשים אין יכולין לכופה: **[יב]** שדרכן וכו' - עיין במ"א שכתב דלא ילכו בגילוי הראש רק אם שערותיהן קלועות ולא סתורות אבל המחצית השקל והמגן גבורים מקילין בזה. כתב הח"א נכריות שאינן מוזהרות לכסות שערן צ"ע אם דינן בזה כבתולות: **[יג]** שרגילין וכו' - ר"ל ומותר לקרות בזה אפילו נגד אשה אחרת דכיון דרגילין בהן ליכא הרהורא אבל לכוין להסתכל באשה אחרת אפילו בשערות שמחוץ לצמתן אסור [א"ר]: **[יד]** לצאת וכו' - ר"ל שמלבד כובע שעל ראשה יש לה צמת והוא בגד המצמצם השער שלא יצאו לחוץ ואותו מעט שא"א לצמצם ויוצא מהצמת ע"ז מקיל הרשב"א [חתם סופר סימן ל"ו עיי"ש] ובזה נשא החמיר מאוד שלא יתראה שום שער מאשה דגרמא מסכנותא לביתא וגרמא לבנהא דלא יתחשבון בדרא וסטרא

אחרא לשרות בביתא וכ"ש אם הולכות בשוקא כך ע"כ בעאי איתתא דאפילו קורות ביתה לא יחמון שערה חדא מרישאה ואי עבדית כן מה כתיב בניך כשתילי זיתים מה זית וכו' בנהא יסתלקון בחשובין על שאר בני עלמא ולא עוד אלא דבעלה מתברך בכל ברכאן דלעילא וברכאן דלתתא בעותרא בבנין ובני בנין עכ"ל בקיצור וכתב המ"א דראוי לנהוג כהזוהר וביומא איתא במעשה דקמחית בזכות הצניעות היתירה שהיתה בה שלא ראו קורות ביתה אמרי חלוקה יצאו ממנה כהנים גדולים: **[טו]** שער נכרית - קרי נכרית להשער שנחתך ואינו דבוק לבשרה וס"ל דע"ז לא אחז"ל שער באשה ערוה וגם מותר לגלותה ואין בה משום פריעת הראש ויש חולקין ואומרים דאף בפיאה נכרית שייך שער באשה ערוה ואיסור פריעת ראש וכתב הפמ"ג דבמדינות שיוצאין הנשים בפיאה נכרית מגולה יש להם לסמוך על השו"ע ומשמע מיניה שם דאפילו שער של עצמה שנחתך ואח"כ חברה לראשה ג"כ יש להקל ובספר מגן גבורים החמיר בזה עי"ש. וכתב עוד שם דאם אין מנהג המקום שילכו הנשים בפאה נכרית בודאי הדין עם המחמירין בזה משום מראית העין עי"ש: **[טז]** יש לזוהר וכו' - ובדיעבד אם קרא חוזר וקורא בלא הברכות עיין בביאור הגר"א ופמ"ג: **[יז]** זמר אשה - אפילו פנויה אבל שלא בשעת ק"ש שרי אך שלא יכוין להנות מזה כדי שלא יבוא לידי הרהור וזמר אשת איש וכן כל העריות לעולם אסור לשמוע וכן פנויה שהיא נדה מכלל עריות היא ובתולות דידן כולם בחזקת נדות הן משיגיע להן זמן וסת. וקול זמר פנויה נכרית היא ג"כ בכלל ערוה ואסור לשמוע בין כהן ובין ישראל. ומ"מ אם הוא בדרך בין העכו"ם או בעיר והוא אנוס שא"א לו למחות כיון דלא מצינו דמקרי ערוה מדאוריית' מותר לקרות ולברך דאל"כ כיון שאנו שרויין בין העכו"ם נתבטל מתורה ותפלה וע"ז נאמר עת לעשות לד' הפרו תורתך אך יתאמץ לבו לכוין להקדושה שהוא עוסק ולא יתן לבו לקול הזמר: **[יח]** הרגיל בו - ר"ל כיון שרגיל בו לא יבוא לידי הרהור ואפילו מא"א ואפ"ה אסור לכוין להנות מדיבורה שהרי אפילו בבגדיה אסור להסתכל להנות: **[יט]** כנגד ערוה - דכתיב כי ד' אלהיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר וגוי מכאן למדו חכמים שבכל מקום שד' אלקינו מתהלך עמנו דהיינו כשאנו עוסקים בק"ש ותפלה או בד"ת צריך לזוהר שלא יראה ד' בנו ערות דבר דהיינו שלא יהיה דבר ערוה כנגד פניו של אדם הקורא או המתפלל כמלא עיניו כדמוכח בסימן ע"ט ס"ב וכן שלא יהיה אז ערום שע"ז מתראה ערוה שלו כלול ג"כ במקרא הזה: **[כ]** של עכו"ם - אע"פ שנאמר בהם בשר חמורים בשרם אימא כבהמה בעלמא דמי קמ"ל: **[כא]** ערות קטן - עיין בב"י דלא חשש לדעת המחמירין רק לכתחלה אבל בדיעבד אם קרא אין חוזר וקורא: **[כב]** ויש מתירין - וקטן בעצמו יוכל לקרות כשהוא ערום עד בן ט' שנים ונגד ערות איש הוא מותר רק עד שיגיע לחינוך ועיין במ"א ועיין סימן שמ"ג: **[כג]** לביאה - היינו בקטן עד בן ט' שנים ובקטנה עד בת ג' שנים: **[כד]** וכן עיקר - כתב המ"א ומ"מ לא יאחוז המוהל הערוה בידו בשעת הברכה והא"ר ומחצית השקל מקילין והפמ"ג כתב דעכשיו שאין בקיאה כ"כ יש לחוש לסכנה ויש לתפוס בידו וגם הגר"א ביו"ד

סימן רס"ה פסק דאסור לעשות כהמג"א: **[כה]** בעששית - היא של זכוכית או בגד דק המנהיר עד שנראית הערוה או טפח מבשר האשה במקום שדרכה להיות מכוסה שגם זה הוא נקרא ערוה וכנ"ל בס"א. ועצימת עינים שרי בכל זה לכו"ע כיון שהערוה עכ"פ מכוסה נח"א וכ"כ הפמ"ג לענין עששית]: **[כז]** אסור לקרות - ואפילו היא בבית אחר ורואה אותה דרך עששית שבהחלון לפי שבראיה תלה הכתוב ואפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות: **[כז]** ערוה כנגדו - עיין בפמ"ג ושאר אחרונים דבהוא עצמו ערום אפשר דגם לדעת השו"ע לא מהני כל אלו העצות: **[כח]** והחזיר פניו - ר"ל אפילו החזרת פנים לבד בלא גופו דלא גרע מעצימת עינים דשרי לדידיה ועיין בסמוך: **[כט]** או שעצם וכו' - והאחרונים הסכימו דכל אלו העצות לבד מהחזרת פנים לא מהני דלא כתיב ולא תראה אלא ולא יראה ר"ל לא יראה הרואה ואפילו החזרת פנים שהותר הוא רק דוקא אם החזיר כל גופו ועומד בצד אחר דנעשית הערוה מצידו אבל אם החזיר פניו לבד לא מהני וא"כ בהוא עצמו ערום לא יצויר שום עצה שיהא מותר לדבר ד"ת וכתב במשבצות זהב דאם הוא ברשות אחד ואדם ערום הוא ברשות אחר כנגדו והוא עוצם עיניו מלראותו י"ל דשרי בזה לכו"ע וכן משמע קצת בדרך החיים ובסימן ע"ט אות ח' באשל אברהם משמע דחזר מזה וכן בח"א כלל ד' אות ט' לא משמע כן אכן אם חלון של זכוכית מפסיק בינו לערוה ועוצם עיניו מלראותו מהני לכו"ע כיון דיש עכ"פ איזה חציצה המכסה נגד הערוה. מותר להרהר בד"ת כשהוא ערום וא"צ לומר כנגד ערוה אחרת שנאמר ערות דבר דיבור אסור הרהור מותר ומ"מ אין לו לשמוע אז ברכה מחבירו לצאת ידי חובה כי א"א לומר שומע כעונה כיון שא"א לו לענות [אחרונים]: **[ל]** דבראיה תלה - ר"ל אע"פ שהוא בסמוך לו תוך ד' אמותיו דבצואה קי"ל בסימן ע"ט דאסור אפילו אם הוא מלאחריו בזה גילה הכתוב דתלוי רק בראיה ונ"מ בכל זה אף לדידן דמחמירין בעצימת עינים וכנ"ל מ"מ אם החזיר פניו וגופו מן הערוה מהני לכו"ע אפילו בסמוך לו:

סימן עו

[א] בעששית - הוא של זכוכית או דבר אחר המנהיר: **[ב]** לקרות - דע דבכל ההלכות אלו עד ס"י פ"ח וכן לענין איסור ערוה הנ"ל כ"מ שנזכר הדין לענין ק"ש בין לענין היתר בין לענין איסור הוא לאו דוקא ק"ש דה"ה תורה ותפלה וכל עניני הקדושה ובין שאומרים בלשון קודש ובין בלשון חול: **[ג]** כנגדה - ואם מגיע לו ריח רע אסור ואפילו למ"ד בסימן ע"ט ס"ב דהפסקה מועלת לר"ר דוקא מחיצה שהוא רשות בפני עצמו אבל כפיית כלי לא ומ"מ א"צ בזה ד"א ממקום שכלה הריח אלא כ"ז שאין מגיע אליו סגי כ"כ הפמ"ג בסימן זה אבל בסימן ע"ט במ"ז נשאר בצ"ע ועיין בסימן ע"ט בבה"ל: **[ד]** סנדלו - לאו דוקא סנדל ה"ה באיזה דבר שמכסה מהני ונקט סנדל דלא תימא דבטיל לגבי גופו והוי כמו שמכסה אותה ברגלו יחיפה דבודאי אין גופו חשוב כיסוי קמ"ל:

ה שלא יהא וכו' - ר"ל אפילו אם אין הצואה מתפשט על צדדי הסנדל מבחוץ ואינו נראה ואע"ג דבעששית אפילו נוגע ודבוקה בה שרי מפני שאינו נראה מבחוץ סנדלו גרע טפי מפני שעתה הוא מלבוש שלו ע"כ אם חלצו וכיסה בו שרי: **ו** נוגע - עיין בע"ת ופמ"ג שמצדדים לומר דאם אחר שקרא ק"ש וברכותיה מצא צואה דבוקה בסנדלו מתחתיתו חוזר וקורא ק"ש בלא ברכותיה עי"ש הטעם ואם נתפשט הצואה גם בצדדי הסנדל מבחוץ עיין לקמן סעיף ח' ס"ק ל' מה שנכתוב שם: **ז** לפניו - וה"ה אם היתה שטה ע"פ המים: **ח** כנגדה - עיין בב"י דסובר דאין לחלק בין צואה קבועה לעוברת ע"כ גם בזה בעינן הרחקה מלפניו כמלא עיניו ומלאחריו ד"א ממקום שכלה הריח וכן העלה הט"ז והפר"מ אך אם העבירו צואה מלפניו ע"פ רחבו אז די בד' אמות דהיינו קודם שמגיע לד' אמותיו או אחר שנתרחקה ממנו ד' אמות שרי כיון שהוא אז מצדו ואמרינן בסימן ע"ט דמצדו הוי כמו לאחריו דסגי בד"א ממקום שכלה הריח [דעד מקום שכלה הריח הוא כמו צואה ממש כיון דריח רע שיש לו עיקר הוא וכדלקמן בסי' ע"ט] והב"ח והא"ר פסקו דכיון דצואה עוברת היא ואינה עומדת במקום אחד סגי בהרחקת ד' אמות ממקום שכלה הריח אפילו מלפניו. ויש להחמיר לכתחילה ולענין דיעבד אם כבר קרא והתפלל והיתה הצואה עוברת לפניו חוץ לד"א עיין בפמ"ג שכתב וזה לשונו וכבר כתבנו כל היכא דאיכא פלוגתא חוזר וקורא ק"ש בלא ברכותי ובתפלה אינו חוזר ומתפלל עי"ש עוד: **ט** דהוי כגרף - ואם החלון פתוח וחזיר עובר אם מותר לקרות עיין בסימן ע"ט ס"ב בבאור הלכה ובמשנה ברורה מה שנכתוב שם: **י** בבגדיו - ומי שידיו מטונפות מקינוח ביהכ"ס אם אין בהם ממשות צואה אלא לכלוך בעלמא והלך ריחה והיא על ידו דומיא דמלמולי זיעה שרי לקרות כנגדה אפי' בלי כיסוי ודוקא אחר משום דלאו כצואה דמיא אבל הוא גופא כל שידיו מלוכלכות מלמולי זיעה וחיכוך הראש אסור לקרות ק"ש ותפלה עד שיטול ידיו או עכ"פ אם אין לו מים ינקה ידיו וכדלעיל בסימן ד' [פמ"ג] ועיין בבה"ל: **יא** חור - ר"ל מחיצה יש בינו לבין בה"כ ופשט ידו לפניו מן המחיצה דאלת"ה הלא י"א בסימן פ"ג דאסור לקרות כנגד מחיצת בה"כ דכצואה דמיא: **יב** מתירין - דכתיב כל הנשמה תהלל יה דהיינו הפה והחוטם בכלל ההילול אבל לא שאר איברים דאפילו אינם נקיים שרי והיש אוסרין טעמם דכתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך בעינן שיהיו כולם נקיים ופשוט דלפ"ז ה"ה אם אחד מאיבריו הוא בתוך ד' אמות של הצואה ג"כ אסור מטעם זה ואם הצואה היא על בגדיו ומכוסה מלמעלה ג"כ לכו"ע שרי ומי"מ יזהר כל אדם שיהיו תמיד בגדיו נקיים ובפרט בעת התפלה: **יג** כגון אצילי ידיו - ר"ל אז מהני כיסוי בגד [פמ"ג]: **יד** כדברי המחמיר - ובעת הדחק יש לסמוך אדברי המתירין שדוקא הפה והחוטם הוא בכלל ההילול אבל לא שאר איברים [ח"א]: **טו** דינו כצואה - ר"ל ע"כ יש להחמיר בה כשהיא על בשרו אף שהיא מכוסה כמו בצואה וכנ"ל אבל כשהיא על בגדיו ומכוסה שרי לכו"ע וכנ"ל בצואה וי"א דאינו כצואה מיהו בס"ח סימן תק"ט מוכח דאפילו על בגדיו ומכוסה יש לרחצו או לפשטו שלא יהיה דבוק בו הטומאה ומכ"ש כשנכשל ח"ו ע"י קרי שלא יהיה לו

למזכרת איסור: **[טז]** בפי טבעת - מי שיש לו חולי הטחורים וזב ממנו דם תמיד ואגב הדם יוצא ממנו ליחה סרוחה מעופשת ויש לו ריח רע אסור בכל דבר שבקדושה כל זמן שליחה סרוחה שותת ממנו ואם אין שם ריח רע אם הדם או הליחה יוצא דרך דחיה בסירוגין הוי מן המעים ויש לו תקנה ברחיצת מקום הזוהמא ואם שותת ויורד תדיר מעצמה אז הוי מפי הטבעת וא"צ תקנה: **[יז]** אסור לקרות - ובדיעבד אם קרא ק"ש חוזר וקורא אך לענין תפלה צ"ע אם יחזור ויתפלל כ"כ הח"א אבל הרבה אחרונים כתבו שצריך לחזור ולהתפלל: **[יח]** לדברי הכל - ר"ל אפילו לדברי המתיר בס"ד בצואה על בשרו ומכוסה שאני הכא דבמקומה נפיש זוהמא טפי ע"כ יש לו לאדם להתעורר ולראות תמיד שיהא נקי פי הטבעת שלו ולרחצו במים או ברוק כדי שלא ישאר שמה אפילו משהו מצואה [של"ה וח"א]: **[יט]** כשהוא יושב - אבל אם אינה נראית אפילו כשהוא יושב מותר שלא ניתנה תורה למלאכי השרת: **[כ]** מעט צואה - אפילו כל שהוא כי אין שיעור לאיסור צואה. כתב בחידושי רע"א בשם הנזירות שמשון דא"צ להרחיק ממה שהאדם מקיא אף שהוא מאוס: **[כא]** הרוק עבה - אז חשיב כיסוי ודוקא כשאין מגיע לו ריח רע. ואם נותן מים ע"ג הצואה לא מהני אא"כ המים עכורים שאין הצואה נראית מתוכם ולא דמי לצואה בעששית דהתם כסוי מעליא הוא משא"כ בזה ולכן יש ליזהר לקרות נגד עביט מלא מים אשר השליכו בתוכו בגדי קטנים שיש בהם צואה: **[כב]** מותר לקרות - והיכא דמצא צואה ואינו יודע אם הוא צואת כלבים ושאר בהמה וחיה או צואת אדם דעת המ"א דאזלין בזה בתר המצוי דאם מצויין תינוקות יותר מכלבים אפילו בבית אסור וה"ה איפכא באשפה אם מצויין כלבים יותר תלין דהוא מכלבים להקל ודוקא אם בדק האשפה ולא נמצא בו שאר צואה בלתי זה דאל"ה הלא אמרינן דסתם אשפה חזקה שיש בו צואה דרגילין להפנות שם וכן פסקו האחרונים כהמג"א: **[כג]** דחזקת בית - ואם מצוי שם קטנים צריך לבדוק: **[כד]** דחזקת אשפה - לאו חזקה גמורה דא"כ אפילו במי רגלים היה אסור אלא ר"ל שדרך להמצא שם צואה ע"כ אסור עד שיבדוק אח"כ מצאתי שכ"כ בלבוש: **[כה]** ספק מי רגלים - ואם הוא יודע שהיה כאן מי רגלים ונסתפק אם הטיל לתוכו רביעית מים וכיוצא בו כתב הח"א דכיון דאיתחזק איסורא אזלין לחומרא אפילו במילתא דרבנן ומ"מ בשעת הדחק שיתבטל עי"ז מק"ש ותפלה יוכל לסמוך על הפוסקים דאפילו בזה אזלין לקולא במילתא דרבנן. ואם אירע לו כזה בצואה דהיינו שהוא יודע שהיה כאן צואה בבית ונסתפק אם פיננהו נראה דאסור לקרות ולהתפלל עד שיתברר לו דהלא הוא מילתא דאורייתא: **[כו]** אפילו באשפה וכו' - ר"ל לאחר שבדקה שלא נמצא בה צואה וגם שאין מגיע ממנה ריח רע דאל"ה תיפוק ליה משום אשפה גופא כמש"כ בסימן ע"ט ס"ח: **[כז]** כנגד העמוד - כתב המ"א בשם הרא"ש דשותת לא חשיב נגד העמוד ושרי מדאורייתא ובהגהות הגר"ח צאנזאר מפקפק בזה עי"ש: **[כח]** במקום שראוי - דהיינו במקום שמצוי שם קטנים וכיו"ב: **[כט]** ומצאה אח"כ - בתוך ד' אמותיו ואם נמצאת חוץ לד"א בתוך שיעור כמלא עיניו עיין לקמן סימן פ"א ס"ב ובמ"ב שם:

[ל] צריך לחזור - דזבח רשעים תועבה דה"ל לבדוק המקום. ופשוט דה"ה אם לאחר התפלה מצא שהיו בגדיו או מנעליו מטונפין ויודע שנטנפו ע"י שהיה קודם התפלה במקום מטונף כגון בה"כ וכה"ג במקום האשפתות ולא שמר א"ע להיות נקי בצאתו משם דצריך לחזור דפשע ואם ישב בלילה במקום שהיה שם צואת חתול וכיוצא ונדבק בבגדו והתפלל בבהכ"נ ובשובו לביתו מצא שהטינוף דבוק בבגד א"צ לחזור ולקרות ולהתפלל דדמי לאין המקום ראוי להסתפק [שע"ת]:

[לא] ולקרות - עם הברכות וגם ה"ה לענין תפלה ואם בירך בהמ"ז ושאר ברכות עיין לקמן סוף סימן קפ"ה ומש"כ במשנה ברורה שם מסקנת האחרונים בענין זה אם כשהשלים תפלתו ומצא צואה עבר זמן תפלה אין משלימה בתפלה אחרת דפושע הוה ואין תשלומין אלא בנאנס:

[לב] א"צ לחזור - דאנוס הוי דמאי הו"ל למעבד: **[לג]** א"צ לחזור - דאפילו לכתחילה היה מותר לקרות כ"כ שלא ידע וכנ"ל בס"ז אבל אם נודע לו מזה שיש כאן מי רגלים ועבר וקרא או התפלל צריך לחזור ולקרות ולהתפלל דעבר על ודאי דרבנן כ"כ הפמ"ג ועיין בח"א כלל ג' דין ל"ג ועיין לקמן בסימן קפ"ה בבה"ל:

עז

סימן

[א] כנגד וכו' - וצריך לזה כל דיני הרחקה כמו לקמן בסימן ע"ט ס"א לענין צואה: **[ב]** עד שיטיל וכו' - לפי שמן התורה אין אסור לקרות רק כנגד עמוד של קלוח בלבד ואחר שנפל על הארץ אין איסורו רק מדברי סופרים וכנ"ל בסוף סימן ע"ו לכן הקילו חז"ל שיכול לבטלם ע"י רביעית מים ואפילו היו המי רגלים מרובין ולפ"ז אינו מועיל הרביעית מים אלא דוקא כשאין מסריחין אבל אם ידוע שהם מסריחין דאז אסור מד"ת לקרות נגדם אין מועיל רביעית אלא צריך שירבה עליהן מים לבטל הסרחון: **[ג]** רביעית מים - י"א דבעינן דוקא בבת אחת דאל"ה קמא קמא בטיל: **[ד]** ע"ג קרקע - ויראה שילכו המים על כל מקומות שהמי רגלים נשפכים שם שהם טופח ע"מ להטפח ועיין בבה"ל: **[ה]** המיוחד להם - שאז אפילו אין בו מי רגלים כלל אסור לקרות נגדו ואינו מועיל בנתינת המים להכשיר הכלי עצמו כמו שיתבאר בסימן פ"ז: **[ו]** הם בכלי תחלה - וכן אם היו מים כרביעית תחלה ע"ג קרקע והשתין אח"כ על גבי המים מותר לקרות ק"ש ואפילו אם עתה מחמת מי רגלים נתפשט יותר: **[ז]** פעם אחת - ואפילו אם השתין הרבה די ברביעית וכנ"ל בסק"ב וכן אם השתין רק מעט י"א דצריך ג"כ רביעית אבל בתשובת חכם צבי ס"י ק"ב פסק דאם המי רגלים הם פחותים מרביעית דסגי ברוב מים לבטלן וא"צ רביעית דלא אמרו רביעית אלא להקל שאף אם המי רגלים של פ"א הם מרובים מרביעית סגי ברביעית לבטלן אבל לא להחמיר ואפילו אם המי רגלים הם משתי פעמים סגי ברוב מים לבטלן וכן הסכימו האחרונים ועיין עוד מש"כ לקמן סימן פ"ב במ"ב סק"ד:

[ח] שתי רביעיות - פסק כדעת הרמב"ם ושאר פוסקים ולא כדעת

הרשב"א שמיקל בזה כמו שמבואר בב"י ובמגן גבורים מצדד לומר דאין ביניהם מחלוקת ואף הרמב"ם לא קאמר דבעי ב' רביעית לבי פעמים רק בשבאו זה אחר זה כגון שהשתין ונתן לתוכו רביעית מים כשחוזר ומשתין צריך עוד הפעם לתת לתוכו מים וכן לעולם ולא מהני לזה מה שהטיל הרביעית בפעם ראשונה אבל אם השתין כמה פעמים ורוצה לקרות כנגדן די בהטלת רביעית לבד עיי"ש ובביאור הגר"א מסכים ג"כ להלכה דדי בהטלת רביעית לבד בזה עיי"ש כי קצרת:

עח

סימן

[א] היה קורא - ה"ה לד"ת ולתפלה פוסק עד שיכלו המים לשתות ואפילו אם יצטרך עיי"ז לשהות הרבה באמצע תפלה שיהיה כדי לגמור כולה ויצטרך עיי"ז אח"כ לחזור לראש אפ"ה ממתין: **[ב]** המים - ואף דלמטה ברכיו לחות עדיין ממי רגליו מותר: **[ג]** בבגדו - ר"ל שהבגד העליון לא נתלכלך ואם גם הוא נתלכלך בק"ש ושאר דברי קדושה צריך לילך ולהסיר בגדיו או עכ"פ לכסות המקום המלוכלך בבגד אחר אך לענין תפלה שא"א לו להפסיק ולעסוק בזה מתפלל כדרכו אחר השתיתה כיון דאיסור מי רגלים אינו אלא מדרבנן וכבר הוא עומד בתפלה לא גזרו: **[ד]** מרחיק - עיין בבה"ל דלענין תפלה ג"כ נכון להחמיר להרחיק בנפלו לו על הארץ כמו לק"ש: **[ה]** אמות - או ממתין עד שיבלע בקרקע כשיעור ויתבאר לקמן סימן פ"ב כצ"ל. וכתב המ"א דאף דאפשר דעיי"ה המתנה על הבליעה יצטרך לשהות כדי לגמור כולה ויצטרך לחזור לראש אפ"ה אין לחוש לזה בק"ש דהוי כקורא בתורה אבל אם נזדמן לו כן בברכת ק"ש טוב יותר שירחיק מהם ולא ימתין על הבליעה בקרקע ובדיעבד אם שהה בברכת ק"ש כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש וכדלעיל בסימן ס"ה במ"ב: **[ו]** וכן עיקר - עיין לעיל בסימן ס"ה במ"ב ובבה"ל דביארנו שם כל פרטי דין זה: **[ז]** לעיל סי' ס"ה - ר"ל דתלוי העיקר אם הוא אנוס בעת ההפסק חוזר לראש וה"נ הא אנוס הוא. ולענין תפלה אם נזדמן כן באמצע והמתין על הבאת מים או על הבליעה בקרקע בכדי לגמור כל התפלה נ"ל דאפשר דא"צ לחזור לראש [כי בדיעבד יש לסמוך על דעת הרשב"א והתוספות ברכות כ"ב ע"ב ד"ה ממתין דס"ל דא"צ להרחיק כלל כיון שכבר הוא עומד בתפלה וא"כ לא היה אז אנוס אם לא שבפסיקה עד שיכלו המים לבד היה השיעור כדי לגמור כולה ועיין בבה"ל ולקמן בסימן צ' סכ"ז במ"ב שם]. ומי שיש לו חולי המטפטף ממנו תמיד מ"ר עיין לקמן

לקמן	סימן	פ'	במ"ב:
------	------	----	-------

עט

סימן

[א] צואת אדם - אפילו אין מגיע ממנה ריח רע ועיין לקמן סימן פ"ב: **[ב]** ד' אמות וכו' - דכתיב והיה מחניך קדוש וקבלו חז"ל שמחנה של אדם הוא ד"א ואם יגיע ריח רע מהצואה בתוך ד' אמותיו הרי אין כל מקום חנייתו בקדושה: **[ג]** מלא עיניו - עיין בפמ"ג שכתב דלהרשב"א

דוקא דיבור אסור בתוך כמלא עיניו אבל להרהר בד"ת מותר אם הוא חוץ לד"א ממקום שכלה הריח ולהרא"ש יש לעיין בזה דאפשר דאסור מה"ת או מדרבנן עיי"ש: **[ד]** אפילו בלילה - ע"כ אסור לאמר אפילו בלילה ק"ש או שאר כל דבר שבקדושה לפני הבתים כי דרך להיות שם צואה וכ"ש בחצר: **[ה]** דינו כמלאחריו - ומ"מ לכתחלה יזהר לילך כדי שיהיה הצואה מלאחריה ואז סגי בד"א ואם א"א רק בטירחא יתירא סגי גם לצדדין בד' אמות כמו מלאחריו וה"מ צדדין ממש אבל צדדין שלפניו [כגון רין שטאקין סרוחים הנמשכים לאורך הרחוב וכה"ג] כתב המ"א דדינו כלפניו וא"ר כתב דדינו כמן הצדדין וסגי בד"א וכתב הח"א דמה שרואה בלא הטיית ראשו לצדדין לכו"ע דינו כלפניו עוד כתב דצריך ליזהר מאוד בשעת קידוש לבנה ברחובות שרין שטאקין סרוחין נמשכין לאורך הרחוב מצדדין שאפילו הם ברחוק ד"א הרי נמשכין גם מלפניו ואסור כמלא עיניו וכ"ש שצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח ומוטב שלא לקדש כלל. והנזהר מלהזכיר דברי קדושה במקום שאינו נקי עליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים: **[ו]** עד שיוציאנה - ואם עיי"ז שהה הש"ץ כדי לגמור כולה ולא היה בתוך ד' אמותיו לא יחזור לראש: **[ז]** ידי חובתן - ר"ל דהוי כאלו מתפלל כל אחד עתה לעצמו ואף דאנן נוהגין שכל יחיד ויחיד מתפלל לעצמו מ"מ הלא צריך כל יחיד ויחיד לענות אמן על ברכת הש"ץ ואסור להיות צואה לפניו. ואם הש"ץ עוסק עתה בפסוקי דזמרה דאינו מוציא ידי חובה ואין שם עניית אמן מותר לו לאמר כדרכו אם הוא חוץ לד' אמותיו ממקום שכלה הריח ואם הוא בתוך ד' אמותיו צריך לשתוק ואפילו אם שהה כדי לגמור כולה אינו חוזר רק למקום שפסק וכן בברכת ק"ש אבל בק"ש ובתפלה בלחש השוהה כדי לגמור כולה [מראש התפלה עד סופה] והיה הצואה בתוך ד' אמותיו חוזר לראש ומשערין לפי הקורא: **[ח]** ואי אפשר - ואם אירע ששום אדם אינו יושב בתוך ד"א של הצואה מותר להתפלל ואע"פ שהצואה מפסקת ביניהם ובין הש"ץ יכולין להחזיר פניהם כדי שלא יהא לפניהם דאסור כמלא עיניו מיהו בסימן נ"ה ס"ך כתב י"א דלא יענה אמן כשיש צואה מפסקת ביניהם ועיי"ש מה שכתבנו בזה: **[ט]** ד' אמות וכו' - ר"ל ממקום שכלה הריח. ואם תינוק השתין מים בבהכ"נ ג"כ ישתוק הש"ץ וימתין עד שיטילו בהן מים או יכסוהו או ירחיקו כל הקהל מהן ד"א [ט"ז ופמ"ג ודה"ח] ועיין מה שכתבנו בבה"ל דאם המי רגלים היו חוץ לד"א של הש"ץ אפשר דיש לסמוך על סברת המקילים שאין צריך להודיעו. ומ"מ יראו הקהל להתרחק או לכסות או להטיל מים דאליה לא יוכלו לענות אמן: **[י]** היתה וכו' - וה"ה להיפך אם הוא היה עומד על המקום הגבוה והצואה מונח למטה בארץ ועיין לקמן סימן פ"ז במ"ב בדין אם היה שוכב על מטה גבוה עשרה ותחתיה או לפני עומד גרף של רעי ועוד ענינים השייכים לסעיף זה: **[יא]** במקום גבוה וכו' - וגם שהוא רוחב ד' על ד' טפחים דהוי מקום חשוב ובדיעבד אם לא היה רוחב ד' על ד' ג"כ אינו צריך לחזור ולהתפלל רק בתורת נדבה כי יש פלוגתת האחרונים בזה [דה"ח]: **[יב]** בבית אחר - פי' בחדר אחר: **[יג]** בצדה - פי' אצל מקום הפתח ואין חילוק בין יש שם דלת או לא ואם הכניס ראשו למקום שיש שם הצואה לכו"ע אסור ואפי'

בעוצם עיניו [מ"א סי' ע"ד ודה"ח] וכן להיפך אם הצואה והאדם בבית והוציא ראשו חוץ לבית או חוץ לחלון ג"כ אסור לקרות דשדין ראשו בתר רובו [סו]: **[יד]** דוקא כשאינו וכו' - טעמו דס"ל דקרא דולא יראה קאי ג"כ אאיסור צואה האמור בתחלת המקרא ואם הוא רואה אותה דרך חלון של זכוכית לכו"ע שרי וכדלעיל בריש סימן ע"ו עיי"ש. ואם מעצים עיניו או בלילה י"א דשרי בזה לכו"ע כיון שהוא ברשות אחר ויש אוסרין ובשעת הדחק שאינו יכול להחזיר פניו יש לסמוך ע"ד המקילין אולם בשאינו יכול לראות הצואה מחמת גובהו או עומקו לכו"ע שרי בזה: **[טו]** רואה אותה - ולכן אסור לדבר דברי קדושה והוא מסתכל דרך חלון פתוח אם רואה האשפתות (ורין שטאקין) שברחובות או שחזיר עומד לפני חלונו אע"פ שאין מגיע לו ר"ר וצריך לזהר בזה בשעת קידוש לבני דרך חלון פתוח (או על גאנקעס) אלא צריך שעכ"פ יעצים עיניו ואז אם אין ריח רע מגיע לו מותר ובמקום שמסופק בזה אם הוא אשפה מותר דהוי ס"ס שמא הלכה כהרא"ש ומ"מ לכתחילה נכון יותר שיעצים עיניו מהיות טוב וגוי [ח"א] ועיין בבה"ל: **[טז]** ואם יש וכו' - וכדעה זו פסקו האחרונים: **[יז]** לא מהני - ר"ל ובעינן ד"א ממקום שכלה הריח ויש מקילין דבזה די עד מקום שיכלה הריח לבד ועיין בבה"ל: **[יח]** ולא שינוי רשות - ע"כ מי שמתפלל בבית והריח ר"ר ממקום אחר יפסיק וישהא עד שיעבור הריח. ומי שיש לו חולי שאינו מריח אפשר שיש להקל בזה במקום הדחק: **[יט]** שלה - אם העבירו צואה בבית ונשאר עדיין ריח רע בבית יש להחמיר מיהו נ"ל דמי שאינו מריח מותר לקרות בזה [מ"א]: **[כ]** כשיעור - היינו ד"א ממקום שכלה הריח כן מוכח בב"י ועיין בבה"ל: **[כא]** אם אין וכו' - סתם כדעה קמייטא שבסעיף הקודם: **[כב]** ואם יש בהם וכו' - ר"ל אם ידעינן שיש בהם ר"ר אבל מסתמא א"צ לבדוק בזה דמסתמא אין בהם ר"ר: **[כג]** ריח רע - היינו כל שדרך בני אדם להצטער מאותו הריח. כתב הח"א דבר שטבעו ריח רע כגון עטרן וכדומה מותר ולא נקרא צואה אלא מה שנסרח מחמת עיפוש וכ"כ בספר מנחת שמואל: **[כד]** כצואת אדם - ר"ל ובעינן הרחקה ד"א ממקום שכלה הריח מלאחריו ומלפניו כמלא עיניו ואפשר אפילו אם פסק הריח אח"כ מ"מ כבר חלה עליהו שם צואה ואסור כמו בצואת אדם. והמ"א חולק על כל זה ופסק דסתם צואת בהמה חיה ועוף לבד מאלו הידועים שריחן רע מאוד וכדלקמן אפילו אם יש בהם ר"ר בעת היציאה אין הר"ר חזק כ"כ ודרכו לפסוק ע"כ אין דינם כצואה וא"צ להרחיק אלא עד מקום שיכלה הריח וכן פסק בספר מגן גבורים ובדה"ח סובר דהוא ספיקא דדינא ע"כ בק"ש אם קרא בתוך ד"א חוזר וקורא ובתפלה יחזור ויתפלל ויתנה אם יצא שתהא לנדבה עיי"ש ול"נ דאין להחמיר כלל לענין תפלה דהרבה אחרונים סוברים כהמ"א: **[כה]** צואת חמור וכו' - והני מסתמא ריחן רע ולכן אפילו אם יזדמן פ"א שאין מריחין אסור דה"ל כצואת אדם כ"כ המ"א ועיין בבה"ל: **[כז]** אדומה - מלשונו משמע שר"ל שלפי שהיא אדומה היא מסרחת מאוד והאחרונים כתבו שהתרנגולים אדומים הוא מה שקורין ענגלי"ש האן [אינדיק] כי צואתן מסרחת מאוד ומהנכון שלא להחזיק אותם בבית שלומדים ומברכים שם ובפרט בבית ת"ח כי אי

אפשר לו בלא הרהור תורה [מספר מנחת שמואל בהלכה ברורה]: **[כז]** ההולכים בבית - ואפילו אם עיקר חיותן מהי מיני דגן ג"כ יש להקל כ"ז שלא ידעיןן שצואתם מסרחת. והעופות היושבים על ביצתם ידוע שאז צואתם מסרחת מאוד ע"כ פשוט דדינם אז כצואת אדם וכנ"ל: **[כח]** הלול שלהם - הוא בנין קטן העשוי לאוויזין ותרנגולין ומפני שרבה בו צואה יש בו סירחון והוא מאוס ע"כ דינו כצואת אדם וכתב הח"א דה"ה דיר של בהמה ג"כ אסור מטעם זה ועיין בביאור הלכה מה שכתבנו בזה: **[כט]** שריחה רע - ודינה לכל דבר כצואת אדם וע"כ צריך להרחיק מלפניה כמלא עיניו ואפילו אם ידוע לו שאין בה צואה ומי רגלים והוא מן התורה. זה הכלל כל ר"ר הבא מדבר המסריח כיוצא באלו שנתפרשו שיש לו עיקר מרחיקין ממנה כדין צואת אדם דבכלל והיה מחניך קדוש הם כלומר שאם מגיע אליו הר"ר אין מחנהו קדוש ואסור לקרות [לבוש]: **[ל]** מותר בד"ת - משום דר"ר שאין לו עיקר הוא אסור רק מדרבנן לכך לא גזרו בזה מפני ביטול תורה ועמ"א: **[לא]** לקרות ק"ש - או לברך שום ברכה: **[לב]** אסור עד וכו' - דאפשר לצאת לחוץ ולקרות וכתב הא"ר דאם הוא רוצה יכול להרחיק למקום שלא נשמע שם הריח ודי וא"צ ד"א:

פ

סימן

[א] שברי לו - לאפוקי אם אינו ברי לו והוא משהא עצמו מחששא דשמא יבוא להפיח באמצע שלא כדין הוא עושה: **[ב]** שאינו יכול וכו' - ר"ל אפילו אם לא יאמר רק ק"ש ותפלה לבד ג"כ לא יוכל להעציר עצמו מלהפיח באמצע דאל"ה יותר טוב לעשות כך מלבטל לגמרי תפלת י"ח: **[ג]** זמן ק"ש - האחרונים הסכימו דאין לו לעבור זמן ק"ש שהוא דאורייתא משום זה וגם בתשובת הרא"ש שממנה מקור הדין לא נזכר שם ק"ש ובמגן גבורים כתב דהוא רק שיגרא דלישנא וראיה דבסימן ל"ח ס"ב איתא ג"כ זה הדין ולא נזכר שם רק תפלה לבדה וגם כאן סיים רק בתפלה לבדה וכונת השו"ע רק לומר דע"ז ישנה הנהגתו שמתפלל תמיד ק"ש ותפלה בזמנה אלא יקרא ק"ש לבדה עם ברכותיה ולא יתפלל כי בתפלה הוא עומד לפני המלך וגנאי גדול הוא להפיח אז אבל ק"ש אינו כמדבר עם המלך אלא שמקיים בזה רצון השי"י ואף שיקרא ק"ש בלי תפילין שהתפילין צריכין גוף נקי לא ימתין ויעבור זמן ק"ש כדי לקרותה בתפילין אלא מתי שיוכל להניח תפילין ביום יניחם: **[ד]** ומברך עליהן - ותיכף אחר ק"ש יחלצן אבל הטלית יכול ללבוש ולברך עליו קודם שיתחיל הברכות וגם יוכל ללבוש כל היום שא"צ גוף נקי לציצית ומיהו אם לא הניח הטלית מקודם ובא לו בין אהבה לק"ש יכול להניח בלא ברכה דלבישה לא הוי הפסק וכ"ז כשאירע לו מקרה זה בשביל שום מאכל שהזיק לו וכיוצא באופן שלערב בודאי יכול להתפלל בגוף נקי אבל מי שרגיל בכך שיש לו חולי שמחמתו מוכרח להפיח בכל שעה ואי לא יתפלל נפטר מן התפלה לעולם מותר לו להתפלל בלא גוף נקי דלא אתי

איסור הפחה שהוא ריח רע שאין לו עיקר דהוא רק איסור דרבנן ודחי לק"ש דאורייתא או לתפלה שהוא מצוה דרבים לכן יקרא ק"ש ויתפלל [רמ"א בתשובה סי' צ"ח] והפר"ח כתב ג"כ ככה אלא דהוסיף דכשיגיע לו הפחה יפסיק עד שיכלה הריח כמו בריח רע שאין לו עיקר דפוסק ויחזור ויתפלל. והפמ"ג נסתפק עוד דאפשר דשרי לו בכה"ג להניח תפילין ג"כ דהאיך יעקור לעולם מ"ע דאורייתא דתפילין ע"ש ונ"ל דכונת הפמ"ג רק ההנחה על איזו רגעים ורק כדי לקיים המ"ע דיותר מזה בודאי אסור ואם אין יכול להעציר עצמו מלהפית עד כדי שיניח השל יד והשל ראש יניחם אחד אחד. ולענין ברכה נ"ל דאל יברך עליהם. כתב רמ"א בתשובה סימן צ"ח מי שיש לו חולי שמטפטף תמיד מי רגלים לאונסו וא"כ לא יוכל להתפלל לעולם יש להתיר לעשות לו בגד סביב אברו והבגדים העליונים יהיו נקיים ויכנס לבהכ"נ ויתפלל ובשעת הטפת מי רגלים יפסיק ואח"כ יתפלל ודוקא שלא הוצרך לטפטף בשעה שמתחיל להתפלל ואע"פ שיודע שבתוך תפלתו יצטרך לטפטף וכו' ע"ש:

פא

סימן

[א] קטן שהגיע - דוקא קטן אבל גדול אפילו אינו יכול לאכול כלל דגן מרחיקין מצואתו ומימי רגליו. וגדול מיקרי לענין זה מי שהוא כבר שית כבר שבע [פמ"ג]: **[ב]** לכלל שאחר - ר"ל אע"פ שלא ראינו לזה שאכל כיון שאחר כיוצא בו יכול לאכול מסתמא גם הוא יכול לאכול ואפילו אם אין יכול לאכול אלא ע"י בישול מיקרי אכילה אבל אם הקטן הוא חלוש וידוע לנו שאינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס א"צ להרחיק מצואתו ומימי רגליו אפילו הוא בן ג' וד' שנים. והוא שמימיו לא היה יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס אבל אם היה יכול לאכול פעם אחד ואח"כ נחלש ואינו יכול ואפילו לא אכל דגן זה ימים רבים שבודאי צואה זו אינה באה מדגן מ"מ דינו כגדול שצריך תמיד להרחיק מצואתו ומימי רגליו אפילו אינו יכול לאכול כלל דגן מעולם. ויותר מזה אפילו אם בעצם לא אכל הקטן מעולם עדיין מין דגן מ"מ אם בטבעו היה יכול לאכול הכזית דגן בכדי אכילת פרס הבני מעיים מסריחים כל מיני מאכל שיאכל דומיא דגדול ויש מקילין בקטן אם ידוע שלא אכל דגן זה ימים רבים וכ"ש אם לא אכל מעולם. אך לכתחלה בודאי יש להחמיר ולהרחיק אף מצואת קטן כזה דספק איסור תורה הוא ובדיעבד אם התפלל נגדם א"צ לחזור דיש לסמוך ע"ד המקילין אא"כ ראינו הקטן הזה שבעצמו אכל ג"כ שאז לכו"ע דינו כגדול ואף בדיעבד יחזור ויתפלל: **[ג]** דגן - כל ה' מינים קרויים דגן וצואתם מסרחת. ובמאכל מבושל שעושין לתינוק משערין כפי מה שיכול גדול לאכול מאותו מין אכילת פרס. ושיעור פרס י"א ג' ביצים וי"א ד' ביצים. וכ"ז מצד הדין אבל טוב וישר הוא להרחיק מצואת קטן אפילו בן ח' ימים. כתב המ"א בשם הרש"ל דאין נכון לקרות ק"ש נגד תינוקות דסתמן מטפחין באשפה מקום צואה ובגדיהן ומנעליהן מטונפין: **[ד]** גדול - גדול זה ר"ל אדם בינוני כי יש שבטבעו ממהר

באכילתו ויש שהוא מקצר. ואם צריך הקטן לשהות באכילתו כזית יותר מזה השיעור הרי הוא כמי שאוכל היום חצי זית ולמחר חצי זית שכן הוא הלמ"מ בעלמא שאין אכילה מצטרפת לשהייה ארוכה כזו: **[ה]** מרחיקין - שכל שהגיע לכלל זה צואתו מסרחת: **[ו]** או ממימי רגליו - נראה דכיון שהגיע לשיעור זה גם נגד עמוד שלו הוא אסור מן התורה כמו של שאר אדם גדול: **[ז]** היה קורא - וה"ה אם היה מתפלל: **[ח]** וראה צואה - ה"ה לענין מי רגלים וכדלקמן בסימן צ' סכ"ז אך לענין לחזור אח"כ לכו"ע במי רגלים אינו חוזר אלא למקום שפסק וכנ"ל בסוף סימן ע"ו: **[ט]** כנגדו - מיירי שהוא יותר מד"א ממקום שכלה הריח דאי היה בתוך ד' לכו"ע היה צריך לחזור לראש דפשע דהיה לו לבדוק מתחלה וכנ"ל בסוף סימן ע"ו: **[י]** שיזרקנה - וה"ה שיכול להחזיר פניו לצד מערב כיון שאינו עומד בתפלת י"ח: **[יא]** ד' אמות - ממקום שכלה הריח: **[יב]** לפניו נהר - ומיירי שאינו יכול להחזיר פניו למערב מפני איזה סיבה דאל"ה יחזיר פניו ועמ"א: **[יג]** למקום שפסק - ס"ל כיון דלא היה בתוך ד' אמות שלו לא אמרינן דהיה לו לבדוק דלא הטריחתו תורה לבדוק בכמלא עיניו וסברא אחרונה ס"ל כיון דהיה מקום שראוי להסתפק פשע דלא הו"ל לקרות ולהתפלל עד שיתברר לו ועיין בא"ר שכתב דגם הרא"ש והרוקח ס"ל כהר"י ומ"מ לדינא נראה דאין להחמיר בדיעבד דהדה"ח והשולחן שלמה ועוד שארי אחרוני זמנינו כולם העתיקו רק דעה הראשונה לדינא ואם שהה כדי לגמור כולה עיין לעיל בסימן ס"ה ובמ"ב שם:

פב **סימן**

[א] תתפרך - ודוקא לפירוכין דקין אבל לשנים ושלשה לא מהני. ובימי הקור שהצואה נקרשת הרבה כאבן וגם אין מגיע אז ממנה שום סרחון נסתפק המ"א אי שרי לקרו' כנגדה אי בתר השתא אזלינן או עדיין שם צוא' עלי' כיון שיכולה לחזור לקדמותה בזמן החום והאחרוני' הסכימו כולם בזה לאיסור. ואף בדיעבד אם קרא צריך לחזור ולקרות ק"ש ולהתפלל בתורת נדבה. ואם הצואה תחת מים קרושים אפשר דהוי כיסוי אע"ג דמים לא מהני [עיין בסימן ע"ו] מ"מ גלד וכפור י"ל דהוי בכלל וכסית וכעששית דמי ובתר השתא אזלינן. וצואה שנתכסה בשלג חשוב כיסוי כל כמה שלא נמחה השלג. כתב בספר שולחן שלמה דה"ה נגד מי רגלים קרושים ג"כ יש להחמיר שלא לקרות נגדן וצ"ע בזה: **[ב]** בקרקע - או בבגד: **[ג]** להטפיח - פי' שאם מניח ידו עליהם מעלה לחות בה שאם יניחנה על דבר אחר מקבל ממנה לחות ואם אינן לחים כ"כ מותר: **[ד]** ויש לסמוך ע"ז - וכן הסכמת כל האחרונים דדוקא טופח ע"מ להטפיח ואז בעי הרחקה מהן ד"א כמו מצואה. ומ"מ כיון שאינם בעין רק שבלועין בקרקע או בבגד א"צ לשפוך עליהן רביעית לכו"ע אלא די שיביא עליהן רק מעט מן המעט מים שאין בהן ג"כ רק טופח ע"מ

סימן

פג

[א] אסור לקרות - ר"ל לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד"א ואם יש שם ריח רע צריך ד"א ממקום שכלה הריח: **[ב]** פינו ממנו - ואיסורו מן התורה כיון שזה המקום מכבר דרכו להיות בו צואה אין זה מחניך קדוש ע"כ אם נסתפק לו אם הוא בה"כ ישן או חדש אזלינן לחומרא כדין כל ספק צואה לעיל בסימן ע"ז ס"ז: **[ג]** כשאין לו מחיצות - כמו אחורי הגדר או אחורי הבתים. ופשוט דאפילו אם לא הזמינו מתחלה לאותו המקום לבה"כ כיון שהדרך לפנות שם נקרא בה"כ ישן וראיה מלעיל סימן מ"ב שכתבו שם הפוסקים דאם דרכו תמיד לצור תפילין בהסודר אסור להשתמש בו תשמיש אחר כאלו אזמינה ע"ש: **[ד]** מחיצות - נראה דאיירי במגיעות לארץ או עכ"פ עד פחות מג' טפחים סמוך לארץ דאמרינן לבוד דאל"ה אסור לדעת רב האי גאון המובא בב"י סימן פ"ז ע"ש: **[ה]** אין מגיע - ואם מגיע ר"ר אסור עד שירחיק ד"א ממקום שכלה הריח ובזה די אפילו לפניו לדעת המחבר. ודע דדעת המחבר להתיר אפילו במחיצות שאין גבוהות יו"ד כדאיתא בב"י ובזה חולקים עליו כל האחרונים ובגבוהות יו"ד יש מן האחרונים שסוברין כוותיה והרבה מן האחרונים שחולקין גם בזה וטעמם דס"ל דכיון דהמחיצות מיוחדות לקבל צואה כמו צואה דיינינן להו וכגרף של רעי לקמן בסימן פ"ז דאסור אפילו אין בו ריח רע וכן מדברי הגר"א בביאורו משמע ג"כ שדעתו להחמיר בזה וכן בפמ"ג ובדה"ח ושאר הרבה אחרוני זמנינו כולם מחמירין בזה וס"ל דצריך להרחיק מהמחיצות ד"א ולפניו כמלא עיניו אפילו פינו ממנו הצואה ואין בו ריח רע ולכן צריך לזהר שלא לקרות ולהתפלל ולדבר בד"ת בחצר כנגד בית הכסא כמלא עיניו אע"פ שהוא סגור ואי אפשר לראות הצואה שבו ולכן נכון לזהר כשעושה סוכה בחצר שיעשה בענין שלא יהיה מכוון מחיצות בה"כ נגד פתח הסוכה כשהיא פתוח דאז יהיה צריך לזהר בזה בעת שהוא מדבר ד"ת ושאר דברי קדושה וכן אם יש נגד חלון ביתו בית הכסא והחלון פתוח והוא עומד בביתו לפניו כלפי בית הכסא נכון לזהר מלדבר אז דברי תורה ומ"מ לעת הדחק יש לסמוך להקל אם אין מגיע לו ריח רע דאיכא ס"ס [היינו הב"י והב"ח בסימן זה דמתירין במחיצות גבוהות עשרה והרא"ש בסימן ע"ט ס"ב דמתיר אפילו בצואה כשהוא ברשות אחרת אף דרואה אותה] ובעוצם עיניו לכו"ע מהני בכה"ג. עוד כתבו האחרונים דמה דאנו מחמירין במחיצות בה"כ לדונם מבחוץ כצואה דוקא במחיצות שאינם נעשים אלא בשביל בית הכסא כגון שעשה בחצר חדר מיוחד לזה אבל אם בנה במחיצה של בית שהסמיכה לאותה מחיצה אע"פ שאותה מחיצה הוא מחיצה של בה"כ ממש אין על אותה מחיצה דין בה"כ לענין זה ומותר לקרות אפילו בסמוך כיון שאין המחיצה מיוחדת לבה"כ לבד: **[ו]** ועדיין לא וכו' - אבל אם נשתמש בו אפילו רק פ"א תו יש עליו שם בה"כ ישן לכל דיניו כיון דהיה שם הזמנה ומעשה ואם לא היה שם הזמנה ורק במקרה נפנה שם ואח"כ פינו ממנו הצואה

וגם אין בו ריח רע נ"ל דאין עליו שם בה"כ כלל ומותר אפילו בתוכו וכן מצאתי בספר יבשר טוב ועיין בבה"ל: [\[ז\]](#) לקרות - ואפילו בתוך ד' אמותיו ויש מחמירין בזה: [\[ח\]](#) כנגדו - דקיי"ל הזמנה לאו מילתא היא [כדלעיל בסימן מ"ב ס"ג עיי"ש] ומ"מ בתוכו אסור מדרבנן דה"ל בזיון גדול לק"ש או לתפלה ואפילו בדיעבד אם קרא והתפלל בתוכו לא יצא [לבוש]: [\[ט\]](#) לא בתוכו - דהיינו אם אותו המקום הוא בלא מחיצות אין אסור רק אותו המקום שהזמין ואם מקום המושב שהזמין הוא מוקף במחיצות אסור ע"י ההזמנה כל שטח ההיקף שבתוך המחיצות ועיין בסמוך ס"ק ז' אבל מבחוץ מותר בסמוך לו. כתב הבה"ט דלהרהר בד"ת מותר בתוך בה"כ החדש כשעדיין לא נשתמש בו וכ"כ הא"ר ופשוט דהבונים שבונים בה"כ אסורים לברך שם שום ברכה מבפנים במקום המחיצות ואפילו בעוד שלא בנו המחיצות דכיון שהורשם להם המקום הרי נתייחד זה המקום לבה"כ ואסור: [\[י\]](#) ספק אם הזמינו - דשמא רצונו היה לסיים דבית זה יהיה לתשמישא בעלמא אלא שפסק או נמלך ולא סיים דבריו: [\[יא\]](#) כסתום דמי - פי' דה"ל כאלו אין המקום הזה בה"כ כלל ובין שיש לו מחיצות מלמעלה על הגומא או לא: [\[יב\]](#) אבל אם משתינים - ר"ל ואפילו בשעה שאין שם מי רגלים ואין בהם ריח רע לפי שיש שם בה"כ על מקום זה שמחוץ לגומא שמשתינים שם. וכתב ה"ט דמ"מ למחיצות בה"כ הזה אין להם דין מחיצות בה"כ להרחיק מהן מכנגדן וכנ"ל בסק"ה דהא במי רגלים אין איסור מן התורה אלא כנגד הקילוח לבד ואחר שנפל על הארץ איסורו רק מדרבנן ואין מחיצות אלו נקראים בשביל זה מחיצות בה"כ. ונראה דאותן המקומות שנוהגין לעשות מקום מיוחד להשתנה לכל וידוע שאותן המקומות מסריחין מאוד גם על מחיצותיהן יש שם בה"כ לכל דינו דומיא דעביט של מי רגלים שמבואר [בסימן פ"ז] בהרבה פוסקים דאיסורו מן התורה ואע"ג דמי רגלים עצמן אינן אלא מדרבנן מ"מ כיון שהוא מיוחד לזה הוא מסריח ביותר וחמיר טפי וה"נ דכוותיה ועיין בסימן ע"ט בפמ"ג דדעתו דמי רגלים המסריח איסורו מן התורה: [\[יג\]](#) ק"ש כנגדו - ס"ל דאין לו דין בה"כ ישן דקיי"ל דאסור לפניו במלא עיניו אפילו פינו ממנו הצואה אלא רק דין בית שהזמינו לבה"כ המבואר בס"ב כיון שאין עליו צואה מעולם והגרף אין עומד תחתיו כ"א בעת הצורך אבל הרבה אחרונים חולקין עליו וס"ל דיש לו דין בה"כ ישן כיון שנפנין עליו וע"כ צריך ליזהר כשרוצה לקרות ק"ש ולהתפלל או לדבר איזה דברי קדושה שיוציא הכסא מהבית או שיעמידהו מלאחריו ד"א או שיכסה כל הכסא בבגד או בד"א ואפי"ה הוא נקי ואין בו ריח רע ואין הגרף עומד תחתיו ומכוסה למעלה הנקב בדף. וכן יש ליזהר באותן בתים שיש בתוכם כסאות קטנים נקובים לצורך הילדים שבבית שיהיו מכוסים בבגד בשעת ק"ש וד"ת אע"פ שאין בהם צואה או שיוציאם מהחדר שמדבר שם דברי קדושה ובפרט כי הקטן רגיל ללכלך הכסא בעת שהוא נפנה ולכו"ע יש עליו שם בה"כ אף בעת שהוא נקי. כתב בדה"ח לענין ספסל נקוב דאם הספסל מיוחד לשיבה כמו כסא שמיחדין לשיבה ומכוסה בכר וכשצריך להדבר מסיר הכר שעליו ונפנין על הכלי הנצבת שם שיש להתיר לקרות ולהתפלל בעת שהוא מכוסה בכר

אף אם אין מכוסה בד"א כלל דאין עליו שם בה"כ עיי"ש טעמו. ועיין
בבה"ל מה שכתבנו עוד בזה: [\[יד\]](#) חוזר וקורא - עיין בבה"ל:

פד

סימן

[\[א\]](#) שלא רחצו - פי' אפילו פעם אחד דאי רחצו תו ה"ל כמרחץ ישן לכל
דינו מאחר דהיה בו הזמנה ומעשה: [\[ב\]](#) מותר לקרות - ואע"ג דבה"כ
קיי"ל לעיל בסימן פ"ג ס"ב דאסור עיי' הזמנה בעלמא שאני בה"כ דמאיס
טפי: [\[ג\]](#) וקצת ערומים - י"א דאפילו אם עכשיו כולם לבושים או שאין
שם אדם כלל מ"מ כיון דהבית מיוחד להיות בו ערומים ולבושים קצת
דין מרחץ עליו ויש מקילים בזה ולדבריהם בחדר שדר שם הבלן וב"א
עומדים שם ג"כ ערומים שרי לומר ד"ת וקידוש ותפלה באין שם אדם.
וכ"ז לענין בית אמצעי אבל בית הפנימי שכולם עומדים שם ערומים
ורוחצין שם הוא מאוס טפי ולכו"ע דינו כבית הכסא ואסור אפילו אין
שם אדם ואפילו היתה דרכו של אותו המרחץ לרחוץ בו רק בימות החמה
ובימי החורף הוא סגור מ"מ גם אז כל דיני מרחץ עליו דלא נעקר עדיין
שמו ממנו אך אם עשו שינוי מעשה בגופו כגון שעקרו שם תנורו וכיוצא
בו ועשוהו בית דירה מותר לו להניח בפתחו מזוזה ולברך עליה ולקרות
ולהתפלל שם וכן הדין לענין בה"כ: [\[ד\]](#) אבל לא וכו' - וכן כל הברכות
וד"ת אסור שם. ומשמע מדברי ה"ט"ז דבדיעבד אם בירך שם אינו חוזר
ומברך וכן בק"ש אין חוזר וקורא אף אם היה נמצא שם אז אדם ערום
בבית האמצעי אך באופן שלא עמד נגדו בעת הקריאה או כגון שהחזיר
פניו וגופו ממנו דאלי"ה חוזר וקורא מטעם שקרא נגד ערוה [\[פמ"ג\]](#) ולענין
בית הטבילה מסיק ה"ט"ז דכל דינו כבית אמצעי של מרחץ ואין לברך שם
שום ברכה רק ברכת הטבילה שהיא הכרחית שם כדיעבד היא חשובה
וכל זה אם המברך איננו ערום וגם שלא יעמוד נגד ערומים בעת הברכה
דאז אסור מטעם ערוה אם לא שהחזיר פניו וגופו מהן וה"ה בכל זה
באשה המברכת בבית הטבילה ובפמ"ג כתב דיותר טוב שתברך במים
[ועיין לעיל בסימן ע"ד ס"ק ט"ז שכי' דטוב שתעכרן ברגליה שלא יהא איבריה נראין בהמים]
והטעם דשם במקום המים יותר מסתבר דאינו נחשב כבית אמצעי של
מרחץ ופשוט דגם שם צריכה בעת הברכה להחזיר פניה וגופה מנשים
הערומות העומדות שם בבית הטבילה כדמוכח לעיל בסימן ע"ט ס"ב
עיי"ש. והנה לפי דעת ה"ט"ז אף כשאין שם אדם ערום אין לברך שם ברכה
אחרת לדעת המחמירין לעיל בבית אמצעי אבל מהמ"א לעיל בסימן מ"ה
משמע להקל בזה דאין בה זוהמא וכן כתב בברכי יוסף. והנה במקוה
ששופכין בה מים חמין יש לומר דיש בה הבלא ומכל מקום אפשר לומר
דאין בה זוהמא והבלא כל כך כמו במרחץ. והני מקואות העומדים
במרחץ גופייהו במרחץ ודאי אסור לברך שם ברכת הטבילה ואפילו במים
צ"ע די"ל הבלא דמרחץ נפיש ובמים נמי אסור [\[פמ"ג\]](#) ועיין מה שכתב עוד בזה
בסימן מ"ה בא"א: [\[ה\]](#) להרהר שם - ואפילו נגד אנשים ערומים דהרהור נגד
ערוה אין איסור: [\[ו\]](#) אפילו ש"ש אסור - כי שלום הוא שמו של הקב"ה
שנאמר ויקרא לו ד' שלום וה"ה שאסור ליתן שלום לחבירו במבואות

המטונפות דכל דינו כבית הפנימי ואדם ששמו שלום יש אוסרין בבית המרחץ לקרותו בשמו אלא בלשון לע"ז ויש מתירין כיון שאינו מתכוין על ענין השלום אלא להזכרת שמו של אותו אדם ובדברי סופרים הלך אחר המיקל וכן נוהגין וירא שמים יש לו להחמיר יען כי הרבה מאחרונים אוסרין ויבלע המ"ם ויאמר רק שלו בלא מ"ם או שלון בנו"ן וגם באגרת הרשות נכון שלא לכתוב שלום עם וא"ו רק שלם שמצוי לזרוק באשפות: **[ז]** לענות אמן - על אחד שאמר בחוץ או באיזה בית שום ברכה ונראה דהיינו דוקא בבית הפנימי דהוא כבה"כ אבל בבית אמצעי שרי לענות גם אם שאל לו אדם דבר הלכה בבית הפנימי אסור לומר לו אין משיבין במרחץ וה"ה כשנתן לו אדם אחד שלום במרחץ אסור לומר אין משיבין במרחץ אבל רשאי לומר בכל זה מרחץ הוא דזה לא הוי אפילו הרהור אבל בבית אמצעי מותר לומר לו אין משיבין במרחץ ויש מחמירין גם בבית אמצעי בזה רק אם יש בו משום דרכי שלום מותר לומר בלשון זה. אין לשתות בבית המרחץ כי הלא אסור לברך שם ובלי ברכה אין לשתות ומי שרוצה לשתות מסיק בפמ"ג שיברך בבית החצון או בחדר הבלן בשעה שאין שם בני אדם ערומים [או שיכנס בבית הטבילה במים עד למעלה מערותו] וגם יכסה ראשו ויברך וישתה שם מעט ע"מ לשתות במרחץ והוא שיהיה שם החדרים בבית אחד תוך בית המרחץ הא לברך חוץ למרחץ כלל אסור ופשיטא דלברך ולא לשתות כלל רק במרחץ בודאי אסור להפסיק בין ברכה לשתיה ועיין לעיל בסוף סי' ס"ב במ"ב וביאור הלכה. מזוזה במרחץ בבית הפנימי ובאמצעי פטור וה"ה מרחץ שיש לפניה חצר ובחצר עומדים שם מקצתן ערומים פטור ג"כ ודירת הבלן חייבת במזוזה דהוא חדר גמור אך מפני שמצוי שם בני אדם ערומים צריך לכסות המזוזה. מלץ הויז שעושין ממנו לפעמים מרחץ פ"א או ב' בשנה או לייטער הויז חייב במזוזה ויש אומרים דיש לכסות המזוזה. וכן מותר להתפלל בתוכו. בית שעומדין בו אמבטאות לרחיצה משמע מהאחרונים דדינו כבית הפנימי דנפיש שם הבלא וזוהמא:

סימן פה

[א] ויניח ידו וכו' - כלומר שקורא כ"כ בלחש עד שאינו ניכר כלל שמרחש בשפתיו ג"כ אסור: **[ב]** כשיגיע - ר"ל בתוך ד"א ואם הוא לפניו אסור כמלא עיניו: **[ג]** וכן עיקר - עיין בסימן ס"ה במשנה ברורה שביארנו שם כל פרטי הדין: **[ד]** אפילו להרהר - ואפילו בזמן שאין שם אדם: **[ה]** בד"ת - וכן אסור לעיין בבה"כ במשקלי השמות והפעלים של לשון הקודש שאין דרך להגיע לידיעה רק ע"פ הכתובים ויבוא להרהר במקרא ופשוט דמותר אדם להתבונן בבה"כ בגודל שפלותו ושבסופו יחזור כולו להיות עפר רימה ותולעה ואין נאה לו הגאווה: **[ו]** אסור - ויחשוב שם חשבונות ביתו והוצאותיו כדי שלא יבא לידי הרהור ובשבת יחשוב בבנינים וציורים נאים: **[ז]** בבה"כ - ואפילו בתוך הד"א של הבה"כ ממקום שכלה הריח ג"כ אסור להרהר ועיין לעיל בסימן ע"ט

במ"ב סק"ג. כתב בספר תוספות ירושלים בשם הירושלמי דבבורסקי אסור להתפלל וכן להזכיר כל דבר שבקדושה והוא שהותחל העיבוד שיש ריח רע אבל אם עדיין לא התחיל מותר ופשוט דבזמן שאסור הוא אפילו להאומן עצמו שמורגל בהרית רע ואינו מרגיש כל שבני אדם מצטערים מזה הר"ר וכדלעיל בסימן ע"ט ס"א: **[ח]** ובבית המרחץ - כי נפיש זוהמא בתוכו ומאוס והו"ל הצואה ובה"כ וטעם איסור ההרהור בכל אלו המקומות משום דבעינן והיה מחניך קדוש וליכא [שבת קנ"א] כתב ב"י מי שתלמודו שגור בפיו והרהר בבה"כ ובבית המרחץ לאונסו מותר יש אומרים דכיון דאנוס הוא בהרהורו יכול אפילו לבטא בשפתיו וכן משמע מזבחים ק"ב ע"ב אבל בספר ברכי יוסף מסיק דהדבור אסור בכל גווני והראיה מהגמרא יש לדחות כמש"כ שם הרב ברכת הזבח וצאן קדשים ע"ש ומה שכתב דאם הרהר לאונסו מותר היינו ר"ל דאם הרהר לא עבד איסורא מאחר שהיה לאונסו ברם לכתחילה חובת גברא לדחות ההרהור וכ"ש דהדבור אסור וכ"כ בספר ישועות יעקב דהדבור אסור: **[ט]** בלשון הקודש - ומדת חסידות הוא להחמיר: **[י]** נאמן - הראב"ד אוסר ברחום וכתב הב"ח ויש להחמיר וכ"פ הפרי"ח מיהו בלע"ז לכו"ע שרי הואיל וזה אינו מיוחד דוקא להקב"ה משא"כ שאר ד"ת וכ"ש השמות שאינם נמחקין אסור לאמור שם אפילו בלשון לע"ז כגון גא"ט בלשון אשכנז או בוגא בלשון פולין ורוסיא וכה"ג שאף ששם זה אין בו קדושה באותיות כתיבתו ומותר למוחקו מ"מ יש בו משום בזיון בהזכרתו במקום טינופת כמו בהזכרת השלום שמותר ג"כ למוחקו ואעפ"כ כיון שהקב"ה נקרא בו אע"פ שאינו מיוחד לו אסור להזכירו כשמתכוין על ענין השלום וכמש"כ סי' פ"ד וכ"ש בזה שלכמה דברים דינם כשמות שבלשה"ק כגון לענין שבועה ולענין הזכרת ש"ש לבטלה ולענין קללת חבירו בשם: **[יא]** מותר לאמרם - דגם בני אדם מכונים בהם לפעמים כמו שנאמר חנון ורחום וצדיק ודוקא באומר כך אבל באומר הרחום ירחם עליך י"ל דאסור כמו שאלת שלום [פמ"ג]: **[יב]** שאינם נמחקים - ל"ד דהא איכא שלום דאסור להזכיר שם וכנ"ל בסי' פ"ד: **[יג]** להפריש מדבר איסור - וה"ה אם נכנס בלבו הרהור עבירה מותר להרהר שם בד"ת מפני שזהו כמו להפרישו מאיסור שהתורה מצלת מהרהורים רעים: **[יד]** ובעניני קודש - דהיינו לומר לו אפילו בלשון הוראה שאסור לעשות כן וא"צ לדקדק ולומר אל תעשה כך בלי לשון הוראה ויש מחמירין וסוברין דאסור לומר בלשון הנראה דזה הוא תורה כגון אם רואה בע"פ שמגלחין אחר חצות יאמר אין מגלחין דלשון זה אינו לשון הוראה אע"ג דממילא נשמע דאסור אבל לא יאמר אסור לגלח ונ"ל דאם אין דבריו נשמעין בקיצור יוכל להעריך לפניהם גודל האיסור בכל חלקיו כדי להפרישן. כתב המ"א בשם הר"ן אפילו בלא אפרושי מאיסורא שרי לומר לחבירו עשה לי כך וכך אפילו אם ממילא הוי הוראה שבזה מורה לו שהוא מותר לעשות כן כיון שאינו אומרם בלשון הוראה: **[טו]** ובמקום שמותר - כגון בבית אמצעי של מרחץ וכנ"ל או כגון שהוא בעצמו אינו נקי לגמרי כגון שנגע בידיו במקומות המכוסים דאם ידיו או שאר מקומות מגופו מטונפות ממש אפילו ההרהור אסור [פמ"ג]: **[טז]** לפסוק דין - דהוי כמו

הרהור שמחשב הטעם בלבו ועיין לעיל סימן מ"ז ס"ד במ"ב ובה"ל:

סימן פו

[א] מים סרוחים - ע"כ אותן מקואות שמימיהן סרוחין בימות הקיץ לא מיבעי דאסור לברך בתוכן אפילו הרחקה כצואה בעינן [פמ"ג] ודוקא אם מסריח עד שדרך בני אדם להצטער מאותו הר"ר. גינה שממשיכין לה מים סרוחים ורעים והיא סמוכה לבהכ"נ אף אם קדמה בעל הגינה צריך להרחיק דהוי מילתא דאיסורא [ש"ת]: **[ב]** או מי משרה - שמסריח וכ"ש משרה של כובסין שמכבסין בהם בגדי קטנים שיש בהם צואה [שנו"א]: **[ג]** כמו וכו' - ר"ל לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח וכתב הפמ"ג דאיסורו הוא מה"ת כמו צואה. כתב הא"ר והובא בפמ"ג במרתפות היין שיש ריח רע מעופש וקץ ביה אסור לקרות ק"ש. וה"ה כל כה"ג. וברמב"ם פ"ד מהלכות תפלה הלכה ט' משמע דמותר ורק גדולי החכמים היו נזהרין מזה בעת התפלה עי"ש ולפלא שלא העירו בזה:

סימן פז

[א] גרף וכו' - ואפילו אם עתה אין בהם כלום ואפילו אם הם רחוצים יפה מבפנים ומבחוץ ונקיים לגמרי שאין בהם אפילו ריח רע: **[ב]** של מי רגלים - ואם הכלי מיוחד ג"כ לתשמיש אחר כגון לשפוך לתוכו שופכין אם אין בו צואה ולא ריח רע מותר וכן אם בכל פעם שמשתיין נותן לתוכו רביעית מים מותר אם אין מגיע ממנו ריח רע ונ"ל דבזה אם מגיע ריח רע מן הכלי דינו כעביט ממש וצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח וע' ביאור הלכה: **[ג]** כמו מצואה - לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח. ומשמע מדברי הרבה אחרונים דמסכימים לדברי הרבינו יונה דמן התורה אסור גרף ועביט אע"ג דמ"ר עצמן אינו אלא מדרבנן העביט חמיר טפי דכיון דמיוחד לזה ה"ל כבית הכסא ולכן לא מהני בהן ג"כ הטלת מים ואפי' מילאן עד שוליהן. ואם קרא או התפלל במקום עביט שהיה בתוך ד' אמותיו חוזר אם מצאו במקום שהיה ראוי לו להסתפק בו תחילה עליו. ולענין שאר ברכות עיין לקמן סימן קפ"ה ס"ה ובמ"ב שם ותדין לכאן. ואם מצא הגרף והעביט בתוך שיעור כמלא עיניו אינו חוזר בדיעבד כדלעיל בסימן פ"א ס"ב במ"ב עי"ש: **[ד]** של זכוכית - הט"ז מפקפק בזה אבל רוב האחרונים וכמעט כולם מסכימים להקל והטעם דבכל אלו ס"ל דאין בולעין ואפילו אם בולעין אין בליעתן מרובה ע"כ אין דין בה"כ עליהם: **[ה]** מצופה - י"א דהיינו מה שאנו קורין גלייזירט וי"א דדוקא אם הוא מצופה באבר לא גלייזירט. גם י"א דבעינן שיהא מצופה מבפנים ומבחוץ ויש מקילין דדי בשמצופה רק מבפנים והנה למעשה יש להחמיר דבעינן שיהא מצופה גם מבחוץ אך כשכפאו על פיו יש לסמוך להקל על דעת המתירין כ"כ א"ר. והכלים

שאנו קורין פארצליין לענין שארי איסורים דינם ככלי חרס דלא מהני הגעלה ונראה דיש להחמיר גם לענין זה ועי' בה"ל: [\[ו\]](#) יפה - מבפנים ומבחוץ וגם שלא יהיה ממנה ריח רע ואם מגיע ממנה ר"ר דינה כריח רע שאין לו עיקר אחרי דהכלי אין עליה שם גרף ועביט ונקיה היא וא"צ להרחיק רק עד מקום שיכלה הריח ואם הכלי אין רחוצה צריך להרחיק ממנה ד"א אולי יש עליה ממשות של זוהמא: [\[ז\]](#) יש מתירין - דהוי כמו כיסוי: [\[ח\]](#) ויש אוסרין - דכיון שהזוהמא בלוע בתוכו הכלי גופא הוא כמו צואה ואסור עד שיכסהו אבל של מתכות אפילו אינו רחוף מבפנים מהני כפיה דאין איסורו אלא מתוכו וכפיה חשוב כיסוי. ואם כיסה על הגרף והעביט ור"ר נודף מהם בין שהוא של חרס ורחוף או של מתכת ואינו רחוף כתב הדה"ח דצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח דזה מיקרי ר"ר שיש לו עיקר ועיין במ"ש בבה"ל בסי' ע"ט בהקדמה אות ז' ואם הוא של מתכת ורחוף די שירחיק עד מקום שיכלה הר"ר דזהו ר"ר שאין לו עיקר. כתב של"ה שירגיל האדם שיהא לו עביט של מתכות או זכוכית ויהיה רחוף ונקי ויטיל לתוכו רביעית מים כשמשתיין בו ואז מותר לו לברך אשר יצר וללמוד תורה אצלו ונ"ל אם הוא נקי ואינו יוצא שום ר"ר ממנו אזי די שירחצוהו מע"ש לע"ש עכ"ל והובא בא"ר: [\[ט\]](#) שהרחיק - ואם היה בבית מטה גבוה יו"ד והמחיצות מגיעות לארץ מכל הצדדים או עכ"פ שרגליה קצרות ואינן גבוהות ג"ט דהוי כלבוד וצואה או גרף ועביט עומד אחורי מטה מקרי המטה מחיצה ושרי לקרות לפני המטה וא"צ להרחיק ובלבד שלא יראה את הגרף וגם שלא יגיע לו ריח רע וכתב המ"א דדוקא כשהמטה חוצצת מכותל לכותל אבל בלא"ה לא חשיבה מחיצה והרבה מפקפקין בדין זה גם בספר נשמת אדם תמה עליו ע"כ מסיק בח"א דבמי רגלים שהיו על הארץ או בכלי שאינו גרף דאינן אלא מדרבנן יש להקל לקרות ולברך נגד המחיצה אפילו אינה חוצצת אבל לא כנגד האויר ועיין בבה"ל שהעתקנו כל לשונו בזה. דפים הקבועים בכותל [שקורין פאליצא או באנק] אע"פ שגבוהים י"ט ואפשר אפילו רוחב ד' טפחים לא הוי רשות לעצמו כיון שאין לו מחיצות המגיעות לארץ. וכן שולחנות שלנו שעומדים על רגלים שאין ברחבן ד' טפחים אע"פ שהן גבוהין י"ט לא הוי מחיצה להפסיק [ח"א]. עוד כתב שם גרף או אפילו מי רגלים העומד בין תנור לכותל נ"ל דאסור לעמוד בצד בתנור ולקרות אע"פ שהתנור מפסיק דכיון דהוא מתשמישי הבית בטל לגבי הבית וכן כל כיוצא בזה אבל שאר כלי הבית שאינו מיוחד לבית נ"ל דמפסיקים וע"פ האופנים המבוארים לעיל גבי מטה. אם הניח להגרף והעביט תחת המטה ומחיצות המטה מגיעין עד פחות מג' סמוך לארץ אפילו אם המטה בעצמה אינה גבוה יו"ד שרי לקרות לפני המטה ועל גבה לבוד והוי כמכוסה וכ"ז כשאין מגיע ר"ר אבל כשמגיע לא מהני כיסוי ולא הפסק מחיצה. ומטות שלנו שרגליהן גבוהות ג"ט צריך הרחקה מהגרף כדין: [\[י\]](#) כלי - אפילו יש קצת אויר בין הכלי לקרקע כגון שבולט קצת מצד א' כל שהוא פחות מג"ט אמרינן לבוד והוי כמכוסה אבל אם הכלי פתוח למעלה אפילו פחות מג' אסור:

[א] כדי וכו' - וגם כי הקרי בא מקלות ראש וד"ת צריך להיות באימה ויראה ברתת וזיע כמו בעת נתינתה: **[ב]** ואח"כ בטלו - ומ"מ מי שירצה לנהוג ולטבול תע"ב ודוקא אם עי"ז לא יעבור זמן ק"ש ותפלה ואפשר דאפילו אם עי"ז יתבטל מתפלה בצבור ג"כ אין נכון להחמיר בזה: **[ג]** אותה תקנה - שהיתה גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה ובטלוה משום ביטול תורה ומשום ביטול פריה ורביה: **[ד]** המנהג - ומ"מ יש אנשי מעשה שנוהגין בתקנה זו וטובלין א"ע לקריין ואם קשה עליהם הטבילה רוחצין א"ע בטי' קבין. וכתבו האחרונים שארבעים סאה מים שאובים כשרים לטבילה זו וכן הטי' קבין הוא ג"כ במים שאובים ואפילו משלשה כלים. ובאופן שלא יפסיק משפיכת כלי א' עד שיתחיל השני אבל יותר מג' כלים אין מצטרפין לשיעור ט' קבין. והנך ט' קבין צריך שישפוך עליו אבל לא לטבול בתוכם בין אם הם בכלי או בקרקע דכל שהוא דרך טבילה בעינן דוקא ארבעים סאה ובקרקע כשאר טבילות ומ"מ אם נכנס חציו למקוה ולא הרכין ראשו לטבול חצי גופו אשר בחוץ רק שפכו עליו מלמעלה ט' קבין מועיל לטהר. כתב בספר מטה אפרים דבעת שפיכת הטי' קבין על האדם יש לו לעמוד זקוף ושתי ידיו מונחים נגד לבו ולא ידחק אותם בחיבוק הרבה רק בריווח קצת כדי שיבואו המים גם שם ויזהיר לשופכים עליו שישפכו כנגד גופו ממש. ושיעור ט' קבין עיין בבה"ט שהוא שיעור ט"ו קווארט פוליש עיין בספר מטה אפרים הנ"ל שכתב דבקווארט שלנו צריך כ"ד קווארט לשפיכת ט"ק ובשעת הדחק שאין הכלים מחזיקין כ"כ יש להקל ביי"ח קווארט. וכן יש ליזהר בכל זה אותם שנוהגים להטהר בער"ה ועיו"כ עי"י ט' קבין. כתב במ"א דאף הנוהג טבילה לקרי דוקא בריא או חולה ששמש מטתו אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מכלום ואין לו רק לרחוץ אותו מקום שלא יהיה מלוכלך מש"ז וכן בריא שראה מים חלוקים פטור מכלום דלא גזר עזרא ע"ז לענין ד"ת ותפלה ורק לענין תרומה טמא משום מים חלוקים: **[ה]** נדה - כתב רבינו ירוחם יש טועים לומר שהנשים יולדות לא יכנסו לבהכ"נ עד שעברו מ' יום לזכר ופי' לנקיבה ומנהג טעות הוא וצריך למחות בידם: **[ו]** או להתפלל וכו' - ובבנימין זאב סימן קנ"ג כתב שלא נהגו רק שלא לכנוס לבה"כ ולא לראות ס"ת וגם כשמתפללת אינה עומדת בפני חברותיה ומשום מנהג וכבוד עושין כן ולא משום איסור עכ"ל וכן הסכימו האחרונים דצריכה להתפלל בביתה ולברך כל הברכות ובפרט ברהמ"ז וקידוש שהוא מן התורה ועי' במ"א: **[ז]** אבל המנהג וכו' - ובמדינותינו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות ומ"מ לא יסתכלו בס"ת בשעה שמגביהים אותה להראות לעם [ח"א] עוד כתב שלא יכנסו לבית הקברות עד שיטבלו: **[ח]** נוראים - ומיום ראשון של סליחות ואילך מיקרי ימים נוראים לכל כה"ג וה"ה אם משיאה בנה או בתה או שהיא בעצמה יולדת שהולכין לבה"כ אחר ד' שבועות שרי אע"פ שהיא נדה וכיון שמותרים לילך לבה"כ שרי ג"כ להתפלל בכל זה לכו"ע:

סימן

פט

[א] עם הנץ - היא השעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים. וראוי ונכון ליזהר בזה לכתחלה אף בימי הסליחות וכן בחורף כשמשכימים ובאים לבהכ"נ בבוקר השכם ימתינו מלהתפלל עד הנץ וכדלעיל בסי' נ"ח ס"א ע"ש אך כשמשכים לצאת לדרך וכה"ג שאר דחק ואונס דמותר להקדים כדלקמן בס"ח עכ"פ ימתינו מלברך על התפילין עד שיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א דמקודם אסור לברך עליהן וכדלעיל בסימן ל' ס"א ע"ש במשנה ברורה כתב בפמ"ג בסימן תצ"ד דבחג השבועות שניעורין כל הלילה מותר להתפלל קודם הנץ דכשילכו לביתם בהשכמה טורח הוא להתקבץ שנית. ומ"מ יש ליזהר שלא לקרות ק"ש כ"כ בהשכמה דהיינו קודם שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו דזה אסור לכתחלה וכדלעיל בסימן נ"ח עיי"ש: **[ב]** עמוד השחר - עה"ש הוא מה שמתחיל השחר להבריק במקצתו מעט מעט ומשמע מדברי המחבר דקודם האיר אף בדיעבד לא יצא וכן הסכימו הרבה אחרונים דלא כמ"א וע' בבה"ל: **[ג]** פני המזרח - ובעינן שיאיר פני כל המזרח ולא סגי במה שהבריק השחר כנקודה בלבד. כתב בחידושי רע"א דאף שהכוכבים נראין עדיין ברקיע מ"מ יום הוא: **[ד]** יצא - בדיעבד ואפילו שלא בשעת הדחק ובשעת הדחק כגון במשכים לצאת לדרך וכה"ג שאר דחק ואונס אפילו לכתחילה וכדלקמן בס"ח עיי"ש. ודע דדברי הש"ע אינם אמורים רק לענין חובת מצות תפלה בלבד דיצא בה אחר שהאיר המזרח דבזה כבר הגיע זמנה דניתקנה כנגד התמיד ושחיטת התמיד היה תיכף משהאיר המזרח אבל לענין ק"ש שקודם התפלה לא איירי המחבר בסימן זה ועיין לעיל בסימן נ"ח במ"ב סק"י"ט דלא יצא בזה ידי חובת ק"ש אף דיעבד אם רגיל לעשות כן עד שיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א וזה מאוחר מזמן דהאיר המזרח ובפרט כשרוצה אז להניח תפילין ולברך עליהן דבוודאי אין לברך עד שיגיע הזמן דמשיכיר הנ"ל: **[ה]** היום - ואם היום אורך י"ח שעות הוי ו' שעות על היום וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות דלעולם משערין שעות אלו לפי ענין היום והם נקראין שעות זמניות שהיום מתחלק ל"ב חלקים. וענין השליש הוא שתפלת השחר הוא נגד קרבן תמיד ולעולם לא איחרו אותו מלהקריב לאחר שלישי היום וצריך לגמור התפלת י"ח בתוך השליש היום: **[ו]** או עבר - ר"ל שבמזיד שהה את התפלה עד שעבר זמנה ואח"כ התפלל אעפ"כ יצא ידי חובת תפלה אף שהיתה שלא בזמנה וה"ה שלכתחילה אם לא התפלל מקודם צריך להתפלל אחר ד' שעות עד חצות רק שאין לו

שכר כתפלה בזמנה. וטוב שיתפלל אז בתורת נדבה כי יש פוסקים שסוברים דבהזיד עד ד' שעות שוב לא מצי להתפלל כלל ע"כ יתפלל ויתנה שאם מצד הדין הוא פטור הוא בתורת נדבה [פמ"ג]: [ז](#) ואחר חצות - משמע מלשון הר"ב דאפילו תיכף אחר חצות אסור להתפלל שחרית ואדלעיל קאי בין עבר במזיד או טעה בשוגג ויש מקילין בהחצי שעה שאחר חצות ולדינא משמע מפמ"ג ודה"ח שאין לזוז מפסק הר"ב וכן משמע מביאור הגר"א דבאמת כבר הגיע זמן מנחה שמתחלת מתחילת שבע אלא מטעם שאין אנו בקיאים ושמא יבוא לטעות וע"כ אסרו חז"ל ע"כ כששגג או נאנס ולא התפלל קודם חצות ימתין אחר חצות חצי שעה (דהיינו כדי שיגיע זמן תפלת מנחה) ויתפלל מנחה ואח"כ שחרית בתורת השלמה ולא להיפך וגם דוקא בשגג או נאנס אבל במזיד אין לו תקנה כמו שיתבאר כ"ז בסימן ק"ח. אמנם בדיעבד אם התפלל שחרית בחצי שעה זו שאחר חצות יצא וא"צ להתפלל שנית [דה"ח עיי"ש עוד] ועיין בחידושי רע"א מה שכתב בשם הצ"ח בענין זה: [ח](#) זמן תפלה - היינו מעמוד השחר ועיין בבה"ל בס"א: [ט](#) להקדים וכו' - וה"ה אם הולך בבהכ"ס ממקום הקבוע לו למקום חבירו ליתן לו שלום: [י](#) לפתח חבירו - וה"ה אם היה אביו או רבו. ואם יש לחוש לאיבת גברא אלמא אם יכול ליתן ידו בלא אמירת שלום שפיר דמי [פמ"ג] וכשפגעו בדרך יש להקל בגברא אלמא גם באמירת שלום דבלא"ה מדינא מותר וכדלקמן כנ"ל: [יא](#) דשמו וכו' - ואין ראוי להזכיר שמו על האדם ולכבדו קודם שמכבד להקב"ה. ובלשון לע"ז יש לעיין. ומסתברא דאם אומר הרחום ירחמך או החנון יחננך וכדומה שרי דמברכו בשמו של הקב"ה [פמ"ג עיי"ש עוד]: [יב](#) כשהוצרך - ר"ל שהוצרך ללכת דרך חצירו של חבירו בראיית איזה עסק ואגב זה הולך לפתחו לומר לו צפרא דמרי טב אבל ליתן לו שלום אף בכה"ג אסור וע' בבה"ל. ודע דמה שכתב הש"ע לראות איזה עסק דוקא לראות אבל להתעסק ממש אסור קודם התפלה וכדלקמן בס"ג: [יג](#) וי"א וכו' - וכן יש להורות [בי"ח וע"ת]: [יד](#) אין לחוש - פי' דאז מותר לכרוע כשאין משכים לפתחו אבל במשכים לפתחו בין לכרוע או נתינת שלום אפילו התחיל בברכות אסור: [טו](#) במוצא וכו' - ולא יתן שלום אע"פ דרגיל ליתן לו שלום: [טז](#) כדי שיתן - ר"ל דאף דמדינא מותר מ"מ נהגו קדמונינו להחמיר בזה מזה הטעם ואם התחיל הברכות אין לחוש כ"כ ומותר ליתן שלום. וכ"ז לפתוח לומר לחבירו שלום אבל כשחבירו שואל בשלומו מותר להשיב בכל ענין וכ"ש דמי שכבר התפלל מותר להשכים לפתחו של חבירו שלא התפלל ליתן לו שלום אע"פ שיצטרך להשיבו: [יז](#) להתעסק וכו' - וקודם אור הבוקר שרי לעשות מלאכה [שלי"ה וח"ש] וכתב הא"ר דמ"מ אין לעשות שום ענין עד שיברך סדר הברכות. ופשוט דכוונתו בחצי שעה שסמוך לאור הבוקר: [יח](#) בצרכיו - ומי שיש לו עבדים עברים או משרתים שצריך שישמשוהו יזהירם מבערב שבקומם ממטתם ירחצו ידיהם ויברכו הברכות ויקראו פרשה אחת של שמע ואח"כ יכול לעשות צרכיו וכ"ז הוא ממדת חסידות אבל מדינא אין קפידא: [יט](#) לילך לדרך - ואפילו קודם מנחה ומעריב אם הגיע זמנם דינם כמו קודם שחרית: [כ](#) עד שיתפלל - ואפילו אם במקום שיבוא

יהיה יכול ג"כ להתפלל עם הצבור בזמנו אעפ"כ אסור דהליכה בדרך הוי כעוסק בצרכיו אך כ"ז שלא בשעת הדחק אבל בשעת הדחק שאין השיירא ממתנת לו יכול לילך מקודם לדרך ויתפלל בדרך וכדלקמן בס"ח ומשמע מהרבה פוסקים דאפילו כבר הנץ החמה ג"כ מותר בזה: **[כא]** ולא לאכול - והעובר ע"ז אמרו חז"ל שעליו אמר הכתוב ואותי השלכת אחר גוך אמר הקב"ה לאחר שאכל ושתה ונתגאה קבל עליו מלכות שמים וגם הסמיכו דבריהם על הפסוק לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם ואפילו טעימה בעלמא אסור: **[כב]** מים מותר - דלא שייך בהו גאווה ודוקא בלא צוקער אבל עם צוקער אסור וכ"ש משקה שכר (שקורין ביער) ודאי אסור. וטיי"א וקאפ"ע מותר לשתותו קודם תפלה כדי שיוכל לכון דעתו ולהתפלל ובפרט בהמקומות שרגילין בהם ואין מתיישב הדעת בלתם וכ"ז בלא צוקער ובלא חלב [אחרונים] והעולם נוהגין להקל לשתות עם צוקער ואפשר דכוונת האחרונים וכן הרדב"ז שכתב דעם צוקער אין לך גאווה גדולה מזו קודם התפלה רק אם נותן הצוקער בתוך הטיי"א למתקו דזהו אסור קודם התפלה אבל אם לוקח מעט צוק"ר בפיו בעת השתייה ובלתי זה אין יכול לשתות הטיי"א אין זה בכלל גאווה. היוצא מדברינו דבנתינת הצוקע"ר בתוך הטיי"א או לאכול מעט מיני תרגימא בעת השתייה כדי שלא לשתות הטיי"א וקאפ"ע אליבא ריקנא אין שום צד להקל בזה קודם התפלה אם לא מי שיש לו חלישת הלב והוא צריך זה לרפואה. ומ"מ טוב שיאמר מתחילה עכ"פ פרשת שמע ישראל. כתב בספר פ"ת החדש דיש למנוע מלשתות הטיי"א בבוקר קודם התפלה באסיפת חברים עיי"ש טעמו. ומלבד זה רגיל להסתעף מזה איסור אחר דהלא כתב הרשב"א והובא בב"י דלכך אסור לו לאדם לעסוק בחפציו קודם שיתפלל כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל וכ"כ בש"ע סוף סעיף ב' שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל והרגילין באסיפת חברים בעת שתית הטיי"א רגיל לפעמים עיי ריבוי השיחה לעבור עיי"ז גם זמן ק"ש ותפלה: **[כג]** בשבת - כלומר דלא תימא דבשבת אסור בלא"ה משום דאסור לטעום קודם קידוש קמ"ל דאינו אסור רק דוקא בשהגיע זמן קידוש והכא כיון שלא התפלל לא הגיע עדיין זמן קידוש ואחר תפלת מוסף אסור משום קידוש וקודם מוסף עיין סימן רפ"ו ס"ג: **[כד]** מותר - אפילו אוכלין ומשקין טובים דשייך בהו גאווה כיון שאינו עושה משום גאווה אלא לרפואה אע"פ שאינו חולה גמור שרי וכ"ש שמותר לשתות קודם התפלה הרקות ושיקויים לרפואה: **[כה]** והרעב - הרבה [לבוש]: **[כו]** וישתה - משמע שאינו מחוייב מדקאמר אם רוצה והטעם משום דעכשיו בזמן הזה בלא"ה אין מכוונים כ"כ ומ"מ אם רוצה לאכול ולשתות קודם כדי שיכוין מותר ועיין בא"ר: **[כז]** התחיל לאכול - אפי' היה בהיתר דהיינו שהיה יותר מחצי שעה עד עה"ש דבתוך הח"ש אסור להתחיל לאכול וכמו שכתב הרמ"א בסי' תרנ"ב לגבי לולב וה"ה לגבי ק"ש דאורייתא ודוקא אם אוכל יותר מכביצה דהוי דרך קבע או לשתות בכשיעור זה אבל בפחות מזה מותר עד עה"ש: **[כח]** צריך להפסיק - כשעולה עה"ש ואע"ג דבתפלת המנחה א"צ להפסיק כמ"ש סי' רל"ב

הכא שאני כיון דאסמכוה אקרא דלא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם צריך להפסיק ובשם הזוהר כתבו האחרונים שאפילו קם בחצות הלילה אסור לטעום קודם שמתפלל וכתב הפמ"ג דדוקא כשהיה ישן ואפשר דשתייה שרי ומדינא אפילו ישן מותר לאכול ולשתות ומ"מ נכון לכתחלה ליזהר בזה אם אינו מוכרח ועיין במחצית השקל שכתב דבתשוי שב יעקב סי' ח' כתב בשם סידור האר"י ז"ל שהרח"ו עצמו כשהיה חלש לבו אכל או שתה איזה דבר לחזק גופו ולא אסר כ"א לאכול למלאות תאוותו עיי"ש ובח"א כלל ט"ז כי ג"כ דהקם קודם אור היום ולבו חלש ועיי"ז מתבטל מלימודו מותר לאכול: **[כט]** וי"א שא"צ וכו' - ר"ל לתפלה אפילו התחיל באיסור אלא לק"ש בלבד שהיא מן התורה צריך להפסיק אם התחיל באיסור וקורא ק"ש בלא ברכותיה שברכותיה הם מד"ס ולאחר שיגמור יקרא הק"ש עם ברכותיה ויתפלל וכו' האחרונים שהעיקר כסברא הראשונה ואם בירך בהמ"ז ועוסק בשתייה צריך להפסיק לד"ה: **[ל]** ללמוד אסור - ר"ל להתחיל ללמוד אבל אם כבר התחיל אפילו אחר שהגיע הזמן שוב אינו פוסק אם ישאר לו שהות אח"כ להתפלל בזמן תפלה אך ק"ש י"א דצריך להפסיק ולקרוא כיון שהתחיל אחר שכבר הגיע זמנה ויש מקילין גם בזה אם לא שירא שיעבור הזמן ועיין לקמן בסי' ק"ו בבה"ל: **[לא]** משיגיע וכו' - היינו משעלה עמוד השחר אבל קודם לזה מותר אפילו להתחיל וכשהתחיל ממילא שוב אינו פוסק אם לא שירא שיעבור הזמן ויש מקילין לכתחילה אפילו אחר שעלה עה"ש כ"ז שלא הגיע זמן סמוך להנץ שראוי להתפלל בו לכתחילה: **[לב]** בבית מדרשו - ר"ל ביחידות ואם רגילין צבור להתאסף אליו שם גם בזה מותר דוודאי יזכרוהו כשיבואו ועיין סימן צ' סי"ח בהג"ה: **[לג]** מיטריד בגירסיה - עיין בח"א שכתב דאפילו יש לו שיעור קבוע מה שלומד דליכא למיחש כ"כ שמא ימשך בלימוד אפי"ה אסור ולכן מי שהוא בדרך או דר בישוב אפילו בקיץ אע"ג שמצוה להתפלל בשעה שהצבור מתפלל מ"מ כיון שאסור ללמוד קודם שמתפלל מוטב שיתפלל תיכף כדי שלא יתבטל מלימודו ובזה"ז דעוברי דרכים ע"פ רוב אינם למודים תורה בדרך והיה מהראוי שימתינו על זמן שהצבור מתפלל מ"מ כיון שנמשך מזה שעוברים זמן ק"ש ולפעמים גם זמן תפלה לכן יזהרו שתיכף בקומם קודם שיעסקו בשום דבר יתפללו ומכ"ש דבקהלות גדולות מתפללין תיכף כשהאיר היום וא"כ לעולם הוא בשעה שהצבור מתפלל עכ"ל. ויראה לצמצם בעת שמברך על התפילין שיהיה יכול להכיר את חבריו ברחוק ד"א וכמו שכתבנו למעלה: **[לד]** ויעבור וכו' - ואם אמר לחבירו שאינו לומד שאם יטרד בגירסא יזכרנו שלא יעביר הזמן מותר ללמוד: **[לה]** מלמד לאחרים וכו' - ודוקא אם לא יעבור ק"ש עיי"ז דאם ירא שיעבור הזמן מחוייב לקרותה מקודם כיון שכבר הגיע הזמן וכמו שהוכחתי לקמן בסימן ק"ו בבה"ל: **[לו]** להסתפר וכו' - דוקא סמוך לשחרית דהיינו קודם שעלה עמוד השחר אבל משעלה עמוד השחר גם זה אסור [א"ר] וכתב הפמ"ג דדין ובורסקי וסעודה אסור סמוך לשחרית כמו סמוך למנחה ועיין לעיל בסימן ע' בבה"ל. ולקנות צרכי סעודה בע"ש קודם תפלה שרי דחפצי

שמים המה הא בחול אסור: **[לז]** שהוא דבר וכו' - שרוב העם נכנסין שם ביום אבל בשחר דבר שאינו מצוי הוא ולא גזרו בו ואותן המלאכות שדרך בני אדם להשכים להם קודם עה"ש יש שמחמירים וסוברים דבחצי שעה שקודם עה"ש אסור כמו סמוך למנחה וכדלעיל בסימן ע' בבה"ל עיי"ש ע"כ טוב שיאמר ברכות מקודם: **[לה]** שצריך וכו' - ואין השיירא ממתנת לו או שאר דחק ואונס: **[לט]** יכול להתפלל - פי' דבסתם דרך אינו יכול לכוין בתפלה בין כשהוא מהלך ברגליו או יושב בעגלה או בספינה ולפיכך אמרו חכמים שטוב יותר שיתפלל משעלה עה"ש אף שאינו עדיין עיקר זמן תפלה וגם לא יוכל לסמוך גאולה לתפלה כי לא יוכל לקרוא אז ק"ש דעדיין לא הגיע זמנה עד שיכיר את חבריו ברחוק ד"א מ"מ זהו טוב יותר משיתפלל בדרך בזמנו עם סמיכת גאולה לתפלה כי בביתו יוכל להתפלל בעמידה: **[מ]** משעלה עה"ש - עיין בביאור הלכה בס"א שכתבנו בשם הרבה פוסקים דס"ל דדוקא אחר שהאיר מזרח וקודם לזה לא הגיע עדיין זמן תפלה. ובפרט כשרוצה אז לברך על התפילין דזה אפילו לדעת המקילין אסור אפילו אחר שהאיר מזרח עד זמן שיכיר את חבריו ברחוק ד"א ואם הגיע הזמן הזה לכ"ע יקרא ק"ש ויתפלל בביתו כתקונה אף שעדיין לא הנץ החמה כיון שהוא שעת הדחק. ואם הוא בדרך במלון והשיירא שלו עומדים להתפלל קודם זה הזמן ומשער דעד ברכו יגיע הזמן יוכל הוא להתחיל ברכת ברוך שאמר ג"כ עמהם לע"ע בלא תפילין או שילבש תפילין בלי ברכה ואחר שיגיע בין ישתבח ליוצר יראה אם הגיע הזמן ימשמש בהן ויברך: **[מא]** אם אפשר וכו' - ר"ל דאם יודע שגם ק"ש פסוק ראשון לא יוכל לכוין בדרך כגון שהוא במקום גדודי חיה וליסטים מותר לקרוא ק"ש בביתו ג"כ תיכף משעלה עה"ש אע"פ שעדיין לא הגיע עיקר הזמן וכדלעיל בסימן נ"ח ס"ג: **[מב]** הכי עדיף - ורוב העולם אין נזהרין בזה ואפשר משום דנוהגים כאידך פוסקים דס"ל דמסמך גאולה לתפלה עדיף ע"כ מתפללין בדרך עם סמיכת גאולה לתפלה [מ"א עיי"ש עוד]. עוד כתב אם הוא בדרך ומתיירא שיעבור זמן ק"ש יקרא ק"ש בלי ברכות וכשיבוא למלון יקרא עוד הפעם ק"ש עם ברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה ואם הוא רואה שיעבור גם זמן תפלה [שהיא רק עד ד' שעות] ודאי יתפלל י"ח ג"כ בדרך מהלך או מיושב [פמ"ג] וכשנוסע בלילה ויכול לבוא במלון להתפלל שם מעריב נכון להתאחר להתפלל עד בואו שם ולא יתפלל בעודו בדרך אם לא שהוא ישן על העגלה ויש לחוש שמא בתוך כך יעלה עמוד השחר ועיין ברל"ה בשע"ת סק"ג או שהוא ירא שמא לא יהיה לו שם מקום מנוחה להתפלל שיבלבלוהו שם בני הבית:

צ

סימן

[א] ואפילו וכו' - מפני שכשהוא עומד עליהם הוא טרוד וירא שמא יפול ולא יוכל לכוין בתפלתו ולפ"ז מה שהתירו בסמוך בזקן וחולה אף דאין בו משום גבהות מ"מ יאסר לעמוד מחמת ביעתותא צ"ל הטעם דלא הטריחוהו חכמים והתירוהו להתפלל עליהם במה שייטב לו בישיבה או

בעמידה או י"ל דמיירי שם בגווי דליכא ביעתותא: **[ב]** אינן גבוהין גי - והב"ח והט"ז מתירין אבל הא"ר פוסק כהש"ע: **[ג]** ולא ע"ג וכו' - לפי שאין גבהות לפני המקום שנא' ממעמקים קראתיך ה': **[ד]** זקן או חולה - שקשה לו לירד מעל המטה: **[ה]** להשמיע לצבור - דמותר לו לעמוד ע"ג מקום גבוה ואפילו ע"ג כסא או ספסל ואין בזה משום גבהות ויש מן האחרונים שכתבו דהיכא דיש בו משום ביעתותא אפילו להשמיע לצבור אסור. כתב המ"א שעכשיו נהגו שהמקום שהש"ץ עומד עליו הוא עמוק משאר בהכ"נ משום ממעמקים קראתיך ה' ולכן נקרא הש"ץ בכ"מ יורד לפני התיבה: **[ו]** מקום גבוה וכו' - פי' אפילו הוא ארעא סמיכתא וגובה ג"ט אסור לעמוד עליו להתפלל אבל פחות מזה אין גבהו ניכר: **[ז]** מוקף מחיצות - ובימה חדשה שבבהכ"נ שעדיין לא הוקפה מחיצות פשוט דאסור להתפלל עליה ומיהו לענין שמש שמקומו לעמוד שם בקביעות לצרכי בהכ"נ נראה דמותר כמו לענין אומנין בס"ג **[ח]**: **[ח]** או חלונות - ואפילו בבהכ"נ כשמתפלל עם הצבור נכון ליזהר בזה וכ"ש כשמתפלל בבית ביחידי דצריך ליזהר בזה לכתחילה וכדאיתא בגמרא דלא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות ואע"ג דצריך שיתן עיניו למטה וכמ"ש סימן צ"ה ס"ב ומה נ"מ בהחלונות מ"מ כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים לעורר הכוונה: **[ט]** י"ב חלונות - לאיזה צד שירצה ובתנאי שיהיה גם בצד שמתפלל לקבל ירושלים **[י]**: **[י]** לא יתפלל - ובגמרא איתא דחצוף הוא מי שעובר ע"ז וכתב הפמ"ג דע"כ אם נזדמן לו בית שאין בו חלונות ובקעה טוב יותר להתפלל בבית שאין בו חלונות: **[יא]** במקום פרוץ - והנה לחד תירוצא דתוספות אם הוא עומד בצד הדרך במקום שאין מתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים שרי אך בב"י ממאן בדבריהם והנה אף שהמ"א ושאר אחרונים מיישבים לדברי התוס' מ"מ כתבו שבזהר משמע שיש להתפלל דוקא בבית. ועוברי דרכים לכ"ע מותרים להתפלל בשדה ומ"מ כשיש שם אילנות טוב יותר שיעמוד שם ביניהם ויתפלל אם אין קשה עליו איחור דרכו דמקום צנוע הוא קצת עי"ז וכשהוא בביתו אין לסמוך ע"ז: **[יב]** כמו בשדה - ובמקום שהוא מוקף מחיצות אע"פ שאינו מקורה שפיר דמי: **[יג]** ולא בחורבה - מוכח בגמרא דמוטב להתפלל בדרך מבחורבה ואפילו היכא דליכא בה כ"א טעם אחד ואם הוא מתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים יתפלל תפלה קצרה עיין סימן ק"י: **[יד]** מפני חשד - שיחשדוהו שיש לו זונה מוכנת שם ואם החורבה עומדת בשדה אין לחוש בה לחשד שאין זונה מצויה בשדה וה"ה אם אשתו עמו ג"כ ליכא למיחש לחשד ואם היא חורבה בריאה וחזקה ליכא למיחש בה למפולת ואם שנים נכנסין בה אין לחוש למזיקין שלאחד נראה ומזיק ולשנים נראה ואינו מזיק ולג' אין נראה כלל אם לא במקום שידוע שרגילין שם מזיקין ואבוקה כשנים וירח כשלשה לפיכך אם הם שנים מותר ליכנס בה אם היא בריאה וחזקה ועומדת בשדה **[טו]**: **[טו]** אחורי בהכ"נ - בתשובת יד אליהו סימן ז' כתב דנ"ל מה שאמרו גבי המתפלל אחורי בהכ"נ לא שייך אלא דוקא כשהצבור מתפללים תפילת י"ח והוא ג"כ מתפלל י"ח עי"ש ובספר מאמר מרדכי חולק עליו: **[טז]** הקהל - כלומר דמיירי במתפלל באותו צד

שהפתח פתוח שם דהיינו בצד מערב לפיכך אם מחזיר פניו כלפי בהכ"נ נמצא שמתפלל לאותו צד שהצבור מתפללין וע"כ לא נקרא רשע אבל אם מחזיר פניו מבהכ"נ נמצא מתפלל היפך מהצבור שהם מתפללין למזרח והוא למערב וע"כ נקרא רשע שנראה כשתי רשויות ח"ו ולפי פירוש זה אם עומד אחורי בהכ"נ בצד מזרח והופך מבהכ"נ ומתפלל לצד מזרח כמו שהצבור מתפללין ג"כ אינו נקרא רשע: [\[יז\]](#) בהיפך - הוא דעת ר"י הובא בתוס' שם דמפרש אחורי בהכ"נ היינו אחורי כותל מזרחי שאין שם פתחים וכשעומד אחורי אותו כותל ואחוריו כלפי הכותל אע"פ שפניו כלפי רוח מזרח ונמצא מתפלל לרוח שכל הצבור מתפללין אפי"ה נקרא רשע כי הוא מכלל אותם שנאמר עליהם ואחוריהם אל היכל ד' אבל אם מהדר אפי"ה לבי כנישתא אע"פ שנמצא שהוא מתפלל כלפי רוח מערב וכל הקהל כנגד רוח מזרח לית לן בה כיון שכל הקהל מתפללין כלפי כותל מזרחי ששם ההיכל והוא פניו ג"כ כלפי אותו הכותל אין לחוש: [\[יח\]](#) שניהם - שלא יתפלל אלא במערב ויחזיר פניו לבהכ"נ ואף דזה מותר לכ"ע מ"מ לא שרי אלא מדוחק הלא"ה מצוה להתפלל בבהכ"נ כמ"ש בסעיף ט': [\[יט\]](#) בשאר צדדים - דהיינו בצפון או בדרום ומיירי בשאי אפשר לו להפוך פניו למזרח כגון שיש צוואה לפניו כמלא עיניו הא לאו הכי עדיף טפי שיהפוך פניו למזרח ומ"מ גם בכל זה לא שרי אלא מדוחק כמ"ש בס"ק הקודם: [\[כ\]](#) שיחזיר פניו - כדי שלא יהיה אחוריו נגד בהכ"נ ואף שאכתי אינו מתפלל לרוח שהצבור מתפללין מ"מ כיון שאינו מתפלל בהיפך לית לן בה וכ"ז כשעומד בצפון בהכ"נ או בדרומו אבל כשעומד במזרחו או במערבו אסור אף אם רוצה להטות עצמו לצפון או לדרומו: [\[כא\]](#) לבהכ"נ - וה"ה בעזרות הבנויות בכותל מזרחי שרי להתפלל שם דחדר הוא ואין נראה כאחוריו לבית הכנסת וכ"כ השכנה"ג שראה קהלות רבות שעזרותיהם לצד מזרח ומתפללין ופניהם כלפי מזרח ואחוריהם כלפי כותל מזרחי שבבהכ"נ ומ"מ יותר טוב בעת שבונים העזרות לעשותו בצד אחר לא בצד מזרח כי יש מפקפקים בזה עיין בא"ר: [\[כב\]](#) בצד שהפתח וכו' - עיין בביאור הגר"א: [\[כג\]](#) שהצבור מתפללים - עיין בפמ"ג שיש להחמיר אפילו בעת ק"ש ופסוקי דזמרה: [\[כד\]](#) או שלבוש וכו' - דנראה שעול מלכותו עליו ולא יבואו לחשדו: [\[כה\]](#) או שיש ב"ה וכו' - נ"ל דה"ה אם רגילין בבהכ"נ הזה לעשות כמה מנינים ג"כ שרי דלא יבואו לחשדו: [\[כו\]](#) או שרוכב - שניכר שמפני שהוא טרוד בשמירת הבהמה אינו נכנס: [\[כז\]](#) להתפלל בבהכ"נ - ואפילו אם יש לו עשרה בביתו ישתדל בבהכ"נ ועיין בסי"ח במ"ב ס"ק נ"ד: [\[כח\]](#) עם הצבור - מפני שאין הקב"ה מואס בתפלת הצבור ואפילו היה בהם חוטאים לא ימנע מלהתפלל עמהם. אם יש לו שתי בתי כנסיות ואחד יש בו ברוב עם מצוה להתפלל בו יותר. כתבו האחרונים דאם יש בבהכ"נ של רוב עם רוב בלבול ואין אדם שומע לא תפלה ולא קה"ת מוטב להתפלל בביתו בעשרה. ובהכ"נ ביחיד ובביתו בעשרה תפלת צבור עדיף ואפילו יכול לשמוע קדיש וברכו אפי"ה תפלת צבור עדיף ^[פמ"ג]. ועיקר תפלה בצבור הוא תפלת י"ח דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד ולא כמו שחושבין ההמון שעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע קדיש

וקדושה וברכו ולכן אינם מקפידין רק שיהיו יי בבהכ"נ וזהו טעות ולכן חוב על האדם למהר לבוא לבהכ"נ כדי שיגיע להתפלל י"ח בצבור [ח"א]. מי שהולך בשבת ויו"ט בהשכמה להתפלל במנין עשרה כי רוב צבור מאחרים תפלתם ובאותו מנין מתפללים גם תפלת מוסף תיכף אחר תפלת שחרית ויש זמן אח"כ לילך לבהכ"נ יותר טוב לילך להתפלל מוסף עם הצבור בבהכ"נ דברוב עם הדרת מלך כ"כ בתשובת יד אליהו סימן מ"ב ודוקא אם מקום מיוחד לתפלתו הוא בבהכ"נ אבל אם אין מקומו מיוחד להתפלל בבהכ"נ טוב יותר שיתפלל כל התפלה במקום אחד. כתב בתשובת רדב"ז תפוס שהשר נתן לו רשות יום אחד להתפלל עם הצבור במנין איזה יום שירצה יתפלל אותו יום תיכף ולא יחמיץ המצוה להמתין על יום כיפור או פורים ועיין בח"א כלל ס"ח ובנשמת אדם שהאריך בכמה פרטים שיש בענין זה: [\[כט\]](#) אנוס - היינו שתש כחו אף שאינו חולה. ואם הוא אנוס ממון שמחמת השתדלותו להתפלל עם הצבור יבוא לידי הפסד יכול להתפלל בביתו ביחיד או בבהכ"נ בלא צבור אבל משום מניעת ריוח לא ימנע מלהתפלל עם הצבור דחילוק יש בין מניעת ריוח לבין הפסד מכיסו וכ"כ בשם יעקב והעיד על הגאון מוה' זלמן מירל"ש אב"ד דק"ק האמבורג שפעם אחת הלך לבהכ"נ מעוטף בטלית ותפילין כדרכו ופגע בו אדם אחד שהיה לו למכור אבנים טובות ורצה שילך עמו לביתו והגאון השיב לו שימתין עד שיבוא מבהכ"נ ובתוך כך מכרן לאחר והאחר הרויח בהם כמה אלפים ר"ט ושמו הגאון שמחה גדולה שהשליך מנגד ממון רב עבור תפלת צבור [מגן גבורים] וכ"כ בספר אליהו רבא בשם תשובת ב"י דיש לקנוס האנשים שמונעים לילך לבהכ"נ משום שעוסקין בתורה או משום שמשתכרין ממון. ולעשירים יש לקנוס יותר ובעל תורה אף שעוסק בלימוד מ"מ איכא חשדא וחילול השם כמש"כ ס"י"ח: [\[ל\]](#) יכוין להתפלל וכו' - ודוקא אם טריחא ליה מילתא לאסוף עשרה. משמע בע"א דף ד' ע"ב דאם מתפלל מוסף בשעה שהצבור מתפלל שחרית לא מיקרי בשעה שהצבור מתפלל ואם מתפלל עמהם בבהכ"נ מיקרי תפלת הצבור: [\[לא\]](#) יתפללו שחרית - ובימות הקיץ שהצבור מאחרים תפלת שחרית והדר בישוב אסור אפילו ללמוד כמש"כ סימן פ"ט ס"ו וסימן רל"ב שמא ימשוך בלימודו ויעבור זמן תפלה וא"כ יתבטלו זמן ארוך לכן מוטב שיתפלל תיכף בהנץ החמה ומכ"ש כהיום דבקהלות גדולות מתפללין תיכף משהאיר הבוקר וא"כ לעולם הוא בשעה שהצבור מתפלל: [\[לב\]](#) בזמן שהצבור - פי' בשעת שקהלות ישראל מתפללים. ובאשכנז שנהגו להקדים ערבית כמש"כ סימן רל"ה יחיד הדר בכפר או בדרך צריך להמתין עד צאת הכוכבים: [\[לג\]](#) אעפ"כ וכו' - מפני שהוא מקום קבוע לקדושה ותפלתו מתקבלת שם יותר. ופשוט דאם הוא ת"ח ויש חשש חילול השם כשיבוא אחר התפלה בבהכ"נ דיתפלל בביתו: [\[לד\]](#) עם הצבור אסור - אע"ג דבסעיף הקודם כתב דאפילו הוא בביתו יכוין לשעה שהצבור מתפלל היינו כדי שתהא תפלתו נשמעת אבל איסורא ליכא אי מקדים לתפלת צבור אבל כשעומד עם הצבור ומקדים איסורא נמי איכא ועיין באורחות חיים שכתב הטעם מפני שהוא כמבזה את הצבור ומשמע בגמרא דאפילו אם הוא רוצה

לעשות זה בשביל לימוד התורה כגון שיש לו שיעור קבוע ללמוד תורה אצל אחד. כתב הב"ח דאם צריך הוא למהר תפלתו כגון שיוצא לדרך יצא מבהכ"נ ויתפלל בביתו ואפשר דבשביל לימוד התורה ג"כ מותר לעשות כן וכן משמע בספר מאמר מרדכי אך שם איירי לענין תפילת מוסף ואפשר דה"ה לענין שחרית ועיין לקמן בסי"ח: **[לה]** להקדים תפלתו - ואפילו רוצה לצאת חוץ לבהכ"נ כ"כ המ"א בשם הריב"ש אבל בספר מאמר מרדכי כתב דאין מדברי הריב"ש ראייה ומסיק דאין בו איסור דמקדים תפלתו אלא דלאו שפיר עביד דמפסיד מיהא תפלת הצבור: **[לז]** השעה עוברת - משמע דאז אפילו בבהכ"נ שרי וכן מוכח לשון תר"י והב"ח פסק דוקא שהזמן קצר כ"כ שבעוד שילך לביתו יעבור זמן תפלה אבל אם יש זמן ילך לביתו ויתפלל ביחיד ע"ש. איתא בגמרא דאם חלש לבו יכול להתפלל בביתו קודם הצבור ובבהכ"נ אף זה אסור ועיין סימן קי"ד ס"ב דאם הוא חולה או אנוס אף בבהכ"נ שרי כ"כ הב"ח והפרישה שם: **[לז]** שיש לו וכו' - ואם יש שתי בתי כנסיות בעיר טוב לילך להרחוקה כי שכר פסיעות יש: **[לח]** נקרא וכו' - דכן דרך שכנים הרעים שאין נכנסין לבית חבריהם. ועי' באחרונים שכתבו שאפילו אין שם מנין עשרה דהא סתמא קתני ובפמ"ג מסתפק בזה. ואם מתפלל בביתו בעשרה בכל גווני אינו נקרא שכן רע דכל בי עשרה שכינתא שריא ומיהו עכ"פ מידי חובת בהכ"נ לא נפיק אא"כ אותו המקום שמתפללין בו קבוע לקדושה: **[לט]** שכן רע וכו' - דכתיב כה אמר ה' על כל שכיני הרעים וגו' הנני נותשם מעל אדמתם. וכל המשכים ומעריב לבהכ"נ זוכה לאריכת ימים שנאמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום וכתוב אחריו כי מוצאי מצא חיים וגו': **[מ]** מצוה וכו' - שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה' וגו' ומזה נלמוד דכ"ש שיש ליזהר אז שלא לעמוד באמצע הדרך להסית עם חבריו באיזה חפצי עצמו כי עי"ז מצוי שבא אחר ברכו וקדושה. ועיין בפרישה שכתב דעיקר הריצה יהיה כשבא סמוך לבהכ"נ דשם מינכר הוא שעושה לשם מצות בהכ"נ וכתב הפמ"ג דבשחרית שהולך עם טלית ותפילין בידו תמיד מינכר הוא ומ"מ ברחוב עכו"ם לא ירוץ: **[מא]** לרוץ - עד פתח בהכ"נ ובבהכ"נ עצמה אסור לרוץ אלא ילך באימה: **[מב]** בשבת שאסור - ואף בחול נוטל אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם ועיין בפמ"ג: **[מג]** אסור לרוץ - ולא לפסוע פסיעה גסה לפי שמראה עצמו שעיקוב בהכ"נ דומה עליו כמשאוי בד"א כשהולך לעסקיו אבל אם יוצא ע"מ לחזור מצוה לרוץ כדי לחזור מהר וכן אם יוצא מבהכ"נ לבית המדרש כדי ללמוד תורה: **[מד]** לרוק בבהכ"נ - פי' שלא בשעת תפילת י"ח אלא כגון ק"ש וברכותיה אבל בתפלת י"ח אסור לרוק כדלקמן סימן צ"ז ס"ב עי"ש: **[מה]** ודורסו ברגליו - שלא יהיה מגולה מפני הכבוד והרוצה שלא ירוק תדיר בבהכ"נ ילעוס קודם כניסתו שורש מתוק שקורין לאקעריץ (ואף בבוקר שרי דלא שייך בזה גאווה וגם אין מכניס לגופו) אבל בעיה"כ ובעט"ב אסור שישאר המתיקות בפיו וכשבולע הרוק בולע המתיקות: **[מו]** מכסהו בגמי - ר"ל שאם יש תבן או גמי בבהכ"נ רוקק עליו וא"צ לשפשף שהרקיקה מכוסה בגמי: **[מז]** כדי שימנה וכו' - ודוקא שיתפלל שם עמהם והאר"י לא היה מן הראשונים כי הוצרך לפנות

שהיה לו חולי וגם כדי שילך מעוטף בטלית ותפילין לבהכ"נ וזה אי אפשר קודם היום ובזוהר נשא איתא שיתאספו עשרה ביחד ויבואו לבהכ"נ: **[מח]** להמתין - דוקא אם נכנסו בשוה אבל אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו אין חייב להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס איגלאי מילתא שאינו מפחד אם נשאר יחידי מיהו מדת חסידות הוא להמתין אף בכה"ג: **[מט]** ורוצה ללון בה - ה"ה בבוקר אם בדרך ההולכת לפניו בדי מילין יש מקום שמתפללין בעשרה ימתין עד שיגיע שם והוא שעייז לא יעבור זמן ק"ש ותפלה: **[נ]** אם לפניו - דוקא בדרך ההולכת לפניו שבלא"ה יצטרך לבסוף לילך שם אבל בצדדין דינו כמלאחריו: **[נא]** לילך שם - ובאופן שלא יצטרך לילך יחידי עייז וגם מיירי שעוד היום גדול שאפילו אם ילך עד שם יוכל להגיע שם בעוד השמש על הארץ דאל"ה אינו מחוייב דלעולם יכנס אדם בכי טוב. ועיין בפמ"ג שכי' דבדרך אם נזדמן לו עשרה להתפלל מנחה אחר חצי שעה שאחר חצות רשאי אע"ג דבלא"ה אין כדאי לכתחילה כדאיתא בסימן רל"ג כאן מותר: **[נב]** ולאחריו וכו' - עיין בס"ק הקודם והיושב בביתו דינו כמלאחריו ע"כ הדר בישוב תוך מיל למקום שמתפללין בעשרה צריך לילך בכל יום בבוקר להתפלל בעשרה אבל לא בערב כי א"צ לילך בלילה בדרך בשביל מנין וזה הסעיף הוא תוכחת מגולה לאותן האנשים שהם בעיר ומתעצלים לילך לבהכ"נ להתפלל מנחה ומעריב: **[נג]** לילך מעיר וכו' - מיירי בהולך לדבר רשות ועיין בפמ"ג שהקשה דכאן משמע דוקא אם עייז יתבטל אצלו תפלה בצבור ובל"ז שרי הא בלא"ה אסור לצאת לדרך קודם תפלת ח"י כדלעיל בסי' פ"ט ס"ג אך לפי מה שכתב הרמ"א שם בהג"ה ניחא דמיירי שאמר הברכות שקודם התפלה ואפ"ה אסר כאן משום ביטול תפלה בצבור: **[נד]** ושלא יהא וכו' - הא אם יש לו עתה שיירא ואינו רוצה להמתין עליו מותר: **[נה]** והוא שיתפלל בי' - ואפילו אם בבהכ"נ איכא רוב עם הדרת מלך מ"מ בה"מ עדיף וה"מ למי שלומד בו וכדי שלא יבטל מלימודו לילך לבהכ"נ הא בלא"ה רוב עם עדיף כ"כ הפמ"ג ונראה פשוט דזה דוקא בבה"מ שקבוע ליחיד ללימוד דלא קבוע קדושתו כ"כ וכדמשמע ממ"א בסימן קנ"ג ס"א דבזה איירינן הכא אבל בה"מ שקבוע לרבים ללימוד התורה בוודאי קדושתו חמורה יותר מבהכ"נ ומוטב להתפלל בו בעשרה יותר מבהכ"נ שיש בו רוב עם אפילו מי שאינו לומד בו כלל וכדאיתא בגמרא דאוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות וכו' וכן משמע מכמה אחרונים: **[נו]** ואינו מתבטל וכו' - ר"ל כ"א לדברים הכרחים לצרכי גופו ולימודו ע"כ אין לו ללכת לבהכ"נ אפילו אם אין שם עשרה מפני שמבטל מלימודו בשעת הליכתו ועיין בביאור הגר"א שכתב דבאופן זה שתורתו אומנתו אפילו לדעה הראשונה לא בעינן עשרה וכ"ש בלומד תורה ברבים עם תלמידים שאין לו לבטל מלימודו לילך לבי כנישתא: **[נז]** שלא ילמדו וכו' - כי לא ידינוהו לכף זכות לתלות בתורתו שבשביל לימודו הוא מתפלל ביחיד רק יאמרו שאינו חושש בתפלה וידונו ק"ו על עצמם ולא יחושו כלל לתפלה: **[נח]** בזמן שהצבור - וכן בשעת קה"ת עיין סי' קמ"ו. כתב בספר מאמר מרדכי דאם הוא כבר התפלל ואינו עומד שם אלא לענות הקדישים

והקדושות מאותם שפורסים על שמע או שחוזרים כל התפלה עוסק בתורה ואינו חושש וכן מוכח מלשון הג"ה דמיירי דוקא בענין שפורש מן הצבור וכו' עיי"ש: [נט](#) יקבע מקום - שכן מצינו בא"א שקבע מקום לתפילתו כדכתיב וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ד' וגו'. וגם כשמתפלל בביתו יקבע מקום שלא יבלבלוהו בני הבית: [ס](#) מקום קבוע - ותוך ד"א חשוב מקום אחד דא"א לצמצם: [סא](#) שיעור שני פתחים - עיין בב"ח שכתב שצריך לעשות עזרה לפני בהכ"נ דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל והאריך לפרש בזה המאמר דשיעור שני פתחים וכ"כ המ"א וכן נהגו כהיום בכל מקום וע"כ טוב להדר לכתחילה שלא להתפלל בעזרה כ"א בבהכ"נ: [סב](#) ישהא שיעור וכו' - כדי שתתיישב דעתו עליו ויתפלל בכונה כי כשיתפלל תיכף בכניסתו פתאום אין דעתו מיושבת עליו. מכבדין בפתח בהכ"נ שיכנס הגדול תחלה הואיל וראוי למזוזה: [סג](#) שלא יהא דבר חוצץ - שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל ומ"מ אין זה אלא למצוה מן המובחר ולית ביה איסורא כשצריך לכך מצד דוחק המקום ע"כ אם א"א בקלות להתפלל בע"א כגון לפעמים שמתפללין בעשרה באיזה חדר וא"א לכל אדם לעמוד בלי חציצה לכותל אל יעכב התפילה בשביל זה לילך לחדר אחר להתפלל ומ"מ יעצים עיניו או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ כדי שלא יבוא לידי ביטול כונה ע"י דבר החוצץ שלפניו: [סד](#) בינו ובין הקיר - ואפילו אם הוא רחוק מן הקיר שעומד באמצע בהכ"נ ג"כ יש ליזהר שלא יחוץ בינו לקיר והפמ"ג מצדד לומר דאם החציצה הוא חוץ לד"א ממנו רשות אחרת היא ושרי וכן פסק המגן גבורים: [סה](#) ותיבה - ומטות שלנו העשויות לשכיבה ואין דרך לטלטלן ממקום למקום נקראות דבר קבוע ואינם חוצצות ויש חולקין וטוב להחמיר בדאפשר: [סו](#) רק בדבר גדול - עיין בט"ז דכל דבר שהוא צורך תפלה אפילו הוא גדול הרבה אינו חשוב הפסק כגון השולחן שבבית שמניחין עליו הסידור ולכן נהגו בבה"כ שיש לפני כל אחד שולחן קטן [שקורין שטענדער] שמניחין עליו הסידורים אע"פ שגבוה עשרה ורוחב ד' וכ"כ שארי אחרונים: [סז](#) ורחבו ד' - אפילו אם אינו רחב ד' רק למעלה ולא למטה: [סח](#) לא חשיב הפסק - והפר"ח חולק וכן בספר מאמר מרדכי כתב דמדברי תשובת הרמב"ם שהובא בב"י לא משמע הכי ומ"מ ספסלים שבבה"כ לכו"ע לא חשיב הפסק דקבועים הם עיי"ש בפר"ח: [סט](#) שיש ליזהר מלהתפלל - כתב בספר מאמר מרדכי לכאורה יש לדקדק בזה דא"א ליזהר בזה דאיך אפשר שיהיו כל העם העומדים בבהכ"נ נגד הכותל בלא הפסקת אדם לכן נראה דאף להי"א לא הוי הפסק גמור שיהא אסור לכל אדם אלא זהירות בעלמא שיש ליזהר בדאפשר ובבה"כ וכיוצא בו דא"א בענין אחר פשיטא דמותר לכתחלה להתפלל אחורי אדם אלא שהמדקדק במעשיו יראה שיהיה לו מקום קבוע נגד הכותל עכ"ל: [ע](#) אין נכון וכו' - שלא יהא מביט בציורם ולא יכוין בתפילתו אבל משום חציצה לית בבגדים ולכן אם אין מצוירים ותלויים על הכותל שרי להתפלל נגדם: [עא](#) ציורים בספרים וכו' - וכן יש ליזהר מטעם זה שלא לצייר בכותל בה"כ ציורים נגד פניו של אדם אלא למעלה מקומת איש. אסור להתפלל כנגד המראה

דמיחזי כמשתחוה לבבואה שלו והיינו אף בעינים סתומות דבפתוחות בלא"ה אסור משום ביטול כונה. אחרונים: **[עב]** אפילו לישב עליהם וכו' - שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך ואפילו בביתו אסור: **[עג]** בצד רבו - כי הוא יוהרא שמראה שהוא שוה לרבו ורבו היינו שרוב חכמתו הימנו או גדול הדור. כתב הח"א נ"ל דה"ה אביו: **[עד]** ולא אחורי רבו - דמיחזי נמי כיוהרא וי"א שנראה כמשתחוה לרבו בתפילתו וי"א מפני שהוא מצער לרבו דשמא יצטרך לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא יתפלל ויצטרך להמתין עליו: **[עה]** ולא לפניו - בק"ו דזה ודאי הוא בזיון לרבו שעומד באחוריו נגדו: **[עו]** אין לחוש וכו' - שהכל יודעין שמקום זה מיוחד לרב וזה לתלמיד ולית ביה משום יוהרא או כמשתחוה לו: **[עז]** שטוב להחמיר - היינו לחוש לטעם השלישי הנ"ל מפני שנראה כמצער לרבו דלפ"י יש להחמיר גם בצבור לאחוריו: **[עח]** המנהג להקל - עיין בביאור הלכה דמ"מ טוב לכתחילה כשקובע לו מקום מאחורי רבו שירחיק כשיעור ד"א וג' פסיעות כדי שלא יצער לרבו: **[עט]** ד"א מותר - דרשות אחרת היא ועיין בפמ"ג שכתב בשם הפר"ח דלפניו סגי בד"א מצומצמות אבל לאחורי רבו בעינן ד"א וג' פסיעות כדי שיהיה יוכל רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו ולא יצטרך להמתין עליו ובתוך ד' אמותיו הלא אסור לפסוע כדלקמן בסימן ק"ב. עוד כתב דבתוך האלמעמרע מותר אפילו בסמוך דרשותא אחריתא הוא: **[פ]** ועיין ביו"ד וכו' - ר"ל דשם נתבאר דרחוק ד"א מועיל אפילו אם רבו לאחוריו וכן כתבו האחרונים: **[פא]** אחורי רבו - וה"ה בצד רבו אבל לפני רבו אסור: **[פב]** מרחיקים לתפלה - וה"ה לת"ת וכל דברי קדושה: **[פג]** בתפלה - וה"ה בק"ש ושאר דברי קדושה וכמו שכי' למעלה ונקט תפלה לרבותא דבזה ג"כ צריך לילך לפניו ד"א ולא אמרינן כיון שהוא עומד כבר בתפלה א"צ להרחיק: **[פד]** ישתוק וכו' - דכ"ז לא מיקרי הפסק אבל אסור להפסיק בדבור להביא לו מים כיון דאיסור מי רגלים אינו אלא מדרבנן וגם י"א דא"צ להרחיק בזה כלל ע"כ אפילו אם גם אחרים עומדים בתוך הד"א של המי רגלים ומתפללים אין לו להפסיק בדבור בשבילם להודיעם. ואם תינוק טינוף צואה בבה"כ באמצע תפלה ואחרים עומדים שם ומתפללים ואינם יודעים מזה אם א"א בענין אחר להודיעם אלא בדבור מותר להפסיק בדבור להצילם מאיסור דאורייתא דמוטב שיעשה הוא איסור קל דהיינו איסור דרבנן להפסיק בתפלה משיעשו אחרים איסור דאורייתא להתפלל במקום מטונף. וכבר נתבאר לעיל בסימן ע"ט במ"ב וביאור הלכה האופנים שהם מדאורייתא בזה. ודוקא אם אין לו במה לכסות אבל אם יש לו במה לכסות בין בצואה ובין במי רגלים אסור להפסיק ואפילו לזוז ממקומו אם אין מגיע לו הריח רע: **[פה]** ויותר טוב - כתב הח"א אם מתירא שמא ישהא כדי לגמור את כולו וא"א לו להרחיק ד"א כגון שא"א לו לעבור נגד המתפלל יסמוך על הרשב"א דס"ל דמותר להתפלל כיון שכבר הוא עומד בתפלה ואיסור מי רגלים דרבנן: **[פו]** ויצטרך - עיין לעיל בסימן ע"ח במ"ב סק"ה דבברכת ק"ש אם נזדמן כן וכן בכל הברכות אין צריך לחזור לראש:

סימן

צא

[א] עד וכו' - דצריך הוא לראות את עצמו כאלו עומד לפני המלך ומדבר באימה: **[ב]** שיכסה לבו - והוא הדין כל גופו [ב"ח]: **[ג]** הואיל וכו' - ר"ל אפ"י ה"י ממתניו ולמעלה ערום יצא: **[ד]** צריך - בדיעבד אם התפלל בלא אזור יצא וי"א עוד דדוקא מי שרגיל כל היום בחגורה אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה גם בשעת תפלה א"צ לחגור. ומיהו מדת חסידות אף בכה"ג [מג"ג]: **[ה]** אבנט - ר"ל אבנט של מכנסים המפסיק בין לבו לערוה: **[ו]** משום הכון לקראת וגו' - איתא בזוהר ואתחנן מאן דקאים בצלותא בעי לכסויי רישיה ועינוי בגין דלא יסתכל בשכינתא. [והיינו בטלית של מצוה וכן נוהגין כהיום לכסות ראש עד עינים בטלית מצוה בשעת תפלת י"ח. פמ"ג] מאן דפקח עינוי בשעת צלותיה מקדים עליה מה"מ וכו' ועיין בסי' צ"ה במ"ב סק"ה: **[ז]** שאר ברכות - וה"ה ק"ש דלא שייך הכון לקראת אלקיד כ"א כשעומד לפני המלך: **[ח]** מכנסים - וה"ה אם בגדיו מונחים דבוקים ממש על הבטן ומפסיקים בין לבו לערוה: **[ט]** בגילוי הראש - ועיין בבה"ל: **[י]** לא חשיב וכו' - דהראש והיד חד גוף אינון ואין הגוף יכול לכסות עצמו. וכתב הב"ח מיהו נוהגין להמשיך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו ושפיר חשיב כיסוי: **[יא]** באפונדתו - הוא איזור חלול שמשימין בו מעות ואיננו דרך כבוד לעמוד כן לפני הש"י. וכן אין נכון להתפלל בקאפטין ובגד התחתון או בשלאף ראק. [ח"א]: **[יב]** מגולה - ובזמנינו צריך להשים בעת התפלה כובע בראשו כדרך שהולך ברחוב ולא בכובע הקטן שתחת הכובע כי אין דרך לעמוד כן לפני אנשים חשובים וכ"ש שלאף מיץ. אין להתפלל בבתי שוקיים של פשתן לבד דגנאי הוא לעמוד כן לפני גדולים ומכ"ש כששובשין סנדל והעקב מגולה. גם אין ללבוש בעת התפלה בתי ידים שקורין הענטשי"ך כדרך עוברי דרכים וקורא אני עליהם אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני [ב"ח] ומהח"א דלעיל משמע דאפילו בבתי שוקיים של צמר לבד ג"כ אין נכון והכל תלוי לפי מנהג המקומות. הרמ"מ תיקן שלא לכנס לבהכ"נ במנעלים ארוכים והיינו שטיוויל ואם דרך אותו המקום לעמוד כך בפני גדולים מותר [פמ"ג]: **[יג]** מגולים - מיהו אם הבגד ארוך שחופה את הרגלים או בארצות החמין מאוד שעומדי' שם ג"כ בפני גדולים יחף אין לחוש אפילו הבגדים קצרים ונראין הרגלים:

סימן

צב

[א] אל יתפלל - דכתיב הכון לקראת אלקיד ישראל וכתוב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים ואחז"ל אמר הקב"ה שמור נקיבך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני: **[ב]** וצריך - י"א דדוקא לגדולים אבל לקטנים בדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל ויש חולקין: **[ג]** הילוך פרסה - הוא ד' מילין שהוא שיעור שעה וחומש: **[ד]** יכול להעמיד - ר"ל מעת התחלת התפלה היה בו כח לשהות שיעור זה. ומשמע אפ"י אם אח"כ תיכף אחר התפלה הלך ועשה צרכיו והיה בתוך שיעור הזה יצא בדיעבד: **[ה]** אבל

לכתחלה - ר"ל אפילו יכול לעצור בעצמו יותר מפרסה כיון שהוא מרגיש בעצמו קצת שצריך לנקביו. ואפילו אם עי"ז שינקה את עצמו לא יהיה יוכל להתפלל עם הצבור אפי"ה טוב יותר להתפלל ביחידי בגוף נקי אמנם אם רואה שע"ז שיבדוק יעבור זמן תפלה לגמרי הסכים המ"א ושאר האחרונים שמוותר להתפלל אם הוא משער בעצמו שיוכל לעצור שיעור שעה וחומש: **[ו]** אפילו בד"ת - וכ"ש בק"ש ושאר ברכות. ובדיעבד משמע מדברי הפמ"ג דאין צריך לחזור ולקרוא וכ"כ הרמב"ן במלחמות: **[ז]** שגופו משוקץ - אפילו אם אינו מתאוה כ"כ שיהא בו משום בל תשקצו כיון שאינו יכול לעמוד עצמו עד פרסה ובפרסה מותר אפילו בק"ש והשע"ת לעיל בסימן ו' סק"ד מחמיר בזה ואם הוא מלמד תורה לרבים או דורש ובאמצע נצטרך לנקביו אפילו גדולים מותר לו לשהות עצמו דבל תשקצו הוא רק איסורא דרבנן ומפני כבוד הבריות נדחה: **[ח]** באמצע - ר"ל שקודם התפלה בדק עצמו או שלא היה צריך לנקביו כלל לכך אע"פ שאח"כ נתעורר אפילו לגדולים אינו רשאי להפסיק באמצע. ופשוט דלאחר שסיים שמ"ע אסור לו להעמיד עצמו עוד ולאמור קדושה כי זהו ענין אחר וכעין דאיתא לעיל בסימן נ"ה ס"ג בהג"ה עי"ש ואם יכול להעמיד עצמו עד פרסה ע"י לעיל סק"ז: **[ט]** בשעת ק"ש - ר"ל אף דבק"ש וברכותיה הוא יכול לילך ממקום זה למקום אחר לפנות שם או להטיל מים וכמו שמסיים בסוף הסעיף אפי"ה אם הוא רוצה הוא יכול לקרות כדרכו ואין צריך להפסיק כיון דמקודם בדק את עצמו ועיין בביאור הלכה דביארנו דאין מותר רק עד שמ"ע אבל שמ"ע דהוא ענין אחר אסור לו לאמור כיון דהוא צריך לנקביו ע"כ יראה להפסיק עכ"פ בברכת אמת ויציב ולצאת לנקביו כדי שיהיה יוכל אח"כ לסמוך גאולה לתפלה ויותר טוב אם יכול לצאת בין הפרקים. וכן אם נתעורר לו תאוה קודם שהתחיל הברכות ק"ש נראה דאסור לו לאמר שוב הברכות ק"ש קודם שיבדוק את עצמו וא"כ לפי מה שמבואר לעיל בסוף סימן נ"ד דברכו שייך לברכת ק"ש ואחר ברכו נחשב כאמצע פרק של יוצר אור אם נתעורר לו תאוה בסוף פסד"ז אסור לו לאמר ברכו דהוא ענין אחר אם לא שיכול להעמיד עצמו עד פרסה יש לסמוך להקל וכנ"ל בסק"ז: **[י]** שאינו מתאוה - ר"ל שאינו נדחק להוצאת הנקבים אלא בהתעוררות בעלמא [א"ר בסי"ג]: **[יא]** אבל בלא"ה - ר"ל אף שיוכל להעמיד עצמו עד שיגמור מ"מ יותר טוב שיפסיק בין לגדולים ובין לקטנים משום איסור בל תשקצו וקאי ארישא גם אתפלה ועיין במ"א שמאריך בדין זה ומסיק דבצבור אף תרומת הדשן מודה להרשב"א דאין להפסיק באמצע התפלה מפני כבוד הבריות ואפילו ביחיד יש לסמוך ג"כ אהרשב"א דלא יפסיק וכ"כ בח"א דאסור להפסיק ובדרך החיים כתב דאם יש בו משום בל תשקצו יכול להפסיק ועכ"פ גם לדידיה אין עליו חיוב להפסיק כיון שיכול לעצור עצמו עד שיגמור התפלה. ואם א"א לו לעמוד עד שיגמור שמ"ע מותר לו לצאת ולפנות באמצע רק שלא יפסיק בדבור [ח"א] ומשמע מזה דאח"כ לא יצטרך לחזור לראש כיון שקודם התפלה לא היה צריך לנקביו. והוא שלא ישהה ע"י היציאה כדי לגמור כל התפלה: **[יב]** ואם רצה - אק"ש דלעיל מיניה קאי דתלוי ברצונו דאלו בתפלה אין רשאי לזוז

ממקומו עד שיגמור [פמ"ג]: **[יג]** לרחוץ - הטעם ע"ז עיין לעיל בריש סי' ד' במ"ב. וגם לתפלת מנחה וערבית צריך נטילה וכדלקמן בר"י ס"ב. ודעת הרמב"ם דהיכא דצריך ליטול ידיו ולא נטל וגם לא נקה אותן בצרור אפי" בדיעבד אין תפלתו תפלה וצ"ע לדינא [פמ"ג] ועיין בביאור הלכה שביארנו דאין חוזר ומתפלל: **[יד]** במים - ואין הנגוב מעכב בזה כמו שמעכב בנטילה לאכילה [בי"א]: **[טו]** צריך - ודוקא כשיודע שהם מלוכלכות אבל בסתם ידים מיקל בסמוך ס"ה עיי"ש: **[טז]** לחזור וכו' - ואם יצטרך עיי"ז לילך אח"כ יחידי או שלא יוכל עיי"ז להגיע למחוז חפצו בעוד יום א"צ לחזור כלל: **[יז]** הולך בדרך - ורוכב דינו בכל זה כמהלך ברגליו. גם אין חילוק בין דרך רע לטוב. וכ"ז דוקא כשיודע בודאי שימצא שם מים אבל בספק לא: **[יח]** לאחוריו - וכ"ש כשהוא יושב בביתו דבודאי חייב לחזור לכתחלה אחר מים אם יודע שידין מלוכלכות: **[יט]** עד מיל - והרבה פוסקים סוברין דמיל עצמו דינו כיותר ממיל: **[כ]** זמן התפלה - לגמרי ואם הוא במקום שיש שם עשרה שמתפללים ואם יחזור אחר מים יעבור זמן תפלת הצבור כתב הב"ח דאף שיש לו שהות א"צ לחזור וינקה במידי דמנקי: **[כא]** ינקה ידיו - ר"ל דאין לו לחזור אז אחר מים שמא יעבור הזמן וכ"ש לענין ק"ש דבודאי אסור לו להמתין על מים אם יש חששא שמא יעבור הזמן אלא ינקה ויקרא. ויש הרבה פוסקים שסוברין דבק"ש תיכף משהגיע התחלת זמנה אם אין לו מים מנקה ויקרא ולא ימתין על מים: **[כב]** סימן רל"ג - דשם מבואר זמן המנחה: **[כג]** והסיח דעתו - ר"ל שהפליג הרבה בין הנטילה להתפלה עד שהסיח דעתו וכ"ש ששייך היסח הדעת בין הנטילה של שחרית לתפלת המנחה: **[כד]** צריכים נטילה - דכיון שהסיח דעתו משמירתן ידים עסקניות הן ושמא נגעו במקום הטינופת: **[כה]** לתפלה - אבל לתורה ולברכות ולק"ש סתם ידים כשרות הן אבל בסימן ד' כתב הפמ"ג דלק"ש פסולות סתם ידים: **[כו]** אין צריך וכו' - ואעפ"כ צריך לנקות אותן במידי דמנקי דדילמא מודבק בו מעט צואה או זיעה עיי" הנגיעה במקומות המכוסין ויתקנח עיי" הנקיון. ודוקא בסתם ידים מיקל המחבר אבל אם נגע במקום מטונף וכ"ש כשעשה צרכיו אף בתפלת המנחה צריך לחזור אחר מים: **[כז]** העומד בתפלה - אבל אם עומד בק"ש או בפסוקי דזמרה צריך לילך וליטול ידיו: **[כח]** ונזכר שנגע - נקט הכי משום דלכתחילה אסור ליגע בתפלה גופא וכדלקמן אבל ה"ה אם נגע בתפילה גופא: **[כט]** או עוסק בתורה - ובדיעבד די בנקיון בעלמא לתורה ולברכות אע"פ שיש לו מים. ועיין לעיל בסוף סימן ד' במ"ב. ואם נגע בטיט ורפש אפשר דאפילו לכתחילה שרי כד אבל לעיל בסוף סימן ד' כתב הפמ"ג דצריך לנקות מתחלה אף לד"ת וכן נראה להחמיר לכתחלה ברפש: **[ל]** האוזן והאף - והגר"א מיקל בזה וכ"כ בשע"ת בשם מור וקציעה: **[לא]** המשתין - ר"ל בכלי וניטל הכלי וכל כה"ג שאין אסור להתפלל מחמת המי רגלים גופא: **[לב]** שישהא כדי וכו' - ואחר ד"א שיערו חכמים שהניצוצות שבאמתו כלים בכסותו: **[לג]** כדי הלוך - ר"ל הזמן של הלוך ד"א אבל לאחר ששהא שיעור זה מותר להשתין אף במקום שהתפלל ומ"מ מדת חסידות שלא להשתין בתוך ד"א של תפלה

כתב בס"ח סימן תתכ"ח שאין להשתין או לרוק במקום שכיסה דם חיה ועוף בברכה בעוד הדם מכוסה: **[לד]** לרצונו - פי' מי שרוקק מחמת טיול [הרא"ש]: **[לה]** ועיין בסי' צ"ז - ר"ל דלפעמים מותר אף בתוך התפלה: **[לו]** תפלה - דכתיב ואני בצדק אחזה פניך ובאיזה קהלות קדושות ניתקן המנהג ליתן צדקה כשמגיע להפסוק והעושר וכו' ואתה מושל בכל. ויש מקומות שנוהגין לקבץ צדקה בעת קה"ת והוא שלא כהוגן דמבטלין עי"ז מלשמוע קה"ת ועניית ברכו את ד' וכו':

סימן צג

[א] שעה אחת - תר"י הוכיחו מגמרא דאע"ג דבכל מקום דאמרינן שעה פי' שעה מועטת הכא פי' שעה אחת מי"ב שעות ביום ומיהו זה לחסידים ולשאר עם די בשעה מועטת שישהא קודם שיתחיל שהוא כדי הילוך ח' טפחים כמשי"כ בסימן צ' סוף ס"כ עיי"ש. כתב בסדר היום אם יכול להתעכב עד שלא ישאר עשרה בבה"כ טוב לו עיי"ש טעמו גם כי הישיבה בבה"כ הוא מצוה בפני עצמה: **[ב]** שיכוין - האר"י ז"ל היה מתפלל מתוך הסידור כדי שיכוין מאוד גם שלא להבליע נקודה והכל לפי מה שמרגיש האדם בנפשו: **[ג]** באימה והכנעה - שנאמר עבדו את ד' ביראה היינו התפלה שהיא לנו במקום עבודה עשו אותה ביראה: **[ד]** לא מתוך וכו' - ר"ל דמצוה מן המובחר שאין עומדים אלא מתוך אימה והכנעה אלא כיון דאין כ"א יכול ליזהר להכניס בלבו הכנעה ואימה עכ"פ לא יתפלל מתוך שחוק אלא מתוך שמחה של מצוה [ב"ח וא"ה]: **[ה]** פסוקה - שאין בה עיון ולא מחלוקת כדי שלא יטרד עי"ז בתפלה ומ"מ אם עסק בפלפול הלכה והתחילו הצבור להתפלל יתפלל עמהם ובפרט עכשיו שאין מכוונים כ"כ בתפלה ולא הזהירו אלא לכתחלה שלא יעסוק בפלפול קודם התפלה: **[ו]** לענין לעמוד - ובלבד שיהא דומה להלכה פסוקה שלא יהא בה דבר של טרדה ומ"מ אין לבטל תפלת הצבור משום זה וכ"ש אם מתיירא שיעבור הזמן דרשאי להתפלל: **[ז]** לענין וכו' - וכן פסקו האחרונים: **[ח]** להתפלל - ואפילו אם יעבור זמן התפלה אם אין שם מי שישתדל אלא הוא ועיין לעיל סימן ע'. וא"צ להתפלל מנחה שתיים בשביל תשלומי שחרית שכיון שבשעת חובתו היה פטור ממנה מן הדין א"צ לתשלומין

סימן צד

[א] בח"ל וכו' - פי' כשעומד בח"ל למזרחת של א"י יכוין פניו למערב שהוא כנגד א"י וכשעומד מצד מערב כמו במדינותינו יהפוך פניו למזרח וכן בכל הרוחות וכן הביאור במה שכתב לקמיה היה עומד בא"י יחזיר פניו וכו' היה עומד בירושלים יחזיר פניו וכו': **[ב]** כנגד א"י וכו' - שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם: **[ג]** ויכוין וכו' - ר"ל יכוין לבו אע"פ שא"א

לו להחזיר פניו נגדם ור"ל שיחשוב בלבו ורעיונו כאלו הוא עומד במקדש אשר בירושלים במקום קודש הקדשים: **[ד]** כנגד ירושלים - שנאמר והתפללו אל ד' דרך העיר אשר בחרת: **[ה]** פניו למקדש - שנאמר והתפללו אל הבית הזה: **[ו]** אחורי הכפורת - פי' במערבו של בהמ"ק: **[ז]** פניו לכפורת - שנאמר והתפללו אל המקום הזה ויראה את עצמו כאלו הוא עומד לפני הכפורת: **[ח]** לרוח משאר רוחות - כגון שרוצה להחכים או להעשיר ואמרו חז"ל הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין או כגון שרוכב על החמור ואי אפשר לו להחזיר א"ע לצד א"י מ"מ יצדד פניו לקיים מה שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם: **[ט]** ואנו שמחזירין וכו' - ולפי שצריך להתפלל לצד מזרח נהגו לקבוע ההיכל שס"ת בתוכו בכותל מזרחי ואם א"א לו לקבוע במזרח יקבע בדרום ועכ"פ לא למערב שיהיה אחורי העם להיכל ומיהו אפילו קבעו ההיכל בכותל אחר צריך למתפלל להחזיר פניו למזרח: **[י]** פנינו למזרח - ואם עמד לצפון או לדרום והזכירו לו אסור לעקור רגליו להפוך למזרח אלא יעקם פניו למזרח ודי בזה אפי' אם מתפלל עם אחרים שפניהם למזרח ואם א"א או שעומד פניו למערב יכוין לבו לק"ק ולא יעקור רגליו אך אם מתפלל בבה"כ דאושא מילתא מצדד בפמ"ג לומר דיהפוך א"ע לצד הקהל וכן פסק בספר שולחן שלמה. בה"כ שהעמידו בו את ארון הקודש לצד דרום העולם וכולם מתפללים נגד ארון הקודש הוא לצד דרום אף שהוא שלא כהוגן וכנ"ל בסק"ט מ"מ הבא להתפלל שם יתפלל לצד שהצבור מתפללין אך יצדד פניו למזרח: **[יא]** נגד אמצע היום - האי לישנא לאו דוקא אלא ר"ל בערך חצי שעה או שעה אח"כ שאז השמש כבר נדה הרבה ממקומה ומשערים כ"ז בעת שיחול תקופת ניסן או תשרי או שבוע אחת קודם לזה ועיין בבה"ל שהעתקתי את לשון הלבוש בזה. ועיין באחרונים שהסכימו כולם לדברי הלבוש דבמדינותינו שאין אנו יושבין במערבה של א"י מכוון רק נוטה ג"כ לצפוןנו שיעמידו כותל בהכ"נ נוטה קצת לצד מזרחית דרומית של העולם שאז תעמוד מכוון כנגד א"י ובהמ"ק וקדשי קדשים וכן כל מדינה לפי תחנותה יעמידו בהכ"נ לפי דרכם ובספר לחם חמודות יישב מנהג העולם ומ"מ משמע מיניה ג"כ שטוב יותר לעשות כדברי הלבוש ואם מזדמן למקום שהכותל הוא כנגד המזרח הוא מצדד פניו נגד מזרחית דרומית עיי"ש אך אם מזדמן לו שעומד ומתפלל בצד דרום אה"ק לא יעשה כן שאז יהיה נראה כהופך עורף ולא פנים כלפי אה"ק עיי"ש בל"ח וכתב בפמ"ג דבמקומות שעושין הכותל ממש נגד המזרח טוב לעשות מקום הרב לצפון אה"ק כדי שיוכל להדרים ויחכים דבדרום א"א להדרים וכנ"ל ובמקומות שעושין כלבוש ראוי להושיב הרב לימין הארון אם לא להסיר מחלוקת אל יקפיד: **[יב]** יצדד פניו וכו' - ורש"י פירש איפכא שיעמוד למזרח ויצדד פניו לדרום או לצפון וכן מנהגנו ונכון הוא כדי שלא יהא חלוק בעמידתו מן הצבור. כתב הפמ"ג דבמקומות שעושין כלבוש (הכותל לצד מזרחית דרומית) א"צ להדרים דבלא"ה כן הוא גם א"א להצפין דנראה כהופך פניו מא"י: **[יג]** דרך הילוכו - מפני שקשה עליו עיכוב הדרך ואין דעתו מיושבת עליו עיי"ז: **[יד]** אם יכול לעמוד וכו' - ר"ל שאינו יושב אלא עומד על רגליו אבל מ"מ מהלך

בתנועות הספינה והקרן שהולכין כדרך: **[טו]** וא"ל יושב וכו' - ובכ"ז יחזיר פניו לא"י אם אפשר לו: **[טז]** ויישוב דעתו - ואם קדם הוא להשיירא וממתין עליהם ויש לו מי שיאחוז את בהמתו ירד למטה ויתפלל וכ"ש כשמהלך ברגליו שצריך הוא לעמוד ולהתפלל שבעמידה זו לא יטרד לבו כיון דבלא"ה צריך הוא להמתין על השיירא: **[יז]** לעמוד באבות - דבברכת אבות הכונה לעכובא וכדלקמן סימן ק"א ומהלך אינו יכול לכוין כ"כ וכן ברוכב על הבהמה יעמידה עד גמר ברכת אבות אבל א"צ לירד ממנה: **[יח]** בכל התפילה - מפני ביעתותא וא"כ ה"א דגם במקום הכריעות עדיף לישוב קמ"ל וה"ה כשמהלך ברגליו יראה לעמוד קצת בשעת הכריעות ויפסע לאחוריו ג' פסיעות: **[יט]** יחזיר הבהמה - או יחזיר עצמו לאחוריו ע"ג בהמתו כדרך שהיה נוהג אם היה בא להפטר מלפני המלך: **[כ]** חולה מתפלל - וזקן שאינו יכול לעמוד ישב במקומו ויתפלל ואם יכול לעמוד במקום הכריעות כדי שיהיה כורע מעומד יעמוד שם: **[כא]** יהרהר בלבו - ואפשר דיוצא בזה בדיעבד וא"צ לחזור ולהתפלל אפילו אם הבריא בזמן תפלה מאחר שאנוס הוא עתה ועיין פרי"ח ופמ"ג ועיין לעיל בסימן ס"ב ס"ד במ"ב ובה"ל שם ואם אינו יכול לכוין דעתו קורא ק"ש לבדה אם אפשר לו לפי שכונת ק"ש אינה אלא פסוק ראשון ובקל יוכל לכוין: **[כב]** שלא לסמוך וכו' - הטעם דתפלה צריכה עמידה כדלקמן בסימן צ"ח ועמידה שע"י סמיכה לא חשיבה עמידה ולפי זה סמיכה קצת דהיינו שסומך במקצת שאם ינטל אותו דבר לא יפול שרי וי"א הטעם דצריכה להיות באימה ולפ"ז בכל גווני אסור ובמקום הדחק יש להקל כטעם הראשון. ועיין לקמן בסימן קמ"א ס"א ובמש"כ שם: **[כג]** לעמוד - ולכן יזהר שלא יסמוך עצמו ע"ג שטענדער וכן בכל מקום שצריך עמידה כגון בשעה שרואה ס"ת נגדו וכל כיוצא בזה: **[כד]** בשעת תפלה - שברי לו שיוכל לכוין בעמידה ע"י סמיכה יעשה כן ואם לאו יתפלל מיושב: **[כה]** מיושב - וה"ה במהלך בדרך: **[כו]** כשיוכל - דהיינו שלא עבר זמנה: **[כז]** ואינו צריך וכו' - ר"ל דזה לא הוי כמתפלל בתורת נדבה דקי"ל לקמן בסימן ק"ז דצריך לחדש בה ולדינא הסכימו האחרונים שא"צ לחזור ולהתפלל שנית וכן המנהג שאין עוברי דרכים שהתפללו בדרך במיושב חוזרין ומתפללין שנית ומ"מ אם הוא רוצה יכול להתפלל שנית בתורת נדבה אם הוא בטוח שיכוין לבו בתפילתו כמש"כ ס"ס ק"ז וא"צ לחדש בה דבר דזה שמתפלל עתה בעמידה הוא כחידוש כ"כ בספר מגן גבורים ומדברי פמ"ג משמע שאין כדאי להתפלל היום נדבה: **[כח]** מן הדרך - לילך לצדדיו ולהתפלל שם בעמידה: **[כט]** במלון של עו"ג - שבודאי יש בו גילולים ותועבות ואין להכניס לשם דבר שבקדושה שהרי מרע"ה אמר כצאתי את העיר וגו' ולא רצה להתפלל במצרים לפי שהיתה מלאה גילולים: **[ל]** שלא יבללוהו בני הבית - צ"ל בסוף אחר תיבת קרן זוית ור"ל שלא יחוש רק למצוא קרן זוית שלא יבללוהו אבל לא יחוש לגילולים שהרי כל תפלתינו בעיירות מלאות גילולים. ואם בכותל מזרחי שם תלויים גילולים אל יתפלל לאותו צד אלא לצד אחר אע"פ שאינו מזרח. ואם א"א להסתלק מן הדרך וצריך להתפלל מהלך או מיושב וגם במלון יודע הוא שלא ימצא

קרן זוית שלא יבלבלוהו מוטב להתפלל בדרך מיושב או מהלך כיון שאז יכול לכיון יותר ומ"מ אם יכול להתפלל במלון בבקעה או בחצר או בגינה מוטב ויצא ידי שניהם ויתפלל במעומד ובכונה:

צה

סימן

[א] יכוין רגליו וכו' - ובדיעבד אפילו אם לא כיון רגליו כלל יצא:
[ב] להדמות למלאכים - שכיון שמדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבו' הגוף מלבו ולדמות כאלו הוא מלאך ואפילו אם הוא יושב בעגלה מ"מ יכוין רגליו [פמ"ג] עוד כתבו שאל יסמוך אז לאחריו ולא יהא מוטה לצדדיו ואל יפשוט רגליו ואל ירכיבם זה על זה מפני שכל זה הוא דרך גאווה אלא יושב וראשו כפוף [עט"ז]: **[ג]** ילך לפניו - ואין צריך לחזור לאחוריו כדי לילך לפניו כ"כ הא"ר אבל מנהג העולם לילך לאחוריו. כתב בד"מ מהרי"ל היה נוהג לעמוד בשחרית לתפילת י"ח מתי שהתחיל הש"ץ תהלות לאל עליון ובמנחה כשירד הש"ץ לפני התיבה ובערבית כשהתחיל הש"ץ קדיש וגם יסיר אז כיחו וניעו וכל דבר המבלבל מחשבתו [אחרונים]: **[ד]** שיהיו עיניו וכו' - עיין לעיל סימן צ' סק"ח במשנה ברורה והב"ח כתב דקודם שיתחיל להתפלל יסתכל בחלונות כלפי שמים כדי שיהא לבו נכנע: **[ה]** למטה לארץ - ואותן המגביהים ראשיהם ועיניהם למעלה כמביטים על הגג המלאכים מלעיגים עליהם [סי"ח סי"ח] וכתב הפמ"ג שאין לעשות תנועה משונה וביחיד רשות ולא בצבור ובפרט להרים קול וכדומה. כתבו האחרונים שכל מי שאינו עוצם עיניו בשעת תפילת י"ח אינו זוכה לראות פני שכינה בצאת נפשו אך אם מתפלל בסידור ועיניו פקוחות כדי לראות בו לית לן בה. ועיין לעיל בסימן צ"א סק"ו במ"ב: **[ו]** לבו - במקום שנוהגין לעמוד כן לפני המלך כשמדברים עמו ושואלים מאתו צרכיהם והכל כמנהג המקום. ובס' עשרה מאמרות כתב בשם האר"י שיניחו זרועותם על לבם ימנית על שמאלית עי"ש ובשם הרמ"ק שיכוף האגודל בתוך פיסת היד: **[ז]** באימה - ויש להתנועע בשעת תפלה משום כל עצמותי תאמרנה ד' מי כמוך [פרי"ח בשם כמה פוסקים וכן הסכים במגן גבורים]: **[ח]** גם בשעה וכו' - שהרי אומרים כשם שמקדישים אותו בשמי מרום וכו':

צו

סימן

[א] כשהוא מתפלל - בפמ"ג כתב דה"ה בשעת ק"ש ופסוקי דזמרה:
[ב] לא יאחוז וכו' - ובדיעבד א"צ לחזור ולהתפלל אם לא שידע שעייז לא כיון באבות. ומותר הש"ץ להחזיק הס"ת בידו בשבת כשאומר יקום פורקן דכיון שכונתו אז להתפלל על לומדי תורה ע"כ מחזיק הס"ת בידו ולא לשם שמירה והוי כמו לולב בזמנו וכן מותר להחזיק בשעה שמברכים החודש: **[ג]** ולא ספר וכו' - וה"ה כל ספרים שלנו: **[ד]** קערה

מלאה - שלבו עליה שלא ישפך ממנה ובסכין שלא יפול לארץ ויתקע ברגלו ובמעות שלא יתפזרו ואף אם הם צרורין טריד שמא יאבדו אם לא שאוחזן באופן דליכא למיחש שמא יאבדו וכתב בברכ"י דה"ה דאסור להושיב תינוק לפניו בשעת תפלה: [ה](#) ומעות וככר וכו' - ודוקא הני שאם יפלו יש בהם הפסד או יזיקו לו אבל שארי דברים מותר לאחוז וי"א דהני לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט וה"ה שאין ליטול שום דבר בידו בשעת התפלה וכן הסכים הט"ז: [ו](#) מפני שלבו וכו' - צ"ע אם מותר ליקח תפילין וס"ת בידו היכא דמתיירא מפני גנבים דאפשר דהתירו לו [ז](#): [פמ"ג](#) מותר לאחוז וכו' - נפל ספר על הארץ ואינו יכול לכוין מותר להגביהו כשיסיים הברכה שהוא עומד בה ואי לא"ה לא יפסיק וכ"ש שאין לקרוץ באצבע וכיוצא בשעת תפילה. אם התחיל להתפלל ש"ע ונתבלבל מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור [ח](#): [ח"א](#) לא יחזיר אחריו - מפני שמטריד וכתב ט"ז דה"ה דיש לזוהר למי שמתפלל מתוך הסידור שירשום תחילה כל המקומות שצריך להתפלל באותו תפילה ולא יחפש אחריהם בשעה שמתפלל כי יפסיק עי"ז ולא יכוין יפה וכ"כ הברכ"י שכן נוהגין רבים מאנשי מעשה כשרוצין לומר תפילה מחודשת כגון ענינו או כגון ותודיענו כשחל יו"ט במו"ש: [ט](#) להתפלל מתוכו - ונמצא באחרונים שאף בחזרת הש"ץ נכון הוא שיהיה הסידור פתוח לפניו להיות אזניו פקוחות על מה שאומר הש"ץ:

צז

סימן

[א](#) לפהק מתוך אונס - ה"ה דבגיהוק מתוך אונס ליכא איסורא ומה דלא נקטו אפשר משום דבו ליכא חיובא להניח ידו שאין פתיחת פיו רב כ"כ וגם הוא לזמן מועט מאוד משא"כ בפיהוק: [ב](#) סנטרו - היינו לחי התחתון וחזנים העושים כן בשעת הזמר מותר לפי שאינם מתכוונים לגסות אלא להנעים את הקול אבל שלא בשעת הזמר אסור: [ג](#) לרוק - וכל שאסור בתוך התפילה אסור אפילו בתחנונים שלאחר התפילה דכל זמן שלא פסע ה"ל כעומד לפני המלך: [ד](#) א"א לו וכו' - כגון שיצטער בזה ויהא טרוד בתפילתו ואחר הרקיקה ימתין כדי הילוך ד"א וכדלעיל בסימן צ"ב ס"ט: [ה](#) שלא יהא נראה - כגון בבגד תחתון אבל בבגד עליון כיון שהרוק נראה אסור ובמדינתנו שלובשין פאצילעס אף שהרוק נראה אפשר דמותר דכיון שעשוי לכך אין בו משום מיאוס כן כתב המ"א אבל שארי אחרונים כתבו שגם בזה צריך לכרוך מקום הרוק שלא יהא נראה: [ו](#) ואינו יכול וכו' - פי' שמאוס לו להבליעו בכסותו או שאינו יכול לשהותו בפיו עד שיבליענו או שהוא כסות נאה ואם נצריכנו שיבליענו בו יטרידנו ג"כ: [ז](#) זורקו לאחוריו - היינו שהופך פניו לאחוריו או שזורקו בידו לאחוריו אבל לא כלפי מעלה שנראה ככופר: [ח](#) וכש"כ לפניו - מפני שהמתפלל שכינה לפניו ומ"מ אם א"א לו לרוק אלא לפניו או לימינו והוא מצטער בתפילה ע"י שאינו יכול לרוק מותר לו לרוק לימינו ואפילו לפניו: [ט](#) י"ל דהטעם וכו' - והאחרונים תרצו

בפשיטות דהכא בשעת רקיקתו מסלק ממנו כבוד השכינה וכמש"כ בסימן ג' לענין התכבדו מכובדים וכו' ע"כ אזלינן בתר ימין ושמאל של האדם משא"כ בסימן קכ"ג דאיירי בהשתחואה שמשתחוה בסוף תפילתו להשכינה ע"כ אזלינן בתר ימין דשכינה: **[י]** והוא כנגד השכינה - ר"ל שע"כ כונתו אז בעת השתחוויה להשתחות נגד השכינה שהיא למעלה מעשרה כי הלא לא ירדה למטה: **[יא]** בידו - ואם עבר ונטלה ישפשף ידו בכותל או בד"א וכדלעיל בסימן צ"ב ס"ו: **[יב]** ס"י ד' ס"י"ח - דמבואר שם דהנוגע בכינה צריך ליטול ידיו במים מפני רוח רעה השורה על הידים וכ"ש אם הוא קודם התפילה דצריך ליטול ידיו במים מפני התפילה: **[יג]** יכול למשמש וכו' - אפילו נפל רובו: **[יד]** כולו - אפילו אם נשאר עדיין בידו העטיפה הוי הפסק: **[טו]** אינו יכול וכו' - ואם עבר והתעטף בו א"צ להתחיל מתחילת הברכה אלא גומר התפילה והולך וכשיגמור תפילתו ימשמש בו ויברך ועיין לעיל בסי' ח' ס"ט"ו ובמ"ב שם. זקן שמשים בתי עינים שקורין ברי"ל אם הם רפויין בחוטמו שקרוב ליפול ע"י כריעות והשתחוויות נכון להחמיר שיקשרם מתחלה בחוט [אחרונים]: **[טז]** דהוי הפסק - אם לא שהוא טרוד עי"ז ואינו יכול לכיין ילבשנו כשיסיים הברכה: **[יז]** ע"ג קרקע - דמשוי של ד' קבין אם הם עליו מבטלים כונתו:

צח

סימן

[א] פירוש המילות - ואל יכוין האדם בשמות ויחודים רק יתפלל כפשוטו להבין הדברים בכונת הלב אם לא מי שהוא בא בסוד ד' ויודע לכוין ביה בלבא ורעותא ודחילו דאל"ה ח"ו מקלקל בזה הרבה עיין מ"א בשם הזוהר ובתשובת רש"ל סימן צ"ח כתב באורך והעיד על הר"ש שאמר אחרי שלמד סתרי הקבלה שהוא מתפלל כתינוק בן יומו. ועיין בפני יהושע ר"פ א"ע שכתב דאלו הכונות המבוארים כאן בשו"ע א"א לכוין בשעת התפלה רק קודם ובתפלה צריך לכוין פירוש המלות עי"ש: **[ב]** ישתוק וכו' - ובספר הגן כתב לבטל מחשבה רעה בשעת התפילה יאמר ג"פ פי פי [הוא ר"ת פלטי יוסף דהם התגברו על יצר לבם וכדאיתא בסנהדרין דף כ"א ע"ב] ואח"כ ירוק ג"פ ולא ירוק לגמרי רק בדרך נחת והלשון תהא בין שפתים בשעת הרקיקה ובודאי תלך המחשבה וכתב המ"א עי"ז ואין נ"ל לעשות זה בתוך תפילת י"ח דהוי הפסק ומי יודע אם רפואה בדוקה היא. ובספר א"ר הביא בשם קיצור שלי"ה וז"ל סגולה להעביר מחשבת חוץ שקודם תפילה יעביר ג"פ יד ימינו על מצחו ויאמר בכל פעם לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי וכן אם בא לו מחשבת חוץ בתוך התפילה ישתוק מעט ויעביר ימינו על מצחו ויהרהר פסוק הנ"ל עכ"ל: **[ג]** בניו הקטנים - בשל"ה קורא תגר על המביאים ילדים לבהכ"נ והיינו קטנים שעדיין לא הגיעו לחינוך מטעם כי הילדים משחקים ומרקדים בבהכ"נ ומחללים קדושת בהכ"נ וגם מבלבלים דעת המתפללים ועוד גם כי יזקינו לא יסוקו ממנהגם הרע אשר נתחנכו בילדותם להשתגע ולבזות

קדושת בהכ"נ אבל כשהגיעו לחינוך אדרבה יביאנו אתו לבהכ"נ וילמדהו אורחות חיים לישיב באימה וביראה ולא יניחנו לזוז ממקומו ויזרזהו לענות אמן וקדיש וקדושה עיי"ש בסוף עניני תפילה וקה"ת. ועיין בתנא דבי אליהו ח"א פייג גודל העונש שיש להאב שמניח את בנו לענות דברים של הבל ותפלות בבהכ"נ: [\[ד\]](#) שמבטל - כגון שכר חדש שמריח וכה"ג: [\[ה\]](#) בשעה המבטלת - כגון שאין דעתו מיושבת עליו מאיזה צער או כעס או מטורח הדרך: [\[ו\]](#) ועכשיו וכו' - ופשוט דמ"מ כשרוצה לעמוד להתפלל מתוך כעס וכדומה יראה להסיר מתחילה המחשבות המטרידות אותו וכדלעיל בס"א: [\[ז\]](#) אין אנו וכו' - ובפמ"ג כתב בשם הלבוש אע"ג שאין אנו מכוונין מ"מ מה דאפשר לעשות עושין ע"כ אין להתפלל בבית שיש שם שכר חדש או מי דבש וכ"ש ריח רע מעופש קצת: [\[ח\]](#) המבקש בפתח ובנחת - הוא ענין אחד ור"ל שיאמרה בנחת בלשון תחנונים כמי שמבקש רחמים על עצמו. וישים אל לבו שאין ביד שום נברא מלאך או מזל או כוכב למלאות שאלתו כ"א ברצונו ית': [\[ט\]](#) כמשא - פי' אע"פ שאומרה בלשון תחנונים אם אינו מחשב כמו שצריך דבר ובא לבקש מלפני המלך אלא שמתפלל מפני החיוב לצאת ידי חובתו אינו נכון ומאוד צריך ליזהר בזה ומ"מ בדיעבד אפילו אם לא אמרה בלשון תחנונים לא יחזור ויתפלל ועיין בבה"ל: [\[י\]](#) בינו לקיר - בטור כתוב עוד ובינו לקרקע וכתב ט"ז דוקא ג"ט אבל בפחות מג"ט אפילו מצוה ליכא ויש אוסרין אפי' פחות מג' ומ"מ לכו"ע מותר לשטוח ביוה"כ על הקרקע עשבים יבשים ולעמוד עליהם להתפלל דבטל הוא לגבי קרקע. אסור להתפלל בבריכה:

צט

סימן

[\[א\]](#) שתה יין - ונראה דה"ה שאר משקין המשכרים וכפי מה שכתב הטי"ז לקמן בסימן קכ"ח ס"ק ל"ה לענין נשיאת כפים ואפילו לדעת המ"א שם דמיקל בנשיאת כפים מסתברא דתפילה חמירא ואסור כמו ביין כ"כ בספר מגן גיבורים עיי"ש ולפי דעת הטי"ז לקמן הנ"ל לא בעינן בשאר משקין שיעור רביעית עיי"ש ולי נראה דמ"מ בעינן שיהא בו כדי לשכר ברביעית יין: [\[ב\]](#) כדי רביעית - דוקא אם שתאו בבת אחת אבל בשני פעמים או שמזגו במעט מים מותר ואם שתה יותר מרביעית בכל גווני אסור עד שיסיר יינו מעליו וכדלקמן בסימן קכ"ח סל"ח. וכ"ז כשיכול לדבר לפני המלך דאל"ה אין שייך לענינינו דאיירי בתפלה שום חילוק בזה. כתב המ"א בשם הסמ"ק יין שבתוך הסעודה אינו משכר ועיין עוד שם וכתב הפמ"ג דכ"ז הכל לפי מה שמבין בדעתו: [\[ג\]](#) אל יתפלל - ואפילו אם עיי"ז יעבור זמן תפלה פר"ח. ועיין בסוף הסימן בשם הים של שלמה דעכשיו שבלא"ה אין מכונין כ"כ בתפלה אין לחוש כ"כ להחמיר אם עיי' המתנתו יעבור זמן תפלה: [\[ד\]](#) עד שיסיר יינו - ואף אם רגיל לשתות הרבה ואינו שיכור כלל ברביעית אפי"ה לא יתפלל לכתחלה אם שתה רביעית יין [ברכי יוסף]: [\[ה\]](#) תועבה - והוי כאלו עובד עכו"ם ואם אינו

מתפלל בשעת שכרות ניצל מכל צרה. ש"ס: [\[ו\]](#) כדין שוגג - ואפילו התחיל לשתות אחר שהגיע זמנה שהיה סבור שיהיה לו שהות להתפלל לאחר שיפוג מן היין המועט שהתחיל לשתות בדיעה מיושבת ואח"כ נמשך לב להמשתה ושכח על התפלה ונשתכר כ"כ עד שלא נשאר לו שהות להפיג את יינו טרם עבור זמן התפלה ג"כ שוגג מיקרי ומיהו ודאי אם הוא סמוך למנחה ויעבור הזמן ודאי אם ישתכר שלא יוכל להפיג את יינו בזמן קצר כזה מזיד הוי לכו"ע ואין לו תשלומין: [\[ז\]](#) ודין ק"ש - וברכות ק"ש ג"כ דינם כק"ש. א"ר: [\[ח\]](#) כדין תפלה - היינו דאף שתוי אסור לכתחלה בק"ש והלבוש כתב דיש מקילין בק"ש אף אם הוא שכור דשאני תפלה שהוא בקשת צרכיו וכ"כ בלקוטי הרמב"ן בסופו אכן בביאור הגר"א הרחיב לבאר דברי הירושלמי שיש בענין זה ולפי דבריו מסקנת הירושלמי לאסור שכור בק"ש ע"כ יש ליזהר לכתחילה שלא לבוא לידי כך ובדיעבד אם נשתכר אין לפטור את עצמו מק"ש משום זה וכעין שכתב המ"א לקמן בסימן קפ"ה לענין בהמ"ז ואם יפוג יינו עד שלא עבר זמן ק"ש יחזור ויקרא הפרשיות: [\[ט\]](#) אבל שאר ברכות - כלל בזה אף בהמ"ז שהיא דאורייתא ועיין לקמן בסי' קפ"ה ובמה שכתבתי שם: [\[י\]](#) יכול לברך - אבל אין מצרפין אותו למנין עשרה ולענין ג' לזימון אפשר דשרי: [\[יא\]](#) שהוא שכור - עיין בביאור הגר"א ולפי דבריו יש להחמיר לכתחילה בשיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך אף בשאר ברכות וכ"כ הפמ"ג יו"ד סימן א' ס"ק ל"ה במשבצות זהב וכ"ז כשלא הגיע לשכרותו של לוט דאליה כשוטה יחשב לגמרי לכו"ע ופטור אז מכל המצות ע"כ אפילו בדיעבד אם קרא אז ובירך לא מיפטר בכך שהרי פטור היה באותה שעה וחייב אח"כ לחזור ולקרות ולברך. פר"ח ופמ"ג: [\[יב\]](#) דרך מיל - בין במהלך ובין ברוכב וי"א דברוכב בעינן דוקא שלשה מילין: [\[יג\]](#) משכרתו - דוקא שינה מעט אבל שינה הרבה מפגתו [מ"א בשם הכ"מ]: [\[יד\]](#) אבל רוכב - שאין לו טורח כ"כ: [\[טו\]](#) מפיגה היין - והוא שרכוב ג' מילין ומ"מ הכל לפי רוב היין שאם הרבה לשתות מאוד אין דרך ג' מילין מפגתו: [\[טז\]](#) ולכן אין וכו' - זה קאי אשתוי שאין בו איסור אלא לכתחילה אבל בשיכור שתפילתו תועבה ודאי יש ליזהר אפילו לדידן וצריך לחזור ולהתפלל. [ב"ח וט"ז]: [\[יז\]](#) שאין חוששין - היינו ליישב המנהג אבל מ"מ אין נכון. [פמ"ג]. כתב ביש"ש פ"ב דביצה וביו"ט יכול להתפלל מנחה אע"פ ששותה קצת דא"א להמתין עד שיפוג יינו וכ"ש האידנא דבלא"ה אין מכוונין כ"כ שאין להקפיד בשתוי:

ק

סימן

[\[א\]](#) ושל ר"ח - כן הגירסא בכמה ספרים ובביאור הגר"א ור"ל תפלת מוסף והטעם מפני שאין מתפלל אותן תדיר אלא לפרקים אין רגיל בהן כ"כ ובפמ"ג בשם הב"ח ופר"ח כתב דה"ה יעלה ויבא דשחרית או בימי וכו' דחנוכה ופורים ג"כ צריך להסדיר מתחלה או שיתפלל מתוך הסידור ובשיורי כנה"ג תמה על מנהג האנשים שמקילין בכל זה להתפלל בע"פ

ואינם מסדרים מתחלה שאינו יודע על מה סמכו ועיין בשע"ת ולכתחלה בודאי נכון ליזהר להתפלל בחנוכה ופורים ומועדים ור"ח עכ"פ תפלה ראשונה מתוך הסידור ודי: [\[ב\]](#) כשמתפללים ע"פ - כתב מחצית השקל שלא כדין נוהגין העולם שאומרים ברכת קידוש לבנה בע"פ ואינם מסדרים אותה מתחלה ועיין בשע"ת: [\[ג\]](#) מתוך הסידור - ותפילות ופיוטים שחמור פירושם צריך להסדיר תחלה ולא מהני ספר בזה [ט"ז]:

קא

סימן

[\[א\]](#) המתפלל וכו' - וירגיל אדם עצמו לכוין עכ"פ בחתימת של כל ברכה: [\[ב\]](#) שיכוין - היינו פירוש המילות ע"כ מה נכון מאוד להמונים שילמדו פירוש המילות של כל התפלה ועכ"פ של ברכת אבות ומודים בודאי יש חיוב עליו לידע ביאורו: [\[ג\]](#) באבות - כי הוא סידור שבחו של מקום ע"כ אינו בדין שיהא אז פונה לבבו לדברים אחרים ויש פוסקים דגם מודים חשוב כאבות לכתחלה. ואם הוא משער שאפילו באבות לא יכוין לא יתפלל כלל עד שתתישב דעתו שיהיה יוכל עכ"פ לכוין באבות: [\[ד\]](#) והאידנא וכו' - כתב הח"א נ"ל כיון דמצד הדין צריך לחזור ולהתפלל עכ"פ אם נזכר קודם שאמר בא"י בסוף ברכה יחזור לומר מאלקי אברהם וכו': [\[ה\]](#) ומשמיע - ויש שכתבו דצריך לחוש לדברי הזוהר שאף לכתחילה לא ישמיע לאזניו אבל המ"א כתב שאין ראיה מהזוהר וכ"כ בביאור הגר"א דאף דעת הזוהר הוא כהשו"ע וכ"כ שארי אחרונים שטוב יותר לכתחילה שישמיע לאזניו. ובדיעבד לכו"ע אם אמר בלחש כ"כ שאפילו לאזניו לא השמיע יצא כיון שמ"מ הוציא בשפתיו: [\[ו\]](#) ולא ישמיע - דכתיב בתפילת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע וכל המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה כאלו אין מאמין שהקב"ה שומע תפלת לחש וכל המגביה קולו בתפלתו ה"ז מנביאי השקר שהיה דרכן לצעוק בקול לע"ז שלהן ועיין בברכי יוסף ובח"א דלכתחילה צריך להתפלל בלחש כ"כ שאף חבירו העומד בסמוך לו לא יהיה יוכל לשמוע ומ"מ אם א"א לו לכוין בענין זה יש לו לעשות בענין שיכול לכוין אך שיזהר שלא יטריד לאחרים וכדלקמיה: [\[ז\]](#) קולו - ואפילו בפסוקי דזמרה טוב שלא להרים קול כי הקב"ה שומע בלחש לא כאותם המגביהים קולם יותר מדאי ומיהו בשבת שנוהגים שאחד אומר פסוקי דזמרה בקול רם שפיר דמי [פמ"ג]: [\[ח\]](#) בלחש - ה"ט"ז כתב דאף אם יכול לכוין בלחש אבל לא כ"כ כמו בקול מיקרי אינו יכול לכוין ויכול להתפלל ביחיד בקול ועיין בבה"ל שכתבנו דאין להקל בזה: [\[ט\]](#) להגביה קולו - ואיירי דאפילו אם ישמיע קולו במקצת ג"כ לא יוכל לכוין דאל"ה אסור: [\[י\]](#) בצבור אסור - אפילו להשמיע קולו במקצת וכ"ש להגביה קולו: [\[יא\]](#) אפילו בצבור - לעורר הכונה ולמיטרד ציבורא לא חיישינן כיון שסידורים ומחזורים בידם ועיין במג"א דמסיק דיותר טוב להתפלל בלחש אם יכול לכוין וכ"כ הרבה אחרונים: [\[יב\]](#) יותר מדאי - דה"ז מנביאי הבעל שנאמר בהם ויקראו בקול גדול א"נ דעי"ז בודאי יבלבל

אחד מהן את חבירו ומ"מ נראה דהחזנים שמגביהים קולם כדי לעורר הכונה ולהשמיע שפיר הדברים שפיר עבדי דעיקר תפלת ש"ץ נתקנה דוקא בקול רם. אכן אותם שעושין כן כדי להראות קולם ודאי עושים שלא כהוגן: **[יג]** בכל לשון - ומצוה מן המובחר הוא דוקא בלשון הקודש ועיין בסימן ס"ב וס"ב ובמשנה ברורה שם מה שכתבנו בשם האחרונים בזה וגם עיין בתשובת ח"ס או"ח סי' פ"ד ופ"ו שהאריך בכמה ראיות דמה שהתירו להתפלל בכל לשון היינו דוקא באקראי אבל לקבוע בקביעה תמידית ולהעמיד ש"ץ ולהשכיח לה"ק לגמרי זה אי"א בשום אופן עי"ש ועוד מחמת כמה וכמה טעמים נכוחים האריכו כל גאוני הזמן בספר דברי הברית והסכימו שאיסור גמור הוא לעשות כן ולאפוקי מכתות חדשות שנתפרצו מחוץ למדינה בזה והעתיקו את כל נוסח התפלה ללשון העמים ועבירה גוררת עבירה שדלגו הברכה של קבוצ גליות וברכת ולירושלים עירך וכשם שרוצים להשכיח זכרון ירושלים כן רוצים להשכיח לשה"ק מישראל פן יגאלו בזכות שלא שינו את לשונם הקב"ה ישמרנו מדיעות אפיקורסות כאלו ועיין בבה"ל: **[יד]** שירצה - והוא שיבין אותו הלשון על בוריו אבל בלשון הק"י יוצא אפילו אינו מבין הלשון: **[טו]** אלא בלה"ק - לפי שאין מלאכי השרת נזקקין ללשון ארמית וה"ה שאר לשונות חוץ מלשה"ק אבל צבור אי"צ מליץ שהקב"ה בעצמו מקבל תפלתם: **[טז]** על חולה - ר"ל שלא בפניו אבל בפניו של חולה מותר בכל לשון דהקב"ה מצוי שם [שבת י"ב ע"ב]: **[יז]** הקבועה - דכיון שהתפילה קבועה לצבור הקב"ה בעצמו פונה אליה אפילו שלא בזמן שהצבור מתפללין: **[יח]** דאף יחיד - דס"ל דהמלאכים מכירין בכל לשון רק שאין נזקקין לארמית שמגונה בעיניהם. ומשו"ה מותרות הנשים להתפללות בשאר לשונות: **[יט]** ארמי - ובצבור מותר אף לשון ארמי. ובזה אתי שפיר מה דאומרים יקום פורקן וברוך שמיא בצבור וכדומה [פמ"ג]. ולפ"ז אם מתפלל בביתו אין יכול לאמר שום יקום פורקן. וכן מוכח באור זרוע הגדול בהלכות שבת סי' נ':

קב

סימן

[א] אסור לישב - וגם סמיכה אסור אך סמיכה במקצת שאם ינטל יוכל לעמוד יש להקל במקום הדחק: **[ב]** בתוך ד"א - ואפילו כשהוא יושב באלכסון די בד"א ולא בעינן הד"א עם האלכסון מ"א ועיין בפמ"ג. כתב הח"א אם המתפלל עומד בצד אחד מדבר שהוא קבוע גבוה י" ורחב ד' מותר לישב בצד השני דהא מפסיק רשות אבל לעבור מצד השני אפשר אם אינו גבוה כ"כ שלא יוכל להסתכל בצד השני אסור וכן פסק בהלק"ט וכן מצדד הפמ"ג בסימן צ' סק"ה שיש להחמיר לעבור באלמעמרע נגד המתפלל אף שהוא רשות בפני עצמו ולישב מתיר ברשות אחרת אפילו בתוך ד"א [בסימן זה סק"ב במשב"ז]: **[ג]** של מתפלל - ואפילו אם המתפלל עומד בתחנונים שלאחר התפלה כ"ז שלא פסע וה"ה לענין שלא לעבור נגד המתפלל: **[ד]** ובין מלאחריו - וכן הסכימו האחרונים: **[ה]** בפי

איזהו מקומן - וה"ה אם עוסק בפרקים במנחה בשבת ג"כ מותר לישב בצד המתפלל: **{ו}** ויש מתיר וכו' - דס"ל דלא אסרו חכמים לישב בצד המתפלל אלא כשיושב ודומם דנראה כאלו אינו רוצה לקבל עליו עומ"ש אבל כשהוא יושב ועוסק בתורה הרי הוא כמקבל עליו עומ"ש. ועיין באחרונים דטוב להחמיר לעמוד כדעה הראשונה אם לא במקום הדחק ובלאחריו נ"ל שאין להחמיר בזה: **{ז}** בעוסק בתורה - דוקא אם מוציא ד"ת בשפתיו אבל מהרהר בלבו אינו מועיל ואפילו בעניני תיקוני התפילות דאתו למיחשדיה שאינו מקבל עליו עומ"ש: **{ח}** אבל כנגדו וכו' - מפני שנראה כמשתחוה לו ולפ"ז דוקא לישב אסור אבל לעמוד מותר ואפילו בתוך ד"א ואולי אף לעמוד ס"ל דאסור דעי"ז מתבטל כונתו: **{ט}** אפילו עוסק וכו' - פ"י היושב נגד המתפלל עוסק בק"ש. ועיין בפר"ח שפסק כדעה קמייטא דאין חילוק בין מלפניו ובין מן הצדדין ושאר אחרונים כתבו שטוב להחמיר כהיש מי שאומר. ונ"ל שבעמידה חוץ לד"א בודאי אין להחמיר ואולי אף בתוך ד"א וכנ"ל בסק"ח: **{י}** חלוש - ר"ל שידוע שהוא חלוש וא"א לו לעמוד ולכך מותר לו לישב דחולשתו מוכחת עליו שמפני כך ישב. ודוקא לישב בצד המתפלל הא לפניו יש מחמירין אף בחלוש: **{יא}** מותר - ויש לסמוך על דבריו אם א"א לו בקל להרחיק ד"א ולישב שם: **{יב}** לקום - אלא המתפלל צריך להרחיק ד"א ממנו כשרוצה לעמוד ולהתפלל: **{יג}** בא בגבולו - ודוקא בביתו אבל במנין קבוע וכ"ש בבהכ"נ צריך לקום דהוא מקום מיוחד לכל בני אדם ואפילו אם המקומות קבועים לכל אחד שקנאום בדמים נמי יש להחמיר אך בעוסק בתורה לא יחמיר בזה וכ"ש רב שיושב עם תלמידים ולומדים ובאו עשרה המתפללים א"צ לעמוד ואפ"י מדת חסידות ליכא: **{יד}** מדת חסידות - כדי להרים מכשול מחבירו שעשה שלא כשורה שעמד להתפלל בתוך ד"א של היושב כבר בהיתר וישיבתו היא גנאי למקום קדוש של התפילה: **{טו}** אסור לעבור - מפני שמבטל כונתו עי"ז ולכן אסור אפילו עוסק אז בק"ש וח"א כתב הטעם מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה: **{טז}** לפניהם - וצדדים שלפניהם להמ"א בסק"ו כלפניהם דמי ולהאליהו רבא שרי: **{יז}** אבל בצידיהם - והזוהר פ' חיי שרה אוסר אפילו בצידיהם תוך ד"א: **{יח}** לעבור ולעמוד - ר"ל שיעבור ויעמוד שם ולא ילך להלאה כדי שלא יהיה כנגד פניהם שכל שיוכל לראותו אף שהוא צדדין שלפניו כלפניו דמי ואסור מפני שמבטל כונתו עי"ז ולפ"ז כ"ש דאסור לילך ולעמוד נגד פניו בתוך ד"א כן הוא לדעת המ"א והא"ר סובר דלא אסרו רק לעבור בתוך ד"א נגד פניו אבל לילך בתוך ד"א ולעמוד מותר אפילו לפניו ואפשר דיש להקל במקום הדחק: **{יט}** מתפלל אחריו - ואם אינו אחריו ממש רק מרוחק לצדדין נראה דשרי להא"ר הנ"ל: **{כ}** ג' פסיעות - ומיירי בתוך ד"א או שיבוא לתוך ד"א ע"י ג' פסיעות שיפסע לאחוריו: **{כא}** שכבר התחיל - ולא נקרא בא בגבולו ואפילו אם האחרון מאריך בתפילתו דאדרבה זה שפוסע הוא בא עכשיו

סימן

קג

[א] הריח - דמעיקרא אסור אפילו בד"ת וכדלעיל בסימן ע"ט ס"ט:
[ב] וחוזר ומתפלל - היינו למקום שפסק אפילו שהה אחר שפסק הריח וע"י הצירוף היה כדי לגמור כולה דהא אם היה רוצה היה מתפלל מיד שפסק וא"כ לא היה כל ההפסק מחמת אונס ואינו חוזר לראש לפי מה שפסק הרמ"א לעיל בסימן ס"ה. כתבו האחרונים דבזה אין צריך לומר הרבון הכתוב בס"ב דכשאיין מרחיק אין ניכר בושתו וכלימתו וכעין שכתב ההג"ה לקמן בס"ב: **[ג]** ואינו יכול - דבלא"ה אין לו להוציא רוח בשום פנים בתפלה ולא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשהא עצמו לקטנים או לגדולים אבל להפחה לא ונראה לי דעכ"פ יראה להזיז התפילין ולנתקן שלא יהיו מונחין על מקומן כי אסור להפיח בתפילין:
[ד] אחוריו - דבעינן שיהא פניו נגד המקום שהתחיל להתפלל להראות שרוצה עדיין לחזור לתפלתו ואפילו לצדדין או לפניו אסור: **[ה]** ואומר רבון - בתוך התפלה דהא מופסקת ועומדת כבר ע"י הרוח לפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע: **[ו]** וחוזר למקומו - ובח"א הסכים לדעת הסוברים דיחזור למקומו קודם הרבון: **[ז]** למקום שפסק - לכאורה הכוונה לתחלת הברכה שפסק בה וכדלקמן בסימן ק"ד ס"ה [לבושי שרד] ועיין לקמן מה שכתבנו שם להלכה בשם האחרונים: **[ח]** ועי"ל סי' פ"ה - ר"ל דנתבאר שם דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכתב הב"ח דדוקא אם שהייה היה ע"י העיטושים וריח הנודף לבד ולא מצרפינן לזה מה שצריך לילך לאחוריו ד"א והחזרה ואמירת הרבון וכ"כ הפמ"ג: **[ט]** וגם לא יאמר - וטוב שיהרהר בלבו: **[י]** המתעטש - י"א דדוקא כשמפיח בקול והמ"א חולק דה"ה בלי קול וגם בזה צריך להרחיק

סימן

קד

[א] לא יפסיק - ואפילו רמיזה בעלמא אסור אם לא לתינוק הבוכה מותר לו לרמז לו בידיו כדי שישתוק ולא יטרידו מתפלתו ואם אינו מועיל ירחיק את עצמו ממנו ולא ידבר עמו. וכן אדם נכבד שעומד בתפלה והש"ץ ממתין עליו באמירת קדיש או קדושה והוא אינו מרוצה בכך שימתינו עליו וזה מטרידתו בתפלה מותר לו לרמז לש"ץ שיתפלל כדרכו [ש"ת]: **[ב]** בתפלתו - ואפילו במקום הפסד ממון אין לו להפסיק. כתב הח"א [כלל כ"ה ס"ט] העומד בתפלה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כגון ששכח איזה דבר בתפלה מותר לילך ממקומו למקום מיוחד ולעייין שם בספר ואם מותר לשאול הדין צ"ע ונ"ל דמותר: **[ג]** עובד גלולים - וה"ה אנס דעלמא ומתיירא שמא יהרגנו: **[ד]** או אם אפשר - וטוב יותר לקצר בדאפשר משיטה מן הדרך [ב"ח וא"ר] אבל הפמ"ג כתב יש להתיישב בזה דמשמע דהליכה לצורך התפלה לא הוי הפסק: **[ה]** ואם א"א לו יפסיק - ר"ל שמותר אפילו לשאול לו בשלומו כשמשער שבלתי זה אפשר שיהיה בסכנה וכ"ש שמותר להשיב לו [א"ר]: **[ו]** מן הדרך - ר"ל אף דהוא סכנתא

שלא יבוא הבהמה והקרן עליו מ"מ כיון דאפשר לו להנצל מזה ע"י שיטה מן הדרך אסור להפסיק בדבור לומר לאיש אחר שיכה במקל להבהמה ולגעור בבעל הקרן שלא יבוא כנגדו: **[ז]** בענין אחר - וסימן צ' סכ"ז שאני שהוא צורך תפלה: **[ח]** אין לצאת - ויש לגעור בחזנים שעוקרין ממקומן ביוה"כ כשמגיעין אל ואנחנו כורעים ובסדר עבודה וכדאיתא בסי' תרכ"א ס"ד בהג"ה אלא מעמידין לו שטענדער כנהוג בינו לתיבה ובעבודה מסלקין השטענדער וא"צ לעקור רגליו: **[ט]** בתחנונים - דאז מותר אם העקירה לצורך מצוה קצת כגון מה שאנו נוהגין בש"ץ שתיכף אחר חזרת התפלה עוקר רגליו ויושב לתחנון במקומות שנוהגין לומר תחנון בישיבה וכן עולה לבימה לקריאת התורה אף שלא הגיע עדיין להקדיש שעם תתקבל שפוסע בו הגי' פסיעות או כגון מה דאמרינן בגמרא בר"ע שהיה אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות והיינו בתחנונים שלאחר התפלה אבל שלא לצורך אסור להאדם לזוז ממקומו עד שיפסע הגי' פסיעות **[מ"א]**. כתב הע"ת לאחר שסיים התפלה קודם שאמר עושה שלום אין איסור אם עקר רגליו למצוה קצת כגון שכיבדו אותו לפתיחת ארון הקודש בעת שאומרים אבינו מלכנו שהעולם חושבים זה קצת למצוה ומ"מ נראה דיש לומר קודם לכן יהיו לרצון וגו': **[י]** לא יפסיק - ר"ל ע"י דיבור כגון לומר לאחר שיסירנה וכן כל הסעיף זה ושאתר זה שמזכיר הפסק מיירי הכל ע"י דיבור אבל ע"י הליכה מותר שהליכה לא נקרא הפסק ודוקא הכא דהוא לצורך להסיר הנחש אף דתלינן דמן הסתם לא יהיה סכנה אבל שלא לצורך מקרי הליכה ג"כ קצת הפסק וכמו שפסק המחבר בס"ב: **[יא]** ומוכן להזיק - אפילו באינו כרוך על עקיבו אלא שרואה שבא נגדו פוסק. ואם הוא יכול להשתמט ע"י שיטה מן הדרך קודם שיבוא אליו יטה ולא יפסיק בדבור וכנ"ל בס"א: **[יב]** ואם שוורים - ושור המסורס אפילו אם אינו יודע אינו פוסק. ודוקא שלא הזיק מעולם אבל אם הזיק אפ"י פעם אחת פוסק אפילו במקומות שאין רגילין שאר השוורים להזיק **[אחרונים]**: **[יג]** אם שהה - אפילו רק שתיקה בעלמא בלי דיבור ואפילו רק בין ברכה לברכה: **[יד]** כולה - אפילו עומד בסוף התפלה משערינן מתחלת התפלה עד סופה: **[טו]** חוזר וכו' - ואם לא חזר לראש אלא למקום שפסק וגמרה צריך לחזור לראש ולהתפלל כל התפלה **[פר"ח]**. וה"מ שהיה אונס גמור אבל אונס ליסטים וכה"ג שנוכר לעיל בדיעבד יצא דאולי הלכה כה"א המקילים הנ"ל דזה לא מיקרי אונס **[מגן גבורים]**: **[טז]** לראש - הנה לפי מה דאנו נוהגין כהכרעת הרמ"א לעיל בסימן ס"ה גבי ק"ש כדעת הפוסקים דאינו חוזר לראש כ"א בשהשהייה היה מחמת אונס ה"ה בתפלה נמי הדין כן אך י"א דענינינו דאיירינן גבי עקרב או שור שבא כנגדו או שפסק מחמת ליסטים וכה"ג מקרי נמי הפסק מחמת אונס דבעת הזה לא היה יכול להתפלל ומקרי הפסק וחוזר לראש ע"י ז' וי"א דזה לא מיקרי אונס כ"א בשהיה ההפסק מחמת שהוא בעצמו לא היה ראוי לתפלה או שהמקום היה אינו ראוי משא"כ באונס אחר והכריע המ"א ועוד הרבה אחרונים דבתפלה אונס אחר נמי מיקרי אונס מאחר דיש מהראשונים שסוברים דבתפלה אם שהה לגמור את כולה אפילו בלי

אונס כלל חוזר לראש אבל בק"ש וכל שאר ענינים לא מיקרי אונס כ"א בשהאיש או המקום אינו ראוי: **[יז]** ואם לאו - ר"ל שלא שהה בשתיקה כדי לגמור כולה אבל מ"מ שהה הרבה דאי לא שהה רק כדי לגמור אותה ברכה לכו"ע אינו חוזר רק לאותו המקום בלבד [פמ"ג]. ועיין בבה"ל מה שכתבנו בשם הדה"ח: **[יח]** חוזר לתחלת - דס"ל דחמירה תפלה לענין זה מק"ש ולפיכך בקריאת שמע או בברכותיה סגי בשהפסיק שיחזור למקום שפסק אבל בכאן בעינן לתחלת ברכה כי ע"י שהייה רבה נתקלקל הברכה ודוקא אם השהייה היתה באמצע ברכה אבל בין ברכה לברכה בדיעבד לית לן בה כל שלא שהה לגמור כולה ועיין בביאור הלכה: **[יט]** הברכה - עיין בח"א שכתב דבדיעבד אם לא חזר לתחלת הברכה כיון שהשלים הברכה אינו רשאי לחזור ובמגן גבורים חולק לגמרי על דין השו"ע וכתב דמעיקר הדין אם לא שהה לגמור את כולה לא חשיב הפסק ואינו חוזר רק למקום שפסק והא דכתבו התוספות חוזר לתחלת ברכה מיירי בשהה לגמור כולה וס"ל להתוספות דאונס זה לא חשיב אונס גם בתפלה. ובביאור הגר"א מסכים לשיטת הרשב"א המובא בב"י עיי"ש ומשמע מיניה דבכל גווני אינו חוזר רק לאותו המקום שפסק בלבד אם לא שהה לגמור כולה ומחמת אונס דאז חוזר לראש התפלה: **[כ]** בגי ראשונות וכו' - דכל אלו כברכה אחת חשיבי לכך אפילו לא שהה חוזר לראש התפלה או לרצה ולפי מה שכתבתי בשם הגר"א והמג"ג ה"ה הכא אין צריך לחזור רק לאותו מקום שפסק: **[כא]** חוזר לראש - כתב הח"א היינו דוקא כשסיים כבר הברכה אבל אם הפסיק באמצע ברכה אינו חוזר אלא לתחלת אותה הברכה דכל באמצע לא נקרא חזרה אלא תיקון הלשון: **[כב]** בקורא - נקט קורא משום דדין זה נובע מק"ש דשם ג"כ דינא הכי כמש"כ לעיל בסי' ס"ה ס"א בהג"ה: **[כג]** אם שח - וה"ה אם הזכיר מאורע של שאר ימים בתפלה כגון של שבת ויו"ט בחול וכה"ג ג"כ דינו כאלו שח [אחרונים] ויבואר לקמן בסוף סימן ק"ח במ"ב עיי"ש: **[כד]** בתפלה - ואם שח בק"ש וברכותיה עיין לעיל בסימן ס"ה ס"א במ"ב: **[כה]** כדין ההפסקות - ר"ל דאם שח באמצע ברכה שיחה מועטת ואפילו אם לא שהה עיי"ז כדי לגמור אותה ברכה חוזר לראש הברכה ואם שהה ע"י השיחה כדי לגמור כל התפלה מראשו לסופו חוזר לראש התפלה ולפי מה שביארנו לעיל בסקט"ז לא יהיה דין זה רק בששח ע"י אונס כגון ע"י אנס וליסטרים וכה"ג וכנ"ל אבל אם שח שלא באונס כ"א בשגגה ע"י איזה טעות או שסבר שהוא מותר אפילו שהה כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש כ"א לתחלת הברכה ואם שח בין ברכה לברכה אע"ג דעשה איסור בזה מ"מ לא שייך בזה שום תיקון לכו"ע אלא מיד אחר השיחה גומר תפלתו ואם שח במזיד צע"ג בדין זה י"א דחוזר תיכף לראש התפלה אפילו בשיחה מועטת וי"א דלא שנא בין שוגג למזיד: **[כו]** לקדיש - ר"ל לאיש"ר וה"ה לברכו: **[כז]** ישתוק - עד יתברך: **[כח]** ויהיה כעונה - לענין שיצא בזה ידי חיוב קדיש וקדושה ומ"מ לא חשיב הפסק: **[כט]** אינו פוסק - ואם פסק בזה וכן לקדיש ולקדושה דינו כשח במזיד ולדעת הפוסקים דשם חוזר לראש גם בזה חוזר לראש אך אם סבר שמותר להפסיק הוי כשוגג ואינו חוזר לראש וכנ"ל. ואם קראוהו לס"ת

והוא עומד אחר תפלת י"ח אפילו לא התחיל עדיין אלקי נצור פוסק ועולה אך יזהר לומר יהיו לרצון קודם: **[ל]** אחר שסיים וכו' - היינו שאמר גם יהיו לרצון קודם אלקי נצור דאלי"כ אסור להפסיק כמש"כ בסימן קכ"ב ולזה רמז הרמ"א במה שכתב ועיין לקמן סימן קכ"ב:

סימן קה

[א] שתי תפלות - כגון שחרית ומוסף או ששכח ולא התפלל וצריך להשלימה בזמן תפלה שלאחריה ומתפלל שתיים. והנה לפי מה שיבואר בסימן ק"ח במשנה ברורה דבין ששכח ערבית ומתפלל שחרית שתיים להשלמה ובין ששכח שחרית ומתפלל מנחה שתיים להשלמה צריך לומר אשרי בין תפלה לתפלה לא יצוייר דין זה רק בשכח תפלת המנחה שמתפלל ערבית שתיים להשלמה דשם לא יאמר אשרי כמו שמבואר שם במ"ב דצריך עכ"פ להמתין כדי ד"א: **[ב]** להמתין וכו' - ושיעור זה צריך להיות אחר שעקר רגליו ואמר עושה שלום וגו': **[ג]** בין וכו' - כתב בספר שולחן שלמה וכן אם סיים שמונה עשרה אף שעדיין לא עקר רגליו ונזכר שטעה וצריך לחזור ולהתפלל ימתין כזה: **[ד]** כדי הילוך וכו' - אפילו אינו רוצה לחזור למקומו אלא מתפלל שנית במקום שעומד שם כשפסע אחר תפלה הראשונה אבל לחזור למקומו אפי' אינו רוצה להתפלל שנית צריך להמתין כמש"כ בסימן קכ"ג:

סימן קו

[א] מק"ש - מפני שהם עוסקים במצוה או שטרודים טרדת מצוה וכמבואר בסימן ע"י ס"ג: **[ב]** צורך בהם - ר"ל שאינם מוכנים כלל לעזור בנשיאת המטה דאלי"ה פטורין גם מק"ש וכדלעיל בסימן ע"ב ס"א ע"ש: **[ג]** מתפלה - הואיל והיא מדברי סופרים ועוד שהיא בעמידה ואין יכולין לשהות כ"כ אבל ק"ש עיקר כונתה ועמידתה אינה אלא בפסוק ראשון ובקל יוכל לעמוד ולכוין. ואם עבר זמן תפלה ע"י אין צריך להשלים בתפלה הסמוכה כיון דבשעת חובתו היה פטור מן הדין וכדלעיל בסוף סימן צ"ג ע"ש במ"ב: **[ד]** שהיא מ"ע וכו' - כ"ז לדעת הרמב"ם שרק זמני התפלה הם מדברי סופרים אבל עיקר מצות תפלה היא מן התורה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אלא שאין לה נוסח ידוע מן התורה ויכול להתפלל בכל נוסח שירצה ובכל עת שירצה ומשהתפלל פ"א ביום או בלילה יצא י"ח מן התורה וכתב הרמ"א שע"פ סברא זו נהגו רוב הנשים שאין מתפללין י"ח בתמידות שחר וערב לפי שאומרות מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומן התורה יוצאות בזה ואפשר שאף חכמים לא חייבו יותר אבל דעת הרמב"ן שעיקר מצות תפלה היא מד"ס שהם אנשי כה"ג שתיקנו י"ח ברכות על הסדר להתפלל אותן שחרית ומנחה חובה וערבית רשות ואע"פ שהוא

מ"ע מד"ס שהזמן גרמא והנשים פטורות מכל מ"ע שהזמן גרמא אפילו מד"ס כגון קידוש הלבנה אעפ"כ חייבו אותן בתפילת שחרית ומנחה כמו אנשים הואיל ותפלה היא בקשת רחמים. וכן עיקר כי כן דעת רוב הפוסקים וכן הכריע בספר שאגת אריי ע"כ יש להזהיר לנשים שיתפללו י"ח ונכון ג"כ שיקבלו עליהן עול מלכות שמים דהיינו שיאמרו עכ"פ שמע ישראל כדאיתא בסימן ע' ויאמרו ג"כ ברכת אמת ויציב כדי לסמוך גאולה לתפלה כמו שכתב המ"א בסימן ע' וכ"ז לענין שחרית ומנחה אבל תפלת ערבית שהוא רשות אע"פ שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה מ"מ הנשים לא קבלו עליהם ורובן אין מתפללין ערבית. ותפלת מוספין בצל"ח כתב דפטורות אבל בספר מגן גבורים פסק דחייבות עיי"ש: [ה](#) לחנכם - להתפלל י"ח ערב ובוקר ומ"מ רשאי ליתן להם לאכול קודם תפלת שחרית ואסור לענותם כמש"כ בסימן רס"ט ושמ"ג לענין להאכילם קודם קידוש: [ו](#) כגון רשב"י - דהם לא היו עוסקים כלל במלאכתם ואין מבטלין מלימודם אפילו רגע אבל אנו שמפסיקין מד"ת למלאכתנו כ"ש שנפסיק לתפלה: [ז](#) לק"ש - מפני שהיא דאורייתא משא"כ לתפלה דהיא דרבנן ואף אם נסבור דהיא ד"ת מ"מ מה"ת אין לה זמן קבוע ודי בפ"א ביום וכנ"ל וכשקורא ק"ש יקראנה עם ברכותי ואח"כ יחזור ללימודו ולא יתפלל. ואף שצריך לבטל ולהפסיק לימודו לעשיית כל המצות אפילו של ד"ס דהלומד ואינו מקיים נוח לו שלא נברא מ"מ תפלה הואיל ואינה אלא בקשת רחמים קילא משאר מצות לגבי אנשים כאלו שאינם מבטלים מלימודם אפילו רגע: [ח](#) אינו פוסק - ואפילו אם עיי"ז יעבור הזמן ודוקא באופן שאם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו להתקבץ ללמוד אח"כ הלא"ה פוסק אם יעבור זמן ק"ש או תפלה. ומהח"א משמע דבכל גווני פוסק אם יעבור זמן התפלה. והמבטל תפלה משום לימוד אפילו לומד עם אחרים כל היום כאלו לא למד ^[רוקח] ובא"ר ג"כ כתב בשם פסקי תוס' להחמיר בזה ועיין בבה"ל שביארנו דלכו"ע לכתחילה אסור לו להתחיל ללמוד אפילו עם אחרים אחר שכבר הגיע זמן ק"ש אם הוא משער שעיי לימודו יעבור הזמן אלא חייב לקרות ק"ש מקודם: [ט](#) פסוק ראשון - כדי לקבל מלכות שמים בזמן ק"ש ויחזור אחר הלכה שיש בה יציאת מצרים כדי להזכיר יצ"מ בזמן ק"ש ואחר לימודו טוב שיגמור כל ק"ש אף שעבר זמנה: [י](#) אינו פוסק כלל - ר"ל אפילו לפסוק ראשון ואפילו לומד ביחידי וכתבו האחרונים דאפילו התחיל ללמוד באיסור דהיינו לאחר שכבר הגיע זמן קריאת שמע ותפלה שאסור לו להתחיל ללמוד עד שיתפלל תחלה אם הוא לומד בביתו ואינו רגיל לילך לבית הכנסת להתפלל כמו שכתב בסימן פ"ט מכל מקום אם כבר התחיל אין צריך להפסיק ורשאי ללמוד כל זמן שיש שהות עדיין ובאליהו רבא פסק דלענין קריאת שמע שהוא דאורייתא אף שישאר לו זמן אחר כך לקרותה מכל מקום צריך להפסיק תיכף ולקרותה כולה אם הוא לומר ביחידי עיי"ש בסימן ע' ובסימן זה וכל זה אם הוא לומד בביתו אבל אם הוא לומד בבית המדרש או אפילו בביתו אך שהתחיל ללמוד בהיתר דהיינו קודם שהגיע זמן ק"ש בודאי יש לסמוך ע"ד הרמ"א שלא להפסיק אפילו אח"כ כל עוד שיש שהות

סימן

קז

[א] אם התפלל - ולענין ק"ש וברכותיה אם נסתפק עיין לעיל בסימן ס"ז: **[ב]** חוזר ומתפלל - ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבה ואע"פ שכל ספק מד"ס להקל מ"מ הכא חוזר ומתפלל מפני שהלואי שיתפלל אדם כל היום בתורת נדבה וע"י חידוש וכדלקמיה והכא כשחוזר ומתפלל על הספק א"צ חידוש דאין לך חידוש גדול מזה שיצא ידי ספיקו. כתב בדרך החיים דערבית בספק אינו צריך לחזור ולהתפלל תפלת י"ח דקבעוה חובה בודאי לא בספק אבל מדברי הפמ"ג משמע רק דאין חוב עליו לכו"ע ע"ש אבל לכתחילה נכון הוא שיחזור ויתפלל גם בערבית כי באמת גם בערבית אפילו למ"ד רשות מ"מ לכתחילה מצוה היא וממילא מה שיצא ידי ספיקו נחשב כחידוש גם בערבית וכן משמע לענ"ד מלשון הרמב"ם פ"י מהלכות תפלה ע"ש ועצה"י"ט יראה לחדש דבר בהחזרה: **[ג]** אינו חוזר וכו' - דתפילות כנגד תמידים תקנום והוי כמקריב שני תמידין לשם חובה שאסור משום בל תוסיף ואפילו התפלל מתחלה ביחיד ועכשיו רוצה להתפלל בצבור אפ"ה אסור: **[ד]** ומתפלל בנדבה - פ"י דוקא בנדבה אבל לשם חובה אפילו בחידוש אסור והא דבעינן חידוש בנדבה דע"י החידוש מינכר מתוכה שתפילתו היא לשם תחנונים ולא לשם חובה ובלא חידוש מיחזי כמי שעושה אותה לשם חובה ועיין בב"י שביאר דעת הטור דה"ה אם מתפלל תפילה שלא בתורת חובה וגם לא התכוין בה לשום נדבה והוא מחדש בה דשפיר דמי דע"י החידוש מינכר שהיא לשם תחנונים ועיין בביאור הלכה: **[ה]** מתפלת מוסף - ר"ל אפילו דשל ר"ח וחווה"מ כיון שאומר ומוספים כהלכתם והמוספין אינן קרבין אלא משל צבור ואין היחיד יכול לנדב אותם ועיין באחרונים שכתבו דלפ"ז בתפלת מוסף וה"ה בשבת ויו"ט בכל התפילות אם נסתפק אם התפלל אותם אינו יכול לחזור ולהתפלל אותם דהרי צריך להתנות וכנ"ל בסק"ב ובזה אינו יכול להתנות ועיין לקמן בסימן קכ"ד ס"א בבה"ל: **[ו]** כלל - לפי שאין נדרים ונדבות קרבין בהם: **[ז]** ואפילו יכול וכו' - דתחלת תפילתו היה מסתמא בודאי לשם חובה שהרי היה סבור שלא התפלל עדיין ולא מהני בה חידוש ולכך אפילו אם ירצה עתה לגומרה לשם נדבה לא מהני כיון שכבר התחיל בה לשם חובה דא"א להביא קרבן שחציו חובה וחציו נדבה. וכ"ז כשהתחיל על דעת שלא התפלל אבל אם היה לו ספק אם התפלל והתחיל בתנאי וכנ"ל בסק"ב ונזכר באמצע שהתפלל י"ל דא"צ חידוש וגומר כך לשם נדבה דכיון שהתחיל מתחלה כהוגן אדעתא דספיקא וספק הוי כחידוש תו אין צריך חידוש ובלבד משמע שגומרה ע"י חידוש אפשר שהוא על צד היותר טוב: **[ח]** מהאמצעיות - אבל לא בגי' ראשונות ובגי' אחרונות וכדלקמן בסימן קי"ב: **[ט]** כלל - דאין צבור מקריבין קרבן נדבה אלא לקיץ המזבח כשהמזבח בטל וזהו דבר שאינו מצוי לכן אין

להתפלל י"ח כנגד זה אבל יחיד יכול להתפלל נדבה ע"י חידוש אפילו בצבור: [\[י\]](#) הרוצה להתפלל וכו' - ר"ל אפילו הוא מתפלל הנדבה ע"י חידוש:

קח

סימן

[\[א\]](#) טעה - כונתו לאפוקי הזיד וכדלקמן בס"ז. ומי שלא התפלל מחמת שלא היתה דעתו נכונה עליו כראוי אף דשלא כדין עשה בזה וכדלעיל בסימן ק"א ס"א וצ"ח ס"ב מ"מ אין זה בכלל מזיד ומהני ליה השלמה: [\[ב\]](#) או נאנס - כגון שהיה חולה או שכור וכדלקמן בס"ח ולענין אונן שעבר עליו זמן תפלה עד שקבר מתו עיין לעיל בסימן ע"א ס"א ובמ"ב שם. ומי שבזמן תפילה לא היה לו מים לרחוץ ידיו ועי"ז עבר זמן תפילה גם זה הוא בכלל אונס וצריך אח"כ להתפלל שתיים ולכתחילה אין נכון לבטל התפילה משום מים וכדלעיל בסימן צ"ב ס"ד ובמ"ב עי"ש. ואם עסק בצרכי צבור עיין לעיל בסוף סימן צ"ג במ"ב ועיין בפמ"ג בסימן זה שכתב דנכון שגם בזה יתפלל אח"כ להשלים התפילה שחסרה לו אך בזה יתפלל אותה בתורת נדבה ויחדש בה דבר: [\[ג\]](#) ולא התפלל שחרית - ולענין ק"ש אם יש לה תשלומין עיין לעיל סוף סימן נ"ח ובמה שכי' שם במ"ב ועי"ש עוד דברכת ק"ש אין לה תשלומין לכו"ע דהיינו אפילו אם ירצה לברך אותם בעת שקורא ק"ש פעם אחרת עם ברכותיה דלא תקנו חז"ל תשלומין אלא לתפלה שהיא בקשת הרחמים: [\[ד\]](#) מנחה וכו' - וכשהוא ש"ץ יוצא ידי השלמה במה שמחזיר התפילה בקול רם ויכוין בה בשביל עצמו לתשלומין וגם להוציא בה מי שאינו בקי: [\[ה\]](#) שתיים - ואין די שיכוין לשמוע מש"ץ ולצאת בה בשביל עצמו לתשלומין בין עבור ערבית או שחרית דלא תקנו שיצא בחזרת הש"ץ אלא דוקא מי שאינו בקי ומ"מ בדיעבד יצא אם היה זה בשביל השלמת תפילת ערבית ואע"ג דבסימן קכ"ד קי"ל דאפילו בדיעבד אין בקי יוצא בחזרת הש"ץ מ"מ בזה שהיא לתשלומין בשביל תפילת ערבית שהיא רשות קילא: [\[ו\]](#) הראשונה מנחה - כי צריך להקדים תפילה שהיא חובת שעה לתפילת התשלומין: [\[ז\]](#) ואם היפך - פי' שהיתה בדעתו שתהא הראשונה לתשלומין לא יצא דלא תקנו רבנן השלמה אלא בזמן התעסקות בתפילה חיובית ולא קודם לכן ויש מפקפקים לומר שא"צ לחזור ולהתפלל אח"כ גילה דעתו בפירוש בתפילתו שהשניה היא לשם חובה והראשונה לתשלומין וכגון שהוא מוצאי שבת והבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה כמו שיתבאר ולענין דינא כתב הפר"ח והפמ"ג שאין לנו אלא דברי המחבר וכן העתיק הדה"ח להלכה ומ"מ טוב יותר שבעת שחוזר ומתפלל יתנה ויאמר אם איני מחוייב להתפלל פעם שנית אני מתפלל אותה בתורת נדבה: [\[ח\]](#) לא יצא - בין שהיפך במזיד או בשוגג: [\[ט\]](#) וצריך לחזור וכו' - אך אם התפלל השניה לתשלומין והראשונה לשם חובה וטעה בשל חובה ולא אמר בה טל ומטר באופן דצריך לחזור ולא נזכר זה עד אחר תפילה שניה אפ"ה השניה עלתה לתשלומין ויתפלל אח"כ לשם

חובה ואף שהתפילה החיובית בטעות היתה לא אמרינן כמאן דלא התפלל כלל דמיא לענין זה משום דמ"מ בעת שהתפלל השניה לתשלומין היה זמן תפילה וכן כל כיוצא בזה שהתפלל תפלה הראשונה לחיובא וטעה בה ששכח או הוסיף באופן שצריך לחזור ולהתפלל אותה וכתב המגן גבורים דכל זה אם כיון בפירוש בשניה לתשלומין אבל אם לא כיון טוב יותר שתעלה לו השניה לשם חובה ויתפלל אח"כ לתשלומין דבזה יוצא לכל הדיעות: [י](#) שחרית שתיים - ואסור לאכול קודם שיתפלל השניה דהא כבר הגיע זמנה ואם התחיל אינו מפסיק כ"כ המ"א אבל בספר מחצית השקל ובספר מגן גבורים הכריעו דאפילו בדיעבד מפסיק משום דצריך להסמיך התפילה השניה להראשונה בכל מה דאפשר: [יא](#) לאחר שאומר וכו' - ר"ל שלא יפסיק לכתחילה ביניהם בשום דבר ואפילו בלימוד אסור כי תפילת השלמה צריכה להיות בעוד שעוסק בתפילה החיובית ומ"מ נ"ל דחזרת ש"ץ של תפילה החיובית מותר לשמוע קודם דזה מיקרי עדיין עוסק בתפילה ועיין לעיל סימן מ"ז ס"ז מה שכתבנו שם במ"ב בשם הא"י: [יב](#) וי"ח ברכות - ר"ל עם התחנון שאומר אח"כ דאין להפסיק בין הי"ח לתחנון: [יג](#) יאמר אשרי - כדי לעמוד גם בתפילת תשלומין מתוך דברי תנחומין של תורה וכנ"ל בסימן צ"ג וגם דהא בלא"ה יהיה צ"ל אשרי קודם למנצח ובא לציון יאמרנה עכשיו ולא יאמר אח"כ ועיין באחרונים שהסכימו דה"ה אם מתפלל מנחה שתיים בשביל השלמה יאמר ג"כ עוד הפעם אשרי קודם תפילה השניה וכל זה הוא רק לכתחילה אבל מדינא א"צ הפסקה בין תפילה לתפילה רק כדי הילוך ד"א כמש"ל בסימן ק"ה: [יד](#) בין וכו' - כדי להשלים בזה גם האשרי שהיה צריך לומר קודם המנחה ויש מאחרונים שכתבו בשם המקובלים שלא לומר אשרי בערבית ואף שהוא בשביל תפילת המנחה ג"כ יש להחמיר בזה וכתב בדרך החיים דאיך שהאדם ינהוג בזה יש לו על מי לסמוך אך כל זמן שהוא יום לא ימנע מלומר אשרי אף שהוא אחר תפילת המנחה ע"כ אם נתאחר ובא לבהכ"נ בשעה שהצבור התחילו תפילת המנחה יתפלל עמהם ויאמר אשרי אח"כ ועיין במ"א שכתב דמדברי הזוהר משמע דאפילו באופן זה לא יאמרנו אדעתא דחובה רק כקורא בתורה: [טו](#) בזמן תפילה - יש מאחרונים שכתבו שר"ל דלא תקנו חז"ל תפלת השלמה רק בעודנו עוסק בתפילתנו העיקרית אחר ששהא כדי הלוך ד"א או אשרי בינתיים אבל הרבה אחרונים הסכימו דאף דלכתחילה בודאי צריך לזהר בזה להתפלל תפלת השלמה תיכף אחר תפילה החיובית אבל בדיעבד אינו מעכב רק אם עבר זמן תפלה דהיינו אם לא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתיים רק עד ד' שעות על היום שהוא זמן תפילה לשחרית דהא נוטל עבור זה שכר תפלה בזמנה משא"כ אחר ד' שעות דנוטל רק שכר תפלת רחמי כ"כ הפמ"ג ומגן גבורים ודה"ח אלא שבדה"ח הוסיף דבר חדש שלא נזכרו בשארי אחרונים. והוא דאם גם תפלת שחרית גופא לא התפלל עד אחר ד' שעות דצריך להתפלל אז שתיים כיון שעוסק בתפלה. ואם שכח להתפלל מנחה י"א דמתפלל מעריב שתיים רק עד חצות לילה שהוא זמן הראוי לערבית לכתחלה וע"ש בדה"ח מה שכתב עוד בזה להלכה אמנם הפמ"ג כתב דזמן

השלמת תפילת המנחה הוא כל הלילה עד עמוד השחר. ואם שכח ולא התפלל שחרית יש לה השלמה רק מעת שמתחלת זמן מנחה והוא החצי שעה שאחר חצות וגם שיתפלל מנחה מקודם ונמשך זמן ההשלמה בדיעבד עד בין השמשות ואפילו היה יום שיש בו מוסף והתפלל מוסף באמצע. כ"ז העתקתי מן האחרונים לדינא אמנם לכתחילה יותר נכון בכל זה שאם לא התפלל תיכף תפלת השלמה אחר התפילה החיובית יתפלל אותה בתורת נדבה דהיינו שיתנה ויאמר אם אני חייב הרי זו לחובתי וא"ל הרי היא נדבה וכן הסכים הפמ"ג: **[טז]** הסמוכה - כתבו האחרונים שאין תפילת מוסף מועיל להשלמה דהיינו שאם חסר שחרית ביום שיש בו מוסף לא יכול להשלים להתפלל מוסף שתיים. אם שכח שחרית והתפלל מוסף ועדיין לא עבר זמן שחרית אפ"ה יתפלל שחרית. מי ששכח ולא התפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה יתפלל מנחה ואחריו מוסף ואחריו שחרית ואם התפלל מוסף קודם מנחה יצא: **[יז]** ולא מנחה - ה"ה אפילו אם התפלל מנחה ג"כ לא יכול להשלים בערב עבור שחרית דהכלל דלא תקנו השלמה רק בזמן תפילה הסמוכה לה [פמ"ג]: **[יח]** אם רצה - ולכן מי שהיה חולה או תפוס בתפיסה ולא היה המקום נקי כשיצא יתפלל כל התפילות שהפסיד ויתפלל מעריב ואח"כ מנחה ואח"כ שחרית ואם יצא מתפיסה בר"ח מזכיר בכולם יעלה ויבא אבל אם יצא בשבת ויו"ט ימתין עד הערב ויתפלל דק"ל בסימן ק"ז שאין מתפללין נדבה בשבת ויו"ט: **[יט]** ונכון וכו' - עיין בפמ"ג שהסכים דטוב שיתנה ויאמר אם אני חייב להתפלל ה"ז לחובתי וא"ל הרי זו לנדבה ובזה יצא ידי כל הדיעות שיש כמה דיעות שסוברים דיש תשלומין לתפילה אפילו לכמה תפילות שעברו: **[כ]** תשלומין - דהאיך יקרא הקרבנות וכבר עברו זמן מוסף: **[כא]** הזיד - ומי שבא לבהכ"נ סמוך לערבית והתפלל ערבית מבע"י ועדיין לא התפלל מנחה אף שלכתחילה שלא כהוגן עשה שהיה לו להתפלל תפילת י"ח לשם מנחה בעוד שהקהל מתפללין ערבית מ"מ אין לדמותו להזיד ולא התפלל כיון שעדיין לא עבר זמן המנחה ואף את"ל שא"א לו להתפלל תפילת המנחה באותה שעה כיון שכבר עשאו לילה בתפילת ערבית מ"מ לא יהא אלא ערבית שתיים והשניה לתשלומי מנחה ואם הוא ר"ח יזכיר יעלה ויבא גם בשניה כיון שכבר קיבל עליו ר"ח במה שהזכיר בו יעו"י וה"ה אם אירע כן בשבת יתפלל השניה ג"כ של שבת וכתבו האחרונים דאם לא הזכיר בראשונה יעלה ויבא גם בשניה לא יזכיר כיון שהוא עדיין יום. מי שהתפלל במקום שהיה ראוי להסתפק בצואה ומצא אח"כ צואה דמוכח לעיל בסימן ע"ו שצריך לחזור ולהתפלל לפי שפשע שהיה לו לבדוק ה"ה דפושע ומזיד מקרי לענין זה דאם בעת כשמצא כבר עבר זמן תפילה תו אין לו תשלומין אח"כ: **[כב]** וא"צ חידוש - והב"ח והגר"א פסקו דצריך חידוש: **[כג]** אותו עסק - ואפילו אם העסק הוא מהדברים הנזכרים בסימן רל"ב לאיסור משהגיע זמן תפלה והוא התחיל בעסק זה באיסור כיון שלא ביטל התפלה בשאט נפש אלא היה סבור להתפלל אחר שיגמור העסק ושכח אח"כ: **[כד]** שלא יבוא וכו' - וכן אם היה טרוד לקנות ולמכור סחורתו וע"י כך עבר זמן התפילה: **[כה]** של שבת - אע"ג שבאה

לתשלומין של חול מ"מ כיון שעכשיו הוא שבת מתפלל אותה ג"כ של שבת. ואם טעה והתפלל השניה של חול פטור מלהתפלל ואם הקדים בזה השל חול לשל שבת לא יצא לכו"ע שהרי ניכר שהקדים התשלומין אך אם עדיין היום גדול אלא שקיבל שבת במזמור שיר וגוי או בברכו ולא התפלל עדיין מנחה דמבואר לקמן בסימן רס"ג סט"ו דיתפלל ערבית שתים לכתחילה צריך להתפלל שתים של שבת והראשונה לשם ערבית והשניה לשם תשלומי מנחה ובדיעבד אם התפלל ראשונה לשם מנחה ואפילו אם התפלל אותה של חול אפשר דיצא הואיל ועדיין יום הוא: **[כנ]** שתים - וכן פסקו המ"א והדה"ח והח"א ושאר אחרונים דלא כהלבוש וסייעתו שסוברים דאין צריך להזכיר בשניה של ר"ח. מי שלא התפלל ערבית בר"ח והתפלל שחרית שתים ולא הזכיר בשניה יעלה ויבא א"צ לחזור ולהתפלל כיון דאפילו אם היה מתפלל בערבית גופא ושכח א"צ לחזור א"כ לא יהיה חמיר התשלומין מאלו התפלל בזמנה וכן אם טעה ולא התפלל מנחה בר"ח ור"ח הוא שני ימים ומתפלל ערבית שתים והשניה הוא לתשלומין של מנחה אפילו לא הזכיר בה ר"ח א"צ לחזור כיון דאפי' בעיקר התפלה דערבית א"צ לחזור בשביל יעלה ויבא ק"ו מה שהוא עכשיו לתשלומין: **[כז]** צריך לחזור - דבזה שלא הזכיר בראשונה גלי דעתו דנתכוין בה לשם תשלומין של ער"ח דהוי חול וכבר מבואר בתחלת הסימן דאם הקדים התשלומין לשל חוב דלא יצא וכמו בהבדלה בסעיף שאחר זה ע"כ יחזיר ויתפלל אותה התפילה והיינו דוקא כשהתשלומין בא מחמת תפלה שאינו של ר"ח דכיון שלא הזכיר יעלה ויבא בראשונה גלי אדעתיה דצלי בראשונה אדעתא דתשלומין של יום חול אבל אם היה ר"ח ב' ימים ולא התפלל מנחה ביום ראשון של ר"ח שצריך להתפלל ערבית שתים ולא הזכיר בראשונה יעלה ויבא א"צ לחזור ולהתפלל דליכא ראייה דבשביל תשלומין התפלל אותה. עוד כתבו האחרונים דמה שכתב הרמ"א דאם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ה"מ בסתמא אבל אם כיון בפירוש הראשונה לשם חובה והשניה להשלמה יצא: **[כח]** ואינו מבדיל - משום דהבדלה די בפעם אחד משא"כ בשבת ור"ח דצריך להזכירה בכל התפילות ע"כ פסק בסעיף הקודם דמתפלל של שבת ושל ר"ח שתים: **[כט]** לא עלתה לו - דמיבעי ליה לאקדומי חובת שעתיה ברישא והוא גילה דעתו שהתפלל הראשונה לתשלומין לכן צריך לחזור ולהתפלל אחת לתשלומין בלא הבדלה אך אם כיון במחשבתו שהראשונה לחיובא והשניה לתשלומין ומה שהיפך ההבדלה היה בטעות ושגג ולא נתכוין כלל א"צ לחזור: **[ל]** ואם הבדיל וכו' - כ"ז בסתמא אבל אם היה בדעתו בפירוש הראשונה להשלמה נראה דלא יצא [א"ר]: **[לא]** לא הבדיל וכו' - שאין חוזרין בשביל הזכרת הבדלה בתפילה הואיל ויכול לאומרה על הכוס כמש"כ בסימן רצ"ח ואם אח"כ טעם קודם שהבדיל על הכוס דק"ל צריך לחזור ולהתפלל מ"מ עלתה לו תפלת התשלומין כיון דבשעה שהתפלל התשלומין שפיר היה פטור מחובת שעתא שהרי היה כוס לפניו רק שעל ידי שטעה נתחייב: **[לב]** במוצ"ש שתים - יש בזה מחלוקת התוספות בשם ר"י ס"ל דא"צ לחזור בשביל זה דהא כבר התפלל י"ח רק ששכח של שבת וכשישלים

ויתפלל י"ח ולא יזכיר של שבת מה ירויח בזה התשלומין וחכמי פרובינצ"ה ס"ל דמה שהתפלל י"ח בלא שבת הוי כאלו לא התפלל כלל כיון שלא עשה כדיון וע"כ הכריעו הפוסקים שיחזור להתפלל בתורת נדבה וא"צ לחדש כיון שיש סברא שצריך לחזור ולהתפלל מצד הדיון אין חידוש גדול מזה: **[לג]** בתורת נדבה - היינו שיתנה ויאמר אם חייב אני הי"ז לחובתו וא"ל הרי זה לנדבה. ועיין בפמ"ג דה"ה כל ספק פלוגתא דרבוותא יתפלל בנדבה ובתנאי שיהא ספק פלוגתא ממש לא יחיד נגד רבים ולא קטן נגד גדול ואז דינו כמו בספק אם התפלל לעיל בסימן ק"ז סעיף א' ובשבת ויו"ט אין מתפלל תפילת ספק דאיך יתנה דאין מביאין נדבה בשבת כדלעיל בסימן ק"ז. אם נאנס ולא התפלל במו"ש מתפלל ביום שתי תפלות אחת לחובה ואחת לתשלומין ולא יאמר אתה חוננתנו אע"פ שלא הבדיל כ"כ כה"ג בשם הרדב"ז וכתב המ"א בסימן רצ"ד שלא ידע את טעמו עי"ש ובספר מגן גבורים העתיק את טעמו ממנו וז"ל שם אפילו עדיין לא הבדיל א"צ לומר אתה חוננתנו כיון שחייב להבדיל שלא תקנו תשלומין לדבר שיש לו תקנה וכיון שאתה חוננתנו יש לו תקנה בהבדלה אין לו תשלומין: **[לד]** וה"ה אם וכו' - ר"ל שנכון ג"כ להתפלל בערבית תפלה שניה להשלמה ובתורת נדבה והיינו ג"כ מטעם הנ"ל מפני שאינו מרויח כלום בתפילה זו שהרי יעלה ויבא לא יאמר עכשיו שכבר עבר ר"ח ותפילת שמנה עשרה כבר התפלל אבל אם בלילה ג"כ ר"ח לכו"ע יתפלל דהא ירויח שיאמר יעלה ויבא כ"כ המ"א והסכימו עמו האחרונים. עוד כתב המ"א דה"ה בליל יו"ט שני ור"ל אם התפלל של חול במנחה של יו"ט ראשון צריך להתפלל בלילה להשלמה לכו"ע דהא ירויח שיתפלל של יו"ט ובספר צ"ח חלק ע"ז הדיון השני והביאו בחידושי רע"א ועיין במחצית השקל ומגן גבורים: **[לה]** יעלה ויבא - בדיוקא נקט יעלה ויבא דאם שכח טל ומטר או משיב הרוח בשבת ור"ח במנחה או ששכח שאר דבר המצריכו לחזור ולהתפלל לכו"ע יתפלל בערב שתיים דהא ירויח זה בתפילת התשלומין: **[לו]** של ר"ח - אם חל ר"ח בעי"ש והיה ר"ח רק יום אחד ושכח במנחה להזכיר של ר"ח ונזכר אחר שחשכה אין להשלים כלל בליל שבת כיון דאינו מועיל כלום ורק שיכול להתפלל בנדבה ואין מתפללין תפלת נדבה בשבת. אם לא התפלל שחרית ביום ראשון של פסח וביום שמיני עצרת כשמשלים במנחה יתפלל תפלות שוות ואם טעה בתשלומין והתפלל כמו שהיתה ראויה להתפלל בשחרית אינו חוזר וכן אם לא התפלל מנחה ביום שלפני יום שמתחילין לומר טל ומטר ומתפלל ערבית שתיים ישאל מטר בשניהם ובדיעבד אם לא שאל בשל תשלומין יצא ועיין בבה"ל: **[לז]** שלא בזמנה - כגון שהזכיר יעלה ויבא שלא בר"ח וחוש"מ או שהוסיף של שבת ויו"ט בחול וכה"ג ונזכר לאחר שגמר הברכה או כל התפילה: **[לח]** לא הוי הפסקה - שיהיה צריך עי"ז לחזור לראש או לתחלת הברכה שהפסיק בה ורוב האחרונים חולקים על פסק זה וס"ל דלא עדיף זה מאם הפסיק בשיחה באמצע התפילה דפסק השו"ע לעיל בסימן ק"ד סעיף ו' שצריך לחזור לתחלת ברכה ובג' ראשונות ואחרונות חוזר לתחלת הג' ועיין לעיל שם שביארנו כל פרטי דיני השיחה. גם בדה"ח ובח"א סתמו לדינא כמותם ועיין בדה"ח

שהוסיף עוד וכתב דה"מ אם הזכיר דבר שאין שייך לאותו היום כגון שאומר זכרנו וכו' וכתבנו וכו' דאין זמן כתיבה היום או שאמר יעלה ויבא עד לאחר יום ר"ח הזה שהוא שקר מוחלט שהיום אינו ר"ח ע"כ דינו כשח באמצע תפילה וכנ"ל אבל אם לא אמר שקר כגון שאמר זכרנו לחיים ולא אמר וכתבנו או הבדלה בחונן הדעת שמזכיר מה שחנן לו השי"ת לב להבין ולהבדיל וזה שייך בכל השנה לתת תודה להשי"י שחלק לו לב להבין ומדע לידע או שאמר יעלה ויבא עד ביום ר"ח הזה דלא הוי שקר רק כמוסיף בתפילתו ואף שאסור להוסיף בגי' ראשונות ואחרונות מ"מ כשח לא הוי עכ"ל ועיין בח"א כלל כ"ה שכתב בין לענין שיחה בשוגג בתפלה ובין לענין שהזכיר דבר שלא בזמנו בדיעבד אם לא חזר לתחלת הברכה כיון שסיים הברכה אף שהוסיף בה דבר שלא כענינו אינו רשאי לחזור וכ"ש אם כבר השלים תפלתו ע"ש טעמו בנ"א:

קט

סימן

[א] הנכנס לבהכ"נ - רוצה לצאת להתפלל בעזרה חוץ לבהכ"נ מתפלל וא"צ להמתין: **[ב]** צבור מתפללין וכו' - זה הסעיף מיירי בתפילת המנחה וה"ה בשחרית אם היה עומד בק"ש וברכותיה בשעה שהצבור התחילו שמ"ע אם יכול להתחיל ולגמור התפילה [עד אלהי נצור] קודם שיגיע השי"ץ לקדושה יתפלל וא"ל אל יתפלל רק ימתין בשירה חדשה ועיין מה שנכתוב לקמן בשם הח"א בענין זה: **[ג]** ש"ץ לקדושה - דקדושה אסור לומר ביחיד וכן קדיש ומודים טעמיה דצריך לשחות עם הקהל שלא יהא נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו: **[ד]** או לקדיש - לכאורה כיון דצריך לגמור תפילתו קודם קדושה כ"ש שישמע הקדיש שאחר שמ"ע י"ל דמיירי במעריב דליכא קדושה א"נ מיירי שכבר שמע קדושה דמשום קדושה לא היה צריך להמתין וכמו שנכתוב לקמן דמ"מ צריך לגמור קודם קדיש שאחר שמ"ע והיינו שיגמור עכ"פ קודם שיגיע ש"ץ ליהא שמייה רבא ולא יענה אמן אז רק יש"ר בלבד מטעם דכיון דלא מתכוין אז על מה לומר האמן מקרי אמן יתומה ואם נותן לבו ויודע אז על מה עונה האמן רשאי. ודע דאיש"ר עדיף מקדושה ע"כ אם בא סמוך לקדושה ואם ימתין עד אחר קדושה לא יגמור תפילתו עד אחר קדיש ולהמתין עד אחר קדיש אינו יכול מפני שזמן תפילה עובר טוב שיתחיל להתפלל קודם קדושה ויהיה יכול לענות איש"ר. וקדושה עדיף ממודים ע"כ אם בא סמוך לקדושה ואם יתחיל מיד לא יוכל לאמר קדושה ואם ימתין עד אחר קדושה לא יהיה יוכל לאמר מודים עם הצבור ולהמתין עד אחר מודים אינו יכול מפני חשש שיעבור זמן תפילה מוטב שיתחיל להתפלל אחר קדושה כ"כ המ"א ולפי מה שביארנו לקמן בסקי"ד בשם המ"ג טוב שיתחיל בזה להתפלל עם השי"ץ בשוה ויהיה לו קדושה ומודים וכ"ש דאיש"ר עדיף ממודים ע"כ מי שבא לבהכ"נ תיכף אחר קדושה ואם ימתין עד אחר מודים לא יוכל לענות איש"ר אחר הקדיש שאחר י"ח ואם ימתין עד אחר הקדיש יעבור זמן התפילה יתחיל מיד דמוטב לבטל

מודים מלבטל אישׁיר ועוד דמודים אפשר לשחות באמצעיתן. וכן עדיף אישׁיר מתפילה בצבור ע״כ אם בא סמוך לקדיש ואם יתפלל תיכף יבטל אישׁיר ואם ימתין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הצבור אישׁיר עדיף ותיכף אחר זה יתחיל להתפלל שמ״ע לשם מנחה ואין לו לחוש למה שהצבור מתחילין ערבית כיון שהוא עדיין יום. ועיין מה שכתבנו עוד בבה״ל בשם הפמ״ג: **[ה]** וה״ה אמן וכו׳ - לכאורה בשלמא אמן דשומע תפילה יש נ״מ דיהיה צריך להמתין מלהתפלל אפילו אחר קדושה עד שידע שיגמור קודם ברכת ש״ת אבל אמן דהאל הקדוש למאי נ״מ כיון דצריך לגמור להתפלל קודם קדושה ממילא יענה אמן אחר האל הקדוש וי״ל דנ״מ אפילו אם שמע קדושה דמ״מ צריך להמתין משום אמן דהאל הקדוש שלא שמע עדיין וגם לענין שלא יעמוד להתפלל תיכף אחר קדושה כ״א אחר שיענה האמן על הברכה דגם זה הוא שייך לקדושה. וה״ה אם יודע שהצבור יאמרו ברכו והוא לא שמע עדיין אם יוכל לגמור תפילתו טרם שיאמרו הקהל ברכו מתפלל כדרכו ואם יודע שלא יוכל לגמור תפילתו קודם ברכו צריך להמתין בשירה חדשה עד שישמע ברכו ואם כבר שמע קדושה או ברכו או יודע שישמע אח״כ א״צ להמתין מיהו למודים אפילו שמע כמה פעמים מודים בצבור צריך להמתין דהא הטעם שלא יהא נראה ככופר אם אינו משתחוה [אחרונים] וכן לקדיש צריך להמתין דהא אין לו קצבה ואפשר דהקדישים מעלינו ואילך אינם בכלל זה כ״כ המ״א וש״א והדה״ח והח״א כתבו דכל הקדישים אם שמע כבר וענה אישׁיר א״צ תו להמתין: **[ו]** אחר קדושה - לאו דוקא דה״ה אם נכנס קודם קדושה והמתין מלהתפלל עד אחר קדושה צריך ג״כ לשער בעצמו אם יוכל לגמור עד שיגיע ש״ץ למודים: **[ז]** ש״ץ למודים - ולרמ״א הנ״ל בהג״ה צריך לגמור קודם אמן של שומע תפילה או שישער בעצמו שיוכל להגיע בתפילתו בברכת ש״ת עם הש״ץ בשוה וא״ל לא יתחיל עד מודים וכן העתיקו האחרונים לדינא: **[ח]** ששוחין בהם וכו׳ - ואע״פ שלא יכול לומר מודים דרבנן שהצבור אומרים אין בכך כלום כיון ששוחה עמהם וזה מותר אפילו לכתחילה אך יצמצם שברכת שומע תפילה יאמר עם הש״ץ בשוה וכדלקמיה בס״ב: **[ט]** כדי לסמוך - פ״י שטעה ואמר עד גאל ישראל שממילא מחויב להסמיק לה התפילה מיד וה״ה אם מצד שהשעה עוברת מחויב לעמוד תיכף להתפלל דאל״ה צריך לכתחילה להמתין משום קדושה בשירה חדשה וכמש״כ בסימן ס״ו ס״ט: **[י]** ישחה עמו - ואינו אומר אז מודים והשחיה הוא כדי שלא יהא נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו ומ״מ אם אינו מוכרח לו להתחיל מיד לא הותר לו להתחיל התפילה ע״ד שישחה באמצע הברכות אף דמותר לשחות באמצע כל הברכות וכדלקמן בסימן קי״ג משום דשמא ישכח מלשחות כיון שאינו מחויב שם לשחות בלא״ה ואם יתן לבו לזה יטרד ולא יכוין בתפילתו: **[יא]** מלה במלה - פ״י שיאמר עמו נקדש לדור ודור וכו׳ עד האל הקדוש ואח״כ יתפלל בפ״ע אם יוכל לסיים קודם שיגיע ש״ץ לסיום שומע תפלה. ובת״צ לא יאמר עם הש״ץ ענינו ברכה בפני עצמה ואפילו במנחה אלא בש״ת כיחיד: **[יב]** ברכת האל וכו׳ - פ״י יכוין בשתי הברכות אלו לסיים עם הש״ץ ביחד

ואז א"צ תו לעניית אלו האמנים כמו הש"ץ בעצמו: **[יג]** וגם יכוין וכו' - עיין לעיל בסקי"א ובספר מגן גבורים כתב דטוב יותר להתפלל מלה במלה לקיים שחיה ואמנים משימהר להתפלל עד שלא יגיע ש"ץ למודים וכן משמע בספר אליהו רבא: **[יד]** אבל לכתחילה וכו' - ובספר א"ר האריך מכמה פוסקים דאפילו לכתחילה מותר להתחיל עם הש"ץ בשוה ועיין ח"א שמשמע מיניה דעכ"פ בשחרית בודאי יש להקל בזה כדי שלא יצטרך להמתין כ"כ בשירה חדשה ע"ש. ואפילו במנחה יש להקל בזה ע"י צורך קצת כ"כ בספר מאמר מרדכי וכעין זה כתב בספר מגן גבורים וז"ל מי שאינו יוכל לשער שיבוא עם הש"ץ למודים אם יתחיל אחר קדושה ושמא יתבלבל ע"יז יכול להתחיל עם הש"ץ ויאמר עמו הקדושה וכל התפילה מלה במלה עכ"ל: **[טו]** דסדרא - היינו בובא לציון וה"ה קדושת יוצר: **[טז]** כתר - היינו לבני ספרד ולמנהג אשכנז הוא נעריצך וטעם המחבר הוא משום דאינו עומד עמהם בענין אחד שהם עומדים במוסף והוא עומד בשחרית לא עדיף ד"ז מאם הם היו עומדים אז בקדושה דסידרא ואע"ג דהגאונים כתבו בהדיא דמצטרף עמהם ס"ל להמחבר דהרשב"א דכתב יחיד העומד בתפילה וכו' פליג עליהם אבל הרמ"א בהג"ה ס"ל דהרשב"א לא אמר אלא בקדושה דסידרא שהוא רק סיפור איך מלאכים מקדישין אבל בשתי קדושות מענין אחד כגון של שחרית ושל מוסף אפשר דמודה לדברי הגאונים לכך אין לדחות דבריהם וכן פסק הפמ"ג שאין לזוז מזה: **[יז]** לומר עמהם - ויאמר כל הנוסח של הכתר או נעריצך שאומר הש"ץ במוסף וזה מקרי ענין אחד כי העיקר בקדושה הוא קק"ק והן שוין לעולם:

קי

סימן

[א] בשעת הדחק וכו' - אבל שלא בשעת הדחק אמרינן בגמרא דאביי לייט אמאן דמתפלל הביננו ומ"מ בדיעבד יצא ואין צריך לחזור ולהתפלל והא"ר מחמיר אפילו בדיעבד וכתבו האחרונים דאם רואה שהזמן תפלה עוברת אם יתפלל ארוכה מותר לכתחלה להתפלל הביננו והיינו בימות החמה: **[ב]** וירא שיפסיקוהו - קאי ג"כ אדלעיל כשהוא בדרך וירא שיפסיקוהו עוברי דרכים דאלי"ה אפילו בדרך טוב יותר שיתפלל כל הי"ח ברכות בהליכה או בישיבה וכדלעיל בסימן צ"ד מלהתפלל הביננו בעמידה ועיין בפמ"ג: **[ג]** הביננו - שהיא כוללת כל הברכות האמצעיות ועיין בטור וב"י את נוסחה ופירושה: **[ד]** מעומד - שהיא במקום תפלת ח"י בשעת הדחק כיון שהיא כוללת כולן. והעדיפו כח תפלה זו לענין זה יותר משמ"ע שמותר להתפלל במהלך בדרך משום דאם יצטרך לעמוד יהיה טרוד ולא יוכל לכוין משא"כ בזה דקצרה היא לא יטרד ע"י עמידתו. ואם עבר והתפללה במיושב נשאר הפמ"ג בספק דאפשר דצריך לחזור ולהתפלל במעומד כשבא לביתו: **[ה]** ואינו מתפלל וכו' - מפני שצ"ל ותן טל ומטר בברכת השנים ובמוצ"ש ויו"ט צ"ל הבדלה ואפילו אם ירצה לכללם בברכת הביננו ג"כ אינו רשאי והטעם עיין בב"י ובמ"א

ועיין בפמ"ג שמסתפק לומר דאפילו בדיעבד אם התפלל הביננו באלו הימים וכלל בתוכן אפשר דלא יצא דעבר על תקנת חז"ל. ועיין בבה"ל במש"כ בשם הגרע"א: [\[ו\]](#) הביננו - עיין בח"א שכתב דדוקא הביננו אסור אבל לקצר כל ברכה וברכה ולכלול בתוכם שאלה והבדלה נהנוסח עיין שם בכלל כ"ד] מותר אם הוא חולה או שעת הדחק גדול: [\[ז\]](#) בימות הגשמים - אלא מתפלל י"ח ואם הפסיקוהו עיין לעיל בסימן ק"ד ס"ה ובמ"ב שם: [\[ח\]](#) מתפללין י"ח - ג"פ בכל יום כשאר כל אדם שאין הבעה"ב מקפיד בעיכוּבן כיון שאינו נותן להם שכר: [\[ט\]](#) אבל אין וכו' - שזהו עיכוּב גדול ומקפיד: [\[י\]](#) ואם נותן וכו' - כי אז מקפיד הבעה"ב אם יתעכבו להתפלל כל הי"ח והוּו להו לפועלי כשעת הדחק וכנ"ל: [\[יא\]](#) הביננו - והיינו דוקא בימות החמה וכנ"ל בסעיף א': [\[יב\]](#) שיתפללו י"ח - וה"ה כל נוסח התפילה כשאר כל אדם וכתב הלחם חמודות דה"ה שמותרים לילך לבהכ"נ להתפלל בעשרה ועיין במ"א דזה דוקא במקום שאין דרך בעלי בתים להקפיד בכך ומ"מ אין יורדין לפני התיבה כ"כ הפמ"ג ובפר"ח איתא דהאידינא יורדין ג"כ לפני התיבה ונ"ל דאין להחמיר אם עי"ז לא יתאחר הזמן יותר: [\[יג\]](#) חיה ולסטים וכו' - ר"ל לפי שאז אינו מיושב דעתו כלל ולכך פטרוהו אז מלהתפלל אפי' תפילת הביננו: [\[יד\]](#) חוזר ומתפלל - היינו אם לא עבר עדיין זמנה: [\[טו\]](#) להתפלל לגמרי - ר"ל אף דהתפלל התפילה קצרה כמאן דליתא דמיא לענין עצם מצות תפילה וחייב להשלימה בתפילה הסמוכה וכדלעיל בסימן ק"ח והיינו דוקא אם מה שלא חזר והתפלל היה בשגגה שלא היה יודע שחייב לחזור ולהתפלל או מחמת שכחה או שכלה הזמן בדרך ולא היה יכול להתפלל בבואו לביתו אבל אם במזיד לא התפלל הרי הוא מעוות שאינו יכול לתקן ואם עבר זמן שני תפילות בדרך והוצרך להתפלל תפילה קצרה אין תשלומין לתפלה ראשונה: [\[טז\]](#) היוצא לדרך - סעיף זה מיירי אפי' אחר שכבר התפלל שמו"ע: [\[יז\]](#) לשלום - הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום וכשנפטר מן המת יאמר בשלום ולא לשלום. והטעם ע' סוף ברכות בע"י בהכותב ובמהרש"א: [\[יח\]](#) וצריך - ובדיעבד יצא אפילו אם אמר כל הנוסח בלשון יחיד: [\[יט\]](#) לאומרה וכו' - פי' כל הנוסח של תפלת הדרך שמתוך כך תפילתו נשמעת יותר. ובשם ספר הקנה כתבו דמילת ותנני לחן יאמר בלשון יחיד: [\[כ\]](#) בלשון רבים - ודוקא בתפילה הקבועה לרבים אבל כשאדם רוצה לבקש איזה בקשה בעד עצמו אין צריך להתפלל בלשון רבים. ויעסוק בתורה בדרך וכבר אמרו המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו אבל לא יעיין בהלכה דילמא אתי לאיטרודי. [תענית דף יו"ד] וכתב המ"א ואפשר דביושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים שרי אפילו עיון. עוד משמע בגמרא דהמהלך בדרך צריך להרעיב עצמו מעט כי השביעה קשה אז למעיים מפני טורח הדרך. ויזהר כל אדם שיהיה לו פת אפילו הולך במקום קרוב ובמקום דשכיח פת כי כמה פעמים שיקרה מקרות ר"ל בדרך ונכון לכל י"ש בעת יציאתו לדרך שיקח עמו הטלית ותפילין שלו אפילו הוא נוסע למקום קרוב ודעתו לחזור היום פן יקרה איזה מקרה ויתבטל ממצוה ובעו"ה יש עוברי דרכים שאין לוקחין עמן אפילו תפילין

וסומכין עצמן שבדרך ישאלו מאחרים ועונם גדול כי הרבה פעמים מצוי שעייז עוברים מן ק"ש ותפלה כשממתינים עד שיזדמן להם. ועוד שלוקחין תפילין ממה שבא בידם ואין מקפידים אם הקשר של ראש הוא לפי מידתו או לא: **[כא]** ואם אפשר - כגון שהחברותא ממתנת: **[כב]** יעמוד מליך - אך אם עיכוב עמידתו יטרידו מותר לומר במהלך או במיושב: **[כג]** א"צ לירד - שירידתו ועלייתו טורדתו אלא יעמיד הבהמה מליך אם אפשר לו שאם ירכוב הרי הוא כמהלך וה"ה ליושב בעגלה שא"צ לירד אלא להעמיד הסוסים אם אפשר לו: **[כד]** ביום - פי בכל יום ויום כ"ז שהוא בדרך מחויב לומר אותה: **[כה]** אם ינוח - ר"ל שמתעכב שם איזה שעות כדי לנוח ואח"כ חוזר והולך לדרכו כיון שכשנח בעיר דעתו היה לחזור ולילך א"צ לחזור ולברך: **[כו]** צריך וכו' - דהוי היסח הדעת וכ"ש אם לן בדרך באושפיזא בלילה דצריך לברך בבוקר אך אם הוא נוסע כל הלילה דהיינו שאינו לן בקביעות באושפיזא רק ינוח איזה מעט זמן באושפיזא ואח"כ חוזר לנסוע יש לברך תה"ד בבוקר בלי חתימה ועיין בבה"ל: **[כז]** לדרך בבקר - פי כשהיה נחוץ לפעמים לילך לדרך בבוקר קודם התפלה והיה אומר הברכות בדרך היה מסמיך התפילת הדרך אחר יה"ר אבל כשהוא מהלך אחר התפילה אין יכול לומר תה"ד קודם התפלה דהלא עכ"פ אסור לאומרה עד שהחזיק בדרך וכמ"ש בס"ז: **[כח]** הסמוכה לחברתה - שאינה פותחת בברוך ואם הולך באמצע היום יסמיכה לברכה אחרת כגון שיאכל או ישתה איזה דבר ויברך ברכה אחרונה או יטיל מים ויאמר אשר יצר ובמקום שאין יכול לעשות כ"ז כגון שאין לו על מה לברך וגם הוא יושב בעגלה בין אנשים ואינם רוצים להמתין עליו עד שירד ויעלה אעפ"כ מותר לומר תה"ד דכמה ראשונים סוברים דתה"ד אין צריכה שתהיה סמוכה לחברתה עיין בטור וב"י נוהגין ליטול רשות מהגדולים ומתברכים כשהולכים בדרך. ויש סמך ממ"ש חז"ל נמלכין בסנהדרין ופרש"י נטלו רשות כדי שיתפללו עליהם. ויכנס בכי טוב ויצא בכי טוב והיינו בשחרית בנץ החמה ובערבית תחילת השקיעה דשמא יפול באחת הפחתים וע"כ כשהוא סמוך לעירו שהוא יודע להזהר שם מהפחתים יכול לילך שם בלילה אם אינו הולך יחידי שאין לחוש למזיקים: **[כט]** שהחזיק בדרך - ר"ל שלא יאמרנה כשעדיין הוא בתוך העיר שדר בה אף שמכין עצמו לצאת לדרך ועיבורה של עיר דהיינו שבעים אמה ומעט יותר סמוך לעיר לאחר שכבר כלו כל הבתים הרי הוא כתוך העיר והט"ז מתיר אפילו בתוך העיר משעה שגמר בלבו והכין עצמו לצאת אבל הא"ר והפמ"ג ושאר אחרונים חולקין ע"ז והסכימו דלכתחילה יש ליזהר שלא לעשות כך אך בדיעבד יש לסמוך על דבריו. וכ"ז בתחלת יציאתו מביתו אבל כשהוא לן בדרך יוכל לומר תה"ד בבוקר כשמכין עצמו לצאת אפילו כשהוא עדיין בעיר דכבר החזיק בדרך. ועיין לקמן בסימן ר"ל לענין מה שמתפלל כשיוצא מן הכרך ובמ"ב שם: **[ל]** ואין לאומרה וכו' - שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה אז יש לברך תה"ד בכל גווני. ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה [א"ה] ולפי"ז גם הנוסע על מסילת הברזל יש לו לברך תה"ד אפילו אם נוסע רק

פרסה ולפי"ז יש לזהר לכתחילה תיכף כשמתחיל לנסוע לברך ברכת תה"ד וכמו שכתב הרמ"א בסמוך דלכתחילה יהדר תוך פרסה ראשונה ובדיעבד יברך עד לבסוף כ"ז שיש לו עדיין פרסה אחת ליסע על המסילה: **[לא]** פרסה - הוא ח' אלפים אמה דמיל הוא אלפים אמה ופרסה הוא ד' מילין: **[לב]** אבל פחות וכו' - ומפני זה כשאחד בא מן הדרך בתוך פרסה מנהג העולם שלא ליתן לו שלום דאין זה מקרי בא מן הדרך דהא אין אומר תפילת הדרך: **[לג]** תוך פרסה - ואפילו אם בדעתו ליסע עוד אח"כ כמה פרסאות מעיר זו הוא נסיעה בפני עצמה והשתא הוא עכ"פ פחות מפרסה וליכא סכנה: **[לד]** הנכנס לביהמ"ד - האר"י ז"ל היה אומר בה כל בוקר והיה אומר אח"כ כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך: **[לה]** יתפלל יר"מ - ואין בה חתימה. כתב ט"ז דה"ה מי שיושב ללמוד ביחידות ובפרט אם הגיע להוראה צריך להתפלל שלא יטעה בלימוד ובהוראה לומר על טמא טהור ועל אסור מותר וטוב לומר נוסח אחד קצר כולל הרבה וזהו יר"מ ה' או"א שתאיר עיני במאור תורתך והצילנו מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת ואל תצל מפי דבר אמת עד מאוד כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. וכשהוא לומד בחבורה צריך לבקש ג"כ שלא ישמח בתקלתם ולא ישמחו בתקלתו וכדאיתא בגמרא: **[לו]** וביציאתו וכו' - כתב הרמב"ם בפ"י המשנה ואלה שתי תפלות חובה. ויש לו להתפלל יושב או עומד כמו שיזדמן לו ולא יחזור פניו למזרח ולא למערב ולא יעשה השתחויה וכו' עי"ש והביאו הא"ר ושאר אחרונים: **[לז]** יאמר מודה וכו' - וה"ה העוסק בתורה ביחידות כל היום צריך לומר כן בכל ערב אחר גמר לימודו [מ"א]:

קיא

סימן

[א] צריך לסמוך - אבל במוסף ומנחה מותר לומר פסוקים קודם ד' שפתי תפתח אבל לא אח"כ דפסוק זה מכלל תפלה הוא דהא מהאי טעמא נוכל לומר אותו בין גאולה לתפילה מפני דכיון דקבעוהו רבנן בתפלה יש לו דין תפלה א"כ אין להפסיק בינו לתפלת י"ח: **[ב]** ביניהם - ואפילו בשהייה בעלמא יותר מכדי דיבור יש לזהר לכתחלה [כדי דבור הוא כדי שאילת תלמיד לרב]: **[ג]** אפילו באמן וכו' - וה"ה דקדיש וקדושה אין לענות וכדלעיל בסימן ס"ו וס"ט ונקט אמן משום דשם סליק ענינא של הברכות ק"ש וה"א דיכול לענות אמן אפילו אחר עצמו וכדלקמן בסימן רט"ו ס"א קמ"ל דאסור משום הפסק ואפילו אחר הש"ץ לא יענה: **[ד]** ולא בשום פסוק - ואפילו בערבית קודם תפילת י"ח ג"כ יש לזהר בזה: **[ה]** אמן - אבל לאיש"ר וקדושה אינו מפסיק דאמן שייך לברכה ולא הוי הפסק משא"כ באלו: **[ו]** וכן נוהגין - היינו אחר החזן ולא אחר עצמו ועיין לעיל בסימן ס"ו בהג"ה ובמ"ב שם: **[ז]** ושבת וכו' - ויו"ט כיון דיום זה הוי בשאר ימים יום צרה שייך ביה ג"כ הפסוק דיענך ה' וגוי אחר

הפסוק יהיו לרצון דמיירי בגאולה: **[ח]** לאו זמן צרה - והביי חולק עייז וס"ל דהוא קרא סמך בעלמא ועיקר סמיכת גאולה לתפלה הוא מדברי חכמים שדימו י"ח ברכות אחר ברכת גאולה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתח המלך ויצא המלך לקראתו ואם רואהו המלך שהפליג והלך לו אף הוא מפליג ושוב אינו מתקרב אליו כשחוזר ודופק כך הוא במפסיק בין גאולה לתפלה ועייכ כתב רמ"א וטוב להחמיר: **[ט]** שצריך לכך - היינו דמותר לענות איש"ר וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה דשבת אף בשחרית כ"כ הא"ר ופמ"ג ושלמי צבור ועיין בבה"ל: **[י]** חוזר וכו' - דפסוק זה הוא שייך לתפלה וכנ"ל וטוב שיאמרנו בלחש אבל שאר פסוקים א"צ לומר ואם רצה לומר רשאי. כתב בפמ"ג דהשייץ אינו רשאי להפסיק לאחר שהתפלל בלחש רק לדבר מצוה כגון לענות איש"ר וכדומה אבל לדבר הרשות נראה דלא: **[יא]** קורא ק"ש - ר"ל עם ברכותיה. וכ"ז בשחרית אבל בערבית יתפלל עמהם ואח"כ קורא ק"ש כמש"כ בסימן רל"ו ס"ג ע"ש:

סימן קיב

[א] אל ישאל וכו' - דג' ראשונות למה הן דומין לעבד שמסדר שבח לפני רבו והאמצעיות לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות לעבד שקבל פרס מרבו שמשבחו והולך לו ולפי שהראשונות הן מסדר השבח ועייכ אין ראוי לשאול בהן צרכיו וה"ה אחרונים: **[ב]** שרי - שזה הוא ג"כ מעין השבח וכבוד לרב שרבים צריכים לו: **[ג]** ויש מתירין וכו' - ובתשובת רדב"ז ח"ג ס"י תקל"ב האריך ג"כ להתיר (וכתב שיש בידו קצת שאלות ששאל אחד מן הראשונים משמים עיי התבודדות ותפילות והזכרת שמות והיו משיבין לו על שאלותיו ושאל עייז ג"כ והשיבו לו שמותר) ועייש שהזהיר מאוד לבלי לשנות המנהג ועיין בב"ח ס"י ס"ח שהאריך בזה וכן בשו"ת חות יאיר ס"י רל"ח שיש לומר הפיוטים ואין לשנות: **[ד]** לאמרם - עפ"י שהזהיר מאוד שלא לעבור על ידם זמן ק"ש ותפילה ואין להתענות על ידם עד אחר חצות ע"ש ואם הוא רואה שהצבור יעברו זמן ק"ש עיי אריכתם לא ימתין עליהם אלא כיון שמתחיל ש"ץ ביוצר אור הוא יתחיל לעצמו בלחש להתפלל כסדר עד אחר ד' אלהיכם אמת ושם ימתין בשתיקה ולא ידבר אפילו בדברי תורה עד שיגיע ש"ץ לאותו מקום ויתפלל עמו כסדר:

סימן קיג

[א] ובהודאה תחלה וסוף - היינו בתחלת מודים ולבסוף כשמסיים בא"י הטוב שמך: **[ב]** שלא ישחה - כדי שלא יבא לעקור תקנת חכמים שלא יאמרו כ"א מחמיר כמו שהוא רוצה וגם דחיישינן ליוהרא שמחזיק עצמו יותר כשר משאר הצבור: **[ג]** אבל באמצעיתן וכו' - וכן סתמו הרבה אחרונים דלא כיפה מראה שגמגם לאסור: **[ד]** יכול לשחות - שאין לחוש שיבואו לעקור תקנת חכמי עייז כיון שחכמי לא תקנו כלל לשחות

באמצע שום ברכה: **{ה}** בר"ה ויוה"כ כשאומרים וכו' - וכן הנוהגים להתפלל כל התפלה בר"ה ויוה"כ בכריעה צריכים לזקוף בסוף כל ברכה ובתחלת כל ברכה שלא להוסיף על תקנת חכמים שלא תקנו אלא בתחלת אבות והודאה ובסופן: **{ו}** זכרנו ומי כמוך וכו' - אין הטעם שוה בהם דבמי כמוך צריכין לזקוף קודם הגמר דבברכת מחיה המתים אין שם שחיה מצד תקנת חכמים ואם יכרע יהיה כמוסיף ובזכרנו יש שם שחיה מצד תקנת חכמים כשאומר בא"י מגן אברהם וכיון שזה שוחה בכל התפלה לא יהיה ניכר תקנת חכמים ולפי"ז יש חילוק בין זקיפה דזכרנו לזקיפה דמי כמוך דבזכרנו צריך לזקוף קודם שיאמר איזה תיבות הסמוכות לברוך אתה כדי שיוכל אח"כ לשחות כשיאמר ברוך אתה אבל בזקיפה דמי כמוך אין צריך לזקוף עד שיאמר ברוך אתה וכן בשאר ברכות שאין בה שחיה בסופן **{ז}**: **{ז}** משום חיוב - כי השחיה ראשונה היתה רשות ועוד טעם שצריך לזקוף כדי לכרוע אח"כ בברוך ולזקוף בשם וכדלקמן: **{ח}** בהודאה דהלל ובהמ"ז - היינו בהודו לד' כי טוב ובהמ"ז בנודה לך או בועל הכל אנו מודים: **{ט}** מגונה - דאין לשחות אלא מה שתקנו חכמים ומה"ט אין לשחות בולירושלים או בבונה ירושלים דלא כמהרי"ל ^[ד"מ] וכתב המ"א ואפשר שישחה מעט. וכ"ז בי"ח אבל שלא בי"ח יכול לכרוע ולהשתחות כרצונו ומשו"ה מצינו בר"ע שאדם מניחו בקרן זוית זו ומוצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות וכתבו הפוסקים דהיה זה לאחר שסיים הי"ח ברכות ומה שאסר השו"ע בכל זה משום דכל הודאות האלו הוא דרך שבח והלול ואין שייך בהן כריעה והשתחוויה וכל קומה לפניך תשתחוה כיון דאינו אומר על עצמו אלא שעל כל העולם אומר שישתחוו לפניו ית' ג"כ דרך שבח והלול הוא אבל בואנחנו כורעים ומשתחויים שעל עצמו אומר יכול הוא לכרוע **{י}** ^[ט"ז עיי"ש עוד]: **{י}** שיתפקו - פקק הוא לשון קשר ור"ל שמחמת הכריעה בולטים הקשרים של החוליות: **{יא}** כל כך - דמיחזי כיוהרא ששוחה יותר משיעור שחיה: **{יב}** כשכורע וכו' - כשאומר ברוך יכרע בברכיו וכשאומר אתה ישחה עד שיתפקו החוליות וכשאומר מודים יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת ויעמוד כך בשחיה עד ד' ואז יזקוף: **{יג}** זוקף בשם - דכתיב ד' זוקף כפופים: **{יד}** בידו - עיין במ"א במה שכתב דאם הוא וכו' אבל במגן גבורים כתב שחלילה להקל בזה ובפרט בעת התפלה: **{טו}** אע"פ וכו' - מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים:

קיד

סימן

{א} בברכה שניה - מפני שיש בה תחיית המתים והגשמים הם חיים לעולם כתחיית המתים: **{ב}** בתפילת מוסף וכו' - והיה ראוי להזכיר לרצות לפני הש"י מיו"ט הראשון של חג שנידונין בו על המים אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שא"א לישב בסוכה בשעת הגשם אין מזכירין הגשם עד עבור ז' ימי ישיבה בסוכה וראוי היה מן הדין להתחיל להזכיר מיד בליל יו"ט האחרון אלא לפי שבתפלת ערבית אין

כל העם בבהכ"נ נמצא זה מזכיר וזה אין מזכיר ויעשו אגודות אגודות ולמה אין מזכירין בשחרית יש שכתבו מפני שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה וכדלקמיה וזה א"א להכריז בשחרית מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה ועוד טעם אחר עיין בט"ז. ואם טעה והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם במעריב של שמ"ע או בשחרית אינו חוזר: **[ג]** עד תפלת מוסף - הטעם דאין פוסקין מבערב הוא ג"כ כנ"ל שלא יהיה דבר מעורב ביניהם שזה מזכיר וזה אינו מזכיר אבל עתה שפוסקין במוסף ידעו הכל ע"י הש"ץ או השמש שמכריז קודם תפלת מוסף מוריד הטל שהכרזת הזכרת הטל סימן הוא להם להפסקת הזכרת הגשם עוד וזה הוא למנהג ספרד שנוהגין לומר מוריד הטל במקום מוריד הגשם בימות החמה אבל במדינותינו שאין נוהגין לומר מוריד הטל בימות החמה וא"א להכריז בלשון זה ולהכריז להדיא שיפסקו מלומר מוריד הגשם ג"כ אין נכון מפני שנראה כממאנים בגשמים ע"ד שאמרו אין מתפללין על רוב טובה ע"כ פסק הרמ"א בס"ג שנוהגין שלא להפסיק מלהזכיר גשם עד תפלת המנחה ששמעו כבר מש"ץ שפסק בתפלת מוסף אבל בתפלת מוסף כל הקהל וגם הש"ץ מזכירין הגשם בתפילת לחש כדי שלא יהיה דבר מעורב בין הצבור ואם טעה במעריב של פסח או בשחרית ומוסף ולא הזכיר משיב הרוח ומוה"ג לכו"ע אין חוזר: **[ד]** אסור להזכיר וכו' - ר"ל אפי" הצבור שמתפללין תפלת מוסף אסורין להזכיר גשם אם לא הכריז הש"ץ או השמש קודם התפלה וכמו שמפרש הרמ"א וכן הש"ץ ג"כ לא יזכיר רק כשמתפלל בקול רם אבל לא בתפלת הלחש כיון שלא הוכרז מקודם התפלה ומ"מ בדיעבד אם אמר אחד בקול רם בתוך תפלתו מוריד הגשם אף שאסור לעשות כן שהרי לא שמע מן הש"ץ מ"מ מותרים השומעים להזכיר בתפלתם דזו גופא כהכרזה דמי כ"כ הח"א ונ"ל דאם לא זכרו גשם בתפלה זו א"צ לחזור דיש פוסקים שסוברים דהכרזה לא מיקרי אא"כ שהוכרז קודם התפלה או ששמעו מש"ץ חזרת התפלה שהזכיר גשם והח"א ג"כ לא קאמר רק שמותרין להזכיר אבל לא שחייבים: **[ה]** וי"א שקודם וכו' - ט"ס הוא וצ"ל פי שקודם ואין כאן מחלוקת כלל: **[ו]** משיב הרוח וכו' - עיין בח"א שהזהיר שלא לעשות כמו שנוהגין שמכריזין רק משיב הרוח שזה לא נקרא הכרזה שהרי ביש מקומות אומרים גם בקיץ משיב הרוח אלא יסיים ומוריד הגשם: **[ז]** אף אם הוא - פי' דאם אינו חולה בכל השנה אסור להקדים תפלתו לצבור כמ"ש סי' צ': **[ח]** לא יקדים - ואפילו אם הוא מתפלל בביתו אסור להזכיר קודם שמתפללין הצבור ולכן בני הישובים כשמתפללין בלא מנין ימתינו בשמיני עצרת מלהתפלל מוסף עד סמוך לסוף שש שעות דבודאי לא יאחרו הצבור יותר מלהתפלל המוסף ואז יתפללו מוסף ויאמרו משיב הרוח: **[ט]** אע"פ שהוא - דמסתמא הכריזו כבר: **[י]** משיב הרוח - ר"ל משיב הרוח לבד ולא הזכיר גשם: **[יא]** אין מחזירין - דרוחות וכן טל אין נעצרים בלא"ה ואמירתו לא מעלה ולא מוריד ומ"מ לכתחילה נוהגין בכל המקומות לומר משיב הרוח בהזכרה בימות הגשמים שמועיל אז לנגב לחות הארץ שהיא מרובה: **[יב]** אותו - ואפילו עדיין לא סיים הברכה מאחר שאין

חיוב כלל להזכיר רוח וטל לעולם: **[יג]** לא הזכירו - המחבר קאזיל למנהג ספרד שנוהגין לכתחילה לומר מוריד הטל בימות החמה אפ"ה אין מחזירין מאחר שלא חייבום חכמים בזה: **[יד]** ולא בימוה"ג - ורק בשאלה אנו נוהגין לבקש גם על טל והוא מפני שאנו מבקשין שיהיה לברכה כי יש טל שאינו לברכה ובימות החמה אף בשאלה אין אנו אומרין טל ובדיעבד אם אמר בימות החמה בין בהזכרה ובין בשאלה [כגון שאמר ותן טל ולא הזכיר מטר] לכו"ע אין מחזירין אותו: **[טו]** עד מנחה - דבמוסף עדיין אין היכר להצבור ועיין לעיל במ"ב סק"ג: **[טז]** ששמעו - ואם יחיד איחר תפלתו עד שהתחיל הש"ץ להתפלל מוסף ופסק מלהזכיר גשם שוב לא יאמר משיב הרוח. ויחיד הדר בישוב ימהר אז להתפלל מוסף קודם שמתפללין הקהילות [פמ"ג] ונ"ל דאם יש לו ספק פן כבר התפללו מוטב שלא לאמר דבזה יצא בדיעבד לכו"ע וכנ"ל בסוף סק"ג: **[יז]** בימות החמה - היינו אפילו ביום ראשון שפסק בו דהיינו במוסף של יו"ט א' של פסח להמחבר ולהרמ"א דוקא במנחה ולהש"ץ לכו"ע אפילו במוסף בעת שחוזר התפלה בקול רם: **[יח]** אותו - דגשמים קשים לעולם בימות החמה: **[יט]** לראש הברכה - ובדיעבד אם לא חזר לראש הברכה אלא לרב להושיע וסיים ברכתו לא מהדרינן ליה: **[כ]** ואם סיים הברכה - עיין בפמ"ג שכתב דהיינו לאחר שאמר בא"י אבל השע"ת והח"א כתבו דוקא אם סיים לגמרי אבל אם נזכר לאחר השם יסיים למדני חוקיך כדי שלא תהיה לבטלה וא"כ הוא כאלו עומד עדיין באמצע הברכה וחוזר לאתה גבור: **[כא]** חוזר לראש התפלה - והטעם דג' ברכות ראשונות חשובות כחדא וא"צ לחזור ולומר פסוק ד' שפתי תפתח: **[כב]** במקום - ואפילו אם היה כל אותה המדינה מתפללין ומתענים על הגשמים ועיין בבה"ל: **[כג]** במקום טל - ר"ל לפי מנהג ספרד שאומר בימות החמה ומוריד הטל אמר זה גשם במקום טל: **[כד]** מחזירין אותו - ואף דלענין שאלה פסק לקמן בסימן קי"ז ס"ב דאם שאל באופן זה מטר בברכת השנים בימות החמה אין מחזירין אותו שאני הזכרה דשבח הוא ואין דרך להזכיר שבח בדבר שהוא קללה בשאר מקומות: **[כה]** הגשמים - אפילו בתפילה ראשונה והוא במוסף של יו"ט א' של פסח לדידן דנוהגין להכריז משיב הרוח ומוריד הגשם קודם מוסף: **[כו]** הגשם - אפילו אם אמר משיב הרוח: **[כז]** הזכיר טל - ר"ל אפי' אם אמר רק מוריד הטל לבד וטעמו דאע"ג דלא נעצר מ"מ שבח הוא להקב"ה בהזכרתו משא"כ בשאלה דצריך לשאול על דבר הנעצר לא מהני אם לא שאל מטר אף ששאל טל וכדלקמן בסימן קי"ז ס"ד: **[כח]** והתחיל - אפי' תיבת אתה לבד וה"ה אם התחיל לומר נקדש: **[כט]** במקום שנזכר - כי לא קבעו חכמים מקום בתוך הברכה אלא אמרו סתם מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים רק שנהגו לומר לפני מכלכל שהוא פרנסה וגשמים ג"כ פרנסה הלכך באיזה מקום שיזכור סגי. ופשוט דאם נזכר לאחר שאמר ונאמן אתה להחיות מתים דצריך לחזור ולומר ונאמן אתה להחיות מתים דבעינן מעין חתימה סמוך לחתימה: **[ל]** ואפילו אם סיים - וכן אם נזכר לאחר שאמר השם יסיים מחיה המתים ויאמר תיכף משיב הרוח ומוה"ג: **[לא]** אלא אומר - ונכון לכתחלה שיאמר מיד לבל ימתין

לאחר כ"ד: **[לב]** בלא חתימה - ושוב אומר אתה קדוש וה"ה אם שכח יעלה ויבא בר"ח שחרית ומנחה ונזכר לאחר שסיים ברכת המחזיר שאומר שם במקומו ומתחיל מודים וכדלקמן בסי' תכ"ב ס"א שכל שלא התחיל בברכה שלאחריה לא נקרא סיום ברכה זו לגמרי לענין כל הדברים שמחזירין אותו אע"פ שנקרא סיום לענין דברים שאין מחזירין אותו כגון הבדלה בחונן הדעת ויעלה ויבא בערבית ר"ח ועל הנסים בחנוכה ופורים וכל כה"ג שאין לאמרם כשסיים הברכה אע"פ שלא התחיל בברכה שלאחריה וסיום ברכה נקרא תיכף כשאמר השם של הברכה ויש פוסקים שחולקין ואומרים דאף בדברים שמחזירין אותו תיכף משסיים הברכה כמו שהתחיל ברכה אחרת דמיא ועכ"פ נ"ל למעשה אם נזכר אחר שאמר השם לא יגמור מחיה המתים אלא יסיים למדני חוקיך ויהיה כקורא פסוק לבד ודינו כאלו עומד עדיין באמצע ברכה וחוזר למשיב הרוח וכן כה"ג בכל דברים שמחזירין אותו וכמו שביררתי בבה"ל ע"ש: **[לג]** הראשונות - נקט הראשונות משום דאיירי בהו וה"ה ג' האחרונות והטעם דג' ראשונות ענינם אחד לסדר שבחו של מקום קודם שאלת צרכיו כעבד שמסדר שבח לפני רבו קודם שמבקש פרס ממנו וג' אחרונות הן כעבד שקבל פרס מרבו שמשבחו והולך לו: **[לד]** חוזר לראש - ודווקא אם טעה בחתימתן שחתם בברכה זו בענין ברכה אחרת או שחתם בעשי"ת האל הקדוש ולא נזכר עד לאחר כדי דיבור שא"א לו שוב לתקן טעותו שאין חזרה מועלת אלא תוך כ"ד וכל כה"ג איזה דבר שאם היה אירע כזה בברכה אחרת היה צריך לחזור לראש אותה ברכה לכך בג' ראשונות ואחרונות חוזר לראש דחשובות כחדא אבל אם טעה באמצע אין מעכב ועיין לעיל בסימן ס"ח סק"א במ"ב שביארנו שם באריכות: **[לה]** בימות החמה וכו' - משום דרגיל מימי החורף לומר משיב הרוח ומוריד הגשם ע"כ נסתפק לו אולי אמר עכשיו ג"כ ולא אמר מוריד הטל כשאר בני אדם אבל להיפך לא מצי המחבר למנקט דהיינו שנסתפק לו בימות הגשמים אם הזכיר גשם דהמחבר איירי למנהג ספרד שנוהגין לומר בימות החמה מוריד הטל ויצא בזה אפילו בימות הגשמים וכנ"ל בסעיף ה' וע"ז כתב רמ"א ולדידן דאין מזכירין טל בימות החמה ממילא יש להסתפק נמי בימות הגשמים: **[לו]** עד וכו' - דעד זמן זה חזקה שאמר כמו שרגיל עד עתה אבל מכאן ואילך כבר הורגל לשונו לומר כהלכה: **[לז]** ל' יום - ואע"ג דבסעיף ט' כתב דדי בצי' פעמים ובלי' יום יש יותר מזה מפני תפילות התמידות שיש בלי' תרצו הרבה מאחרונים דלי' יום ג"כ ר"ל כמנין תפילות התמידות שיש בלי' יום דהיינו ג"פ ביום וא"כ לדבריהם לא בעינן ל' יום שלימים אלא כיון שהושלם צ' תפילות ממילא הורגל לשונו לומר כהלכה ולענין שאלה דאין בלי' יום צ' תפילות מפני תפילת שבת ויו"ט שאין בהן רק שבע ברכות יצמח מזה חומרא דיהא צריך לחזור מספיקא אפילו אחר ל' יום עד שיושלם צ' תפילות שהורגל לשונו לומר בהן כהוגן ומדברי הגר"א ועוד כמה אחרונים משמע דהעיקר תלוי רק בלי' יום בין להקל בין להחמיר ונראה דלמעשה יש להקל כשניהם דספק ברכות להקל. כתב הט"ז אם שגג או פשע באיזה יום או יומים מאלו הלי' יום ולא התפלל כלל מ"מ לא

הורע חזקתו עייז ואין צריך להשלים כנגד זה יום אחר עייש וכתב בספר מגן גבורים דכ"ש אם שאל בשומע תפילה וכדומה דעולה לו ועיין במחצית השקל ובספר מאמר מרדכי ובדה"ח שכולם מפקפקים בדינו של הט"ז: **[לח]** בחזקת שהזכיר וכו' - ואם ברור לו שהיה בדעתו לזכור מעין המאורע [לענין הזכרה ושאלה ויעלה ויבא וכה"ג] בתוך התפלה ולאחר זמן מופלג נפל ספק בלבו אם זכר בתפלה או לא אין צריך לחזור ואם נתעורר הספק מיד אחר התפלה יש לחזור [מור וקציעה ומגן גבורים]: **[לט]** ברכת אתה גבור - ובספר שולחן שלמה כתב דיתחיל מן מחיה מתים אתה ולא מן אתה גבור שלא יאמר השם לבטלה ואם יבוא לשנות הזכרת השם ניחוש שיבוא לשנות אח"כ מפני ההרגל גם בתפלה: **[מ]** עד מוריד הטל - ועד בכלל והיינו לבני ספרד שנוהגין להזכיר טל בימות החמה ולדידן עד מכלכל חיים ועד בכלל וכדלקמן בהג"ה וטעם כ"ז דבזה כבר הורגל לשונו לומר כהלכה ע"כ הוא הדין לענין שאלה אם אמר צ' פעמים ברכת השנים עד אחר תיבת ותן ברכה בימות החמה או עד אחר תיבת ותן טל ומטר בימות הגשמים די ולא יתחיל מתחלת ברך עלינו רק מואת כל מיני תבואתה וכו': **[מא]** צ' פעמים - ובתשובת חתם סופר חא"ח סימן כ' מורה ובא לכתחלה לאומרו מאה פעמים ואחד אמנם בדיעבד מי שאמר רק תשעים פעמים אין בידינו לפסוק שיחזור ויתפלל נגד פסק השו"ע: **[מב]** הרי הוא וכו' - דאם הורגל בלשונו כשאומר במפוזרין ק"ו ברצופין וכתב בשע"ת שאם הרגיל עצמו מ"ה פעמים שהם כנגד ט"ו יום משעברו אח"כ ט"ו ימים חזקה שאמר כהוגן: **[מג]** עד מכלכל חיים - ועד בכלל וא"כ נתרגל לשונו לומר רב להושיע מכלכל חיים ויש חולקין על הרמ"א בזה ונכון לחוש לכתחלה שלא לעשות כן לסמוך ע"ז כן כתב בדה"ח ובח"א לא משמע כן: **[מד]** עד מוריד הגשם - ועד בכלל:

קטו

סימן

[א] ראש לאמצעיות - עוד טעם על סדר הברכות כתוב בספר סדר היום אתה חונן ראשונה שאלת החכמה והדעת באדם דבלא"ה טוב ממנו הנפל ולכן צריך לכוין בה כראוי שזה עיקר השאלה שצריך האדם לשאול מאת הבורא ית' שיתן לו שכל ודעת ישר למאוס ברע ולבחור בטוב השיבנו לאחר הדעת כי מתוך הדעת נותן לבו על חטאו וכונת הברכה הזאת לבקש מאת ד' ית' שיכניע וישפיל גיאות יצרו סלח לנו אחר תשובה צריך שיעלה על לבו החטאים או הפשעים בעצמם רפאנו רפואה אחר הגאולה שכ"ז שאדם בצער אינו עומד מעל חליו ועיקר הכונה לבקש מאת אלקינו שירפא אותנו כדי שנהיה בריאים וחזקים לעסוק בתורה כראוי ולשמור כל המצוות ברכת פרנסה אחר רפואה שכשהאדם חולה אז אינו מבקש על המזון אבל אחר שנתרפא מבקש אחר פרנסתו לחזור ולהבריא גופו ונפשו וצריך לכוין שיזמין לנו ד' ית' פרנסתינו בנחת ולא בצער בהיתר ולא באיסור. והא דמבדילין בברכה זו לפי שהוא חכמה שהאדם מבדיל בין דבר לדבר לכן קבעוהו בברכת החכמה ורמז לדבר בינה ר"ת בשמים יין

נר הבדלה. כתוב בטור מה שתקנו לומר אבינו בברכת השיבנו ובסלח לנו משא"כ בשאר ברכות ה"ט שאנו מזכירין לפניו שהאב חייב ללמד עם בנו ובסלח לנו משום דכתיב וישוב אל ד' וירחמהו ע"כ אנו מזכירין רחמי האב על הבן. עיין בא"ר שמביא דיעות דיש אומרים שצריך לומר חננו מאתך וכו' ולא וחננו מפני שהוא התחלה בבקשה וי"א שצריך לומר וחננו עיי"ש:

סימן

קטז

[א] רפאנו ד' - ולא יאמר רפאנו ד' אלהינו ונרפא כי לישנא דקרא הוא כך רפאנו ד' וארפא. צריך לומר חולי בציר"י הלמ"ד. י"א שלא יאמר ראה נא בענינו רק ראה בענינו אבל המ"א וא"ר ושאר גדולים כתבו שאין לזוז מן המנהג שאומרים ראה נא בענינו: **[ב]** אין מכנין וכו' - וה"ה שאר שינוי כגון מן מדבר בעדו למדבר בנוכח: **[ג]** דרך תפלה וכו' - ויכול להתפלל על חולים ברפאנו ויאמר רפא נא פב"פ רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל וה"מ שלא בפניו אבל בפניו א"צ להזכיר שמו: **[ד]** אסור וכו' - ר"ל אפילו אם אמרו דרך תפילה וכשאינו אומרו דרך תפילה גם להג"ה אסור אפילו פסוק אחד:

סימן

קיז

[א] השנים - הנוסח ושבוענו מטובך [מ"א בשם הרא"ש ורש"ל] ובסידור האר"י כתוב מטובה: **[ב]** בתפילת ערבית - עיין בבה"ל: **[ג]** של יום ס' - כלומר בתפילת ערבית שמתחיל יום ס' ואז יכריז השמש לאחר הקדיש קודם התפלה טל ומטר בכדי שידעו לומר ותן טל ומטר ואם לא הכריז אעפ"כ יאמרו: **[ד]** הס' - כלומר יום שנפלה בו התקופה מחשבים מכלל הס' אפילו אם התקופה נופלת בחצי יום או אח"כ רק שיהא קצת קודם הלילה ולעולם ב' ימים בין התקופה להשאלה דאם התקופה ביום א' השאלה בתפילת ערבית השייכה ליום ד': **[ה]** ובא"י וכו' - לפי ששם צריך לגשמים לפי שגבוה הוא מכל הארצות משא"כ בגולה ואנו בכל חו"ל בתר בני גולה דבבל אזלינן. בן א"י בחו"ל או להיפך אם דעתו בתוך שנה לחזור שואל כמקומו ואם דעתו אחר שנה שואל כמקום שהוא שם אע"פ שיש לו אשה ובנים בביתו כ"כ הפר"ח והביאו הפמ"ג ובספר ברכי יוסף הסכים בשם כמה גדולים לדעת מהר"ז גוטה ומהר"י מולכו דכל אחד ישאל כבני העיר הנמצא בה ודלא כהפר"ח עיי"ש ולכאורה מדברי הבה"ט משמע דהם מיירי דוקא באין דעתו לחזור וצריך לעיין בתשובת דבר שמואל ובסי' יד אהרון כי שם מקורם: **[ו]** מליל ז' וכו' - ובדיעבד אם לא שאל מחזירין אותו ואינו דומה לערבית של ר"ח דשם הטעם משום דאין מקדשין החודש בלילה [כ"כ בספר ברכ"י ובספר זכור לאברהם מצדד שלא לחזור בדיעבד וכדעת הלק"ט ח"א סימן ע"ג וכמו בהזכרה עיי"ש אבל מדברי כמה אחרונים שראיתי לא משמע כן]: **[ז]** ושואלים עד וכו' - כלומר ועד בכלל ואין חילוק בפסיקה

בין איי לחו"ל: **[ח]** אין שואלין אותו - ואף דאיתא לקמן בסימן קי"ט דאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים שאני פרנסה שהוא דבר הצריך לכל ואין בו היזק לשום אדם אבל מטר יש בו היזק לשאר ארצות: **[ט]** בש"ת - ונראה דלפי"ז דכ"ש שיש לנו לשאול מטר בש"ת אחר ז' מרחשוון או בין פסח לעצרת במקומות הצריכין לכך דהא אפילו בתקופת תמוז דסימן קללה הם שואלין בש"ת. כתב ט"ז הא דצבור מותר להתפלל בש"ת היינו כשמתפללין בלחש אבל לא יאמר אותו הש"ץ בקול רם אפילו בש"ת ומנהגנו כהיום שאומר הש"ץ בש"ת אבל אינו אומר ותן טל ומטר לחוד כ"א בפסוקים ושאר לשונות וכבר נדפס בסידורים. ובשבת ור"ח ויו"ט מזכירין י"ג מדות ואומרים מזמורי תהלים של מטר כדאיתא בסידורים: **[י]** חוזר ומתפלל - מיירי שסיים כל תפלתו ואז יחזור ויתפלל בנדבה מתחלת התפלה ואם נזכר קודם שסיים לא שייך לומר שיחזור לברכת השנים ויתפלל בנדבה אלא יסיים מתחלה כל תפלתו ואח"כ יחזור ויתפלל בתורת נדבה [מאמר מרדכי]: **[יא]** כלל - עיין בבה"ל דאם לא היה עצירת גשמים ושאל מטר במדינותינו מפסח ועד עצרת צריך מדינא לחזור ולהתפלל בתורת נדבה: **[יב]** מטר - בין ששאל טל או לא [ב"י]: **[יג]** בימות החמה - עיין לעיל בסקי"א ועיין בבה"ל דאם שאל מטר אחר החג אף קודם ס' יום דתקופה במדינות הצריכות למטר בתחלת החורף צריך לחזור ולהתפלל רק בתורת נדבה: **[יד]** מחזירין אותו - היינו אם עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם לא עקר רגליו חוזר לתחלת ברכת השנים ואפילו אם נזכר קודם שסיים הברכה יחזור ג"כ לתחלת ברכת השנים ועיין בה"ל: **[טו]** אם לא שאל - עיין במ"א ובש"ת שכתבו דאם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר אומרו שם ובסימן קי"ד בבה"ל ד"ה בלי חתימה הארכנו בזה וביררנו דיותר טוב שיאמר בש"ת דבזה יצא לכו"ע עתה מצאתי בספר קיצור ש"ע שפסק ג"כ הכי ואם נזכר קודם שסיים ברכת השנים יאמר במקום שנזכר אך אם נזכר אחר כשנים הטובות יחזור ויאמר וברך שנתנו כשנים הטובות כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה וטוב יותר שיתחיל ותן טל ומטר ויגמור כסדר: **[טז]** ושואל בש"ת - ר"ל בברכת שמע קולנו קודם כי אתה שומע שמתוקנת לשאול בה כל הבקשות וכדלקמן בסימן קי"ט אבל הזכרת משיב הרוח קי"ל לעיל בסימן קי"ד דאם שכח חוזר משום דהזכרה שבח הוא ואין מקומה בזו הברכה שמתוקנת לבקשה: **[יז]** קודם עננו - דשאלה חמורה מעננו דאם לא אמרה מחזירין אותו משא"כ בעננו: **[יח]** כעקורים דמי - וה"ה אם רגיל לומר תחנונים וסיים תחנוניו ואמר אחריהם הפסוק יהיו לרצון וגו' שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו אע"פ שלא התחיל עדיין עושה שלום: **[יט]** אחר שחתם - ואם נזכר אחר שאמר בא"י יסיים למדני חוקיך ויאמר ותן טל ומטר ואח"כ כי אתה שומע וכו' [בה"ל לעיל בסימן קי"ד]:

סימן

קיח

[א] מלך אוהב וכו' - ואם אמר בכל השנה המלך המשפט או האל המשפט יצא: **[ב]** המלך המשפט - בשני ההי"ן ויזהר בזה כי י"א דלא יצא ומ"מ בדיעבד אם אמר מלך המשפט לא יחזור: **[ג]** א"צ לחזור - עיין באחרונים דמסקי דאם נזכר תוך כדי דבור מעת אמרו ומשפט אומר המלך המשפט ג"כ ואם לאחר כ"ד שוב לא יאמר ואין מחזירין אותו:

סימן

קיט

[א] היה לו חולה - ע"י בפמ"ג שכי דדוקא אם הי' לו וכן בפרנסה דוקא אם צריך לפרנסה אבל אינו רשאי לבקש רחמים בברכה מאמצעות על העתיד שלא יחלה ושלא יחסר לחמו וכה"ג משא"כ בש"ת אפי' על העתיד רשאי לבקש: **[ב]** רחמים - ע"י פר"ח דמייתי מזוהר פרשת וישלח הצילני נא וכו' דבתפלה בעי לפרושי מילי כדקא יאות עיי"ש. המבקש רחמים ע"ח א"צ להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא הזכיר שם מרים וה"מ בפניו אבל שלא בפניו צריך להזכיר שמו: **[ג]** יתחיל בברכה - דצריך לעשות עיקר ממטבע שטבעו חכמים ובקשה שלו תהיה טפילה ולא להיפך. וכתב הפמ"ג דצריך להקדים ולומר מאמר שלם מענין הברכה כגון אם רוצה לבקש שיתן לו ד' דעה יקדים ויאמר אתה חונן לאדם דעת אבל לא תיבת אתה לבד וכה"ג בכל הברכות: **[ד]** צרכיו - טוב להתודות בש"ת ויאמר חטאתי עויתי פשעתי. ולשאל על מזונותיו אפילו אם הוא עשיר. ואם יש לו עון מחודש מזכירו בפירוש בתפלה הקודמת אצלו ויאמר התפילה בהכנעה ועכ"פ בקול בוכים ויקבל עליו שלא לעשות עוד כזה מדעתו ואם לאו אז מקטרגים עליו ח"ו מלמעלה ועיין במש"כ בסימן קכ"ב סק"ח בשם הח"א: **[ה]** בשביל כל ישראל - וה"ה בשביל רבים: **[ו]** ולא בלשון יחיד - כיון שהוא אומרה בשביל רבים: **[ז]** בסוף הברכה - עיין בפמ"ג סימן קכ"ב במ"ז שמצדד לומר דדוקא קודם שאמר בא"י אבל לאח"כ נראה דאסור (ועיי"ש דאינו ברור לו דבר זה): **[ח]** ולא באמצע - שכששואל צרכי רבים באמצע הברכה נראה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים. בד"א ביחיד אבל בצבור מותרים ולכן אומרים סליחות באמצע ברכת סלח לנו וכן באמצע ברכה אמצעית של יוה"כ: **[ט]** ולא בלשון רבים - דאף שהתירוהו לשאול אפילו באמצע הברכה כיון שצריך לו לפי שעה אם יאמרנה ג"כ בלשון רבים יהיה נראה כמוסיף על המטבע שטבעו חכמים ועיין בסימן תקס"ו ס"ד דטוב ליזהר לכתחילה בכ"ז כדברי הר"ר יונה: **[י]** שומע תפלה - וב"ח כתב דלהר"י ש"ת דומה לשאר ברכות לענין זה דבאמצע אסור לשאול בלשון רבים: **[יא]** קודם יהיו וכו' - עיין לקמן בסימן קכ"ב במ"ב ס"ק ז' מה שנכתוב שם: **[יב]** בברכה - אפילו בברכת ש"ת וכ"ש בשאר ברכות. אבל לאחר תפלה אפילו קודם יהיו לרצון מותר להאריך בכל גווני. ובליקוטי מהרי"ל איתא כשחלה מהרי"ל גזרו הצבור תענית ואמרו סליחות ומנהגם היה אז לומר סליחות באמצע ברכת סלח לנו משמע דצבור לצורך יחיד שרי אפילו באמצע

ברכה י"ל שאני מהרי"ל דרבים צריכים לתורתו וקרבים דמי: **[יג]** אם דילג - פ"י שדילג הברכה לגמרי וטעה פ"י ששינה בה בענין שצריך לחזור מחמת זה ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ס"ח במ"ב סק"א ותרווייהו איירי בשוגג דבמזיד צריך לחזור לתחלת י"ח כמש"כ סימן קי"ד ס"ז: **[יד]** לראש הברכה - ואם נזכר בטעותו בעוד שהוא עומד עדיין בהברכה יחזור למקום שטעה לבד: **[טו]** על הסדר - ואפילו אם לא נזכר עד אחר כמה ברכות צריך לחזור ולומר כולן אחריה שאם יאמר אותה ברכה לבדה במקום שנוזכר נמצא ששינה סדרן של ברכות ולא יצא י"ח שסדר ברכות הוא מאנשי כנה"ג וסמכו סדרן על המקראות: **[טז]** רק רפאנו - ר"ל שסיים ברכת רפאנו ואמר ברוך אתה ד' אבל אם נזכר קודם שחתם אפילו אם אמר ברוך אתה הואיל ולא אמר עדיין השם חוזר ואומר עננו עם חתימה ואח"כ חוזר ואומר ברכת רפאנו. וכל זה בש"ץ שמקום קביעתו לומר עננו הוא בין גואל לרופא אבל ביחיד שכולל עננו בברכת ש"ת אם שכח לאמר עננו כל שסיים שומע תפלה אף שלא פתח ברצה אין צריך לחזור כדין כל דבר שאין מחזירין אותו וטעם החילוק הוא דשם שאני שהוא כלול תוך הברכה וכל שסיים הברכה איכא בחזרתו ברכה לבטלה משא"כ כאן דקבעוהו ברכה בפ"ע אין לבטלה אם לא שיצטרך לברך ברכת רפאנו עוד הפעם בשביל זה וכל זמן שלא אמר השם של ברוך אתה לית ברכה לבטלה: **[יז]** היא - היינו דע"י שיחזור לומר עננו יצטרך בהכרח לומר אח"כ ברכת רפאנו עוד הפעם כדי שיהיה על הסדר ברכת השנים אחר רפאנו והיא ברכה לבטלה שאין מחזירין בשביל עננו כמ"ש בסימן תקס"ה. ואם שכח ואמר עננו קודם ראה נא דעת המ"א דצ"ל עננו פעם אחר אחר ראה נא וכן כתב בדה"ח ובפמ"ג נשאר בדין זה בצ"ע ובספר מגן גבורים האריך בזה ומסיק לדינא ג"כ דאין לחזור ולומר עננו פעם אחרת ואם ירצה יאמרנה בש"ת כיחיד: **[יח]** עננו בש"ת - ה"ה אם לא היו יו"ד המתענים בבהכ"נ ובאו אחר ברכת רפאנו יאמר בש"ת כיחיד ואם התחיל הש"ץ להתפלל בקול רם והיו אז בבה"כ יו"ד שמתענים ואח"כ הלכו מקצתן קודם שהתחיל הש"ץ עננו לא יאמר עננו וטוב שיאמר אז בש"ת ואם כבר התחיל עננו ויצאו גומר: **[יט]** כיחיד - עיין בדה"ח שפוסק דלא יחתמנה בברכה רק בשומע תפלה כשאר יחיד בעלמא וכן נכון דבזה יצא לכו"ע עיין במ"א. ואם שכח גם בש"ת אפילו נזכר קודם שהתחיל רצה שוב לא יאמר אלא יאמרנה אחר שיסיים בשלום קודם אלהי נצור ובלא חתימה [דה"ח ושע"ת עיי"ש]:

קב

סימן

[א] במנחה - דהיינו שהם מתחילין מואשי ישראל ועיין בפמ"ג שכתב דלפי מה שנהגו עכשיו בכל מקום לאמר רצה מקרי המדלג משנה ממטבע שטבעו חז"ל ודינו כמש"כ המחבר סימן קי"ט ס"ג בטעה בברכה ולענ"ד צ"ע אם זה מקרי בדיעבד בשם טעה ואפילו בשחרית עיין לעיל סוף סימן ס"ד במ"א בשם הכ"מ ובסימן נ"ט ובסימן קי"ד מ"א סק"ט ובריש סימן

קפ"ז. כתב הטור על מה שאנו אומרים ואשי ישראל ותפלתם וכו' ואע"פ שאין עתה עבודה מתפללים על התפילה שהיא במקום הקרבן שתתקבל ברצון לפני הש"י ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה [ר"ל שמגיש אותם לרצון לפני ד' לריח ניחוח] וע"ז תקנו ואשי ישראל ר"ל אנשי ישראל וי"מ על מה שלמעלה ממנו וה"פ והשב העבודה ואשי ישראל ואח"כ ותפילתם באהבה תקבל ברצון ועיין בט"ז שכתב דהפירוש האמצעי הוא המובחר מכולם אבל הגר"א כתב שהעיקר כפי האחרון:

סימן קכא

[א] שוחין - אם נזדמן לו רוק לא ישחה עד שיצא הרוק מפיו [מ"א בשם ס"ח] ועיין לעיל סימן צ"ז ס"ב: **[ב]** במודים - איתא בגמרא אם לא כרע במודים נעשה שדרו נחש לאחר שבע שנים: **[ג]** תחלה - היינו בתחלת מודים וכשאומר ד' יזקוף: **[ד]** וסוף - בברכת הטוב שמך דהיינו בעת אמירת ברוך אתה וכשאומר ד' יזקוף וכנ"ל בסימן קי"ג ס"ז לענין ברכת אבות: **[ה]** משתקין אותו - אף אם לא השתחוה ב' פעמים ובין לכפול המלות ובין לכפול ענין וענין הכל אסור דמיחזי כשתי רשויות: **[ו]** ואינו נראה - ומ"מ אם אמר אין מחזירין אותו וגם אין למחות ביד האומרים אותו. אין לומר אלהינו ואלהי אבותינו בבית האבל כ"כ הבה"ט והוא בשכנה"ג בשם ספר תניא וע"כ אף שבדגול מרבבה חלק ע"ז יש לחוש לדברי ראשונים [מגן גבורים]:

סימן קכב

[א] שפיר דמי - היינו דמותר אפילו לענות סתם אמן וכ"ש אמן דהאל הקדוש וש"ת ואיש"ר וקדושה וברכו והא דמסיים בסוף הסעיף כדרך שמפסיק בברכת ק"ש ושם אינו מותר לסתם אמן וכנ"ל בסימן ס"ו שם הלא איירי ברגיל לומר תחנונים ע"כ עשאוים עליו קבע ודמיין קצת לשמ"ע וברישא איירי במי שרגיל לומר לפרקים ע"כ אין להם דמיון לשמ"ע כלל ולפ"ז במדינותינו שאלהי נצור רגילין הכל לאומרו אין להפסיק בו לסתם אמן בין קודם שהתחילו בין באמצע: **[ב]** אבל במקום וכו' - ר"ל אפילו אם לא התחיל עדיין לאומרם ואפילו אם דרך האיש ההוא להחמיר לעצמו לומר יהיו לרצון תיכף אחר הח"י ברכות ואירע לו לומר איש"ר וקדושה קודם שאמר יהיו לרצון ואין לו שהות לומר היהיו לרצון מותר לו לענות ומ"מ לכתחלה יראה ליזהר שלא יבוא לידי כן כי יש מחמירין בזה: **[ג]** תחנונים קודם וכו' - וטוב לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ואחריהם [אחרונים]: **[ד]** ולקדיש ולברכו - ועיין בסימן ס"ו הדברים שמפסיקין באמצע ברכת ק"ש וה"ה הכא. ואם כבר סיים הכל אלא שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו וכמ"ש לעיל

בסימן ק"ב לכולי עלמא יכול להפסיק ולענות אמן ובמאמר מרדכי כתב בפשיטות דאפילו ב"ה וב"ש מותר אז לומר: **[ה]** ומיהו וכו' - גם זה מיירי המחבר בשכבר אמר יהיו לרצון דאל"ה לא היה המחבר מיקל דהוא ס"ל דבכל גווני אין להפסיק קודם יהיו לרצון והאי ומיהו אסוף דבריו דמקצר ועולה קאי ור"ל דאע"פ שאמר מתחלה דבין יהיו לרצון לשאר תחנונים שפיר דמי להפסיק מ"מ אם יכול לקצר כדי לעקור רגליו עדיף טפי דאע"פ שאמר יה"ל מ"מ כ"ז שלא פסע הוי כעומד לפני המלך: **[ו]** מקצר ועולה - דהיינו שמפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחריו דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם ואם אין לו שהות לפסוע ולא אמר יהיו לרצון קודם אלהי נצור טוב שיאמר עתה יה"ל קודם שיענה עמהם: **[ז]** אין נכון - עיין בב"י וד"מ שכתבו דמדינא אין איסור דלא חמור קודם יהיו לרצון מברכת שומע תפלה דק"ל לעיל בסימן קי"ט דיכול לשאול בה כל צרכיו רק דלכתחלה נכון יותר לומר יהיו לרצון קודם אלהי נצור: **[ח]** יאמר יהיו לרצון - כתב בסדר היום יהיו לרצון וכו' הוא מסוגל לכמה ענינים תחלתו יו"ד וסופו יו"ד תיבותיו יו"ד ויו"ד יודיין ויש בו מ"ב אותיות וסודו סוד גדול לכן צריך לאומרו בנחת ולכוין ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישוב ריקם. כתב הח"א נכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופרנסתו ושלא ימוש התורה מפיו וזרעו וזרעו וכל מה שיהיו כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת ושלא ימצא ח"ו פסול בזרעו וכל מה שיודע בלבו שצריך לו ואם אינו יודע לדבר צחות בלשה"ק יאמרנה אף בלשון אשכנז רק שיהיה מקירות לבו. וטוב יותר לקבוע תפלות על כל הענינים הצריכים לו אחר שסיים כל הי"ח מלקבעם בברכת שומע תפלה כדי שכשיצטרך לענות קדיש או קדושה יהיה יוכל לענות אחר אמירתו יהיו לרצון לכו"ע:

סימן קכג

[א] כורע ופוסע וכו' - כעבד הנפטר מרבו ושיעור הכריעה כבר כתבת לעיל בסימן קי"ג בבה"ל שהוא כדי שיתפקקו כל חוליותיו שבשדרה אח"כ מצאתי בסימן זה שכ"כ א"ר בשם צידה לדרך: **[ב]** ג' פסיעות - עיין בבית יוסף כמה טעמים ועוד כתבו טעם משום דאחז"ל דבזכות ג' פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבוד הש"י זכה להחריב ב"ה ולכן אנו פוסעים ג' פסיעות ומתפללין שיבנה ב"ה: **[ג]** ואחר שפסע - ולא כאותן שאומרין עושה שלום בעוד שפוסעין דאין נכון לעשות כן וכן הדין בעושה שלום דקדיש (א"ר): **[ד]** לצד שמאלו - שהמתפלל רואה עצמו כאלו שכינה מול פניו ושמאל האדם הוא צד ימינו של הקב"ה: **[ה]** שלום עלינו - דלא כהאומרים עלינו ועל כל ישראל אלא ועל כ"י יאמר כשמשתחוה לפניו: **[ו]** יעמוד - ויכוין רגליו כמו בתפלה כשאומר עושה שלום מפני שמטה עצמו לצד שכינה: **[ז]** ולא יחזור - שאם חוזר מיד דומה לתלמיד שנפטר מרבו ופסע לאחוריו וחוזר מיד שסופו מוכיח על תחלתו שלא פסע לאחוריו כדי להפטר ממנו והוא מגונה אבל כשממתין על קדושה או עכ"פ

להתחלת תפילת הש"ץ נראה לכל שחוזר בשביל הקדושה ולכוין למה שיאמר הש"ץ: **[ח]** למקומו - פי' אם רוצה לחזור למקומו אינו רשאי עד וכו' אבל אם רוצה עומד שם ואינו חוזר למקומו כלל **[כ"מ]** וכתב המ"א דלפי מה שהביא בב"י דיי"א דבעינן ששה פסיעות דהיינו ג' לאחוריו וג' בשובו למקומו א"כ ע"כ צריך לחזור למקומו בג' פסיעות לפניו ומטעם זה קצת מקפידין שלא יעבור אדם לפנייהם בעוד שעומדין במקום שפסע שלא יפסיק זה בין ששה פסיעותיהם אבל מ"מ ע"י קפידתם טועים כשרואים מי שרוצה לעבור לפנייהם הם ממהרים לחזור למקומם קודם שיתחיל הש"ץ התפילה דהוא מעיקר הדין: **[ט]** לקדושה - ואם האריך בתפילתו ובעת שפסע הגיע הש"ץ לקדושה יכול לחזור תיכף למקומו לומר קדושה ואף דמהרי"ל היה נוהג דכשהיה מסיים י"ח והש"ץ נפל על אפיו אז היה נשאר במקומו שפסע שם ונפל ג"כ על אפיו עם הצבור בשוה ולא היה חוזר תיכף למקומו קדושה שאני שטוב יותר לאומרה במקומו כמו שאר הקהל. ועיין לקמן סימן קל"א ס"ב לענין נפילת אפים מה שכתוב שם במ"ב: **[י]** ולפחות וכו' - עיין בב"ח שהסכים דלכתחלה נכון להחמיר עד קדושה אם לא שהמקום צר ודחוק וכדי דלא ליתי לאנצויי וכן כתב בדרך החיים אך בזמן כשאומרים פיוטים בודאי יש להקל ולחזור תיכף כשמתחיל הש"ץ י"ח: **[יא]** וכן יחיד - וב"ח חולק ופוסק דאין חילוק במתפלל ביחידי בביתו למתפלל עם הצבור אלא בכל גווי צריך לשהות כפי השיעור שיגיע ש"ץ לקדושה או עכ"פ עד שיתחיל ש"ץ בקול רם וכ"פ המג"א אם לא שצריך לחזור ולהתפלל שנית לתשלומין דאז לכו"ע די כדי הילוך ד"א דהכל יודעין שחזרתו הוא להתפלל שנית ומ"מ במקום הדחק יש להקל דאף בזה די בד"א: **[יב]** אסור להחזיר - היינו אע"פ שעדיין עומד במקום שכלו פסיעותיו לא יחזיר פניו לצבור דהיינו לצד מערב כל זמן שלא סיים הש"ץ כי יגרום בזה ביטול כונה להתפללים וגם שיחשדוהו שדילג ולענין אם רוצה לחזור למקומו כבר מבואר דצריך לכתחילה להמתין עד שיגיע ש"ץ לקדושה או עכ"פ עד שיתחיל הש"ץ: **[יג]** תחלה - דמסתמא עוקר אינש כרעא דימינא ברישא לכן עוקר כאן בשמאל דמראה בעצמו כאלו כבד עליו ליפטר מן המקום ועיין בבה"ל. והנה סדר הג' פסיעות אלו הוא תחלה יפסיע ברגל שמאל פסיעה קטנה ואח"כ יפסיע בשל ימין פסיעה גדולה ואח"כ יפסיע בשמאל באופן שיהיו רגליו שוים: **[יד]** כדי שיתן וכו' - וכמו פסיעות הכהנים בשעת עבודה שהיו מהלכין עקב בצד גודל. וכתב המ"א דבפחות משיעור זה אין עליה שם פסיעה כלל ואין להקל אפילו המקום צר ודחוק ויש מקילין במקום הדחק. ודוקא אם האדם העומד אחריו אינו מתפלל אבל כשהוא מתפלל בכל גווי אין לו לפסוע בתוך ד' אמותיו וכנ"ל בסימן ק"ב: **[טו]** ולכתחילה - לישנא דהרמ"א אינו מדוקדק דהו"ל לכתוב בלשון וי"א דהא חולק על המחבר דס"ל לכל הפחות ומשמע דפסיעות גסות יותר עדיף: **[טז]** לא יפסיע וכו' - דתפילות כנגד תמידים תקנום ובעינן דומיא דכהנים בעבודתן ולכן לא יפסע פסיעות גסות יותר ועוד דמיחזי כרץ מלפני המלך. וכן פסקו הב"ח ודה"ח: **[יז]** הוי יוהרא - שנראה שהוא חולק כבוד לשכינה יותר משאר בני אדם: **[יח]** בקול רם

א"צ - דסומך על הפסיעות של הקדיש שאחר וּבא לציון אע"פ שמפסיקין בקריאת התורה והלל ואבינו מלכנו כולהו לסדר התפלה באים וקדיש של אחריהם חוזר עיקר על תפלת י"ח [תרומת הדשן] ומכאן דקדקו האחרונים דאין לש"ץ לדבר ביני וביני בשיחה [שלא מענייני תפלה] כי הקדיש חוזר על התפלה: **[יט]** לחזור - ואם בא לפסוע גם אחר תפלת י"ח אין למחות בידו: **[כ]** פוסע ג"פ - דמתחלה צריך לפסוע ולהפטר על התחנונים של עצמו כגון אלקי נצור ואח"כ צריך אחר הקדיש על התפלה שהתפלל בעד הצבור: **[כא]** אינו אומר וכו' - דסומך על תקבל צלותהון שאומר לבסוף ובשלי"ה כתב לומר יהיו לרצון וכתב הגר"א ודברי השל"ה עיקר:

קכד

סימן

[א] שאינו יודע - אבל הבקי אינו יוצא אפילו בדיעבד בתפלת הש"ץ. ואפילו בשאינו בקי אינו יוצא כ"א ביש עשרה בבהכ"נ: **[ב]** יכוין - וצריך שיבין בלשה"ק דאל"כ לא מהני אף ששומע מש"ץ כל תיבה אבל המתפלל בעצמו בלשה"ק אפילו אם אינו מבין הלשון יצא ועיין לעיל סימן ק"א במשנה ברורה דעכ"פ ברכת אבות יראה להבין מה שהוא אומר ועיין לעיל ס"י ס"ב במ"ב סק"ג: **[ג]** ואינו מפסיק - היינו אפילו אם שמע מאחרים בתוך כך איזה קדושה או ברכו וכ"ש דאסור לענות ברוך הוא וב"ש אבל אמן על כל ברכה צריך לענות וכדלקמן בס"ו דהוא שייך להתפלה: **[ד]** והוא צריך וכו' - דאין בהם אחד שיוכל להתפלל לפני העמוד דאלי"ה אין נכון שהוא יתפלל להם בקול רם כיון שלא התפלל מתחלה בלחש בשביל עצמו: **[ה]** וא"צ וכו' - דיצא בה גם בשביל עצמו דכיון דלאחרים הוא מוציא לעצמו לא כ"ש ואין בזה משום קטני אמנה או משמיע קולו בתפילתו כיון דע"י הדחק הוא עושה כן. כתבו האחרונים אם הש"ץ התפלל כבר בלחש ונזדמן לו להתפלל חזרת הש"ץ בשביל צבור אחר לא יתפלל בלחש פעם שנית: **[ו]** שעת הדחק - ובלא שעת הדחק הסכימו הרבה מהאחרונים שלא לעשות כן כי עיקר התקנה היתה מדינא להתפלל מתחלה בלחש ואח"כ בקול רם: **[ז]** שיעבור - פ"י שלא יוכל לגמור הש"ץ כל י"ח ברכות תוך זמן התפילה בין בשחרית שיכלה הזמן דד' שעות דשוב אין לו שכר תפלה בזמנה וכנ"ל בסימן פ"ט ובין במנחה דיעבור זמנה לגמרי כן משמע מפמ"ג ועיין בבה"ל: **[ח]** והצבור וכו' - ואם אין השעה דחוקה כ"כ לא יתחילו הצבור רק לאחר שאמר הש"ץ האל הקדוש: **[ט]** הקדוש - דהיינו גם נוסח הברכה לדור ודור עד האל הקדוש יאמר עם הש"ץ מלה במלה: **[י]** וטוב וכו' - היינו בשאין השעה דחוקה כ"כ רק שיראים שמא יעבור הזמן אבל אם השעה דחוקה ביותר די במה שהתינוקות יענו אמן או יזמינו לאחד שכבר התפלל שיענה אמן אם אפשר להם בקלות וא"ל אין להקפיד ע"ז כלל ולא דמי למה שכתב בס"ד דאם אין ט"י מכוונים לברכת הש"ץ הוא קרוב לברכות לבטלה שאני התם שכבר התפלל פ"א בלחש והוא מכויין עתה רק בשביל תקנת חז"ל

משא"כ בזה שהוא מתפלל רק פ"א: [יא](#) אעפ"כ ירד וכו' - עיין לעיל בסימן ס"ט במ"ב סק"א: [יב](#) תקנת חכמים - שכשתקנו חכמים שיחזור ש"ץ התפלה לא הצריכו לחפש בכל תפלה אחר כל איש ואיש שבבהכ"נ אם יש שם מי שאינו בקי אם לאו אלא תקנו שיהיה ש"ץ חוזר התפלה לעולם שמא יהיה פ"א בבהכ"נ מי שאינו בקי ויוציאנו הש"ץ י"ח: [יג](#) חשובי העיר - מפני טורח הציבור ועכשיו נהגו שהש"ץ ממתין עד שיסיים האב"ד את תפלתו לפי שרוב האנשים מתפללין במרוצה והמתפלל מלה במלה לא יוכל לומר קדושה עם הצבור לכן ממתנינים כי הם עושים שלא כדין לפיכך אם אין אב"ד בעיר ה"ה דימתינו על המתפלל מלה במלה אבל כשמאריך אין להמתין עליו וכמ"ש על ר"ע כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה. ומי שצריך להאריך וירא שיתלוצצו עליו יכול לילך לאחוריו בשעה שמתחיל הש"ץ אע"פ שעדיין לא גמר תפלתו ויחזור למקומו ויגמור. ובכל זה אם כונתו לש"ש בזה שפיר דמי [יד](#): [פמ"ג] אם היה מנין וכו' - ר"ל אפילו אם עי"ז לא יעבור זמן ק"ש ותפלה דאל"ה אפילו ביחידי צריך להתפלל כדי שלא יעבור הזמן: [טו](#) אין להמתין וכו' - שכיון שיש עשרה ישנה שם השכינה ועל מי ימתינו עוד. וכהיום נתפשט המנהג להמתין על אב"ד ונראה הטעם משום דהמנהג כהיום בערי ישראל לקבוע עם האב"ד ביחד עת ללמוד אחר התפילה ואם כשיתקבץ מנין תיכף יתפללו ילך אח"כ כ"א לדרכו ויוגרם עי"ז ביטול תורה. וקביעות לימוד שלאחר התפילה הוא ענין גדול וכדאיתא בטוש"ע לקמן סי' קנ"ה עי"ש ומ"מ לא יאחרו זמן ק"ש ותפלה בשביל זה. כתב הא"ר יש לו להרב להקדים עצמו לבוא לב"ה קודם כדי שלא ימתינו עליו: [טז](#) יש להם לשתוק - היינו לא מיבעי שאסור לומר עם הש"ץ כל הברכה דהוי ברכה לבטלה אפילו למנקט עמו איזה תיבות מאמצעו ג"כ אין נכון דיש לחוש משום שיגרא דלישנא יוציא ברכה מפיו וכ"ש אותם המגביהים קולם ומזמרים עם הש"ץ דהוי כיוהרא ויש לגעור בהם דהוי כקלות ראש. ולענין איסור שיחת חולין כתוב בס"ז: [יז](#) ולכוין - ע"כ יש ליזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ ואפילו אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי שלא תהיה אמן יתומה כמו שיתבאר ג"כ לא יפה הם עושים שאם הלומדים יפנו ללימודם עמי הארץ ילמדו מהן שלא להאזין לש"ץ ויעסקו בשיחה בטילה ח"ו נמצאו מחטיאין את הרבים: [יח](#) כאלו אין ט' וכו' - ע"כ יראה לכתחילה לכוין לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד: [יט](#) ויכוין - והעולם נוהגין לצרף למנין ולהתפלל חזרת הש"ץ אפילו מי שיודעין בו שמשיח ואינו שומע חזרת הש"ץ כראוי ונ"ל דבכגון זה טוב להתנהג כמו שכתב בספר שולחן שלמה שיתנהג הש"ץ בינו לבין עצמו בחזרת התפילה שא"ל יענו תשעה אמן אחריו ויכוננו לברכותיו שיהא התפילה ההיא בתורת נדבה: [כ](#) יעמדו - טעמם כיון שמכוונים ושומעים מש"ץ ושומע כעונה וכאלו מתפללין בעצמם דמיא וכן היה מנהג הקדמונים ועכשיו בעו"ה כל אחד עושה כפי דעתו ומהם יושבים ומשיחים [כא](#) ובתוך ד"א לש"ץ לכו"ע אסור מדינא לישב בעת חזרת הש"ץ: [כב](#) אומר וכו' - ואם הוא עומד במקום שאינו רשאי להפסיק כגון בפסד"ז וכ"ש בברכת ק"ש

אפילו בין הפרקים אסור לאמרו וכן אם שמע ברכה שחייב בו והוא מתכוין לצאת ע"י המברך כברכת שופר ומגילה וקידוש וכה"ג אין לענות ב"ה וב"ש דשומע כעונה וכמאן דאמר בעצמו הברכה דמיא והוי הפסק בברכה ועיין בח"א דנשאר בצ"ע לענין דיעבד ונ"ל דבדיעבד אין להחמיר בזה עיין בספר מגן גבורים מש"כ בשם מעשה רוקח: **[כב]** ב"ה וב"ש - ורמז לזה ממה שאמר הכתוב כי שם די אקרא הבו גודל לאלהינו ועוד אם כשמזכירין צדיק בשר ודם צריך לברכו שנאמר זכר צדיק לברכה צדיקו של עולם עאכ"ו וברכות שחתימתן קצר רק כב' תיבות כפוקח עורים בברכת השחר וכה"ג בשמנה עשרה וכל הברכות מהנכון לש"ץ ליזהר אז שלא למהר כ"כ לחתום תיכף את הברכה אלא לשהות מעט כדי שכל העונים ישמעו איזה ברכה מסיים אח"כ וגם יהיו יכולים לענות האמן תיכף דאל"ה לפעמים ע"י הקול של עניית ב"ה וב"ש הרבה מהעונים אינם יודעים איזה ברכה מסיים וגם ענייתם הוא איננו תיכף אחר שכלה הברכה וכ"ז יש בו חשש של אמן יתומה וכדלקמן בסעיף ח' בהג"ה: **[כג]** שלא יצאו - ר"ל אע"פ שהם יוצאין עכשיו בתפילת הש"ץ אינם כעונים אמן אחר ברכות עצמן שהרי מ"מ הם אינם אומרים כלום אלא שומעים [לבוש]: **[כד]** ובכונה וכו' - עיין בח"א כלל ו' שכתב דיכוין בענייתו אמן גם על מה שאמר המברך ברוך אתה ד' דהיינו שאמר הש"ץ ברוך אתה ד' מגן אברהם יכוין העונה את האמן אמן שיהיה מבורך שם ד' שהיה מגן אברהם וכה"ג בכל הברכות: **[כה]** אמת היא - וזהו בברכת הודאה כגון ברוך שאמר וישתבח וגאל ישראל וכה"ג אבל בתפילה צריך שיכוין אמת היא וגם אני מתפלל שיהי רצון שיקויים דבר זה (כגון בברכת אתה חונן שביקש המתפלל חננו מאתך וכו' בא"י חונן הדעת יכוין אמת שהוא חונן דעה ויהי רצון שיחונן לנו ג"כ דעה וכה"ג בכל הברכות) ובקדיש צריך לכוין על העתיד לבד שיאמנו דבריו מה שהוא מבקש שיתגלה מלכותו בעגלא ובזמן קריב דעיקר הענין בודאי יקויים לבסוף כמו שכתוב ביום ההוא יהיה ד' אחד וגו'. כתב הפמ"ג בסימן נ"א דהעונה אמן אחר ברכת המחזיר לא יאמר ביחד אמן מודים אנחנו לך כי אמן קאי על הברכה כנ"ל ומודים הוא ענין בפני עצמו רק ישהא מעט אחר תיבת אמן. מי שנזדמן לו לענות אמן על ב' דברים עונה שני אמנים זה אחר זה ויכוין בכל אמן את הענין על מה הוא עונה וטפי עדיף לומר אמן ואמן: **[כז]** בשעה וכו' - ר"ל אפילו אם ירצה ליזהר בסוף כל ברכה לכוין ולענות אמן. כתב בשל"ה ראיתי מהחרדים אל דבר ד' שמשימין הסידור בפניהם בשעת חזרת התפילה ועיניהם וליבם שם שלא יראו חוצה ואז מכוונים על כל מלה ומלה: **[כז]** מנשוא - כתב בא"ר בשם הכל בו אוי להאנשים שמשיחים בעת התפלה כי ראינו כמה בהכ"נ נחרבו בשביל עון זה ויש למנות אנשים ידועים להשגיח ע"ז: **[כח]** הקטנים - וצריך שיחנכם שיעמדו באימה ויראה. והקטנים ביותר הרצים ושבים בבהכ"נ בשחוק מוטב שלא להביאם דהרגל נעשה טבע וגם שמטרידים להצבור בתפילתם. ומלבד כ"ז נכון להאב המביא קטנים כאלו לבהכ"נ להשגיח על בגדיהם וסנדליהם אם הם נקיים כדי שלא להכשיל בזה להמתפללים בתוך ד' אמותיהם ועיין לעיל סימן פ"א במ"ב ס"ק ג': **[כט]** בחטף - פ"י בשו"א וה"ה שלא יאמר אמן בשאר נקודות בשור"ק או בחול"ם וכה"ג כי בכל זה אין משמעות פירושו לשון האמנת דברים

אלא יקרא האליף בקמ"ץ גדול: **[ל]** קודם שיסיים - ר"ל שימתין עד שיסיים הש"ץ כל התיבה אחרונה לגמרי ויש אנשים שמתחילין לענות בעוד שהש"ץ עומד עדיין בחצי תיבה אחרונה וזה אסור: **[לא]** שהוא חייב - דעת המחבר דדוקא אם רוצה לצאת באיזה ברכה שהוא חייב כגון שרוצה לצאת ידי תפלה וקידוש וכה"ג אבל אם אינו חייב כגון שכבר התפלל לעצמו אף דמצוה לכל אדם לשמוע חזרת הש"ץ מ"מ אין עליו חיוב בעצמיות הברכה וכ"ש אם האמן הוא מסתם ברכות דעלמא מותר לדעת המחבר לענות אף שהוא אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה רק ששמע לאחרים שעונים והרמ"א בהג"ה פליג ואוסר אפילו בכל הברכות אם אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה: **[לב]** אע"פ שיודע - וכגון שהוא מכיר לפי סדר הברכות או שחיסר משמוע רק סוף הברכה: **[לג]** אם אינו יודע וכו' - ואם יודע על איזה ברכה הוא עונה מותר לענות בכל הברכות אפילו בחזרת הש"ץ כיון שכבר התפלל ואינו מחויב בעצם הברכה ויש מאחרונים שמחמירין בחזרת הש"ץ וס"ל דמכיון דתיקון רבנן שיחזור ש"ץ התפלה אפילו כולם התפללו כאלו מחוייבים באותה ברכה קרינן להו ואין להם לענות אפילו יודע באיזה ברכה קאי הש"ץ אם לא שמע סיום הברכה מהש"ץ גופא ויש לחוש לזה לכתחילה לזהר לשמוע כל ברכות י"ח מפי הש"ץ גופא וגם בלא"ה מצוה לכיון לשמוע ברכת הש"ץ וכדלעיל בס"ד אבל בדיעבד אפי"ן אם לא שמע רק שידע איזה ברכה מי"ח מסיים הש"ץ יענה אמן כיון שכבר התפלל בעצמו: **[לד]** מיד - ותוך כדי דבור כדיבור דמי ושיעור תוך כ"ד הוא מחלוקת הפוסקים י"א שלשה תיבות וי"א ארבעה תיבות וביותר מזה לא יענה כלל דהוי בכלל אמן יתומה ובצבור קי"ל דעד שכלו רוב הצבור לענות אמן הוא עדיין בכלל הברכה ומותר לכ"א לענות עמהם ועיין בס"ח ובביאור הלכה: **[לה]** שכלה הברכה - ואם הש"ץ מאריך בניגון של ואמרו אמן יאמרו הקהל אמן מיד כי הניגון הוי הפסק ודוקא אם מאריך הרבה בניגון. ודוקא לענין קדיש שכבר כלה עצם הבקשה אחר תיבת בזמן קריב או אחר תיבת דאמירן בעלמא אבל אם הש"ץ מאריך בשאר ברכה בסופה באיזה ניגון לא יענה אמן כ"ז שלא סיים את עצם התיבה של הברכה: **[לו]** אמן קצרה - מפני שנראה שדומה עליו כמשא אלא כדי שיוכל וכו' כי זהו פירושו של אמן וכנ"ל בס"ג והוא ר"ת שלה: **[לז]** קצת מהעונים - אבל על רוב הצבור מחויב להמתין בכל התפלה שלא להתחיל בברכה שלאחריה עד שיענו אמן וכן בקדיש שלא להתחיל יתברך עד שיענו הרוב איש"ר וכן כל כה"ג ובעו"ה הרבה אנשים נכשלין בזה כשמתפללין לפני העמוד שחוטפין להתחיל ברכה שלאחריה תיכף אחר סיום ברכה שלפניה ואין ממתניין בינתיים כלל ועיין בש"ת שהביא שזה מעכב אף דיעבד שאסור שוב לענות אמן עליה מכיון שהתחיל ברכה אחרת: **[לח]** א"צ המברך וכו' - והוא שהברכה אין חובה על הכל לשמוע אבל אם מוציא הרבים בזה ידי חובתן בין שהוא ש"ץ או שאר מברך צריך להמתין אף על הטועים ומאריכים באמן כדי שישמעו ויצאו י"ח גם הם בהברכות: **[לט]** בכל דבר - משמע מלשון זה דאפילו אם דילג משיב הרוח שהיא מגי ראשונות וכן מוכח באור זרוע סי' ת"ס ועי' לעיל בס"י קי"ד בשע"ת

סק"ח ועיין לקמן ס"י קכ"ו ס"ד ומה שכתב שם במ"ב בשם א"ר והגר"א :
[מ] יכוין דעתו - דאע"ג דקי"ל דש"ץ אינו מוציא אלא דוקא מי שאינו
בקי שאני הכא שהתפלל אלא ששכח ולא הזכיר לכן אע"פ שהוא בקי
הש"ץ מוציאו ועיין באחרונים שכתבו דמוטב שיחזור ויתפלל בעצמו
דהאידינא לאו כל אדם יכול לכוין דעתו לשמוע מש"ץ מראש ועד סוף
ושמא לבבו יפנה ולא ישמע מש"ץ איזה מלות המעכבים בתפילה וכתב
הב"ח וא"ר דאם הש"ץ דרכו להבליע המלות מדינא אסור לסמוך אש"ץ
אלא חייב להתפלל בעצמו : **[מא]** מראש ועד סוף - עיין בספר ברכי יוסף
דמסיק שלא יאמר אז מודים דרבנן אלא יכוין לשמוע מש"ץ המודים
שהוא אומר והאידינא שנוהגין איזה חזנים לומר המודים בתחלתו בלחש
לא יוכל לצאת תפלתו ע"י הש"ץ ולא ידעתי מאיזה מקום יצא להם
המנהג הזה דאף דנוהגין הצבור לאמר אז מודים דרבנן מ"מ תפלתו
ניתקן להוציא מי שאינו בקי וצריך לאמר עכ"פ קצת בקול שיוכלו לשמוע
עשרה בני"א העומדים סביבו : **[מב]** וקודם שכלתה - ר"ל אף דנתבאר
בס"ח בהג"ה דצריך לענות אמן מיד כשכלה הברכה שאל"ה הוי כעונה
אמן בלי ברכה כלל מ"מ הכא אם לא כלתה עדיין אמן מפי רוב הצבור
שפיר דמי משום דעניית אמן ג"כ מכלל הברכה הוא וכשעונין אמן הוי
כמו שהיו גומרין עתה עצם הברכה והט"ז חולק ופסק דאפילו כלו כל
הצבור לענות מותר ג"כ לענות אם היה תיכף אחריהם ובחידושי רע"א
ובס' מגן גבורים הסכימו להשו"ע וע"י בבה"ל : **[מג]** סיים וכו' - ר"ל
אחר יהיו לרצון וכבר אמר תחנונים הרגיל בהן וכדלעיל בסי' קכ"ב
ובמ"ב סק"א : **[מד]** ואפי' וכו' - הוא ג"כ לדברי המחבר ולא חידש רק
במה שכו' ויודע על איזה ברכה דקאזיל בזה לשיטתיה לעיל בס"ח בהג"ה
דאם אינו יודע על איזה ברכה קאי הוא בכלל אמן יתומה : **[מה]** שומע
צבור - ה"ה אם שמע שיחיד עונה אמן ויודע על איזה ברכה קאי דעונה
עמו ונקט צבור משום דאיירי המחבר לענין צבור ואע"ג דהמחבר אינו
מתיר אלא קודם שכלתה אמן מפי רוב אבל המיעוט לא מהני היינו משום
דמיעוט לגבי רוב הוי כמאן דליתא או מפני טעמים אחרים כמו שכתבתי
בבה"ל אבל אם אין שם צבור כלל אלא יחיד עונה עמו : **[מו]** וכן בקדיש
וכו' - היינו דכל שלא סיימו רוב הצבור לענות עונה עמהם אע"פ שלא
שמע כלום מפי הש"ץ ועיין בסימן נ"ו במ"ב סק"ט ובסימן נ"ז סק"א
ועיין בבה"ל ד"ה וקודם בסופו : **[מז]** לא יגביה קולו - משום דכתיב גדלו
לדי' אתי ונרוממה שמו יחדיו. ונראה דה"ה לענין ברכו או ברכת הזימון
ג"כ לא יגביה העונה יותר מהמברך. עוד נראה דאם כונתו בהרימו קולו
כדי לזרז להעם שיענו גם הם מותר ע"י לקמן בסרט"ו ס"ג ועיי"ש עוד
דאחר קטנים בני חינוך צריך לענות אמן אחר ברכתו. ואחר שוטה אין
לענות אמן דלאו בר מצוה כלל (ופמ"ג שכתב אחר חרש ושוטה שיגרא דלישנא הוא דחרש המדבר
ואינו שומע בודאי חייב הוא במצות) ואחר נשים שבירכו על מ"ע שהז"ג יוכל לענות
אמן

[פמ"ג] :

[א] אין הצבור וכו' - הטעם דניתקן שש"ץ יאמרנו בשביל הקהל ויהיה שלוחם וכשגם הצבור אומרים אותו איך יקרא הש"ץ שלוחם וכן בקדיש יש לזהר שלא לומר עם החזן יתגדל וכו' עד איש"ר. ואפילו יש מנין מלבדו ששומעין ומאזינין לש"ץ ג"כ אסור כי על כ"א שבבהכ"נ החיוב לשתוק ולהאזין לש"ץ ואח"כ לענות אחריו ומטעם זה אפילו אם ירצה ללמוד ע"י הרהור ג"כ אסור משעה שמתחיל החזן נקדש וכן בקדיש אם לא בשעה שהחזן מאריך בניגון ולא בשעה שמחתך האותיות ואינו נקרא קדושה אלא נעריצך וכו' [הוא למנהג הספרד שאומרים כן בכל תפילת שחרית וכן לאשכנזים שאומרים נקדש] לעומתם וכו' ובדברי וכו' אבל שאר הנוסח שמוסיפין בשבת אינו בכלל קדושה ואינו צריך להאזין אחר החזן בזה [וכן המנהג כהיום שאומרים זה קודם החזן] וכן מותר ללמוד אז ע"י הרהור כן כתב המ"א בשם הגהת יש נוחלין אבל כמה אחרונים סוברין דאפילו ימלוך ג"כ אינו מעיקר הקדושה וכ"ש לעומתם וכו' ובדברי וכו': **[ב]** אלא שותקין וכו' - ויש מקילין שיוכל לאמר עם הש"ץ והמנהג הנכון כמו שכתב השו"ע כי עמו נמשכו האחרונים וכן נהג הגר"א ומ"מ המנהג בימינו שאומרים הקהל ג"כ נקדש. בשבת אומרים כדבר האמור בקמ"ץ. ויראה הש"ץ לסיים לעומתם וכו' ובדברי וכו' קודם שיתחילו הקהל ברוך וימלוך כ"כ המ"א בשם הס"ח ור"ל שלא ימשוך הש"ץ כ"כ באמירתו לעומתם וכו' ובדברי וכו' כדי שלא יתחילו הקהל ברוך כבוד וכו' וכן ימלוך קודם שיסיים וה"ה לקדיש ולברכו ולכל דבר שעונים אחר הש"ץ או אחר המברך לא ימשוך הש"ץ או המברך בסופו כדי שלא יענו הקהל אחריו קודם שיסיים ויהיה זה כעין אמן חטופה לעיל בסימן קכ"ד ס"ח. מהרי"ל כשאמר ברוך וימלוך היה כורע וזוקף בשם אבל לא מצינו ראייה לזה [ד"מ] ע"כ לא נהגו כן כהיום: **[ג]** קדוש - ויחיד שאמר קק"ק ועדיין הש"ץ היה בוקרא זה אל זה י"א דלא יצא וצריך לענות פעם אחרת והטעם פשוט דצריך לענות בי עשרה כאחד וכן יש לזהר ג"כ שלא יאחר לומר את הקדושה אחר הקהל ויש לזהר בכל זה בעת אמירת הפייט שכשרואה הצבור מתחילין לומר קק"ק תיכף יפסוק באמצע: **[ד]** לכוין רגליו - כמ"ש בסימן צ"ה. וצריך לכוין ביותר בקדושה לקדש את השם ית' ובזכות זה ישרה עליו הש"י קדושה מלמעלה ויכוין לקיים הפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל והאר"י ז"ל היה מזהיר מאוד ע"ז. הנוסח שמקדישים ולא שמקדישין. גם יפריש קצת בין תיבת שמקדישים לתיבת אותו שכתוב אח"כ וכדלעיל בסימן ס"א לגבי ק"ש. [אחרונים]: **[ה]** ויש לישא וכו' - כי כתבו בשם ספר היכלות ז"ל ברוכים אתם לדי שמים ויורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בשעה שמקדישים ואומרים קק"ק ולמדו אותם שיהיו עיניהם נשואות למרום לבית תפלתם ונושאים עצמם למעלה כי אין לי הנאה בעולם כאותה שעה שעניניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם באותה שעה אני אוהז בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקה ומנשקה ומזכיר זכותם וממהר גאולתם: **[ו]** העינים - דהיינו שיהיו סגורות אבל לא בעינים פתוחות כ"כ הט"ז אבל הרבה אחרונים חולקין ע"ז ופסק המגן גבורים כמותם: **[ז]** וכן מנענעים וכו'

- השל"ה כתב שקבלה בידו שירים גופו ועקבו למעלה בברוך וימלוך כמו בקדוש: **[ח]** ונושאים אותו וכו' - כי איתא בתנחומא פ' צו ובשתיים יעופף מכאן תקנו לעוף על רגליו בשעה שאומר קדוש. וכתב המ"א ודלא כאותם שדולגים וקופצים אבל הא"ר ושאר אחרונים יישבו את המנהג ומנהג ישראל תורה היא ומ"מ במקום שאין המנהג כן פשיטא שאין לעשות כן כי יבואו להתלוצץ ויצא שכרו בהפסדו. כתב ב"ח שצ"ל וכן כתוב על יד נביאך. ונוסח שלנו ככתוב על יד נביאך וכתב המ"א שיש לו ג"כ סמך עיי"ש. כתבו האחרונים דאף שעניית איש"ר הוא עדיפא מקדושה מ"מ אם קדיש כבר שמע וקדושה לא שמע עדיין ונזדמן לו לענות קדיש וקדושה מוטב שיענה קדושה כדי לצאת ידי חובה. כתב הפמ"ג אם התחיל קדושה ובאמצע שמע קדיש מסתברא דלא יפסיק לענות איש"ר אלא גומר קדוש ג"פ עד כבודו ואם שומע אז יאמר איש"ר: **[ט]** באמצע הקדושה - כתב בד"מ שמהרי"ל לא היה מדבר מתחלת הקדושה עד אחר אמן דהאל הקדוש **[א"ר]**:

סימן קכו

[א] שטעה ודילג - לאפוקי אם הזיד ודילג אפילו בשאר ברכות מסלקין מיד: **[ב]** מכל הברכות - ר"ל אפילו אם טעה ודילג ברכת תחיית המתים או בונה ירושלים אין מסלקין אותו לומר שמא כופר הוא בתחיית המתים או אינו מאמין בביאת המשיח אלא תלין שבשגגה השמיט והטעם עיין בב"י בשם הרר"י ועיין בט"ז דס"ל דאם השמיט שתיהם בודאי אנו צריכין לחוש לזה ואפילו אם התחיל מסלקין אותו ויש שחולקין עליו. ודע דמוכח לכו"ע דאם אנו יודעין שהוא כופר בתחיית המתים או אינו מאמין בגאולה העתידה וכ"ש אם אינו מאמין בתורה מן השמים או בגמול ועונש לכו"ע אפיקורוס גמור הוא ואסור להניחו להיות ש"ץ ואם עמד בחזקה אין עונין אמן אחריו ועיין לעיל בסימן נ"ג ס"י"ח: **[ג]** אין מסלקין אותו - אלא שוהין עד שיזכירו אותו וכשנזכר חוזר למקום שטעה כמו יחיד הטועה ועיין בבה"ל: **[ד]** אבל אם דילג - דוקא בשדילג כולה אבל אם דילג ראש הברכה וסיים חתימתה לא מצינו שמסלקים אותו וכן אם לא רצה לומר לכופרים אלא ולמלשינים אין מסלקין אותו מפני שיש מקומות שאומרים לכתחילה ולמלשינים: **[ה]** מיד - פי' ואין ממתנין לו שיזכירו אותו אלא מסלקין אותו מהתיבה מיד כי שמא נזרקה בו עתה אפיקורסות ואינו רוצה לקלל עצמו לכן דילג ברכה זו ואפילו אם היה מוחזק עד עתה לכשר וצדיק ג"כ חיישינן לזה. ומ"מ אין מסלקין אותו מש"ץ משום פ"א כיון שיש לומר שטעה: **[ו]** אין מסלקין אותו - אפילו שהא בינתים הרבה ולא היה יכול להזכר אפ"ה תלין שבשגגה הוא מדהתחיל בה: **[ז]** ואינו יודע וכו' - ר"ל שהוא נבהל ואינו יודע לחזור אף לאחר שמזכירין אותו וכנ"ל: **[ח]** תחתיו - ולכתחילה טוב שיהיה אותו האחר מי שכיון לכל התפלה עם הש"ץ ולא שח בשעה שהיה ש"ץ מתפלל ואם לא נמצא כזה יקחו אף

מי שלא כיון בזה ואפי"ה גם בזה לא יתחיל אלא מתחלת הברכה מפני טורח הצבור: **[ט]** סימן נ"ג - ר"ל דמבואר שם בסי"ז דלא יהיה סרבן באותה שעה: **[י]** מתחלת הברכה - ואפילו אם לא טעה אלא בסוף שקריאת אותה ברכה כמאן דליתא דמי ואין חילוק בין שטעה או שנחלש ואינו יכול לגומרה והוצרך אחר לעמוד תחתיו ולכן בימים נוראים שלפעמים נחלש הש"ץ באמצע הפיוטים ועומד אחר תחתיו צריך ליזהר שיתחיל העומד מתחלת הברכה מאתה בחרתנו ולא יחזור הפיוטים ומ"מ בדיעבד אם התחיל במקום שנשתתק ולא מראש אתה בחרתנו כיון שעדיין לפני השני לומר בסוף סליחות מחל לעונותינו אין להקפיד במה שקיצר באמצעיות: **[יא]** מתחיל בראש וכו' - דג' ראשונות וג' אחרונות חשובות כחדא ברכה ואין לחלק חדא ברכה לשני אנשים ומשו"ה אין חילוק בין שטעה ודילג ברכה אחת מהג' ברכות או שטעה ונשתתק בהם באמצע ברכה או בין ברכה לברכה בכל גווני בג' ראשונות חוזר לראש ובאחרונות חוזר לרצה כ"כ בנשמת אדם כלל כ"ה וכ"כ הגרע"א בחידושו שהורה לחזן שנחלש ביוה"כ בתפילת שחרית בפייט של סדר קדושה והוצרך אחר לירד לפני התיבה שיחזור מראש התפילה ובלא אמירת הפייט ועיין בבה"ל. ש"ץ שהוא כהן ובאמצע התפילה נודע שמת אחד בבתים הסמוכים אם אפשר לסתום הפתחים והחלונות של בהכ"נ או של בית שהמת שם ואע"פ שיש עוד טומאה דרבנן א"צ להודיע להש"ץ עד שיגמור תפילתו [ומיהו ודאי אם סיים תפילתו בלחש ולא התחיל עדיין בקול רם יאמרו לו ויצא ויחזור אחר בקול רם] אבל אם א"א ליזהר בזה צריך לצאת ואפילו באמצע התפילה והשני העומד תחתיו יתחיל מתחלת ברכה אם הוא באמצעיות: **[יב]** שאם שכח ש"ץ - ולענין יחיד אם שכח עיין לעיל בסימן קכ"ד ס"י: **[יג]** ולא הזכיר יעו"י - ואם שכח משיב הרוח וטל ומטר וכה"ג מחזירין אותו דדוקא ביעלה ויבא מפני שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן [פמ"ג]: **[יד]** דאם טעה וכו' - ר"ל ששכח והתפלל של חול ולא הזכיר מענינו של שבת ויו"ט והשלים תפלתו אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לישמח משה או ביי"ט לאתה בחרתנו כ"כ הפמ"ג ומדברי הרב בהג"ה לקמן בסימן רס"ח ס"ה קצת לא משמע כן: **[טו]** דינו כמו בר"ח - הלבוש הביא דיעות בזה ולא הכריע אבל האחרונים כתבו כהרב: **[טז]** סומך וכו' - ואם בלחש במעריב חוזר שאין לו על מה לסמוך ומיהו בשבת יסמוך על ברכה מעין שבע דלא גרע מיחיד שסומך עליו כבסימן רס"ח [פמ"ג]: **[יז]** בג' ראשונות - ודוקא כשנזכר קודם שהשלים תפלתו דלית בזה טורח צבור כ"כ אבל אחר שהשלים תפילתו אינו חוזר כ"כ הלבוש וכן הסכימו עמו הרבה אחרונים. ובטור פליג ומקיל אפילו בג' ראשונות בכל גווני והסומך עליו לא הפסיד [ח"א בשם א"ר וכן משמע בביאור הגר"א

שהלכה

כטור]:

סימן

קכז

[א] ולא ישחו - היינו הצבור ולענין ש"ץ גופא בודאי לא עדיף משאר

מתפלל דפסק המחבר לעיל בסימן קי"ג ס"ה דלא ישחה הרבה עיי"ש :
{ב} יותר מדאי - פירוש שישחה כדין שאר שחיות כמש"כ סימן קי"ג
ס"ה והב"ח מפרש דבמודים שאומר עם הש"ץ לא ישחה רק ינענע ראשו
מעט והעולם לא נהגו כן : **{ג}** ואומרים וכו' - ואין הש"ץ צריך להמתין
עד שיסיימו הצבור מודים דרבנן אלא מתפלל כדרכו : **{ד}** בלא הזכרת
השם - ודעת הגר"א לומר בא"י אל ההודאות והעולם לא נהגו כן :
{ה} בשחייה אחת - והב"ח כתב בשם רש"ל שיזקוף מעט כשאומר השם
עד סופו ואז יכרע עכ"ל והעולם נוהגין כמש"כ רמ"א [מ"א] ועיין בביאור
הלכה : **{ו}** אם אין שם וכו' - עיין לקמן סימן קכ"ח ס"י בהג"ה שכתב
דמנהגנו שאפילו יש שם כהנים אומר הש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו וכו'
עד עם קדושך עיי"ש : **{ז}** אומר ש"ץ וכו' - ובדיעבד אם לא אמר אין
מחזירין אותו ועיין בבה"ל : **{ח}** בברכה - בפת"ח. כהנים עם קדושך
אין מלת כהנים דבוק למלת עם קדושך לומר שהם כהני עם קדושך
דהא קי"ל דכהנים שלוחי דרחמנא נינהו ולא שלוחי דידן אלא כלו'
שהכהנים נקראים עם קדושך. כשאומר יברכך ד' יראה לצד ההיכל
וישמרך יראה לצד ימין שלו. יאר ד' כלפי ההיכל. פניו אליך ויחונך יראה
לצד שמאל שלו ליחדו בימין. זוהר פי' נשא : **{ט}** אברכם - ומנהגנו כהיום
שלא לומר רק עד שלום. מ"א וכן משמע מביאור הגר"א : **{י}** ואין הצבור
וכו' - דאמן לא שייך כ"א כשעונה אחר כהן המברך משא"כ הש"ץ שאינו
אומר אלא דרך בקשה שיברכנו הש"י בברכה שהכהנים מברכים :
{יא} כן יהי רצון - ר"ל אחר סוף ברכה ג' דהכל ענין אחד הוא שמסדר
הש"ץ בתפלתו מה שהכהנים אומרים. ויש עונים כ"ר אחר כל ברכה :
{יב} בזמן שראוי - ר"ל בשחרית ובמוסף ולא במנחה ובתענית צבור גם
במנחה והטעם משום דאומרים ברכת כהנים ויחיד המתענה אומר שלום
רב [לבוש וא"ר] : **{יג}** אבל בלא"ה וכו' - ואם אמר שים שלום או בשחרית
שלום רב יוצא ובסידור האר"י ז"ל כתוב לעולם שים שלום ועיין בבה"ל :